

Засновники журналу:
Подільський державний
аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний
університет»
ПП «Інститут економіки, технологій
і підприємництва»,
Тернопільська державна
сільськогосподарська дослідна
станція Інституту кормів та
сільського господарства Поділля
НААН

Головний редактор:
Стельмашук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волошук К.Б., д.е.н.

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Кулик С.М.
Рудик В.К.
Смоленюк Р.П.
Стельмашук А.М.

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Лаврук В.В., д.е.н.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н.
Пучентейло П.Р., д.е.н.
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор.
НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

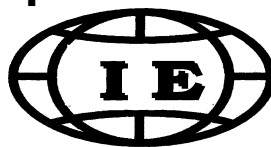
Зарубіжні вчені

Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горнович Мірослав, хаб. д.е.н., проф.
(Польща)
Маркс-Бельська Рената, хаб. д.е.н.,
(Польща)

Наукові редактори:

Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.
Ящук Т.С., к.с.-г.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

2'2014 (51)

Зміст

I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Пармакли Д.М. ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННЫХ РАЗРАБОТОК В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ.....	5
Азизов Г.С. МЕТОД РАСЧЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОСПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРОЦЕССА В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ.....	14
Сімків Л.Є. ЯКІСНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ, ЙОГО ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	21
Сніщенко Р.Г. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	25
Дубик В.Я., Осідач О.Б. АКТИВІЗАЦІЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В НОВОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ УКЛАДІ ЯК ШЛЯХ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОРИВУ І НАРОЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ...	31
Кухтин О.Б. ПРОЯВИ ТА НАСЛІДКИ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ФОНДОВОГО РИНКУ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	40

II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Олійник Т.І., Винограденко С.О., Васильєва В.Ю. ВПЛИВ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	44
Кочкодан В.Б. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА....	48
Матвійчук Т.О. СИНТЕЗ МАТЕРІАЛЬНИХ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	54
Гангал Л.С. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ.....	58
Сенічкіна О.Е. ВИЯВЛЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	71

III. Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування

Котикова О.І., Тесляр В.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК КОМПЛЕКСНОГО ЗРОШЕННЯ	77
Крахіна В.А. СТРАТЕГІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАХ	83
Голій Н.П. РОЛЬ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	89

IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища

Вишневська О.М. ЕКОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ.....	95
---	----

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 8 від 27.03. 2014 р.

Виходить 1 раз на місяць

Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 11715-586Р
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

*Затверджено:
Постановою Президії ВАК України
від 14 червня 2007 р.
№1-05/6 як наукове фахове видання
України (економічні науки)*

*Постановою Президії ВАК України
від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як
наукове фахове видання України
(економічні науки)*

Журнал 19 серпня 2013 р. зареєстровано в
Міжнародному центрі періодичних видань
(ISSN International Centre. Paris, France)

ISSN 2309-1533
ISSN 2310-4864 (ел. вар.)

Підписано до друку
03.04.2014 р.

Формат 70x108/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк арк. 19,0

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових
діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000
тел. 38(0352) 52-75-00;
38(0352) 52-61-61

Автори статей несуть відповідальність за
достовірність наведеної інформації (точність
наведених у статті даних, цитат, статистичних
матеріалів тощо) та за порушення прав
інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не
співпадати з точкою зору редакції.
Передрук дозволяється лише зі згоди
автора.

Дзядикевич Ю.В. УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	99
<u>V. Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика</u>	
Монастирська Т.Б. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ.....	105
<u>VI. Маркетинг і ринкові відносини</u>	
Панухник Я.Г. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ МАРКЕТИНГОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	113
Новицький К.О. ОБҐРУНТУВАННЯ БІЗНЕС-МОЖЛИВОСТЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ З ВИРОБНИЦТВА СТЕВІЇ ЯК ПРИРОДНОГО ЦУКРОЗАМІННИКА	121
Колодка Я.В. ОСОБЛИВОСТІ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	131
Козубова Н.В. ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	137
<u>VII. Фінансово-кредитна і грошова політика</u>	
Хайлук С.О. ІДЕФО-МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	144
Гончар Г.П. РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ	149
Чушак А.М., Зубрицька О.І. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЗОЛОТА УКРАЇНИ.....	156
Рибак О.М., Парацій Х.В. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	162
<u>VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит</u>	
Єфіменко Т.І. АКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	167
Мішук Є.В. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	173
Копішинська К.О. ТЕХНОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ.....	179
<u>IX. Інформаційні технології та економічна безпека</u>	
Якимова Л.П., Мотченко Д.С. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ДИНАМІКИ ПОШИРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ	187
Трофименко Г.С. МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	193
Проноза П.В. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РАННЕГО РАСПОЗНАВАНИЯ КРИЗИСНЫХ ПРОЦЕССОВ В ЭКОНОМИКЕ	198
Хоменко О.В. АСИМЕТРІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОВІНЦІЙ КНР В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	209
<u>X. Інноваційний технологічний парк</u>	
Стельмашук А.М. ПРОЕКТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО АГРАРНОГО ТЕХНОПАРКУ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	215
Смоленюк Р.П. РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	225
Чайківський І.А. ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ТА ІНВЕСТИЦІЙ В ІННОВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ТЕХНОПАРКУ.....	237
РЕФЕРАТИ	251
АВТОРИ НОМЕРА	299

Founders of the journal:
 Podolskyi State Agrarian and Technical University
 Private Institution of Higher Education “Khmelnyskyi economical University”
 Private enterprise “Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship”
 Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
 Stelmashchuk A.M.,
 Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
 Voloschuk K.B.,
 Dr.econ.sc.

Executive Secretary:
 Pecheniuk A.V.,
 Candidate of Economic Sciences,
 associate professor

Editorial Council
 Kulyk S.M.
 Rudyk V.K.
 Smoleniuk R.P.
 Stelmashchuk A.M.

Editorial Board:
 Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
 Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
 Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
 Lavruk V.V., Dr.econ.sc.
 Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
 Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
 Mazur N.A., Dr.econ.sc.
 Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Misiuk M.V., Dr.econ.sc.
 Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc.
 Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof.,
 corresponding member of NAAS
 Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
 Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
 Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
 Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM (Poland)
 Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
 Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Petruschenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
 Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
 Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
 Yashchuk T.S., Cand. Sc. (Agricultural), senior research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

2'2014 (51)

Contents

<u>I. Economy and innovative development of the national economy</u>	
Parmakli D.M. PECULIARITIES OF ECONOMIC EFFICIENCY CALCULATIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENTS IN THE AGRICULTURE	5
Azizov G.S. THE CALCULATION METHOD OF ECONOMIC EFFICIENCY FOR THE REPRODUCTIVE PROCESS IN THE UKRAINE ECONOMY	14
Simkiv L.Ye. QUALITY ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE, ITS EVALUATION AND WAYS OF ENSURING	21
Snishchenko R. ESTIMATION OF EFFICIENCY OF STRATEGIC MANAGEMENT	25
Dubyk V.Ya., Osidach O.B. ACTIVIZATION THE PARTICIPATION OF UKRAINE IN THE NEW TECHNOLOGICAL ORDER AS INNOVATIVE BREAKTHROUGHS WAY AND CAPACITY OF PROFITABILITY	31
Kukhtyn O.B. MANIFESTATIONS AND IMPLICATIONS OF WORLD STOCK MARKET VIRTUALIZATION IN THE PERIOD OF GLOBAL TRANSFORMATIONS.....	40
<u>II. Economy and competitiveness of the enterprises</u>	
Oliinyk T.I., Vynohradenko S.O., Vasylieva V.Yu. THE INFLUENCE OF THE AGRICULTURAL LAND VALUATION ON THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE ACTIVITY	44
Kochkodan V.B. THEORETICAL ASPECTS OF PREDICTION OF FIRM'S CAPITAL STRUCTURAL CHARACTERISTICS.....	48
Matviichuk T.O. SYNTHESIS OF TANGIBLE AND INTANGIBLE COMPONENTS OF THE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE.....	54
Hanhal L.S. THE ANALYSIS OF AGRARIAN ENTERPRISES' FINANCIAL CONDITION OF DIFFERENT ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORMS AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT.....	58
Senichkina O.Ye. DETECTION OF EFFECTIVENESS FACTORS IMPACT ON INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES.....	71
<u>III. The economic policy of regional development and local government</u>	
Kotykova O.I., Tesliar V.O. THE ENSURING OF GRAIN PRODUCTION IN THE SOUTH OF UKRAINE THROUGH THE COMPLEX IRRIGATION SYSTEM	77
Krakhina V.A. STRATEGY FOR IMPROVEMENT OF INFRASTRUCTURE PROVIDING FOR THE INVESTMENT ACTIVITIES IN THE REGIONS.....	83
Holii N.P. THE ROLE OF PERSONAL PEASANT FARMS IN THE PRODUCTION OF CROP PRODUCTS IN VOLYN REGION.....	89
<u>IV. Environmental economics and ecologization of the environment</u>	
Vyshnevskya O.M. ENVIRONMENTAL PRIORITIES IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY.....	95
Dziadykevych Yu.V. MANAGING THE PROCESSES OF NATURAL RESOURCES EFFECTIVE USE.....	99

<p>Editor: Dovhan O.M.</p> <p>The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 8 from 27.03.2014</p> <p>Periodicity - once a month</p> <p>Licence of government registration of printed mass media KB № 11715-586P from 08.08.2006</p> <p>Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 19945-9745IIP from 28.05.2013</p> <p>Approved: as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)</p> <p>as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)</p> <p>ISSN 2309-1533 (Print) ISSN 2310-4864 (Online)</p> <p>Signed for printing 03.04.2014 p.</p> <p>Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 19.0</p> <p>Circulation is 300 copies.</p> <p>It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000 phone 38(0352) 52-75-00; 38(0352) 52-61-61</p> <p>The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others. Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors. Reprinting is permitted only with the consent of the author.</p>	<p><u>V. Demography, population employment and social - economic policy</u></p> <p>Monastyrskya T.B. REPORTING FORMATION FEATURES OF ORGANIZATIONS WITH HOUSING SERVICES ..... 105</p>
	<p><u>VI. Marketing and market relations</u></p> <p>Panukhnyk Ya.H. CONCEPTUAL APPROACHES TO MARKETING INFORMATION SYSTEMS DEVELOPING FOR INDUSTRIAL ENTERPRISES ..... 113</p> <p>Novytskyi K.O. BUSINESS OPPORTUNITIES ARGUMENTATION FOR INNOVATIVE PROJECT OF PRODUCING STEVIA AS A NATURAL SWEETENER..... 121</p> <p>Kolodka Ya.V. PECULIARITIES AND OPTIMIZATION OF LOGISTICS ENTERPRISES IN AGRICULTURAL INDUSTRY..... 131</p> <p>Kozubova N.V. TRAVEL SERVICES AS A SUBJECT OF MARKET RELATIONS IN UKRAINE..... 137</p>
	<p><u>VII. Financial–credit and monetary policy</u></p> <p>Khailuk S.O. IDEFO-MODEL OF THE BANKING SYSTEM'S FUNCTIONING PROCESS ..... 144</p> <p>Honchar H.P. REFORMING THE ORGANIZATION AND FINANCIAL SUPPORT OF MUNICIPAL FINANCES IN UKRAINE ..... 149</p> <p>Chushak A.M., Zubrytska O.I. ANALYSIS OF THE INVESTMENT ACTIVITY IN THE GOLD MARKET OF UKRAINE..... 156</p> <p>Rybak O.M., Paratsii Kh.V. PECULIARITIES OF THE IMPACT OF FINANCIAL INVESTMENTS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE..... 162</p>
	<p><u>VIII. Statistics, accounting, analysis and audit</u></p> <p>Yefimenko T.I. ASSETS OF INNOVATIVE ORIGIN: IMPROVEMENT OF ACCOUNTING POLICY OF THE ENTERPRISE ..... 167</p> <p>Mischuk Ye.V. ADMINISTRATIVE EFFICIENCY ANALYSIS TAKING INTO ACCOUNT THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE..... 173</p> <p>Kopishynska K.O. TECHNOLOGY OF ANALYSIS OF INNOVATION SYSTEM'S EFFICIENCY AT MACHINE BUILDING ENTERPRISES..... 179</p>
	<p><u>IX. Information technology and economic security</u></p> <p>Yakymova L.P., Motchenko D.S. MATHEMATICAL MODEL OF DYNAMICS OF THE INNOVATIVE PRODUCTS AND SERVICES..... 187</p> <p>Trofymenko H.S. SIMULATION OF MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF HEALTH..... 193</p> <p>Pronoza P.V. THEORY AND PRACTICE OF EARLY RECOGNITION OF CRISIS PROCESSES IN ECONOMY..... 198</p> <p>Khomenko O.V. DISPROPORTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CHINESE PROVINCES UNDER NATIONAL ECONOMIC SECURITY..... 209</p>
	<p><u>X. Innovative technology park</u></p> <p>Stelmashchuk A.M. DESIGNING OF INNOVATIVE AGRICULTURAL TECHNOPARK AS THE BASIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURE..... 215</p> <p>Smoleniuk R.P. DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN RESTRUCTURING AGRICULTURE..... 225</p> <p>Chaikivskyi I.A. EXPERT EVALUATION OF INNOVATIVE PROJECTS AND INVESTMENTS IN INNOVATION OF ENTERPRISES OF TECHNOLOGY PARK..... 237</p>
	<p>ABSTRACTS ..... 251</p> <p>INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... 299</p>

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 338.001.36

Пармакли Д.М.,
д.э.н., профессор
Комратский Государственный Университет
(Республика Молдова)

ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННЫХ РАЗРАБОТОК В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Parmakli D.M.,
dr.sc.(econ.), professor
Comrat State University (Republic of Moldova)

PECULIARITIES OF ECONOMIC EFFICIENCY CALCULATIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENTS IN THE AGRICULTURE

Постановка проблемы. Расчеты экономической эффективности инновационных разработок в сельском хозяйстве имеет свои особенности. Так, внедрение новых средств механизации, технологий, сортов и гибридов сельскохозяйственных культур приводит не только к прямому экономическому, но и существенному сопутствующему эффекту. Кроме того, одни и те же инновации, обеспечивающие прирост урожайности на одну и ту же величину, в зависимости от производственных условий предприятий приводят к заметно отличающимся экономическим эффектам. Однако как в учебных, так и в реальных производственных условиях методика расчетов значений и взаимосвязи прямого и сопутствующего эффектов недостаточно обоснованы. В связи с этим актуальными являются исследования методических основ проведения расчетов эффективности внедрения инноваций в сельскохозяйственном производстве.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследование проблем экономической эффективности сельскохозяйственного производства, в том числе инновационных разработок, проводились такими учеными, как П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.И. Малик, В.И. Богачев [1], В. Амбросов [2], В.Г. Андрийчук [3] и др. Так, в своих работах член-корреспондент УААН В.Амбросов отмечает, что рост производства продукции для товаропроизводителя не является гарантией экономического благополучия. Необходимость обеспечения жизнедеятельности сельскохозяйственных предприятий служит причиной трансформационных процессов в отрасли. По мнению В.И.Нечаева и других ученых [6], технико-технологический потенциал агропроизводства – максимально возможный в сложившихся природно-климатических условиях производственный результат, который может быть получен с использованием имеющихся ресурсов в рамках новых технологий и форм организации производства.

Такой подход позволит объективно оценить эффективность нововведений в отрасли и выявить реальные резервы роста прибыли.

Постановка задачи. Экономическая эффективность инновационных мероприятий в сельском хозяйстве характеризуется системой натуральных и стоимостных показателей.

Натуральные показатели включают, прежде всего, повышение урожайности сельскохозяйственных культур, улучшение качественных параметров продукции и сокращение ее потерь в процессе производства, хранения и реализации.

Эффективность внедрения инновационных разработок в сельском хозяйстве зависят не только от размеров прироста урожайности, снижения себестоимости продукции и росте цен реализации, но и от исходного состояния производства, выраженного в соотношении постоянных и переменных затрат, исходного уровня урожайности и рентабельности продукции.

Целью исследования является обосновать и показать на конкретных примерах особенности расчетов экономической эффективности инновационных разработок в сельском хозяйстве

Изложение основного материала исследования. Увеличение урожайности и валовых сборов сельскохозяйственных культур следует рассматривать в общей системе показателей эффективности. Для земледельцев очень важно знать, как изменяется величина прибыли в зависимости от уровня продуктивности земли по каждой культуре.

Как известно, себестоимость (Z), прибыль в расчете на 1 га ($\Pi_{зем}$) и 1ц продукции (Π_n) определяются формулами;

$$Z = \frac{FC}{q} + AVC, \text{ лей/ц} \quad (1)$$

$$\Pi_{зем} = q(p - AVC) - FC = q \cdot md - FC, \text{ лей/га} \quad (2)$$

$$\Pi_n = p - AVC - \frac{FC}{q}, \text{ лей/ц} \quad (3)$$

где: FC – условно-постоянные затраты в расчете на 1 га, лей;
 AVC – переменные затраты в расчете на 1 ц продукции, лей;
 q – урожайность, ц/га;
 md – маргинальная прибыль ($md = p - AVC$), лей/ц;
 p – цена реализации единицы продукции, лей/ц.

По мере роста урожайности существенно возрастет прибыль с одного гектара земли и одного центнера продукции:

$$\Delta\Pi_{зем} = (p - AVC) \cdot (q_n - q_б), \text{ лей/га} \quad (4)$$

$$\Delta\Pi_n = FC \left(\frac{1}{q_б} - \frac{1}{q_n} \right), \text{ лей/ц} \quad (5)$$

где: $q_n - q_б$ – урожайность нового и базисного вариантов, ц/га

Для определения предельной прибыли ($\Delta\Pi$), т.е. прироста прибыли, вызванной ростом урожайности на 1 ц/га, предлагается использовать формулу [8]:

$$\Delta\Pi = \frac{FC}{q_б^2 + q_б}, \text{ лей/ц} \quad (6)$$

Рассмотрим следующий пример. В ООО «Кумнук Агро» Чадыр - Лунгского района показатели производства гороха в 2012г. характеризуются следующими данными:

условно-постоянные затраты $FC = 3143$ лей/га;

удельные переменные затраты $AVC = 88,04$ лей /ц;

урожайность $q = 16,8$ ц/га;

цена реализации $p = 311,8$ лей /ц;

На основании формулы 6 проведем расчеты прироста предельной прибыли при увеличении урожайности с 10 до 11, с 20 до 21, с 30 до 31 ц/га:

$$\Delta\Pi = \frac{3143}{10^2 + 10} = 28,6 \text{ лей/ц}$$

$$\Delta\Pi = \frac{3143}{20^2 + 20} = 7,5 \text{ лей/ц}$$

$$\Delta\Pi = \frac{3143}{30^2 + 30} = 3,4 \text{ лей/ц}$$

Обратим внимание, что более высокий экономический эффект может быть достигнут за счет прироста урожайности на 1 ц/га в диапазоне низкой продуктивности полей. Кривая прибыли, таким образом, может быть условно разделена на 3 зоны. Первая ограничена урожайностью до 15 ц/га, вторая – 15-25 ц/га, третья – более 25 ц/га. Первая зона характеризуется высокой эластичностью (высокой экономической отдачей) при росте урожайности на 1 ц/га, вторая зона – умеренной, третья зона – низкой эластичностью.

Графическая зависимость прибыли от уровня урожайности представлена на рис. 1.

Рис. 1. Показатели прибыли в зависимости от уровня урожайности гороха в ООО «Кумнук Агро» за 2012 г.

Источник: разработка автора

Таким образом, сельскохозяйственные предприятия, находящиеся в зоне низкой урожайности, имеют реальные резервы роста эффективности производства сельскохозяйственных культур. В расчете на один лей дополнительных затрат они могут получить более высокий экономический результат по сравнению с хозяйствами, расположенные в зоне средней и тем более высокой урожайности.

Напомним, что рост урожайности имеет не только прямой экономический эффект, выраженный в увеличении объема реализованной продукции, но и существенный сопутствующий эффект, связанный со снижением себестоимости единицы продукции, причем влияние последнего достаточно весомо.

Экономический эффект (Э) от инновационной деятельности в земледелии рассчитывают по формуле [4]:

$$\text{Э} = [(p_n - z_n) - (p_o - z_o)] q_n, \text{ лей/га} \quad (7)$$

где: p_o, p_n – реализационная цена продукции соответственно по базовому и новому вариантам, лей/ц;

z_o и z_n – себестоимость продукции соответственно по базовому и новому вариантам, лей/ц;

q_n – урожайность по новому варианту, ц/га.

Когда нововведения связаны с повышением качества продукции, которое отражается в росте реализованных цен, экономический эффект определяется по формуле:

$$\Pi_{ц} = (p_n - p_o) q_n, \text{ лей/га} \quad (8)$$

Расчет влияния на прибыль изменений в объеме реализованной продукции за счет роста урожайности проводят согласно выражения:

$$\Pi_c = (q_n - q_o)(p_o - z_o), \text{ руб/га} \quad (9)$$

Расчет сопутствующего годового экономического эффекта сводится к определению произведения объема выпуска продукции в новых условиях на размер снижения себестоимости единицы продукции:

$$\Pi_y = (z_{\sigma} - z_n)q_n, \text{ руб/га} \quad (10)$$

Себестоимость одного центнера зерна (формула 1) при сложившейся урожайности составила (базовый уровень):

$$Z_{\sigma} = \frac{3143}{16,8} + 88,04 = 275,12, \text{ лей/ц}$$

При увеличении урожайности на 1ц/га, т.е. когда ее величина достигнет 17,8 ц/га (новый уровень):

$$Z_n = \frac{3143}{17,8} + 88,04 = 264,6, \text{ лей/ц}$$

Прибыль в расчете на один гектар составит (формула 2):

$$\text{при базовой урожайности } \Pi_{\sigma} = 16,8 \cdot (311,8 - 88,04) - 3143 = 616,2 \text{ лей/га,}$$

$$\text{при новом уровне урожайности } \Pi_n = 17,8 (311,8 - 88,04) - 3143 = 839,9 \text{ лей/га.}$$

Следовательно, прирост прибыли составит 223,7 лей/га.

В соответствии с формулой 4, прирост прибыли составит

$$\Delta\Pi = (311,8 - 88,04) \cdot (17,8 - 16,8) = 223,7 \text{ лей/га}$$

В том числе за счет дополнительной реализации продукции - дополнительной урожайности (формула 9):

$$\Pi_y = (q_n - q_{\sigma})(p - z_{\sigma}) = (17,8 - 16,8) (311,8 - 275,12) = 36,7 \text{ лей/га.}$$

За счет снижения себестоимости единицы продукции будет обеспечен прирост прибыли на сумму (формула 10):

$$\Pi_c = (z_{\sigma} - z_n)q_n = (275,12 - 264,6)17,8 = 186,9 \text{ лей/га}$$

Как видим, в нашем примере рост урожайности сопровождается увеличением прибыли за счет дополнительной реализации продукции на 16,4% и за счет снижения себестоимости единицы продукции на 83,6%, т.е. сопутствующий экономический эффект более чем в 5 раз превышает прямой эффект.

Указанная выше закономерность – превышение прироста прибыли от снижения себестоимости продукции над дополнительным объемом прибыли, вызванной реализацией дополнительного урожая, – наблюдается при условии соблюдения следующего неравенства [9]:

$$R_e < \frac{2FC + qAVC}{FC + qAVC}, \quad (11)$$

где: R_e – коэффициент окупаемости затрат (отношение цены реализации к себестоимости продукции).

В реальной действительности, как показали исследования, равенство прироста прибыли от снижения себестоимости и от реализации дополнительного объема продукции наступает при равенстве коэффициента рентабельности реализованной продукции и удельного веса постоянных затрат, выраженного в десятичных дробях.

Если обозначим отношение прироста прибыли, вызванной снижением себестоимости продукции, к приросту прибыли от увеличения объема продаж за счет роста урожайности через коэффициент K , то при прочих равных условиях, чем ниже значение рентабельности, тем выше значение K .

В расчете на один гектар земли сельскохозяйственные предприятия в соответствии с принятой технологией возделывания несут запланированные затраты по подготовке почвы, посеву, уходу за посевами и выполнению других производственных операций до начала уборки урожая. Совокупность данных затрат относим к условно-постоянным, как непосредственно не зависящими от объема производства продукции. Разумеется, понесенные затраты дадут наибольшую отдачу при обеспечении максимального выхода

продукции с единицы площади. Все затраты, связанные с уборкой урожая, его транспортировкой и доработкой непосредственно зависят от объема выращенной продукции и потому относим их к переменным. Особенность сельскохозяйственного производства такова, что при механизированных технологиях возделывания сельскохозяйственных культур условно-постоянные затраты достигают почти 3/4 всех затрат. Вот почему усилия земледельцев направлены на получение максимального выхода продукции с единицы площади, на обработку которой потрачены значительные средства. Однако на величину К влияет не только уровень рентабельности возделываемой культуры.

Проведенные исследования показали, что коэффициент соотношения прироста прибыли за счет снижения себестоимости продукции и прироста прибыли от увеличения объема продаж за счет роста урожайности (К) прямо пропорционален удельному весу постоянных затрат в структуре себестоимости продукции (β).

Таким образом, значение К выражается следующей зависимостью [9]:

$$K = \frac{\Delta\Pi_c}{\Delta\Pi_y} = \frac{\beta}{R} \quad (12)$$

где: К – коэффициент соотношения прироста прибыли;

β – удельный вес постоянных затрат, выраженный в десятичных дробях;

R – коэффициент рентабельности реализованной продукции.

Как справедливо отмечала доктор экономических наук Л.И.Крячкова [5], решая задачу максимизации темпов прироста прибыли, мы можем манипулировать увеличением не только переменных, но и постоянных затрат. Однако, вопросы увеличения затрат нельзя рассматривать обособленно, в отрыве от таких показателей, как выручка от реализации и прибыль.

Проведем расчеты выхода прибыли в расчете на 1 га и 1ц и выявим зависимость прироста прибыли от прироста урожайности цепным методом (табл.1 и рис. 2). Нетрудно заметить, что по мере удаления от исходной урожайности относительная прибавка прибыли снижается. Так, приращение урожайности на 10%, когда $q = 18,48$ ц/га, приводит к росту прибыли в расчете на 1 га и 1 ц соответственно на 61,0 и 43,6%. Дальнейшее увеличение урожайности на 10%, когда $q = 20,33$ ц/га, приводит к росту прибыли в расчете на 1 га уже на 41,7% или на 19,3 процентных пункта меньше (61,0-41,7); в расчете на 1 ц продукции увеличение прибыли достигает лишь 28,9% или на 17,4 п.п ниже (46,3 – 28,9). Последующее наращивание урожайности на 10% будет способствовать приросту прибыли в расчете на 1 га и 1ц соответственно на 9,4 п.п. и 8,6 п.п. ниже предыдущего уровня. Приведенная убывающая тенденция прироста прибыли при неизменном 10–процентном наращивании урожайности является иллюстрацией известного в экономике закона убывающей отдачи, которая наглядно представлена на рис. 3.

Таблица 1

Показатели выхода прибыли в зависимости от уровня урожайности при производстве гороха в ООО «Кумнук Агро» за 2012г (цепной метод)

Урожайность, ц/га	Прибыль с 1 га		Прибыль с 1 ц	
	лей	цепной прирост, %	лей	цепной прирост, %
16,8	616,2	-	36,7	-
18,48	992,1	61,0	53,7	46,3
20,33	1406,0	41,7	69,2	28,9
22,36	1860,7	32,3	83,2	20,3
24,60	2361,5	26,9	96,0	15,4
27,06	2911,9	23,3	107,6	12,1
29,76	3516,1	20,7	118,1	9,8
32,74	4182,9	19,0	127,8	8,2
36,01	4914,6	17,5	136,5	6,8
39,62	5722,4	16,4	144,4	5,8
43,58	6608,5	15,5	151,6	5,0

Источник: отчеты ООО «Кумнук Агро» формы № 7-АПК и №9-АПК за 2012г.

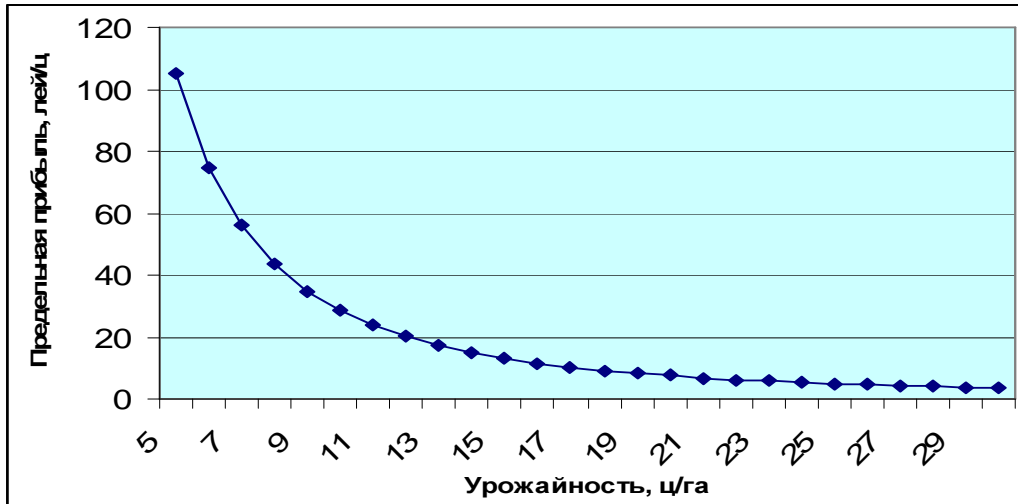

Рис. 2. Изменения показателей предельной прибыли с 1 ц. гороха по мере роста урожайности в ООО «Кумнук Агро» за 2012 г.

Источник: разработка автора

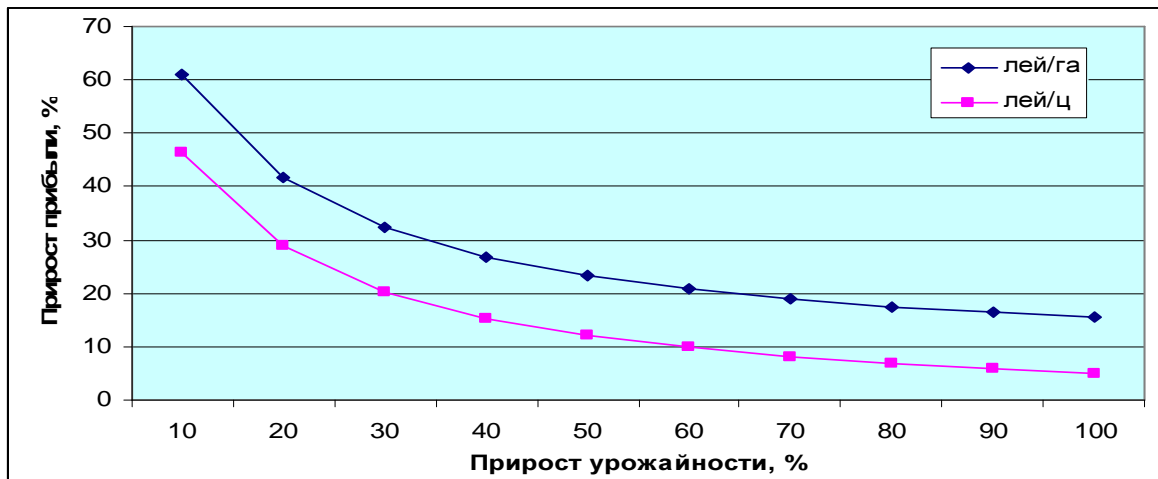

Рис. 3. Зависимость прироста прибыли от прироста урожайности при производстве гороха в ООО «Кумнук Агро» за 2012г (цепной метод)

Источник: разработка автора

Далее проведем аналогичные исследования базисным методом (табл.2 и рис. 4). Нетрудно заметить, что приращение прибыли в расчете на 1 га пропорционально росту урожайности. Так, при увеличении урожайности с 16,8 до 18,48 ц/га или на 10 % прибыль в расчете на один гектар увеличивается с 616,2 до 992,1 лей/га или на 61,0 %, а в расчете на 1ц – с 36,7 до 53,7 лей/ц или на 46,3%. При увеличении урожайности до 20,16 ц/га, т.е. на 20% от исходного уровня, размер прибыли достиг соответственно 1368,0 лей/га и 67,9 лей/ц или на 122,0% и 85,0% больше. Нарастивание урожайности на 30% обеспечит прирост прибыли соответственно на 183,0% и 117,4%.

Как видим, каждая 10% надбавка урожайности от исходного уровня приводит к приращению прибыли в расчете на 1 гектар на неизменную величину равной 61,0%. Данный показатель есть не что иное как производственный левверидж (L).

Такой левверидж представляет собой отношение темпов прироста прибыли ($\Delta\Pi$) к темпам прироста объема реализации (ΔN) и показывает, на сколько процентных пунктов увеличивается прибыль при изменении выручки на один процентный пункт, т.е.

$$L = \frac{\Delta\Pi}{\Delta N} \quad (13)$$

Таблиця 2

Показатели выхода прибыли в зависимости от уровня урожайности при производстве гороха в ООО «Кумнук Агро» за 2012г (базисный метод)

Урожайность, ц/га	П р и б ы л ь с 1 г а		П р и б ы л ь с 1 ц	
	лей	базисный прирост, %	лей	базисный прирост, %
16,8	616,2	-	36,7	-
18,48	992,1	61,0	53,7	46,3
20,16	1368,0	122,0	67,9	85,0
21,84	1743,9	183,0	79,8	117,4
23,52	2119,8	244,0	90,1	145,5
25,2	2495,8	305,0	99,0	169,8
26,88	2871,7	366,0	106,8	191,0
28,56	3247,6	427,0	113,7	209,8
30,24	3623,5	488,0	119,8	226,4
31,92	3999,4	549,0	125,3	241,4
33,6	4375,3	610,0	130,2	254,8

Источник: отчеты ООО «Кумнук Агро» формы № 7-АПК и №9-АПК за 2012г.

В расчете же на 1 центнер реализованной продукции прирост прибыли носит затухающий характер – 46,3%, 38,7% ... 13,4%, что наглядно видно на рисунке 4.

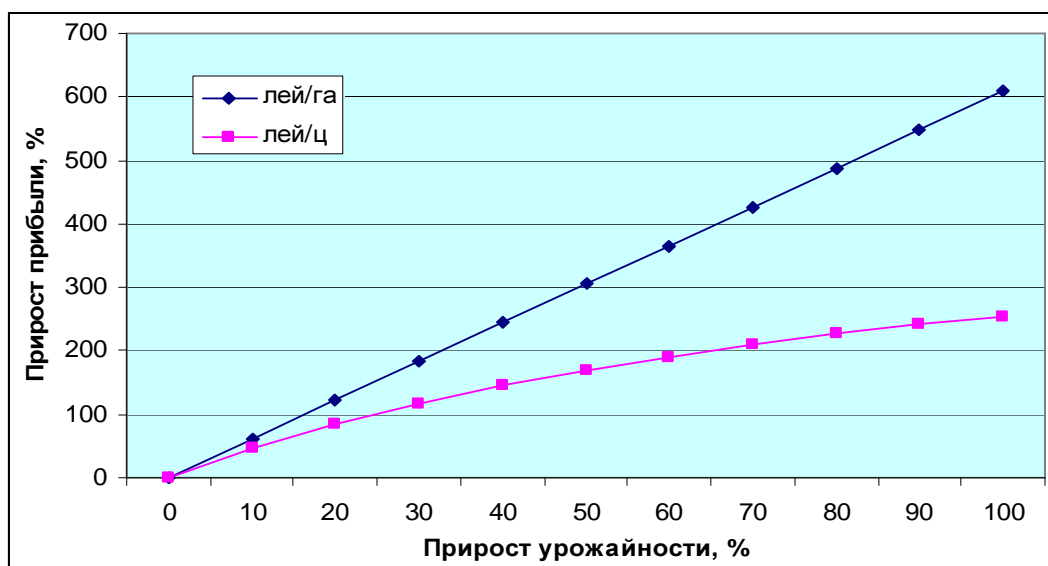

Рис. 4. Зависимость прироста прибыли от прироста урожайности при производстве гороха в ООО «Кумнук Агро» за 2012 г (базисный метод)

Источник: разработка автора

В сельском хозяйстве можно за счет внедрения инноваций, связанных с увеличением постоянных затрат на внесение удобрений, приобретений более урожайных сортов, организации полива и других мер обеспечить прирост урожайности. Однако при этом важно знать предел наращивания затрат. Следует придерживаться правила: соотношение прироста постоянных затрат к приросту урожайности не должно превышать величину удельного маржинального дохода ($md = p - AVC$) [9]:

$$\frac{\Delta FC}{\Delta q} \leq md, \text{ лей/ц} \quad (14)$$

Следует отметить, что внедрение инновационных разработок, направленных на повышение урожайности, имеют еще один сопутствующий эффект. Он заключается в том,

что по мере роста урожайности увеличивается разрыв между фактической (q) и критической ($q_{\min}$) урожайности (так называемый порог рентабельности), при которой производство и реализация сельскохозяйственной продукции не приносит прибыли и не имеет убытков.

Указанный разрыв измеряется показателем, именуемым запасом финансовой прочности (D), и определяется по формуле:

$$D = \frac{q - q_{\min}}{q} \cdot 100 = \frac{q \cdot md - FC}{q \cdot md} \cdot 100, \% \quad (15)$$

Выражение 15 свидетельствует о том, что чем больше прирост урожайности культур, тем значение запаса финансовой прочности выше, а следовательно, ниже так называемый операционный риск, т.е. возрастает вероятность того, что предприятие сумеет покрыть все производственные затраты и получить прибыль. Таким образом, запас финансовой прочности является одним из показателей предпринимательского риска. Чем ближе к точке безубыточности работает предприятие, тем значительнее будет влияние изменения продаж (урожайности) на доходность культуры.

После несложных преобразований запас финансовой прочности можно представить в следующем формализованном виде:

$$D = \frac{R}{R + \beta}, \quad (16)$$

где: R – коэффициент рентабельности реализованной продукции;

β - удельный вес постоянных затрат, выраженный в десятичных дробях.

Формула 16 показывает, что одна и та же прибавка урожайности будет способствовать большему приросту запаса финансовой прочности на тех предприятиях, в которых ниже рентабельность реализованной продукции и выше доля постоянных затрат.

В свою очередь, операционный левэридж равен обратной величине запаса финансовой прочности [7]:

$$L = \frac{1}{D} = \frac{R + \beta}{R} = 1 + \frac{\beta}{R} \quad (17)$$

Для подтверждения зависимости прироста прибыли, вызванного приростом урожайности, от исходного уровня экономических показателей приведем значения операционного левэриджа в выбранном предприятии за 2012 г. (табл. 3). С целью упрощения расчетов примем значение удельного веса постоянных затрат равном 70% ($\beta=0,7$), что близко к реальным показателям.

Таблица 3

**Показатели операционного левэриджа основных культур
в ООО «Кумнук Анро» за 2012 г.**

Наименование культур	Урожайность, ц/га	Критическая урожайность, ц/га	Соотношение фактической к критической урожайности	Коэффициент рентабельности реализованной продукции	Запас финансовой прочности	Операционный левэридж
Зерновые и зернобобовые	19,1	17,54	1,091	0,062	0,0817	12,2
Озимая пшеница	19,6	18,64	1,054	0,035	0,048	20,8
Ячмень	18,4	14,70	1,252	0,176	0,201	5,0
Горох	16,8	14,05	1,200	0,133	0,164	6,1
Кукуруза	18,8	18,31	1,027	0,019	0,026	38,5
Подсолнечник	17,3	5,79	2,983	1,392	0,665	1,5
Озимый рапс	12,4	9,94	1,252	0,173	0,198	5,1

Источник: отчеты ООО «Кумнук Анро» формы № 7-АПК и №9-АПК за 2012 г.

Данные таблицы 3 показывают, что при низких показателях коэффициента рентабельности реализованной продукции в зоне невысоких значений урожайности, близких

к критическому уровню, значение операционного леввериджа выше, а, следовательно, каждый процент прироста урожайности приводит к существенной относительной прибавке прибыли. Так, фактическая урожайность кукурузы всего на 2,7% выше критического уровня, а рентабельность реализованного зерна составила лишь 1,9%. В этих условиях каждый процент прироста урожайности обеспечивает прирост прибыли с гектара посевов на величину, равную 38,5%. В то же время, каждый процент увеличения урожайности подсолнечника может обеспечить прирост прибыли лишь на 1,5%, так как фактическая продуктивность посевов выше критического показателя почти в 3 раза, а сложившаяся рентабельность продукции достигла высокого уровня (139,2%).

Выводы и дальнейшие исследования. Проведенные исследования показали, что эффективность внедрения инновационных разработок в сельском хозяйстве зависят не только от размеров прироста урожайности, снижения себестоимости продукции и росте цен реализации, но и от исходного состояния производства, выраженного в соотношении постоянных и переменных затрат, сложившегося уровня урожайности и рентабельности продукции. Более высокий экономический эффект обеспечивает та инновационная разработка, которая при прочих условиях внедряется на предприятиях, имеющих более высокие показатели доли постоянных затрат, рентабельность реализованной продукции ниже, а показатели исходной урожайности ближе к критическому уровню.

Литература

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.] ; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Амбросов В. Трансформационные процессы в аграрной сфере региона / В. Амбросов // Экономика Украины. – 2003. – № 8. – С. 70–75.
3. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
4. Бабков М.А. Методические рекомендации по экономической оценке интенсивных технологий производства зерна / М.А. Бабков, А.Д. Джахангиров. – М. : ВНИЭСХ, 1987. – 41 с.
5. Крючкова Л.И. Совершенствование управления издержками производства в сельскохозяйственных предприятиях / Л.И. Крючкова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. – № 12. – С. 19-23.
6. Нечаев В. Эффективность экономического и технико- технологического потенциала в растениеводстве / В. Нечаев, К. Тюпаков, Н. Сайфутдинова // Экономика сельского хозяйства России. – 2012. – № 6. – С. 70-84.
7. Пармакли Д.М. Методология научных исследований в экономике : учебное пособие / Д.М. Пармакли. – Cahul: Univ. De Stat « В.Р.Hasdeu», 2011. – 257 с.
8. Пармакли Д.М. Проблемы эффективности использования сельскохозяйственных земель в Республике Молдова / Д.М. Пармакли // «Известия» Горского государственного аграрного университета (Северная Осетия), том. 47, часть 2, Владикавказ, 2010 г.
9. Пармакли Д.М. Прямой и сопутствующий эффекты роста урожайности сельскохозяйственных культур / Д.М. Пармакли // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 102-110.

References

1. Prysiazhniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T. etc. (2011), *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [Agrarian sector of economy Ukraine (state and prospects of development)], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 1008 p.
2. Ambrosov, V. (2003), "Transformation processes in the agricultural sphere of the region", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 70–75.
3. Andriichuk, V.H. (2005), *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Effectiveness of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.
4. Babkov, M.A. and Dzhakhangirov, A.D. (1987), *Metodicheskiye rekomendatsii po ekonomicheskoy otsenke intensivnykh tekhnologiy proizvodstva zerna* [Methodical

recommendations on economic evaluation of intensive technology of grain production], VNIESKH, Russia, 41 p.

5. Kryuchkova, L.I. (2002), "Improving the management of production costs in the agricultural enterprises", *Ekonomika sel'skokhozyaystvennykh i pererabatyvayushchikh predpriyatiy*, no. 12, pp. 19-23.

6. Nechayev, V., Tyupakov, K. and Sayfutdinova, N. (2012), "The effectiveness of economic, technical and technological potential in plant growing", *Ekonomika sel'skogo khozyaystva Rossii*, no.6, pp. 70-84.

7. Parmakli, D.M. (2011), *Metodologiya nauchnykh issledovaniy v ekonomike* [Methodology of scientific research in economics], tutorial, Cahul: Univ. De Stat « B.P.Hasdeu», 257 p.

8. Parmakli, D.M. (2010), "Problems of efficiency of agricultural land in the Republic of Moldova", *«Izvestiya» Gorskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta (Severnaya Osetiya)*, vol. 47, part 2, Vladikavkaz.

9. Parmakli, D.M. (2013), "Direct and concomitant effects of the growth in agricultural yields" *Ekonomika APK*, no.3, pp. 102-110.

УДК 330.06.51.61

Азизов Г.С.,
к.э.н., доцент кафедры финансов и кредита,
Севастопольский национальный технический университет

МЕТОД РАСЧЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОСПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРОЦЕССА В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ*

Azizov G.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of finance and credit
Sevastopol National Technical University

THE CALCULATION METHOD OF ECONOMIC EFFICIENCY FOR THE REPRODUCTIVE PROCESS IN THE UKRAINE ECONOMY

Постановка проблемы. Развитие экономики страны должно быть эффективным. Это значит, что на каждую единицу стоимости производственного потенциала страны должна быть получена растущая валовая добавленная стоимость. Воспроизводство совокупного общественного продукта страны это процесс постоянного возобновления израсходованных ресурсов и вовлечение все большего количества в новый оборот. Поэтому важно определить, чтобы вовлекаемые в производство ресурсы давали растущую отдачу.

Анализ последних исследований и публикаций. Несмотря на многолетние исследования украинских исследователей, до сих пор в экономической литературе нет единого взгляда на метод расчета экономической эффективности страны и ее регионов. Так, А.И. Сухоруков, Ю.М. Харaziшвили [1] на примере Закарпатской области рассчитывают интегральный индекс экономической эффективности региона на основе использования ряда

---

* Содержание статьи соответствует плану НИР Севастопольского Национального технического университета по проблеме «Организация финансовой деятельности и риски банков в процессе стимулирования интенсивного экономического роста в Украине (шифр «Финансы-5»». Регистрационный № 0113U001018 «Финансы-5».

показателей (общая продуктивность, теневая экономика, технология производства, потенциальная мощность, научно-технический прогресс, темп прироста ВРП). Кроме этого, рассчитывается социальная эффективность на основе: доли оплаты труда в валовой продукции, теневой занятости и оплаты в теневой экономике, уровня финансирования образования, уровня финансирования здравоохранения. По расчетам авторов, индикаторы экономической эффективности Закарпатской области имеют тенденцию спада за период 2000-2012 гг. (валовая продукция на единицу производственной мощности, темп научно-технологического прогресса и темпы прироста реального ВРП).

Несмотря на интересную попытку определения экономической эффективности региона, следует отметить, что предлагаемый метод расчета не является корректным по двум причинам: во-первых, имеется ряд показателей, которых нет в статистике (теневая экономика, численность занятых в теневой экономике, оплата труда в теневой экономике, научно-технический прогресс и т.д.); во-вторых, нельзя индикаторы просто суммировать, так как каждый из них имеет различное влияние на эффективность экономики региона, т.е. надо найти вклад каждого индикатора перед интегрированием.

Л.О. Никифорова, М.Є. Дворников, А.А. Шиян [2], рассматривая экономическую эффективность государственного регулирования, пришли к выводу, что стоимость товаров растет в результате вмешательства органов государственного управления. На примере жилищного строительства показано, что государственное регулирование должно быть отменено. Экономическая эффективность определяется авторами с позиций изменения стоимости товаров. А. А. Шиян [3] пытается выразить экономическую эффективность на основе теории игр, соотнося спрос (покупательную возможность) и предложение, то, что в своей сумме производят фирмы. Это интересно, но только косвенно отражает экономическую эффективность страны, региона.

М. И. Крупка [4] сводит экономическую эффективность страны к показателю фондоотдачи, т.е. выхода валовой продукции на стоимость основных средств производства, что не совсем точно, так как в создании стоимости участвуют труд, оборотные средства и др.

В литературе очень распространенным является показатель произведенного национального дохода на одного занятого в регионе или на национальнохозяйственном уровне [5], но этот показатель отражает, скорее всего, производительность труда, а не всю эффективность использованных ресурсов.

Ближе всего к нашему пониманию экономической эффективности страны относится работа В. И. Дышлогого [6], в которой сочетается ВВП с производственным потенциалом страны. Однако из статьи неясно, как автор рассчитывал величину человеческого капитала и денежную оценку земельных ресурсов.

В экономической литературе взаимосвязь между полученным результатом и факторами производства четко определена в трудах Е. Домара [7, с.27], Р. Солоу [8, с.65-94] и Р. Петинга [9, с.99-144]. Классическая теория объясняет экономический рост, прежде всего, совокупностью факторов: земля, труд, капитал. Дискуссионным остается вопрос о ее сущности, критериях и показателях измерения. Вместе с тем важность решения данной проблемы очевидна, поскольку от этого зависит выбор стратегии в экономическом развитии Украины, регионов, предприятий, определение главных приоритетов.

Цель исследования – раскрыть особенности расчета экономической эффективности экономики страны и дать сравнительную оценку функционирования хозяйства Украины на фоне экономики Польши. Провести апробацию метода расчета и дать оценку использования производственного потенциала этих стран.

Результаты исследования. Целесообразно определить сущность экономической эффективности и содержание критерия, поскольку от обоснованной их трактовки зависит правильность построения измерительной системы эффективности, разработка её обобщающего показателя и поиск реальных резервов повышения результативности производства. Исходный момент при раскрытии сущности экономической эффективности – всесторонний учет требований рынка, условий обеспечения конкурентоспособности.

Научный поиск критерия экономической эффективности привел исследователей к пониманию того, что отношение валового внутреннего продукта (ВВП) к стоимостной оценке привлекаемых для производства ресурсов может действительно выражать сущность эффективности страны.

Рост ВВП отвечает интересам государства, интересам предпринимателей и работников, так как его составными частями являются бюджет страны, прибыли и фонд зарплаты. Опираясь на рассмотренные точки зрения при оценке экономической эффективности развития экономики страны, считаем, что следует определить совокупность факторов, которые определяют развитие экономики.

Это в масштабах всей экономики факторы производства: X1 - (ОС) основные средства; X2 - (ОбС) оборотные средства; X3 - (ЧК) человеческий капитал; X4 - (ДОЗ) денежная оценка сельскохозяйственных угодий (в том случае, если стоимость земли не вошла в стоимость основных средств, как, например, в Украине).

В качестве критерия экономической эффективности хозяйства Украины и ее регионов (У) нами принят валовой внутренний продукт (ВВП). Поэтому возможно построение уравнения множественной корреляции из этих показателей:

$$Y = aX1 + bX2 + cX3 + dX4 + C \quad (1)$$

Такая модель позволит выделить влияние каждого из факторов на рост ВВП за определенный промежуток времени, но не раскроет совокупного воздействия, которое может быть определено только по следующей формуле

$$\Xi = \frac{ВВП}{ОС + ОбС + ЧК + ДОЗ} \quad (2)$$

Нет сомнения, что экономическая теория выполняет полезные функции, создавая необходимый инструмент для понимания реальности.

В этой формуле данные по основным и оборотным средствам также как и ВВП можно взять из статистических сборниках. Следует только уточнить показатели величины человеческого капитала и денежной оценки земли, так как в Украине до сих пор действует мораторий на куплю – продажу сельскохозяйственных угодий.

Остановимся на методе расчета человеческого капитала. Среди группы публикаций в Украине выделим следующих авторов.

В.В. Андрианову [10], с ее методикой расчета человеческого капитала, как капитализированного дохода (потребительской корзины). По ее расчетам затраты, ежегодно авансируемые на формирование человеческого капитала в ценах 2007г. составляют 2 204 грн., а стоимость человеческого капитала индивидуума определяется по формуле

$$ЧК_T = \frac{(1 + 0,05)^T - 1}{0,05} \times 2204, \quad (3)$$

где $ЧК_T$ – стоимость человеческого капитала индивидуума,
 T – его возраст.

В своих расчетах она берет денежный доход за 2007 г., но ведь в текущий период во много раз больше.

И.Ф. Зиновьева [11] стоимость человеческого капитала определяет, пользуясь методом калькуляции затрат на обучение. Но она все исчисляет в ценах 2007 года, а человек формируется не один год, а 20-25 лет и ежегодные расходы существенно изменяются.

В.П. Антонюк [12] в своей докторской диссертации приходит к выводу, что целесообразно рассчитывать величину человеческого капитала как капитализированную зарплату, что, по нашему мнению, не совсем верно, так как зарплата не отражает всю величину дохода на воспроизводство человеческого капитала. В качестве комментария к предложенной методике следует отметить: во-первых, зарплата - это только часть дохода населения и она не может отражать все затраты населения и государства на формирование и воспроизводство рабочей силы; во-вторых, каждый год величина человеческого капитала разная (в 2004 г. – 117,7 тыс. грн., а в 2006 г. – уже 207,4 тыс. грн.). Тогда возникает вопрос: какую же величину брать для расчетов?

Для расчетов надо брать не величину зарплаты, а сумму среднедушевого дохода за 15 лет. Из расчетов видно, что средний годовой душевой доход за 15 лет в Украине составил 5848 грн. Но ведь доход не полностью составляет фонд потребления, назначение которого можно сформулировать как нормальное состояние семьи, в которой

растут и воспитываются дети. Поэтому из суммы дохода следует изъять сбережения и накопления, которые составляют (как показал анализ) 12% всего общего дохода. Следовательно, на формирование здоровья и капитала знаний будущего работника Украины используется 5146 грн. Если учесть, что ребенок не потребляет как взрослый и предположить, что в возрасте до 5 лет потребляется 30% годового дохода, в возрасте 6-14 лет - 60 % душевого дохода, а с 15 до 18 лет 100% среднедушевого дохода, тогда величина, которая израсходована на формирование человека составит 64,5 % всего дохода, т.е. 3319 грн. (5146 * 0,645). Целесообразно использовать формулу сложных процентов. Для подготовки рабочего Украины к 18 годам жизни

$$ЧК_{24} = \frac{[(1 + 0,05)^{18} - 1]}{0,05} * 3319 = 93371$$

Для подготовки специалиста с образованием магистр в Украине

$$ЧК_{24} = \frac{[(1 + 0,05)^{24} - 1]}{0,05} * 3319 = 147530 .$$

Среднедушевой доход в Польше за 15 лет составил 24736 злотых. Накопление и сбережения денежных средств в Польше -15% от общего дохода. Следовательно, на потребление приходилось 21025,6 злотых. На формирование человека из расчета 64,5 % от 21025,6 злотых приходилось 13652 злотых.

Для подготовки рабочего Польши

$$ЧК_{24} = \frac{[(1 + 0,05)^{18} - 1]}{0,05} * 13653 = 273040$$

Для подготовки специалиста с образованием магистр в Польше

$$ЧК_{24} = \frac{[(1 + 0,05)^{24} - 1]}{0,05} * 13652 = 697541$$

Произведем расчеты по использованию производственного потенциала экономики Украины и Польши в табл.1.

Таблица 1

Экономическая эффективность использования производственного потенциала экономики Украины и Польши, 2000-2011 гг.

Показатель	Украина (млрд. грн.)				Польша (млрд. злотых)			
	2000	2005	2010	2011	2000	2005	2010	2011
ВВП	170,0	441,45	1082,57	1316,6	642,6	837,1	1211,3	1303,1
Основные средства	829,0	1276,0	4649,0	6649,0	1444,8	1826,9	2520,9	2701,1
Оборотные средства	321,6	700,7	2859,1	3387,4	379,9	519,4	874,5	978,3
Численность занятых в экономике	20,17	20,68	20,26	20,32	12,8	12,89	14,1	14,23
Человеческий капитал	2107,8	2248,2	2251,7	2282,5	4619,5	4755,1	5226,8	5339,1
Стоимость используемой земли	400,8	465,4	668,39	649,7	-	-	-	-
Производственный потенциал,	3959,2	4690,3	10428,2	12978,6	6444,2	6592,3	8622,2	9018,5
Выход ВВП на ед. производственного потенциала в: национальной валюте	0,043	0,094	0,104	0,101	0,099	0,127	0,140	0,144
	0,009	0,015	0,010	0,009	0,0247	0,0315	0,035	0,035
евро								

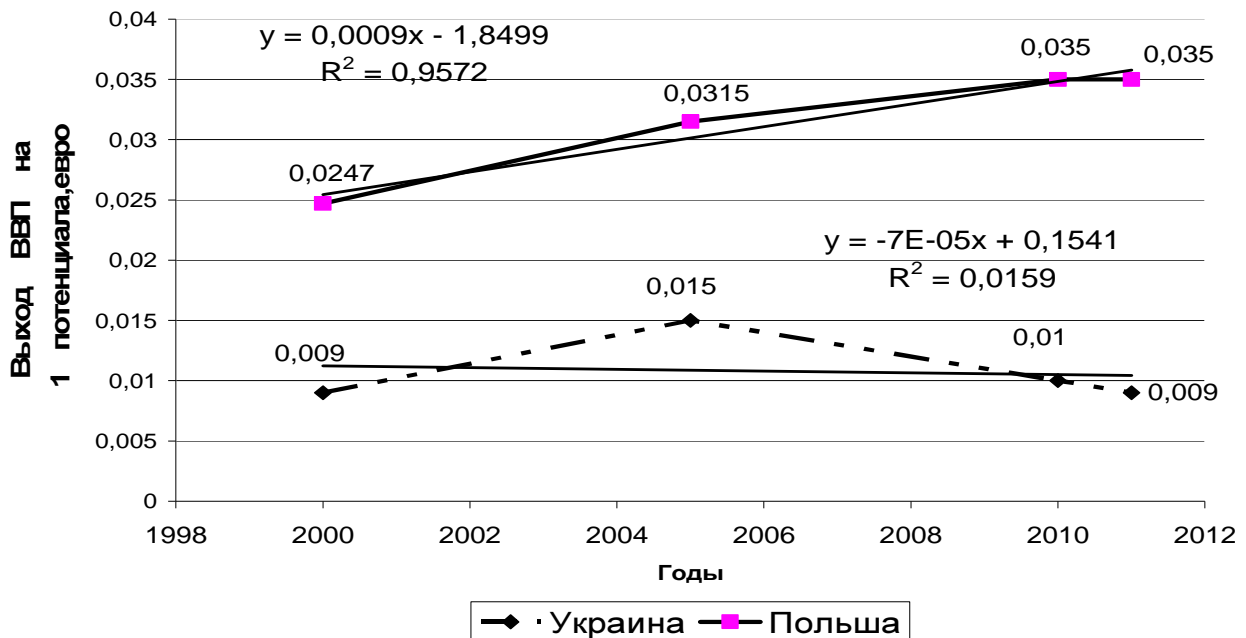
Источник: разработано автором на основании [13]

Разница в составляющих величины потенциала определяется тем, что земельные ресурсы Польши входят в основные средства, а в Украине рынок земли запрещен и поэтому надлежит оценить его условно. Метод денежной оценки земли уточнен автором на основе фактической прибыли растениеводства.

Из табл. 1 видно, что для развития экономики Украины характерно кажущееся увеличение экономической эффективности (по росту выхода ВВП в национальной валюте), обусловленное инфляционным процессом, но реального роста эффективности не произошло, что видно при расчете в евро.

Польская экономика имеет стабильный рост экономической эффективности использования производственного потенциала страны. Курс злотых по отношению к евро практически не менялся.

Номинальный рост величины ВВП Украины, произошедший за одиннадцать лет, в 7,7 раза (в гривнах) на самом деле составил только в 3,5 раза (в евро). Так девальвация гривны искажает показатель эффективности. В Польше величина ВВП выросла более чем в два раза. Рост основных средств в Украине реально произошел в 3,6 раза (в евро), а не в 8 раза (в гривнах). Производственный потенциал Украины вырос в 1,6 раза (в евро), а не в 3,5 раза (в гривнах). Производственный потенциал Польши вырос в 1,4 раза. Очень рельефно видно, как растет эффективность использования производственного потенциала Польши на рис. 1.

Рис. 1. Экономическая эффективность использования производственного потенциала Украины и Польши, 2000-2011гг.

Источник: составлен по данным табл. 1

Из графика (рис.1) видно, как увеличивается прирост ВВП на единицу производственного потенциала в Польше и, наоборот, снижается в Украине. Особенностью расчета экономической эффективности использования производственного потенциала является то, что работник Польши оценивается в 3,3 раза дороже (выше среднегодовые доходы), чем в Украине. Отметим также, что величина человеческого капитала, вовлеченного в экономику в Польше, выросла за одиннадцать лет на 15,5%, а в Украине только на 8,28 %.

Это обусловлено и численным ростом занятых в экономике, и увеличением удельного веса лиц с высшим образованием.

Нами проведены расчеты, устанавливающие влияние факторов производства на ВВП Украины, в результате которых получено следующее уравнение

$$Y = 0,035735 X1 + 0,239288 X2 + 1,173522 X3 + 2419,13 \quad R = 0,99,$$

где Y- валовой внутренний продукт Украины, млрд. грн.;

X1 –основные средства Украины, млрд. грн.;

X2- оборотные средства экономики Украины, млрд. грн.;

X3 - человеческий капитал экономики Украины, млрд. грн.

Как видно, наибольшее влияние на рост ВВП страны оказывает вовлечение человеческого капитала в производство. Так рост человеческого капитала на 1 млрд. грн. способствует увеличению ВВП на 1,174 млрд. грн., увеличение стоимости основных средств на 1 млрд. грн. повлечет увеличение ВВП на 35,7 млн. грн, а оборотных средств - на 239,3 млн. грн.

Определено влияние факторов производства на ВВП Польши, получено следующее уравнение

$$Y = 0,533249X1 - 0,27901X2 + 0,218786X3 - 1032,52 \quad R = 0,97$$

Из уравнения следует, что существенное влияние на рост ВВП Польши оказывает увеличение стоимости основных средств. Так, рост основных средств на 1 млрд. злотых повлечет увеличение ВВП на 533 млн. злотых, а рост оборотных средств - на 279 млн. злотых. Вовлечение человеческого капитала в производство на 1 млрд. злотых способствует увеличению ВВП на 218 млн. злотых.

Из сопоставления влияния факторов видно, что в Украине и Польше влияние факторов на изменение ВВП весьма различное. В заключение анализа подчеркнем, что если 20,3 млн. человек в Украине производят валового внутреннего продукта на сумму 119,4 млрд. евро, то 14,23 млн. человек в Польше производят - 317 млрд. евро, т. е. производительность польских работников в 3,78 раза выше.

Выводы и дальнейшие исследования.

1. Экономическая эффективность страны, ее регионов может быть выражена отношением ВВП к стоимости использованных ресурсов (производственному потенциалу).

2. Уточнен метод расчета величины человеческого капитала для Украины и Польши. Его значение (стоимость человеческого капитала) в сопоставимом исчислении в Польше 3,3 раза выше.

3. Апробирован метод расчета экономической эффективности хозяйства страны, который подтвердил, что измерение эффективности в национальной валюте не совсем точно отражает реальное состояние.

4. Производство ВВП на одного работника, выраженное в евро, подтвердило, что в Украине имеет место падение эффективности, а в Польше наблюдается устойчивый рост. В Украине 20,3 млн. человек производят ВВП на 119,4 млрд. евро, а в Польше 14,23 млн. человек - на 317 млрд. евро, т. е. производительность труда в Польше в 3,78 раза выше, чем в нашей стране.

5. Дальнейшие исследования и сравнительный анализ экономик Украины и Польши в пятисекторной модели экономической системы будут способствовать поиску эффективных направлений экономического роста.

Литература

1. Сухоруков А.І. Ефективність соціально-економічного розвитку та економічна безпека регіону (на прикладі Закарпатської області); аналіт. доп. / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К. : НІСД, 2013. – 32 с.

2. Нікіфорова Л.О. Метод розрахунку фінансово-економічної ефективності інститутів державного регулювання в Україні / Л.О. Нікіфорова, М.Є. Дворніков, А.А. Шиян // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 2. – С. 13-15.

3. Шиян А.А. Управління розвитком соціально-економічних систем. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті / А.А. Шиян. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 162 с.

4. Крупка М.І. Основи економічної теорії / М.І. Крупка, П.І. Островерх, С.Л. Реверчук. – К. : Альбіна, 2001. – 344 с.

5. Методи економічного обґрунтування розміщення виробництва /електронний ресурс/. Режим доступу :<http://www.100balov.com/predmet/economcs/prodsyly/p5.php>.

6. Дышловой В.И. Метод оценки эффективности экономики областей Украины для приоритетного выбора субъектов вложений иностранными инвесторами <http://www.be5.biz/ekonomika1/r2010/01485.htm>

7. Domar E.D. Capital Expansion, Rate of Growth and Employment / E.D. Domar // «Econometrica». – 1946. – Vol. 14. – P. 137–147.
8. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // Quarterly journal of Economics. – 1956. – Vol. 70. – P. 65–94.
9. Pething R. Umweletverschmutzung, Wohlfahrt und Umweltpolitic in einem Zwei-Sectoren-Gleichgewichtsmodell / R. Pething // Zeitschrift für Nationalökonomic. – 1975. – № 35. – p. 99-124.
10. Андрианова В.В. О человеческом капитале / В.В. Андрианова // Деловое обозрение. – 1998. – № 7. – С. 73–76.
11. Зиновьев И.Ф. Человеческий капитал : науч. изд. / И.Ф. Зиновьев. – Симферополь: Таврия. – 2007. – 79 с.
12. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку / В.П. Антонюк ; НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк, 2007 – 348 с.
13. Rocznik statystyczny. Urząd statystyczny w Kielcach. Redakcja merytoryczna i techniczn. – 2012. – 380 p.

References

1. Sukhorukov, A.I. and Kharazishvil, Yu.M. (2013), *Efektivnist sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ta ekonomichna bezpeka rehionu (na prykladi Zakarpatskoi oblasti)* [The effectiveness of the socio-economic development and economic security of the region (for example, Transcarpathian region)], NISD, Kyiv, Ukraine, 32 p.
2. Nikiforova, L.O., Dvornikov, M.Ie. and Shyian, A.A. (2011), “The method of calculating the financial and economic efficiency of the institutions of government regulation in Ukraine”, *Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investytsii*, no. 2, pp. 13-15.
3. Shyian, A.A. (2010), *Upravlinnia rozvytkom sotsialno-ekonomichnykh system. Teoriia ihor: osnovy ta zastosuvannia v ekonomitsi ta menedzhmenti* [Managing the development of socio-economic systems. Game Theory: Fundamentals and Applications in economics and management], NTB, Kyiv, Ukraine, 162 p.
4. Krupka, M.I., Ostroverkh, P.I. and Reverchuk, S.L. (2001), *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Basic economic theory], Albina, Kyiv, Ukraine, 344 p.
5. The methods of economic justification the location of production, available at: <http://www.100balov.com/predmet/economcs/prodsyly/p5.php>.
6. Dyshlovoy, V.I. (2010), The method evaluating the effectiveness of economy of the region Ukraine for priority of choice of subjects attachments by foreign investors, available at: <http://www.be5.biz/ekonomika1/r2010/01485.htm>
7. Domar, E. (1946), “Capital Expansion, Rate of Growth and Employment”, «Econometrica», vol. 14, pp. 137-147.
8. Solow, R. (1956), “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, *Quarterly journal of Economics*, vol. 70, pp. 65–94.
9. Pething, R. (1975), “Umweletverschmutzung, Wohlfahrt und Umweltpolitic in einem Zwei-Sectoren-Gleichgewichtsmodell”, *Zeitschrift für Nationalökonomic*, no. 35, pp. 99-124.
10. Andrianova, V. (1998), “About the human capital”, *Delovoye obozreniye*, no. 7, pp. 73-76.
11. Zinovyev, I.F. (2007), *Chelovecheskiy kapital : nauch. izd.* [Human capital: the scientific. ed.], Tavriya. Simferopol, Ukraine, 79 p.
12. Antoniuk, V.P. (2007), *Formuvannia ta vykorystannia liudskoho kapitalu v Ukraini: sotsialno-ekonomichna otsinka ta zabezpechennia rozvytku* [Formation and use of human capital in Ukraine: the socio-economic assessment and provision of], NAN Ukrainy, Ін-т економіки пром.-сті, Donetsk, Ukraine, 348 p.
13. Statistical Yearbook. Statistical Office in Kielce. Editors and Technical (2012), 380 p.

УДК 330.35.

Сімків Л.Є.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри теорії економіки та управління
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЯКІСНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ, ЙОГО ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Simkiv L.Ye.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department
of theory of economy and management
Ivano-Frankivsk National Technical Oil and Gas University

QUALITY ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE, ITS EVALUATION AND WAYS OF ENSURING

Постановка проблеми. В умовах загострення соціально-економічних, фінансових проблем в Україні та світі актуалізується проблема забезпечення якісного економічного зростання. Адже саме за динамікою економічного зростання можна зробити висновки про розвиток національної економіки, її місце на світовій арені, про життєвий рівень населення, про те, як вирішуються проблеми обмеженості ресурсів. Стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни протягом останніх десятиліть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми якісного економічного зростання знаходять своє відображення в багатьох наукових публікаціях. Це пов'язано з технологічним оновленням, стратегією держави, яка орієнтована на інноваційний розвиток та визначенням пріоритетів економічної політики держави, спрямованої на пошук оптимального співвідношення між високими темпами зростання і якістю соціально-економічного розвитку.

Фундаментальні дослідження, присвячені вивченню цих питань, знайшли відображення в роботах як зарубіжних (У. Ростоу, Дж. Форрестер, С. Кузнець, Р. Дорнбуш, Ст. Фішер та ін.), так і українських економістів (В. Геєць, С. Коляденко, Я. Жаліло, І. Лукінов, Л. Корнійчук та ін.).

Проте проблеми якісного економічного зростання є настільки складними та багатоаспектними, що процес їх теоретичного розуміння та методологічного визначення ще й досі незавершений. Особливої актуальності цей процес набуває під час перебудови та реформування в економіці та суспільстві.

Постановка завдання. Враховуючи те, що концепція економічного зростання як результату розширеного відтворення давно себе вичерпала, сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток «індустрії добробуту», який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення. Така постановка питання вимагає розробки концепції нової якості економічного зростання, яка має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку держави за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни в структурі споживання та нагромадження та зміни соціальних параметрів розвитку територій. Ідентифікація та інтенсифікація дії чинників економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи має не тільки сприяти активізації економічної діяльності в державі, а й розробці політики, спрямованої на прискорення цих процесів [6, с. 344].

З огляду на це, метою дослідження є визначення сучасних методик оцінки якісних трансформацій в економіці України та аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові підходи до оцінки передумов та чинників, що забезпечать економічне зростання країни мають передбачати також те, що отримані результати її ефективності зростатимуть швидше, ніж витрати на нього. Крім того, концепція нової якості економічного зростання держави має базуватись на: інтенсифікації процесів розвитку економіки країни за рахунок використання внутрішніх факторів та резервів

розвитку регіонів, які одночасно виступають його конкурентними перевагами; орієнтації на стимулюючий вплив державного та регіонального рівнів управління, спрямованості на посилення соціальної орієнтованості економічних перетворень і забезпеченні розвитку людського потенціалу.

Враховуючи внутрішню складність і системність даної наукової категорії, загальноприйнятого підходу до дослідження якісного економічного зростання країн не існує. Під економічним зростанням прийнято розуміти збільшення масштабів сукупного виробництва й споживання в країні, що характеризується насамперед такими макроекономічними показниками, як валовий національний продукт (ВНП) та валовий регіональний продукт (ВРП).

Держава, як суб'єкт ринкових відносин, повинна проводити політику по стимулюванню економічного зростання з метою забезпечення розвитку національної економіки. Ця політика держави має бути скоординована з бюджетно-податковою, кредитною, соціальною та іншими видами економічної політики. Цей взаємозв'язок необхідний, оскільки зможе забезпечити достатню стійкість країни як складної соціосистеми в умовах ринку для досягнення економічного зростання.

З 2000 по 2008 рр. в Україні відбувалося зростання ВВП як екстенсивним, так і інтенсивним шляхом. Світовий досвід показує, що задовільним для будь-якої країни є щорічне зростання ВВП на душу населення на рівні 4-6%. За даний період Україна мала реальні темпи зростання вищі у 3 рази (6,9% в середньому за період), ніж у таких розвинених країнах світу, як США – 2,3%, Японія – 1,4%, ЄС – 2,2% [3, с.33].

Основною причиною економічного зростання у докризовий період можна назвати зовнішню політику держави, яка сприяла реформуванню економіки – структурні перетворення, дерегуляцію, баланс стабільної монетарної політики і підтримку розвитку експорту. Також варто відзначити і такі фактори, як підвищення протягом даного періоду внутрішнього попиту на товари і послуги за рахунок збільшення реальних доходів населення, розширення експортних ринків. При цьому додамо, що зростання економічних показників в країні відбувалося шляхом нарощення обсягів виробництва головним чином в обробній промисловості. Тобто динамічний розвиток економіки України не супроводжувався структурними змінами в регіонах, а мав екстенсивний характер, коли зростають традиційні потужні промислові центри та залишаються у стані стагнації регіони з більш низьким рівнем промислового потенціалу.

Ринкові перетворення в Україні було обмежено реформуванням виробничих відносин (приватизацією, роздержавленням, демонополізацією), а науково-технологічне вдосконалення виробництва, зміни структури економіки залишились осторонь, хоча без них неможливий успішний розвиток країни [7, с.6]. Це свідчить про те, що в державі відбувалося зростання без розвитку. Досягнутий результат кількісного зростання ВВП не можна розглядати як реальні позитивні зрушення в економіці України, які здатні створити економічне підґрунтя для забезпечення стабільності та ефективності економічного та соціального розвитку країни. І причиною цього слід вважати не тільки відсутність стабільної тенденції до зростання ВВП, а й інерційний, не системний характер українських реформ, які не створюють реальний "запас міцності" економічної системи країни. Вочевидь таке зростання не можна назвати ні сталим, ні перспективним для країни.

Ситуація значно погіршилася в наступні роки через фінансово-економічну кризу (2008-2009 рр.), яка спричинила зростання інфляції, рівня безробіття, кризи платежів, скорочення обсягів виробництва, девальвацію національної грошової одиниці і т.д.

Така ситуація є загрозливою в цілому для економічної безпеки держави й істотно підвищує ризики входження національної економіки до стадії перманентної економічної стагнації з поступовим переростанням, зважаючи на існуючі інфляційні процеси, у стадію стагфляції [4].

При цьому доцільно зазначити, що якісне економічне зростання не може бути відображене якимось одним показником. Для цього необхідна цілісна система індикаторів, адже поліпшення життєвих стандартів супроводжується підвищенням не лише ВВП на душу населення, а й таких показників, що визначають якість життя і є складовими індексу людського розвитку (продуктивність праці, рівень освіченості, очікувана тривалість життя тощо). Оцінювати якість економічного зростання у контексті показників розвитку людського потенціалу за такими критеріями, як зниження дитячої смертності, скорочення неписьменності серед дорослого

населення, зростання тривалості життя пропонують і такі вчені, як В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар, Д. Кауфман, Н. Кішор, Р. Лопес, Я. Ван [8, с.258].

Альтернативний підхід оцінки економічного зростання розроблений у рамках “Програми розвитку ООН” і передбачає розрахунок індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) на основі трьох показників: реального ВНД на душу населення, освіченості та тривалості життя. З 2010 року експерти ООН розраховують також оновлений варіант ІРЛП, з врахуванням чинника нерівності у розподілі доходів в країні, або так званий Індекс розвитку людського потенціалу, скоригований на нерівність (ІРЛПН), який свідчить про такий рівень ІРЛП, який був би досягнутий кожним членом суспільства за умови рівномірного розподілу благ [1].

Отже, інтенсивне нарощення ВНД на душу населення, а також показників освіченості та тривалості життя населення відображає істотне нарощення якісного економічного зростання у багатьох країнах світу. За останні 10 років серед країн світу індекси розвитку людського потенціалу в переважній більшості держав поліпшилися (з показника 0.639 до 0.694), а 40 країн світу суттєво просунулися в даному рейтингу.

Розглянемо детальніше сучасний його рівень в Україні. В період з 1990 р. по 2000 р. в державі відбувалися деструктивні економічні та політичні процеси, які негативно відбилися на показниках ІРЛП. За цей період він скоротився з показника 0.714 до 0.673. Впродовж 2000-2010 рр. його значення почало зростати. Але, незважаючи на відносний ріст індексів в останні роки, динаміка рейтингу України навпаки погіршилася. Так, у 2010 р. ІРЛП в державі становив 0,710, якому відповідало 69-те рейтингове місце серед 169 країн, які аналізувалися. Однак, уже в у 2011 р. Україна опинилася на 76-му місці з показником 0.737, а в 2012 р. на 78-му з показником 0.740 серед 187 країн світу. Цю позицію наша держава розділила з Македонією, а позаду з числа країн Європи лишилися лише Молдова та Боснія і Герцеговина з індексами 0.660 та 0.735 відповідно. Таким чином, протягом досліджуваного періоду значення ІРЛП України зросло на 4% або в середньому приблизно на 0,2% за рік [2].

За критеріями досліджуваного індексу в державі найкращий стан справ з освітою та грамотністю – 0.860 (29 місце у світі), помітно гірші зі здоров'ям та довголіттям – 0.760 (113 місце в світі), проте економічні показники, які визначають рівень життя населення дуже низькі і становлять 0.615. Для порівняння в Білорусії аналогічний показник складає 0,723. Низьке значення даного показника негативно позначається на ІРЛП України, відкидаючи її в рейтингу до середньостатистичних показників латиноамериканських держав.

Варто зазначити, що, незважаючи на позитивну економічну динаміку в Україні (особливо в період до 2008р.), продуктивність національної економіки залишається вкрай низькою, про що свідчить показник ВНД на одну особу, величина якого в 2013 р. складала 7 373,99 міжнародних доларів (103 місце). Сусідні позиції за рейтингом займають Суринам – 102 місце та Федеративні Штати Мікронезії (група островів у західній частині Тихого океану) – 104 місце. Для прикладу, в Чехії його величина становила 22 678 дол., Словаччині – 21 658 дол., Угорщині – 19 637,59 дол., Польщі – 20 591,75 дол., Росії – 17 708,74 дол., Білорусі – 15 633,7 дол., Румунії – 12 808,08 дол., Болгарії – 11 139 дол. [2]. Фактично, Україні за рівнем середньодушових доходів, серед постсоціалістичних країн Східної Європи, відводиться місце регіонального аутсайдера. Більше того, нашу державу за величиною даного показника уже давно випереджають деякі країни, що розвиваються, зокрема, Ботсвана (13 204 дол.), Габон (12 747 дол.) та інші. Крім того, аналізуючи довгострокову динаміку ВВП у національній економіці, слід підкреслити, що за роки незалежності цей показник скоротився на 22%. Додамо також, що як загальний його обсяг, так і питома величина у розрахунку на душу населення поки не досягли рівня 1990 р. Очевидно, вкрай низькі доходи населення в Україні, порівняно з високорозвиненими країнами та країнами з середнім рівнем доходів, негативно впливають й на інші компоненти розвитку людського капіталу, зокрема показники здоров'я нації та поширення бідності.

Тому цілком очевидно, що сьогодні економічне зростання є ключовою проблемою макроекономічної політики всіх країн світу і України, зокрема. Розвинені країни та регіони, забезпечивши собі високий рівень доходів, стурбовані соціальними наслідками росту. В той же час, перед відсталими державами виникає цілком інша проблема - як зробити одним з пріоритетних напрямків державної економічної політики досягнення стійких довгострокових темпів зростання на якісно новій інноваційній основі.

В Україні до цього часу не сформована система факторів, які б гарантували динамічні темпи зростання в поєднанні з структурною трансформацією національної економіки.

Основою такої трансформації повинно стати формування заміни в рівнях економічного зростання, а відповідно, і конкурентоспроможність нової якості економічного зростання, абстрактною характеристикою якого є його кордони: якісний, кількісний, просторовий, часовий. В практиці господарювання цілі економічного розвитку, в більшості випадків, мають наздоганяючий характер і не враховують перспективні окремих регіонів у порівнянні один з одним в майбутньому.

Подолання цих недоліків можливе на основі ефективного прогнозування економічного зростання в Україні, виокремлення системи чинників, яка гарантуватиме динамічні темпи зростання та врахування пріоритетів структурної трансформації економіки. Крім того при розробці концепції нової якості економічного зростання мають враховуватись існуючі диспропорції не просто економічного розвитку регіонів країни, а диспропорції економічного зростання.

Забезпечення стабільних темпів економічного зростання економіки України вимагає поступової та виваженої зміни характеру державної політики – від застосування антикризових заходів до реалізації комплексу стимулюючих важелів. Такий підхід дозволить досягти необхідного поєднання зусиль держави і механізмів самоорганізації ринку. Ринок має забезпечувати гнучкість та адаптивність економічної системи до зміни внутрішніх і зовнішніх умов, а державна політика – формувати цільові вектори економічного розвитку та забезпечувати цілісність економічної системи в процесі її трансформації [5].

Висновки та подальші дослідження. Виходячи з результатів дослідження, приходимо до висновку, що для забезпечення якісного економічного зростання в довгостроковій перспективі Україні необхідно реалізувати стратегію не наздоганяючої модернізації, а випереджаючого розвитку на інноваційно-інвестиційній основі. Для цього необхідним є:

- формування умов і механізмів, які забезпечать якісні зміни в структурі економіки регіонів з пріоритетом на створення та розбудову п'ятого і шостого технологічних укладів (альтернативна енергетика, біофармацевтика, нано- і біотехнології);
- створення потужної системи фінансування інвестиційної діяльності;
- стимулювання інноваційної активності та соціальних ініціатив бізнесу;
- сприяння ефективному, конкурентоспроможному та стійкому соціально-економічному розвитку як регіонів, так і країни в цілому;
- скорочення монопольних секторів економіки, контроль та зниження рівня корупції і, як наслідок, відкритість економіки та перехід до нової моделі економічного зростання;
- забезпечення розвитку людського капіталу за рахунок реалізації ефективних національних проектів в галузі охорони здоров'я, освіти, забезпечення житлом населення тощо.

Література

1. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / Пер. с англ.; ПРООН. – М. : Издательство «Весь Мир», 2010. – 244 с.
2. Индекс развития людського потенціалу 2013 (рейтинг України). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/>
3. Пирог О.В. Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України / О.В. Пирог // Бізнес інформ. – 2011. – №11. – С. 32-34.
4. Сацик В.І. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення [Електронний ресурс] / В.І. Сацик // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485>
5. Статівка Н.В. Чинники впливу на якість економічного зростання України / Н.В. Статівка // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електр. зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету. – 2013. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
6. Сімків Л.Є. Нові підходи до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів / Л.Є. Сімків, І.Я. Тибінка // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджен: редкол. В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 4(96). – С. 342-348.
7. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 4-12.

8. Якість економічного зростання : пер. з англ. / В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар та ін.; Наук. ред. пер. О.Кілієвич. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 350 с.

References

1. The report on human development 2010. Real Wealth of Nations: Ways to Human Development / Translation from English. ; UNDP. “ Ves mir» Publishing, Moscow, 244 p.
2. Human Development Index 2013 (rating of Ukraine), available at: <http://infoflight.org.ua/>
3. Pyroh, O.V. (2011), “Strategic prospects of economic development of the national economy of Ukraine”, *Business Inform*, no.11, pp. 32-34.
4. Satsyk, V.I. “Quality economic growth in Ukraine: current state and ways of implementing”, *Efektivna ekonomika*, available at:<http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485>
5. Stativka, N.V. (2013), “Factors affecting quality of economic growth in Ukraine”, *Theory and practice of local government management and Endowment*, no. 1, available at: <http://nbuv.gov.ua>
6. Simkiv, L.Ye. and Tybinka, I.Ya. (2012), “New approaches to the evaluation of regional growth imbalances”, *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Modernizatsiia ekonomichnoho rozvytku rehionu*, Lviv, In-t rehionalnykh doslidzhen, Issue 4(96), pp. 342-348.
7. Chukhno, A. (2008), “Institutionalism: Theory, methodology, importance”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 7, pp. 4-12.
8. Tomas, V., Daylami, M., Dareshvar, A. etc. (2002), *Yakist ekonomichnoho zrostannia* [The quality of economic growth], translation from english, Editorial revision and translation O. Killievych, Vydavnytstvo Solomii Pavlychko “Osnovy”, Kiev, Ukraine, 350 p.

УДК 338.001.36

Сніщенко Р.Г.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Snishchenko R.H.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of finance and credit
Kremenchug Mykhailo Ostrohradsky National University

ESTIMATION OF EFFICIENCY OF STRATEGIC MANAGEMENT

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні відсутня єдина думка про завдання та зміст стратегічного менеджменту з точки зору управління ризиками та забезпечення фінансової безпеки. Велика різноманітність сфер діяльності, форм власності, організації ведення бізнесу, структури підприємств підкріплена швидкою зміною та невизначеністю ринкової ситуації. Все це затруднює процес довгострокового планування та управління, викликає потребу у створенні і вдосконаленні бази знань, використанні спеціальних методів і математичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізми взаємодії суб'єкта і об'єкту управління, характер відносин між окремими ланками його внутрішньої структури, ступінь впливу зовнішнього середовища на розвиток підприємства ретельно вивчаються як українськими, так і зарубіжними вченими і спеціалістами. Серед них: Ю.П. Шаров, О.І. Шевцова, Г.В. Осовська, М.В. Афанасьєв, М.Д. Виноградський, О.Б. Моргулець, Л.І. Федулова, З.Є. Шершньова, М. Земба, Р.Х. Хаєс, С.К. Віллврайт та інші.

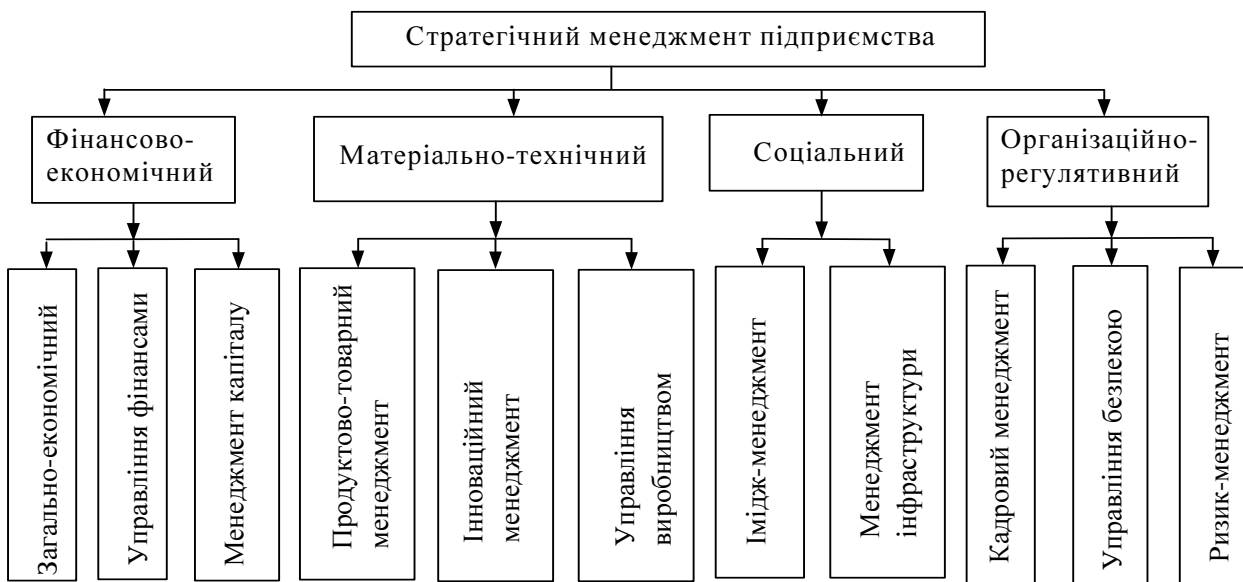
Однак, не зважаючи на створений фундамент досліджень в даній сфері, окремі питання стратегічного менеджменту, на наш погляд, залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема це стосується низки теоретичних питань прогнозування і контролю фінансової безпеки, методології та методики довгострокового ризик-менеджменту суб'єктів підприємництва тощо.

Постановка завдання. Мета роботи – обґрунтувати методіку оцінки ефективності стратегічного менеджменту за основними критеріями.

Об'єкт досліджень – критеріальний вплив на стратегічне управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу стратегічного менеджменту складає концепція управління. Найбільш вдале, на наш погляд, визначення дає З. Є. Шершньова у [10] – система ідей, принципів, уявлень, які зумовлюють мету функціонування організації, механізми взаємодії суб'єкта і об'єкту управління, характер відносин між окремими ланками його внутрішньої структури, а також про необхідний ступінь обліку впливу зовнішнього середовища на розвиток підприємства.

Пріоритетні напрями стратегічного менеджменту визначають з урахуванням цілей підприємства на тому чи іншому етапі життєвого циклу: становлення, зростання, зрілість, старіння (рис. 1).

Рис. 1. Напрями стратегічного менеджменту

Джерело: складено автором на основі [2-5 та ін.]

Принциповими особливостями завдання раціонального вибору напрямку стратегічного менеджменту є:

- багатокритерійність завдання вибору;
- не тільки кількісний, але і якісний (нечіткий) опис показників ризикованості та показників фінансової безпеки, що задаються у вигляді вимог;
- при нечіткій постановці завдання великий вплив на вибір методу її вирішення експертної інформації, що визначає перевагу того або іншого показника.

Уніфікація та стандартизація бізнес-проектів передбачає методологію розробки складних управлінських систем від аналізу предметної галузі та вибору відповідного математичного опису системи до проектування, розробки й супроводження її з урахуванням можливих організаційних засобів, господарської реалізації. Лише цілковита уніфікація методів створення бізнес-проектів та їх забезпечення дає підстави стверджувати про побудову дійсно управлінських систем, в яких формалізація інформаційних взаємодій та оцінки їх ефективності відбуваються на рівні фінансового і організаційного забезпечення.

Стандартизація рішень стратегічного фінансового менеджменту полягає у організації виконання функцій планування, управління, контролю та розподілу фінансових ресурсів на єдиній методологічній та методичній основі для підвищення їх ефективності.

На сьогодні впровадження новітніх методів ведення бізнесу у діяльність суб'єктів господарювання набуло масового характеру. Виникла потреба у розробці єдиного механізму та критеріїв оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту.

Аналіз наукових джерел [1-10 та ін.] показав, що економічна оцінка ефективності процесу планування й управління господарською діяльністю відноситься до типу складних багатокритерійних завдань, які неможливо вирішити за допомогою єдиного показника. Це комплексна оцінка, що враховує ефективність результатів впровадження забезпечення та ефективність фінансового менеджменту. У таблиці 1 наведені основні критерії оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту.

Таблиця 1

Критерії оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту

Показник	Складова	Критерій оцінки
Забезпечення	Методологічне	Повнота, універсальність
	Методичне	Універсальність, кодифікованість, об'єктивність, спрямованість
	Організаційне	Повнота, універсальність, об'єктивність, спрямованість
	Програмно-технічне	Універсальність, кодифікованість, захищеність, надійність, технологічність
Стратегічний менеджмент	Убезпечення	Своєчасність, спрямованість, результативність
	Управління	Своєчасність
	Планування	Повнота
	Організація	Спрямованість
	Контроль	Спрямованість, повнота, своєчасність
	Прогноз	Повнота, результативність

Джерело: розробка автора

Кожному критерію оцінки відповідають значення одного або декількох показників. Визначення числових значень показників може здійснюватись методами вимірювання, моделювання, шляхом проведення розрахунків або експертних висновків [1-10 та ін.]. Рішення про ефективність процесу стратегічного фінансового менеджменту господарської діяльності приймається на підставі аналізу й обробки значень відповідних показників.

Для визначення оптимального складу показників оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту пропонується використання методу моделювання з використанням ER-діаграм за методикою, викладеною в [6] в кілька етапів. На першому етапі задача оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту представляється у вигляді інфологічної моделі (рис. 2).

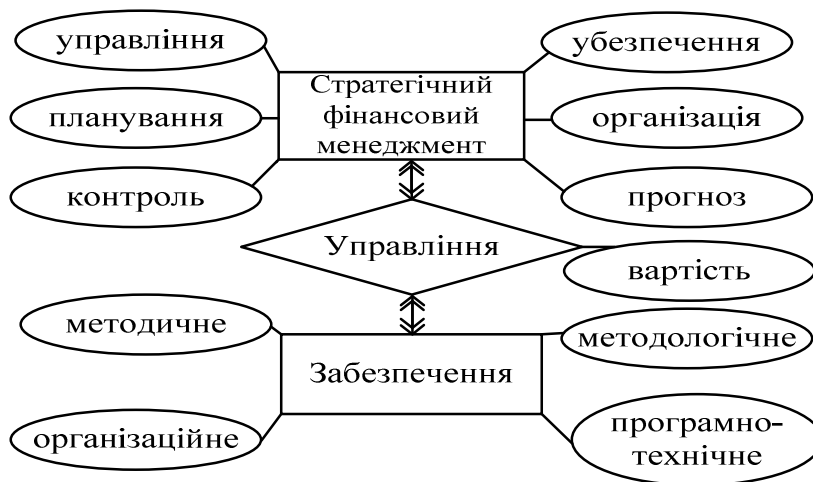
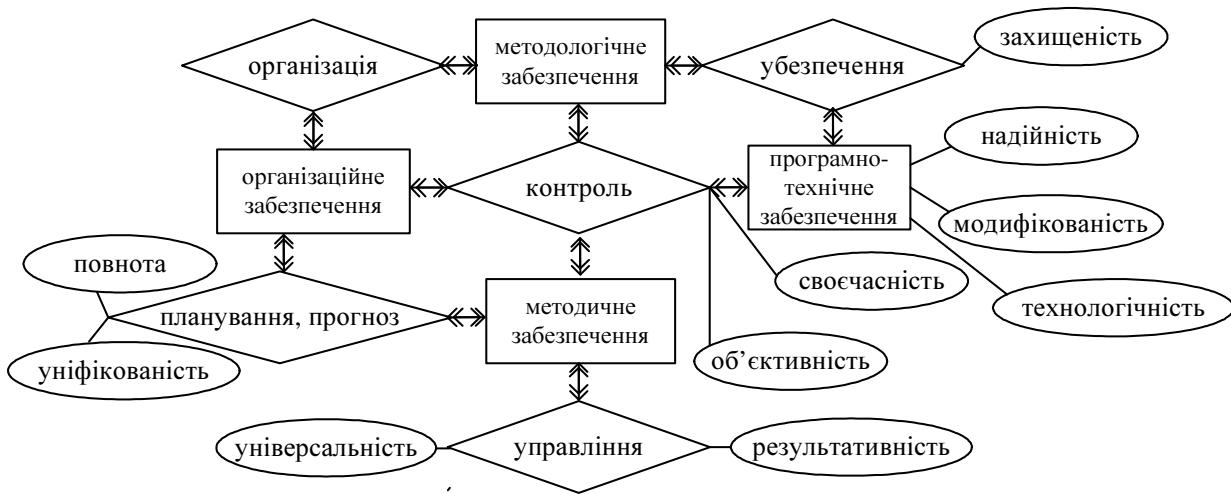

Рис. 2. ER-діаграма задачі стратегічного фінансового менеджменту

Джерело: розробка автора

Проводиться вилучення несуттєвих атрибутів та об'єднання атрибутів-синонімів (рис. 3).

Рис. 3. Декомпозиція загальної інфологічної моделі задачі стратегічного фінансового менеджменту

Джерело: розробка автора

На другому етапі загальна інфологічна модель задачі стратегічного фінансового менеджменту декомпонується на локальні моделі, де кожен атрибут загальної моделі представляється у вигляді окремого типу сутності з атрибутами-показниками.

На третьому етапі проводиться даталогічне об'єктно-реляційне моделювання задачі стратегічного фінансового менеджменту: остаточно визначають групу критеріїв оцінки ефективності стратегічного менеджменту у діяльності суб'єкта господарської діяльності (табл. 2). Кожному критерію може відповідати один або декілька показників ефективності.

Таблиця 2

Остаточний перелік критеріїв

Критерій оцінки		
повнота F_p	надійність F_n	універсальність F_u
об'єктивність F_o	технологічність F_t	модифікованість F_m
своєчасність F_c	результативність F_r	захищеність F_z
вартість F_v		спрямованість F_s

Джерело: розробка автора

Пропонується застосування методу нечіткої логіки для подальшого визначення ефективності стратегічного менеджменту.

Визначимо вагові коефіцієнти «критерії оцінки» (таблиця 3).

Таблиця 3

Вагові коефіцієнти «критерії оцінки»

Повнота	0,1	Технологічність	0,5
Універсальність	0,3	Своєчасність	0,9
Модифікованість	0,2	Спрямованість	0,6
Захищеність	0,7	Об'єктивність	0,7
Надійність	0,9	Результативність	0,8

Джерело: розробка автора

Нечітка множина «забезпечення» є сумою сингтонів та матиме вигляд:

$$Z = 0,2/2 + 0,4/4 + 0,7/3 + 0,5/5 \quad (6)$$

Аналогічно нечітка множина «менеджмент» матиме вигляд:

$$M = 0,7/3 + 0,9/1 + 0,1/1 + 0,6/1 + 0,5/3 + 0,5/2 \quad (7)$$

Визначимо нечітку множину «складові» до якої належить показник якості стратегічного менеджменту, і яка є перетином нечітких множин «забезпечення» та «менеджмент» (рис. 4):

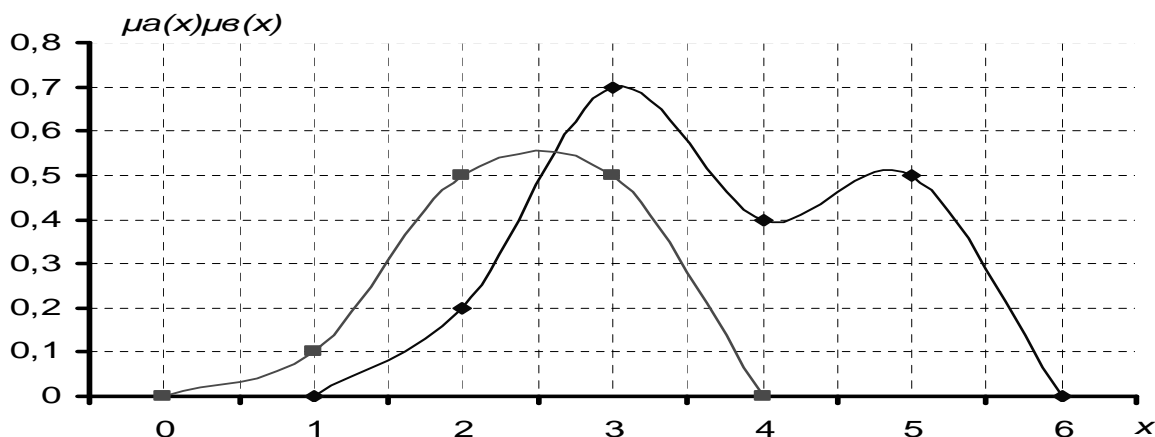

Рис. 4. Перетин нечітких множин «забезпечення» та «менеджмент»

Джерело: розробка автора

$$C = Z \cap M = \mu_a(x) \wedge \mu_b(x) =$$

$$\text{Маємо: } = \min(\mu_a(x); \mu_b(x)) = 0,2/2 + 0,5/3$$

Висновки та подальші дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки.

1. Оцінка стратегічного менеджменту належить до складу багатокритерійних завдань, які потребують розробки шляхів і методів вирішення. Особливість запропонованого підходу полягає у можливості вирішення завдання оцінки ефективності стратегічного менеджменту на основі його якісних і кількісних показників.

2. Стратегічний менеджмент суб'єкта господарювання з задовільним показником якості досягається з межі досягнення мінімальної збалансованості його забезпечення та управління. Забезпечення є однією з найважливіших складових економічних систем, від якої залежить успішна реалізація їх цілей і функцій.

3. Єдиний інтегрований показник ефективності стратегічного фінансового менеджменту може бути використаний для оцінки загальної економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання при проведенні комплексного фінансово-економічного аналізу як додатковий коефіцієнт; або для прийняття управлінських рішень по розвитку і поповненню фінансових ресурсів підприємства.

Література

1. Безопасность информационных технологий. Методология создания систем защиты / В.В. Домарев. – К. : ООО "ТИД "ДС", 2001. – 688 с.
2. Дафт Р. Менеджмент. 9-е изд. : пер. с англ. / Р. Дафт. – СПб. : Питер, 2012. – 864 с.
3. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс. 5-е изд. / Ф. Котлер ; пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. – СПб. : Питер, 2011. – 464 с.

4. Лапыгин Ю.Н. Стратегический менеджмент : учеб. пособие / Ю.Н. Лапыгин. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 236 с.
5. Маленков Ю.А. Стратегический менеджмент : учеб. / Ю. А. Маленков. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2012. – 224 с.
6. Пономаренко Л.А. Електронна комерція: підручник / Л.А. Пономаренко, В.О. Філатов; Мін-во освіти і науки України, Київський нац. торговельно-економ. ун-т. – К. : Київський нац. торг. – економ. ун-т, 2002. – 443 с.
7. Портер М. Конкурентная стратегия / М. Портер. – М. : Альпина Бизнес-бук, 2009. – 301 с.
8. Усков А.А. Интеллектуальные системы управления на основе методов нечеткой логики. / А.А. Усков, В.В. Круглов. – Смоленск: Смоленская городская типография, 2003. – 150 с.
9. Харченко К.В. Муниципальное стратегическое планирование: от теории к технологии : учеб. пособие. / К.В. Харченко – Белгород: Обл. типография, 2009. – 304 с.
10. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник.– 2-ге вид., перероб. і доп. / З. Є. Шершньова. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

References

1. Domarev, V. (2001), *Bezopasnost informatsionnih tehnologiy. Metodologiya sozdaniya system zashchiti* [Safety of informations technologies. Methodology of creation of the systems of defence], LTD TID "DS", Kiev, Ukraine, 688 p.
2. Daft, R. (2012), *Menedgnt* [Management], SPb Piter, Peterburg, Russia, 864 p.
3. Kotler, F. (2011), *Marketing Menedgnt* [Marketing Management], Translated by S.G. Bozhuk, SPb Piter, Peterburg, Russia, 464 p.
4. Lapygin, Yu. (2011), *Strategicheskii menedzhment* [Strategic management], tutorial, Infra-M, Moscow, Russia, 236 p.
5. Malenkov, Yu. (2012), *Strategicheskii menedzhment* [Strategic management], textbook, Prospekt, Moscow, Russia, 224 p.
6. Ponomarenko, L.A. (2002), *Elektronna komertsia* [Elektronic commerce], textbook, Kievskiy natsionalniy torгово-ekonomichniy universitet, Kiev, Ukraine, 443 p.
7. Porter, M. (2009), *Konkurentnaya strategiya* [Competition strategy], Alpina Biznes-buk, Moscow, Russia, 301 p.
8. Uskov, A.A., Kruglov, V.V. (2003), *Intelektualnie sistemi upravleniya na osnove metodov nechetkoy logiki* [Intellectual control systems on the basis of methods of fuzzy logic], Smolensk, Russia, 150 p.
9. Kharchenko, K. (2009), *Munizipalnoe strategicheskoe planirovanie: ot teorii k tehnologii* [Municipal strategic planning: from a theory to technology], Obl. tipografiya, Belgorod, Russia, 304 p.
10. Shershnyova, Z.E. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], textbook, KNEU, Kiev, Ukraine, 699 p.

УДК 338. 23:316.422(477)

Дубик В.Я.
*к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту
та державного управління*
Осідач О.Б.
*ст. викладач кафедри економіки, менеджменту
та державного управління*
Львівська державна фінансова академія

АКТИВІЗАЦІЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В НОВОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ УКЛАДІ ЯК ШЛЯХ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОРИВУ І НАРОЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ

Dybuk V.Ya.,
*cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of economics, management and state administration*
Osidach O.B.,
*senior lecturer of the department of economics,
management and state administration*
Lviv State Academy of Finance

ACTIVIZATION THE PARTICIPATION OF UKRAINE IN THE NEW TECHNOLOGICAL ORDER AS INNOVATIVE BREAKTHROUGHS WAY AND CAPACITY OF PROFITABILITY

Постановка проблеми. Сучасне економічне зростання базується на засадах науково-технічного прогресу та інтелектуалізації основних факторів виробництва. На частку нових знань, відтворених у технологіях, обладнанні, кваліфікації кадрів, припадає 70-95% приросту ВВП. Інновації є необхідною умовою успіху у конкурентній боротьбі на світових ринках. У глобальній економічній конкуренції виграють ті країни, які забезпечують сприятливі умови для наукових досліджень та інноваційного розвитку.

Принципово важливою закономірністю при розробці стратегії економічного розвитку держави є нерівномірність економічного зростання, зумовлена періодичним процесом послідовного заміщення цілісних комплексів технологічно споріднених виробництв – технологічних укладів.

Лише держави, які створили заділи щодо формування виробничо-технологічних систем нового технологічного укладу, стають центрами залучення капіталу, що вивільнився із застарілих виробництв.

Тому так важливо, з урахуванням проблеми економічного зростання національної економіки, щодо інноваційного вибору України, на базі якого можлива ефективна участь нашої держави в євроінтеграційних процесах, сформувані адекватні умови та механізми переходу до домінуючих нині в світі V-го і VI технологічного укладу, аби не зникнути з числа самостійних суб'єктів світового економічного простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція технологічного укладу сформувалась на межі 1970-80 рр. на базі так званої концепції техніко-економічної парадигми, запропонованої низкою західних економістів (S.W.Becker, Arthur D.Little, G.Freeman, G.Mensch). Суттєвий внесок в розвиток цієї проблематики був зроблений російськими вченими Д.С. Львовим та С.Ю. Глазьєвим [1, 2]. Поглиблено розкрито цю проблему у праці академіка НАН України В.П. Семиноженка [3]. Однак для активізації участі України в новому технологічному укладі необхідні подальші дослідження для обґрунтування заходів щодо забезпечення активізації переходу до постіндустріального суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутності і причин низької технологічності національного господарства та визначення доцільних заходів і механізмів щодо забезпечення переходу до постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішим завданням сьогодення є забезпечення соціально-економічного прориву в напрямку переходу до постіндустріального суспільства та економіки знань.

Теорія інноваційного прориву невід'ємна від теорії технологічних укладів. Відповідно до зазначених теорій, економічне зростання задається за рахунок зміни технологічних укладів. Причому перехід до постіндустріальної стадії розвитку суспільства означає заміну галузевого розподілу національної економіки розподілом технологічним. Пріоритетом стає розвиток високих технологій у всіх галузях. Однак кожному технологічному укладу властиві свої провідні технології, що складають його ядро. Для економічної системи будь-якої країни властиве одночасне функціонування декількох технологічних укладів: такого, що народжується; переважного; такого, що відмирає. Стратегічне значення для економіки має саме новий, такий, що народжується, уклад, який здійснює до певного моменту незначний вплив на приріст ВВП, але саме він формує напрямок розвитку країни на десятиліття вперед.

Сьогодні загальноновизнано існування 6-ти технологічних укладів. У даний час у розвинених країнах домінують технології 5-го укладу і формуються технології 6-го технологічного укладу.

Ці зміни пов'язані насамперед із технологічною революцією та тотальною переорієнтацією галузей і підприємств індустріально розвинених країн на енергозберігаючі технології, утилізацію відходів і багаторазову переробку природних ресурсів. Структурні зміни в економіці цих країн виражаються в прискореному розвитку секторів економіки, що виробляють складну машинотехнічну й наукомістку продукцію і в яких додана вартість лише в обмежених розмірах включає необроблену сировину або малокваліфіковану працю (машинобудування, інформатика, електроніка, біотехнологія та ін.). Наприкінці ХХ ст. при світовому виробництві машинотехнічної продукції у 1,2 трлн дол. на частку індустріально розвинених країн припадало 73%, у тому числі на ЄС – 29, США – 25, Японію – 19%. Питома вага зазначених країн у світовому експорті машин і обладнання в цей час складала 85,5%, у тому числі ЄС – 41%, США – 24, Японія – 20,5% [5, с. 44].

У технологічних перегонах, що розгорнулися, індустріально розвинені країни концентрують зусилля на прискореному розвитку тих секторів економіки, які, з одного боку, забезпечують вирішальний внесок у підвищення продуктивності праці, а з іншого – дозволяють підтримувати технологічні переваги над конкурентами.

За даними експертів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), у США у 80-90-ті роки минулого століття за рахунок високотехнологічних секторів було досягнуто майже 50% усього приросту продуктивності праці, у Великобританії, Канаді, Японії – понад 30, Франції та Італії – 25% [4]. При цьому галузева структура «країн-інноваторів» новітніх технологій до середини 90-х рр. минулого століття була ідентичною – аерокосмічна промисловість, автомобілебудування, електротехнічне машинобудування, – на кожен із яких припадало від 10 до 15% усіх витрат НДДКР у США, Японії та ЄС. Але в середині 90-х рр. ситуація якісно змінилася. У США лідером стала сфера послуг, представлена інформаційними технологіями (20% усіх витрат НДДКР), яка потіснила аерокосмічну галузь (12%) та автомобілебудування (11%). У ЄС провідними стали електроніка (15%), автомобілебудування (13%) й послуги (14%). У Японії пріоритетними напрямками є електроніка (18%), електротехніка (11%) та автомобілебудування (10%) [5, с. 44].

У Росії, на думку фахівців, приблизно 50% промисловості відноситься до 4-го технологічного укладу; 4% – до 5-го і менше 1% – до 6-го. Пануючими в більшості галузей виробництва є 3-й і 4-й технологічні уклади, а 5-й технологічний уклад існує, в основному, тільки в оборонних галузях промисловості.

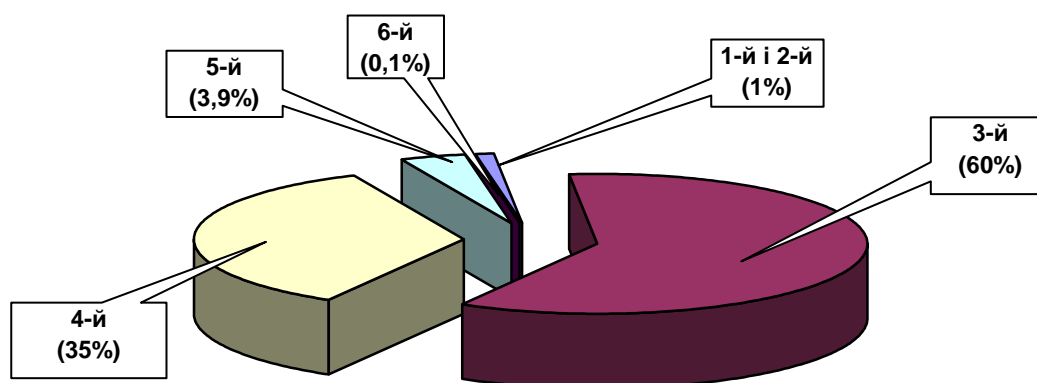
З початку 1990-х років у надрах 5-го укладу стали все помітніше з'являтися елементи 6-го технологічного укладу. До його ключових напрямків відносяться: біотехнологія, системи штучного інтелекту, CALS-технології (англ. Continuous Acquisition and Lifecycle Support – неперервна інформаційна підтримка постачань та життєвого циклу виробів), глобальні інформаційні мережі й інтегровані високошвидкісні транспортні системи, комп'ютерна освіта,

формування мережних бізнес-співтовариств. Це ті галузі, що зараз розвиваються у провідних країнах особливо швидкими темпами (іноді від 20% до 100% на рік).

Принадно відмітимо, що використання CALS-технологій для супроводу продукту впродовж всього життєвого циклу (від проектування і виробництва до післяпродажного обслуговування і утилізації) у розгорненому вигляді ще не розроблено, а фрагментарно реалізується лише в космічній і авіаційній промисловості.

За оцінками експертів, в Україні близько 95% обсягів виробленої продукції належить до третього (60%) і четвертого (35%) укладів, характерними рисами яких є випереджальний розвиток електроенергетики і використання нафти як головного енергоносія. Частка ж продукції вищих технологічних укладів в економіці країни складає 4% – для п'ятого і 0,1% – для шостого (рис. 1). Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7-1%, у той час як у розвинених країнах цей показник досягає 60% і навіть 90%. Окреслена ситуація є результатом помилок трансформаційних процесів перших років незалежності.

Рис. 1. Обсяги промислової продукції в технологічних укладах України*

Джерело: за даними [3]

Про глибину руйнування промислово-технологічного комплексу України у 90-ті роки ХХ ст. свідчать дані, наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Зміни у структурі промислово-технологічного комплексу України у 1991 -2000 рр.

№ з/п	Технологічні уклади промисловості України	Питома вага	
		1991 р.	2000 р.
1	Реліктові	4	7
2	Третій технологічний уклад	36	39
4	Четвертий технологічний уклад	54	52
5	П'ятий технологічний уклад	6	2
	Разом (%)	100	100

Джерело: за даними [6].

Як свідчать дані табл. 1, найбільш руйнівними виявилися наслідки у секторах виробничо-технологічного комплексу, які належать до найбільш високого – інформаційно-технологічного укладу. «Жертвами» цього сценарію «технорозвитку» стали перспективні виробничі технології та проекти, які розроблялися, зокрема, на базі підприємств колишнього виробничо-промислового комплексу.

У рейтингу країн за індексом мережевої готовності (Networked Readiness Index) у 2013 р. Україна посідає 73 місце серед 144 країн. До слабких сторін, які заважають Україні ефективно розвиватися експерти відносять нерозвинений ринок, неефективність юридичної системи і слабку сприйнятливність державних органів до технологій.

Індекс мережевої готовності характеризує рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у світі та його вплив на державну конкурентоспроможність. В даний час він вважається найбільш повним і авторитетним джерелом міжнародної оцінки впливу

технологій на конкурентоспроможність і добробут країн. Індекс вимірює рівень розвитку технологій за 53 параметрами, враховуючи наявність умов для розвитку технологій, готовність громадян, ділових кіл і державних органів до використання технологій, а також рівень використання технологій в громадському, комерційному та державному секторах.

У системі міжнародного поділу праці Україна займає збиткові та досить безперспективні позиції. Причому технологічне відставання з кожним роком збільшується – адже кожен наступний технологічний уклад є більш коротким у часі і більш глибоким за характером соціально-економічних змін, ніж попередній.

Відсутність належної системи науково-технологічного прогнозування в Україні, невикористання для потреб інноваційного розвитку норм вітчизняного законодавства щодо використання методу програмно-цільового управління призводить до неузгодженості науково-технічної, бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, промислової та зовнішньоторговельної політики.

Руйнування механізмів організаційної взаємодії галузевої науки та виробництва в результаті ліквідації галузевих міністерств, несформованість механізмів стимулювання великих корпоративних структур до комерціалізації результатів наукових досліджень призвело до виходу значної частки наукового сектору за межі відтворювальних механізмів фінансування та ослаблення інноваційної активності економіки, про що свідчать дані табл. 2.

Недостатній рівень активності реалізації Україною конкурентних переваг, які базуються на використанні високотехнологічних розробок, призводить до ризикованості капіталовкладень у цю сферу, що гальмує спрямування грошових потоків. За розрахунками науковців, майже 70% коштів на науково-технічні розробки припадає в Україні на IV, і тільки 23% – на V технологічний уклад, 60% інноваційних витрат – на IV технологічний уклад, 30% – III, а V – лише 8,6%. Відповідно деструктивні зміни структури виробництва призводять до деградації технологічної структури діючих підприємств. У цьому ж напрямку діють відсутність законодавчого механізму захисту інтелектуальної власності та об'єктивної інформації про наявний інтелектуальний потенціал країни. В цілому аналіз законодавчої бази розвитку інноваційних процесів в економіці та результатів інноваційної діяльності українських підприємств свідчить про недостатні темпи розвитку інноваційної сфери, недосконалість державної політики забезпечення формування технологічних основ нової економіки, заснованої на знаннях, що у подальшому і призводитиме до збільшення технологічного відставання економіки України від лідерів-інноваторів.

Посилання на структурні диспропорції національної економіки є часто використовуваним аргументом для поясненні причин різкого скорочення виробництва при радикальній лібералізації економіки. Навіть в офіційних економічних програмах даний аргумент констатується як очевидний факт, в них говориться і про «незатребуваність ринком» значної частини вироблених товарів, про невідповідність структури попиту та структури пропозиції товарів, їх низьку конкурентоспроможність та ін.

Дійсно, серйозні структурні диспропорції, що утворилися ще в роки директивного управління народним господарством, і які ускладнюють економічний розвиток країни, безсумнівно, існують. Однак, вони не зводяться до дисбалансу попиту і пропозиції або до проблеми низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції порівняно з імпортними аналогами, а впираються в закономірності відтворення технологічної та інституційної структури директивно-планової економіки, в результаті чого виникла її технологічна багатоукладність і наростаюче технологічне відставання.

На відміну від ринкової економіки, де заміщення технологічних укладів супроводжується перерозподілом ресурсів з відтворювальних контурів старого технологічного укладу в розширення нового, модернізацією виробничого потенціалу на новій технологічній основі, в директивно-плановій економіці становлення нових технологічних укладів відбувалося за збереження відтворення попередніх, яке забезпечувалося відповідними виробничо-відомчими системами. У результаті склалася специфічна ситуація відтворювальної технологічної багатоукладності народного господарства, яка тягла за собою наростання технологічних диспропорцій, уповільнення прогресивних технологічних зрушень і загальних темпів зростання економіки [9].

Таблиця 2

Показники інноваційної діяльності на промислових підприємствах у регіонах

	Всього впроваджено нових технологічних процесів										Освоєно виробництво інноваційних видів продукції (найменувань)										Обсяг відвантаженої інноваційної продукції									
	матеріалів, виробів, продуктів					машин, устаткування, апаратів, приладів					Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн					У % до загального обсягу реалізованої промислової продукції														
	2008	2009	2010	2011	2011	2008	2009	2010	2011	2011	2008	2009	2010	2011	2011	2008	2009	2010	2011	2011										
Україна	1808	1145	1419	1647	657	786	881	758	2495	1622	1645	1688	24995,4	40188,0	45830,2	6,5	6,7	6,7	5,9											
АР Крим	62	11	24	73	38	30	26	27	25	24	29	21	932,2	557,9	624,0	14,5	7,9	6,5	2,3											
Вінницька	14	24	79	58	17	17	33	23	13	20	91	68	54,0	77,2	616,0	0,9	1,1	6,7	1,1											
Волинська	4	8	24	16	11	6	3	6	3	2	1	4	206,8	1209,4	3042,3	2139,2	5,8	24,6	38,3	24,7										
Дніпропетровська	79	65	53	58	31	62	56	45	57	37	95	91	2650,4	4278,3	4516,2	3229,1	4,2	5,7	4,4	2,4										
Донецька	90	54	52	114	68	53	39	49	104	79	41	101	4935,5	5206,2	5601,4	7411,9	5,8	5,5	4,6	4,6										
Житомирська	25	14	31	30	14	9	9	9	76	29	26	15	147,8	230,2	226,2	201,8	3,3	4,3	3,2	2,3										
Закарпатська	10	4	11	13	2	8	4	4	31	26	50	18	100,3	153,8	114,7	152,0	3,5	3,6	1,9	2,3										
Запорізька	351	252	234	257	58	66	60	77	28	42	49	71	3201,5	3545,4	3432,0	5345,2	9,5	9,2	6,6	8,3										
Івано-Франківська	36	12	47	35	13	7	5	7	94	54	64	49	200,0	156,1	438,0	598,1	3,1	1,7	4,3	5,2										
Київська	41	23	52	34	-	-	25	3	90	73	60	119	309,3	408,3	515,5	617,8	3,0	3,0	2,9	2,8										
Кіровоградська	42	31	52	31	9	11	20	24	24	55	36	39	220,3	475,8	484,7	426,9	7,0	13,0	9,6	7,1										
Луганська	35	20	56	45	1	5	4	7	41	28	30	44	1449,7	3848,9	7720,3	12393,3	4,3	9,6	14,9	17,6										
Львівська	55	8	54	54	37	9	52	22	146	93	138	116	343,4	423,6	1064,2	627,1	3,4	3,3	6,5	3,1										
Миколаївська	25	14	9	20	4	1	2	12	81	7	10	14	719,8	418,9	60,8	174,4	9,2	4,7	0,5	1,2										
Одеська	40	30	51	33	17	12	14	13	197	288	16	37	2176,9	2197,2	2287,2	382,6	17,0	18,1	13,3	1,3										
Полтавська	65	29	35	26	22	100	142	33	88	60	-	57	349,9	406,6	1077,4	256,0	1,6	1,4	3,1	0,6										
Рівненська	9	1	4	20	6	10	11	5	72	33	48	11	55,1	23,1	88,3	109,4	1,2	0,4	1,2	7,4										
Сумська	55	67	56	77	95	106	104	98	48	60	61	-	1244,0	917,4	819,7	1079,3	18,9	10,8	8,8	8,6										
Тернопільська	14	2	36	30	-	-	6	19	223	19	59	70	44,1	12,2	179,5	262,4	2,3	0,5	5,7	6,0										
Харківська	112	116	96	95	64	82	74	63	97	55	101	104	1903,2	1953,2	1882,3	2884,7	98	8,3	62	7,4										
Херсонська	10	5	22	61	6	4	6	30	56	23	27	65	128,3	158,9	200,6	257,9	4,5	4,7	4,3	4,2										
Хмельницька	13	4	8	16	3	14	5	3	16	6	2	5	190,0	111,2	97,0	58,9	4,0	1,9	1,2	0,6										
Черкаська	8	3	13	23	12	19	25	18	10	3	12	39	103,5	162,3	511,3	2665,7	1,5	1,9	4,2	13,6										
Чернівецька	8	6	15	11	10	13	23	25	93	63	88	54	77,8	88,4	304,4	220,3	6,0	5,5	12,9	7Д										
Чернігівська	31	31	32	34	21	17	18	19	26	24	20	39	253,0	172,8	399,0	394,2	4,6	2,7	5,0	4,0										
м. Київ	581	311	273	381	98	125	114	115	735	413	483	362	2986,4	3687,7	3870,2	3530,1	16,0	15,5	12,9	10,0										
м. Севастополь	-	-	-	2	-	-	1	2	21	6	8	4	12,2	11,7	14,8	12,1	1,1	0,8	0,8	0,6										

Джерело: за даними Державної служби статистики України

Сучасні реалії української економіки не дозволяють формувати складні інноваційні моделі IV та V поколінь, котрі характерні для вищої стадії науково-технологічного прогресу, і які використовуються, наприклад, у США та Японії. Домінуюча частина наукоємних галузей економіки України знаходиться між третім та четвертим технологічними укладами, а технології п'ятого укладу в країні майже не використовуються. Головна причина такого стану полягає у різкому зниженні інноваційної активності в період трансформаційних перетворень. Протягом двадцяти років науковий сектор економіки країни було фактично виключено з кола стратегічних державних пріоритетів. У результаті «інноваційного регресу» на початку XXI століття Україна опинилася на периферії світового ринку високих технологій.

Фундаментальна наука в усьому світі фінансується майже винятково державою, тоді як на прикладні дослідження охоче спрямовують кошти і приватні компанії. Так, у США частка корпоративних інвестицій у дослідницькі роботи складає 75%, у Японії – 98%, Німеччині – 90%, Франції – 75%, Великобританії – 69%. Безпосередньо з бюджету в науку йде зовсім небагато: у США – 0,4% ВВП, а у Японії – взагалі 0,04%.

Незадовільне фінансування науки негативно впливає на інноваційну активність в промисловості. Це підтверджує той факт, що кількість впроваджених нових технологічних процесів складала в 1991 р. 7303 одиниць, а в 2012 р. – тільки 2188, тобто скоротилася більш ніж у три рази. Наукоємність ВВП країни з 2,44% в 1991 р. скоротилася до 0,73% в 2011 р. Світовий досвід підтверджує, що при значенні цього показника, меншому від 0,4% ВВП, наука в країні може виконувати лише соціокультурну функцію. При переході через цей рубіж вона набуває спроможності давати певні наукові результати та виконувати пізнавальну функцію в суспільстві. І лише при витратах на науку, що перевищують 0,9% ВВП включається її економічна функція.

Економіка, заснована на новому технологічному укладі, не в змозі функціонувати ефективно, якщо прямо або опосередковано не виконує свого природного призначення – задоволення потреб людини, зростання доходів і національного багатства.

У той же час, працюючи одночасно на трьох технологічних укладах, економіка не зможе успішно функціонувати, оскільки неспроможна відтворювати три уклади одночасно, що спричиняє виникнення диспропорцій при розподілі ресурсів між ними.

У табл. 3 наведено періодизацію та характеристики технологічних укладів.

Так, під технологічним укладом розуміють сформовану в економіці систему, що охоплює всі стадії перероблення ресурсів, а також невиробниче споживання, «утворюючи макроекономічний відтворювальний контур» [2]. Кожний новий уклад зароджується у надрах попереднього, коли останній сягає свого розквіту та домінує в економіці. Сягнувши свого насичення, цей уклад починає занепадати з одночасним падінням прибутковості притаманних йому виробництв і перерозподілом ресурсів на користь відтворювальних ланцюгів нового технологічного укладу.

Цікаво, що серед ресурсів ніяким чином не виділяються енергоносії (пара, дрова, вугілля, нафта, газ, атомна енергія), хоча саме за цією ознакою, в першу чергу, необхідно аналізувати економічні процеси.

Крім того, визначення укладу тієї чи іншої галузі залежить від продукованої нею продукції та її науково-технічного рівня. Якщо йдеться про виробництво засобів виробництва, які формують базу для інших виробництв, то сприймають тиск не лише ринку (як у випадку виробництва товарів споживання), а і нестабільності, пов'язаної зі станом технологічної, інтелектуальної та соціальної інфраструктури. Тоді правий автор [8], який до ядра саморозвитку відносить машинобудування та будівельну галузь.

Проблема відтворення технологічних укладів, глибокого спаду у галузях IV-V технологічних укладів – це проблема не лише суто технологічної структури промисловості у вузькому розумінні, але й проблема адаптації господарюючих суб'єктів, моделей їх поведінки, діючих інституцій та інституційних угод.

Таблиця 3
Періодизація та характеристики технологічних укладів (ТУ)*

Номер хвилі і відповідного ТУ	Термін, що охоплюється дією ТУ (хвилі)	Галузі промисловості, на яких, базується ТУ	Інфраструктура ТУ
ПЕРШІЙ	1790-1840 рр.	Текстильна промисловість, енергія води, пари, вугілля	Грунтові дороги, переміщення на конях і на суднах по морю, поштові кур'єри
ДРУГИЙ	1830-1890 рр.	Залізничний транспорт, механізація виробничих процесів; використання парового двигуна. Поява перших акціонерних товариств як нових організаційно-правових форм підприємництва	Залізниця, світлове судноплавство
ТРЕТІЙ	1880-1940 рр.	Розвиток важкого машинобудування, електротехнічної та хімічної промисловості. Базується на електроенергії, ДВС і розробці нафти. Конкуренція носить монополістичної характер: трести, картелі тощо	Телефон, телеграф, радіо, електричні мережі
ЧЕТВЕРТИЙ	1930-1990-і роки	Розвиток масового виробництва, газової та нафтової енергетики, засобів зв'язку, нових матеріалів, розвивається електроніка, програмне забезпечення, комп'ютери. Створюються ТНК і конкуренція олігополістична	Швидкісні автомобільні магістралі, авіаційне сполучення, газопроводи, розвиток телебачення
П'ЯТИЙ	Середина 1980-х років	Мікроелектроніка, інформатика, високі електронні технології, біотехнологія, генна інженерія, синтетичні матеріали, космічна галузь. Об'єднання великих і дрібних фірм в єдині ланцюжка, технополіси, міста науки, технопарки, нові системи управління якістю, інвестиціями, поставками, ремонтом і експлуатації технічних об'єктів - теротехнологія	Комп'ютерні мережі, телекомунікація, супутниковий зв'язок, ЗМІ, атомні станції (будівництво яких здійснено на завершальній стадії V укладу)

Джерело: за даними [7]

Головною компонентою стратегії прориву є формування інноваційного модуля як самостійної виокремленої підсистеми, параметри функціонування якої мають перевищувати світові стандарти конкурентоспроможності у визначених напрямках. При всій важливості витрат у механізмі інноваційного модуля повинні домінувати результати, якими мають бути не показники збільшення прибутків підприємства, а ті, що віддзеркалюють прогресивні досягнення сучасного виробництва через систему міжнародної сертифікації продукції [10]. Визначення цих показників у конкретних виробництвах і сферах економічної діяльності є процесом переважно організаційно-технічним, який потребує скоординованості та цілеспрямованої роботи з моніторингу та сертифікації продукції.

Висновки та подальші дослідження. Вважаємо, що перехід на новий технологічний уклад – це завдання для розробників промислової політики, оскільки цей пакет заходів є складовим елементом загальної макроекономічної політики, котра стосується визначальних зсувів в економічній системі, натомість розробка систем виявлення принципово нових і перспективних наукових й технологічних результатів, оцінка їх стійкості щодо реалізації становитиме об'єкт інноваційної політики, яка і повинна створювати умови для творчої діяльності та впровадження нових результатів. Власне, за її допомоги рутинний пошуку має бути відрегульований таким чином, щоб конкурентний процес і доцільні встановлені процедури дозволяли без зайвих зусиль виникати новим ідеям і знаходити необхідне для їх реалізації фінансове забезпечення.

Підкреслимо, що інноваційна діяльність полягає не лише у безпосередньому пошуку нововведень, а й в управлінсько-технологічному та інвестиційному процесі, що зумовлений і залежить від минулого досвіду та загального стану економіки.

Підґрунтя щодо здійснення інноваційного прориву, який відповідно неможливий без технологічних проривів становитиме інформація (накопичені знання плюс досвід), котра і визначатиме поведінку господарюючих суб'єктів-новаторів.

Економічна політика держави повинна бути орієнтована на реалізацію конкурентних переваг тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного зростання у масштабах світового ринку. Наявність не загублених власних наукових шкіл і унікальних передових технологій практично забезпечить розвиток конкурентоспроможних виробництв у масштабах світового ринку.

Одночасно доцільно формувати умови для випереджуючого становлення новітнього технологічного укладу, які б складала державну підтримку фундаментальних і прикладних досліджень, формування інфраструктури підготовки кадрів потрібної кваліфікації, створення повноцінної інформаційної інфраструктури і системи захисту інтелектуальної власності.

Головна мета у формуванні інноваційно-технологічного модуля української економіки полягає в тому, щоб, концентруючи зусилля, досягти прориву на вузьких сегментах світового ринку технологій. Ретельний перегляд, ранжування та вибір пріоритетів науково-технологічного розвитку з урахуванням системної оцінки ефективності наявного науково-технологічного потенціалу мають складати конкретну схему «паспортизації» загальнонаціональних програм інноваційно-технологічного розвитку України. При селективній фінансовій підтримці реалізація навіть окремих із них (наприклад, у розробці нових поколінь авіатехнологій, нових виробничих технологій тощо) здатна забезпечити технологічну базу першого етапу прориву та створити плацдарм для включення точок зростання української економіки у світові технологічні мережі та комплекси.

Література

1. Львов Д.С. Эволюция технико-экономических систем: возможности и границы централизованного регулирования / Д.С. Львов, С.Ю. Глазьев, Г.Г. Фетисов. – М. : Наука, 1992. – 276 с.
2. Глазьев С.Ю. Экономическая теория технического развития / С.Ю. Глазьев. – М. : Наука, 1980. – 312 с.
3. Семиноженко В.П. Структурна революція в економіці як категоричний імператив сучасної політики України : монографія / В.П. Семиноженко: Інновації: проблеми науки і практики. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 336 с.

4. Расходы на инновации в промышленно развитых странах // Бюллетень иностранной коммерческой информации (БИКИ). – 1999. – №143. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.pressarchive.ru/biki/1999/01/30/318515.html>
5. Иванова Н. Инновационная сфера / Н. Иванова // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 8. – С. 43-48.
6. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління : монографія / Л.І. Піддубна. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 368 с.
7. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / Под ред. В.В. Попкова. – М. : ЗАО Изд-во «Экономика», 2007. – 295 с.
8. Маевский В.И. Эволюционная макроэкономика и неравновесные процессы / В.И. Маевский // Сб. науч. трудов «Эволюционная экономика и мейнстрим». – М. : Наука, 2005. – 380 с.
9. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С.Ю. Глазьев. – М. : ВладДар, 1993. – 374 с.
10. Международные стандарты: Сб. новых версий стандартов ИСО серии 9000. – М. : Изд-во ВНИИС Госстандарта России, 1995. – 584 с.
11. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [статистичний збірник] / І.В. Калачова (відповідальна за випуск) ; Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.
12. The Global Information Technology Report 2013 // World Economic Forum 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GITR_Report_2013.pdf

References

1. Lvov, D.S., Glazyev, S.Yu., Fetisov, G.G. (1992), *Evolyutsiya tekhniko-ekonomicheskikh sistem: vozmozhnosti i granitsy tsentralizovannogo regulirovaniya* [Evolution of techno-economic systems: the possibilities and limits of centralized control], Nauka, Moscow, Russia, 276 p.
2. Glazyev, S.Yu. (1980), *Ekonomicheskaya teoriya tekhnicheskogo razvitiya* [Economic theory and technical development], Nauka, Moscow, Russia, 312 p.
3. Semynozhenko, V.V. (2006), *Strukturna revoliutsiia v ekonomitsi yak katehorychnyi imperatyv suchasnoi polityky Ukrainy* [The structural revolution in the economy as a categorical imperative of modern politics Ukraine], monograph, VD «ІNZhEK», Kharkiv, Ukraine, 336 p.
4. "Innovation expenditures in industrialized countries", (1999), *Bulletin of Foreign Commercial Information*, no. 143, available at: <http://pressarchive.ru/biki/1999/01/30/318515.html>
5. Ivanova, N. (1999), "Innovative sphere", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no. 8, pp. 43-48.
6. Piddubna, L.I. (2007), *Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system: teoriia, mekhanizm rehuliuвання ta upravlinnia* [Competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and control], monograph, VD «ІNZhEK», Kharkiv, Ukraine, 368 p.
7. Popkov, V. (2007), *Ustoychivoye ekonomicheskoye razvitiye v usloviyakh globalizatsii i ekonomiki znaniy: kontseptual'nyye osnovy teorii i praktiki upravleniya* [Sustainable economic development in the context of globalization and the knowledge economy: the conceptual foundations of the theory and practice of management], ЗАО Изд-во «Экономика», Moscow, Russia, 295 p.
8. Mayevskiy, V.I. (2005), "Evolutionary macroeconomics and nonequilibrium processes", *Sb. nauch. trudov «Evolyutsionnaya ekonomka i meynstrim»*, Nauka, Moscow, Russia, 380 p.
9. Glazyev, S.Yu. (1993), *Teoriya dolgostrochnogo tekhniko-ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of Long-Term Economic and Technological Development], VlaDar, Moscow, Russia, 374 p.
10. *Mezhdunarodnyye standarty: Sb. novykh versiy standartov ISO serii 9000* [International standards: Sat new versions of the ISO 9000 standards], (1995), Изд-во VNIIS Gosstandarta Rossii, Moscow, Russia, 584 p.
11. Kalachova, I. (2012), *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini* [Research and Innovation in Ukraine], DP «Інформатиіно-vydavnychiy tsentr Derzhstatu Ukrainy», Kyiv, Ukraine, 305 p.
12. The Global Information Technology Report 2013 // World Economic Forum 2013. available at: http://3.weforum.org/docs/WEF_GITR_Report_2013.pdf

УДК 339.727.22

Кухтин О.Б.,
викладач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу
Тернопільський національний економічний університет

ПРОЯВИ ТА НАСЛІДКИ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ФОНДОВОГО РИНКУ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Kukhtyn O.B.,
lecturer of the department of international management and marketing
Ternopil National Economic University

MANIFESTATIONS AND IMPLICATIONS OF WORLD STOCK MARKET VIRTUALIZATION IN THE PERIOD OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

Постановка проблеми. В сучасних умовах міжнародні фінансові потоки мають величезні масштаби і впливають як на стан світової економіки в цілому, так і на стан та розвиток окремо взятих національних економік. В період глобальних трансформацій світогосподарських процесів досить швидко змінюється картина фінансового світу, в якому важливе значення відіграє ринок цінних паперів.

Збільшення кількості та об'ємів операцій з цінними паперами, які зорієнтовані на швидке отримання прибутку, породжує нестабільність міжнародних фінансових потоків, що в свою чергу веде до зростання ризиків виникнення кризових явищ в глобальній економіці. А тому, стан фондового ринку та трансформаційні процеси, що відбуваються на ньому, визначають ефективність функціонування світової фінансової сфери загалом.

Останнім часом в науковій літературі все частіше почали з'являтися терміни «віртуалізація», «віртуальна економіка», «віртуальні фінансові потоки». Дослідження проблем віртуалізації фондового ринку та визначення її впливу на глобальну економіку є актуальним та необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання віртуалізації економіки перебувають в центрі уваги багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, таких як Л. Вотінцева, Л. Дроздовська, Ю. Рожков [1], В. Паульман [2], О. Павук [3; 4], Н. Кетова [5], А. Ермоленко, М. Шарапов [6].

Зокрема, Ринейська Л. С. зазначає, що під віртуалізацією розуміється будь-яке заміщення реальності її симуляцією (образом) як за допомогою комп'ютерної техніки, так і в інші способи, але обов'язково з використанням логіки віртуальної реальності [7, с. 33]. З точки зору науковців, віртуалізацію фондового ринку варто розглядати в двох площинах: віртуалізацію, пов'язану з використанням новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій та віртуалізацію, пов'язану з здійсненням операцій з цінними паперами з метою отримання спекулятивного доходу.

Проте, саме питання віртуалізації світового фондового ринку є маловивченим і потребує всебічного аналізу та дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проявів та наслідків віртуалізації світового фондового ринку в період глобальних трансформацій світогосподарських процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на кризові явища, які відбувалися і відбуваються в світі, ринок цінних паперів займає важливу нішу в фінансовому середовищі. Кінець ХХ – початок ХХІ століття пов'язаний з бурхливим розвитком та впровадженням нових інформаційних технологій і, як результат, істотним збільшенням швидкості комунікації. Саме підприємства та установи, що функціонують на фінансовому ринку, зокрема учасники фондового ринку, використовують найновіші досягнення та можливості інформаційної техніки для укладення угод й обслуговування клієнтів. Передові електронні технології, сучасні засоби комунікації та інформатизації створили можливість

віртуалізації операцій на світовому фондовому ринку. А тому, в даний час світовий фондовий ринок функціонує в глобальному віртуальному інформаційному просторі через віртуальні операції, віртуальну торгівлю та віртуальні фінансові потоки.

Останнім часом науковці, які досліджують феномен «віртуальної економіки» [1; 2; 5], усе частіше наголошують на протиріччі, яке виникає від впровадження в фінансову сферу найновіших інформаційних технологій. З однієї сторони, незалежність від місця, часу та об'ємів інформації, яка передається, збільшує свободу дії суб'єктів ринку, сприяє появі нових фінансових інструментів. З іншої сторони, передові інформаційні технології дозволяють створювати гігантські фінансові піраміди, практично миттєво укладати угоди з цінними паперами, зокрема, деривативами та надувати «бульбашки», які гальмують розвиток виробництва та ведуть до глобальних криз.

Операції з акціями, облігаціями та іншими цінними паперами, зокрема похідними, в певних випадках можна віднести до спекулятивної віртуалізації. Орієнтація на отримання ситуативних доходів від цінних коливань вартості фінансових активів зазвичай називається фінансовою спекуляцією [8, с. 21]. Поки торгівля цінними паперами використовується підприємствами для збільшення капіталу підприємства і для його розвитку, то має місце реальна економіка. Але коли цінні папери стають інструментом для отримання «швидких грошей», коли відбувається розрив між їх реальною та біржовою вартістю, тоді можна вести мову про віртуалізацію фондового ринку. Біржові спекуляції поступово ведуть до переоцінки вартості цінних паперів та до суттєвого перевищення фондової капіталізації по відношенню до реального річного доходу компанії.

В ідеалі коливання цін на акції повинні бути реакцією на зміни в звітності підприємства, на певні технологічні зміни, на вихід на нові ринки або ж на інші фактори, які стосуються конкретного підприємства чи галузі в якій воно функціонує. Але останніми роками коливання цін на цінні папери абсолютно не корелюється з даними факторами. І навіть спостерігається тенденція, коли ціни на цінні папери не залежать від змін в національних економіках. Неможливо не погодитися з думкою О. Павук [3] про те, що біржові індекси перестають бути барометрами економіки та найчастіше відображають жадібність гравців на фондовому ринку.

Ринок цінних паперів виступає для інвесторів більш привабливою альтернативою, ніж реальний сектор економіки. У результаті акцент джерела зростання економіки зміщується не на користь виробництва і не в сферу послуг, а в певне переплетення інформаційних технологій, людського фактору і економічної вигоди [4]. Така перевага веде до послаблення фінансового потоку, направлено в реальний сектор, а ринок капіталу починає виступати як новий етап управління процесами в економіці, що веде до віртуалізації у всіх її сферах.

Сучасні біржові технології сприяють активному розвитку ексклюзивних фінансових інструментів, які в сукупності становлять віртуальний капітал, що без вагомих на це матеріальних підстав демонструє сталу тенденцію до самозростання. Водночас, не можна вважати нормальним некерований процес нарощування фіктивно-спекулятивного капіталу, головним чином у формі фондових інструментів, які абсолютно відірвані від своєї матеріальної основи та перебувають у стані автономного самозростання. Така віртуальність – не просто глобальний самообман, а й «фінансова бомба», що реально загрожує відчутними руйнаціями у світовій фінансовій системі. Самоорганізація спекулятивного ринку не в стані передбачити наростаючу небезпеку, коли одномоментно, іноді в лічені хвилини, спекулятивний капітал знецінюється на величезні суми [8, с. 22]. Спекулятивний азарт рано чи пізно закінчується адекватним фінансовим провалом.

Аналізуючи віртуалізацію фондових ринків, варто окремо зупинитися на одній з його складових, а саме на ринку похідних цінних паперів. Найчастіше аналітики, що досліджують ринок цінних паперів, пов'язують віртуалізацію фондового ринку саме зі стрімким та надмірним розвитком ринку деривативів. Так, зокрема, у перших шести банках США, на які припадає 50% активів американської банківської системи, об'єм деривативів у 2012 році перевищив більше ніж у 1,5 рази докризовий максимум. У 2007 р. об'єм деривативів шести найкрупніших банків США оцінювався в 141 трлн. дол., а вже в 2012 він становив 220 трлн. дол. [9, с. 71].

Як зазначають Д. Лук'яненко, О. Тітова [10], при обсягах операцій на глобальному ринку цінних паперів, що майже втричі перевищують світовий ВВП, домінуючими є фінансові похідні, річний обіг яких оцінюється в сотні трильйонів доларів США. Спекулятивні операції

сягають 95% їх загальної кількості, що в десятки разів перевищує вартість річного міжнародного товарообороту. При цьому, обсяги операцій на міжнародних кредитних, інвестиційних і особливо валютних ринках на кілька порядків перевищують обсяги товарно-збутової діяльності, а на кожен долар реального сектору світової економіки припадає до ста доларів у фінансовій сфері.

Одним із наслідків віртуалізації фондових ринків є суттєва зміна структури інвесторів. Основними гравцями на них стають інституційні інвестори та фізичні особи. Завдяки останнім досягненням у галузі інформаційних технологій фізичні особи можуть безперешкодно здійснювати операції з купівлі цінних паперів нарівні з професійними учасниками ринку. За допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем інвестори фізичні особи мають змогу слідкувати за котируваннями цінних паперів в режимі реального часу, самостійно виставляти свої заявки на купівлю чи продаж цінних паперів та мати доступ до останніх новин з різних торгових площадок та до інших аналітичних матеріалів.

Також, останніми роками спостерігаються тенденції до злиття та укрупнення торгових площадок по усьому світу. Тенденція до консолідації бірж спричинена прагненням до підвищення ліквідності та отримання ефекту масштабу. Встановлено, що укрупнення відбуваються як в межах окремих країн, так і в формуванні трансконтинентальних бірж.

Висновки та подальші дослідження. Новітні інформаційні комп'ютерні технології здійснили величезний вплив на стан світової економіки в цілому та фондовий ринок зокрема і створили можливості їх віртуалізації. Віртуалізація як новий процес у фінансовому середовищі має як позитивні, так і негативні прояви та наслідки.

Основними позитивними наслідками віртуалізації фондового ринку є оперативність, тобто значне збільшення швидкості проведення операцій з цінними паперами, різке зростання кількості укладених угод, можливість доступу до фондових ринків в режимі реального часу з будь-якої точки планети, а також відкритий доступ до великої кількості найновіших аналітичних матеріалів та різноманітних даних, необхідних для прийняття рішення про купівлю чи продаж цінних паперів.

Негативним наслідком віртуалізації є зростання фіктивно-спекулятивного капіталу, що створює фактори нестабільності для фінансової системи. Фондовий ринок став інструментом для отримання «швидких грошей» і набув більшої привабливості для інвесторів, ніж реальний сектор економіки. Сучасні біржові технології дали можливість створювати віртуальний капітал, який зростає, не маючи для цього реальних підстав. Така віртуальність є глобальним самообманом і загрожує наростаючою небезпекою ймовірного різкого колосального знецінення такого капіталу в будь який момент, що закономірно зумовить суттєві кризові явища в глобальній економіці.

В період глобальних трансформацій та віртуалізації економіки стан фондового ринку потребує глибокого всебічного аналізу та постійних спостережень за його рухом і розвитком.

Література

1. Вотинцева Л.И. Виртуализация экономики как фактор развития новых форм финансового посредничества / Л.И. Вотинцева, Л.П. Дроздовская, Ю.В. Рожков // Экономика и предпринимательство. – 2012. – № 3. – С. 75–81.
2. Паульман В.Ф. Виртуальная экономика и глобальный капитализм [Электронный ресурс] / В.Ф. Паульман – Режим доступа: http://www.lit.lib.ru/p/paulxman_w_f/text_0230.shtml.
3. Павук О. Виртуальная экономика и финансовый мир [Электронный ресурс] / О. Павук. – Режим доступа: <http://www.rietumu.lv/press?OpenDocument&nid=B17B0FE6F00F3B4DC225785A0032F274>.
4. Павук О. Рынок труда и проблемы безработицы [Электронный ресурс] / О. Павук. – Режим доступа: http://www.baltic-course.com/rus/ekonomiceskaja_istorija/?doc=83420.
5. Кетова Н.П. Виртуальная экономика: общемировые и российские реалии XXI века / Н.П. Кетова // Экономика развития региона: проблемы, поиски, перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: sorg.volsu.ru/journal/TEST1/EJ_1/9.pdf.
6. Шарапов М.В. Финансовые рынки: структурный аспект / М.В. Шарапов, А.А. Ермоленко // Новые технологии. – 2012. – Вып. 1. – С. 213–217.

7. Ринейська Л.С. Глобальна економіка: начальний посібник / Л.С. Ринейська – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – 165 с.
8. Лук'янов В.С. Синергетична парадигма розвитку фінансових ринків та фінансової економіки / В.С. Лук'янов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С.17–24.
9. Ершов М. Мировая экономика: перспективы и препятствия для восстановления / М. Ершов // Вопросы экономики. – 2012. – № 12. – С. 61–84.
10. Лук'яненко Д.Г. Глобальна модифікація конкурентних механізмів ринку / Д.Г. Лук'яненко, О.С. Тітова // Міжнародна економічна політика. – 2010. – № 1–2 (12–13). – С. 5–21.

References

1. Votintseva, L.I., Drozdovskaya, L.P., Rozhkov, Yu.V. (2012), "Virtualization of economy as factor of development of new forms of financial mediation", *Ekonomika i predprinimatelstvo*, no 3, pp. 75–81.
2. Paulman, V.F. "Virtual economy and global capitalism", available at: http://www.lit.lib.ru/p/paulxman_w_f/text_0230.shtml.
3. Pavuk, O. "Virtual economy and financial world", available at: <http://rietumu.lv/press?OpenDocument&nid=B17B0FE6F00F3B4DC225785A0032F274>.
4. Pavuk, O. "Labour market and problem of unemployment", available at: http://baltic-course.com/rus/ekonomiceskaja_istorija/?doc=83420.
5. Ketova, N.P. "Virtual economy: global and Russian realities of the XXI century", *Ekonomika razvitiya regiona: problemy, poiski, perspektivy*, available at: sor.volsu.ru/journal/TEST1/EJ_1/9.pdf.
6. Sharapov, M.V., Ermolenko, A.A. (2012), "Financial markets: structural aspect", *New Technologies*, no 2, pp. 213–217.
7. Rineiska, L.S. (2011), *Globalna ekonomika* [Global economy], tutorial, PoltNTU, Poltava, 165 p.
8. Lukianov, V.S. (2012), "The synergistical paradigm of development of financial markets and financial economy", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9, pp. 17–24.
9. Ershov, M.B. (2012), "World Economy: Prospects and Barriers for Recovery", *Voprosy Ekonomiki*, no 12, pp. 61–84.
10. Lukianenko, D.H. and Titova, O.S. (2010), "Global modification of competition mechanisms of market", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no 1–2, pp. 5–21.

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 332.64

Олійник Т.І.,
д.е.н., професор кафедри економіка підприємства
Винограденко С.О.,
здобувач
Васильєва В.Ю.,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ВПЛИВ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Oliinyk T.I.,
dr.sci.(econ.), professor of the department of business economics
Vynohradenko S.O.,
candidate for a degree
Vasylieva V.Yu.
Kharkov National Agrarian University named after V. Dokuchaeva

THE INFLUENCE OF THE AGRICULTURAL LAND VALUATION ON THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE ACTIVITY

Постановка проблеми. Актуальність грошової оцінки земель зростає у зв'язку із здійсненням земельної реформи, зміною форм власності, переходом до нових організаційно-правових форм землеволодіння і землекористування, ростом кількості власників землі та землекористувачів, збільшенням кількості укладених угод про оренду, заставу, купівлю-продаж та успадкування земельних ділянок.

Використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств передбачає здійснення платежів у вигляді податку до державного бюджету і орендну плату за користування нею. Формування виробничих витрат підприємства, пов'язаних з використанням землі, базується на оцінці її вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займалися питанням оцінки земель сільськогосподарського призначення в Україні, слід відмітити В.Л. Анічина, О.І. Гуторова [2], Ю.Ф. Дехтяренко [7], М.Г. Лихогруда [5], О.С. Лобуня, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова та ін. В переважній більшості досліджень основна увага зверталася на розробку методики оцінки, однак недостатньо вивченими залишаються питання впливу оцінки земель сільськогосподарського призначення на ефективність діяльності підприємства, що підтверджує актуальність теми даної статті.

Постановка завдання. Метою статті є виявити вплив зміни грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення на ефективність діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка земельних ресурсів має вирішальне значення у регулюванні соціально-економічних відносин на селі. До головних сфер застосування грошової оцінки відносяться: оподаткування земель, оренда, приватизація

земельних ділянок, передача землі у власність, спадщину, під заставу, дарування, облік сукупної вартості основних засобів виробництва, визначення розміру внеску до статутних фондів акціонерних товариств, об'єднань, кооперативів [1; 5; 2].

Залежно від призначення та порядку проведення грошова оцінка земельних ділянок, згідно нового Земельного кодексу, може бути нормативною і експертною [4; 2].

Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення вперше була здійснена 01.07.1995 р. із послідуною щорічною індексацією, яка визначалася шляхом добутку коефіцієнтів індексації та рівня встановленого 01.07.1995 р. за: 1996 рік – 1,703, 1997 рік – 1,059, 1998 рік – 1,006, 1999 рік – 1,127, 2000 рік – 1,182, 2001 рік – 1,02, 2005 рік – 1,035, 2007 рік – 1,028, 2008 рік – 1,152, 2009 рік – 1,059, 2010 рік – 1,0, 2011 рік – 1,0. У зв'язку із прийняттям Кабінетом Міністрів України 31 жовтня 2011 року постанови № 1185 «Про внесення змін до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів», з 1 січня 2012 року до показників нормативної грошової оцінки ріллі, проведеної станом на 1 липня 1995 року (з урахуванням індексації), також застосовується коефіцієнт змін у рентному доході 1,756, яка проводиться не рідше як один раз у 5-7 років [6; 3].

Наші дослідження проводилися на прикладі сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Маяк» Чугуївського району Харківської області.

При визначенні впливу зміни грошової оцінки на ефективність діяльності підприємства, необхідною складовою оцінки є визначення вартісних показників, одним з яких є валова продукція в постійних цінах. За останні 5 років діяльності підприємства постійні ціни визначалися в межах України двічі, станом на 2005 та 2010 рр. [8; 7], тому першим етапом дослідження було визначити рівень землевіддачі у порівняльних цінах 2005 р. (табл. 1) та 2010 р. (табл. 2).

Таблиця 1

Рівень землевіддачі розрахований у порівняльних цінах 2005 р.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Площа с.-г. угідь, га	2356	2356	2356	2356	2322	98,5
Грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн	12827	13582	13582	13582	23851	185,9
Вартість с.-г. угідь, тис.грн	30220,8	32000,8	32000,8	32000,8	55382,0	183,3
Вироблено валової продукції, тис.грн	3635,7	2673,0	2668,4	3026,5	2841,7	78,1
Рівень землевіддачі	0,12	0,08	0,08	0,09	0,05	35,7

Джерело: власні розрахунки авторів

Таблиця 2

Рівень землевіддачі розрахований у постійних цінах 2010 р.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Площа с.-г. угідь, га	2356	2356	2356	2356	2322	98,5
Грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн	12827	13582	13582	13582	23851	185,9
Вартість с.-г. угідь, тис.грн	30220,8	32000,8	32000,8	32000,8	55382,0	183,3
Вироблено валової продукції, тис.грн	9732,0	6261,1	6772,7	7318,3	6994,1	71,9
Рівень землевіддачі	0,32	0,21	0,21	0,23	0,13	40,6

Джерело: власні розрахунки авторів

У СТОВ «Маяк» з урахуванням індексації нормативно-грошова оцінка землі у 2012 р. в порівнянні з 2008 р. збільшилася у 2 рази та становила 23851 грн. за 1 га. Виробництво валової продукції у порівняльних цінах 2005 р. навпаки зменшилося на 21,9%. В свою чергу коефіцієнт землевіддачі зменшувався з кожним роком та у 2012 р. склав 0,05, тобто на одну вкладену гривню підприємство отримала 5 копійок, що на 64,3 % менше ніж у 2008 р.

Виробництво валової продукції у постійних цінах 2010 р. у 2012 р. зменшилося на 28,1% порівняно з 2008 р. В свою чергу коефіцієнт землевіддачі зменшувався з кожним роком та у 2012 р. склав 0,13, тобто на одну вкладену гривню підприємство отримала 13 копійок, що на 59,4% менше ніж у 2008 р.

Отже, за рахунок зміни цін, а саме використання постійних цін 2010 р., ефективність виробництва сільськогосподарської продукції досліджуваного підприємства була більш висока, ніж при використанні порівняльних цін 2005 р.

На ефективність діяльності сільськогосподарського підприємств впливає необхідність сплати оренди за земельні ділянки. Вартість орендної плати за гектар сільськогосподарського угідь в середньому по Україні в 2013 р. порівняно з 2012 р., зросла на 10% і становила 616 грн за 1 га. Власники паїв отримали майже 10,5 млрд. грн. орендної плати, що на 1 мільярд більше ніж 2012 року. На сьогодні понад 70% власників земельних ділянок (паїв) здають свої землі в оренду, обсягом 17,4 млн. га. У 2013 році укладено 4770 тис. договорів оренди земельних паїв. Вплив зміни грошової оцінки на ефективність використання сільськогосподарських угідь підприємства нами досліджувалося в табл. 3.

Таблиця 3

Вплив зміни грошової оцінки на ефективність використання сільськогосподарських угідь СТОВ «Маяк» 2008-2012 рр.

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до	
						2008	2011
Орендна плата, всього тис.грн	365,0	543,0	903,9	890,0	1533,0	420	172,2
Орендна плата 1га с.-г. угідь, грн	154	230	383	377	660	426,1	174,2
Грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн	12827,	13582	13582	13582	23851	185,9	175,6
Прибуток (збиток), всього тис.грн	-308,9	-410,1	-194,2	343,6	222,6	-	54,7
Прибуток (збиток) на 1 га с.-г. угідь, грн	-13,1	-17,4	-8,2	14,6	9,4	-	64,4
Чистий дохід, всього тис.грн	4510,9	4026,1	5760	6501,3	6777,9	150,3	104,3
Чистий дохід на 1 га с.-г. угідь, грн	1914	1708	2445	2759	2919	152,5	105,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	-6,4	-9,2	-3,3	5,6	3,4	-	60,7

Джерело: власні розрахунки авторів

У 2012 р. оренда плата в порівнянні з 2008 р. збільшилася більш ніж у 4 рази та становила 660 грн за 1 га, а в порівнянні з 2011 р. збільшилася на 74,2 % на стільки ж збільшилася грошова оцінка 1 га сільськогосподарських угідь.

Підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств нерозривно пов'язані з удосконаленням структури ресурсного потенціалу. Яким чином змінилася структура ресурсного потенціалу досліджуваного підприємства і як на такі зміни вплинула нормативно-грошова оцінка земельних ресурсів у 2008 р. та у 2012 р. показано у таблиці 4.

Таблиця 4

Розрахунок абсолютної і питомої величини ресурсного потенціалу СТОВ «Маяк» за 2008 р., 2012 р.

Рік	Площа с.-г. угідь, тис. га	Грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн	Земельно-ресурсний потенціал, тис. грн	Середньорічна чисельність працівників, осіб	Середньомісячна зарплата 1 працівника, грн	Вартісна оцінка трудових ресурсів, тис. грн	Основні засоби, тис. грн	Оборотні засоби, тис. грн	Сукупний ресурсний потенціал, тис. грн
2008	2356	12827	30220,8	73	1398	1225,1	3287	4370	39102,9
2012	2322	23851	55382,0	71	1832	1561,7	5194	5056	67193,7
Питома вага окремих елементів ресурсного потенціалу, %									
2008	X	X	77,3	X	X	3,2	8,4	11,2	100
2012	X	X	82,4	X	X	2,4	7,7	7,5	100

Джерело: власні розрахунки авторів

Питома вага земельних ресурсів у сукупному ресурсному потенціалі у 2012р.

збільшилася на 5,1 відсоткові пункти в порівнянні з 2008 р. По інших складових ресурсному потенціалі відбулося зменшення їх питомої ваги: трудових ресурсів на 0,8, основних на 0,7 та оборотних засобів на 3,7 відсоткові пункти.

Отже, збільшення нормативно-грошової оцінки та плати за землю на ефективність діяльності підприємства позитивного впливу не мало. Збільшення питомої ваги земельних ресурсів у структурі сукупного ресурсного потенціалу мало вплив на формування виробничих витрат підприємства, проте навіть підвищення результативних показників діяльності підприємства за рахунок зміни оцінки валової продукції у постійних цінах 2010 р. позитивно не вплинуло на ефективність використання земельних ресурсів, при цьому рівень землевіддачі у 2012 р. в оцінці валової продукції у постійних цінах 2010 р. склав лише 40,6% рівня 2008 р. Проведені дослідження показали, що на зростання прибутку 1 га сільськогосподарських угідь та рівня рентабельності підприємства вплинули інші фактори.

Висновки та подальші дослідження. Сільськогосподарські підприємства під час здійснення господарської діяльності широко використовують орендовані землі. Базою для розрахунку орендної плати є нормативно-грошова оцінка землі, яка щороку індексується з 1995 р.

Формування витрат виробництва, пов'язаних з використанням землі, базується на оцінці вартості землі. Від збільшення нормативно-грошової оцінки отримують корисний ефект власники паїв, які вони здають в оренду сільськогосподарським підприємствам, а відповідно для підприємців збільшення нормативно-грошової оцінки веде до збільшення затрат підприємства.

Підвищення нормативно-грошової оцінки та рівня орендної плати позитивно не вплинули на ефективність діяльності підприємства і не спонукали товаровиробників до пошуку резервів підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Це може бути наслідком відсутності у підприємства необхідних коштів на придбання новітніх основних і оборотних засобів та підвищення рівня оплати праці персоналу підприємства.

Література

1. Бухало О.В. Організація ефективного землекористування в сільськогосподарських підприємствах: монографія / О.В. Бухало. – Х : ТОВ «ЕДЕНА», 2012. – 417 с.
2. Гуторов О.І. Оцінка земельних ресурсів та ефективності інвестицій : монографія / О.І. Гуторов, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2006. – 368 с.
3. Грошова оцінка земель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/hroshova-otsinka-zemel>.
4. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
5. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні / Ю.Ф. Дехтяренко М.Г. Лихогруд, Ю.М. Манцевич, Ю.М. Палеха. – К. : Профі, 2002. – 256 с.
6. Постанова від 31 жовтня 2011 р. N 1185 Про внесення змін до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
7. Постійні ціни 2010 року на сільськогосподарську продукцію для розрахунку індексу обсягу сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://govuadocs.com.ua/docs/156/index-625928-1>
8. Про затвердження Переліку порівнянних цін 2005 року на сільськогосподарську продукцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurist-online.com/zakoni/008/18/015709.php>

References

1. Bukhalo, O.V. (2012), *Orhanizatsiia efektyvnoho zemlekorystuvannia v silskohospodarskykh pidpriemstvakh* [The organization of effective land in farms], monograph, TOV «EDENA», Kharkiv, Ukraine, 417 p.
2. Hutorov, O.I. (2006), *Otsinka zemelnykh resursiv ta efektyvnosti investytsii* [Assessment of land resources and investment efficiency], monograph, Kharkiv, Ukraine, 368 p.
3. Monetary valuation of land, available at: <http://land.gov.ua/hroshova-otsinka-zemel>
4. The Land Code of Ukraine, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

5. Dekhtiarenko, Yu.F., Lykhohrud, M.H., Mantsevych, Yu.M. and Palekha, Yu.M. (2002), *Metodychni osnovy hroshovoi otsinky zemel v Ukraini* [Methodological foundations of monetary valuation of land in Ukraine], Profi, Kyiv, Ukraine, 256 p.

6. Resolution of October 31, 2011, N 1185 "On amendments to the Methodology of normative monetary value of agricultural land and settlements", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

7. Constant 2010 prices for agricultural commodities for calculating the index of agricultural production, available at: <http://govuadocs.com.ua/docs/156/index-625928-1>

8. Order on approving the list of comparable prices in 2005 for agricultural products, available at: <http://yurist-online.com/zakoni/008/18/015709.php>

УДК 658.15

Кочкодан В.Б.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
менеджменту і адміністрування
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Kochkodan V.B.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant
professor of management and administration department
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

THEORETICAL ASPECTS OF PREDICTION OF FIRM'S CAPITAL STRUCTURAL CHARACTERISTICS

Постановка проблеми. Проблема якісного прогнозування характеристик капіталу підприємства в умовах ринкової економіки є актуальною, оскільки її вирішення дає змогу підвищити якість управлінських рішень на різних етапах управління капіталом; здійснити своєчасний аналіз і оцінку дисбалансу структури капіталу; сформулювати різні фінансові резерви, спрямовані на стабілізацію фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи питань, пов'язаних з описом характеристик та вдосконаленням прогнозування структури капіталу підприємства, досліджувались у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів: Л. Басовського, Дж. Вілсона, В. Іванова, Т. Клебанової, Н. Костіної, Т. Морозової та ін.

Разом з тим, необхідно продовжувати дослідження, зокрема питань впливу циклічних і сезонних чинників на формування характеристик капіталу підприємства.

Постановка завдання. Управління капіталом підприємства в умовах неповноти, недостатності та багатозначності вихідної інформації зумовлює необхідність підвищення стійкості, надійності, інваріантності щодо збурювань зовнішнього та внутрішнього середовища, маневреності фінансової системи. Ці вимоги можуть бути реалізовані при розробці ефективної методики прогнозування характеристик капіталу підприємства

Дана стаття присвячена питанням прогнозування характеристик капіталу на основі моделей декомпозиції часового ряду комплексної оцінки його стану.

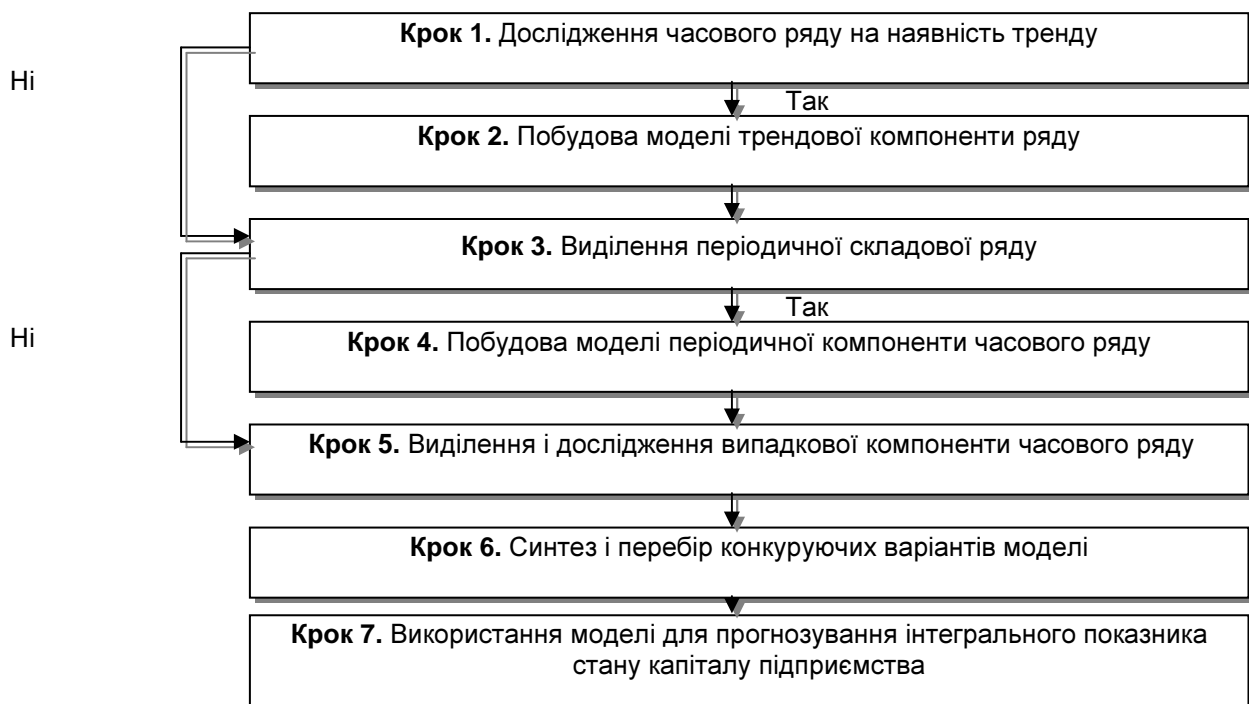
Виклад основного матеріалу дослідження. Співвідношення динаміки розвитку зовнішнього і внутрішнього середовищ суб'єктів господарювання дає можливість припустити, що фінансові загрози на підприємствах можуть бути локалізовані як за рахунок внутрішніх резервів, так і при застосуванні більш агресивних стратегій їх поведінки на ринку. Перевірку гіпотези про здатність підприємств підтримувати позитивні тенденції розвитку фінансових

процесів доцільно здійснювати за допомогою механізму прогнозування характеристик капіталу підприємства [6]. Такий механізм передбачає наступне:

- аналіз домінуючих тенденцій розвитку фінансової системи підприємства;
- оцінку впливу циклічних і сезонних чинників на формування характеристик капіталу;
- аналіз доцільності залучення й ефективності розміщення та використання капіталу з урахуванням дії випадкових чинників;
- формування прогнозних характеристик ефективності використання капіталу підприємства й оцінку наслідків кожного з можливих варіантів розвитку його фінансової системи;
- оцінку фінансової маневреності підприємства та визначення обсягу необхідних фінансових резервів для підтримки стійкого режиму його функціонування.

Для вирішення завдань такого прогнозування пропонується використовувати методи екстраполяції, що засновані на інформації про об'єкт прогнозування і його минулий розвиток. Група цих методів представлена досить широким їх спектром і включає такі методи, як: кореляційно-регресійного аналізу, згладжування часових рядів за допомогою ковзних середніх, аналітичне вирівнювання часових рядів, методи декомпозиції часових рядів, методи оцінки рівня сезонності, методи спектрального аналізу, адаптивні методи прогнозування [1-5; 9; 10; 11; 13]. Вибір методу обумовлюється насамперед природою і характером досліджуваних процесів. Так, для побудови короткострокових прогнозів використовується, як правило, згладжування часових рядів за допомогою ковзних середніх, адаптивні методи прогнозування. Для побудови середньо- і довгострокових прогнозів – методи кореляційно-регресійного аналізу, аналітичне вирівнювання часових рядів, методи декомпозиції часових рядів, методи спектрального аналізу. Для дослідження часових рядів зі стійкими тенденціями розвитку застосовується аналітичне вирівнювання ряду, динамічні регресійні і лагові моделі. Для дослідження часових рядів, що мають неоднорідну структуру, містять східчасті й імпульсні зміни, використовуються методи декомпозиції часового ряду, методи спектрального аналізу. Оскільки часові ряди інтегральних показників стану капіталу та зовнішнього середовища підприємства мають складну хвильову природу [7], то для їх дослідження пропонується використовувати методи і моделі декомпозиції часового ряду, що дозволяють виділяти трендову, періодичну і випадкову компоненти й оцінювати їх вплив на формування характеристик капіталу підприємства. Пропонована методика прогнозування характеристик капіталу підприємства наведена на рис. 1.

Рис. 1. Схема взаємозв'язку кроків методики прогнозування характеристик капіталу підприємства

Джерело: [8]

Опишемо кроки цієї методики.

На першому її кроці аналізований часовий ряд показників стану підприємства тестується на наявність тренда в середньому і дисперсії.

Метод визначення наявності тренда в дисперсії заснований на критерії Фішера [3]. Для цього часовий ряд значень інтегрального показника стану капіталу підприємства $y_1, y_2, \dots, y_n$ розбивається на дві сукупності рівнів I_1 і I_2 обсягу n_1 і n_2 . Для кожної сукупності визначаються середні $\bar{y}_1, \bar{y}_2$ і незміщені дисперсії S_1^2, S_2^2 .

Розрахункове значення критерію Фішера визначається за формулою:

$$F = \begin{cases} \frac{S_1^2}{S_2^2}, & \text{якщо } S_1^2 > S_2^2 \\ \frac{S_2^2}{S_1^2}, & \text{якщо } S_2^2 > S_1^2 \end{cases} \quad (1)$$

Отримане значення порівнюють із критичним значенням критерію Фішера $F_{кр}(\alpha, K_1, K_2)$, де K_1 – кількість ступенів свободи більшої дисперсії, K_2 – кількість ступенів свободи меншої дисперсії. Якщо $F < F_{кр}$, то підтверджується гіпотеза про відсутність тренду в дисперсії. У іншому випадку варто припустити його наявність. Якщо тренду в дисперсії немає, здійснюється перевірка його наявності в середньому за допомогою критерію Стьюдента, що визначається за формулою [4]:

$$t = \frac{|\bar{y}_1 - \bar{y}_2|}{\sqrt{S_1^2(n_1 - 1) + S_2^2(n_2 - 1)}} \sqrt{\frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 - 2)}{n_1 + n_2}} \quad (2)$$

Розрахункове значення порівнюється з критичним значенням критерію Стьюдента $t_{кр}(\alpha, k)$ для заданого рівня значимості і числа ступенів свободи $k = n_1 + n_2 - 2$. При $t < t_{кр}$ гіпотеза про відсутність тренда в середньому підтверджується. У протилежному випадку варто зробити висновок про наявність тренду в середніх рівнях ряду. При цьому, якщо $y_1 > y_2$ – тренд має спадний характер, зворотне співвідношення дає підстави для висновку про його висхідний характер.

Якщо результати тестування ряду на наявність трендової компоненти показали, що тренд у ряді відсутній, то здійснюється перехід до 3-го кроку методики, змістом якого є дослідження періодичної компоненти. У випадку, коли часовий ряд має трендову компоненту, здійснюється перехід до 2-ого кроку, що полягає в її моделюванні.

Побудова моделі трендової компоненти ряду $f(t, a)$ містить: підбір виду функції, за допомогою якої може бути описаний тренд; оцінку параметрів моделі; оцінку якості моделі [10].

Підбір виду функції здійснюється в більшості випадків емпірично. Якщо підбір виду функції є ускладненим, тобто тренд не має яскраво вираженого характеру, досліджується варіабельність таких характеристик ряду, як перші і другі різниці, темпи зростання, темпи зростання перших приростів тощо [3], що відповідають таким видам кривих зростання:

- лінійна функція – $f = a_0 + a_1 t$;
- поліном m -ого ступеня – $f = a_0 + a_1 t + \dots + a_m t^m$;
- експонентна крива – $f = a_0 a_1^t$;
- модифікована експонента – $f = k + a_0 a_1^t$;
- показникова функція – $f = a_0 t^{a_1}$;
- зворотна залежність – $f = k / (1 + a_0 t)$;
- логарифмічна функція – $f = a_0 + a_1 \ln(t)$;
- логістична крива – $f = k / (1 + a_0 e^{a_1 t})$;
- функція Гомперца – $f = a_0 \cdot a_1^{a_2^t}$.

Після ідентифікації виду тренда здійснюється оцінка параметрів моделі. Для оцінки

параметрів лінійної моделі використовується, як правило, звичайний метод найменших квадратів [2; 3; 4]. Для оцінки параметрів нелінійних моделей трендової компоненти застосовується метод трьох точок, приведення нелінійних моделей до лінійного виду за допомогою логарифмічних перетворень, зважений метод найменших квадратів тощо [3; 9].

Оцінка якості і вибір найкращого варіанта моделі трендової компоненти ряду здійснюється за допомогою таких критеріїв, як коефіцієнт кореляції, детермінації, критерій Стюдента, критерій Фішера [3; 4].

Побудова моделі трендової компоненти із задовільним рівнем якості дає можливість перейти до третього кроку методики.

На третьому кроці здійснюється елімінування трендової компоненти і дослідження залишкових членів ряду. Реалізація цього кроку вимагає задання типу моделі декомпозиції часового ряду, оскільки різні його компоненти можуть бути представлені в моделі в адитивній чи мультиплікативній формі. У загальному вигляді адитивна і мультиплікативна моделі декомпозиції часового ряду можуть бути представлені в такий спосіб:

$$y(t) = f(t) + h(t) + u(t) , \quad (3)$$

$$y(t) = f(t) \cdot g(t) \cdot \varepsilon(t) , \quad (4)$$

де $y(t)$ – модельовані рівні ряду;

$f(t)$ – трендова компонента часового ряду;

$h(t)$ – адитивна періодична компонента;

$g(t)$ – мультиплікативна періодична компонента;

$u(t)$ – адитивна випадкова компонента;

$\varepsilon(t)$ – мультиплікативна випадкова компонента.

Вибір виду моделі здійснюється на засадах візуального аналізу вихідного часового ряду інтегрального показника стану капіталу підприємства. При адитивному характері періодичної компоненти амплітуда її коливань постійна в часі і не залежить від середнього рівня ряду. Перевагу мультиплікативній формі моделі слід віддати тоді, коли вона змінюється в часі пропорційно до рівня тренда [2].

Прийнятий тип моделі декомпозиції часового ряду обумовлює процедури розрахунку залишкових членів ряду $s(t)$, що відображають сукупний вплив періодичної і випадкової компонент. Для адитивної і мультиплікативної форм моделі елімінування трендової компоненти здійснюється відповідно за формулами (5) і (6):

$$s(t) = y(t) - f(t) , \quad (5)$$

$$s(t) = \frac{y(t)}{f(t)} . \quad (6)$$

У випадку, якщо $s(t)$ має хвильову природу, здійснюється перехід до 4-го кроку методики, що полягає в моделюванні періодичної компоненти часового ряду, в іншому разі – до 5-го кроку, змістом якого є дослідження випадкової компоненти ряду.

Для дослідження періодичної складової ряду, що відображає вплив чинників циклічного та сезонного характеру, використовуються методи спектрального аналізу, що мають низку переваг у порівнянні з традиційними методами дослідження циклічної і сезонної компоненти. Зокрема, спектральний аналіз дозволяє одночасно визначити період коливання різних періодичних компонент та їх інтенсивність (амплітуду), у той час як традиційні методи аналізу ґрунтуються на припущенні про те, що параметри коливання уже відомі [3; 10]. Оскільки періодична компонента описує різні хвильові процеси, при її моделюванні варто скористатися розкладанням у ряд Фур'є, що має наступний вигляд:

$$S(t) = \sum_k a_k \cos\left(\frac{2\pi}{T_k}(t-1)\right) + \sum_k b_k \sin\left(\frac{2\pi}{T_k}(t-1)\right) , \quad (7)$$

де T – період окремої періодичної компоненти.

Кількість гармонік визначається, виходячи з їхньої статистичної значимості.

Розкладання в ряд Фур'є включає тільки ті доданки, для яких гармоніки є значимими.

Знайдені значення трендової та періодичної компонент є основою для обчислення значень випадкової компоненти, що є змістом 5-го кроку пропонованої методики. При цьому, як це вже зазначалось, в адитивній моделі випадкова компонента присутня у вигляді доданка, а в мультиплікативній – як співмножник.

Дослідження випадкової компоненти здійснюється на основі аналізу значень автокореляційної та похідної автокореляційної функцій. Для оцінки значимості коефіцієнтів автокореляції використовується Q -статистика Бокса-Пірса [2]. Якщо підтверджується гіпотеза про відсутність автокореляції, здійснюється перехід до 6-го кроку методики. В іншому випадку для моделювання такої компоненти використовуються авторегресійні моделі, порядок яких визначається на основі аналізу "викидів" значень автокореляційної функції.

На 6-ому кроці здійснюється синтез моделей різних компонентів часового ряду й оцінюється якість "підгонки" комбінованої моделі. Перебір конкуруючих її варіантів і вибір найкращого з них здійснюється за допомогою таких критеріїв, як коефіцієнт детермінації, критерій Акайка, критерій Шварца [2; 10; 12].

На 7-ому кроці методики на основі найкращого варіанта комбінованої моделі здійснюється прогнозування значень інтегрального показника стану капіталу підприємства. При цьому розробляється як точковий, так і інтервальний прогноз, що відображає оптимістичний (з урахуванням позитивного впливу випадкових чинників) і песимістичний (з урахуванням їх негативного впливу) варіанти розвитку фінансової ситуації.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, механізм прогнозування характеристик капіталу підприємства дозволяє проводити аналіз тенденцій розвитку інтегрального показника стану капіталу підприємства, здійснювати оцінку впливу циклічних і сезонних чинників на формування його характеристик, а також оцінювати доцільність залучення й ефективність використання капіталу з урахуванням дії випадкових чинників. Результатом реалізації пропонованої методики прогнозування характеристик капіталу підприємства є різні сценарії розвитку фінансової ситуації, що дозволяють здійснити оцінку його спроможності підтримувати позитивні тенденції свого розвитку.

Одне з ключових питань перспективи прогнозування структурних характеристик капіталу підприємства стосується автоматизації вибору методу прогнозування залежно від природи і характеру досліджуваних процесів, а також залежно від терміну, на який робиться прогноз.

Література

1. Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка / Л. Е. Басовский. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 194 с.
2. Дуброва Т. А. Статистические методы прогнозирования / Т. А. Дуброва. — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 2003. — 206 с.
3. Иванов В.В. Анализ временных рядов и прогнозирование экономических показателей / В.В. Иванов. — Харьков: ХНУ, 1999. — 230 с.
4. Клебанова Т.С. Методы прогнозирования: учебное пособие / Т.С. Клебанова, В.В. Иванов, Н.А. Дубровина. — Харьков: ХГЭУ, 2002. — 372 с.
5. Костіна Н.І. Фінанси: система моделей і прогнозів / Н.І. Костіна, А.А. Алексєєв, О.Д. Василик. — К. : Четверта хвиля, 1998. — 306 с.
6. Кочкодан В. Б. Комплекс механізмів управління структурою капіталу підприємства / В. Б. Кочкодан // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. — Івано-Франківськ: Плай, 2005. — № 2(6). — С. 94—101.
7. Кочкодан В.Б. Комплексна оцінка характеристик капіталу підприємства / В.Б. Кочкодан, І.С. Благун, І.Т. Зварич // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. — Івано-Франківськ: Плай, 2008. — № 1(11). — С. 3—17.
8. Кочкодан В.Б. Прогнозування характеристик капіталу підприємства / В.Б. Кочкодан // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Наукова думка інформаційного віку — '2007". — Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. — Т. 2. — С. 73—75.
9. Магнус Я.Р. Эконометрика. Начальный курс / Я.Р. Магнус, П.К. Катыхев, А.А. Пересецкий. — М.: Дело, 2001. — 400 с.

10. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування: підручник / [В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін.]. — Харків: ВД ІНЖЕК, 2005.— 396 с.
11. Прогнозирование и планирование в условиях рынка / [под ред. Т.Г. Морозовой, А.В. Пикулькина]. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — 318 с.
12. Черняк О.І. Динамічна економетрика / О.І. Черняк, А.В. Ставицький. — К. : КВІЦ, 2000. — 120 с.
13. J. Holton Wilson. Business Forecasting: Text Alone / J. Holton Wilson, Barry Keating. — [5th edition]. — McGraw-Hill Publishing Co.: Irwin, 2011. — 480 p.

References

1. Basovskyi, L. (1999), *Prognozirovaniye i planirovaniye v usloviyakh rynku* [Forecasting and planning in a market], INFRA-M, Moscow, Russia, 194 p.
2. Dubrova, T. (2003), *Statisticheskiye metody prognozirovaniya* [Statistical methods for forecasting], YUNITI — DANA, Moscow, Russia, 206 p.
3. Ivanov, V. (1999), *Analiz vremennykh ryadov i prognozirovaniye ekonomicheskikh pokazateley* [Time series analysis and forecasting of economic indicators], KHNU, Kharkov, Ukraine, 230 p.
4. Klebanova, T.S., Ivanov, V.V. and Dubrovina, N.A. (2002), *Metody prognozirovaniya* [Forecasting methods], tutorial, KHGEU, Kharkov, Ukraine, 372 p.
5. Kostina, N. (1998), *Finansy: sistema modelei i prohnoziv* [Finance: system models and forecasts], Chetverta khvyliya, Kyiv, Ukraine, 306 p.
6. Kochkodan, V. (2005), "Complex of mechanisms for firm's capital structure management", *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, Plai, Ivano-Frankivsk, Ukraine, no. 2(6), pp. 94-101.
7. Kochkodan, V.B., Blahun, I.S., Zvarych, I.T. (2008), "Comprehensive evaluation of firm's capital", *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, Plai, Ivano-Frankivsk, Ukraine, no. 1(11), pp. 3-17.
8. Kochkodan, V. (2007), "Forecasting of firm's capital indexes", *Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Naukova dumka informatsiinoho viku*, Nauka ta osvita, Dnipropetrovsk, Ukraine, Vol. 2, pp. 73-75.
9. Magnus, Ya.R., Katyshev, P.K. and Peresetskiy, A.A. (2001), *Ekonometrika. Nachalnyy kurs* [Econometrics. Initial course], Delo, Moscow, Russia, 400 p.
10. Heiets, V.M., Klebanova, T.S., Cherniak, O.I. etc. (2005), *Modeli i metody sotsialno-ekonomichnoho prohnozuvannia* [Models and methods of socio-economic forecasting], textbook, VD INZhEK, Kharkiv, Ukraine, 396 p.
11. Morozova, T.G. and Pikul'kin, A.V. (1999), *Prognozirovaniye i planirovaniye v usloviyakh rynku* [Forecasting and planning in a market], YUNITI-DANA, Moscow, Russia, 318 p.
12. Cherniak, O.I. and Stavytskyi, A.V. (2000), *Dynamichna ekonometryka* [Dynamic econometrics], KVITs, Kyiv, Ukraine, 120 p.
13. Wilson, J. Holton and Keating, Barry (2011), "Business Forecasting: Text Alone", 480 p.

Матвійчук Т.О.,
здобувач кафедри міжнародного бізнесу та туризму
Тернопільський національний економічний університет

СИНТЕЗ МАТЕРІАЛЬНИХ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Matviichuk T.O.,
candidate for a degree of the department of
international management and tourism
Ternopil National Economic University

SYNTHESIS OF TANGIBLE AND INTANGIBLE COMPONENTS OF THE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Якісне управління підприємством дуже часто опирається на різноманітні інструментарії, які керівники трансформують відповідно до розвитку власного підприємства. Ефективне вирішення проблем, які виникають при посиленні конкуренції на ринку, можливе за переорієнтації управлінської діяльності у площину підтримки перспективного розвитку. Саме така орієнтація є запорукою успіху в майбутньому. Домінантою у цьому процесі є потенціал підприємства, що показує необхідність його докладного вивчення та потребує практичного застосування на рівні підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні теоретики Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Віхляєва С.І., Бабина О.Є., Бондаренко О.О., Заметаліна М.С., Дибленко В.І., Шевченко О.О., Грабчук В.В., Железняк В., Божко В.М., Воліков В.В., Чумак Л.Ф. широко застосовують поняття потенціал, але оперують в основному частковими його складниками. При цьому кожен із них, виділяє складник, який описує, як найважливіший в процесі управління потенціалом підприємства [1; 2; 3; 4; 5; 7]. Поза увагою залишається значний спектр питань, які стосуються складових частин потенціалу, їх паритету та синтезу.

Постановка завдання. З огляду на зазначене, метою статті є дослідження основних складових потенціалу підприємства в умовах жорсткої конкуренції, з'ясування пріоритетності чи виявлення їх паритету, а також наявності синтезу між ними. Об'єктом дослідження обрано діяльність підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш поширене трактування поняття «потенціал» відображене у роботах Дибленко В.І., Шевченко О.О., Грабчук В. В., за якими потенціал підприємства – сукупність трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних та інших ресурсів, навичок і можливостей керівників, спеціалістів, всіх категорій персоналу щодо виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг з метою отримання максимального результату та забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства [5, с. 135]. Саме потенціал показує, в якій ситуації опиниться підприємство в майбутньому, чи зможе воно вижити в умовах конкуренції. Особливо, якщо конкуренція має позитивну динаміку зростання. Потенціал є системою інтегрованих можливостей для її реалізації. Він характеризує здатність підприємства виробити певну кількість продукції з необхідними якісними показниками, які відповідають вимогам ринку, або надати відповідні послуги в майбутньому.

Враховуючи динаміку розвитку можливих складових потенціалу та постійне їх поповнення, ми вважаємо, що доцільним є використання визначення Мельник О.Г. та Кузьміна О.Є. Вони стверджують, що потенціал підприємства – це «його можливості щодо створення та забезпечення перспектив функціонування» [7, с. 157]. Перед сучасними керівниками постає питання, як забезпечити ефективне використання потенціалу. Тому, для успішного управління потенціалом потрібно визначити його основні складові.

Ми погоджуємось із думкою, що потенціал – це складна, динамічна, поліструктурна система, яка складається із певних частин [2, с. 202]. Її складовими є ресурсний, виробничий, трудовий, маркетинговий, інвестиційний, науково-технічний, фінансовий, інноваційний, управлінський та організаційний потенціали.

Для того, щоб в'янути чи всі складові рівнозначно впливають на ефективне використання потенціалу підприємства, необхідно проаналізувати важливість кожного із них. Залежно від фізичної сутності ці частини можна поділити на матеріальні та нематеріальні.

До матеріальних частин можна віднести ресурсний, фінансовий та науково-технічний потенціали підприємства. До нематеріальних складових загального потенціалу підприємства включають: виробничий, трудовий, маркетинговий, інвестиційний, інноваційний, управлінський та організаційний потенціали.

На основі опрацювання наукових праць учених-теоретиків, власних досліджень автора та економічної логіки було визначено та систематизовано складові потенціалу підприємства, які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні трактування складових потенціалу підприємства

Показник	№ п/п	Поняття	Визначення
1	2	3	4
Матеріальні складові	1	Ресурсний потенціал	База ресурсів в розпорядженні підприємства, яку можна використати для здійснення певних дій, щоб отримати прибуток. Ресурси є матеріальними носіями потенціалу. Вони можуть бути використані для виробництва певної продукції, яку підприємство зможе реалізувати. Також можна продати самі ресурси, що принесе певний прибуток. Якщо ресурси не можуть бути використані, то вони не є ресурсним потенціалом.
	2	Фінансовий потенціал	Наявні грошові кошти та можливість залучення інших надходжень, які можливо використати для виконання фінансових зобов'язань підприємства. Тобто, власні, позичені та залучені кошти, які можна залучити для підтримки стійкого інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства та утримання конкурентних позицій на ринку [8, с. 66].
	3	Науково-технічний потенціал	Сукупність техніки, технологій, можливостей та ресурсів, якими володіє підприємство для вирішення науково-технічних проблем. Основною складовою цього потенціалу є матеріально-технічна база. Вона включає в себе засоби науково-дослідної праці, метою яких є ефективно та швидко втілення наукових ідей у конкретні технічні та технологічні нововведення.
Нематеріальні складові	1	Виробничий потенціал	Можливість в майбутньому виробити певну кількість продукції, що буде відповідати всім вимогам ринку. Тобто, підприємство зможе виробити певну номенклатуру продукції з хорошими вихідними характеристиками: якість, орієнтація на попит, необхідний склад та технічні характеристики. Дану продукцію підприємство може реалізувати, отримавши певний прибуток.
	2	Кадровий потенціал (трудовий потенціал)	Колектив працівників, які перебувають з підприємством у юридичних відносинах і забезпечують виробництво продукції чи надання послуг. Дуже багато успішних менеджерів вважають саме працівників найважливішою складовою успішного існування підприємства. Цей потенціал складається із індивідуальних потенціалів кожного із його працівників. Необхідно запам'ятати, що трудовий потенціал підприємства завжди більший ніж сума потенціалів окремих працівників (закон синергії).
	3	Маркетинговий потенціал	Трактується через призму трудового потенціалу. Він показує здатність працівників своєчасно і найбільш ефективно виконати їхні маркетингові функції. Також необхідно трактувати маркетинговий потенціал як інструмент виробничого і ресурсного потенціалів.

продовження табл. 1

1	2	3	4
Нематеріальні складові	4	Інвестиційний потенціал	Інвестиції – це вкладання власного капіталу для того, щоб його збільшити. Тому, інвестиційний потенціал підприємства – це можливість вкласти капітал для його подальшого накопичення. Це можуть бути інвестиції у власне підприємство чи інші підприємства, або ж інші сфери діяльності для генерування додаткових потоків капіталу. З одного боку, він є результатом ефективного використання можливостей підприємства, про що свідчать наявні грошові кошти для вкладання. А з іншого – фактором його подальшого розвитку. Адже вкладений капітал в майбутньому дасть певні результати.
	5	Інноваційний потенціал	Здатність підприємства залучати в свою діяльність інновації. Тобто можливість генерувати, сприймати та впроваджувати новітні ідеї для оновлення на технічному, організаційному та управлінському рівнях.
	6	Управлінський потенціал (підприємницький потенціал)	Ця складова характеризується через здібності, знання та навички керівників усіх рівнів управління. В широкому розумінні цей показник є інтеграцією всіх нематеріальних складових потенціалу. Управлінський потенціал створює належні умови для ефективного функціонування підприємства в цілому.
	7	Організаційний потенціал	Сукупність необхідних якостей та освіти з метою формування інтелектуального, людського, соціального капіталу в процесі корпоративного управління та їх мобілізації в стратегії розвитку потенціалу з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Цей потенціал необхідний для забезпечення високого рівня організації та координації управлінської діяльності, забезпечення управлінців достовірною інформацією для своєчасного прийняття рішень [1, с. 25].

Джерело: розробка автора

Виходячи з вищенаведеного, кожен фрагмент потенціалу підприємства є життєво необхідним для ефективного функціонування. Схематично синтез усіх складових потенціалу підприємства зображено на рис. 1.

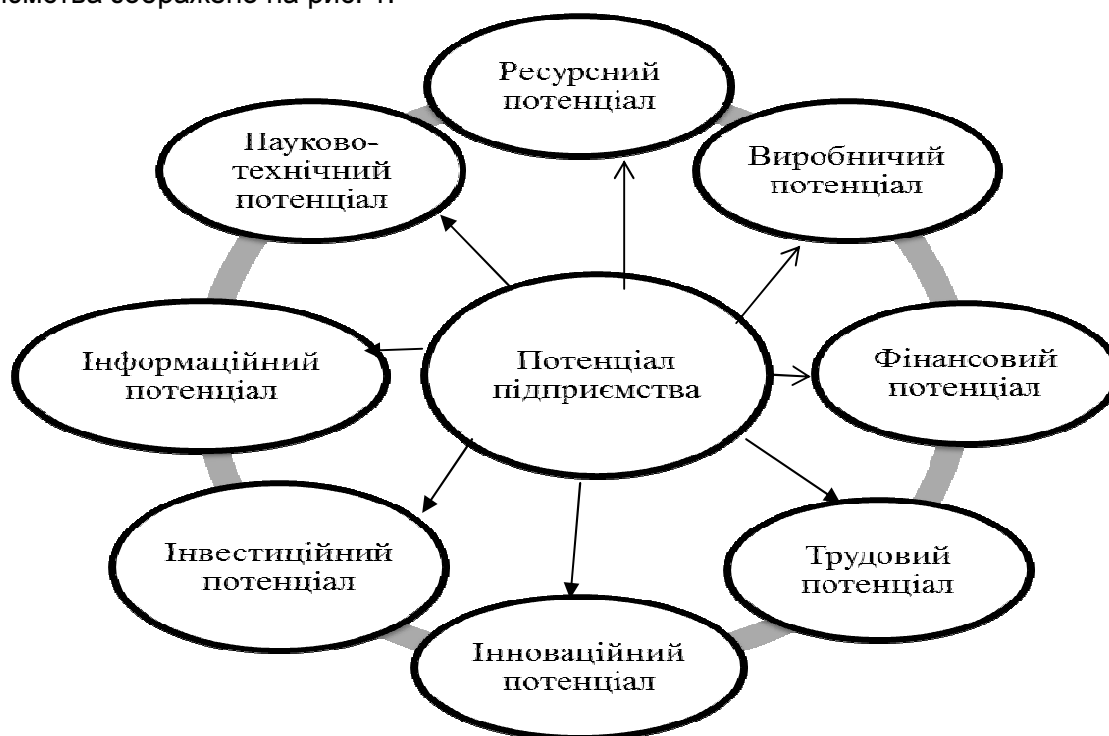

Рис. 1. Синтез усіх складових потенціалу підприємства

Джерело: розробка автора

Більшість учених вважає, що найбільш вагомим є фінансовий потенціал, який забезпечує покриття зобов'язань підприємства. Проте в сучасних ринкових умовах функціонування підприємства, навіть маючи достатню кількість фінансових ресурсів, неможливо без трудового потенціалу. Адже саме працівники обробляють всі складники ресурсного, інформаційного, виробничого та інших можливостей підприємства і приводять їх в дію. Обернений ефект працює і для фінансового потенціалу. Маючи достатню кількість необхідних ресурсів та працівників, підприємство не може працювати без потрібної суми грошових коштів. В свою чергу інвестиційний потенціал дає можливість отримати необхідні кошти. З однієї сторони, він є результатом використання можливостей, а з іншої – чинником його подальшого розвитку. Необхідно враховувати, що інноваційний потенціал є джерелом майбутнього розвитку підприємства. Всі ці фрагменти неможливо з'єднати без підприємницького потенціалу, який започатковує формування підприємства і управляє всім механізмом його ефективного функціонування. Ефект від використання сукупного потенціалу даних складових буде значно більшим ніж від окремого їх використання. Тому слід стверджувати про паритет та синтез усіх складових потенціалу підприємства, а саме про їх рівність та взаємозв'язок між собою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Потенціал є важливою складовою в площині підтримки перспективного розвитку підприємства. Адже саме потенціал є системою прихованих, інтегрованих можливостей, які будуть використані в майбутньому. Цю систему будує діапазон різноманітних складників, які за фізичною формою можна поділити на матеріальні та нематеріальні. Всі складники є життєво необхідними для ефективного функціонування підприємства в майбутньому, тому вони є паритетними по відношенню один до одного. Разом із цим вони не можуть існувати окремо, тому відбувається синтез усіх складових потенціалу підприємства.

Подальші дослідження з даної тематики доцільно продовжувати в напрямку вивчення процесу формування структури потенціалу із врахуванням паритету та синтезу основних складових. Потрібно поглиблено досліджувати фактори, які впливають на даний процес та проводити їх ретельний аналіз на рівні підприємства, що зумовить покращення конкурентоспроможності та ефективності використання потенціалу підприємства.

Література

1. Бабина О.Є. Потенціал як системна економічна категорія / О.Є. Бабина // Вісник економіки транспорту і промисловості: Збірник науково-практичних статей Української державної академії залізничного транспорту. – Х. : УДАЗТ, 2011. – Вип. 36. – С. 23–26.
2. Бондаренко О.О. Взаємозв'язок формування потенціалу підприємства з підвищенням його конкурентоспроможності / О.О. Бондаренко, М.С. Заметаліна // Вісник КНУТД. – К. : КНУТД, 2013. – № 2. – С. 199–205.
3. Віхляєва С.І. Формування економічного потенціалу енергетичних підприємств в інтегрованих корпоративних структурах / С.І. Віхляєва // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Том 1, № 1. – С. 306–312.
4. Воліков В. В. Принципи оцінки інтелектуального потенціалу підприємства / В.В. Воліков // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 243–248.
5. Дибленко В.І. Ефективність використання потенціалу промислового підприємства / В.І. Дибленко, О.О. Шевченко, В.В. Грабчук // Вісник КНУТД. – 2013. – № 2. – С. 135–138.
6. Карапейчик И.Н. Потенциалы и конкурентоспособность предприятий: признаки сходства и различия как объектов оценки / И.Н. Карапейчик // Бизнес Информ. – 2013. – № 3. – С. 249–254.
7. Мельник О.Г. Діагностика потенціалу підприємства / О.Г. Мельник, О.Є. Кузьмін // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 1. – С. 155–166.
8. Чумак Л.Ф. Фактори впливу на формування конкурентоспроможного потенціалу підприємств / Л.Ф. Чумак // Економіка і управління. – 2013. – № 1. – С. 62–69.

References

1. Babyna, O. (2011), "Potential as an economic category system", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, issue 36, pp. 23–26.

2. Bondarenko, A., Zametalina, M. (2013), "Interconnection capacity building businesses with increased competitiveness", *Visnyk KNUTD*, no. 2, pp. 199–205.

3. Vikhlaeva, S. (2013), "Building of power enterprises economic potential at the federated corporate structures", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 1, no. 1, pp. 306–312.

4. Volikov, V. (2013), "Principles of assessment of intellectual potential of an enterprise", *Biznes Inform*, no. 8, pp. 243–248.

5. Dyblenko, V., Shevchenko, E., Hrabchuk, V. (2013), "Efficiency potential industrial enterprises", *Visnyk KNUTD*, no. 2, pp. 135–138.

6. Karapeychik, I. (2013), "Potential and competitiveness of companies: indicators of similarity and difference as those of objects of assessment", *Biznes Inform*, no. 3, pp. 249–254.

7. Melnik, O., Kuzmin, O. (2011), "Diagnostics of potential of the enterprise", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 1, pp. 155–166.

8. Chumak, L. (2013). "Factors influencing the formation of competitive capacity of enterprises", *Ekonomika i upravlinnia*, no. 1, pp. 62–69.

УДК 330.33

Гангал Л.С.
аспірант¹

Буковинський державний фінансово-економічний університет

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ

Hanhal L.S.,
graduate student

Bukovyna State University Of Finance And Economics

THE ANALYSIS OF AGRARIAN ENTERPRISES' FINANCIAL CONDITION OF DIFFERENT ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORMS AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації висувають нові вимоги до розвитку вітчизняного аграрного сектора та зумовлюють необхідність створення високоефективного, конкурентоспроможного аграрного підприємництва, здатного підтримувати продовольчу безпеку країни. Відправною точкою у побудові ефективно діючого сільськогосподарського підприємства із міцним положенням на ринку є забезпечення його стійкого та надійного фінансового положення. Тому надзвичайно актуальним у даний час є проведення якісного аналізу фінансового стану вітчизняних аграрних підприємств, із всебічною оцінкою ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності та факторів, що зумовлюють зміну рівня даних показників, адже це дозволить виявити вразливі місця фінансової діяльності суб'єктів господарювання та обґрунтувати основні складові механізми її стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням фінансового стану аграрних підприємств присвячено праці таких вчених: А.В. Бурковська, А.П. Дорошенко, А.Р. Журавська, Т.В. Калашнікова, В.М. Кошельник, Т.В. Майорова, О.О. Олійник, Л.М. Олійник, Л.В. Побережна, О.М. Рудницька, В.Р. Хабіров, В.О. Юрков та ін. Проте в умовах швидкого, динамічного розвитку економіки питання забезпечення стійкого

¹ Науковий керівник – Стельмащук А.М., д.е.н., професор

фінансового стану сільськогосподарських суб'єктів господарювання, особливо в розрізі підприємств різних форм власності, не втрачають своєї актуальності і потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою роботи є об'єктивна оцінка фінансового стану аграрних товаровиробників різних організаційно-правових форм та визначення напрямків його поліпшення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно діагностика фінансового стану аграрних підприємств в Україні проводиться на основі співставлення фактичних та нормативних значень широкого кола фінансових коефіцієнтів [3, ст.359]. Система показників оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства може бути умовно поділена на 4 групи, що характеризують різні її аспекти: показники фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та рентабельності. До кожної групи входить велика кількість коефіцієнтів, однак при проведенні фінансового аналізу аграрних підприємств ми розглядали тільки основні з них, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники оцінки фінансового стану підприємств

Показники оцінки	Нормативне значення
Показники фінансової стійкості	
Коефіцієнт фінансової незалежності	>0,5
Коефіцієнт фінансової стабільності	>1
Коефіцієнт фінансової стійкості	>0,75
Коеф. маневрування власним капіталом	0,3-05
Показники ліквідності	
Коефіцієнт покриття	>1,1
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	>0,1
Показники ділової активності	
Коефіцієнт оборотності активів	зростання
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	зростання
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	зростання
Показники рентабельності	
Рентабельність активів	>0,1
Рентабельність діяльності	>0 , зростання
Рентабельність власного капіталу	>0,2
Рентабельність чистих активів	>0 , зростання
Рентабельність основних засобів	>0 , зростання
Рентабельність оборотних активів	>0 , зростання

Джерело: [4; 6]

Поняття фінансової стійкості можна визначити як такий стан і ступінь використання фінансових ресурсів на підприємстві, при якому воно може вільно розпоряджатися своїми грошовими коштами, може забезпечити безперебійний процес виробництва та реалізації продукції та здатне покрити витрати на розширення та оновлення виробництва [5, ст.266]. Дослідження показників фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини, структури активів та пасивів і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності і незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Оцінка ліквідності характеризує можливість підприємства в будь-який момент розрахуватися за своїми зобов'язаннями за допомогою майна, яке є на балансі. Проведемо аналіз вказаних показників аграрних підприємств на матеріалах Чернівецької області.

Як показують розрахунки, наведені у таблиці 2, серед усіх сільськогосподарських підприємств лише у товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств у 2012 році фактичне значення коефіцієнта незалежності було нижче нормативного рівня. При

цьому, у товариств з обмеженою відповідальністю така ситуація спостерігається протягом останніх 5 років, а у акціонерних товариств коефіцієнт незалежності був більший позначки 0,5 тільки у 2010 та 2011 роках. Варто зазначити, що у приватних, колективних, державних, комунальних та дочірніх підприємствах спостерігається тенденція зниження даного показника у 2008-2009 роках, що зумовлено складною економічною ситуацією в країні та світі в даний період.

Таблиця 2

Окремі показники фінансової стійкості та ліквідності аграрних підприємств Чернівецької області у 2005-2012 роках

Показник	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фермерські господарства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,51	0,66	-	-	0,52	0,56	0,60	0,58
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,05	1,90	-	-	1,09	1,26	2,23	2,01
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,56	0,66	-	-	0,52	0,56	0,63	0,59
Коеф. маневрування власним капіталом	0,30	0,49	-	-	0,13	0,00	0,20	0,19
Коефіцієнт покриття	1,35	1,95	-	-	1,14	1,00	1,49	1,40
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,26	0,49	-	-	0,12	0,00	0,33	0,28
Приватні підприємства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,63	0,53	0,59	0,58	0,45	0,67	0,52	0,58
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,03	1,34	1,89	1,87	1,18	3,10	1,55	1,98
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,66	0,63	0,66	0,61	0,64	0,77	0,67	0,7
Коеф. маневрування власним капіталом	0,32	0,33	0,30	0,25	0,52	0,57	0,32	0,28
Коефіцієнт покриття	1,72	1,59	1,74	1,53	2,21	4,24	1,85	1,92
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,42	0,37	0,42	0,35	0,55	0,76	0,46	0,48
Колективні підприємства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,71	0,61	0,55	0,17	0,26	0,81	0,85	0,85
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,69	1,75	1,39	0,28	0,50	6,02	5,76	5,8
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,71	0,61	0,55	0,17	0,26	0,81	0,85	0,85
Коеф. маневрування власним капіталом	-0,09	-0,20	-0,35	-1,82	-0,34	0,73	0,88	0,9
Коефіцієнт покриття	0,76	0,65	0,52	0,49	0,83	5,37	6,06	6,24
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	-0,31	-0,53	-0,93	-1,03	-0,21	0,81	0,83	0,84
Державні підприємства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,57	0,54	0,52	0,48	0,49	0,48	0,51	0,51
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,37	1,21	1,32	1,56	1,63	1,40	1,84	1,69
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,58	0,58	0,55	0,49	0,49	0,48	0,51	0,51
Коеф. маневрування власним капіталом	-0,05	-0,09	-0,17	-0,14	-0,15	-0,30	-0,06	-0,09
Коефіцієнт покриття	0,93	0,88	0,76	0,78	0,75	0,57	0,89	0,85
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	-0,07	-0,13	-0,31	-0,28	-0,34	-0,74	-0,13	-0,18
Комунальні підприємства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,86	0,79	0,95	0,58	0,57	0,70	0,67	0,83
Коефіцієнт фінансової стабільності	6,04	3,77	18,68	1,40	1,32	2,30	2,07	4,9
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,86	0,79	0,95	0,58	0,57	0,70	0,67	0,83
Коеф. маневрування власним капіталом	-0,03	-0,25	0,04	-0,25	-0,48	-0,40	-0,45	-0,19
Коефіцієнт покриття	0,83	0,05	1,66	0,65	0,37	0,08	0,07	0,05
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	-0,21	-21,03	0,40	-0,55	-1,70	-10,96	-12,46	-18,69

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дочірні підприємства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,40	0,70	-0,15	-0,01	0,04	0,58	0,75	0,83
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,68	2,29	-0,13	-0,01	0,04	1,40	2,91	4,89
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,41	0,70	-0,04	0,06	0,09	0,60	0,77	0,83
Коеф. маневрування власним капіталом	0,30	0,45	4,03	20,46	-7,11	0,49	0,48	0,67
Коефіцієнт покриття	1,21	2,06	0,43	0,69	0,67	1,72	2,46	4,27
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,17	0,51	-1,35	-0,44	-0,49	0,42	0,59	0,77
Акціонерні товариства								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,26	0,18	0,09	0,21	0,34	0,54	0,92	0,42
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,40	0,21	0,11	0,27	0,54	1,17	9,52	6,67
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,71	0,62	0,43	0,22	0,36	0,75	0,98	0,42
Коеф. маневрування власним капіталом	1,34	1,33	1,45	0,43	0,42	-0,13	0,77	0,81
Коефіцієнт покриття	2,93	1,63	1,26	1,12	1,24	0,74	21,28	6,51
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,66	0,39	0,21	0,11	0,19	-0,35	0,95	0,85
Товариства з обмеженою відповідальністю								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,58	0,60	0,56	0,41	0,41	0,41	0,36	0,29
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,40	1,50	1,32	0,69	0,73	0,71	0,56	0,42
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,65	0,67	0,62	0,62	0,65	0,58	0,48	0,41
Коеф. маневрування власним капіталом	0,16	0,22	0,31	0,68	0,74	0,69	0,70	0,67
Коефіцієнт покриття	1,27	1,41	1,47	1,74	1,92	1,70	1,48	1,34
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,21	0,29	0,32	0,43	0,48	0,41	0,32	0,25
Кооперативи								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,66	0,64	0,67	0,64	0,63	0,65	0,78	0,81
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,00	1,83	2,05	1,82	1,77	1,89	3,92	4,62
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,75	0,73	0,72	0,71	0,71	0,69	0,79	0,82
Коеф. маневрування власним капіталом	0,21	0,15	0,21	0,29	0,42	0,40	0,35	0,38
Коефіцієнт покриття	1,56	1,38	1,51	1,67	1,96	1,87	2,45	2,88
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,36	0,27	0,34	0,40	0,49	0,47	0,59	0,65
Середньогалузеві значення								
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,58	0,58	0,42	0,34	0,41	0,60	0,66	0,63
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,96	1,76	2,96	0,88	0,98	2,14	3,37	3,66
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,65	0,67	0,49	0,38	0,48	0,66	0,71	0,66
Коеф. маневрування власним капіталом	0,27	0,27	0,65	2,21	-0,65	0,23	0,35	0,40
Коефіцієнт покриття	1,38	1,26	1,13	1,04	1,24	2,45	4,80	3,43
Коеф. забезпеч. власними обор. засобами	0,16	-2,15	-0,1	-0,11	-0,10	-1,02	-0,94	-1,64

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

У товариств з обмеженою відповідальністю щорічно знижувалась і фінансова стабільність. Нижче нормативного рівня вона була і в акціонерних товариствах, однак тільки в період з 2005 по 2009 роки. Що стосується фермерських господарств, приватних, державних, комунальних підприємств та кооперативів, то тут коефіцієнт фінансової стабільності за досліджуваний період ні разу не опускався нижче нормативного значення.

Фінансова стійкість, яка показує забезпеченість підприємств власним капіталом та довгостроковими позиками, з 2006 по 2009 роки у всіх суб'єктів господарювання, окрім комунальних, була нижче рекомендованого рівня. У 2010-2012 роках спостерігається деяке її зростання у приватних, колективних, комунальних, дочірніх підприємствах та тимчасове підвищення із послідуючим зниженням у акціонерних товариствах.

Проведені дослідження також демонструють, що більшість коштів фермерських господарств та державних підприємств капіталізовано, тобто вкладено в основні активи. Не високий рівень мобільності капіталу і у приватних підприємств. Оскільки у комунальних підприємствах короткотермінові позики за досліджуваний період були більшими, ніж чисті оборотні активи, коефіцієнт маневреності власних коштів завжди мав від'ємне значення. Це означає, що практично всі оборотні активи даних суб'єктів господарювання фінансуються за рахунок позикових джерел. У колективних підприємствах даний показник з 2005 по 2012 роки продемонстрував зростання, проте це відбулося завдяки зменшенню необоротних активів, тому не можна зробити висновки про підвищення мобільності капіталу вказаних господарюючих суб'єктів. Акціонерні товариства та дочірні підприємства демонструють значне коливання вказаного коефіцієнту, однак у 2011-2012 роках спостерігається тенденція до його збільшення, що є позитивним явищем.

У товариствах з обмеженою відповідальністю коефіцієнт маневреності власних коштів за останніх 9 років зріс більше, як на 80%. Хоча зростання даного показника є позитивним явищем, однак збереження наявної тенденції призведе до непропорційності і нерациональності розподілу коштів між основними та оборотними активами.

Що стосується ліквідності сільськогосподарських підприємств, то протягом досліджуваного періоду лише у державних та комунальних підприємств коефіцієнт покриття був постійно нижче нормативного значення. Ці ж підприємства демонструють від'ємне значення показника забезпеченості власними оборотними засобами, а це означає, що їх поточні зобов'язання не можуть бути покриті за рахунок вартості поточних активів. Найбільш ліквідними за досліджуваними показниками у 2012 році були колективні і дочірні підприємства та акціонерні товариства.

Показники ділової активності дають змогу оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує кошти (табл. 3). До цієї групи належать показники оборотності, які мають велике значення для оцінки фінансового стану підприємства, оскільки швидкість обороту коштів, тобто швидкість перетворення їх у грошову форму, безпосередньо впливає на платоспроможність підприємства.

Таблиця 3

Окремі показники ділової активності аграрних підприємств Чернівецької області у 2005-2012 роках

Показник	Рік							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фермерські господарства								
Коефіцієнт оборотності активів	0,66	1,14	-	-	2,82	1,42	0,31	0,48
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,49	3,05	-	-	5,88	3,11	0,81	1,73
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,20	1,82	-	-	5,41	2,60	0,55	0,82
Приватні підприємства								
Коефіцієнт оборотності активів	0,58	0,43	0,49	0,50	0,43	0,96	0,40	0,54
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,97	1,21	1,39	1,61	1,22	3,55	1,45	1,71
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,89	0,74	0,87	0,86	0,84	1,59	0,66	0,98
Колективні підприємства								
Коефіцієнт оборотності активів	0,24	0,10	0,33	0,21	0,25	1,20	0,87	0,17
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,10	0,34	0,89	0,44	0,44	5,00	5,94	1,15
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,32	0,14	0,56	0,50	1,12	1,83	1,02	0,20
Державні підприємства								
Коефіцієнт оборотності активів	1,55	2,97	0,71	1,48	1,27	1,45	2,03	0,19
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	3,86	6,77	1,65	4,29	4,20	4,52	6,60	0,66
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	2,61	5,50	1,34	2,96	2,63	3,01	4,11	0,37
Комунальні підприємства								
Коефіцієнт оборотності активів	0,25	0,10	0,18	0,70	1,73	1,44	1,77	1,16
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,68	0,59	1,14	5,84	4,06	4,00	5,64	4,69
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,29	0,12	0,22	0,79	3,01	2,26	2,59	1,54

продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дочірні підприємства								
Коефіцієнт оборотності активів	0,79	0,74	0,60	0,50	0,52	0,56	0,90	0,83
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,06	1,74	0,78	0,46	0,53	0,84	3,01	4,06
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	3,06	1,28	2,67	-6,12	40,90	1,71	1,26	1,04
Акціонерні товариства								
Коефіцієнт оборотності активів	0,17	0,10	0,31	0,27	0,23	0,11	1,27	0,50
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	0,34	0,14	0,37	0,34	0,33	0,19	9,76	7,16
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,38	0,50	2,45	1,50	0,88	0,31	1,44	0,96
Товариства з обмеженою відповідальністю								
Коефіцієнт оборотності активів	0,38	0,44	0,47	0,67	0,61	0,55	0,65	0,41
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	0,91	1,09	1,14	1,24	1,07	0,95	1,06	0,61
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,66	0,75	0,81	1,46	1,49	1,33	1,76	1,27
Кооперативи								
Коефіцієнт оборотності активів	0,48	0,40	0,59	0,60	0,69	0,74	0,73	0,49
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,51	1,17	1,75	1,76	1,95	2,12	2,91	2,54
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,70	0,61	0,91	0,92	1,09	1,16	0,99	0,61
Середньогалузеві показники								
Коефіцієнт оборотності активів	0,57	0,71	0,41	0,55	0,95	0,94	0,99	0,53
Коефіцієнт обор. кредитор. заборгованості	1,55	1,79	1,01	1,78	2,19	2,70	4,13	2,70
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,12	1,27	1,09	0,32	1,83	1,76	1,60	0,87

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

Найвища ділова активність протягом досліджуваного періоду спостерігається у комунальних підприємств. Це пов'язано із тим, що багато із них спеціалізуються не на виробництві продукції, а на наданні послуг, для яких не потрібна велика кількість предметів і засобів праці. Досить високі показники ділової активності у дочірніх підприємств, також на непоганому рівні ділова активність була у державних підприємствах та фермерських господарствах, однак останніми роками вони суттєво знизилися. Акціонерні товариства у 2011-2012 роках відзначились найбільшою оборотністю кредиторської заборгованості, що свідчить про поліпшення їх платіжної дисципліни, а товариства з обмеженою відповідальністю характеризувались високою оборотністю власного капіталу.

В умовах сільськогосподарського виробництва оцінюючи показники оборотності майна та капіталу слід враховувати, що частина аграрних підприємств навмисно відтягують процес реалізації готової продукції з метою дочекатися вищих ринкових цін, що автоматично збільшує час повернення інвестованого у виробництво капіталу. У зв'язку з цим, на нашу думку, систему показників ділової активності сільськогосподарських підприємств слід доповнювати показниками ефективності господарської діяльності, що дасть більш об'єктивно визначити тенденції їх розвитку [2, ст.113].

Основним показником результативності будь-якої фінансової операції є її рентабельність. Рентабельність – це результат дії великої кількості факторів. Якщо попередні показники характеризують діяльність підприємства тільки з певного боку, то показники рентабельності дають загальну характеристику ефективності роботи в цілому [7]. Оскільки діяльність підприємства визначається сукупністю процесів, пов'язаних з кругообігом капіталу, рентабельність виробничо-господарської діяльності характеризується сукупністю відповідних коефіцієнтів, які представлені у таблиці 4.

У фермерських господарствах, після кризи 2008 року показники рентабельності були на досить низькому рівні, однак вони поступово зростали і вже в 2012 році перевищили середньогалузеві значення. Якщо порівнювати із приватними підприємствами, не дивлячись на те, що тут спостерігаються подібні тенденції зростання даних показників з 2009 року, все ж фермерські господарства поступались їм за рівнем рентабельності лише у 2010 році, в інші ж періоди вони працювали більш прибутково.

Таблиця 4

Окремі показники рентабельності аграрних підприємств
Чернівецької області у 2005-2012 роках

Показник	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фермерські господарства								
Рентабельність активів	0,06	0,21	-	-	0,03	0,05	0,09	0,13
Рентабельність діяльності	0,09	0,18	-	-	0,01	0,03	0,30	0,27
Рентабельність власного капіталу	0,11	0,34	-	-	0,05	0,09	0,17	0,22
Рентабельність основних засобів	0,11	0,52	-	-	0,03	0,08	0,19	0,43
Рентабельність оборотних активів	0,11	0,32	-	-	0,03	0,10	0,23	0,35
Приватні підприємства								
Рентабельність активів	0,07	0,05	0,10	0,10	0,01	0,24	0,08	0,10
Рентабельність діяльності	0,12	0,11	0,19	0,20	0,03	0,25	0,19	0,19
Рентабельність власного капіталу	0,11	0,08	0,17	0,18	0,03	0,39	0,13	0,18
Рентабельність основних засобів	0,14	0,10	0,20	0,20	0,03	0,49	0,17	0,22
Рентабельність оборотних активів	0,15	0,10	0,21	0,24	0,03	0,50	0,18	0,29
Колективні підприємства								
Рентабельність активів	-0,06	0,02	0,03	-0,08	0,07	1,04	0,75	0,04
Рентабельність діяльності	-0,26	0,23	0,09	-0,40	0,28	0,87	0,87	0,26
Рентабельність власного капіталу	-0,08	0,03	0,05	-0,20	0,32	1,59	0,89	0,05
Рентабельність основних засобів	-0,05	0,02	0,03	-0,10	0,11	2,39	4,40	0,32
Рентабельність оборотних активів	-0,32	0,11	0,14	-0,35	0,19	1,63	0,86	0,05
Державні підприємства								
Рентабельність активів	-0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,09	0,04
Рентабельність діяльності	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,04	0,23
Рентабельність власного капіталу	-0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,02	0,18	0,09
Рентабельність основних засобів	-0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,07	0,04
Рентабельність оборотних активів	-0,02	0,00	0,02	0,00	0,02	0,05	0,40	0,18
Комунальні підприємства								
Рентабельність активів	-0,11	-0,08	-0,34	-0,13	-0,15	-0,20	-0,02	-0,01
Рентабельність діяльності	-0,46	-0,75	-1,85	-0,18	-0,09	-0,14	-0,01	-0,01
Рентабельність власного капіталу	-0,13	-0,09	-0,41	-0,15	-0,26	-0,31	-0,02	-0,02
Рентабельність основних засобів	-0,10	-0,06	-0,23	-0,06	-0,05	-0,07	0,00	0,00
Рентабельність оборотних активів	-1,18	-1,09	-10,61	-1,08	-0,76	-2,30	-0,65	-0,86
Дочірні підприємства								
Рентабельність активів	0,12	0,17	0,14	0,27	0,04	0,02	0,04	0,24
Рентабельність діяльності	0,15	0,23	0,24	0,55	0,07	0,04	0,05	0,28
Рентабельність власного капіталу	0,46	0,29	0,63	-3,36	3,00	0,07	0,06	0,29
Рентабельність основних засобів	0,36	0,40	0,23	0,45	0,08	0,05	0,13	0,77
Рентабельність оборотних активів	0,16	0,26	0,28	0,50	0,06	0,03	0,07	0,35
Акціонерні товариства								
Рентабельність активів	-0,03	-0,01	-0,02	0,06	0,02	-0,02	0,39	0,16
Рентабельність діяльності	-0,18	-0,06	-0,06	0,23	0,10	-0,16	0,31	0,33
Рентабельність власного капіталу	-0,07	-0,03	-0,15	0,35	0,08	-0,05	0,44	0,32
Рентабельність основних засобів	-0,04	-0,01	-0,05	0,29	0,10	-0,05	0,60	0,77
Рентабельність оборотних активів	-0,07	-0,01	-0,03	0,08	0,03	-0,03	0,56	0,35

продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Товариства з обмеженою відповідальністю								
Рентабельність активів	0,06	0,04	0,07	0,09	0,05	0,12	0,07	0,02
Рентабельність діяльності	0,15	0,09	0,15	0,14	0,08	0,23	0,10	0,04
Рентабельність власного капіталу	0,10	0,07	0,13	0,20	0,12	0,30	0,18	0,05
Рентабельність основних засобів	0,06	0,05	0,10	0,18	0,11	0,31	0,24	0,07
Рентабельність оборотних активів	0,13	0,09	0,15	0,15	0,08	0,19	0,09	0,02
Кооперативи								
Рентабельність активів	0,06	0,00	0,06	0,11	0,01	0,00	0,09	0,07
Рентабельність діяльності	0,12	0,00	0,11	0,18	0,02	0,01	0,12	0,15
Рентабельність власного капіталу	0,08	0,00	0,10	0,16	0,02	0,01	0,12	0,09
Рентабельність основних засобів	0,05	0,00	0,07	0,12	0,02	0,01	0,13	0,11
Рентабельність оборотних активів	0,15	0,00	0,17	0,24	0,02	0,01	0,18	0,16
Середньогалузеві показники								
Рентабельність активів	0,02	0,05	0,01	0,05	0,01	0,14	0,18	0,09
Рентабельність діяльності	-0,03	0,00	-0,14	0,09	0,06	0,13	0,22	0,19
Рентабельність власного капіталу	0,06	0,08	0,07	-0,35	0,37	0,23	0,24	0,14
Рентабельність чистих активів	0,05	0,07	0,05	0,26	0,06	0,19	0,20	0,14
Рентабельність основних засобів	0,06	0,11	0,04	0,14	0,05	0,36	0,66	0,30
Рентабельність оборотних активів	-0,10	-0,02	-1,07	-0,02	-0,03	0,02	0,21	0,10

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

Колективні підприємства характеризуються значними коливаннями показників рентабельності – від їх мізерних, а інколи навіть від'ємних значень у 2005-2008 роках, до найвищих у регіоні серед сільськогосподарських підприємств у 2010-2011 роках. Однак у 2012 році знову відбувся спад прибутковості, особливо сильно знизилась рентабельність активів, власного капіталу, чистих та оборотних активів.

Державні та комунальні підприємства демонструють найгірші показники ефективності своєї діяльності у регіоні. Причому комунальні підприємства працювали збитково протягом усього досліджуваного періоду, особливо критичною є ситуація із рентабельністю оборотних активів. У 2011-2012 роках прибутковість даних господарюючих суб'єктів дещо зросла, зокрема значно поліпшились показники державних підприємств, проте вони все ще залишаються на низькому рівні.

Показники рентабельності дочірніх підприємств зазнали значних коливань протягом 2005-2012 років. Найбільш несприятливими для їх діяльності виявилися 2010-2011 роки, хоча саме в цей період підприємства більшості інших організаційно-правових форм працювали з максимальною ефективністю.

Акціонерні товариства демонструють від'ємні значення усіх показників рентабельності у 2005-2007 та 2010 роках. В 2011 р. досліджувані показники значно зросли, а в 2012 р. рентабельність акціонерних товариств за усіма параметрами була найвищою серед усіх аграрних формувань регіону.

Протягом 2005-2009 років у товариствах з обмеженою відповідальністю показники рентабельності знаходились на середньому рівні, порівняно з іншими підприємствами регіону, дещо перевищуючи середньогалузеві значення. Однак, починаючи з 2010 року спостерігається їх спад, що свідчить про погіршення ефективності їх функціонування. У кооперативів спостерігається тенденція щодо підвищення прибутковості їх діяльності. Зокрема, її зростання спостерігається у 2011-2012 роках, проте дані показники все ще знаходяться на рівні нижчому, ніж у акціонерних товариств, дочірніх та колективних підприємств у цей же період.

Таким чином, на основі проведених досліджень показників фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та рентабельності можна сформулювати загальну оцінку фінансового стану аграрних підприємств Чернівецької області різних організаційно-правових форм. Вона представлена у таблиці 5.

Таблиця 5

Узагальнена характеристика фінансового стану аграрних підприємств Чернівецької області різних організаційно-правових форм

Організаційно-правова форма підприємств	Узагальнена характеристика фінансового становища підприємств
1	2
Фермерські господарства	<p>Дані господарства є фінансово незалежними, однак характеризуються недостатньою фінансовою стійкістю. Позикові кошти в оборот залучаються помірно, що дозволяє збільшувати обсяги виробництва без загрози для фінансової автономії підприємств. Основна частина коштів капіталізована (вкладена в основні активи).</p> <p>Підприємства забезпечені власними оборотними засобами, загальна ліквідність знаходиться в межах нормативного рівня. Коефіцієнти оборотності менші середньогалузевих значень, що свідчить про необхідність поліпшення ділової активності. Діяльність господарств є прибутковою. Зокрема, у 2012 р. за показниками рентабельності вони посіли 3 місце серед інших підприємств регіону. Зростання рентабельності останні 2 роки свідчить про значне підвищення ефективності діяльності.</p>
Приватні підприємства	<p>Підприємства фінансово незалежні та стабільні. Фінансова стійкість нижче нормативного рівня, однак наявна позитивна тенденція щодо її зростання. Більше половини активів даних підприємств забезпечується власними джерелами. Мобільність власного капіталу невисока.</p> <p>Оборотні активи забезпечені власними обіговими коштами. Ліквідність підприємств у межах норми.</p> <p>Показники ділової активності відповідають їх середньогалузевому рівню, при цьому спостерігається, що підвищення оборотності кредиторської заборгованості зумовлює зростання ефективності використання активів.</p> <p>Більшість показників рентабельності також знаходяться в межах середньогалузевого рівня, незначно перевищуючи його. Недостатньою у 2011-2012 роках була лише рентабельність основних засобів.</p>
Колективні підприємства	<p>Дані суб'єкти відзначались високим рівнем фінансової незалежності протягом усього досліджуваного періоду, крім 2008-2009 років. Показники фінансової стійкості та стабільності у них найвищі серед усіх аграрних структур регіону. Власний капітал відрізняється високим рівнем мобільності, оскільки зосереджений переважно в обігових активах.</p> <p>Ліквідність і забезпеченість власним оборотним капіталом у колективних підприємств значно перевищує середньогалузевий рівень.</p> <p>Ділова активність знаходилась на високому рівні лише у 2010-2011 роках, в інші ж періоди вони демонстрували низьку ефективність господарювання.</p> <p>Показники рентабельності довгий час були мізерними, і хоча у 2010-2011р.р. спостерігався їх стрімкий ріст, однак він змінився не менш стрімким падінням у 2012 р. Вище середньогалузевих значень є лише показники рентабельності діяльності та основних активів.</p>
Державні підприємства	<p>Фінансова стійкість даних підприємств значно нижче нормативного рівня, тому можна говорити, що власних коштів і довгострокових зобов'язань не вистачає, щоб забезпечити ефективне функціонування і розвиток даних суб'єктів на тривалий період. Ліквідність дуже низька. Обігові активи повністю фінансують за рахунок короткострокових позик. Ділова активність підприємств була досить високою до 2011 року включно, а в 2012 р. значно знизилась. Показники рентабельності знаходяться на низькому рівні, до 2011 року вони були мізерними або взагалі дорівнювали нулю. Деяко збільшившись у 2011-2012 роках дані показники все ж не досягли середньогалузевих значень.</p>
Комунальні підприємства	<p>Дані господарюючі структури відзначаються найвищим рівнем фінансової незалежності та стійкості. Їх фінансова стабільність теж демонструє високі показники.</p> <p>Короткострокові зобов'язання значно вищі за обсяг оборотних активів, а це є свідченням того, що дані кошти використовуються не тільки для забезпечення поточної діяльності, а й для покриття збитків підприємств.</p> <p>Показники ділової активності досить високі. За низького рівня прибутку це пояснюється тим, що дані суб'єкти займаються переважно наданням послуг, а отже не потребують значної кількості предметів і засобів праці.</p> <p>Комунальні підприємства були нерентабельними протягом усього досліджуваного періоду.</p>

продовження табл. 5

1	2
Дочірні підприємства	<p>Дані підприємства характеризуються найвищою мінливістю показників. Так, у 2007-2009 роках вони повністю залежали від зовнішніх джерел фінансування, маючи низький рівень фінансової стійкості та значну мобільність капіталу. Починаючи з 2010 року ситуація кардинально змінилася і вказані показники стрімко зросли. На даний момент вони є фінансово незалежними та стійкими.</p> <p>Показники ділової активності даних підприємств усі роки знаходилась не нижче середньогалузевого рівня.</p> <p>Рентабельність, після значного зниження у 2009 році, повернулася до докризового рівня лише у 2012 р, однак даний ріст був настільки високим, що за вказаними показниками дочірні підприємства отримали лідируючі позиції у регіоні.</p>
Акціонерні товариства	<p>Фінансова незалежність, стабільність та стійкість акціонерних товариств зазнала значних коливань за досліджуваній період. Так, в межах нормативного рівня вони знаходились лише у 2010 та 2011 роках, тому говорити про міцне фінансове становище даних підприємств не можна. Аналогічна ситуація і з показниками ділової активності. Капітал підприємств протягом досліджуваного періоду мав високу мобільність. На належному рівні знаходиться ліквідність акціонерних товариств та забезпеченість власними обіговими засобами. Із високою рентабельністю (порівняно із іншими підприємствами регіону) досліджувані суб'єкти господарювання працювали лише 2011-2012 роках, у попередні періоди дані показники були значно нижчими.</p>
Товариства з обмеженою відповідальністю	<p>Протягом досліджуваного періоду фінансова незалежність, стабільність, стійкість постійно знижувалася, оскільки щорічно зростала частка позикових коштів у структурі джерел формування майна. Коефіцієнт концентрації власного капіталу останні роки знаходиться значно нижче нормативного рівня. Тому на даний момент фінансовий стан товариств з обмеженою відповідальністю є нестійким, а за умови збереження вказаних тенденцій вони можуть стати неплатоспроможними. Ділова активність даних підприємств довгий час знаходилась в межах середньогалузевого рівня, однак в 2012 році дещо скоротилася. На спад з 2011 року пішли і показники рентабельності, отже використання такої кількості залучених коштів стає економічно не вигідним для даних суб'єктів господарювання.</p>
Кооперативи	<p>Фінансовий стан кооперативів є стійким. Протягом досліджуваного періоду їх фінансова незалежність та стабільність демонстрували тенденцію до зростання. Коефіцієнт маневрування знаходився в межах нормативного рівня, отже мобільність капіталу є помірною. Ділова активність кооперативів дещо знизилась у 2012 році, однак оборотність кредиторської заборгованості та власного капіталу не опустились нижче середньогалузевих значень. Ефективність ведення господарської діяльності та використання активів залишає бажати кращого, оскільки протягом останніх 4-х років лише рентабельність оборотного капіталу відповідала середньогалузевому рівню, інші ж показники рентабельності були значно нижче.</p>

Джерело: авторська розробка

Отже, дослідження фінансового стану аграрних товаровиробників показали, що кожній групі підприємств, які належать до певної організаційно-правової форми господарювання, притаманна низка специфічних проблем. І хоча за минулі роки у функціонуванні сільськогосподарських суб'єктів господарювання помітні певні успіхи, однак ці покращення нестабільні. Тому, зважаючи на те, що підвищення ефективності аграрної галузі можливе лише шляхом удосконалення функціонування підприємств, які входять до її складу, нами запропоновано шляхи поліпшення фінансового стану аграрних підприємств різних організаційно-правових форм, відповідно до наявних у них проблем (табл. 6).

Таблиця 6

Шляхи поліпшення фінансового стану аграрних підприємств Чернівецької області різних організаційно-правових форм

Організаційно-правова форма підприємства	Напрямки поліпшення фінансового стану
1	2
Фермерські господарства	<p>Для покращення діяльності вказаних підприємств варто, у першу чергу, оптимізувати структуру капіталу, збільшивши обсяги довгострокових позик, які мають бути спрямовані на поліпшення техніко-технологічної бази. Це дозволить не тільки підвищити фінансову стійкість даних господарств, але й позитивно вплине на результати їх діяльності в майбутньому. Важливо також перерозподілити кошти між основним і оборотним капіталом у бік зростання останнього, збільшивши таким чином його мобільність, оскільки низьке значення коефіцієнта маневреності свідчить про те, що основна частина коштів капіталізована.</p>

продовження табл. 6

1	2
Приватні підприємства	Пріоритетним завданням є оптимізація структури фінансових ресурсів із зменшенням частки короткострокових зобов'язань та збільшенням довгострокових. Важливим є також підвищення рентабельності основних засобів шляхом забезпечення їх якісного, а не тільки кількісного приросту. Низька ефективність використання основних активів свідчить про необхідність перегляду товарної політики підприємств та спеціалізації на виробництві такої продукції, яка відповідає рівню їх технічного оснащення, а отже забезпечить продуктивніше його використання. Важливим завданням є пошук нових ринків збуту, що дозволить поліпшити ділову активність господарюючих суб'єктів.
Колективні підприємства	Забезпечуючи свою діяльність власним капіталом більше як на 80%, колективні підприємства практично позбавляють себе можливості інтенсивного збільшення обсягів виробництва і нарощування виробничих потужностей. Так, тимчасове зростання власного капіталу у 2010-2011 році дозволило обробити більшу кількість площ під зерновими культурами та соєю, що зумовило підвищення доходу і прибутку. Однак, як тільки обсяг власного капіталу зменшився, почали погіршуватись і фінансово-економічні результати діяльності. Тому першочерговим завданням є пошук додаткових джерел фінансування діяльності даних підприємств.
Державні підприємства	Показники ділової активності державних підприємств знаходяться на досить високому рівні, в той час як показники рентабельності до 2011 року були мізерними. Це свідчить про значну витратність виробництва, високу собівартість продукції у даних господарюючих структурах. Тому основними завданням є пошук резервів зменшення собівартості продукції (у першу чергу шляхом зниження питомої ваги постійних витрат у собівартості, підвищенням продуктивності праці, скороченням затрат уречевленої праці, які можуть бути зменшені за рахунок поліпшення використання засобів і пред-метів праці) та нових каналів збуту, а також удосконалення системи менеджменту. Оскільки саме дані фактори головним чином сприяють зменшенню витратності виробництва.
Комунальні підприємства	Дані підприємства створюються не лише задля виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а їхня діяльність спрямована також на надання послуг в аграрній сфері та реалізацію національних і регіональних виробничих та науково-технічних програм і розвиток аграрного сектора економіки в цілому. Зважаючи на постійну збитковість діяльності, комунальним підприємствам важливо налагодити співпрацю із іншими суб'єктами господарювання таким чином, щоб надавати лише такі послуги, які дійсно користуватимуться попитом. Результати їх науково-дослідних робіт обов'язково мають бути комерціалізованими, що дозволить зробити їх функціонування прибутковим.
Дочірні підприємства	Показники рентабельності дочірніх підприємств зросли лише в 2012 році, а до тих пір знаходились на значно нижчому рівні. Відповідно даним суб'єктам господарювання необхідно надалі розвивати свою діяльність із такими ж пропорціями власного і залученого капіталу, основних і оборотних активів та з такою ж спеціалізацією виробництва певних видів продукції, як це було у найбільш прибутковому 2012 році. Ще одним важливим завданням є прискорення оборотності активів, оскільки вказаний показник на даний момент знаходиться на рівні нижче середнього.
Акціонерні товариства	Забезпечення належного рівня фінансової незалежності є однією із головних задач акціонерних товариств, адже протягом досліджуваного періоду лише в окремі роки вона знаходилась в межах норми. В основному це пов'язано із залученням великої кількості короткострокових позик, тому деяке скорочення їх обсягу спроможне забезпечити відповідний рівень фінансової стійкості.
Товариства з обмеженою відповідальністю	Для забезпечення стійкого фінансового стану, ліквідності та платоспроможності, товариствам з обмеженою відповідальністю необхідно дещо зменшити залежність від кредиторів. Зокрема, варто зменшити частку короткострокових позик у структурі джерел формування майна. Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за рахунок: скорочення суми постійних витрат (зокрема витрат на утримання управлінського персоналу); зниження рівня умовно-змінних витрат; продовження строків кредиторської заборгованості за товарними операціями; відтермінуванням виплат дивідендів та відсотків [8, ст.133].
Кооперативи	Скорочення обсягу залучених ресурсів зумовлює зниження ефективності ведення господарської діяльності, оскільки істотно зменшуються можливості розвитку підприємства та залучення у виробничий процес інноваційної складової. Тому кооперативам потрібно нарощувати свої виробничі потужності та збільшувати обсяги виробництва, використовуючи для цього фінансування із зовнішніх джерел, адже вони мають достатній запас фінансової стійкості, який дозволяє залучити чимало позикових ресурсів, не створюючи загрозу фінансовій незалежності підприємств.

Джерело: авторська розробка

Як видно з даних табл. 6, для покращення фінансового стану суб'єктів господарювання необхідно:

- переглянути і удосконалити їх товарну структуру та поглибити спеціалізацію на виробництві такої продукції, яка забезпечить високоефективне використання ресурсів господарства;

- удосконалити структурне співвідношення між основним і оборотним капіталом у бік зростання останнього, збільшивши таким чином його мобільність та забезпечити ефективне використання сукупного капіталу;

- постійно вести пошук резервів зниження рівня собівартості продукції, у першу чергу шляхом зниження питомої ваги постійних витрат, зокрема витрат на утримання управлінського персоналу, а також здійснювати заходи щодо зниження рівня умовно-змінних витрат шляхом скороченням затрат уречевленої праці, які можуть бути зменшені за рахунок поліпшення використання засобів і предметів праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, фінансовий стан – найважливіша характеристика економічної діяльності аграрного підприємства. Він відображає конкурентоспроможність товаровиробника, його потенціал у діловому співробітництві, оцінює якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів за фінансовими та іншими відносинами [1, ст.160].

Проведені дослідження показали, що аграрні підприємства різних організаційно-правових форм по-різному пристосовуються до сучасних умов господарювання, що знаходить відображення на їх фінансовому стані. Так, різна структура джерел формування майна, неоднакові можливості доступу до кредитних ресурсів, каналів збуту, матеріально-технічних ресурсів, зумовлюють відмінності в обсягах та результатах діяльності. Тому нами розроблено перелік шляхів покращення фінансового стану індивідуально для підприємств різних організаційно-правових форм, враховуючи притаманні саме їм проблеми.

Загальними ж заходами поліпшення фінансового стану, які, як показали результати дослідження, стосуються усіх господарюючих суб'єктів є : пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності капіталу; оптимізація ліквідності, яка реалізується за допомогою механізму фінансової стабілізації – системи заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого, на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання; підвищення ефективності управління грошовими потоками; удосконалення збутової політики, розширення ринків збуту; зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції, що позитивно вплине на рентабельність продажу.

Перспективи подальших досліджень зводяться до необхідності всебічної оцінки ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств, включаючи аналіз їх фінансового стану, обсягів виробництва та виробничих потужностей, забезпеченості ресурсами та продуктивністю їх використання, доступу до ринків збуту з метою визначення організаційно-правових форм, які спроможні функціонувати з найбільшою результативністю, забезпечуючи інтенсивний розвиток аграрної галузі і її конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Література

1. Бурковська А.В. Важливість і необхідність оцінки та контролю фінансового стану аграрного підприємства / А.В. Бурковська, В.О. Юрков, В.Р.Хабіров // Економічний форум. – 2013. – Вип. 3. – С. 157-160.

2. Дорошенко А.П. Напрями оцінки ділової активності сільськогосподарських підприємств / А.П. Дорошенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип.2(5). Т.3. – С. 112-116.

3. Журавська А.Р. Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств: проблеми та перспективи удосконалення / А.Р. Журавська // Вісник ЖНАЕУ – 2012. – №2. Т.2. – С. 357-365.

4. Калашнікова Т.В. Фінансовий стан підприємства: сутність та оцінка / Т.В. Калашнікова // Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент». – 2011. – № 3. – С. 115-118.

5. Кошельник В.М. Напрями зміцнення фінансового стану аграрних підприємств у посткризовий період їх розвитку / В.М. Кошельник, Л.В. Побережна // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(1). – С. 262-270.

6. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: підруч. [для студ. вищ. навн. закл.] / Т.В. Майорова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

7. Олійник О.О. Порівняльний аналіз фінансового стану аграрних підприємств України [Електронний ресурс] / О.О. Олійник, Л.М. Олійник // Науковий вісник НУБіП України – 2012. – №177(4). – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/15943/1/12000.pdf>

8. Рудницька О.М. Шляхи покращення фінансового стану українських підприємств / О.М. Рудницька, Я.Р. Біленька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Збірник наукових праць. – 2009. – № 639. – С. 132-138.

References

1. Burkovska, A.V., Yurkov, V.O., Khabirov, V.R. (2013), "The importance and the necessity of assessment and control for agrarian enterprise's financial condition", *Economic forum*, 2013, issue 3, pp. 157-160.

2. Doroshenko, A.P. (2012), "The ways of assessment the agricultural enterprises' business activity", *Scientific works of Poltava state agrarian academy*, issue 2(5), V.3, pp. 112-116.

3. Zhuravska, A.R. (2012), "The diagnostics of agricultural enterprises' financial condition: problems and perspectives of improvement", *Journal of ZhNAEU*, no. 2., V.2, pp. 357-365.

4. Kalashnikova, T.V. (2011), "The enterprises's financial condition: the essence and assessment", *Journal of Sumy national agrarian university Series "Economy and management"*, no. 3, pp. 115-118.

5. Koshelnyk, V.M. and Poberezhna, L.V. (2013), "The tendencies of strengthening of agrarian enterprises' financial condition in post-crisis period of their development", *Economic sciences. Ser. : Accounting and finance*, issue 10(1), pp. 262-270.

6. Maiorova, T.V. (2009), *Investytsiyna diyalnist* [Investment activity]: high school textbook, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 472 p.

7. Oliinyk, O.O. and Oliinyk, L.M. (2012), "A comparative analysis of financial condition of Ukraine's agrarian enterprises", *Scientific journal of NUBiP of Ukraine*, no. 177(4), available at: <http://elibrary.nubip.edu.ua/15943/1/12000.pdf>

8. Rudnytska, O.M. and Bilenka, Ya.R. (2009), "The ways of improvement the ukrainian enterprises' financial condition", *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»: Zbirnyk naukovykh prats*, no. 639, pp. 132-138.

УДК 338.1

Сенічкіна О.Е.,
викладач кафедри менеджменту та бізнесу
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ВИЯВЛЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Senichkina O.E.,
lecturer of the department of management and business
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

DETECTION OF EFFECTIVENESS FACTORS IMPACT ON INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Досягнення науки та інтенсивний розвиток нових технологій обумовили істотні зміни на Світовому ринку, що змусило економіки високорозвинених країн переорієнтуватися з науково-технічної на інноваційну політику. Рівень інноваційності держави залежить від розвитку підприємств у цьому напрямі. Промислові підприємства, здатні стимулювати науково-технічний прогрес та є мультиплікатором інших галузей, що обумовлює першочергову необхідність технічного переозброєння промисловості та підйому наукоємних галузей виробництва. Тому доцільно проаналізувати результативність інноваційної діяльності промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки сучасного стану інноваційної активності України та її підприємств розглядаються багатьма вітчизняними вченими: Л. Антонюк [1], П. Харів, О.Собко [2], І. Петрової, Т. Шпильовою, Н. Сисоліною [3], однак ці категорії не є статичними, вони постійно змінюються, тому вимагають регулярного аналізу для виявлення основних тенденцій.

Постановка завдання. Метою статті є визначення результативності інноваційної діяльності окремих промислових підприємств Харківського регіону та виявлення факторів впливу інноваційного потенціалу кадрів на неї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу стану інноваційної діяльності окремих промислових підприємств Харківського регіону свідчать про здійснення ними інноваційної діяльності впродовж досліджуваного періоду. Для оцінки інноваційних результатів та загального аналізу стану інноваційної діяльності використовувалися різні методичні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених [4-8]. Розрахунки ведуться лише у межах фінансової та інноваційної звітності, яка дає змогу оцінити зокрема обсяги та напрями витрат, кількість творчих доробок та працюючих, що унеможливорює об'єктивну оцінку загального стану інноваційної діяльності, виявлення вузьких міст та знаходження відповідних дієвих засобів подолання можливих негативних наслідків.

З огляду на зазначене, стало доцільним проведення експертного оцінювання необхідних, на нашу думку, показників, що надади б змогу точно та об'єктивно оцінити рівень інноваційної активності, ефективність інноваційних витрат та інноваційний потенціал працівників досліджуваних підприємств. На підставі цього було сформовано три групи показників оцінки стану інноваційної діяльності та виявлено їхні темпи зростання на промислових підприємствах Харківського регіону впродовж 2008-2012 рр. Однак, для більш точного, всебічного, ретельного аналізу зазначених показників, виявлення їхнього взаємозв'язку та взаємного впливу вчені рекомендують проводити дослідження за логікою, що передбачає: 1) збір інформації, що передбачає спостереження й реєстрацію з необхідними підрахунками і вимірами стану інноваційної діяльності та процесів його зміни; 2) аналіз та оцінку, що передбачають зіставлення, порівняння, класифікації, упорядкування, систематизації досліджуваних властивостей та факторів інноваційної діяльності; 3) вибір й обґрунтування системи показників і критеріїв; 4) побудова доказів наукових висновків;

5) інтерпретація й експериментальна перевірка висновків і рекомендацій [9; 10].

В економічному аналізі передбачається побудова інтегральних або узагальнюючих показників. Для об'єктивності визначення рівнів розвитку інноваційної діяльності підприємств необхідно окремі показники, що виражають кожен складову оцінки, агрегувати в один інтегральний показник. Тут найпоширенішими методами є бальна або рейтингова оцінка окремих коефіцієнтів, які характеризують стан підприємства, оцінка ефективності виробництва, що побудована на додаванні ефективності його ресурсів – в адитивній чи мультиплікативній формі, за допомогою кратних моделей, змішаних моделей та метод порівняння з еталонним підприємством за значущими економічними параметрами. Але існують два основних підходи до оцінки функціонування та розвитку об'єкта: на основі використання системи елементарних економічних показників та одного економічного показника. У другому підході акцентується економічність функціонування об'єкта на основі порівняння вартості та ефективності або витрат та прибутку, при цьому узагальнений економічний показник є відносним. Проте вважається, що складні явища, процеси неправомірно характеризувати одним економічним показником. Цей показник може бути абсолютним чи відносним й передбачатися статистичною звітністю або обчислюватися як відношення показника, що свідчить про результат, до показника, котрий свідчить про загальні витрати, які забезпечили результат [9].

Отже, аналітично проблема існування узагальнюючих показників в економіці зводиться до проблеми їх побудови, а точніше, до того, який підхід використовується – економічний (як відношення результату до затрат) чи математичний (за допомогою спеціального математичного методу). Інтегральні показники, що побудовані за допомогою математичного методу, приймають значення від 0 до 1. Система окремих показників дозволяє поглиблено вивчити елементарні ознаки об'єкта, а відновлення єдності за допомогою математичного методу синтезує загальну характеристику соціально-економічної системи.

В цілому ж усі відомі математичні методи побудови узагальнюючих показників в економіці слід розглядати як дві великі групи. До першої групи належать методи, що передбачають існування еталону досягнення значень показників (еталонних рівнів величини ознаки) та знаходження відстані від реального рівня до еталонного. Існує багато способів уведення метрики, що задає «близькість до ідеалу». До цієї групи належить також метод побудови таксономічного показника розвитку В. Плюти [10], алгоритм розрахунку якого подається нижче.

В першу чергу необхідно провести діагностику системи ознак на існування стимуляторів, що прискорюють розвиток явища.

Після того як визначені ознаки, виконуються обчислення, логіку яких можна представити такими етапами:

1) визначення стимуляторів, дестимуляторів, номінаторів серед показників ознак соціально-економічної системи:

$$X = (x_{ij}), i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}, \text{ де } i \text{ - ознака на } j \text{ - й період або об'єкт.}$$

2) формування еталона: а) за критерієм МініМакс; б) еталонні значення встановлюються;

3) нормування або стандартизація показників:

$$Z = (z_{ij}); z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_i}{\sigma_i}, \bar{x}_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n x_{ij}, \sigma_i = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_i)^2}{n}}.$$

4) обчислення значень узагальнюючого показника:

$$d_j = \left(\sum_{i=1}^m (z_{ij} - z_{i0})^2 \right)^{\frac{1}{2}}; \bar{d} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n d_j; \delta = \bar{d} \text{ або } \delta = M_e;$$

$$s_d = \left(\frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (d_j - \delta)^2 \right)^{\frac{1}{2}}; d = \delta + a s_d; a = 3; d = \delta + 3 s_d;$$

$$I_j = \frac{d_j}{d}; I_j^* = 1 - I_j.$$

Тут z_{ij} – стандартизовані значення показників; $\bar{x}_i$ – середні значення показників; σ_i – середньоквадратичні відхилення показників; d_j – відстань стандартизованих значень показників до стандартизованого еталону; $\bar{d}_j$ – середнє відстаней; s_d – середнє квадратичне відстаней. Проблеми обчислення величин при розрахунку таксономічного показника складаються з обчислення величин a та δ . Величина $a=3$ – кількість середньоквадратичних відхилень у частках σ , яке може дорівнювати 2, якщо розподіл ознаки симетричний, або 3 – у загальному випадку.

Слід відмітити відмінності методів формування еталона. В даному випадку значення еталонів встановлювалось, виходячи з їх середнього значення в даній сукупності та врахування тенденції змінення показників. Характерною властивістю інтегрального показника I_j є те, що його значення знаходиться в інтервалі від 0 до 1. Інтерпретація даного показника наступна: він приймає високі значення при близьких значеннях показників у системі до еталона й низькі значення при далеких [10].

Для обчислення інтегральних показників інноваційної активності (I_x) була застосована наведена вище логіка обчислення таксономічних показників розвитку в електронній таблиці Excel. Для побудови таксономічного показника розвитку інноваційної активності окремі показники були позначені, як: x_1 – наукоємність виробництва, x_2 – оновлення продукції, x_3 – коефіцієнт введення нової продукції, x_4 – експортоспроможність продукції, x_5 – питома вага принципово нової продукції, x_6 – питома вага нової продукції для підприємства.

Для побудови таксономічного показника ефективності інноваційних витрат (I_y) окремі показники були позначені, як: y_1 – питома вага витрат на науково-дослідні витрати у витратах на виробництво, y_2 – частка витрат на придбання засобів праці та обладнання, y_3 – частка витрат на дослідження та розробки, y_4 – питома вага власних джерел фінансування, y_5 – коефіцієнт результативності інноваційних витрат. В табл.1 знаходяться значення інтегрального показника ефективності інноваційних витрат за період 2008–2012 рр. по кожному підприємству, що досліджувалось.

Оскільки інтегральні показники виміряні в одній шкалі від 0 до 1, то значення узагальнюючого показника результативності інноваційної діяльності доцільно знайти, розділивши величину інтегрального показника інноваційної активності на величину інтегрального показника ефективності інноваційних витрат.

Таблиця 1

Значення інтегральних показників на підприємствах, що досліджувались за 2008–2012 рр.

Підприємство	Рік	I_x	I_y	I_e
1	2	3	4	5
ВАТ «Турбоатом»	2008	0,426	0,075	5,681
	2009	0,428	0,354	1,207
	2010	0,483	0,348	1,388
	2011	0,400	0,303	1,321
	2012	0,549	0,365	1,505

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
ДНПП "Об'єднання Комунар"	2008	0,234	0,089	2,632
	2009	0,187	0,279	0,669
	2010	0,491	0,281	1,752
	2011	0,444	0,233	1,907
	2012	0,274	0,261	1,050
Державне підприємство завод "Електроважмаш"	2008	0,419	0,187	2,242
	2009	0,491	0,326	1,508
	2010	0,005	0,221	0,023
	2011	0,427	0,281	1,518
	2012	0,392	0,262	1,495
ПуАТ "Світло Шахтаря"	2008	0,254	0,193	1,317
	2009	0,257	0,224	1,149
	2010	0,294	0,304	0,967
	2011	0,298	0,228	1,305
	2012	0,315	0,283	1,111
Завод "Південкабель"	2008	0,384	0,419	0,917
	2009	0,297	0,438	0,678
	2010	0,510	0,427	1,195
	2011	0,372	0,424	0,877
	2012	0,394	0,483	0,816
Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе	2008	0,284	0,307	0,924
	2009	0,426	0,281	1,517
	2010	0,366	0,136	2,693
	2011	0,284	0,180	1,577
	2012	0,364	0,250	1,457
Корпорація ФЕД	2008	0,429	0,237	1,814
	2009	0,440	0,212	2,076
	2010	0,457	0,152	3,000
	2011	0,500	0,169	2,960
	2012	0,254	0,143	1,770

Джерело: розроблено автором

Для побудови моделі залежності узагальнюючого показника результативності інноваційної діяльності від факторів, що визначають інноваційний кадровий потенціал, ввели позначення факторів: z_1 – частка науковців з вченим званням у загальній кількості науково-дослідного персоналу, z_2 – коефіцієнт наукоємності працівників, z_3 – середня заробітна плата науково-дослідного персоналу, z_4 – частка заробітної плати науково-дослідного персоналу до загальних витрат на оплату праці всіх працівників, z_5 – частка заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсягу витрат на інноваційну діяльність, z_6 – частка заробітної плати науково дослідного персоналу у обсязі реалізованої інноваційної продукції. Багатофакторну лінійну моделі залежності узагальнюючого показника результативності інноваційної діяльності доцільно обчислити, використавши регресійний аналіз, а точніше застосувати поетапний регресійний аналіз або покрокову регресія послідовного виключення факторів за допомогою модуля Stepwise Variable Selection спеціального статистичного пакету Statgraphics Centurion. В результаті таких обчислень одержана багатофакторна лінійна регресійна модель:

$$I_e = 1,5894 - 1,329z_1 - 26,541z_2 - 0,04z_3 + 7,893z_4 + 4,27z_5 + 0,237z_6,$$

$$t_a = 1,8 \quad t_{b_1} = -0,27 \quad t_{b_2} = -1,10 \quad t_{b_3} = -1,3 \quad t_{b_4} = 0,54 \quad t_{b_5} = 2,46 \quad t_{b_6} = 0,04.$$

Обчисленні значення статистики Стьюдента свідчать тільки один фактор z_5 – частка заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсягу витрат на інноваційну діяльність значущий, а всі решта не значущі, а отже не впливають на змінення результативної ознаки. Коефіцієнт детермінації свідчить, що мінливість узагальнюючого

показника результативність інноваційної діяльності пояснюється на 22,365% мінливістю факторами, що були включені до моделі. За статистикою Дарбіна-Уотсона перевірили автокореляцію залишків, критерій підтвердив існування її. Тому для прогнозування побудовану модель не рекомендують використовувати. За критерієм Фішера $F = 1,34$ маємо, що модель значуща в цілому.

За статистикою Стюдента маємо, що в моделі залежності результативності інноваційної діяльності від факторів інноваційного кадрового потенціалу з шести включених до моделі ознак на результат впливає тільки один фактор – частка заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсягу витрат на інноваційну діяльність (z_5).

Наведемо багатофакторну лінійну регресійну модель, в якій залишені тільки значущі фактори:

$$I_e = 0,536 + 3,462z_5,$$

$$t_{b_5} = 2,289.$$

Коефіцієнт детермінації свідчить, що мінливість узагальнюючого показника результативності інноваційної діяльності пояснюється на 13,708% мінливістю частки заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсягу витрат на інноваційну діяльність факторами, що були включені до моделі. За статистикою Дарбіна-Уотсона перевірили автокореляцію залишків, критерій підтвердив існування її, значить для прогнозування побудовану модель не рекомендують використовувати. За критерієм Фішера $F = 5,24$ маємо, що модель значуща в цілому.

Отже, в обчисленій моделі коефіцієнт регресії показує, що при змінненні частка заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсягу витрат на інноваційну діяльність на 0,1 результат зміниться на 0,3462.

Висновки та подальші дослідження. Результати проведеного економіко-математичного моделювання засвідчують, що частка заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсязі інноваційних витрат суттєво впливає на результативність інноваційної діяльності, що підтверджує значущість рівня оплати праці інноваційних працівників у забезпеченні успіху інноваційної діяльності. Це актуалізує проблему розробки дієвих програм активізації праці інноваційних працівників з орієнтацією на забезпечення гідного рівня оплати праці й преміювання за досягнення високих інноваційних результатів.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна відзначити, що лідером за показниками результативності інноваційної діяльності впродовж досліджуваного періоду було ВАТ “Турбоатом”. Особливо це твердження справедливе для 2008 року, де зазначений показник зафіксований на рівні 5,681. Найгірші позиції за аналогічними показниками займає завод “Південкабель”, максимум за яким був зафіксований лише у 2010 році на рівні 1,195, а в інші роки не досягало навіть одиниці. Окрім того, рівень найвпливовішого показника – частки заробітної плати науково-дослідних працівників у загальному обсягу витрат на інноваційну діяльність – на зазначеному підприємстві також був найнижчим серед усіх досліджуваних підприємств.

Отже, ситуацію щодо результативності інноваційної діяльності на промислових підприємствах можна охарактеризувати як вкрай несприятливу – адже досліджувані показники демонструють хаотичну тенденцію, найчастіше, у бік погіршення. Приймаючи до уваги суттєвий вплив показника оплати праці інноваційних працівників на успіх здійснюваної ними інноваційної діяльності, сучасним керівникам слід звернути увагу на розробку програм активізації інноваційної діяльності й, зокрема, їхньої матеріальної складової. Крім того, обов'язковим є врахування особливостей трудової поведінки даної категорії працівників, їхні ціннісні орієнтації, пов'язані з ними потреби та можливість їхнього задоволення на певному підприємстві. Лише за цих умов впровадження даних програм сприятиме досягненню очікуваних результатів.

Література

1. Антонюк Л.Л. Актуальні проблеми інноваційного розвитку України на сучасному етапі / Л.Л. Антонюк // Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : монографія ; за заг. ред. О.І. Амоші, В.П. Антонюк,

- A.I. Землянкіна та ін. / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 328 с.
2. Харів П.С. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону / П.С. Харів, О.М. Собко. – Тернопіль. : ТАНГ, 2003. – 180 с.
3. Петрова І.Л. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди : монографія / І.Л. Петрова, Т.І. Шпильова, Н.П. Сисоліна ; за наук. ред. проф. Петрової І.Л. – К. : Дорадо, 2010. – 320 с.
4. Трифилова А.А. Оцінка ефективності інноваційного розвитку підприємства / А.А. Трифилова. – М. : Финансы и Статистика, 2005. – 304 с.
5. Коюда В.О. Інноваційна діяльність підприємства та Оцінка її ефективності : монографія / В.О. Коюда, Л.А. Лисенко. – Х. : ФОРМ Павленко О.Г.; ВД "ІНЖЕК", 2010. – 224 с.
6. Дідух Д.М. Система показників аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / Д.М. Дідух. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_2_2/78.pdf
7. Пілявоз Т.М. Методологічні підходи щодо оцінювання інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Т.М. Пілявоз. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085&p=1>
8. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навчальний посібник / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
9. Малярець Л.М. Вимірювання ознак об'єктів в економіці: методологія та практика : наукове видання / Л.М. Малярець. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. – 384 с.
10. Пономаренко В.С. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем : монографія / В.С. Пономаренко, Л.М. Малярець; Харківський національний економічний ун-т. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2009. – 432 с.

References

1. Antoniuk, L.L. (2007), *Aktualni problemy innovatsiynoho rozvytku Ukrainy na suchasnomu etapi* [Actual problems of innovative development of Ukraine on the modern stage], monograph, NAN Ukrayiny. In-t ekonomiky promyslovosti, Donetsk, Ukraine, 328 p.
2. Khariv, P.S., Sobko, A.M. (2003), *Aktyvizatsiia innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv rehionu* [Activation innovative activity of industrial enterprises in the region], TANH, Ternopil, Ukraine, 180 p.
3. Petrova, I.L., Shpylova, T.I. and Sysolina, N.P. (2010), *Innovatsiina diialnist: stymuly ta pereshkody* [Innovative activity : Incentives and barriers], monograph, Dorado, Kyiv, Ukraine, 320 p.
4. Trifilova, A.A. (2005), *Otsenka effektivnosti innovatsionnogo razvitiya predpriyatiya* [Evaluating the effectiveness of innovative development of enterprise], Finansy i Statistika, Moscow, Russia, 304 p.
5. Koiuda, V., Lysenko, L.A. (2010), *Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta Otsinka ii efektyvnosti* [Innovation activities of enterprises and assessing its efficacy], monograph, Kh.: FOP Pavlenko O.H.; VD "INZHEK", Kharkiv, Ukraine, 224 p.
6. Didukh, D.M. (2012), «The indicator system analytical support innovation management company», available at: http://znau.edu.ua/visnik/2012_2_2/78.pdf
7. Piliavoz, T.N. (2012), "Methodological approaches for assessing innovative development company", available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085&p=1>
8. Yokhna, M.A. and Stadnyk, V.V. (2005), *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics and organization of innovative activity], tutorial, Vydavnychyy tsentr «Akademiia», Kyiv, Ukraine, 400 p.
9. Maliarets, L. (2006), *Vymiriuvannia oznak obektiv v ekonomitsi: metodolohiya ta praktyka* "Measuring attributes of the objects in Economics: Methodology and Practice : scientific publications", Kharkiv : Vyd. KHNEU, Kharkiv, Ukraine, 384 p.
10. Ponomarenko, V.S. and Maliarets, L.M. (2009), *Analiz danykh u doslidzhenniakh sotsialno-ekonomichnykh system* [The analysis of data in studies of socio-economic systems], monograph, Kharkivskiyi natsionalnyi ekonomichnyi un-t, Kh. : VD "INZHEK", Kharkiv, Ukraine, 432 p.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 633.1:631.67(477.73)

Котикова О.І.,
д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки підприємств
Тесляр В.О.
Миколаївський національний аграрний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК КОМПЛЕКСНОГО ЗРОШЕННЯ

Kotykova O.I.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., head of department
of business economics
Tesliar V.O.
Mykolayiv National Agrarian University

THE ENSURING OF GRAIN PRODUCTION IN THE SOUTH OF UKRAINE THROUGH THE COMPLEX IRRIGATION SYSTEM

Постановка проблеми. Провідною галуззю сільського господарства на Півдні України є рослинництво, в якому передове місце займають зернові культури. Зерновий сектор забезпечує широкий асортимент незамінної продукції й безпосередньо впливає на обсяги виробництва продукції тваринництва. Розширення і удосконалення виробництва зерна високої якості гарантує продовольчу безпеку населення країни, економічну стабільність держави. Зерновиробництво – головне джерело грошових надходжень в Україну, а негативний вплив природно-кліматичних факторів, недостатнє забезпечення галузі матеріально-технічними ресурсами гальмує її розвиток.

Саме тому проблема підвищення ефективності зерновиробництва є вкрай актуальною і потребує негайного вирішення. Перед аграріями стоїть завдання поетапного збільшення виробництва зерна. Вагомим резервом для досягнення поставленої мети є впровадження системи зрошення.

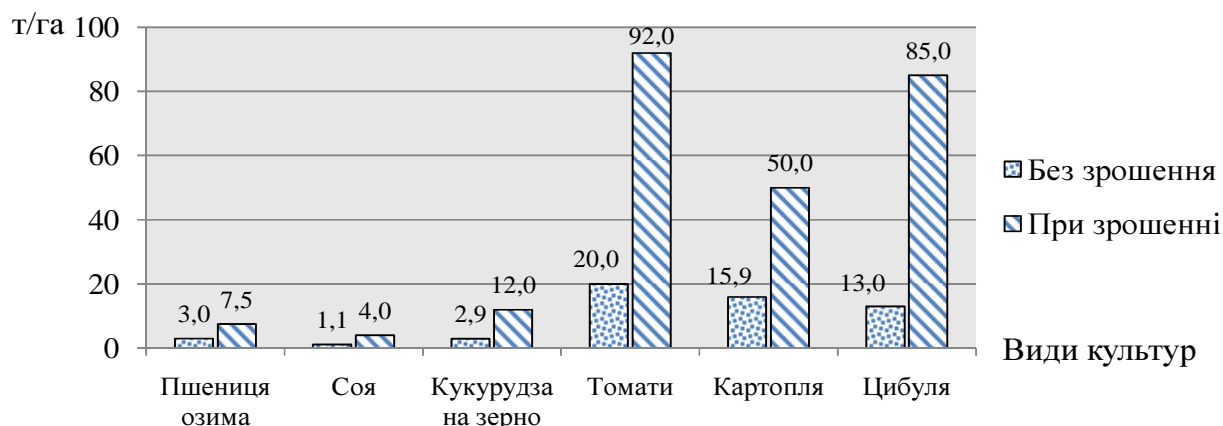
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі удосконалення теоретичних аспектів та обґрунтування прикладних напрямів підвищення ефективності зерновиробництва присвячено праці багатьох вчених. Так, О. Богуцький і М. Куліш головним напрямом вирішення проблеми вважали інтенсифікацію землеробства та підбір якісних сортів, С. Чмирь акцентує увагу на необхідності додержання сівозмін [1; 2; 3]. Проблеми впровадження та раціонального використання зрошування досліджували: І. Андрусенко, С. Балюк, М. Ромащенко та ін. Економічним обґрунтуванням зрошення на Півдні України займалися такі науковці, як: Вожегова Р., Мальярчук М., Нікішенко В., Підручна О. [4] та ін.

Проте, тема застосування комплексної системи зрошення в сучасних умовах господарювання на рівні окремих господарюючих суб'єктів залишається все ще недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Метою статті є визначення перспектив розвитку зерновиробництва та підвищення економічної ефективності галузі за рахунок впровадження системи комплексного зрошення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки перед наукою постали нові завдання, пов'язані з глобальними змінами клімату, які призвели до ще більшої посушливості Степу України, в т.ч. більшості господарств Миколаївської області. Вирішити проблему, принаймні частково, може зрошення. Невикористання зрошуваних земель щорічно призводить до недобору врожаю, а втрати держави становлять 950-970 млн грн. [5].

Південний Степ є окремою специфічною зоною із загальною площею ріллі понад 5,3 млн га, з яких 1,69 млн га є зрошувані землі, які стали золотим фондом регіону і зумовили стабілізацію виробництва за будь-яких погодних умов [6]. Лише зрошення дасть можливість в посушливі роки, одержувати високі врожаї всіх зернових, у 2-4 рази вищі ніж без зрошення (рис.1) [7].

Рис. 1. Урожайність основних сільськогосподарських культур при зрошенні і без зрошення в умовах півдня України

Джерело: побудовано з використанням [7].

Проте широкі можливості, які дає зрошення для виробництва зерна, зараз, на жаль, використовуються в господарствах далеко не повністю.

Слід зазначити, що уряд держави визнає важливість зрошувального землеробства. В Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року передбачається відновлення та реконструювання зрошувальних систем на площі 2 млн га. Зокрема, в Миколаївській області заплановано побудувати та реконструювати близько 3 тис. га зрошення не державної власності, згідно з Програмою економічного і соціального розвитку Миколаївської області 2011-2014 років [8].

Зрошення в умовах Півдня України сприяє підвищенню урожайності зернових культур у 1,7-3,4 рази в залежності від культури та сорту (табл.1).

Таблиця 1
Ефективність зрошення при вирощуванні зернових і зернобобових культур на Півдні України

Культура	Орієнтована зрошувальна норма, м ³ /га	Урожайність, ц/га		Прибавка врожаю від зрошення, ц/га	Індекс зрошення
		при зрошенні	без зрошення		
Озима пшениця	2100	70,4	29,9	40,5	2,4
Озимий ячмінь	1600	61,3	35,6	25,7	1,7
Кукурудза на зерно	2210	95,7	28,6	67,1	3,4
Соя	2450	29,4	10,7	18,7	2,7
Після-живні	соя	1200	21,3	-	-
	гречка	1200	15,7	-	-

Джерело: розраховано з використанням [5].

Коефіцієнт ефективності зрошення при вирощуванні пшениці озимої дорівнює 2,4, кукурудзи на зерно – 3,4, сої – 2,7. Виробництво на зрошуваних землях повинно стати гарантом продовольчої безпеки південного регіону і держави в цілому.

Виробництво зерна на зрошуваних землях посідає значне місце в економіці аграрних підприємств Миколаївської області і є необхідним.

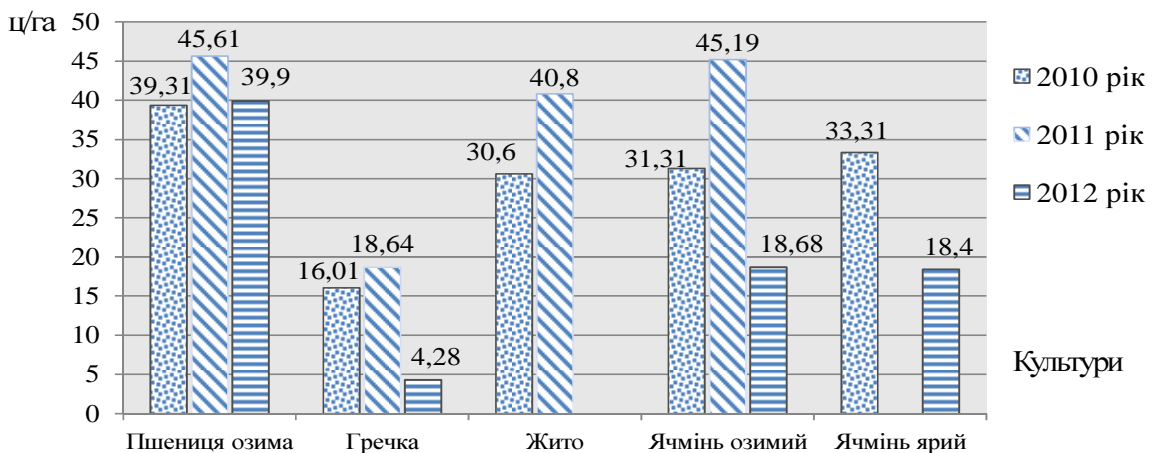
Починаючи з 60-х років в області розпочалося великомасштабне будівництво зрошувальних систем. Державні системи забезпечують подачу води на площу 157,8 тис. га, місцеве зрошення – 32,5 тис. га. На сьогодні функціонує 22 державні зрошувальні системи. Найбільшими по площі обслуговування є: Явкінська ЗС – 50,3 тис. га, Інгулецька ЗС – 42,7 тис. га, Південно-Бузька ЗС – 12,1 тис. га, Спаська ЗС – 10,4 тис. га. Загальна площа зрошуваних земель в області, станом на кінець 2012 р., займає 190,3 тис. га, що складає 10 % від загальної площі сільгоспугідь [5].

Проте з кожним роком кількість підприємств, що прагнуть застосовувати зрошення, збільшується, оскільки глобальні зміни клімату призвели до ще більшого осушення сільгоспугідь Миколаївської області.

Розглянемо потенційні можливості зерновиробництва при впровадженні системи зрошення в одному з передових господарств району – в Селянській спілці приватних паїв «Куйбишева» (далі – ССПП «Куйбишева») Миколаївської області.

ССПП «Куйбишева» розташована в селі Новомар'янівка Братського району, має приватну форму власності. Статутний фонд господарства складає 2118 тис. дол. США. Господарство є одним з найбільших, провідних в районі по вирощуванню зернових культур.

Але, у зв'язку зі змінами клімату, а саме через значне потепління, урожайність зернових в 2012 році різко зменшилася. Найвищою урожайністю зернових була в 2011 р., який відзначався більш помірними показниками кліматичних умов (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка урожайності зернових культур в ССПП «Куйбишева» Братського району

Джерело: побудовано за даними статистичної звітності підприємства

Саме впровадження комплексної системи зрошення дозволить підприємству втримувати рекордно високі позиції 2011 року.

Економічна ефективність виробництва зерна в ССПП «Куйбишева» представлена рядом показників, які в 2012 р. помітно знизилися (табл. 2).

Урожайність зернових за два останні роки знизилася на 31%, в той час як собівартість 1 ц виробленої і реалізованої продукції зросли майже в 2 рази, прибуток на 1 ц реалізованого зерна зменшився на 61 %, а на 1 га посіву – майже на 67 %. Рівень рентабельності знизився на 83,77 в.п.

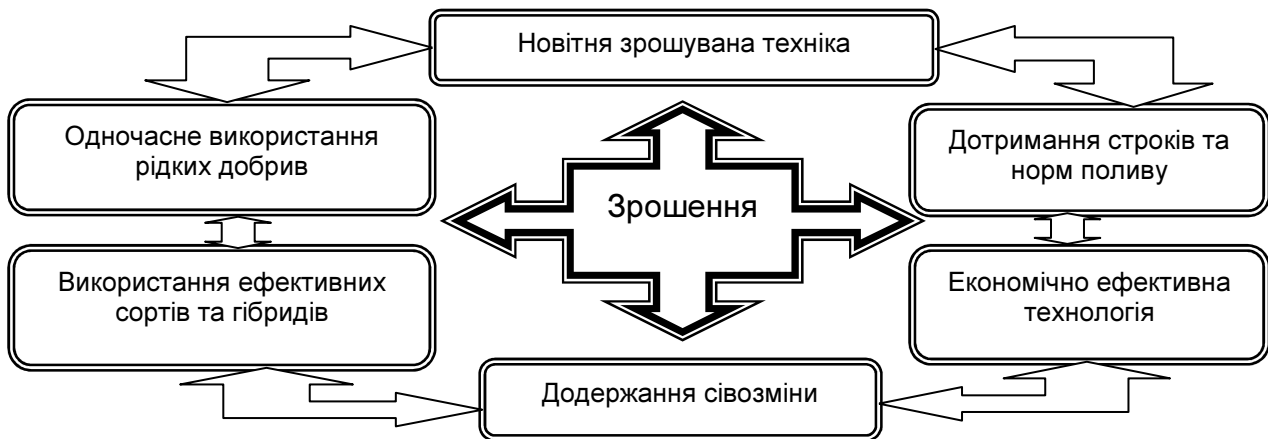
Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва зерна в ССПП «Куйбишева» Братського району Миколаївської області

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2011 р.
Урожайність, ц з 1 га	34,72	40,87	28,22	69,1
Собівартість 1 ц, грн :				
- виробнича	53,77	66,06	119,48	180,9
- реалізованої продукції	57,43	71,28	144,49	202,7
Ціна реалізації 1 ц, грн	106,09	145,10	173,10	119,3
Прибуток, грн, в розрахунку на:				
- 1 ц реалізованого зерна	48,67	73,82	28,61	38,8
- 1 га посіву зернових	1310,51	2565,2	858,69	33,5
- 1 грн виробничих витрат	0,70	0,95	0,25	26,3
Рівень рентабельності, %	84,74	103,57	19,80	-83,77

Джерело: розраховано за даними статистичної звітності підприємства

Впровадження науково обґрунтованої ефективної системи зрошення базується на дотриманні певних вимог. Виходячи з цього, нами була розроблена інтегрована система впровадження зрошення (рис.3).

Рис. 3. Інтегрована система впровадження зрошення

Джерело: розроблено автором

Таким чином в досліджуваному господарстві будуть створені зони гарантованого виробництва якісного зерна на зрошуваних землях.

Одержання запланованого урожаю зернових культур на зрошуваних землях, на думку більшості фахівців, можна досягти за умови запровадження чіткої системи удобрення. Сьогодні все більше аграріїв визнають, що подальше збільшення обсягів застосування хімічних препаратів і мінеральних добрив не призводить до адекватного результату. Витрати на добрива зростають, хімічні речовини в ґрунті накопичуються, а приріст врожайності зменшується. Основною причиною такого стану є виснаження ґрунтів. І тільки біогумус є природним засобом відновлення родючості ґрунтів, він відновлює його структуру.

Айдар – це універсальне рідке органічне добриво з біогумусу, призначене для рослин, є результатом діяльності технологічної лінії дощового хробака Володимирський гібрид «Старатель™». У цей комплекс входять натуральні екологічно чисті та безпечні поживні елементи, гумінові речовини, стимулятори росту та розвитку рослини. Добриво можна використовувати у всіх кліматичних зонах землеробства при виробництві різних

сільгоспкультур. Виробником добрива є українське ТОВ «Екочудо» (м. Луганськ). У 2013 році середня ціна придбання за 1 літр складає 27 грн. Обробку насіння необхідно проводити перед посівом у дозі 1л/т (концентрація робочого розчину 1:20). Далі дві обробки (обприскування) у фазі інтенсивного росту – по 3л/га. Максимальна прибавка врожаю при повному комплексі 4-8 ц / га.

Застосування «Айдара» дозволить: підвищити схожість і енергію насіння; скоротити терміни дозрівання на 10-15 днів; підвищити опірність до хвороб; значно знизити вміст нітратів у продукції; збільшити в зерні вміст вітамінів і білків; позбутися гнітючої дії патогенної мікрофлори, а також зменшити витрати на застосування мінеральних добрив.

Нами доведено, що виробництво пшениці озимої на зрошуваних землях з використанням біодобрива «Айдар» є економічно вигідним для досліджуваного господарства (табл.3). Так, урожайність пшениці зростає на 26,6 ц з 1 га, тоді як при зрошенні (без добрива) прибавка складатиме майже 21 ц з 1 га. Це сприятиме зниженню виробничої собівартості 1 ц озимої пшениці на 5 грн, а собівартості реалізації 1 ц пшениці майже на 6 грн, в той час, як впровадження тільки зрошеної системи дозволить знизити виробничу собівартість 1 ц продукції на 2 грн, а собівартість реалізації 1 ц – на 2,50 грн.

Таблиця 3

Розрахункова економічна ефективність виробництва пшениці озимої на зрошуваних землях з використанням біодобрива «Айдар» в ССПП «Куйбишева» Братського району

Показники	В середньому за 2010-2012 роки	План	
		Зрошення	Зрошення + «Айдар»
Урожайність , ц з 1 га	41,8	62,7	68,4
Прибавка урожайності за рахунок зрошення та за рахунок добрива на зрошуваних землях, ц з 1 га	X	20,9	26,6
Виробничі витрати на 1 га, всього, грн	2993,86	2993,86	4549,86
в тому числі додаткові витрати пов'язані з зрошенням і з новим добривом, грн	X	1367,0	1556,0
Собівартість виробнича 1 ц, грн	71,66	69,55	66,52
Собівартість реалізації 1 ц, грн	82,84	80,35	77,04
Ціна реалізації 1 ц, грн	134,05	134,05	134,05
Прибуток від реалізації продукції, грн в розрахунку на :			
- 1 ц продукції	43,75	53,7	57,01
- 1 га посівної площі	1624,78	3366,99	3899,48
Додатковий прибуток на 1 га посіву, грн	X	1742,21	2274,70
Рівень рентабельності, %	48,5	66,8	74,0

Джерело: результати авторських досліджень

При незмінній ціні реалізації, що склалася на підприємстві, прибуток від реалізації 1 ц продукції при використанні біодобрива на зрошуваних землях зростає на 30%, а прибуток від реалізації з 1 га посівної площі збільшиться майже в 2,5 рази. В результаті господарство отримає додатковий прибуток на 1 га посіву в розмірі 2274,70 гривень, внаслідок чого рівень рентабельності зростає майже на 26 в.п. Тоді як впровадження тільки зрошеної системи забезпечить одержання додаткового прибутку на 1 га посіву в сумі 1742,21 грн, а рівень рентабельності зростає лише на 18 в.п.

Висновки та подальші дослідження. Використання комплексної, інтегрованої системи зрошення вирішить завдання підвищення урожайності і зростання економічної ефективності зерновиробництва. Запровадження системи вимагає додаткових фінансових витрат, але в результаті такий підхід дозволить аграріям значно покращити якість продукції, в динаміці зменшити собівартість виробництва, отримати високі прибутки та досягти

високого рівня рентабельності в цілому. В той же час, застосування «Айдара» дозволить: підвищити урожайність на 5,6 ц з 1 га; покращити якість зерна; скоротити терміни дозрівання на 10-15 днів; підвищити опірність до хвороб; значно знизити вміст нітратів у продукції, а також зменшити витрати на застосування мінеральних добрив.

Література

1. Богуцький О. Потенційні можливості щодо зростання продуктивності праці та доходності в сільському господарстві / О. Богуцький // Економіка України. – 2002. – №5. – С. 60–67.
2. Куліш М. Ю., Іванов Ф. А. Підвищення економіки виробництва зерна на Півдні України / М. Ю. Куліш, Ф. А. Іванов // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2001. – №1. – С. 21–28.
3. Чмирь С. М Роль сівозмін у розвитку виробництва зерна / С. М. Чмирь // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 18–20.
4. Підручна О. Вплив мінеральних добрив на урожай і якість зерна пшениці при зрошенні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с-г наук : спец. 06.01.04 «Агрохімія» / О. Підручна. – Київ, 2000. – 25 с.
5. Вожегова Р. Ефективне зрушення у зрошуванні / Р. Вожегова // Аграрний тиждень. Україна. – 2013. – № 27-28. – С. 6–7.
6. Вожегова Р. Перспективи зерновиробництва на зрошуваних землях півдня України / Р. Вожегова, В. Найдьонова, М. Малярчук // Аграрний тиждень. Україна. – 2012. – №4. – С. 9–10.
7. Коноваленко А. Зрошуване землеробство та агротехнології в умовах зміни клімату в степовій зоні України / А. Коноваленко, М. Малярчук, М. Новохижній // Посібник українського хлібороба. – 2013. – С. 162–164.
8. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року / [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007>. — Назва з екрану.
9. Миколаївське обласне управління водних ресурсів / [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.vodhoz.com.ua/141-2011-08-10-07-50-14>. — Назва з екрану.

References

1. Bohutckyi, O. (2002), "The potential possibilities for growth of labor productivity and income in agriculture", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 60-67.
2. Kulish, M., Ivanov, F. (2001), "The enhancing of economy of grain production in the South of Ukraine", *Visnyk ahraryoi nauky Prychornomoria*, no. 1, pp. 21-28.
3. Chmyr, S. (2005), "The role of crop rotations in the development of grain production", *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 18-20.
4. Pidruchna, O. (2000). "Influence of mineral fertilizers on the yield and quality of wheat under irrigation", thesis abstract of Cand. Sc. (Agricultural), 06.01.04, Kyiv, Ukraine, 25 p.
5. Vozhehova, R. (2013). "The effective shifts in irrigation", *Ahranyi tyzhden. Ukraina*, no. 27-28, pp. 6-7.
6. Vozhehova, R., Naidonova, V., Maliarchuk, M. (2012), "The prospects for grain production on irrigated lands in the South of Ukraine", *Ahranyi tyzhden. Ukraina*, no. 4, pp. 9-10.
7. Konovalenko, A., Maliarchuk, M., Novokhyzhnii, M. (2013). "Irrigated husbandry and agrotechnology under conditions change climate in the steppe zone of Ukraine", *Posibnyk ukrayins koho khliboroba*, pp. 162-164.
8. State target Program of development of Ukrainian villages for the period 2015 / available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007>.
9. Nikolaev regional management of water resources / available at: <http://www.vodhoz.com.ua/141-2011-08-10-07-50-14>.

УДК 330.322.54

Крахіна В.А.,
к.е.н., доцент кафедри «Економіка підприємств»
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

СТРАТЕГІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАХ

Krakhina V.A.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of economy enterprises
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

STRATEGY FOR IMPROVEMENT OF INFRASTRUCTURE PROVIDING FOR THE INVESTMENT ACTIVITIES IN THE REGIONS

Постановка проблеми. Активний розвиток регіонів можливий лише за наявності відповідних учасників інфраструктури. У зв'язку з цим вважається виправданим визначення найбільш суттєвих учасників та характеру їх впливу на загальну результативність інвестиційних процесів. У цьому аспекті одним з найважливіших моментів є вибір показника, що відображає загальну результативність цього процесу. Таким показником на регіональному рівні може виступати обсяг залучених інвестицій, динаміка якого характеризує темпи підвищення або зменшення привабливості економіки регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення ефективності інвестиційної діяльності присвятили праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Бард В.С. [1], Василенко В.М. [2], Градов А.П. [3], Райзберг Б.А. [4], Федоренко В.Г. [5], Федько В.П. [6], Фролова Г.І. [7]. Однак, не дивлячись на це, питання зростання інвестиційної привабливості залишається досі актуальним і невирішеним до кінця. В працях відомих вчених відзначається, що значну роль в активізації інвестиційної діяльності в регіонах відіграє її інфраструктура. Тому з метою забезпечення ефективного залучення інвестицій в регіони необхідно вдосконалювати та розвивати існуючу інфраструктуру інвестиційної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення залежності і тенденцій розвитку учасників інфраструктури та інвестиційної діяльності в регіонах і визначення на цій основі ефективної стратегії інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виявлення найбільш впливових чинників необхідним вважається з'ясування ступеня та характеру впливу учасників інфраструктури, що обумовлюють рівень інвестиційних відносин та перспективи їх розвитку, на динаміку капітальних інвестицій. В результаті за допомогою методів математичного моделювання можливим є виявлення потенційних джерел забезпечення стабільного інвестиційного розвитку.

Для побудови математичної моделі обрано 24 фактори: темп зростання обсягу виконаних будівельних робіт; темп зростання кількості будівельних організацій; темп зростання обсягу капітальних видатків з державного бюджету; темп зростання обсягу фінансування пріоритетних програм і проектів з місцевого та державного бюджетів; темп зростання кількості агентств з інвестиційного розвитку; темп зростання кількості проектів, що реалізуються за участю агентств інвестиційного розвитку; темп зростання обсягу послуг наданих консалтинговими організаціями; темп зростання кількості консалтингових організацій; темп зростання обсягу виконаних науково-дослідних робіт; темп зростання кількості наукових організацій в регіоні; темп зростання кількості відділень державного агентства інноваційного розвитку; темп зростання кількості заходів, проведених державним агентством інноваційного розвитку; темп зростання обсягу фінансування інноваційної

діяльності за рахунок державних коштів; темп зростання кількості інноваційних фондів у регіоні; темп зростання обсягу фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних та вітчизняних інвестицій; темп зростання кількості заходів, проведених інформаційними і рекламними агенціями; темп зростання кількості заходів, проведених Торговельно-промисловою палатою; темп зростання кількості проектів, що супроводжують регіональні інвестиційні фонди; темп зростання обсягу інвестицій, наданих банками, страховими компаніями; темп зростання обсягу інвестицій, наданих іноземними інвесторами; темп зростання обсягу інвестицій за рахунок населення; темп зростання обсягу інвестицій за рахунок власних коштів підприємств і організацій; темп зростання обсягу інвестицій за рахунок державного бюджету; темп зростання обсягу інвестицій, наданих місцевими і регіональними органами влади.

З урахуванням результату статистичних даних відносно змін обраних факторів та обсягу залучених інвестицій, а також з урахуванням їх стохастичної природи та статистичної залежності запропонована така багатфакторна регресійна модель:

$$Y = a_0 + a_1 \times X_1 + a_2 \times X_2 + a_3 \times X_3 + a_4 \times X_4 + \dots + a_{24} \times X_{24} = a_0 + \sum_{i=1}^{24} a_i \times X_i \quad (1)$$

де $a_0 + \sum_{i=1}^{24} a_i X_i$ – детермінована складова моделі;

a_i – коефіцієнти при змінних моделі, що необхідно визначити;

X_i – змінні, що характеризують значення факторів;

i – відповідний номер змінної від 1 до 24.

Остаточна модель має вигляд:

$$Y = 0.0331 + 0.0445 \times X_1 + 0.8559 \times X_2 + 0,0641 \times X_3, \quad (2)$$

де, X_1 – темпи змін обсягу інвестицій, наданих банками, страховими компаніями, пенсійними фондами, інвестиційно-будівельними компаніями, інвестиційно-фінансовими групами;

X_2 – темпи змін обсягу інвестицій за рахунок власних коштів підприємств;

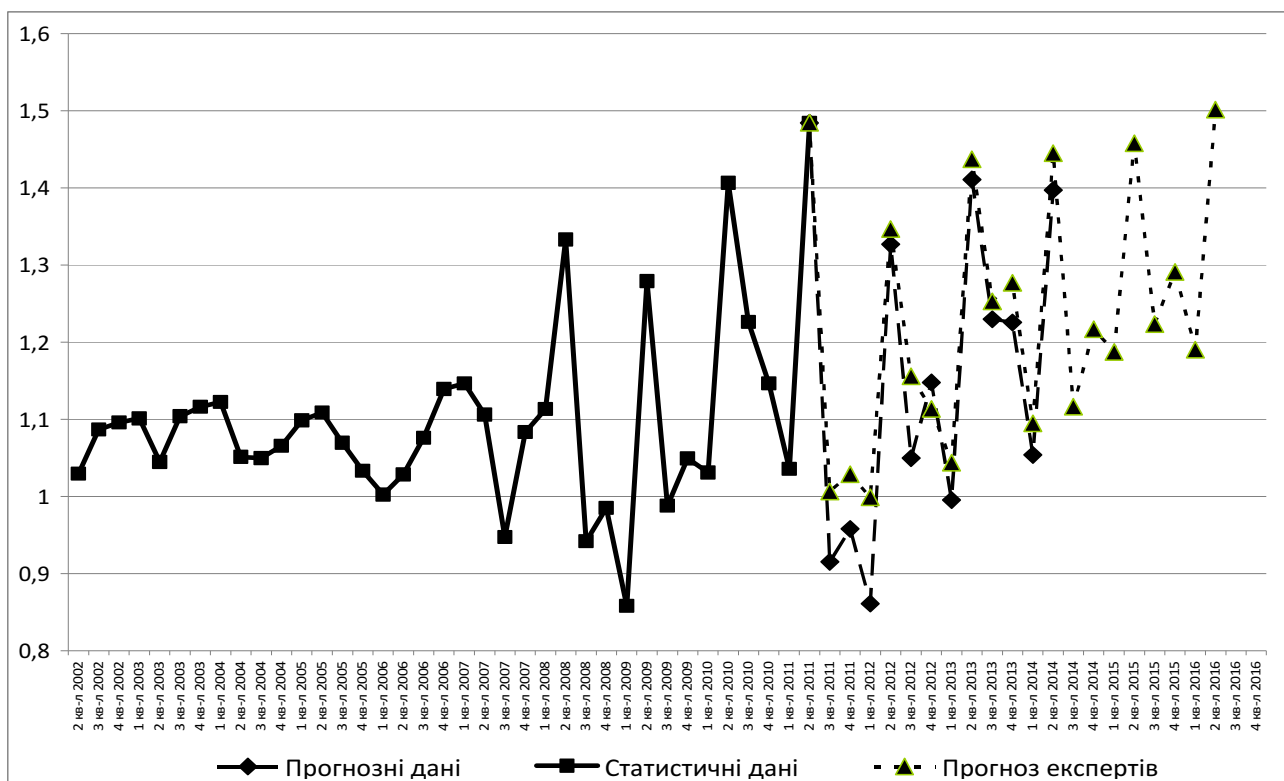
X_3 – темпи змін обсягу інвестицій, наданих регіональними і місцевими органами влади.

Виходячи з вищевикладеного, покладені в основу моделі параметри та отримані результати дозволяють зробити наступні висновки: 1) при відсутності достатнього обсягу коштів у підприємств вважається доцільним подальше зростання банківського капіталу, зважаючи на те, що банківській кредит є найпоширенішим джерелом інвестицій; 2) при оцінці інвестиційної діяльності регіону виявлено високий рівень самофінансування підприємств і організацій, який позитивно впливає на загальний результат залучення інвестицій, оскільки в умовах невизначеності, високої вартості та конкуренції за кошти інвесторів власні кошти є найстабільнішим джерелом фінансування; 3) залучення місцевих і регіональних органів влади відіграє позитивну роль, оскільки для деяких підприємств та регіонів, які характеризуються низьким рівнем інвестиційної привабливості, ці інвестиції є одним з найдоступніших видів та їх реалізація, в майбутньому, сприятиме підвищенню зацікавленості інвесторів у вкладенні коштів саме в ці території та об'єкти.

Подальше використання запропонованої моделі дозволить здійснювати прогностичне моделювання за умови набуття факторами X_i , $i = \overline{1;3}$ різних значень у межах областей визначення. При цьому своєчасне визначення основних тенденцій розвитку інвестиційної діяльності на підставі виявлених у моделі сили та характеру впливу факторів дозволяє запобігти появі кризових явищ у регіоні, забезпечити відповідне інфраструктурне забезпечення з метою активізації інвестиційних процесів та створити передумови їхнього подальшого розвитку. Отримання прогностичних результатів зміни інфраструктурного забезпечення і, як наслідок, інвестиційної діяльності в регіоні дозволяє визначити основні загрози, що постають перед економікою регіону в змінних умовах трансформації, а також

надає змогу встановити основні стратегічні фактори та напрями подальшого функціонування інвестиційної системи на базі врахування наявних перспектив розвитку. В свою чергу, відсутність або несвоєчасність реагування на слабкі сторони, що посилюються під дією зовнішніх факторів, може призвести до втрати стратегічних можливостей та перспектив, якими регіон володіє сьогодні. У результаті проведення дисперсійного аналізу нами були виявлені найбільш вагомі фактори впливу учасників інфраструктурного забезпечення на інвестиційний процес та визначений характер їхнього впливу – позитивний чи негативний. Враховуючи це, запропонована стратегія інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності, реалізація якої приведе до активізації інвестиційних процесів. У такому разі вищенаведений прогноз інвестиційної діяльності зазнає деяких змін, відповідно розрахунок прогнозних значень X_i було проведено з урахуванням експертних оцінок.

За оцінками експертів, прогнозні значення індексів зростання учасників інфраструктурного забезпечення зміняться і дозволять отримати більш сприятливий прогноз інвестиційної діяльності у порівнянні з попереднім – рис. 1 (розроблено автором за [8]).

Рис. 1. Графік змін індексу інвестиційної діяльності Донецької області
Джерело: розроблено автором за [8]

Графік складається з двох частин: ретроспективної – з 2002 по 2011 роки; прогнозної – з 2 кварталу 2011 року по 2 квартал 2016 року. Рис. 1 показує, що період з 2 кварталу 2002 року по 2 квартал 2007 року характеризується стабільним обсягом освоєних інвестицій. Це пов'язано з незначним рівнем розвитку ринкових відносин, відсутністю умов для активного використання інвестицій. Починаючи з 3 кварталу 2007 року і до 2 кварталу 2011 року графік темпів зростання інвестицій має значні коливання – їх рівень то значно підвищується, то знижується вдвічі від попереднього рівня. Такі зміни пояснюються значним рівнем коливанням обсягу освоєних інвестицій у 2008 році. У 1-му кварталі 2008 року відбулося значне підвищення обсягу освоєних інвестицій, але протягом 3-4 кварталів 2008 року та 1 кварталу 2009 року спостерігається протилежна ситуація, що пояснюється дією світової фінансової кризи; вже у 2 кварталі 2009 року темпи зростання обсягу запроваджених інвестицій майже досягли рівня 2008 року, а у 3 кварталі 2010 та 2011 року перевищили рівень попереднього року, що свідчить про відновлення

економічної стабільності, зменшення рівня ризику та активізацію інвестиційних процесів. Графік містить 2 варіанти прогнозу. Згідно з першим – середньостроковим, темпи зростання інвестицій в регіоні чергуються з їх падінням: за прогнозний період 3 роки планується чотири випадки значного падіння темпів залучених інвестицій від 40% до 70%. Існування таких коливань негативним чином впливатиме на регіональну економіку, що свідчить про нестабільність інвестиційних процесів, тому необхідно впровадження заходів, які дозволять уникнути негативних явищ в інвестиційній сфері та підвищать її ефективність. Другий прогноз – довгостроковий, побудований з урахуванням експертних даних. У ньому темпи зростання освоєних інвестицій знаходились, виходячи з результатів аналізу побудованої кореляційно-регресійної моделі та прогнозу ефективності впровадження запропонованої стратегії інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності. Відповідно до цього врахування та управління вищевизначеними стратегічними детермінантами інвестиційного розвитку (найбільш вагомими учасниками інфраструктурного забезпечення) забезпечить зменшення діапазону коливань темпів зростання освоєних інвестицій, що приведе до їх збільшення. Кількість випадків падіння індексів темпів зростання інвестицій нижче 1 протягом 2012-2014 років зменшилася на один раз. В цілому за прогнозований період спостерігається загальна тенденція до збільшення темпів зростання інвестицій в регіон. При чому слід зазначити, що наприкінці 2014 та 2016 років темпи зростання інвестицій мають досягти максимально високого рівня за увесь прогнозний період. Отже, можна стверджувати, що прогнозна модель інвестиційних процесів, враховуючи експертні оцінки зміни індексів учасників інфраструктури, дозволяє вирішити існуючі проблеми інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності на основі впровадження стратегічного планування й прогнозування інвестиційного розвитку.

Одночасно для активізації інвестиційної діяльності в регіоні необхідно звертати увагу на проблему взаєморозуміння між інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності, що обумовлено участю у ньому підприємств та установ різних галузей. Інвестиційний процес в регіоні – це система, тому і вдосконалювати його доцільно з цієї позиції, тобто підвищення ефективності діяльності усієї системи (або її синергетичного ефекту) необхідно здійснювати на основі заходів щодо зіставлення інтересів максимально можливої кількості зацікавлених учасників. Оскільки система має основні та допоміжні ланки, то підходи до розробки організаційно-економічного механізму підвищення інвестиційної привабливості регіону повинні бути засновані на умовах постійного коригування реалізації інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності, що забезпечить високу ефективність реалізації стратегії в регіоні.

Враховуючи вищезазначене, сформовано організаційно-економічний механізм реалізації стратегії інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності в регіоні – рис. 2.

Перший етап характеризується: 1) визначенням мети управління та критеріїв оцінки їх досягнення; 2) проведенням аналізу ситуації в інвестиційному комплексі регіону у порівнянні з середньоукраїнськими показниками або з регіонами лідерами. Метою моніторингу є виявлення проблем, які стримують стійкий розвиток регіональних економічних систем.

Другий етап. Виділення: 1) недоліків, 2) проблемних місць, 3) чинників управління. Ці дані є основою для вдосконалення інвестиційної діяльності в регіоні, отримуються на основі експертного висновку за результатами проведених досліджень рівня інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності.

Третій етап. Визначення: 1) стратегічної концепції, 2) тактики взаємовідносин між учасниками інфраструктури; 3) оперативного планування процесів розвитку.

Четвертий етап. Здійснюється розробка механізму координації, мотивації, встановлення напрямів розвитку та зіставлення інтересів учасників інфраструктури інвестиційної діяльності. Цей механізм визначає можливі напрями діяльності кожного з учасників інфраструктури залежно від їх інтересів та завдань, стратегічних орієнтирів забезпечення активізації інвестиційної діяльності.

П'ятий етап. Підвищення ефективності заходів з формування сприятливого інвестиційного клімату регіону доцільно шляхом використання методів управління, які спираються на взаємодію органів державної влади та окремих підприємств регіону, тому запропоноване Агентство надає можливість громаді брати участь в управлінні інвестиційними процесами, що мотивує їх діяльність.

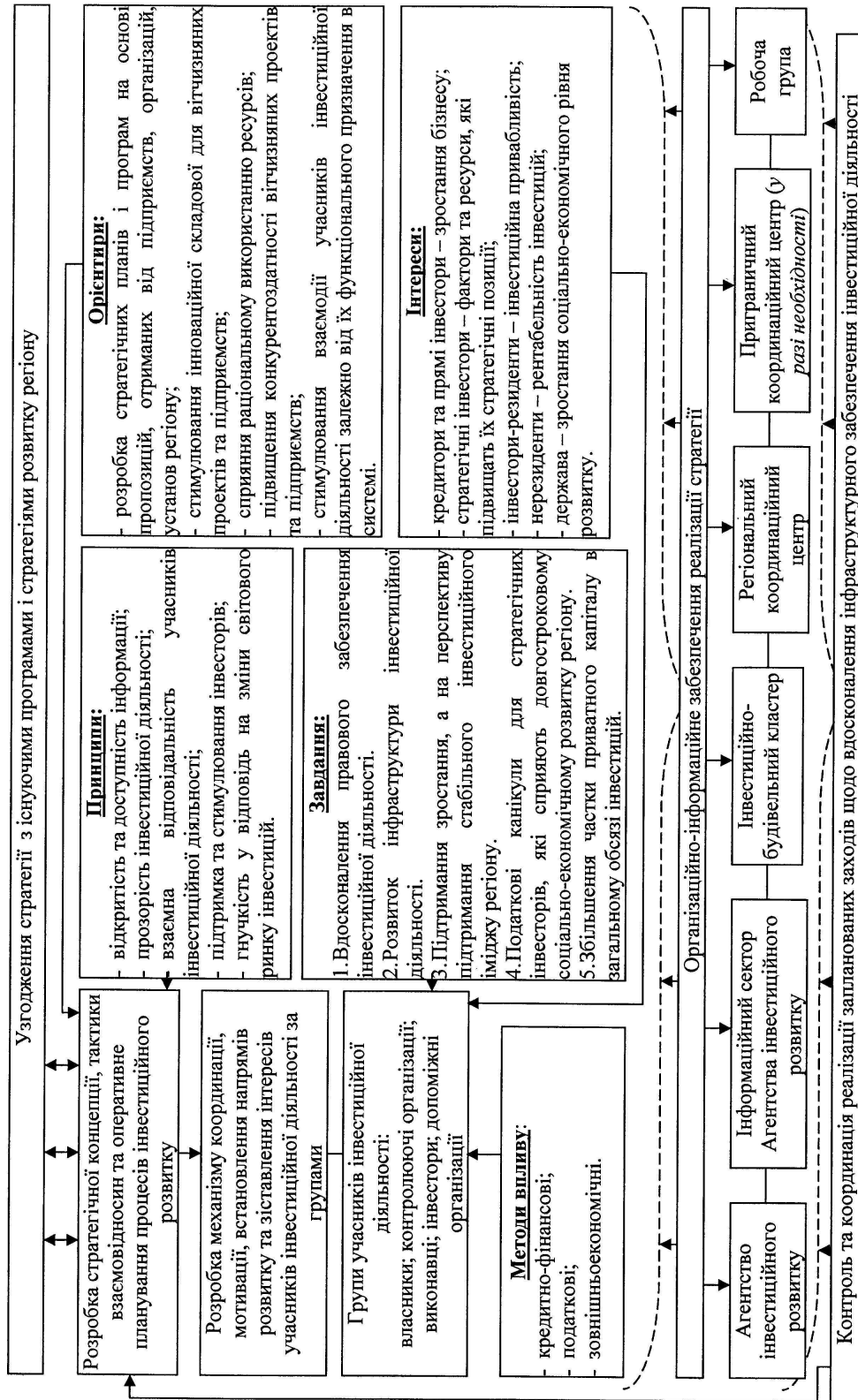

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм реалізації стратегії удосконалення інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності в регіонах

Джерело: розроблено автором

Шостий, сьомий та восьмий етапи. Розширення діяльності Агентства та можливостей регіону шляхом створення інформаційного сектора при Агентстві, Регіонального координаційного центру та інвестиційно-будівельного кластеру.

Дев'ятий етап. Контроль та відповідне коригування запланованих заходів. Реалізація цього етапу відбувається постійно з метою вчасного реагування на зміни зовнішнього середовища.

Висновки та подальші дослідження. Визначені підходи до формування організаційно-економічного механізму реалізації стратегії інфраструктурного забезпечення надають систему уявлень про стратегічні цілі та пріоритети розвитку регіонального інвестиційного комплексу, що підвищує ефективність інвестиційної діяльності та соціально-економічний розвиток регіону. Запропоновані заходи мають метою досягнення оптимального рівня ефективності інвестицій на основі врахування інтересів кожної групи учасників інфраструктури інвестиційної діяльності.

Література

1. Бард В.С. Финансово-инвестиционный комплекс: теория и практика управления в условиях реформирования российской экономики / В.С. Бард. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 301 с.
2. Василенко В. Методологія економічної діагностики регіонів / В. Василенко // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 4-17.
3. Региональная экономика / Градов А.П., Кузин Б.И., Медников М.Д., Соколицын А.С. – СПб.: Питер, 2003. – 222 с.
4. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, В.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА. – М, 2005. – 479 с.
5. Федоренко В.Г. Инвестознавство: підручник / В.Г. Федоренко. – 2-ге вид., переробл. – К.: МАУП, 2002. – 408 с.
6. Федько В.П. Инфраструктура товарного рынка / В.П. Федько, Н.Г. Федько. – Ростов-Н/Д.: Феникс, 2000. – 512 с.
7. Фролова Г.І. Можливості активізації інвестиційної діяльності регіону в сучасних умовах / Г.І. Фролова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – №1(5). – С. 58-62.
8. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Август Трейд», 2012. – 559 с.

References

1. Bard, V.S. (1998), *Finansovo-investitsioniy komplekh: teoriya i praktika v usloviyakh reformirovaniya rosiyskoy ekonomiki* [Finance and Investment: Theory and practice of management in terms of reforming the Russian economy], Finansi i statistika, Moskov, Russia, 301 p.
2. Vasylenko, V (2008), "Methodology of economic diagnostics Regions", *Ekonomika Ukraini*, no. 9, pp. 4-17.
3. Gradov, A.P., Kuzin, B.I., Mednikov, M.D. & Sokolitsin, A.S. (2003), *Regionalnaya ekonomika* [Regional Economy], SPb, Piter, Russia, 222 p.
4. Rayzberg, B.A., Lozovskiy, V.Sh., Starodybtseva, E.B. (2005), *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar* [Modern Dictionary of Economics], INFRA, Moskov, Russia, 479 p.
5. Fedorenko, V.H. (2002), *Investoznavstvo* [Investoznavstsvov], textbook, MAYP, Kuiv, Ukraine, 408 p.
6. Fedko, V.P., Fedko, N.G. (2000), *Infrastruktyra tovarnogo rynku* [Commodity market infrastructure], Feniks, Rostov-na-Donu, Russia, 512 p.
7. Frolova G.I. (2009), "Possibility of investment activity in the region in modern conditions", *Visnik Berdyanskogo universitetu menedzhmentu i biznesu*, no. 1(5), pp. 58-62.
8. Osaulenko, O.H. (2012), *Statistical Yearbook of Ukraine for the year*, Derzhavna sluzhba statistiki of Ukraine, Avhust Treid, Kuiv, Ukraine, 559 p.

УДК 631.1.017.3 : 633 / 635 (477.82)

Голій Н.П.,
науковий співробітник
Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН України

РОЛЬ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Holii N.P.,
research associate of
Volyn State Agricultural Experiment Station of
Institute of Agriculture of Western Polissya NAAS of Ukraine

THE ROLE OF PERSONAL PEASANT FARMS IN THE PRODUCTION OF CROP PRODUCTS IN VOLYN REGION

Постановка проблеми. У сучасних умовах в результаті структурних перетворень у сільськогосподарському виробництві значно зросла питома вага продукції, що виробляється у приватному секторі, зокрема в особистих селянських господарствах (далі ОСГ). Тому виникає необхідність оцінювання ролі господарств населення у різних сферах аграрного виробництва.

Сьогодні особисті селянські господарства є структурним елементом агропромислового комплексу країни і відіграють важливу роль у виробництві продукції рослинництва. У Волинській області ОСГ залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в окремих аграрних підприємствах, вони здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і виробництва товарної сільськогосподарської продукції, чим забезпечують продовольчі потреби населення та формують грошові доходи селян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку та функціонування особистих селянських господарств, їх внесок у виробництво сільськогосподарської продукції досліджували у своїх працях такі вчені, як: П.Т. Саблук, І.В. Свиноус, М.Й. Малік, О.М. Могильний, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, В.С. Дієсперов, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Аналізуючи трансформацію селянських господарств, Ю.О. Лупенко та В.Я. Месель-Веселяк зазначають, що особисті господарства населення протягом усієї історії були наочним свідченням прагнення селян до самостійного господарювання. В процесі ринкової трансформації аграрного сектора вони стали ключовою ланкою, яка пом'якшила можливі катастрофічні наслідки глибокої економічної кризи пострадянської колгоспно-радгоспної системи [3]. Досліджуючи українську модель аграрного розвитку та доцільність її соціоекономічної модернізації, провідні науковці ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України відмічають, що загалом під дією ринкових чинників в Україні склалась така структура виробництва сільськогосподарської продукції, в якій домогосподарства мають свою нішу. Вони зорієнтовані на продовольче самозабезпечення та наповнення внутрішнього продовольчого ринку. При цьому в індивідуальному секторі загалом виробляють 60,1 % валової продукції сільського господарства [9, с. 8]. У цьому ж контексті Онищенко О.М. справедливо зазначає, що, оскільки в період становлення ринкових відносин багато селян втратили роботу на сільськогосподарських та інших підприємствах, а ті, хто зберіг своє робоче місце, отримували мізерну заробітну плату, яка ще й виплачувалась несвоєчасно, то розширення власного виробництва сільськогосподарської продукції стало для них єдиним способом виживання у вище вказаних складних умовах [4]. Проте,

незважаючи на значні наукові напрацювання в досліджуваній проблематиці, недостатньо уваги приділено питанням ролі особистих селянських господарств у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції на регіональному рівні.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз та оцінка сучасного стану виробництва основних видів продукції рослинництва господарствами Волинської області та визначення перспективних напрямів їх розвитку. Об'єктом дослідження є процес функціонування особистих селянських господарств, які були створені на Волині в результаті ринкових трансформацій аграрного сектора економіки України. Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів розвитку особистих селянських господарств на регіональному рівні.

У процесі дослідження були використані загальні та спеціальні наукові методи, які ґрунтуються на об'єктивних законах ринкової економіки: теоретичне узагальнення та наукова абстракція – при вивченні та аналізі останніх публікацій з обраної проблеми; економіко-статистичний (статистичне спостереження, порівняння, табличний, графічний) для оцінки сучасного стану та основних тенденцій розвитку особистих селянських господарств Волинської області; абстрактно-логічний – для здійснення узагальнень та формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво значних обсягів сільськогосподарської продукції Волинської області, зокрема рослинницької, зосереджено в особистих селянських господарствах. Вони певною мірою представляють собою автономне сімейне виробництво, яке не тільки виробляє та споживає рослинницьку продукцію, але й завдяки реалізації надлишків формує свої грошові доходи.

Проведене дослідження свідчить, що ОСГ у Волинській області забезпечують достатньо стабільне виробництво сільськогосподарської продукції, зокрема рослинницької, незалежно від процесів, які відбуваються в інших сферах аграрного сектора економіки. За підсумками державного статистичного спостереження, станом на 01.01.2013 р. загальна кількість особистих господарств області налічувала 156129 од., з них ті, які утримують худобу та птицю 126070 од., мають у приватній власності сільськогосподарську техніку – 18061 одиниць. Як свідчать дані табл. 1, в області спостерігається незначне зменшення порівняно з 2011 р. (на 0,6 %) загальної кількості господарств, а також на 1,2 % господарств, які утримують худобу та птицю. Якщо за досліджуваний період брати 2005 та 2012 роки, то ситуація виглядає більш критичною, адже чисельність вказаних ОСГ зменшилась на 10903 одиниць (6,5 %) та на 17179 од.(12 %) відповідно.

Таблиця 1

Основні показники розвитку ОСГ Волинської області

Показник	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2005р., (+,-)
Загальна кількість господарств, одиниць	167032	160620	157026	156129	-10903
з них господарства, які утримують худобу та птицю	143249	130165	127571	126070	-17179
мають у приватній власності сільськогосподарську техніку	11582	15716	17225	18061	6479
Площа земельних ділянок, тис. га	292,3	323,8	326,3	329,7	37,4
у тому числі для:					
- будівництва, обслуговування житлового будинку, господарських будівель;	33,9	36,8	34,9	35,1	1,2
- ведення особистого селянського господарства;	135,0	203,4	216,1	217,0	82,0
- ведення товарного сільськогосподарського виробництва.	112,1	75,7	71,1	72,4	-39,7

Джерело: розраховано автором за даними [7, с.146].

Що стосується одноосібних господарств, які мають у приватній власності сільськогосподарську техніку, то тут навпаки спостерігається позитивна динаміка зростання порівняно з 2011 р. на 836 од. (4,9 %), з 2005 роком – на 6479 од. (56 %). Загальна площа земельних ділянок, якими володіють та користуються власники ОСГ становить 329,7 тис. га, в тому числі для ведення особистого селянського господарства – 217,0 тис. га, для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 72,4 тис. га. Порівнюючи з 2005 р. та наступними роками, спостерігається позитивна тенденція зростання землеволодінь у досліджуваній категорії господарств.

Згідно статистичних даних, питома вага господарств населення у загальному виробництві валової продукції рослинництва становила у 2005 р. 78,6 %, 2010 р. – 76,7, 2011 р. – 73,7 та 2012 р. – 72,0 %. Зменшення питомої ваги зумовлено, насамперед, збільшенням ефективності виробництва у великотоварних сільськогосподарських підприємствах.

Чинниками, що впливають на зниження виробництва продукції рослинництва особистими селянськими господарствами як в області, так і в Україні в цілому, є недостатнє фінансування таких господарств, низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, що призводить до їх збитковості, проблеми із забезпечення господарств добривами, отрутохімікатами, якісним насінням, слабка технічна забезпеченість, низька кооперація між ОСГ, складна демографічна ситуація на селі та ін. Тому темпи росту сільськогосподарської продукції в ОСГ Волинської області відстають від темпів розширення їх землекористування.

У 2012 р. волинські селяни виростили 416,6 тис. т зернових і зернобобових культур, 207,2 тис т цукрових буряків, 1144,1 тис т картоплі, 268,0 тис. т овочів (табл. 2). У порівнянні з 2005 р., протягом досліджуваного періоду спостерігається нарощування обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва, окрім цукрових буряків.

Таблиця 2

**Виробництво основних сільськогосподарських культур в ОСГ
Волинської області, тис. Т**

Культури	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р до 2005 р. (+,-)
Зернові і зернобобові культури (у вазі після доробки)	327,0	326,9	352,8	416,6	89,6
Цукрові буряки (фабричні)	424,4	145,7	246,3	270,2	-154,2
Картопля	965,6	974,5	1120,6	1144,1	175,5
Овочі	208,1	238,0	263,2	268,0	59,9

Джерело: розраховано автором за даними [8, с.119].

Динаміка зростання виробництва продукції рослинництва в ОСГ області свідчить про досить високу стійкість таких господарств до ринкових трансформацій країни, що дає змогу орієнтуватись на господарства населення, як на резерв приросту певних видів рослинницької продукції. Вищу продуктивність угідь у господарствах населення можна пояснити більш високим рівнем затрат праці, особливо ручної, дотримання агротехнічних строків виконання посівних, просяпних і збиральних робіт, використання органічних добрив, а в тваринництві – значно переважаючим ступенем забезпечення худобою і птицею в розрахунку на 1 га [2]. Також важливу роль відіграє непогана технічна оснащеність особистих селянських господарств Волині. Станом на 01.01.2013 р. у них нараховувалось 18319 тракторів, 2551 зернозбиральних комбайнів та іншої причіпної та ґрунтообробної техніки, а це 86,8 % і 76,7 % відповідно до загальної кількості техніки, наявної у сільському господарстві Волинської області (табл. 3).

В результаті проведеного дослідження виявлено, що, внаслідок роздрібнення сільськогосподарських підприємств області, інтеграційні зв'язки, які склалися між ними і ОСГ, стали менш тісними, однак частка останніх у виробництві продукції рослинництва постійно збільшується. Виробляючи продукцію рослинництва, особисті селянські господарства не

тільки забезпечують продуктами харчування сільське населення, але й поповнюють запаси кормів для ведення тваринництва. Крім цього, власники ОСГ можуть отримати додатковий дохід від реалізації виробленої продукції понад потребу.

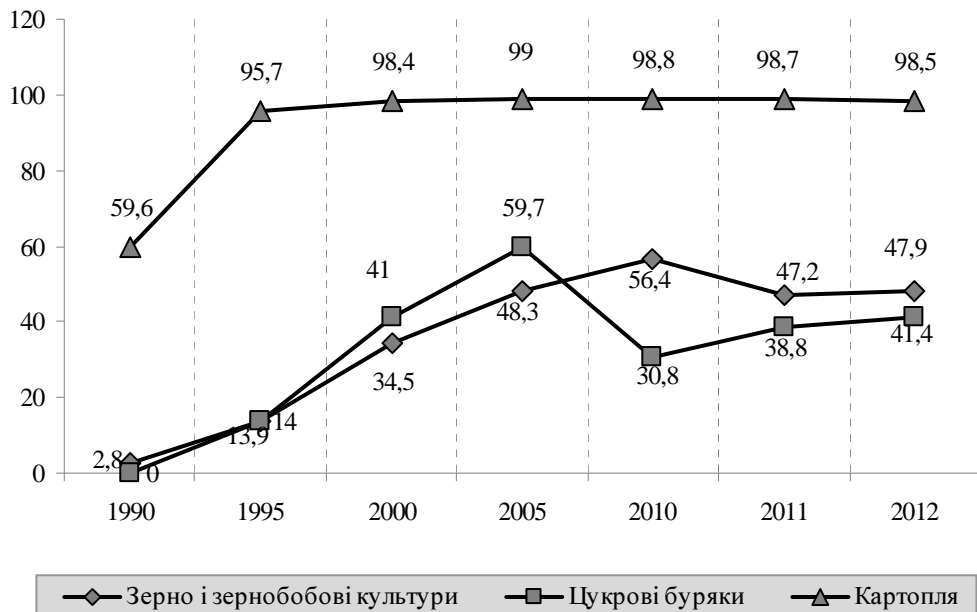
Таблиця 3

Наявність тракторів і зернозбиральних комбайнів в ОСГ Волинської області

Показники	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р до 2005 р., (+,-)
Трактори, шт.	10745	15246	17377	18319	7574
у розрахунку на 1000 га ріллі	29	38	43	44	15
Зернозбиральні комбайни, шт.	1692	2498	2564	2551	859
У розрахунку на 1000 га посіву зернових	13	18	18	18	5
До загальної кількості наявних у сільському господарстві, %					
Трактори	65,6	82,7	85,1	86,8	21,2
Зернозбиральні комбайни	48,4	73,1	74,4	76,7	28,3

Джерело: розраховано автором за даними [8, с. 106].

Визначено, що орієнтація аграрних перетворень на розвиток особистого сектора і дрібного виробництва зумовили зростання частки населення у виробництві сільськогосподарської продукції в 2012 р., зокрема рослинницької (рис. 1). Та все ж особисті селянські господарства слід розглядати не як противагу великим сільгосп підприємствам, а як взаємодоповнюючу ланку, що сприяє збільшенню виробництва продукції рослинництва та підвищенню доходів сільського населення Волинської області. Питома вага господарств населення у 2012 р. у загальному виробництві зернових і зернобобових культур складала 47,9 %, цукрових буряків – 41,4, картоплі – 98,5 %.

Рис. 1. Питома вага господарств населення Волинської області у виробництві основних видів продукції рослинництва, % до загального обсягу

Джерело: побудовано автором за даними [8, с. 104].

Отже, розглядаючи виробництво продукції рослинництва особистими селянськими господарствами треба зосередити увагу на наступному. Насамперед зауважимо, що ОСГ є найбільш розповсюдженою та багаточисельною формою господарювання, що забезпечує продовольчу безпеку в час скорочення виробництва аграрної продукції в окремих сільськогосподарських підприємствах. Для більшості селян такі господарства є основним джерелом задоволення власних потреб харчування та доходу від реалізації надлишку продукції, в тому числі рослинницької. Лишки продукції зазвичай реалізуються по занижених закупівельних цінах, що не сприяє прибутковості господарств. Також низька забезпеченість високоякісним насіннєвим матеріалом, добривами, отрутохімікатами, недостатня технічна оснащеність, часто віддаленість від ринків збуту та інші чинники створюють в області об'єктивну необхідність об'єднання особистих селянських господарств і учасників сфер агробізнесу для забезпечення сприятливих умов функціонування всіх учасників аграрного ринку.

Шляхом вирішення даної проблеми може бути, наприклад, пришвидшений розвиток обслуговуючої кооперації, що сприятиме стабільності розвитку вказаних господарств, їх економічній незалежності, та забезпечить підвищення життєвого рівня сільського населення Волині. Доцільним вбачається приділяти особливу увагу даному напрямку розвитку, роз'яснюючи власникам ОСГ переваги співробітництва не лише у постачанні ресурсів, а й економічно вигідного збуту продукції. У цьому контексті слушним є твердження Крисанова Д.Ф. та Удової Л.О., які вважають, що саме сільськогосподарська обслуговуюча кооперація направлена на захист економічних та соціальних інтересів власників ОСГ, перетворюючи дрібних товаровиробників на рівноправних суб'єктів аграрного ринку. Тільки через неї селяни можуть одержати швидкий та вигідний доступ до кредитних ресурсів, переробки, ринків збуту [2].

Висновки та подальші дослідження. За матеріалами проведеного дослідження встановлено, що особисті селянські господарства відіграють і надалі відіграватимуть важливу роль у виробництві продукції рослинництва Волинської області, адже вони є не лише особливою формою власності, а й сільськогосподарського виробництва. Визначено, що питома вага господарств населення у загальному виробництві має досить стійкі показники. Це досягається за рахунок значних матеріальних витрат та трудових ресурсів. Успішне функціонування особистих селянських господарств в деякій мірі залежить і від ефективності господарювання у великих сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з цим, в умовах сучасних ринкових відносин необхідність розвитку інтеграційних зв'язків з іншими формами господарювання стає все більш очевидною. Об'єктивні умови розвитку ОСГ зумовлюють необхідність об'єднання їх з різними формами господарювання для створення власних організаційно-правових структур, що дасть можливість суттєво поліпшити умови переробки і реалізації продукції, закупівлі високоякісного насіння, добрив, отрутохімікатів, здійснення виробничо-технічного обслуговування тощо. Саме обслуговуюча сільгоспооперація є дієвим механізмом підвищення конкурентоспроможності вказаних господарств. Адже оптимізація витрат цих виробників на купівлю засобів виробництва, організація зберігання, переробки сільгосппродукції та каналів її збуту і, в результаті, підвищення доходів власників ОСГ можливі саме завдяки об'єднанню їх у кооперативи. Тому подальші дослідження варто зосередити на науковому обґрунтуванні необхідності повсюдного розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації для підвищення дохідності та економічної стійкості господарств населення та інших форм малого агробізнесу на селі.

Література

1. Аграрна реформа в Україні / [П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.] ; за ред. П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Крисанов Д. Ф. Концентрація товарного виробництва у господарствах населення : проблеми і перспективи / Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова // АгроСвіт. – 2008. – № 4 – С. 9 – 19.
3. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель- Веселяк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.

4. Онищенко О. М. Господарства населення : продуктивність, ефективність, перспективи / О. М. Онищенко. – К. : Інститут економіки НАН України, 2003. – 92 с.
5. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 травня 2003 р. № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.
6. Програма розвитку особистих селянських господарств в Україні на період до 2020 року (проект) / за ред. Ю. О. Лупенка, М. Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 28 с.
7. Сільське господарство Волині – 2012 : статистичний збірник / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2013. – 340 с.
8. Статистичний щорічник Волинь – 2012 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2013. – 521 с.
9. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О. М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуроров та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. і прогнозув. – К., 2012. – 56 с.

References

1. Haidutskyi, P. I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O. (2005), *Ahrarna reforma v Ukraini* [Agrarian Reform in Ukraine], *NNTS IAE*, Kyiv, Ukraine, 424 p.
2. Krysanov, D.F., Udova, L.O. (2008), *Kontsentratsiia tovarnoho vyrobnytstva u hospodarstvakh naseleння : problemy i perspektyvy* [Concentration of commodity production in the personal farms: problems and prospects], *AhroSvit*, Kyiv, Ukraine, no. 4, pp. 9–19.
3. Lupenko, Yu.O., Mesel-Veseliak V.Ya. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of the development of agriculture in Ukraine for the period till 2020], *NNTS IAE*, Kyiv, Ukraine, 182 p.
4. Onyshchenko, O. M. (2003), *Hospodarstva naseleння : produktyvnist, efektyvnist, perspektyvy* [Personal farms : productivity, efficiency, prospects], *Instytut ekonomiky NAN Ukrayiny*, Kyiv, Ukraine, 92 p.
5. The Law of Ukraine (2003), “On a personal peasant farming”, No 742-IV of May 15, News of Verkhovna Rada in Ukraine, no. 29, 232 p.
6. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y. (2013), *Prohrama rozvytku osobystykh selianskykh hospodarstv v Ukraini na period do 2020 roku (proekt)* [The program of the personal peasant farms development in Ukraine for the period till 2020 (project)], *NNTS IAE*, Kyiv, Ukraine, 28 p.
7. Naumenko, V.Yu. (2013), *Silске hospodarstvo Volyni – 2012 : statystychnyi zbirnyk* [Agriculture in Volyn – 2012: statistical collection], *Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti*, Lutsk, Ukraine, 340 p.
8. Naumenko, V.Yu. (2013), *Statystychnyi shchorichnyk Volyn – 2012* [Statistical Yearbook of Volyn – 2012], *Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti*, Lutsk, Ukraine, 521 p.
9. Heiets, V.M., Borodina, O.M., Prokopa, I.V., Hutorov, A.O. (2012), *Ukrayinska model ahrarnoho rozvytku ta yiyi sotsioekonomichna pereoriyentatsiya* [Ukrainian model of agrarian development and its social and economic reorientation], *NAN Ukrayiny, Instytut ekonomiky i prohnozuvannya*, Kyiv, Ukraine, 56 p.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 636:338.439.4

Вишневська О.М.,
д.е.н., професор кафедри економічного аналізу і аудиту
Миколаївський національний аграрний університет

ЕКОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Vyshnevskia O.M.,
dr.sc.(econ.), professor of the department of
economic analysis and audit
Mykolayiv National Agrarian University

ENVIRONMENTAL PRIORITIES IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Постановка проблеми. Розвиток будь-якої економічної або виробничої системи пов'язаний із необхідністю формування сталих основ, які ґрунтуються на отриманні економічних, соціальних і екологічних переваг. Поєднання усіх складових розвитку можна обґрунтувати з теоретичної точки зору, визначити напрями і механізми запровадження на окремих територіях, у галузях економіки. У практичній діяльності аспекти сталого розвитку складно поєднати і визначити пріоритетність у реалізації окремих програм розвитку на державному, регіональному і локальному рівнях [1].

За умов глобалізації світової економіки аспекти сталого розвитку залишаються пріоритетними через необхідність вирішення екологічних питань, які нівелюються фінансовими пріоритетами у розвитку будь-якого бізнесу. Особливо актуальною реалізація заходів у забезпеченні сталого розвитку є для аграрного сектору, який має тісний зв'язок із біологічними особливостями природних ресурсів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей території, її екологічного стану і запровадженням дій щодо мінімізації екологічних ризиків. Процеси глобалізації, особливо в останні роки, пов'язані із значним негативним впливом на окремі екосистеми, які стрімко втрачають можливості до самовідновлення. Майже всі програми розвитку країн світу враховують необхідність реалізації заходів щодо збереження і відтворення окремих видів природних ресурсів, запровадження природоохоронних заходів різних рівнів [2].

Мобілізуються значні обсяги фінансових ресурсів на вирішення екологічних проблем на світовому рівні через небезпечні тенденції глобального характеру. Результативність запровадження заходів щодо стабілізації екологічної ситуації залишаються недостатніми, про що свідчить інформація щодо дестабілізації навколишнього середовища, яка охопила до 64,0% земної поверхні. На початку ХХ століття території з повністю зруйнованими екосистемами займали тільки 20,0% земної поверхні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів взаємозв'язків економіки та довкілля в умовах обмеженості ресурсів і зростання рівня навантаження на природне середовище присвячено роботи вітчизняних вчених, з поміж них: О.Ф. Балацький, О.О. Веклич, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, О.І. Котикова, Л.Г. Мельник, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, М.А. Хвесик та інші.

Екологічні чинники у забезпеченні подальшого соціально-економічного розвитку суспільства залишаються пріоритетними через зниження біологічних можливостей окремих видів природних ресурсів до самовідновлення. Інноваційно-орієнтована економіка передбачає запровадження і реалізацію відповідних державних та територіальних програм з метою забезпечення можливостей мінімізації екологічних ризиків, гарантування відповідної екологічної безпеки у довгостроковій перспективі, що підтверджується досвідом країн ЄС [8].

Постановка завдання. Метою дослідження є опрацювання сутності і складових формування екологічної безпеки, виявлення причинно-наслідкових залежностей у використанні окремих видів природних ресурсів й обґрунтування напрямів щодо мінімізації негативного впливу екологічних ризиків через активізацію інвестиційно-інноваційних процесів, підвищення рівня технологічної готовності, проникнення інноваційних технологічних рішень у галузі економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Негативні тенденції у екологічній ситуації пов'язані із технологічним навантаженням на окремі види природних ресурсів, що потребує активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, особливо у ресурсоємких галузях національного господарства. Інноваційне оновлення у напрямі екологізації сільськогосподарського виробництва широко запроваджується у країнах Європейського Союзу, США, Канаді, Австралії.

Особливим аспектом глобальної екологічної кризи є не тільки високий рівень природоємності створеного продукту, а і накопичення у навколишньому середовищі відходів господарської діяльності, у тому числі продуктів хімічного синтезу, токсичних речовин. Переважний вплив на навколишнє середовище здійснюють країни, які розвиваються, створюючи до 1,0 млн. тонн небезпечних відходів щодня [4].

Вирішення екологічних питань у галузях економіки, окремих територіях і навіть континентах має безпосередній зв'язок із екологічною безпекою, сутність якої полягає у забезпеченні збалансованої взаємодії природних, технічних і соціальних систем, формування природно – культурного середовища, що відповідає санітарно-гігієнічним, естетичним і матеріальним потребам жителів кожного регіону Землі за збереження природно-ресурсного потенціалу природних систем та здібності біосфери в цілому до саморегулювання.

Знаменною подією у розвитку сучасної екології стала Міжнародна конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку. Резолюцією конференції проголошено міжнародні принципи екологічного розвитку, які стали фундаментною основою міжнародної стратегії сталого, збалансованого, зрівноваженого розвитку. Сутність розвитку полягає у гармонійних взаємостосунках суспільства і природи, побудованих на принципах не виснажливості, відповідальності, взаємодопомоги [1].

Проголошена міжнародна стратегія сталого розвитку діє вже протягом 22 років, але переважаюча кількість програм є високозатратними і потребує залучення відповідних інвестиційних ресурсів, активізації запровадження «еко-інновацій», орієнтації заходів на державному рівні на пріоритети розвитку «зеленої економіки». Найбільш затратними є програми щодо очищення окремих видів природних ресурсів і створення відповідних невиснажливих умов щодо використання і забезпечення можливостей до відновлення.

З урахуванням існуючих тенденцій на державному рівні визначено пріоритетним забезпечення можливостей щодо формування екологічної безпеки, що є невід'ємною умовою стійкого економічного та соціального розвитку, а підтримка екологічної рівноваги є обов'язком держави. Екологічна безпека розглядається через систему політичних, правових, економічних, технологічних і інших заходів, що направлені на забезпечення гарантій захищеності навколишнього середовища та життєво важливих інтересів суспільства від можливого негативного впливу господарської й іншої діяльності, та загроз виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру в теперішньому та майбутньому часі.

За результатами опрацьованих нами літературних джерел виявлено, що екологічна безпека є сукупністю природних, соціальних та інших умов, які забезпечують безпечне життя та діяльність проживаючого на окремій території населення. Напрями формування екологічної безпеки розглядаються через систему заходів, які реалізують з метою збереження навколишнього середовища і можливостей подальшого розміщення населення. Екологічна безпека розглядається через фактичний рівень екологічного стану окремої території або окремих видів природних ресурсів з урахуванням потенційних ризиків як

внутрішніх, так і зовнішніх. З метою гарантування екологічної безпеки існує необхідність щодо створення умов мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище, що може бути забезпечене лише через активізацію відповідних заходів на державному рівні й охоплювати екосистеми різного рівня та різного походження.

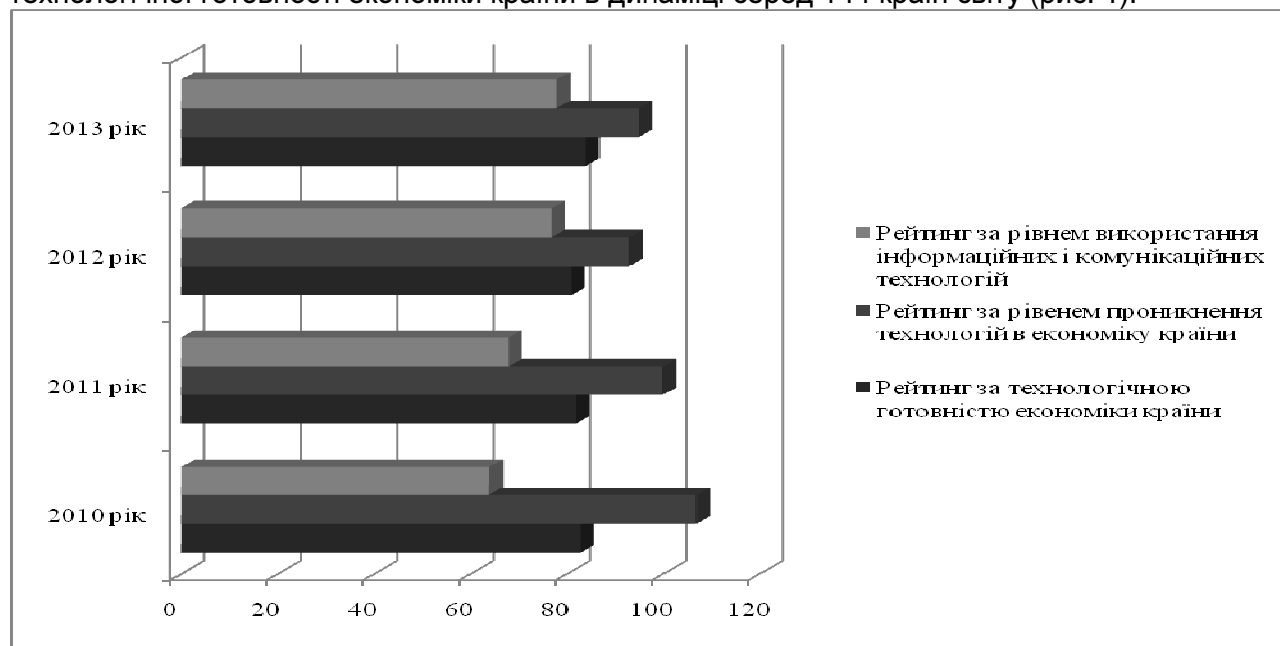
Екологічна безпека має тісний зв'язок із інвестиційно-інноваційним розвитком галузей економіки, біологічними особливостями екосистем, природним районуванням, так як територіальний фактор буде формувати відповідне підґрунтя у прийнятті відповідних управлінських рішень у напрямі мінімізації екологічних ризиків. Формування екологічної безпеки має відбуватися з урахуванням фактичного стану екосистем і комплексу дій щодо забезпечення відповідного рівня захищеності від потенційних ризиків на коротко- і довгострокову перспективу. При цьому фактичний стан екосистем оцінюється через визначення екологічного ризику за територіальним принципом. Деталізація оцінки проводиться з метою виявлення потенційних можливостей окремих видів природних ресурсів до самовідновлення з урахуванням природно-кліматичних особливостей.

Подальший розвиток галузей економіки потребує підвищення рівня і здатності до модернізації, впровадження й адаптації нових технологій, у тому числі направлених на екологізацію. За рівнем технологічної готовності галузей економіки, що входять до загального Індексу глобальної конкурентоспроможності країни, Україна знаходиться на 84 місці у світі, що потребує реалізації відповідних заходів на державному рівні з метою активізації інвестиційно-інноваційних процесів у подальшому розвитку країни. Технологічна готовність набуває великого значення у конкурентоспроможності країни через те, що Україна перейшла до другої стадії розвитку економіки відповідно до методології Всесвітнього Економічного Форуму [3].

На другій стадії розвитку економіки — стадії «орієнтованості на ефективність» — в Індексі конкурентоспроможності більше значення і відповідно більший вплив на сукупний бал має група показників «посиливачі ефективності», до якої і належить складова «технологічна готовність». Рівень технологічної готовності галузей економіки характеризує маневреність, разом з якою економіка приймає вже існуючі технології для підвищення рівня віддачі вкладених коштів, залежить від рівня проникнення нових технологій і здатності економіки повноцінно використовувати інформацію та комунікаційні технології (ІКТ), які перетворюються на «технологію загального призначення» і відіграють роль галузевої інфраструктури.

Отже, технологічна готовність є важливою складовою у формуванні умов до залучення інвестиційно-інноваційного капіталу у розвиток галузей економіки й активізацію процесів з реалізації програм екологічного спрямування.

З використанням інформації Всесвітнього Економічного Форуму проведемо рейтинг технологічної готовності економіки країни в динаміці серед 144 країн світу (рис. 1).

Рис. 1. Рейтинг економіки країни за рівнем технологічної готовності у динаміці, бали
Джерело: представлено з використанням інформації Всесвітнього Економічного Форуму [3]

За досліджуваний період не відбувається значних змін у рейтингу показників, що свідчить про необхідність активізації дій щодо підвищення рівня умов ведення бізнесу і створення відповідних гарантій інвесторам, так як сприятливий інвестиційний клімат потребує відповідної ділової активності усіх учасників процесу і відповідного рівня етичності у веденні будь-якого бізнесу, що сприятиме залученню нових технологічних рішень у галузі економіки країни.

Одним із перспективних напрямів технологічного оновлення є екологізація виробництв, яка активно запроваджується у країнах Європейського Союзу з метою мінімізації екологічних ризиків на навколишнє середовище. Екологізація виробництв направлена на поширення екологічних принципів і підходів у виробничій та соціальній сферах економіки країни. Забезпечення можливостей у поширенні екологічних пріоритетів у розвитку пов'язане із комплексом відповідних соціальних, економічних та технологічних рішень, направлених на забезпечення екологічної рівноваги.

Формування екологічної безпеки на державному рівні має тісний зв'язок із інвестиційно-інноваційними чинниками впливу, які залежать від рівня технологічної готовності галузей економіки і можливостей щодо проникнення інноваційних технологічних рішень з метою зниження негативного впливу на навколишнє середовище, забезпечення умов щодо самовідновлення природних ресурсів.

Висновки та подальші дослідження. Проведення наукових досліджень щодо екологічних пріоритетів у розвитку економіки країни зумовлено необхідністю поєднання економічних і соціальних інтересів з мінімізацією негативного впливу на навколишнє середовище. Реалізація системних і послідовних державних і регіональних програм у напрямку збереження екосистем, активізація екологізації виробництв з метою зниження екологічних ризиків можлива лише за умови орієнтації подальшого розвитку галузей економіки на інвестиційно-інноваційні засади. Залучення нових інноваційних рішень потребує підвищення рівня технологічної готовності і активізації процесу проникнення у галузі економіки країни з урахуванням гарантування відповідних прав інвесторів. Поєднання екологічних пріоритетів із напрямками розвитку галузей економіки є обов'язковою умовою розвитку і орієнтації на формування економіки інноваційно-орієнтованого типу, що дозволить врахувати потреби сучасного суспільства у ресурсах і їхнього збереження для наступних поколінь.

Література

1. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія / О.М. Вишнеvsька. – Миколаїв: «Дизайн і поліграфія», 2011. – 436 с.
2. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал підприємств сільських територій : монографія / О.М. Вишнеvsька. – Миколаїв, 2009. – 248 с.
3. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України. Фонд «Ефективне управління» Всесвітній Економічний Форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://feg.org.ua>
4. Balassa B. Trade liberalization and Reveal Comparative Advantare / Balassa B. // Manchester Scholl of Economic and Social Studies. – 1965. – Vol.33. – p. 78-96.
5. Hinloopen J. On the Empirical Distribution of the Balassa Index / Hinloopen J., Marrewijk C. // W.P. Erasmus University Rotterdam. – 2000. – p. 60-75.
6. Berdegue, Julio A., Reardon T., Escobar. G. (2000), Policies to Promote Non-Farm Rural Employment in America. Overseas Development Institute, London [Electronic resource]. – Access : <http://www.odi.org.uk>.
7. Bright H., Davis J., Janowski M. et al (2000) Rural Non-Farm livelihoods in Central and Eastern Europe and Central Asia and the Reform Process: A Literature Review. Natural Resources Institute, UK. [Electronic resource]. – Access : <http://www.nri.org/rnfe/pub/papers/2633.pdf>.
8. Von Meyer H. Rural employment dynamics in the EU / Von Meyer H., Terluin I., Post J. – Hague, Netherlands. – 2008. – 112 p.

References

1. Vishnevs'ka, O.M. (2011), *Resursnyi potentsial aharnoho sektora ekonomiky Ukrainy: sotsialno-ekonomichni ta ekolohichni aspekty* [Resource potential of the agricultural sector of

Ukraine: the socio-economic and environmental aspects], monograph, «Dyzain i polihrafiia», Nikolaev, Ukraine, 487 p.

2. Vishnevs'ka, O.M. (2009), *Resursnyi potentsial pidpriemstv silskykh terytorii* [Resource potential of the rural area], monograph, Nikolaev, Ukraine, 248 p.

3. Report on the competitiveness of regions of Ukraine. Fund "Effective management" World Economic Forum, available at:<http://feg.org.ua>

4. Balassa, B. (1965), "Trade liberalization and Reveal Comparative Advantare", *Manchester Scholl of Economic and Social Studies*, Vol.33, pp. 78-96.

5. Hinloopen, J., Marrewijk, C. (2000), "On the Empirical Distribution of the Balassa Index // W.P. Erasmus University Rotterdam", pp. 60—75.

6. Berdegue, Julio A., Reardon T., Escobar, G. (2000), Policies to Promote Non-Farm Rural Employment in America. Overseas Development Institute, London, available at:<http://odi.org.uk>.

7. Bright H., Davis J., Janowski M. et al (2000) Rural Non-Farm livelihoods in Central and Eastern Europe and Central Asia and the Reform Process: A Literature Review. Natural Resources Institute, UK, available at:<http://nri.org/nrfe/pub/papers/2633.pdf>.

8. Von Meyer H., Terluin, I., Post, J. (2008), "Rural employment dynamics in the EU", 112 p.

УДК 332.142.6

Дзядикевич Ю.В.,
д.т.н., професор кафедри інженерного менеджменту
Тернопільський національний економічний університет

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Dziadykevych Yu.V.,
dr.sc.techn., professor of
engineering management department
Ternopil National Economic University

MANAGING THE PROCESSES OF NATURAL RESOURCES EFFECTIVE USE

Постановка проблеми. Високий рівень концентрації промисловості в багатьох регіонах світу та інтенсифікація сільськогосподарського виробництва привели до надмірних технологічних навантажень на природні ресурси [1-3]. У зв'язку з тим у світі значна увага приділяється охороні довкілля й удосконаленню механізмів управління природокористуванням і екологічною безпекою [4]. В основу екологічної політики економічно розвинених країн покладено такі принципи:

– створення нових державних проектів і приватних компаній, які запобігають виникненню будь-яких екологічних проблем;

– запровадження відповідальності підприємств, які забруднюють навколишнє середовище;

– екологічні проблеми успішно разом розв'язують держава, приватний сектор і громадськість [1].

Підтримування екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. А тому й контроль за станом природокористування здійснюється на державному рівні [5; 6]. Державна система управління має свої специфічні принципи, які зумовлені особливостями об'єкта управління, а саме [7]:

– єдність екологічного і технологічного підходів;

– комплексне розв'язання завдань раціонального використання природних ресурсів і охорони довкілля;

– облік територіальних можливостей розташування виробництв і використання природних ресурсів, які вимагають диференційованого підходу до вирішення проблем щодо природокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам раціонального використання природних ресурсів у виробничій сфері присвячені роботи Качана Є.П., Шматька В.Т., Шевчука Л.Т., Гавриленко О.П., Шапари А.Г., Степанюк Н.А., Іванової Т.В. та ін. Однак у роботах недостатньо висвітлені аспекти управління процесами ефективного використання природних ресурсів.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних складових управління процесами використання природних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою управління процесами ефективного використання природних ресурсів є: реалізація законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки та забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

Перехід до принципів сталого розвитку тісно пов'язаний із раціональним використанням природних ресурсів і функціонуванням еколого-економічної системи, концепція якої ґрунтується на економічних, соціальних, технологічних і біологічних процесах, котрі тісно пов'язані та взаємозалежні. У зв'язку з тим, для управління процесами переходу до сталого розвитку та оцінки ефективності використання засобів доцільно встановлювати цільові орієнтири й обмеження із забезпеченням процедури контролю за їх дотриманням [8; 9].

Світовий досвід підтверджує те, що система екологічного менеджменту залежить від ефективності економічного механізму природокористування, який ґрунтується на поєднанні регуляторів примусово-обмежувального та стимулюючо-компенсаційного характеру. Це забезпечує створення екологічного безпечних технологій і способів господарювання [10].

У країнах ЄС створені організаційні структури та діє механізм правового регулювання охорони природних ресурсів і їх раціонального використання.

В Україні на сьогоднішній день практично не діє економічний механізм екологічного регулювання, внаслідок того не функціонують механізми кредитування природоохоронних заходів, пільгового оподаткування та цінового заохочення екологічної діяльності. Водночас потребують удосконалення механізми надання субсидій для створення екологічної інфраструктури та національного ринку екологічних послуг [11].

Механізм управління природокористуванням – це органічне поєднання методів і інструментів управління, які сприяють організації, регулюванню та координуванню процесами використання природних ресурсів, тим самим забезпечуючи належний рівень екологічної безпеки виробництва і споживання, водночас відтворюючи належну чистоту довкілля [12].

Основними складовими управління природокористуванням є: об'єкт управління, заходи управління та мета управління [4]. Об'єкт управління охоплює взаємозв'язок технологічних процесів щодо навколишнього середовища, а також вплив на нього як виробництв, так і галузей національного господарства країни.

Якість довкілля на даній території залежить від організації на ній різних видів господарської діяльності, яка тісно пов'язана з використанням матеріальних ресурсів. Необхідно зазначити, що навколишнє середовище є джерелом сировини для різних суб'єктів господарювання, а також ще й реактором для переробки відходів виробництва [13].

В Україні суспільство усе наполегливіше вимагає від суб'єктів господарювання не забруднювати довкілля та будувати очисні споруди й устаткування для переробки відходів виробництва. Звичайно, це приводить до збільшення витрат, які потім відображаються на рості вартості продукції, внаслідок чого знижується її конкурентоспроможність. Підприємці це добре розуміють і приймають такі господарські рішення, які забезпечують найменші витрати, та обумовлені вирішувати екологічні проблеми.

Досвід країн ЄС свідчить про те, що системи регулювання якістю довкілля можуть бути жорсткими або м'якими. У першому випадку економічний механізм передбачає штрафи та екологічний податок, які накладаються на забруднювачів навколишнього середовища. У

другому - штрафні санкції застосовуються, але пропонується низка пільг і заохочень для виробників з метою зменшення забруднення довкілля. Найбільш поширеними є комбіновані системи, які стимулюють ресурсозбереження та захист довкілля. Все це підтримується організаційними заходами, зокрема:

- аналіз, прогнозування та програмування стану довкілля на даній території;
- економічне стимулювання ресурсозбереження та захист навколишнього середовища в процесі виробничої діяльності підприємств;
- сприяння виконанню природоохоронних робіт.

Важливим завданням держави є створення таких умов господарювання, за якими підприємства змушені займатися захистом довкілля або були б матеріально зацікавлені у реалізації заходів у цьому напрямі. Цей шлях передбачає застосування адміністративного механізму управління, котрий ґрунтується на встановленні стандартів, норм і правил природокористування та відповідних пільгових показників підприємства із охорони навколишнього середовища, а також передбачає юридичну відповідальність, яка охоплює дисциплінарне, адміністративне, матеріальне та карне покарання [7].

Господарські рішення, які приймаються на підприємстві повинні передбачати охорону довкілля і це повинно бути невід'ємною частиною внутрішнього планування на підприємстві. Підприємства, що працюють у рамках Закону про охорону довкілля, автоматично забезпечують виконання територіальних програм щодо якості навколишнього середовища й екологічної безпеки.

Важливою ланкою механізму управління процесами ефективного використання природних ресурсів є поєднання адміністративно - контрольних і економічних інструментів. Враховуючи досвід країн ЄС у цьому напрямку, в Україні можна використати низку методів еколого-економічного регулювання [4]:

- встановити економічні обмеження на виробничу діяльність підприємств, які забруднюють довкілля;
- створити систему екологічної сертифікації продукції та послуг підприємств;
- впровадити в практику надання підприємствам сертифіката про вплив їхньої діяльності на довкілля;
- ліцензувати виробничу діяльність підприємств щодо екологічної безпеки;
- проводити комплексну еколого-економічну експертизу діяльності підприємств;
- створити екологічний ринок, на якому продукція з найгіршими екологічними показниками знімається з реалізації;
- змінити податкову політику щодо раціонального використання природних ресурсів і охорони довкілля;
- запровадити систему екологічного аудиту;
- враховувати природний чинник під час економічної оцінки виробничої діяльності підприємства.

Одне з центральних місць у регулюванні відносин щодо охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів відводиться поєднанню заходів територіального та галузевого чинника у формуванні основних якісних параметрів довкілля.

В системі планового управління раціональним природокористуванням провідним є територіальний підхід, тобто повноправним розпорядником природних ресурсів, які залучаються в сферу виробничої діяльності підприємств, є Ради народних депутатів. Надані місцевим Радам права повинні використовуватися якнайефективніше, поєднувати в собі територіальні та галузеві інтереси, орієнтувати виробничо-господарську та експлуатаційну діяльність підприємств, фірм відомств і міністерств на вирішення актуальних екологічних проблем [12]. Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль в управлінні процесами ефективного використання природних ресурсів, оскільки вони відповідають за економічний і соціально-екологічний розвиток своїх територій. До їх компетенції входить реалізація загально-державної стратегії захисту довкілля, зокрема:

- контроль гранично допустимих меж забруднення та викидів у навколишнє середовище;
- застосування економічних регуляторів щодо використання природних ресурсів;

–встановлення обмеження на виробничу діяльність підприємств, які забруднюють довкілля;

–запровадження системи екологічного страхування підприємств.

У випадку, якщо в процесі виробничої діяльності підприємств виникає загроза екології довкілля даної місцевості, то подальше його функціонування може відбуватися лише за погодженням із відповідними органами самоврядування. В умовах ринкової економіки відповідальність підприємств за результатами своєї виробничої діяльності відображаються на їхніх економічних показниках.

Але є випадки, коли суспільство для задоволення своїх соціальних потреб погоджується з функціонуванням підприємства забруднювача довкілля даної території. Це свідчить про те, що воно приймає таку якість навколишнього середовища і це є результат соціального життя суспільства [13]. З метою підвищення якості навколишнього середовища та ефективного використання природних ресурсів необхідно розробити механізм переходу від неправових екологічних відносин у правові між суб'єктами господарювання [13].

Для ефективного використання природних ресурсів і захисту довкілля від забруднення необхідно застосовувати механізм екологічного управління, який охоплює низку інструментів і стимулів, зокрема: адміністративно-правових, економічних, фінансово-кредитних, соціально-політичних і морально-психологічних.

Вибір господарських рішень, які будуть мати вплив на розвиток територій, вимагає корінних змін щодо врахування екологічних вимог, оскільки він є інструментом централізованого адміністративного управління національним господарством і директивного планування.

В ринкових умовах господарювання робота всіх служб підприємства повинна бути спрямована на раціональне використання природних ресурсів і захист довкілля від різних видів забруднення. Центральною ланкою в організації природоохоронної роботи на підприємстві є служби маркетингу та менеджменту. Вони контролюють реалізацію відходів виробництва та зменшення витрат на викиди. Необхідно зазначити, що продаж права на викиди проводиться таким чином, щоб сума викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище не перевищувала асиміляційної здатності природних процесів до самоочищення [4]. Таким чином, реконструкція джерела забруднення дозволяється у тому випадку, якщо викиди від нього компенсуються за рахунок скорочення викидів від інших джерел.

Питаннями охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів повинна займатися держава. Одним із дієвих державних інструментів є акумуляція внутрішніх фінансових ресурсів у вигляді екологічного оподаткування. Воно виконує водночас фіскальну і компенсаційну функції.

Введення екологічного податку в Україні починається з 2014 року [14]. Збір за забруднення навколишнього середовища передбачає цільове використання коштів, але є небезпека, що зібрані кошти можуть “розчинитися” в бюджеті, не маючи цільового призначення. Тому впровадження екологічного оподаткування має гарантувати прозорий механізм розподілу бюджетних коштів і ефективного податкового регулювання.

Ефективним інструментом фінансового забезпечення природоохоронних заходів є встановлення податкових пільг і надання субсидій, які мають довготривалий ефект гарантування сталого розвитку. Економічні субсидії та податкові пільги широко застосовуються в країнах ЄС як для фізичних осіб, так і для підприємств. В Україні вони практично не використовуються. Для забезпечення екологічного сталого розвитку та ефективного використання природних ресурсів наша країна має в основному спиратися на фінансові ресурси внутрішнього походження, а також при можливості використовувати кошти міжнародних джерел фінансування, залучення яких є найбільш раціональним із погляду одержуваного економічного ефекту та вартості їх надання.

Стимулювання раціонального природокористування й охорони довкілля потребує комплексного підходу, який передбачає систему різних форм впливу на природокористувачів, котра залежить від характеру виробництва, ресурсів підприємств, галузі та елементів природного середовища, в якому вони функціонують [15].

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, на сьогоднішній день однією з найбільш гострих і складних є проблема раціонального використання, відтворення та охорони довкілля.

Метою управління процесами ефективного використання природних ресурсів є: реалізація нормативних актів і законів щодо природокористування, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних комплексних заходів щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Механізм управління природокористуванням – це органічне поєднання методів і інструментів управління, які сприяють організації, регулюванню та координуванню процесами природокористування.

Важливу роль в управлінні процесами ефективного використання природних ресурсів відіграють органи місцевого самоврядування, оскільки вони відповідають за економічний і соціальний розвиток своїх територій.

Одним із дієвих державних інструментів щодо ефективного використання природних ресурсів є акумуляція внутрішніх фінансових ресурсів у вигляді екологічного податку, який виконує водночас фіскальну та компенсаційну функції.

Література

1. Дорогунцов С.І. Екологія: підручник / С.І. Дорогунцов, К.Ф. Коценко, М.А. Хвесик. – К. : КНЕУ. – 2005. – 371 с.
2. Горленко Й.А. Проблемы комплексного развития территории / Й.А. Горленко, Л.Г. Руденко, С.Н. Малюк. – К. : Наукова думка. – 2004. – 296 с.
3. Царенко О.М. Основи екології та економіки природокористування / О.М. Царенко, О.О. Несветов, М.О. Кодацький. – Суми: Університетська книга. – 2004. – 400 с.
4. Иванова Т.В. Механізм управління природокористування і екологічною безпекою / Т.В. Иванова // Біоресурси і природокористування. – 2011. – № 5-6. – С. 128-136.
5. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”(в ред. від 18.11.2012 року) / Відомості Верховної України. – 1991. – № 41.
6. Господарський кодекс України (в ред. від 22.03.2012 року) / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №435.
7. Дзядикевич Ю.В. Механізм менеджменту природокористування / Ю.В. Дзядикевич, І.М. Куликовська // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1. – С. 125-127.
8. Концепція переходу України до сталого розвитку // Вісник НАН України. – 2007. – № 2. – С. 14-44.
9. Шапар А.Г. Сталий розвиток та досвід його обґрунтування Інститутом проблем природокористування та екології НАН України / А.Г. Шапар // Екологія і природокористування. – 2012. – Вип.15. – С. 6-10.
10. Веклич О. Сучасний стан та ефективність економічного механізму екологічного регулювання / О.Веклич // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 62-66.
11. Веклич О.І. Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку країни / О.Веклич, Т.Яхеєва // Економіка України. – 2005. – № 12. – С. 73-80.
12. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / За ред. Б.М. Данилишина. – К. : ЗАТ “Нічлава”. – 2006. – 704 с.
13. Степанюк Н.А. Система підготовки та прийняття рішень в природокористуванні: еколого - економічний аспект / Н.А.Степанюк // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2012. – № 5. – С. 25-29.
14. Податковий кодекс України. – К. : Кондор, – 2011. – 472 с.
15. Федорищева А. Техногенно-екологічна ситуація в Україні та управління рівнем її безпеки / А.Федорищева, О.Бутрин // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 75-79.

References

1. Dorohuntsov, S.I., Kotsenko, K.F., Khvesyk, M.A. (2005), *Ekolohiia* [Ecology], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 371 p.
2. Horlenko, Y.A., Rudenko, L.H., Malyuk S.N. (2004), *Problemy kompleksnogo razvytyya territorii* [The problems of integrated development territory], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 296 p.
3. Tsarenko, O.M., Nesvietov, O.O., Kodatskyi, M.O. (2004), *Osnovy ekolohii ta ekonomiky pryrodokorystuvannia* [Fundamentals of Ecology and Environmental Economics], Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, 400 p.

4. Ivanova, T.V. (2011), "The mechanism of environmental management and ecological safety", *Bioresursy i pryrodokorystuvannia*, no. 5-6, pp. 128-136.
5. The Law of Ukraine "On Environmental Protection" (1991), (edited from 18.11.2012), News of Verkhovna Rada in Ukraine, no. 41.
6. Commercial Code of Ukraine (2003), (edited from 22.03.2012), News of Verkhovna Rada in Ukraine, No 435.
7. Dziadykevych, Yu.V., Kulykovska, I.M. (2013), "The mechanism of environmental management", *Innovative Economy*, no. 1, pp.125-127.
8. *Kontseptsiia perekhodu Ukrainy do staloho rozvytku* [The concept of Ukraine's transition to sustainable development], (2007), *Visnyk NAN Ukrayiny*, no. 2, pp. 14-44.
9. Shapar, A.H. (2012), "Sustainable development and the experience of its substantiation by Institute of Problems of Nature Management and Ecology, NAS of Ukraine", *Ekolohiia i pryrodokorystuvannia*, Iss.15, pp. 6-10.
10. Veklych, O. (2008), "Current status and effectiveness of the economic mechanism of environmental regulation", *Ekonomika Ukrayiny*, no. 10, pp. 62-66.
11. Veklych, O., Yakheieva, T. (2005), "Considering the natural capital as a basic component of economic development of the country", *Ekonomika Ukrayiny*, no. 12, pp. 73-80.
12. Danylyshyna, B.M. (2006), *Pryrodno-resursna sfera Ukrainy: problemy staloho rozvytku ta transformatsii* [Natural resource spheres of Ukraine: problems of sustainable development and transformation], ZAT, "Nichlava", Kyiv, Ukraine, 704 p.
13. Stepaniuk, N.A. (2012), "System of preparation and making decision in environmental management: ecological and economic aspect", *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*, no. 5, pp. 25-29.
14. The Tax Code of Ukraine, (2011), Kyiv, Ukraine, Kondor, 472p.
15. Fedoryshcheva, A., Butryn, O. (2008), "Technogenic and ecological situation in Ukraine and managing the level of security", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5. pp. 75-79.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 657.375

Монастирська Т.Б.,
здобувач¹ кафедри обліку у виробничій сфері
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ

Monastyrska T.B.,
candidate for a degree
of the department of accounting in the production sphere
Ternopil National Economic University

REPORTING FORMATION FEATURES OF ORGANIZATIONS WITH HOUSING SERVICES

Постановка проблеми. Уся діяльність суб'єктів господарювання повинна відображатися на принципах безперервності, повноти та об'єктивності в бухгалтерському обліку. Це дає змогу отримувати оперативну інформацію. Проте для прийняття рішень необхідним є вивчення підсумків господарської діяльності організації за певний період. Саме тому виникає необхідність систематизувати дані поточного бухгалтерського обліку за допомогою звітності.

Звітність можна розглядати з двох точок зору: підприємства та держави. Для підприємства вона є сукупністю інформації, що використовується для аналізу результатів його діяльності, оцінки ефективності використання наявних ресурсів, виявлення прихованих резервів, прогнозування та планування нових напрямків розвитку. Для держави — виступає основним джерелом надходження економічної інформації, що уможлиблює здійснення контролю за діяльністю суб'єктів економічних відносин в рамках національного інституційного поля. Враховуючи це, є різні форми звітності: одна — розроблена на державному рівні й обов'язкова для всіх підприємств, інша — сформована для потреб конкретного підприємства, та містить конфіденційну інформацію, доступну вузькому колу користувачів.

Склад звітності організацій, що обслуговують житловий фонд, залежить від їх організаційно-правової форми, форми ведення обліку та особливостей оподаткування. Вона має особливості складання та подання, процедуру заповнення та неоднозначне тлумачення показників у ній з боку контролюючих органів, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями методології складання, аналізу та аудиту звітності займалися багато вчених, серед яких: Л.А. Бернстайн [1], Ф.Ф. Бутинець [2], А.В. Рабошук [9], Я.В. Соколов [10], Л.Ф. Шилова [11] та ін. Проте ці наукові доробки стосувалися насамперед фінансової звітності, методики її складання та подання та не враховували особливості та складність формування інших видів звітності (статистичної, податкової, соціальної тощо), в тому числі і для організацій, що обслуговують житловий фонд.

---

¹ Науковий керівник: Крупка Я.Д. – д.е.н., професор

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування специфіки формування звітності організацій з обслуговування житлового фонду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організації, що обслуговують житловий фонд, доцільно розглядати з урахуванням чинника економічного ефекту: прибуткові (житлово-експлуатаційна контора, управлінська компанія з утримання житлового фонду) та неприбуткові (житлово-будівельний кооператив, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку). Досягнення окресленої мети дослідження вимагає з'ясування сутності цих організацій.

Житлово-експлуатаційна контора/підприємство (ЖЕК/ЖЕП) — це комунальна чи приватна організація, що має свій рахунок в банку, статутний фонд, статус юридичної особи, створена з метою зберігання закріпленого за нею житлового фонду і забезпечення безперебійної роботи інженерного устаткування житлових будинків, своєчасне проведення поточного ремонту, утримання домоволодінь у належному технічному і санітарному стані та зорієнтована на отримання прибутку [6].

Управлінська компанія з утримання житлового фонду — це юридична особа, яка за оплату забезпечує утримання житла, наймаючи обслуговуючу організацію або відповідний персонал, укладає договори з постачальниками комунальних послуг, що, як і ЖЕК, має на меті одержання прибутку.

Житлово-будівельний кооператив (ЖБК) — це добровільне об'єднання громадян, які об'єдналися для зведення будинку для своїх членів з метою поліпшення їх житлових умов з наступною експлуатацією та комунально-побутовим обслуговуванням кооперативного будинку за рахунок членів ЖБК [7]. За своєю організаційно-правовою формою ЖБК є споживчими кооперативами, які мають статус юридичної особи, відносяться до некомерційних організацій і діють на підставі статутів, прийнятих загальними зборами громадян та зареєстрованих відповідним органом влади.

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ) — це неприбуткова організація, юридична особа, створена власниками для сприяння використанню їхнього власного майна й управління, утримання та використання неподільного та загального майна [8].

Дослідження природи ОСББ показало, що це не лише неприбуткова організація, а й суб'єкт господарювання. На підтвердження цього можна застосувати визначення суб'єктів господарювання (стаття 55 Господарського кодексу України) та господарської діяльності (стаття 3 Господарського кодексу України), з яких випливає, що до цієї категорії належать суб'єкти, які здійснюють господарську діяльність як з метою одержання прибутку, так і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність для ОСББ).

Варто зазначити, що всі юридичні особи мають подавати звіти до податкових органів, органів статистики, пенсійного фонду, фондів соціального страхування тощо (рис. 1). Кількість форм звітності, періодичність їх здачі та особливості заповнення визначається системою оподаткування, що застосовується суб'єктом господарювання, видами отриманих доходів (для неприбуткових організацій), наявністю найманих працівників тощо. Відомості, наведені у звітах, повинні ґрунтуватися на даних бухгалтерського обліку та відповідати правилам складання звітності. Достовірність даних підтверджується підписами керівника та головного бухгалтера (особи, яка відповідає за ведення бухгалтерського обліку та подання звітів до контролюючого органу) та засвідчується печаткою.

З'ясування особливостей формування звітності організацій з обслуговування житлового фонду вимагає групування основних їх форм в залежності від статусу цих організацій.

До складу форм звітності, які обов'язково повинні подавати неприбуткові організації (ОСББ та ЖБК), відповідно до Податкового кодексу України (ПКУ), належать:

1. *Податковий звіт про використання коштів неприбуткових установ та організацій*, який подається щоквартально, не пізніше 40 дня наступного за звітним кварталом у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України. Даний звіт складається з двох частин. Для ОСББ, наприклад, у I частині Податкового звіту у рядках 1 – 7 відображаються всі доходи ОСББ, що звільняються від оподаткування податком на прибуток. У II частині Податкового звіту наводиться розрахунок податку на прибуток від доходу, отриманого ОСББ з інших джерел, ніж визначені пунктом 157.8 статті 157 ПКУ. Зазначимо, що хоча і ОСББ віднесено законодавством до неприбуткових організацій, однак

ОСББ оподатковуватиметься як неприбуткова організація лише за умови його внесення органами Міністерства доходів і зборів України до Реєстру неприбуткових організацій та установ з присвоєнням ознаки неприбутковості – 0015. У неприбуткових організацій цієї групи від оподаткування звільняються доходи, отримані у вигляді: внесків, коштів або майна, що надходять для забезпечення їх основної діяльності (перша група); пасивних доходів (друга група).

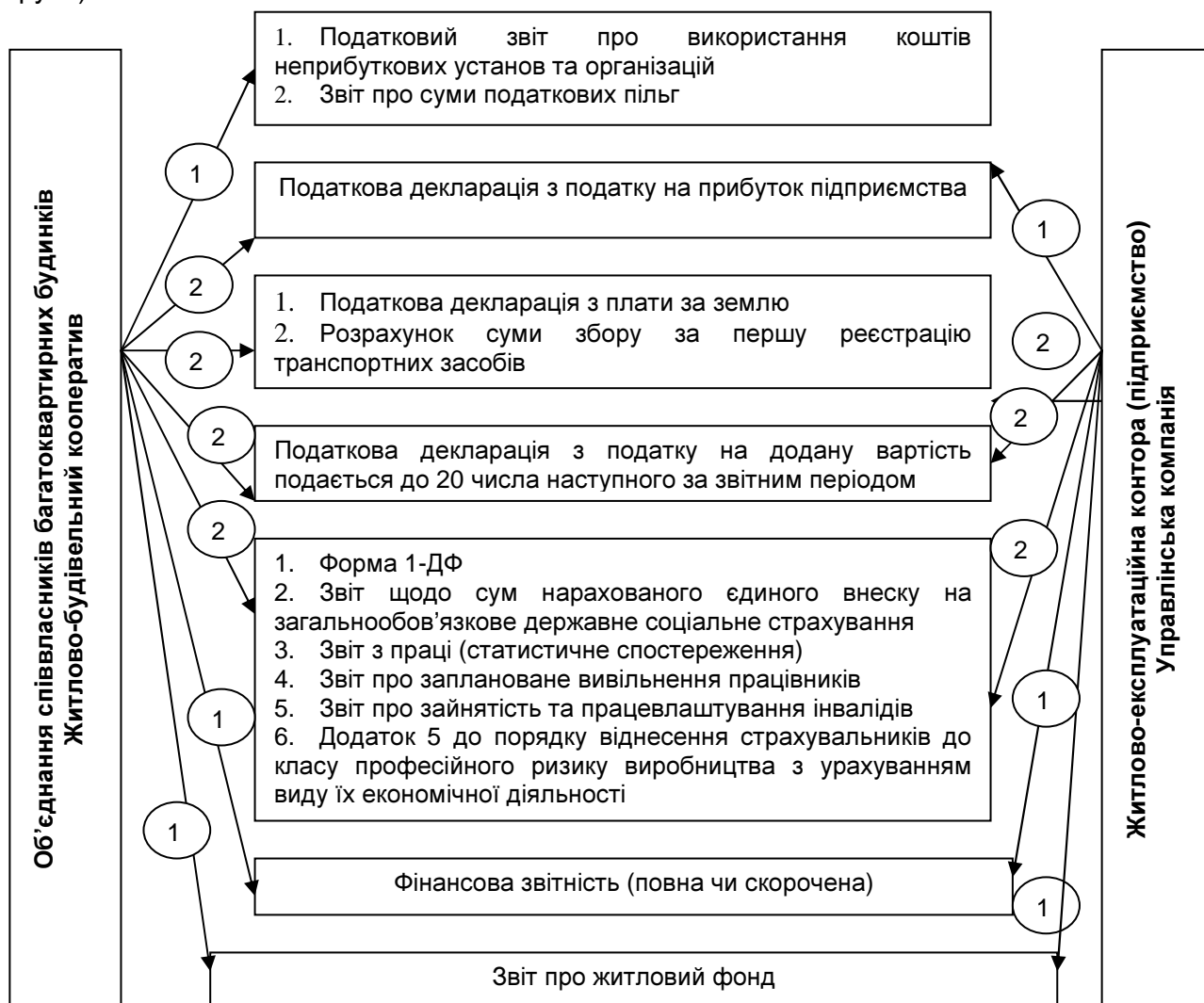

Рис. 1. Склад звітності, яку здають організації, що обслуговують житловий фонд, з урахуванням чинника економічного ефекту^{1,2}

¹Джерело. Розробка автора.

²Примітка. На рисунку використано позначення: 1 — звітність, яка подається обов'язково; 2 — звітність, яка подається за певних обставин.

До першої групи звільнених від оподаткування доходів належать внески членів ОСББ, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг та компенсацій, добровільні внески юридичних і фізичних осіб на забезпечення основної діяльності ОСББ тощо. До другої групи належать доходи, отримані у вигляді відсотків, дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, а також роялті [4].

Якщо ж ОСББ отримуватиме дохід із інших джерел, ніж визначені пунктом 157.8 статті 157 ПКУ, воно зобов'язане: сплатити податок на прибуток, який визначається як сума доходів, отриманих із інших джерел, зменшена на суму витрат, пов'язаних з отриманням таких доходів, але не вище суми таких доходів (причому у витратах сума амортизації не враховується) та заповнити частину II цього звіту [4].

2. Звіт про суми податкових пільг, подається ОСББ та ЖБК за три, шість, дев'ять і дванадцять календарних місяців відповідно за місцем реєстрації протягом 40

календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового періоду у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України. Відповідно до пп. 16.1.6 п. 16.1 ст. 16 ПКУ, платник податків зобов'язаний подавати контролюючим органам інформацію, відомості про суми коштів, не сплачених до бюджету в зв'язку з отриманням податкових пільг (суми отриманих пільг), та напрями їх використання (щодо умовних податкових пільг - пільг, що надаються за умови використання коштів, вивільнених у суб'єкта господарювання внаслідок надання пільги, у визначеному державою порядку) [4].

Оскільки ОСББ та ЖБК є суб'єктами господарювання, які не сплачують податки та збори у зв'язку з отриманням податкових пільг (в даному випадку завдяки статусу неприбуткової організації), то вони мають вести облік сум таких пільг та складати звіт про суми податкових пільг [5]. Порядок заповнення звіту ґрунтується на розрахунку не внесених до бюджету сум податків, виходячи з виду пільг, одержаних за кожним видом платежу (доходу). При розрахунку суми пільги з податку на прибуток необхідно загальну суму доходів, звільнених від оподаткування, які було одержано ОСББ у звітному періоді, помножити на ставку податку на прибуток і розраховану величину відобразити у звіті. Крім суми пільг, ОСББ у графах 9 і 10 звіту має зазначити відомості про цільове використання пільг. Враховуючи, що на сьогодні чинним законодавством не встановлено порядок розрахунку суми цільового використання пільг, у цих графах, як правило, відображають усю суму податкової пільги.

3. *Податкова декларація з плати за землю (земельний податок та/або орендна плата за земельні ділянки державної або комунальної власності)* подається не пізніше 20 лютого поточного року (щомісячно, не пізніше 20 дня наступного місяця) у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України.

Цей звіт ОСББ або ЖБК здає при дотриманні певних умов. Відповідно до законодавства [4], власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі сплачують земельний податок з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою. Право власності чи користування земельною ділянкою виникає після одержання її власником документа, що посвідчує право власності чи право користування та його державної реєстрації [4]. Документом, що посвідчує право власності чи користування на земельну ділянку, є державний акт про право власності на земельну ділянку чи державний акт на право користування земельною ділянкою. А акт приймання-передачі будинку та прибудинкової території, який отримує ОСББ, не є документом, що посвідчує право користування земельною ділянкою. Тому підстава для нарахування земельного податку та здачі вищезазначеного звіту виникає з моменту видачі відповідного державного акту на право власності чи користування відповідною земельною ділянкою після визначення меж земельної ділянки на місцевості.

До складу податкової звітності інших організацій, що обслуговують житловий фонд без статусу неприбуткової організації (ЖЕК, управлінська компанія з утримання житлового фонду) включаються такі форми звітності: податкова декларація з податку на додану вартість; податкова декларація з податку на прибуток підприємства; розрахунок суми збору за першу реєстрацію транспортних засобів, податкова декларація з плати за землю (земельний податок та/або орендна плата за земельні ділянки державної або комунальної власності).

Податкова декларація з податку на додану вартість подається до 20 числа наступного за звітним періодом у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України.

Слід наголосити, що таку форму звітності можуть здавати як прибуткові організації, що обслуговують житловий фонд, так і неприбуткові. Зокрема, це стосується і ОСББ, яке, як наголошувалося вище, відповідно до законодавства, є неприбутковою організацією, проте може здійснювати господарську діяльність для забезпечення власних потреб безпосередньо або шляхом укладення договорів з фізичними чи юридичними особами. У відповідності з ПКУ, сплата ПДВ «прив'язана» до господарської діяльності та господарських операцій (адже на добровільних засадах платником ПДВ відповідно до підпункту 180.1.1 ПКУ може стати будь-яка особа, що здійснює господарську діяльність) [4], питання про сплату ПДВ є актуальним і для ОСББ. Тим більше, що обов'язковій реєстрації при перевищенні певного обсягу поставок товарів/послуг підлягають всі суб'єкти. Відповідно до загального правила

визначення об'єкта оподаткування ПДВ, встановленого пунктом 185.1 статті 185 ПКУ, об'єктом оподаткування ПДВ є операції платників податку з постачання товарів (послуг), місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 цього Кодексу. При цьому, відповідно до підпункту 14.1.185 пункту 14.1 статті 14 ПКУ, постачання послуг — це будь-яка операція, що не є постачанням товарів, чи інша операція з передачі права на об'єкти інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи, чи надання інших майнових прав стосовно таких об'єктів права інтелектуальної власності, а також надання послуг, що споживаються в процесі вчинення певної дії або провадження певної діяльності [4]. При цьому ні статтею 196, ні статтею 197 Кодексу не передбачено виключень з об'єкта оподаткування ПДВ тих чи інших операцій, що надаються ОСББ.

Відповідно до законодавства [4], за наявності технічної можливості проведення поквартирного обліку споживання водо-, тепло-, газо-, електропостачання, гарячого водопостачання та інших послуг власники жилих і нежилых приміщень можуть перераховувати кошти безпосередньо на рахунки підприємств, організацій, які надають ці послуги, за відповідними тарифами для кожного виду послуг у порядку, встановленому законом, або кошти, що сплачуються власниками приміщень за надані їм комунальні послуги, можуть, згідно з укладеними договорами, надходити на рахунок об'єднання для накопичення та наступного перерахунку підприємствам, організаціям, які надають ці послуги. Враховуючи це, в ОСББ відсутній об'єкт оподаткування по водо-, тепло-, газо-, електропостачанню, гарячому водопостачанню та інших послугах, кошти за які власники жилих і нежилых приміщень перераховують безпосередньо на рахунки підприємств, організацій, які надають ці послуги, або перераховують на рахунок об'єднання для накопичення та наступного перерахунку підприємствам, організаціям, які надають ці послуги. Проте у випадку встановлення ОСББ для власників жилих і нежилых приміщень окремої плати за послуги з перерахунку отриманих від таких власників коштів підприємствам, організаціям, що надають послуги з водо-, тепло-, газо-, електропостачання, гарячого водопостачання та інші послуги, у ОСББ виникає об'єкт оподаткування ПДВ, виходячи з вартості наданих послуг.

Видатки на утримання і ремонт приміщень або іншого майна, що перебуває у спільній власності, визначаються статутом об'єднання та договором про їх використання (кошторисом). Кошти за користування неподільним та загальним майном і обслуговування спільної власності сплачуються на банківський рахунок об'єднання. А тому, кошти, що надходять на банківський рахунок об'єднання від власників жилих і нежилых приміщень для компенсації видатків на утримання та ремонт приміщень або іншого майна, що перебуває у спільній власності об'єднання, не підпадають під об'єкт оподаткування ПДВ.

Проте, відповідно до законодавства [8], об'єднання може здійснювати господарську діяльність для забезпечення власних потреб безпосередньо або шляхом укладення договорів з фізичними чи юридичними особами, і така господарська діяльність об'єднання (наприклад, здача в оренду нежитлових приміщень) підпадає під визначення об'єкта оподаткування ПДВ. При реєстрації ОСББ як платників ПДВ необхідно враховувати вимоги пункту 181.1 статті 181 ПКУ щодо обов'язковості реєстрації платником ПДВ у разі перевищення нарахованої (сплаченої) особі (ОСББ) протягом останніх 12 календарних місяців суми 300000 гривень (без урахування податку на додану вартість) від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню [2].

Зазначена аргументація дозволяє стверджувати, що не лише прибуткові організації, а й ОСББ та ЖБК можуть стати платником ПДВ та, відповідно, подавати вищеназаний звіт.

Податкова декларація з податку на прибуток підприємства подається щоквартально, не пізніше 40 дня наступного за звітним кварталом у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України. Даний звіт заповнюється відповідно до ПКУ.

Цей звіт може подавати і ОСББ за умови, якщо воно отримувало дохід із інших джерел, ніж визначені пунктом 157.8 статті 157 ПКУ. На практиці такими доходами найчастіше стають дохід від здачі ОСББ майна в оренду (сума орендної плати та відшкодування орендарями нежитлових приміщень витрат на утримання будинку і прибудинкової території).

Розрахунок суми збору за першу реєстрацію транспортних засобів, подається до територіальних органів Міністерства доходів і зборів України в десятиденний строк після першої реєстрації в Україні транспортних засобів. Розрахунок подається окремо по колісних

транспортних засобах, суднах та літаках і вертольотах. Відповідно даний звіт може бути у складі форм звітності усіх організацій, що обслуговують житловий фонд.

Всі організації з обслуговування житлового фонду за умови залучення найманих працівників повинні подавати й інші форми звітності (табл. 1).

Таблиця 1

Форми звітності, які подають організації з обслуговування житлового фонду за умови залучення найманих працівників¹

Форма звітності	Особливості подання
Звіт з податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку, а також порядок заповнення та подання податковими агентами (форма 1 ДФ)	подається за формою № 1ДФ окремо за кожен квартал у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України. Зазначимо, що даний звіт подається незалежно від того, виплачує організація доходи найманим працівникам чи ні протягом звітного періоду
Звіт щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	подається щомісячно, не пізніше 20 дня наступного за звітним у територіальні органи Міністерства доходів і зборів України
Звіт з праці (статистичне спостереження)	подається щомісяця, не пізніше 7 дня наступного місяця та щоквартально, не пізніше 7 дня наступного кварталу в територіальні органи Державної служби статистики України статистики в районах, містах або районах у містах
Звіт про заплановане вивільнення працівників (форма 4-ПН; план)	подається не пізніше ніж за два місяці до припинення трудових договорів до Управління державної служби зайнятості
Звіт про зайнятість та працевлаштування інвалідів (форма 10-ПІ)	подається не пізніше 1 березня наступного року у відділення фонду соціального захисту інвалідів
Додаток 5 до порядку віднесення страхувальників до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду їх економічної діяльності та проведення перевірок достовірності поданих страхувальниками відомостей про види економічної діяльності (у тому числі основний)	подається до робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві раз на рік до 25 січня року, наступного за звітним

Джерело: складено автором

Окрім того, всі організації з обслуговування житлового фонду повинні складати фінансову звітність, яка подається раз на квартал (рік) до органів статистики. Повна фінансова звітність для великих і середніх підприємств складається із п'яти форм: Балансу (Звіту про фінансовий стан), Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід), Звіту про рух грошових коштів (за прямим або непрямим методом), Звіту про власний капітал, Приміток до звітів.

Повна фінансова звітність складається за вимогами, що містяться у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1. Відповідно, квартальні форми звітності подаються не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом, а річні – до 28 лютого наступного за звітним року до органу державної статистики за місцем знаходження.

Як показує практика, повну фінансову звітність можуть подавати ЖЕКи та управлінські компанії. А ОСББ та ЖБК можуть подавати в складі фінансової звітності один звіт – Фінансовий звіт суб'єкта малого господарювання (далі – звіт) або Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. Форми таких звітів затверджено Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25.

Право здавати один фінансовий звіт чи повну фінансову звітність залежить від того, чи відповідають неприбуткові організації вимогам до суб'єктів малого підприємництва. До яких відносять юридичних осіб, до яких згідно ст. 55 Господарського кодексу України належать суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та

річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. Всі інші суб'єкти господарювання подають повний комплект фінансової звітності.

Фінансова звітність також подається до територіальних органів Міністерства доходів і зборів України у строки, передбачені для подання декларації з податку на прибуток. Тобто для більшості підприємств, для яких базовим звітним періодом є календарний рік, — протягом 60 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного року [4]. Решта (які подають декларації з податку на прибуток щокварталу) подають фінансову звітність, як і декларацію з податку на прибуток, протягом 40 календарних днів, наступних за останнім календарним днем кварталу.

Для усіх організацій, що обслуговують житловий фонд, важливим є заповнення Звіту про житловий фонд, який подається органу державної статистики за місцем знаходження. Об'єктом статистичного спостереження є житловий фонд як сукупність житлових приміщень, включаючи житлові будинки, спеціалізовані будинки (гуртожитки, притулки, дитячі будинки, будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів (дорослих і дітей), школи-інтернати та інтернати при школах), квартири, службові житлові приміщення, інші житлові приміщення в будівлях, придатних для проживання. Дані, наведені у цьому звіті, дають можливість оцінити якість житлового фонду, оскільки вони включають: загальну площу житлових приміщень, кількість квартир (їх загальну та житлову площу та кількість мешканців), дані про благоустрій, рух житлового фонду (збільшення у зв'язку із новим будівництвом, прийняття від інших підприємств; зменшення у зв'язку з ветхістю та аварійністю, внаслідок стихійного лиха, у зв'язку зі знесенням, у зв'язку з переобладнанням, передачею іншим підприємствам тощо), капітальний ремонт житлового фонду тощо.

Висновки та подальші дослідження. Проведений комплексний аналіз обов'язкових до заповнення та подання форм звітності організацій, що обслуговують житловий фонд, дав змогу зробити наступні висновки.

На сьогодні є низка нормативно-правових документів, які регулюють діяльність організацій, що обслуговують житловий фонд, та зобов'язують їх складати звітність. Основним критерієм, який визначає склад елементів звітності організацій, що обслуговують житловий фонд, є розподіл їх діяльності на дві складові: виконання статутних функцій у відповідності з основною некомерційною діяльністю, заради якої створена неприбуткова організація (ОСББ та ЖБК) або отримання економічних вигід у відповідності зі здійсненням підприємницької діяльності (ЖЕКи та управлінські компанії з утримання житлового фонду).

На нашу думку, для покращення інвестиційного клімату в сфері житлово-комунального господарства та враховуючи специфіку функціонування організацій з обслуговування житла, слід забезпечити обов'язкове оприлюднення фінансової звітності таких організацій або у періодичному друкованому виданні або в електронному ресурсі та забезпечити інституціоналізацію реалізації функцій з державного контролю за їх діяльністю з метою оптимізації грошових потоків та уникнення різного роду зловживань. Зазначене є предметом дослідження перспективних наукових розвідок у сфері функціонування організацій з обслуговування житлового фонду.

Література

1. Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л.А. Бернстайн. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.
2. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / Ф.Ф. Бутинець та ін. – Житомир: Рута, 2009. – 912 с.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Порядок обліку сум податків та зборів, не сплачених суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг від 27.12.2010 р. № 1233 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1233-2010>

6. Про житлово-комунальні послуги: закон України від 24.06.2004 р. № 1875-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
7. Про кооперацію: закон України від 10.07.2003 р. N 1087-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
8. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: закон України від 29.11.2001 р. № 2866-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
9. Рабошук А.В. Проблеми забезпечення достовірності фінансової звітності / А.В. Рабошук // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – № 9 (33). – Ч. 3. – 2012. – С. 116-124.
10. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета: монография / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 496 с.
11. Шилова Л.Ф. Методология формирования и инструментарий бухгалтерской отчетности: автореф. диссертации на соискание ученой степени доктора экон. наук за спец. 08.00.12 – бухгалтерский учет, статистика / Л.Ф. Шилова, Йошкар-Ола. – 2010. – 38 с.

References

1. Bernstein, L.A. (1996), *Analiz finansovoy otchetnosti: teoriya, praktika i interpretatsiya* [Analysis of the financial reporting: theory, practice and interpretation], Finansyi i statistika, Moscow, Russia, 624 p.
2. Butynets, F.F., (2009), *Bukhhalterskyi finansovyi oblik* [Financial record-keeping], textbook, Ruta, Zhitomir, Ukraine, Ruta, 912 p.
3. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 r. № 2768-III [The landed code of Ukraine of 25.10.2001 no. 2768-III], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
4. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI [Internal revenue code of Ukraine from 02.12.2010 no. 2755-VI], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Poriadok obliku sum podatkov ta zboriv, ne splachenykh subiekтом hospodariuvannia do biudzhetu u zviazku z otrymanniam podatkovykh pilh vid 27.12.2010 r. № 1233 [Order of account of sums of taxes and collections, not prepaid the subject of menage in a budget in connection with the receipt of tax deductions from 27.12.2010 no. 1233], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1233-2010>
6. Pro zhytlovo-komunalni posluhy: zakon Ukrainy vid 24.06.2004 r. № 1875-IV [About housings communal services: Law of Ukraine from 24.06.2004 no. 1875-IV], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
7. Pro kooperatsiiu: zakon Ukrainy vid 10.07.2003 r. № 1087-IV [About co-operation: Law of Ukraine from 10.07.2003 no. 1087-IV], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
8. Pro obiednannia spivvlasnykiv bahatokvartyrnoho budynku: zakon Ukrainy vid 29.11.2001 r. № 2866-III [About the association of joint owners of apartment house: Law of Ukraine from 29.11.2001 no. 2866-III], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
9. Raboshuk, A.V., (2012) "Problems of providing of authenticity of the financial reporting", *Ekonomichni nauky, Seriya «Oblik i finansy»*, no. 9 (33), part 3, pp. 116-124.
10. Sokolov, Ya.V., (2003), *Osnovy teorii buhgalterskogo ucheta* [The basics of theory of accounting], Finansyi i statistika, Moscow, Russia, 496 p.
11. Shilova, L.F., (2010), "Forming methodology and tool of accounting control", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.12, Yoshkar-Ola, Russia, 38 p.

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.24

Панухник Я.Г.,
здобувач¹ кафедри державного управління та економіки
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ МАРКЕТИНГОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Panukhnyk Ya.H.,
candidate for a degree of the department
of state management and economics
Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

CONCEPTUAL APPROACHES TO MARKETING INFORMATION SYSTEMS DEVELOPING FOR INDUSTRIAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Посилення конкуренції між суб'єктами господарювання на українському ринку підвищило інтерес вітчизняних наукових дослідників та практиків до підходів, які забезпечують ефективне функціонування підприємницьких структур за нових умов господарювання. Домінування маркетингової концепції як основи управління сучасним підприємством обумовлено низкою факторів.

Передусім варто зауважити той факт, що на початку XXI століття більшість товарних ринків в Україні поступово наближуються до високого рівня насичення та характеризуються жорсткою конкуренцією. На тлі зниження платоспроможного попиту населення на товари та послуги в умовах економічної кризи посилюються вимоги до якості організації маркетингового управління, перед підприємствами усе більш гостро постають питання чіткого визначення своїх цільових сегментів із їх специфічними потребами, що можливо лише з використанням маркетингового інструментарію.

В умовах скорочення платоспроможного попиту населення в Україні внаслідок кризи відбувається зміна обсягів та структури споживання, змінюється купівельна поведінка споживачів, їх вибір стає у більшій мірі раціональним та ретельно виваженим. Це вимагає від виробників все більшої уваги до інструментів управління маркетингом як на стратегічному, так і на тактичному рівні, адже виробникам із метою забезпечення сталих позицій на ринку потрібна виважена цінова політика, оптимальна асортиментна політика із урахуванням зміни структури споживання, потрібні більш продумані та цілеспрямовані маркетингові заходи із просування продукції і т.п. Отже, на даний момент цілком очевидно, що основою успішної ринкової діяльності сучасного підприємства виступає саме маркетинг та система стратегічного маркетингового управління, яка охоплює всі функціональні сфери його діяльності. Варто зазначити, що інформаційною основою ефективної маркетингової системи підприємства є маркетингова інформаційно-аналітична система, яка на даний момент стає важливим фундаментом при прийнятті стратегічних і тактичних маркетингових рішень. Вказане визначило актуальність дослідження.

¹ Науковий керівник: Рудакевич М.І. – д.н.держ.упр., професор

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання маркетингу в діяльності підприємства висвітлені у працях С.С. Гаркавенка [1], А.В. Войчак [2], А.І. Оксанич [3], В.Р. Петренка [3], О.П. Костенка [3], Г.А. Черчиль [4], Е.П. Голубкова [5], Л.В. Балабанової [6], А.О. Старостіної [7], Ф. Котлера [8], В.Р. Прауде [9], О.Б. Білого [9], Л.Ф. Єжової [10], В.А. Полторак [11], М.І. Белявцева [12], С.В. Мхитаряна [14], І.О. Буцацької [15], В.Д. Маркової [16]. Однак, недостатньо уваги приділено проблемі побудови маркетингових інформаційних систем промислових підприємств в умовах загострення конкурентної боротьби.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування концепції побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження теоретико-методологічних засад стратегічного маркетингового управління переконливо засвідчує, що правильне і постійне використання повної, достовірної та якісної маркетингової інформації забезпечує прийняття ефективних рішень та веде до покращення діяльності підприємства, а це, у свою чергу, стає фундаментом для формування конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Водночас, необхідною умовою ефективного використання маркетингової інформації при прийнятті управлінських рішень є формування маркетингової інформаційної системи, яка б забезпечувала надійну обробку інформаційних потоків з метою пошуку шляхів покращення діяльності підприємства.

Дослідження засвідчують, що трансфер інформації між управлінськими рівнями підприємства, який потрібен для успішного ведення маркетингової діяльності та прийняття ефективних управлінських рішень, відбувається за допомогою сучасних інформаційних технологій та засобів зв'язку. Для сучасних умов характерним є застосування на підприємстві високоефективної системи інформації, заснованої на використанні новітніх технічних засобів автоматизованої обробки цифрової та текстової інформації, об'єднаних у єдину інформаційну систему [1, с. 31].

Очевидно, що в нинішніх умовах динамічного середовища у підприємств суттєво зростають вимоги до повноти, якості та своєчасності одержання й обробки маркетингової інформації. Під впливом даних вимог відбувається тотальний перехід до використання у маркетинговій діяльності підприємств ефективних інформаційних та технічних засобів її обробки, що на даний момент виступають необхідною (проте не достатньою) умовою забезпечення результативності управління маркетингом. Отже, цілком справедливо вважається, що найбільш ефективним варіантом інформаційного забезпечення діяльності підприємств, відповідно до положень системного підходу, є організація інформаційних систем у маркетингу.

На сьогоднішній день важливим напрямком маркетингової інформаційної системи є зниження рівня, вирішення різноманітних проблемних завдань та забезпечення ефективного здійснення стратегічного маркетингового управління промисловим підприємством на основі безперервної обробки інформаційних потоків даних.

Нині на створення, впровадження та експлуатацію інформаційних систем у маркетингу витрачаються величезні матеріальні, часові та трудові ресурси, які надалі будуть тільки зростати. Зрозуміло, що ефективність цих витрат значною мірою залежить від всебічності досліджень та повноти опрацювання теоретико-методологічних основ розробки маркетингових інформаційних систем (МІС), що формують базис для їх практичного впровадження в маркетингову діяльність вітчизняних виробничих підприємств.

Основним призначенням впровадження на підприємстві маркетингової інформаційної системи є постійне надання менеджерам визначеної інформації для оптимізації та прийняття оптимальних управлінських рішень.

У науковій літературі МІС визначають як сукупність прийомів, методів, організаційних заходів і технічних засобів для збору, нагромадження й обробки даних, необхідних для здійснення маркетингової діяльності. А.В. Войчак вважає, що «маркетингова інформаційна система – це сукупність планових і систематизованих методів і процесів збору, аналізу й обробки маркетингової інформації, необхідної для прийняття маркетингових рішень» [2, с. 49].

Раціональне визначення МІС пропонують А.П. Оксанич, В.Р. Петренко, О.П. Костенко, які розглядають її як «комплекс заходів й інструментів, спрямованих на вирішення проблем щодо координації маркетингової стратегії управління підприємством» [3, с. 301]. Г.А. Черчиль під МІС

розуміє сукупність процедур і методів, призначених для регулювання планомірного збору, аналізу і розподілу інформації для підготовки та прийняття маркетингових рішень [4, с. 42].

Вчений Е.П. Голубков вважає, що: «МІС – це сукупність (єдиний комплекс) персоналу, обладнання, процедур і методів, що призначена для збору, обробки, аналізу і розподілу у встановлений час достовірної інформації, необхідної для підготовки і прийняття маркетингових рішень» [5].

На думку Л.В. Балабанової, МІС або система маркетингової інформації є сукупністю інформаційних процесів для задоволення потреби в інформації різних рівнів прийняття маркетингових рішень [6]. Потрібно зазначити, що в такому підході і трактуванні поняття «маркетингова інформаційна система» ототожнюється із «системою маркетингової інформації», що в науковій літературі зустрічається досить часто. Так А.А. Старостіна та В.А. Кравченко вважають, що система маркетингової інформації – це постійно діюча система взаємодії людей, технічних засобів та методичних способів для планування, одержання й обробки інформації, спрямованої на успішне виконання поставлених завдань [7, с. 31]. Ф. Котлер вважає, що: «система маркетингової інформації – постійно діюча система взаємозв'язку людей, обладнання і методичних прийомів, призначених для збору, класифікації, аналізу, оцінки і розподілу актуальної, своєчасної і точної інформації для використання її керівниками сфери маркетингу з метою удосконалення планування, перетворення в життя і контролю за виконанням маркетингових заходів» [8, с. 76].

Вчені В.Р. Прауде і О.Б. Білий називають безперервно діючу взаємопов'язану систему людей, обладнання та процедури збору, обробки, аналізу, оцінки й розподілу інформації за місцем, часом і точністю для прийняття рішень з питань маркетингового планування, його інструментів і контролю – інформаційна система маркетингу (ІСМ) [9, с. 45]. У наведеному визначенні під ІСМ розуміється МІС.

Інші вчені стверджують, що подібність понять МІС та ІСМ не робить їх тотожними, оскільки: «маркетингова інформаційна система представляє собою систему персоналу, устаткування, методів і даних, призначену для збору, переробки, зберігання і передачі маркетингової інформації. А система маркетингової інформації є організаційною сукупністю маркетингової інформації». Залежно від виду інформації розрізняють систему маркетингової інформації зовнішнього середовища і систему маркетингової інформації внутрішнього середовища. Можна погодитися із думкою Л.Ф. Єжової, яка вважає, що маркетингові інформаційні системи створюються з урахуванням конкретних потреб підприємств і тому у кожного підприємства – своя система [10, с. 37]. Ми поділяємо думку В.А. Полторак, яка стверджує, що: «маркетингова інформаційна система, по-перше, є складовою частиною інформаційної системи управління підприємства; по-друге, вона використовує зовнішні і внутрішні джерела інформації, чим забезпечує розвиток зв'язків з ринком; по-третє, для кожного підприємства МІС може перебувати на різних етапах розвитку: простій системі обліку даних; системі маркетингової звітності; системі, орієнтованій на використання різного виду розрахункових моделей» [11, с. 35]. А.О. Старостіна та інші вчені вважають, що МІС необхідна тільки для здійснення маркетингової діяльності, всі інші види діяльності (виробництво, інновації, інвестиції) не ґрунтуються на МІС. З цими твердженнями можна не погодитись, оскільки маркетингова інформація зачіпає й інші види діяльності підприємства. Так, на основі маркетингової інформації приймаються стратегічні рішення про виробництво певного виду продукту. Причому, на її основі приймаються та складаються стратегічні плани виробництва продукції залежно від кожного окремого життєвого циклу товару. Інноваційна діяльність також супроводжується маркетинговою інформацією, оскільки без неї недоцільно здійснювати аналіз розробки та виробництва інноваційного продукту чи послуги. У свою чергу, ризик інвестиційної діяльності також знижується, якщо в основі прийняття рішення про інвестування того чи іншого проекту лежить обґрунтоване дослідження маркетингових даних. Таким чином, можемо сказати, що в основі більшості стратегічних управлінських рішень лежить маркетингова інформація.

У науці, як правило, розглядаються системи МІС, які виконують аналогічні функції, незважаючи на те, що їхні назви можуть бути різними (так, підсистема внутрішньої маркетингової інформації може тлумачитися як система внутрішньо-фірмової звітності).

Враховуючи вищенаведені погляди на сутність МІС, можемо сформулювати своє тлумачення цього поняття, згідно із яким під маркетинговою інформаційною системою ми

розуміємо комплексну організаційно-управлінську структуру, яка включає в себе: персонал, технічні засоби, методи і прийоми збору, аналізу та прогнозування маркетингових даних з метою прийняття оптимізованих управлінських рішень. Взаємопов'язана між собою різноманітними процесами: дослідження; інформаційного збору, обробки, зберігання, передачі інформації; показниками, методами і моделями спостереження, прогнозування та аналізу даних, МІС створює надійну основу для прийняття ефективних управлінських рішень.

МІС на підприємстві повинна будуватися на певних принципах. До основних з них, як відзначає М.І. Белявцева, можна віднести [12, с. 58]: визначення основних вимог до складу інформації залежно від її характеру та цілеспрямованості; розробка системи зберігання, використання та видачі інформації як у централізованому, так і в децентралізованому управлінні; визначення потреби у технічних засобах (у тому числі комп'ютерної техніки) підприємства у цілому і в кожному підрозділі; розробка програмного забезпечення, створення і використання банків даних; забезпечення копіювальними засобами, телексами, усіма засобами зв'язку і комунікацій у межах підприємства в цілому.

Ефективне формування та включення МІС в управлінську діяльність підприємства забезпечить адаптацію підприємства до змін зовнішнього середовища, дозволить за рахунок побудови системи спостереження та дослідження за станом маркетингового середовища оцінювати міру, характер та напрямок його впливу на позиції підприємства у стратегічній перспективі. У кінцевому рахунку функціонування повноцінної маркетингової інформаційної системи має зорієнтувати підприємство на вибір найбільш оптимальної маркетингової стратегії (із переліку стратегічних альтернатив), та забезпечить можливість систематичного відстеження маркетингових позицій та запровадження необхідних коригувальних заходів у разі їх зміни (рис. 1). При цьому підсистема інформаційного спостереження дозволить накопичувати недостатню кількість інформаційних даних та забезпечить безперервне спостереження за змінами основних факторів навколишнього середовища у динаміці.

Крім системи інформаційного спостереження, важливе місце в МІС для реалізації якісного прийняття стратегічних управлінських рішень посідає підсистема маркетингового дослідження, оскільки забезпечує пошук маркетингової інформації, визначає головні критерії, обмеження, параметри, можливості та пріоритети, після чого обираються необхідні та найефективніші способи збирання інформаційних даних.

У науці під поняттям «маркетингове дослідження» розуміється процес збору, обробки та аналізу даних за аспектами маркетингової діяльності фірми, в межах яких слід використовувати певні рішення, а також аналіз компонентів зовнішнього середовища, що впливають на маркетингову діяльність фірми [13, с. 249].

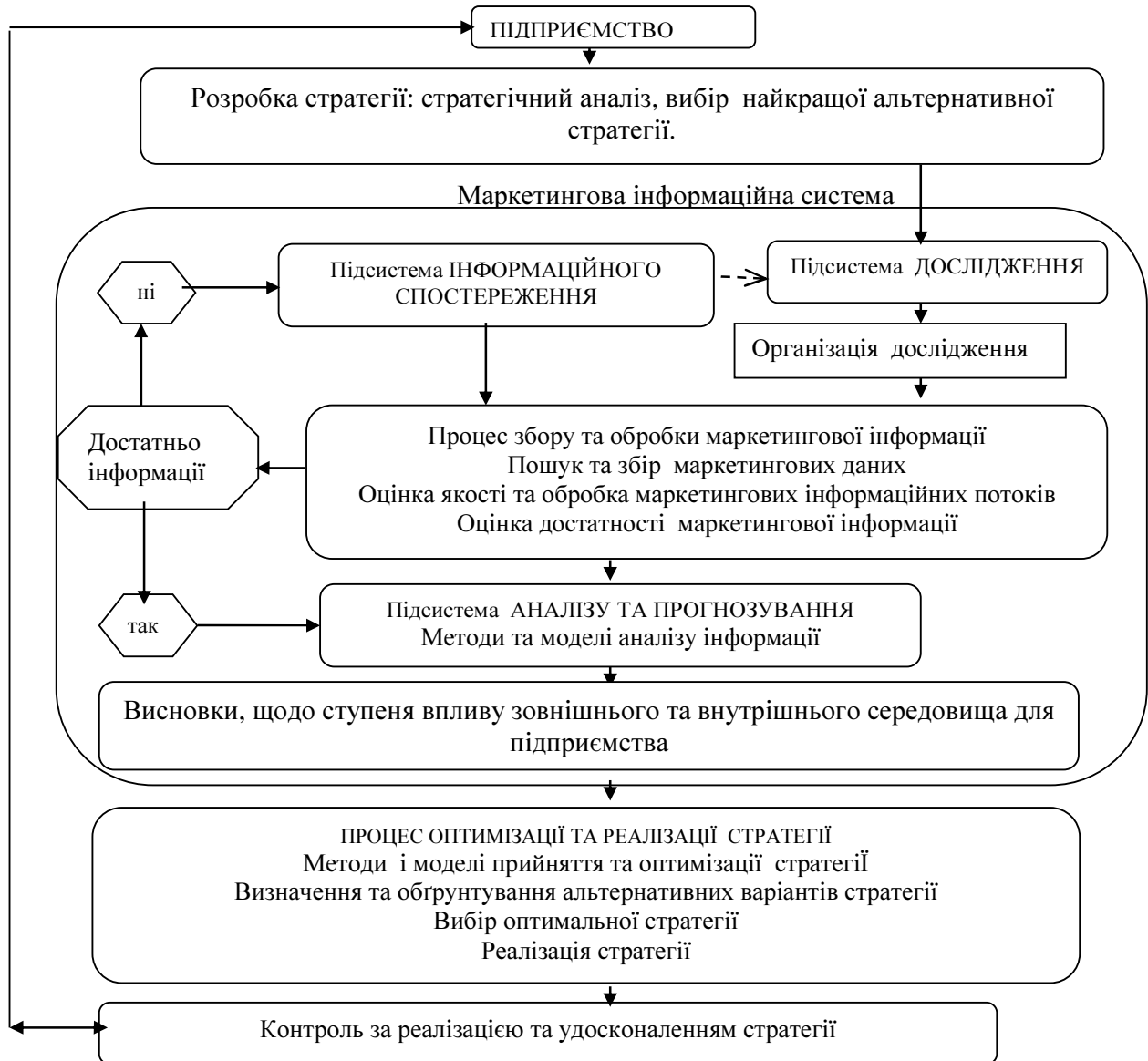
Саме тому вивчення факторів маркетингового середовища шляхом збору та обробки маркетингової інформації, дозволить оптимізувати збір, обробку, зберігання і передачу інформаційних даних для визначення важливих тенденцій та прийняття ефективних стратегічних управлінських рішень (рис. 2).

Крім підсистеми інформаційного спостереження, ефективність функціонування МІС забезпечується також якісним процесом аналізу та прогнозування досліджуваних інформаційних даних. Цей процес у МІС покликана виконувати підсистема «аналізу та прогнозування». Саме вона повинна забезпечувати ефективний аналіз одержаних маркетингових інформаційних даних. Важливу увагу під час аналізу та прогнозування маркетингової інформації слід приділити методам і моделям, на основі яких повинна здійснюватися якісна обробка зібраних даних.

Процес аналізу та прогнозування маркетингової інформації в МІС дає можливість обґрунтувати найоптимальніші показники для подальшого визначення альтернативних варіантів управлінських рішень. Точність прогнозування залежить від якості виконання всіх попередніх етапів, а також методів, за допомогою яких здійснюється сам аналіз. Таким чином, комплексний процес аналізу та прогнозування інформаційних даних дозволить сформувати декілька альтернативних варіантів управлінських рішень. Після цього на основі процесу вибору та реалізації управлінських рішень здійснюється вибір найоптимальнішого для підприємства.

Ми погоджуємось з твердженнями провідного дослідника С.В. Мхитаряна, який стверджує, що: «маркетингова інформаційна система бере участь у всіх етапах управління маркетингом. На етапі аналізу МІС допомагає збирати, систематизувати й обробляти

інформацію. На етапі планування допомагає розробляти плани різних ступенів деталізації. Окремі складові МІС, такі як автоматизовані робочі місця (АРМ), дозволяють ефективно виконувати маркетингові плани. На етапі контролю МІС оцінює розбіжність між планованими і фактичними показниками, тим самим впливає на коректування планів і маркетингове управління» [14, с. 24].

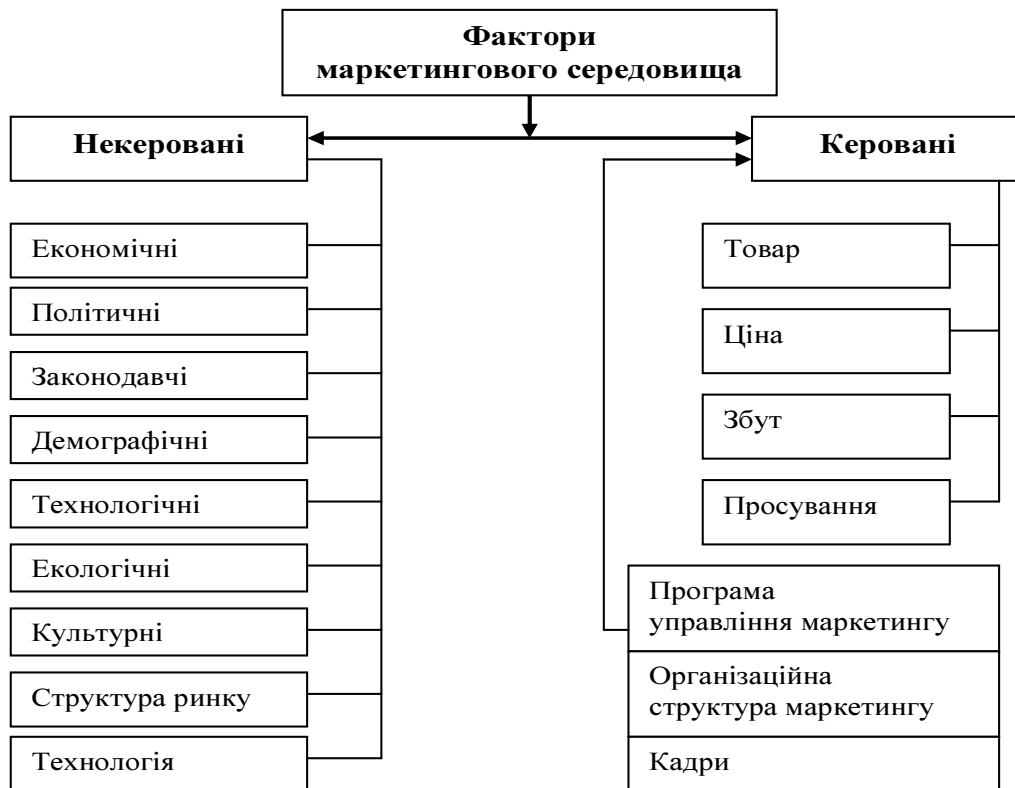

Рис. 1. Підвищення адаптивності підприємства у стратегічному плані на основі маркетингової-інформаційної системи

Джерело: розробка автора

Аналізуючи організаційну складову МІС, її підсистеми та розглядаючи її як організаційно управлінську структуру доцільно відзначити, що вона може мати різні життєві етапи (цикли) свого функціонування. Так, можна частково погодитися з І.О. Буцацькою, яка зазначає, що: «для МІС кожного підприємства характерні різні за своїм типом життєві цикли: розробка маркетингової інформаційної системи (попередній аналіз, планування розробки та експлуатації маркетингової інформаційної системи); впровадження (деталізація плану експлуатації маркетингової інформаційної системи); розвиток (відповідність показників ефективності функціонування маркетингової інформаційної системи запланованим показникам); спад (невідповідність показників ефективності функціонування маркетингової інформаційної системи запланованим показникам)» [15].

Проходячи життєві цикли функціонування, МІС неодмінно модифікується на кожному з них. Саме тому на етапі спаду МІС потрібно реорганізувати та пристосовувати її діяльність до нових умов у зв'язку зі зміною зовнішнього середовища та різної динаміки росту підприємства.

Рис 2. Основні фактори маркетингового середовища

Джерело: розробка автора

Ми погоджуємось з дослідницею В.Д. Марковою, яка для забезпечення ефективного функціонування МІС на підприємстві сформувала низку проблемних питань, котрі першочергово необхідно вирішити менеджерам підприємства [16, с. 31]: організаційні: хто повинен відповідати за успішне функціонування цієї системи в компанії; як забезпечити регулярність заповнення необхідних форм і передачі іншої інформації з боку персоналу компанії і т. д.; процедурні: як працювати із якісною інформацією, без якої неможливо пояснити глибинні причини, які визначають динаміку розвитку ринку; як оцінювати достовірність інформації; комунікаційні: як забезпечити участь менеджерів у створенні МІС, а потім використання інформації в ухваленні управлінських рішень.

Формуючи на підприємстві МІС, потрібно оптимізувати її роботу, орієнтуючись на її мобільність та оперативність. Для ефективної обробки маркетингових даних важливо використовувати програмне забезпечення, яке дозволить оперативніше аналізувати інформацію, а також інформаційно-аналітичний відділ, фахівці якого здійснюватимуть управління інформаційно-аналітичним забезпеченням маркетингової діяльності підприємства. На сьогоднішній день на багатьох підприємствах уже існує інформаційно-аналітичний відділ, який має свою інформаційну базу даних. Зазначимо, що для формування МІС важливе значення відіграє інформація відділу маркетингу. Таким чином, на основі існуючої інформації як маркетингового, так і інформаційно-аналітичного відділу за допомогою спеціалістів можна сформувати базу даних МІС.

В організаційній структурі МІС доцільно запропонувати мінімальний склад працівників, які б на основі комп'ютерного та програмного забезпечення змогли здійснювати ефективну її роботу: маркетинговий дослідник – займається збором інформаційних ресурсів та структурує їх для ефективного аналізу та швидкого прийняття рішень, також на нього покладається завдання стеження як за внутрішнім, так і за зовнішнім середовищем; маркетинговий

аналітик працює в парі із пошукувачем та формує основні критерії вибору та оцінки інформаційних даних; визначає методи збору, дослідження, аналізу та прогнозування; маркетинг-менеджер очолює МІС та координує роботу маркетингового відділу, основне його завдання прийняття ефективних стратегічних управлінських рішень.

Висновки та подальші дослідження. Отже, на сьогоднішній день досить актуальним завданням для українських підприємств є забезпечення ефективності стратегічного управління підприємством на основі впровадження комплексної інформаційно-аналітичної маркетингової системи. Можемо відзначити, що для сучасних умов функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання вкрай важливе застосування вискоелективної системи маркетингової інформації, заснованої на використанні новітніх технічних засобів автоматизованої обробки цифрової і текстової інформації, об'єднаних у єдину мережу за допомогою системи зв'язку.

Роль маркетингової інформаційної системи в системі управління маркетингом полягає у визначенні потреб в інформації для маркетингового управління, її одержанні і своєчасному наданні менеджерам для прийняття рішень. Цілком очевидно, що розробка і впровадження елементів маркетингових інформаційних систем у практичну діяльність будь-якого підприємства забезпечить йому оперативний доступ до даних про ринкову ситуацію і якісну перевагу над конкурентами.

Досвід підтверджує, що маркетингові інформаційні системи на підприємствах можуть перебувати на різних етапах свого розвитку, у тому числі: проста система обліку даних; система маркетингової звітності; системи, орієнтовані на використання різного роду розрахункових моделей та системи маркетингового прогнозування й ін. У свою чергу, розвинена маркетингова інформаційна система включає наступні елементи: інформацію про внутрішні можливості підприємства для ефективного їх використання при здійсненні маркетингових зусиль; інформацію про розвиток зовнішніх умов для розробки стратегічних і оперативних рішень маркетингової діяльності підприємства на ринку; інформацію про результати спеціальних маркетингових досліджень, здійснених підприємством з метою одержання додаткових даних оригінального характеру; систему обробки маркетингової інформації (з використанням сучасних інформаційних технологій для збору та аналізу маркетингових даних).

Можна стверджувати, що стрімке входження вітчизняних підприємств у ринкові умови вимагає від них мобільності та оперативності у прийнятті маркетингових рішень. У даних умовах маркетингові інформаційні системи починають відігравати провідну роль на підприємстві і вносити істотний вклад у процес прийняття маркетингових рішень, а тому цілком обґрунтовано можна зауважити, що питання впровадження в практику маркетингу спеціалізованих інформаційно-аналітичних систем зараз дуже актуальні для українських підприємств. При цьому вибір того чи іншого програмного забезпечення обумовлюється масштабами діяльності підприємства, кількістю та складністю маркетингових завдань, які стоять перед службами маркетингу підприємств, рівнем комп'ютеризації та рівнем кваліфікації персоналу, бюджетом витрат на маркетинг. Викладені завдання становитимуть проблемне поле наукових розвідок у вказаній сфері.

Література

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг : підручник / С.С Гаркавенко. – К. : Лібра, 2004. – 712 с.
2. Войчак А.В. Маркетинговий менеджмент : підручник / А.В. Вовчак. – К. : КНЕУ, 1998. – 268 с.
3. Оксанич А.І. Інформаційні системи і технології маркетингу : навчальний посібник / А.І. Оксанич, В.Р. Петренко, О.П. Костенко. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 320 с.
4. Черчилль Г.А. Маркетинговые исследования : учебник / Г.А. Черчилль. – СПб: Питер, 2000. – 752 с.
5. Голубков Е.П. Основы маркетингу : підручник / Е.П. Голубков. – М. : Изд-во Эксмо, 1999. – 103 с.
6. Балабанова Л.В. Маркетинговий менеджмент : навчальний посібник / Л.В. Балабанова / 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2004. – 354 с.

7. Старостіна А.О. Маркетинг : навчальний посібник / А.О. Старостіна, Д.М. Черваньов, О.В. Зозульок. – К. : Знання-Прес, 2002. – 191 с.
8. Котлер Ф. Маркетинг от А до Я. 80 концепцій, которые должен знать каждый менеджер [пер. с англ. Ю. Каптуревский] / Ф. Котлер. – СПб: «Нева», 2003. – 224 с.
9. Прауде В.Р. Маркетинг : навчальний посібник / В.Р. Прауде, О.Б. Білий. – К. : Вища школа, 1994. – 256 с.
10. Єжова Л.Ф. Інформаційний маркетинг : навчальний посібник / Л.Ф. Єжова. – К. : КНЕУ, 2002. – 360 с.
11. Полторак В.А. Маркетингові дослідження : навчальний посібник / В.А. Полторак. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 387 с.
12. Белявцев М.І. Маркетинговий менеджмент : навчальний посібник / М.І. Белявцев, В.Н. Воробйова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 407 с.
13. Економічна енциклопедія: У трьох томах. - Том 2 / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. – 848 с.
14. Мхитарян С.В. Маркетингова інформаційна система: професійне видання для бізнесу / С.В. Мхитарян. – М.: Изд-во Эксмо, 2006. – 336 с.
15. Бучацька І.О. Розвиток інформаційного забезпечення маркетингової діяльності торговельних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / І. О. Бучацька. – Київ, 2000. – 20 с.
16. Маркова В.Д. Маркетинг менеджмент / В.Д. Маркова. – Новосибірськ: «ЗКОР-штага», 2005. – 248 с.

References

1. Harkavenko, S.S. (2004), *Marketyng* [Marketing], textbook, Libra, Kiev, Ukraine, 712 p.
2. Voichak, A.V. (1998), *Marketynhovui menedzment* [Marketing management], textbook, KNEU, Kiev, Ukraine, 268 p.
3. Oksanych, A.I., Petrenko, V.R. and Kostenko, O.P. (2008), *Informatsiini systemy i tekhnologii marketynhu* [Marketing informational systems and technologies], tutorial, «Vydavnychiy dim «Profesional», Kiev, Ukraine, 320 p.
4. Cherchyl, G.A. (2000), *Marketingovue issledovaniya* [Marketing reserch], textbook, St. Petersburg, Russia, 752 p.
5. Holubkov, E.P. (1999), *Osnovy marketynhu* [Marketing Principles], textbook, Eksmo, Moscow, Russia, 103 p.
6. Balabanova, L.V. (2004), *Marketingovuy menedzment* [Marketing management], tutorial, Znannia, Kiev, Ukraine, 354 p.
7. Starostina, A.O., Chervanov, D.M., Zozulok, O.V. (2002), *Marketynh* [Marketing], tutorial, Znannia-press, Kiev, Ukraine, 191 p.
8. Kotler, F. (2003), *Marketing ot A do Ya. 80 koncepciy, kotorue dolzhen znat kazhduy menedzher* [Marketing from A to Z], Neva, St. Petersburg, Russia, 224 p.
9. Praude, V.R. and Bilyi, O.B. (1994), *Marketing* [Marketing], Vyscha shkola, Kiev, Ukraine, 256 p.
10. Ezhova, L.F. (2002), *Informatsiinui marketyng* [Informational marketing], tutorial, KNEU, Kiev, Ukraine, 360 p.
11. Poltorak, V.A. (2003), *Marketynhovi doslidzhennia* [Marketing research], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kiev, Ukraine, 387 p.
12. Beliavtsev, M.I. and Vorobiova, V.N. (2006), *Marketynhovui menedzhment* [Marketing management], manual, Tsentr navchalnoi literatury, Kiev, Ukraine, 407p.
13. Mochernyi, S.V. etc. (2001), *Ekonomichna entsyklopediia*, Tom 2, [Economic encyclopedia, Part 2], Vydavnychiy tsentr "Akademiiia", Kiev, Ukraine, 848 p.
14. Mkhitarian, S.V. (2006), *Marketingova informatsionnaya sistema* [Marketing informational system], Eksmo, Moscow, Russia, 336 p.
15. Bytchatska, I.O. (2000), *Rozvytok informatsijnogo zabezpechennya marketingovoi diyalnosti torgovelnug pidpruemstv* [Marketing informational support development of trading companies activities], thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), Kiev, Ukraine, 20 p.
16. Markova, V.D. (2005), *Marketing menedzhment* [Marketing menedzment], Zkor-shtaga, Novosibirsk, Russia, 248 p.

УДК 633.66.001.76

Новицький К.О.,
здобувач*
Інститут інноваційного провайдингу НААН

ОБҐРУНТУВАННЯ БІЗНЕС-МОЖЛИВОСТЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ З ВИРОБНИЦТВА СТЕВІЇ ЯК ПРИРОДНОГО ЦУКРОЗАМІННИКА

Novytskyi K.O.,
candidate for a degree
Institute of Innovative Providing of NAAS

BUSINESS OPPORTUNITIES ARGUMENTATION FOR INNOVATIVE PROJECT OF PRODUCING STEVIA AS A NATURAL SWEETENER

Постановка проблеми. Стрімке поширення в усьому світі продуктів на основі природних цукрозамінників зумовлює необхідність збільшення виробництва стевії за інноваційними технологіями. Вітчизняні підприємці мають можливість зайняти відповідну нішу не тільки на внутрішньому, але й світовому ринку природних цукрозамінників, оскільки Україна відноситься до невеликої кількості держав, де можна вирощувати стевію. Проте в умовах жорсткої технологічної, екологічної, цінової конкурентної боротьби для прийняття рішення щодо капіталовкладень в цей вид діяльності підприємці повинні правильно і точно оцінити можливі, економічні наслідки реалізації інноваційного бізнес-проекту, тому важливе значення має його економічне обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності інновацій та методи обґрунтування інноваційних проектів досліджує багато вітчизняних вчених, серед яких: С. Бушуєв [2], В. Геєць [6], В. Грига [8], С. Ілляшенко [10], Б. Маліцький [12] та інші; серед закордонних: П. Друкер [9], Ф. Кліфорд [11], С. Валдайцев [20], Г. Гольдштейн [7] та ін.; методичні підходи щодо інноваційного бізнес-проекування в аграрній сфері – С. Володін [4; 5]. Проте проблема прийняття виважених рішень щодо вибору інноваційних проектів потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження є поглиблення теорії і практики інноваційного бізнес-планування в рослинництві на прикладі інноваційного проекту з виробництва природного цукрозамінника, що сприятиме підвищенню об'єктивності та обґрунтованості його практичного застосування та збільшенню виробництва стевії в Україні.

Для досягнення цієї мети необхідно розглянути складові кейсу інноваційних пропозицій з виробництва листя стевії; дослідити ступінь новизни продукту та можливу сферу його застосування; проаналізувати ринок інноваційної продукції; визначити соціально-економічну ефективність проекту з вирощування стевії.

Об'єктом дослідження є бізнес-можливості виробництва природного низькокалорійного цукрозамінника – стевії.

Предмет дослідження – організаційно-економічне забезпечення виробництва інноваційної продукції на основі стевії.

Виклад основного матеріалу досліджень. В наукових виданнях існують різні визначення інноваційного проекту. Так Василенко В. О. розглядає його як систему взаємопов'язаних цілей і програм їхнього досягнення, що представляють собою комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних та інших заходів, відповідним чином організованих, оформлених комплектом проектної документації, що забезпечують ефективне вирішення конкретного науково-

* Науковий керівник: Володін С. А. – д.е.н., член-кореспондент НААН

технічного завдання, вираженого в кількісних показниках і приводить до інновації [3, с. 256]. Проте більш чітко визначення наведено в Законі України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4.07.2002 р. (ст. 1): «інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції».

Бізнес-планування інноваційного проекту з виробництва стевії як природного цукрозамінника проведено за науково-методичними рекомендаціями, відпрацьованими в Інституті інноваційного провайдингу НААН [16], на базі науково-технічних розробок Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН. Проект спрямовано на вирішення проблем вирощування в Україні природних цукрозамінників із застосуванням комплексу інноваційних технологій вітчизняних науковців.

Реалізація інноваційного проекту сприятиме створенню умов для стабільного й ефективного вирощування стевії, як сировини, з подальшою переробкою її на продукцію харчової, косметичної та інших галузей промисловості, формуванню ринкових засад її руху.

Використання продукції, отриманої в наслідок реалізації проекту, дозволить підтримати національного виробника продукції рослинництва.

Останнім часом за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я кожен житель планети став споживати до 100 грамів цукру щоденно [23]. Надмірне споживання цукру може призвести до вкрай негативного впливу на організм і стати причиною багатьох тяжких захворювань, таких як цукровий діабет, гіпоглікемія, атеросклероз, надлишкова вага, гіпертонія, хвороби зубів та ясен. Кількість хворих цукровим діабетом в Україні становить близько 11% її населення і ще 5% перебувають у групі ризику, а це близько 7,5 млн. чол. [15]. Люди звикли до солодкого, і тому пошук цукрозамінників став останнім часом однією з основних тем не тільки в Україні, але і в усьому світі. Ринок цукрозамінників на сьогоднішній день представлений в основному штучними підсолоджувачами, але вони шкідливі для організму, що підтверджують численні дослідження. Запобігти цьому можна шляхом введення в раціон харчування людини природного, натурального підсолоджувача із листя стевії. Ця рослина містить у своєму складі дитерпенові глікозиди, які перевищують солодкість цукру в 300 разів і мають широкий спектр лікувальної дії [18].

Стевія не тільки може замінити цукор у продуктах харчування, але й допомогти в лікуванні цілої низки тяжких захворювань, із зазначених вище: цукровий діабет, атеросклероз, захворювання серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, печінки, нирок, карієсу, пародонтозу тощо.

В Японії стевія отримала найбільше поширення, населення якої споживає 90% всієї виробленої в світі стевії, а 70% її солодкого ринку становить продукція із стевії [22, с. 62]. У Японії стевія оголошена національною цінністю й вивезти її за межі країни в чистому вигляді неможливо. В «Програмі виживання нації», яку прийняв японський уряд після Хіросіми та Нагасакі, стевія увійшла окремим параграфом. На сьогоднішній день середня тривалість життя японців становить 90 років, на відміну 60-х років ХХ століття, коли цей показник становив 56 років [23].

В Україні стевія зареєстрована Міністерством охорони здоров'я як лікарська рослина й біологічно-активна добавка. Практично у всіх країнах СНД вона дозволена до використання з лікувальними властивостями. У Казахстані, Узбекистані стевія має фармакологічну цінність.

Реалізація інноваційного бізнес-проекту сприятиме підвищенню показників виробництва товарної продукції, покращенню селекційно-насінницької роботи такої цінної культури, як стевія. Забезпечення господарств всіх форм власності продукцією стевії високої якості, отриманою на основі використання нових сортів вітчизняної селекції, економічно сприятиме розвитку переробних галузей. Широке впровадження новітніх технологій дозволяє вирішити проблеми з вирощування й переробки стевії в умовах жорстокої конкуренції на ринку цукру та цукрозамінників.

Використання можливостей науки значно підвищує ефективність виробництва та сприяє вирішенню питання його модернізації за рахунок залучення більш широкого використання результатів моделювання та удосконалення ефективних технологій вирощування стевії, вирощування та розмноження насіння, застосування інтенсивних технологій вирощування стевії.

Реалізація інноваційного бізнес-проекту спрямована на освоєння виробниками нових прогресивних технологій вирощування стевії з використанням нових сортів, створених Інститутом біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН.

Результатом реалізації проекту буде отримана інноваційна продукція – сухий лист стевії. Це висушені листи стевії, які містять не менш 10% дитерпенових глікозидів. Дитерпенові глікозиди – основні речовини, які визначають лікувальні властивості та солодкий смак стевії. Це складні вуглеводи, які за своєю будовою схожі на людські гормони і є «будівельним матеріалом» для побудови (відновлення) клітин, термостійкі, рН-стабільні, не піддаються процесу бродіння, а головне, вони не підвищують глікемічний індекс при надходженні в організм людини, що робить їх незамінною складовою у харчуванні діабетиків.

За якісними показниками листя стевії, як інноваційної продукції, можна розділити на чотири умовні групи [21, с. 17-18]:

1. Високоякісне листя – продукція, що містить понад 14% дитерпенових глікозидів.
2. Якісне листя – продукція, що містить від 10% до 14% дитерпенових глікозидів.
3. Середньої якості листя – продукція, що містить від 7% до 10% дитерпенових глікозидів.
4. Листя стевії низької якості – продукція, що містить менше 7% дитерпенових глікозидів.

Вченими Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН шляхом селекції виведені елітні сорти стевії: «Славутич» і «Берегиня», які можна віднести до якісних і високоякісних і, які за сприятливої погоди, можуть давати листя із вмістом дитерпенових глікозидів до 20% [17, с. 44].

Таким чином, вирощування стевії та її переробка мають переваги, оскільки вона є не тільки високопродуктивною, низькокалорійною культурою для фармакології виробництва стевіозиду, але й екологічно вигідною для підприємств і держави в цілому.

Інноваційним продуктом проекту є адаптована до природних ґрунтово-кліматичних агроекологічних умов інтенсивна технологія вирощування стевії, як природного цукрозамінника, на основі нового покоління сортів і ринкової системи трансферу інноваційних технологій і продукції. Форма його реалізації – контракт з виробниками стевії на інноваційно-технологічне забезпечення і договором про науково-технічний супровід.

Науковий супровід інноваційної технології забезпечується комплексом науково-технічних розробок Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН.

Виходячи із особливостей цього цінного цукрозамінника, пропонується наступний склад кейсу інноваційних пропозицій (табл. 1).

Таблиця 1

Складові кейсу інноваційних пропозицій з виробництва листя стевії

Назва інноваційної пропозиції	Коротка характеристика
1. Інтенсивна технологія вирощування стевії	Інтенсивна технологія має забезпечити зменшення витрат коштів за рахунок мінімізації технологічних операцій, зниження матеріалоемності, застосування високоякісних добрив і оптимізації затрат на них
2. Технологія вирощування насіння нових сортів на основі біотехнологічних методів	Головною рисою і перевагою селекційної роботи є створення високоякісного насіння нових сортів, які дають можливість в тепличних умовах висівати і вирощувати розсаду
3. Система трансферу інноваційних технологій і продукції природного цукрозамінника	Створення комплексної системи, яка забезпечує ефективне використання науково-технічних розробок, трансформації їх в інноваційні продукти, капіталізації та комерціалізації в умовах виробничо-комерційного процесу виробництва і реалізації інноваційної продукції
Додатки: Типові бізнес розрахунки з вирощування стевії та її переробки	

Джерело: складено автором на основі критеріїв інноваційності, розроблених Інститутом інноваційного провайдингу НААН.

Застосування новітньої інтенсивної технології вирощування стевії, що розроблена провідними фахівцями Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН, відповідає світовій тенденції переходу розвинених країн на високопродуктивні види виробництва у

відповідності до інноваційної та інтеграційної політики. Основна перевага даної технології перед аналогами полягає в комплексному підході до розв'язання економічних, біологічних, технічних, соціальних, екологічних та природоохоронних проблем.

Така модель інтенсивної технології включає складний комплекс:

- сучасні селекційні досягнення по створенню більш ефективних сортів, які стимулюють розвиток природного цукрозамінника. Продуктивність сортів української селекції, особливо новітнього їх покоління має потенціал урожайності стевії на рівні 2 т/га і більше. Насіння нових сортів є не тільки носієм генетичного потенціалу сорту, а й важливим елементом інтенсивної технології вирощування стевії, визначається стабільністю й адаптивністю до умов вирощування;

- нові підходи з використання агротехнічних і хімічних засобів та взаємопов'язаних механізованих технологічних процесів; максимальна біологізація технологічного процесу, як то: використання в якості органічного добрива подрібненої соломи попередника, висів культур-сидератів (гірчиці, олійної редьки), переважне застосування агротехнічних і біологічних заходів боротьби зі шкідниками, хворобами та бур'янами, збереження культурної родючості ґрунту шляхом дотримання науково-обґрунтованого чергування культур в сівозміні тощо;

- оптимізація витрат матеріально-грошових засобів та скорочення загальних витрат за рахунок високої якості робіт, дотримання оптимальних строків їх виконання, підвищення рівня глікозидів у листі й урожайності, зменшення втрат урожаю шляхом високоякісного регулювання техніки та раціональної організації виробничих процесів;

- ефективна система організаційно-економічних заходів та багатопланова контрактowo-технологічна система.

Завдяки комплексності нової інтенсивної технології вирощування стевії забезпечуються високі показники урожайності при мінімальних витратах матеріально-грошових засобів і праці.

Нова інтенсивна технологія, завдяки високій ефективності, дозволяє розширити межі вирощування природного цукрозамінника у традиційних трьох кліматичних зонах: центральний лісостеп, південь та західні регіони України.

Інноваційна інтенсивна технологія універсальна для індивідуальних та корпоративних виробників, а також для переробників та виробників – стевіозиду, екстрактів та іншої продукції.

Інтенсивна технологія вирощування стевії забезпечує [17, с. 101]:

- стабільно прогнозований врожай на рівні 1,5-2 т сухого листа з 1 га;
- дохідність виробництва в умовах складної нерегульованої політики в державі;
- підвищення якості сировини;
- завантаження переробників якісною сировиною.

Комплексність інноваційних технологій і наукомістких ресурсів щодо їх впровадження дозволяє організувати виробництво на умовах контрактації, договірних засадах, що розвиває комерційний бізнес в галузі.

Творчий підхід науковців Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН, закладений в основу створення інтенсивної технології вирощування стевії, відкриває нові перспективи її удосконалення. Кваліфіковане вирішення питань щодо застосування новітніх селекційних досягнень, ефективних способів використання мінеральних добрив і препаратів захисту рослин, високопродуктивних технічних засобів, дотримання строків та якості виконання технологічних операцій забезпечить перехід до оптимальних технологічних схем виробництва, які дають можливість досягти високих врожаїв і отримати максимальний прибуток від реалізації створеної продукції.

Реалізація інноваційного продукту передбачається на засадах розробки та опрацювання механізмів реалізації насіннєвого матеріалу, а також під замовлення конкретним споживачам на договірних засадах.

При реалізації насіннєвих ресурсів передбачається надання на договірних засадах науково-методичного та експертно-консультативного забезпечення, супроводу виробничих процесів провідними вченими Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН.

На даний час більше 14 країн світу вирощують стевію з метою отримання стевіозиду – комплексу із 8 речовин, які входять до класу дитерпенових тетрациклічних глікозидів. Щоб досягнути рівня лідера в цій галузі – Японії (200 т стевіозиду за рік), Україні потрібно вирощувати стевію на площі 1000 га [17, с. 84]. Щоб задовольнити потребу у насінні на всю

цю площу необхідно біля 10 га насінників. Проте в Україні необхідні наукові розробки технології вирощування насіння стевії з усіма її елементами, починаючи від розміщення в сівозміні, обробітку ґрунту, внесення добрив, захисту від хвороб, бур'янів та шкідників, збирання, і закінчуючи нормою висіву, глибиною обробки, доглядом, розробкою стандартів та ціноутворенням.

Потенційна місткість українського ринку стевії у сухому листі становить 3000 тонн. Реальне вирощування нині становить 60 тонн [17, с. 98]. В перспективі ємність ринку може розширюватися за рахунок збільшення продуктивності та розширення площ під природнім цукрозамінником.

Урожай обліковується в сухому листі, яке є сировиною для одержання екстрактів (сиропів) – вижимки на дистильованій воді з концентрацією 60%. Вихід екстракту: 1 т з 2 т листя. Може реалізовуватися сухий лист. Як варіант, при відповідних капіталовкладеннях, можлива переробка сухого листя на стевіозид і реалізація його через систему аптек та комерційні структури.

Основними постачальниками стевії на світовому ринку є Китай і Парагвай, проте листя стевії, що вирощується в Україні, якісніше. Китай вирощує листя стевії (гібрид), що не містить сапоніни й флавоноїди (табл. 2).

Таблиця 2

Показники вирощування і реалізації стевії

Показник	Китайський	Парагвайський	Український
	Листя стевії		
Вміст дитерпенових глікозидів, %	8-11	до 14	до 20
Наявність сапонінів і флавоноїдів	немає	є	є
Ціна за 1 кг, \$ США на умовах поставки франко-склад продавця	від 2,8 до 4,2	від 3 до 4	3,5
Затарювання	лист пресований у тюках по 50 кг	лист у мішках по 10 кг	лист у поліетиленових мішках
Якісні показники:			
- побурілих листків, %	до 16	до 12	до 8
- вміст шкідливих речовин, %	до 0,1	норма	норма
- мікробіологічні показники	зустрічаються	норма	норма
- вміст вологи, %	12	до 10	до 10

Джерело: складено автором на основі [1; 14].

Даний інноваційний продукт призначений для внутрішнього аграрного ринку. Споживачами можуть бути підприємства різних категорій і форм господарювання. Залучити потенційних покупців інноваційної продукції допоможе розроблений проект рекламно-інформаційної компанії, яка передбачає участь у виставках, ярмарках, конференціях, а також публікаціях у спеціалізованих масових виданнях та через Інтернет, підготовлені рекламні флаєри і буклети, укладення договорів з провідними консалтинговими фірмами щодо проведення рекламної компанії.

Договірні засади закладають гарантії, згідно з якими розробник проекту гарантує отримання партнером показників, передбачених інноваційним проектом.

Таким чином, інтегрована система організаційно-економічних заходів з використанням контрактно-технологічного механізму відносин забезпечує трансфер інноваційних продуктів та продукції стевії на ринку.

Згідно розробленого бізнес-плану проект передбачає витрати на освоєння та використання інноваційного продукту (технологія виробництва, нових сортів, послуг щодо їх виробництва та реалізації). Джерелами його фінансування є: фінансування наукових програм науково-дослідних установ; авансування проекту замовником; частка доходу від реалізації проекту.

Обсяг фінансування, згідно проекту, протягом року становить не менше 2 млн. грн., трьох років – 6900 тис. грн.

Товарна продукція, яка буде отримана в результаті застосування у виробництві інтенсивної технології вирощування стевії надає можливість підвищити урожайність до 2,5 т/га сухого листа зі вмістом глікозидів до 20%.

Інноваційний продукт як результат інтелектуального процесу в правовому відношенні є підвидом інтелектуальної власності, тому правова охорона інноваційного продукту здійснюється нормами регулювання права на об'єкти інтелектуальної власності.

До інтенсивної технології вирощування стевії Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН входить комплекс науково-технічних розробок, які мають правову охорону. Комплекс НТР представляється у повному обсязі у реєстрі до паспорту інноваційного проекту. Так, селекційні досягнення представлені сортами, які юридично захищені авторськими свідоцтвами, реєстраційними номерами і включені до Державного реєстру сортів рослин України.

Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності проводиться відповідно до «Методики оцінки вартості й бухгалтерського обліку прав на об'єкти інтелектуальної власності в наукових установах УААН» [13], розробленій Національним науковим центром «Інститутом аграрної економіки» НААН та «Інститутом обліку і фінансів НААН».

До первісної вартості об'єктів інтелектуальної власності включають усі документально підтверджені витрати, понесені на виготовлення даного об'єкту інтелектуальної власності та витрати на державну реєстрацію в Державному підприємстві «Український інститут промислової власності».

Насіння сортів стевії має відповідати вимогам стандарту і супроводжуватися відповідним атестатом і сертифікатом якості.

Розглянемо організацію виробництва інноваційної продукції при середній світовій ціні (без ПДВ) 32 грн. (4 \$/кг) за 1 кг сухого листа [1] (табл. 3).

Таблиця 3

Вихідні дані вирощування стевії

Площа, га	Урожайність, т/га	Валовий збір сировини, т	Сухе листя стевії, т	Вартість сухого листа стевії, грн./т
50	20	1000	100	4 \$/кг, 4000 \$/т, 32 000 грн/т

Джерело: складено автором на основі [1; 21].

Проект з вирощування стевії в умовах конкретного підприємства повинен узгоджуватись з проектами по вирощуванню інших сільськогосподарських культур із напрямком спеціалізації та іншими умовами підприємства, тому повинен уточнятися на місці.

Для залучення підприємців в дану сферу діяльності важливе значення має фінансовий прогноз. Прогнозування фінансових результатів здійснюється у фінансовому плані (табл. 4).

Таблиця 4

Прогноз фінансових результатів вирощування стевії (тис. грн.)

№ з/п	Показник	Рік, тис. грн.			Усього
		I рік	II рік	III рік	
1	Виручка від реалізації сухого листа (100 т x 32 000 грн/т)	3200,0	3200,0	3200,0	9600,0
2	Витрати на виготовлення листа стевії (17250 грн/га x 50 га)	862,5	862,5	862,5	2587,5
3	Прибуток (3200-862,5)	2337,5	2337,5	2337,5	7012,5
4	Рентабельність	91,0	91,6	91,0	91,0
5	Плата за інноваційний продукт	233,7	233,7	233,7	701,1

Джерело: складено автором на основі [14; 17].

За розрахунками термін окупності інноваційного продукту становитиме:

$$2337500 : 2350000 = 1 \text{ рік}$$

Детальний фінансово-економічного аналіз проекту з вирощування стевії на площі 50 га з урожайністю 2 т/га сухого листа підтверджує економічну ефективність вирощування стевії в

Україні (табл. 5).

Таблиця 5

Економічна ефективність вирощування стевії в Україні

Показник	50 га
Закупівельна ціна сухого листя, грн/т	16 000
Собівартість, грн/т	8379
Прибуток, грн/т	7621
Рівень рентабельності, %	91
Окупність, років	1,5

Джерело: складено автором на основі [14; 17; 21].

Аналіз виробничо-економічних показників підтверджує ефективність вирощування стевії за інтенсивною технологією в Україні.

Економічна ефективність проекту полягає в наступному: зменшенні собівартості продукції; підвищенні конкурентоспроможності продукції і суб'єкта господарювання.

Ефективність виробництва буде отримана за рахунок використання інтенсивної технології вирощування стевії. Результативність дослідницької стадії проекту забезпечується високим кваліфікаційним рівнем розробників НТР. Термін окупності проекту – 1,5 роки.

При вирощуванні стевії за проектом передбачається внесення значної кількості мінеральних та органічних добрив, поліпшення обробітку ґрунту та необхідність дотримання сівозмін, що значно підвищить загальну культуру землеробства, дасть змогу використати післядію добрив і підняти врожайність природного цукрозамінника – стевії.

Наукомісткі технології, що пов'язані з вирощуванням і садінням розсади, обумовлюють технологічну складність проекту, зокрема, передбачають наявність теплиць з сучасним обладнанням.

Оскільки майбутній розвиток подій є неоднозначним, що формує непевність в одержанні очікуваного рівня дохідності при реалізації даного проекту, тому потрібно враховувати низку ризиків, до основних з яких можна віднести:

- надмірне ввезення традиційних видів палива;
- проблеми з вирощуванням якісного насіння і отримання розсади;
- вузьким місцем у технології є значна частка застосування ручної праці (вирощування і садіння розсади, ручне прополювання);
- конкурентом стевії є імпортні синтетичні солодкі речовини (аспартам, ацесульфамак, цикламат, сахарин), які нині широко застосовуються в Україні.

Соціальна ефективність проекту полягає в тому, що в результаті розробки та освоєння в межах проекту високоефективних моделей вирощування стевії, глибоких структурних і якісних змін буде створено стабільну базу для функціонування виробництва екологічно чистої продукції. Так, згідно з проектом:

- створюються нові робочі місця для 1105 осіб протягом 8 місяців та для 200 осіб у сезон підготовки розсади та догляду за плантаціями;
- середня заробітна плата робітників на вирощуванні та збиранні, в основному механізаторів, зростає до 2348 грн. в місяць;
- власники земельних паїв одержать орендну плату на загальну суму ~ 75 000 грн., заробітну плату, інші послуги;
- підвищиться кваліфікація кадрів у зв'язку з необхідністю експлуатації складної техніки, застосуванням хімічних речовин та вирішення стандартних агротехнічних проблем.

Для еколого-економічної оцінки проектів і програм застосовують метод зіставлення затрат і вигод, й керуються трьома критеріями: чистою поточною вартістю, внутрішньою нормою окупності та співвідношенням витрат та майбутніх вигод. Згідно розрахунків розроблені та затверджені ліміти органами держуправління екології та природних ресурсів.

В цілому реалізація проекту з вирощування стевії сприятиме: раціональному використанню факторів довкілля; зменшенню негативного впливу на природні ресурси; поєднанню економічних, екологічних та соціальних цілей у виробництві; отриманню екологічно чистої та високоякісної продукції.

Застосування проекту з інтенсивної технології вирощування стевії забезпечує виробництво соціально значущої та екологічно чистої продукції (сировини) для галузей промисловості. Екологія стевії як природного підсолоджувача полягає у мінімальному застосуванні отрутохімікатів та хімічних засобів. Крім того, розроблений бізнес-план повністю відповідає вимогам законодавчих актів та нормативних документів щодо допустимого негативного впливу на довкілля.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, стевія – унікальна культура, яку відносять до найцінніших культур на земній кулі. Найціннішим у стевії є те, що вона накопичує у своєму листі дитерпенові глікозиди, які є натуральними низькорійними підсолоджувачами. Вона є сировиною для потреб харчової, медичної, фармакологічної, косметичної та інших галузей промисловості.

В Україні є потенціал зростання виробництва та реалізації стевії. Це має стати предметом дій Уряду з профільними міністерствами для створення сприятливих умов для розвитку природного цукрозамінника – стевії. Тому стратегічним напрямом реалізації інноваційної продукції є пошук ринку збуту стевії спільно з виробниками і торговцями стевії на довгострокових контрактних умовах між товаровиробниками з одного боку і переробниками та трейдерами з іншого боку. Про це свідчить запропонований Інститутом інноваційного провайдингу НААН інноваційний бізнес-проект з вирощування стевії на основі нової інтенсивної технології вирощування стевії, розробленої Інститутом біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН, який є перспективним і прибутковим, із терміном окупності науково-інноваційних витрат 1,5 роки. Проект найбільш перспективний і високоефективний з точки зору максимального використання техніки та інших ресурсів. Його середньорічна реалізація принесе понад 7000 грн. прибутку з розрахунку на 1 га при рентабельності виробництва 91%. Він є прикладом індустріального вирощування природного цукрозамінника в умовах України. Однак вимагає напруженої роботи з маркетингу, реклами, підвищення якості насіннєвої продукції і модернізації виробництва в цілому, тому аналіз бізнес-можливостей виробництва стевії в Україні потребує подальших досліджень.

Література

1. Альтернативные подсластители в обстановке высоких цен на сахар // MECAS. – 2012. – 59 с.
2. Бушуєв С.Д. Життєвий цикл хмарних технологій управління проектами та програмами / С.Д. Бушуєв, Р.Ф. Ярошенко // Управління проектами та розвиток виробництва: Збірник наукових праць. – 2011. – № 3 (39). – С. 9-14.
3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / В.О. Василенко. – Вид. 2-ге, виправл. і доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2005. – 504 с.
4. Володін С.А. Питання переходу аграрної науки на інноваційну модель функціонування і розвитку / С.А. Володін // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 123-131.
5. Володін С.А. Методичні підходи щодо інноваційного бізнес-проекування в аграрній сфері / С.А. Володін, Л.В. Шанда // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С. 11-17.
6. Геєць В.М. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття / В.М. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 3-33.
7. Гольдштейн Г.Я. Стратегический инновационный менеджмент: тенденции, технологии, практика : монография / Г.Я. Гольдштейн. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2002. – 179 с.
8. Грига В.Ю. Теоретичні та практичні аспекти використання наукових результатів НАН в економіці України / В.Ю. Грига. – К. : ЦДПІН НАН України, 2010. – 113 с.
9. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации : пер. с англ. / П.Ф. Друкер. – М. : Вильямс, 2009. – 432 с.
10. Ілляшенко С.М. Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства на засадах маркетингу інновацій / С.М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12. – С. 111-119.
11. Клиффорд Ф-Грей. Управление проектами: Практическое руководство / Ф-Грей Клиффорд, У. Ларсон Эрик ; пер. с англ. – М. : Издательство «Дело и Сервис», 2003. – 528 с.

12. Маліцький Б.А. Стратегія інноваційного розвитку України: від розробки до реальної практики / Б.А. Маліцький // Наука та наукознавство. – 2011. – № 2. – С. 6-20.
13. Методика оцінки вартості й бухгалтерського обліку прав на об'єкти інтелектуальної власності в наукових установах УААН / розроб. В.П. Ситник [та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 76 с.
14. Николаев Е.В. Стевия в Крыму – проблемы и перспективы / Е.В. Николаев, Е.В. Лукьянова // Научные труды ученых Крымского государственного аграрного университета. Вып. 66. – Симферополь. – 2000. – С. 3-7.
15. Пояснювальна записка до проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Цукровий діабет на період до 2018 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.apteka.ua/article/268315>>.
16. Рекомендації щодо підготовки інноваційних бізнес-проектів в агропромисловому комплексі / розроб. С.А. Володін [та ін.]. – К. : Інститут інноваційного провайдингу, 2009. – 46 с.
17. Стефанюк В.Й. Стевия в Україні / В.Й. Стефанюк. – 2-е видання, доповнене. – К. : Труд-ГриПол, 2009. – 128 с.
18. Трава стевия и стевиозид: полезные свойства, вред, противопоказания и применение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://saharunet.ru/o-sladis-elit/o-stevii#stevia1>>.
19. Украинский рынок сахара страдает из-за импорта дешевых сахарозаменителей. 16.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isco-i.ru/free/newsall/news12/news02/n_10184.htm>.
20. Управление исследованиями, разработками и инновационными проектами / С.В. Валдайцев, О.В. Мотовилов, Н.Н. Молчанов и др. ; под ред. С.В. Валдайцева. – СПб. : Издательство С.-Пб. университета, 2005. – 60 с.
21. Цвігун Г.В. Оцінка селекційного матеріалу стевії медової за елементами структури врожаю / Г. В. Цвігун // Цукрові буряки. – 2008. – № 11. – С. 17-18.
22. Sumida T. Studies on Stevia rebaudiana Bertoni as a new possible crop for sweetening resource in Japan // Journal of the Centel Agricultural Experiment Station. – 1980. – Vol. 31. – № 1. – p. 61-71.
23. World Health Statistics 2013. World Health Organization. Geneva. 176 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2013_Full.pdf?ua=1>.

References

1. “Alternative Sweeteners in a Higher Sugar Price Environment” (2012), *MECAS*, 59 p.
2. Bushuiev, S.D. and Yaroshenko, R.F. (2011), “The life cycle of cloud technologies in project management and programs”, *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnyctva*, Scientific collected works, no. 3 (39), pp. 9-14.
3. Vasylenko, V.O. (2005), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Crisis management in company], tutorial, Tsentr uchbonoi literatury, Kyiv, Ukraine, 504 p.
4. Volodin, S.A. (2012), “Issue of transition of agricultural science to an innovative model of functioning and development”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 123-131.
5. Volodin, S.A. and Shanda L.V. (2009), “Methodical approaches innovative business-designing in the agricultural sector”, *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 11-17.
6. Heiets, V.M. (2003), “Innovatively-innovative development path – modernization project of development of the Ukrainian economy and society the beginning of XXI century”, *Bankivska spava*, no. 4, pp. 3-33.
7. Goldshteyn, G.Ya. (2002), *Strategicheskii innovatsionnyy menedzhment: tendentsii, tekhnologii, praktika* [The strategic innovation management: trends, technology, practice], monograph, Taganrog University of Radio Engineering, Taganrog, 179 p.
8. Hryha, V.Yu. (2010), *Teoretychni ta praktychni aspekty vykorystannia naukovykh resultativ NAN v ekonomitsi Ukrayiny* [Theoretical and practical aspects of the use of research NAS in the Ukrainian economy], STEPSCenter NASU, Kyiv, Ukraine, 113 p.

9. Drucker, P.F. (2009), *Biznes i innovatsii* [Innovation and Entrepreneurship], Translated from English, Vilyams, Moscow, Russia, 432 p.
10. Illiashenko, S.M. (2010), "Strategic innovation management company based marketing innovation", *Actual Problems of Economics*, no. 12, pp. 111-119.
11. Clifford, F. Gray and Erik, W. Larson (2003), *Upravleniye proyektami: Prakticheskoye rukovodstvo* [Project management: The Managerial Process], Translated from English, Delo i Servis, Moscow, Russia, 528 p.
12. Malitskyi, B.A. (2011) "The strategy of innovative development of Ukraine: from design to actual practice", *Nauka ta naukoznavctvo*, no. 2, pp. 6-20.
13. Sytnyk, V.P. et al. (2009), *Metodyka otsinky vartosti y bukhholderskoho obliku prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti v naukovykh ustanovakh UAAN* [Method for estimating price and accounting rights to objects of intellectual ownership in research institutions UAAS], Natsionalnyi naukovyi tsentr Instytut ahrarynoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 76 p.
14. Nikolayev, Ye.V. and Lukyanova, Ye.V. (2000), "Stevia in Crimea – problems and prospects", *Nauchnyye trudy uchenykh Krymskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*, iss. 66, Simferopol, Ukraine, pp. 3-7.
15. Apteka (2014), "Explanatory note to the project of directive of Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of Concept of the National Purpose-oriented Social Programme «Diabetes for the period up to 2018»", <http://www.apteka.ua/article/268315> (access date January 13, 2014).
16. Volodin, S.A. et al. (2009), *Rekomendatsii shchodo pidhotovky innovatsiinykh biznes-proektiv v ahropromyslovomu kompleksi* [Recommendations to the preparation of innovative business projects in the agricultural sector], JSC "Institute of Innovation provayding UAAS", Kyiv, Ukraine, 46 p.
17. Stefaniuk, V.Y. (2009), *Stevia v Ukraini* [Stevia in Ukraine], Trud-HryPol, Kyiv, Ukraine, 128 p.
18. Sladis Elit (2014), "Stevia and stevioside: useful properties, harm, contraindications and application", available at: <http://saharunet.ru/o-sladis-elit/o-stevii#stevia1> (access date February 10, 2014).
19. ISCO-I Sugar Monitoring (2012), "Ukrainian sugar market suffers because import of cheap sugar substitutes", http://www.isco-i.ru/free/newsall/news12/news02/n_10184.htm (access date April 16, 2012).
20. Valdaitsev, S.V., Motovilov, O.V., Molchanov, N.N. et al. (2005), *Upravleniye issledovaniyami, razrabotkami i innovatsionnymi proyektami* [Management of research, development and innovation projects], St. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, 60 p.
21. Tsvihun, H.V. (2008), "Evaluation of selection material for Stevia rebaudiana crop structure", *Tsukrovi buriaky*, no. 11, pp. 17-18.
22. Sumida, T. (1980), Studies on Stevia rebaudiana Bertoni as a new possible crop for sweetening resource in Japan, *Jornal of the Centel Agricultural Experiment Station*, Vol. 31, no. 1, pp. 61-71.
23. World Health Organization (2013), "World Health Statistics 2013", http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2013_Full.pdf?ua=1 (access date March 3, 2014).

УДК 631.11:65.012.34

Колодка Я.В.,
аспірант*
Сумський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Kolodka Ya.V.,
graduate student
Sumy National Agrarian University

PECULIARITIES AND OPTIMIZATION OF LOGISTICS ENTERPRISES IN AGRICULTURAL INDUSTRY

Постановка проблеми. Подолання тривалої кризи і виведення агропромислового комплексу України (АПК) на рейки сталого розвитку - одне з пріоритетних завдань економічного розвитку країни. При цьому накопичені за останні десятиліття проблеми в АПК вимагають системного і комплексного підходу до їх вирішення, що передбачає розвиток нових для вітчизняної економіки інструментів господарювання. Все більш запитаною в галузях АПК стає логістика - потужний інструмент підвищення ефективності аграрного сектору України в умілих руках, оскільки дозволяє оптимізувати ланцюги руху сільськогосподарської продукції від поля до споживача. Основна мета аграрної логістики – забезпечити доставку і зберігання правильного продукту в правильній кількості та відповідної якості у визначене місце і в необхідний час з оптимальними витратами. Таким чином, розвиток логістики в АПК стає вкрай необхідним фактором для реалізації сільськогосподарської продукції, збільшення доходів фермерів, зниження товарної собівартості, в цілому сталого розвитку аграрної сфери. У такий спосіб актуальності набувають дослідження методології логістики аграрних підприємств, виявлення її системних характеристик, побудова критеріїв ефективності функціонування логістичних систем аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам, сучасному стану і тенденціям розвитку логістики, зокрема економічному змісту логістики, приділяли велику увагу багато науковців, серед яких слід відзначити: О.М. Варченко, А.С. Даниленка [1], Є.В. Крикавського [2], М.А. Окландера [3], В.В. Писаренка [4], С.А. Пелих [5], Т.М. Терешкіну [7], Л.В. Фролову [6], Н.І. Чухрай [7], Д.Д. Коїла, Р.К. Найджемана, Д. Боверсокса, Т. Левітта, Седлера та ін. Сформульовані в їхніх працях наукові підходи до формування концепції логістики, положення, висновки й рекомендації посідають важливе місце в сучасній теорії логістики і дають змогу усвідомити складність розв'язання логістичних проблем у підприємстві. Поряд із цим процеси формування економічного механізму функціонування логістичних систем, його впливу на результати господарської діяльності підприємства потребують подальшого ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Надати визначення категорії «агрологістична система», сформулювати завдання агрологістичної системи. Дослідити теоретико – методологічні та обґрунтувати науково – практичні засади економічного механізму функціонування логістичних систем сільськогосподарських підприємств.

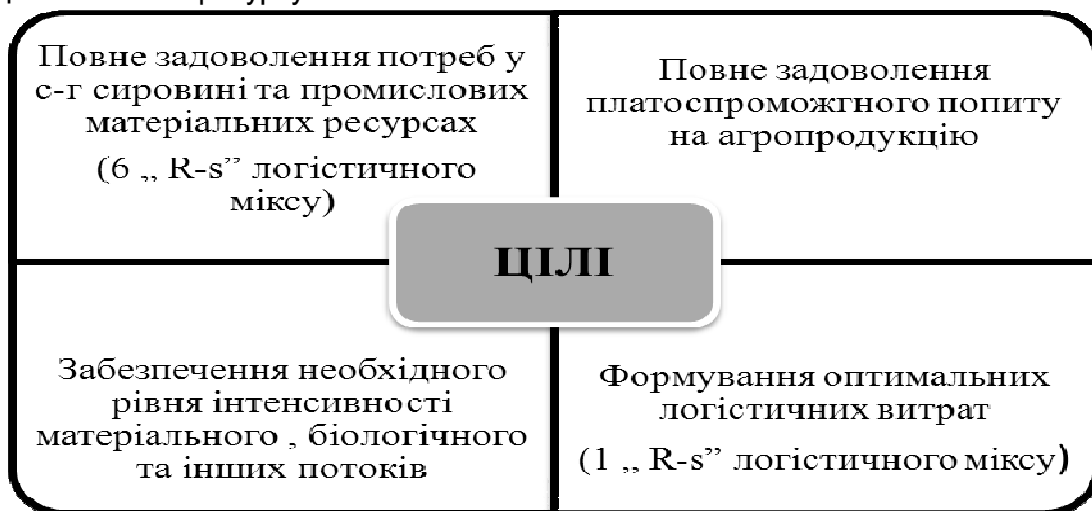
Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних завдань аграрної логістики є утворення інтегрованої ефективної системи регулювання і контролю за матеріальними та інформаційними потоками сільськогосподарських підприємств, яка забезпечить високу якість поставки продукції.

Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, агрологістика – це джерело формування додаткового прибутку за рахунок скорочення внутрішньогосподарських витрат на комплекс логістичних активностей.

* Науковий керівник: Соколов М.О. - д.е.н. професор

Агрологістична система – це особливий вид логістичних систем, функціонування яких пов’язане із виробництвом продукції з сільськогосподарської сировини, її зберіганням, переробкою і доведенням до споживача. Метою функціонування агрологістичних систем є задоволення потреб споживачів і зниження витрат на виробництво та переробку сільськогосподарської продукції. Результативність функціонування логістичної системи залежить від досконалості економічного механізму функціонування останньої. Під економічним механізмом логістичних систем сільськогосподарських підприємств розуміємо комплекс специфічних форм і важелів, взаємодія яких забезпечує функціонування логістичних систем та ефективність управління ними, що в подальшому виведе підприємство на вищий рівень розвитку й закріпить його положення на ринку. Необхідність формування механізму управління логістичною системою підприємства впливає з того, що він дає змогу швидко реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища за рахунок урахування великої кількості факторів і наявності необхідної кількості потрібної інформації.

Логістичне управління в підприємствах сільського господарства знаходиться на початковому етапі розвитку. Саме тому завдання вдосконалення формування системи управління на засадах логістики набуває важливого значення та потребує доопрацювання наукових та практичних аспектів діяльності підприємств сільського господарства, створення відповідних методичних та організаційних інструментів управління. При цьому підготовка рішень у менеджменті все частіше здійснюється за допомогою моделей, що відображають особливості внутрішньовиробничих логістичних систем. Застосування відповідних моделей, як правило, вимагає значного обсягу вихідної інформації й опрацювання певних алгоритмів для оцінки й оптимального вибору серед існуючих альтернатив. Моделювання управлінських рішень у логістиці дозволяє здійснювати опис процесів та імітувати поведінку об’єкта при зміні зовнішніх і внутрішніх умов. Підтримка багатьох рішень в агрологістичних системах також здійснюється через процес моделювання за певним критерієм оптимальності. Композиція основних цілей функціонування агрологістичної системи має бути побудована на основі логістичного міксу (7 „R-s” – продукція, кількість, якість, місце, час, споживач, витрати) та окремих особливостей формування потоків агробізнесу. При цьому логістичні витрати пропонується виділяти окремо, оскільки вони є одним із основних чинників ефективності логістичного менеджменту (рис. 1). Тоді метою логістичного управління має бути не мінімізація, а саме оптимізація логістичних витрат, яка забезпечує максимізацію прибутку з одиниці обмеженого ресурсу.

Рис.1. Основні цілі функціонування агрологістичної системи

Джерело: опрацьоване на основі [4]

Основними показниками оцінки ефективності логістичної системи підприємства, на наш погляд, повинні бути:

- моніторингові показники, що характеризують динаміку діяльності логістичної системи – рівень сервісу, елементи структури витрат;

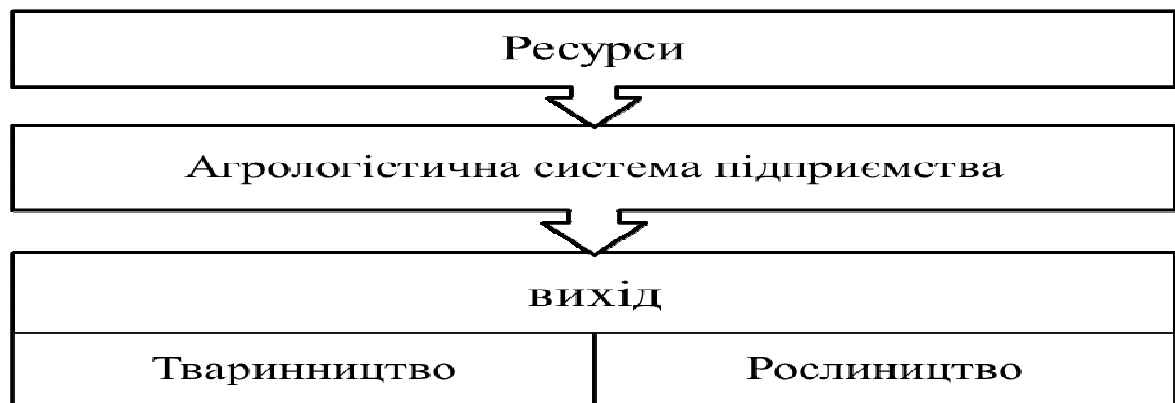
- контрольні показники, що свідчать про результативність діяльності системи, на основі яких здійснюється коригування діяльності у випадку відхилень від нормативів;

- показники оперативного управління, що характеризують рівень мотивації персоналу.

До показників, які характеризують логістичну систему, можна віднести показники оцінки логістичних активів (основних засобів, оборотного капіталу) – швидкість обертання запасів, термін окупності інвестицій, площа складських приміщень, їх місткість, пропускна спроможність, обсяг готової продукції тощо. До показників, що відображають діяльність системи, належать показники ефективності, продуктивності, надійності та гнучкості логістичної системи.

Ефективне логістичне управління є одним із важливих чинників реалізації конкурентного потенціалу сучасного підприємства. Теоретико-методологічні та прикладні напрацювання підприємницької логістики активно впроваджуються в операційну та стратегічну діяльність організацій у багатьох галузях економіки.

Особливість агрологістичної системи підприємства полягає в тому, що на вході системи головним ресурсом є корми, насіннєвий матеріал, ПММ і так далі (які в структурі собівартості продукції підприємства займають більше 70%), а на виході продукція рослинництва та тваринництва (рис. 2).

Рис. 2. Схема "входів" і "виходів" логістичної системи підприємства
Джерело: опрацьоване на основі [4]

Найчастіше основним критерієм такої ефективності вважають мінімізацію логістичних витрат. На нашу думку, важливою складовою підвищення економічної ефективності логістичної системи є визначення та реалізація резервів економії та/або оптимізації витрат ресурсів. Слід зауважити, що процес формування ефективності передбачає врахування витрат, їх економії та/або оптимізації на всіх етапах проходження матеріального та супутніх йому фінансових, інформаційних, енергетичних та кадрових потоків (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями економії витрат ресурсів в логістичній системі

Види потоків	Етапи проходження потоків в логістичному циклі			
	Постачання	Виробництво	Зберігання	Розподіл
1	2	3	4	5
Матеріальні потоки	Економія матеріальних витрат за рахунок використання кормів власного виробництва.		Економія витрат за рахунок оптимізації складських витрат.	
	Економія за рахунок оптимальних закупівель ресурсів.	Економія за рахунок скорочення простоїв техніки, удосконалення технологічних процесів.		
	Економія витрат за рахунок скорочення витрат ресурсів, зменшення розміру запасів.			

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Інформаційні потоки	Економія витрат при скороченні часу на опрацювання замовлень:			
	За рахунок своєчасного отримання і надання достовірної інформації постачальників.	За рахунок оптимальної організації виробничого процесу.	За рахунок зменшення витрат на обслуговування складських процесів.	За рахунок скорочення транзакційних витрат.
Енергетичні потоки	Економія витрат енергії за рахунок: 1. раціоналізація використання енергоресурсів на виробництво і реалізацію продукції підприємства; 2. зменшення прямих витрат енергії; 3. забезпечення заданих рівнів технологічних характеристик, технологічних процесів; 4. ефективного використання технічних та складових логістичних систем підприємства; 5. зменшення енергоємності транспортного процесу.			
	Економія витрат за рахунок: 1. Використання збалансованих кормових раціонів по енергії; 2. Оптимізації енергоємності відгодівлі з урахуванням енергоємності основної та побічної продукції.		Економія витрат енергії за рахунок стабілізації вихідних енергетичних потоків.	
Кадрові потоки	Економія за рахунок: 1. зменшення витрат прибутку через нераціональне використання персоналу; 2. оптимізації витрат на набір, підготовку, розстановку, перепідготовку, професійно-кваліфікаційне зростання кадрів, оплату і стимулювання персоналу.			
Фінансові потоки	Економія ресурсів за рахунок: 1. зменшення витрат, пов'язаних із зменшенням запасів; 2. скорочення величини оборотних коштів при прискоренні швидкості руху коштів.			

Джерело: опрацьоване на основі [5]

Методичні підходи щодо оцінки ефективності функціонування логістичної системи підприємства наведені в табл. 2.

Основним методологічним принципом до визначення ефективності логістичної системи має бути системний підхід, оскільки його використання дозволяє визначити ефективність діяльності всіх структурних ланок логістичної системи в процесі проходження матеріального та супутніх йому потоків від постачальника до споживача готової продукції з урахуванням економічних інтересів учасників системи та витрат.

Значення логістики в АПК посилюється у зв'язку з тим, що кінцеві результати агропромислового виробництва залежать не тільки від рівня розвитку сільського господарства, але й від обслуговуючих його галузей.

Слід зазначити, що під логістичними витратами вважають витрати, пов'язані з рухом та зберіганням товарно-матеріальних цінностей від первинного джерела до кінцевого споживача. До складу логістичних витрат підприємства, окрім фактичних витрат, слід віднести втрати прибутку від іммобілізації оборотних коштів (виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції), збитки підприємства від невідповідного рівня якості ресурсів та готової продукції на всіх етапах проходження логістичного ланцюга – починаючи від постачання і закінчуючи розподілом продукції підприємства.

Необхідною умовою при визначенні показників ефективності логістичної системи підприємства є врахування соціального ефекту, що полягає у ліквідації рутинних операцій, організації творчої та менш психологічно-напруженої взаємодії учасників логістичної системи, забезпеченні високої культури обслуговування споживачів тощо.

Таблиця 2

Методичні підходи щодо оцінки ефективності функціонування логістичної системи

Показник	Формула для розрахунку	Умовні позначення
Агрегований показник ефективності функціонування логістичної системи підприємства	$A_{лог.п.} = \frac{\Pi}{B_{лог.п.}}$	Алог.п.–агрегований показник ефективності функціонування логістичної системи підприємства; Π – прибуток від реалізації готової продукції підприємства, грн.; Влог.п – сукупні логістичні витрати, грн.
Сукупні логістичні витрати	$B_{лог.п.} = B_{рух} + B_{збер.} + B_{нав.}$	Врух – витрати руху матеріальних ресурсів, грн.; Взбер – витрати на зберігання матеріальних ресурсів, грн.; Внав – втрати прибутку внаслідок невикористаних можливостей, що зумовлені існуванням матеріальних запасів, грн.
Витрати на зберігання кормів	$B_{збер.} = \sum_{i=1}^m M_i \times B_{zi} + \sum_{j=1}^n M_j \times B_{zj}$	Мі – середній розмір виробничих запасів i-го виду кормів, ц; Взі – витрати на зберігання в розрахунку на 1 грн. запасу i-го виду кормів, грн.; Мj – середній розмір запасів незавершеного виробництва j-го виду продукції, ц; Взj – витрати на зберігання в розрахунку на 1 грн. запасу j-го виду продукції, грн.
Економічний ефект логістичної системи підприємства.	$\Pi^* = \Pi + \Delta\Pi + \Delta B_{л}$	Π* – економічний ефект в логістичній системі, грн.; Π – прибуток від р-ції, що отримується за базисних умов, грн.; ΔΠ – приріст прибутку від р-ції, отриманий унаслідок збільшення виручки від р-ції готової продукції за рахунок застосування методів логістики, грн.; ΔВл – зменшення логістичних витрат в системі, грн.

Джерело: опрацьоване на основі [6]

Удосконалення управління процесами логістичної діяльності підприємств потребує розрахунку показників, що характеризують його ефективність. Застосування логістичного інструментарію дає змогу знизити витрати, підвищити продуктивність, удосконалити обслуговування споживачів, а отже, отримати конкурентні переваги. Тому актуальним є розробка пропозицій щодо оцінки ефективності функціонування матеріальних потоків у логістичних системах.

Висновки та подальші дослідження. Для формування системного бачення дефініції «логістика сільськогосподарських підприємств» представлено авторський погляд на сутність її поняття, яке ґрунтується на засадах аграрної логістики. Економічний механізм управління логістичною системою сільськогосподарського підприємства включає в себе сукупність наукових методів та засобів, які впливають на логістичні процеси (керують діяльністю логістичної системи, контролюють і коригують дії, дають змогу вчасно виявити й реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища). Побудова ефективного механізму управління логістичною системою підприємства переслідує мету оптимізувати та вдосконалити вже існуючу логістичну систему як у перспективі її функціонування, так і в реальному часі. Лише ретельне дослідження функціональних сфер логістичної системи, чітке формулювання завдань, поставлених перед створеною в підприємстві логістичною системою та розуміння поставлених цілей перед її розробниками дасть можливість створити ефективну логістичну

систему й ефективний механізм управління нею. Результати дослідження сучасних тенденцій застосування логістичних систем сільськогосподарських підприємств доводять наявність позитивного взаємозв'язку між ефективною логістикою та успіхом в підприємницькій діяльності. Застосування логістики дає змогу визначити оптимальну технологію просування продукції рослинництва і тваринництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Оптимізація ресурсів може здійснюватися на різних рівнях ієрархії логістичної системи, наприклад у рамках функціональної сфери, підсистеми, окремої логістичної функції. Одночасно має бути виконаний принцип глобальної оптимізації, тобто локальні критерії оптимізації та рішення, що приймаються на їх основі, не повинні суперечити глобальному оптимуму логістичної системи в цілому. Таким чином, було розглянуто основні чинники і показники оцінки ефективності функціонування логістичних систем, а також визначено основні проблеми оптимізації логістичної діяльності підприємства.

Література

1. Даниленко А.С. Логістика: теорія і практика : навч. посіб. / А.С. Даниленко, О.М. Варченко, О.В. Шубравська та ін. – К. : «Хай-Тек Прес», 2010. – 408 с.
2. Крикавський Є.В. Інтеграція маркетингу і логістики в системі менеджменту / Є.В. Крикавський // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2001. – № 416. – С. 52-61.
3. Окландер М.А. Логістична система підприємства : монографія / М.А. Окландер. – О. : «Астропринт», 2004. – 312 с.
4. Писаренко В.В. Особливості логістичних систем в сільському господарстві / В.В. Писаренко // Вісник ХНАУ. Серія "Економічні науки". – 2012. – № 7. – С. 146-150.
5. Пелих С.А. Формирование региональных и отраслевых логистических систем (теория, методология, практика) / С.А. Пелих, Ф.Ф. Иванов, М.В. Еородко. – Мн. : Право и экономика, 2011. – 322 с.
6. Фролова Л.В. Логістичне управління підприємством: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Л.В. Фролова. – Донецьк: Дон ДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2004. – 162 с.
7. Чухрай Н.І. Інновації та логістика товарів : монографія / Н.І. Чухрай, Р.А. Патора. – Львів: Вид-во Нац. ун-т "Львівська політехніка", 2001. – 264 с.
8. Coyle J.J. The Management of Business Logistics. 5ed / J.J. Coyle, E.J. Bardi, C.J. Langley. - St. Paul (Minn.): West Publishing Co., 2010. – 232 p.

References

1. Danylenko, A.C., Varchenko, A.N., Shubravskaya, A. et al. (2010), *Lohistyka: teoriia i praktyka* [Logistics: Theory and Practice], tutorial, «Khai-Tek Pres», Kyiv, Ukraine, 408 p.
2. Krykavskiy, Ye.V. (2001), "The integration of marketing and logistics in the System Management", *Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*, no. 416, pp. 52-61.
3. Oklander, M.A. (2004), *Lohistychna systema pidpriemstva* [Logistic System Company], monograph, «Astroprint», Odessa, Ukraine, 312 p.
4. Pysarenko, V. (2012), "Features logistics systems in agriculture", *Visnyk KhNAU. Seriya "Ekonomichni nauky"*, no. 7, pp. 146-150.
5. Pelikh, S.A., Ivanov, F.F. and Yeorodko M.V. (2011), *Formirovaniye regional'nykh i otraslevykh logisticheskikh sistem (teoriya, metodologiya, praktika)* [Formation of regional and branch of logistical systems (theory, methodology, practice)], *Pravo i ekonomika*, Minsk, Belarus, 322 p.
6. Frolova, L.V. (2004), *Lohistychnye upravlinnia pidpriemstvom: teoretyko-metodolohichni aspekty* [Logistics business management : theoretical and methodological aspects], monograph, : Don DUET im. M. Tugan-Baranovskoho, Donetsk, Ukraine, 162 p.
7. Chukhrai, N.I. and Patora, P.A. (2001), *Innovatsii ta lohistyka tovariv* [Innovation and logistics of goods], monograph, Vyd-vo Nats. un-t "Lvivska politekhnika", Lviv, Ukraine, 264 p.
8. Coyle, J.J., Bardi, E.J. and Langley C.J. (2010), *The Management of Business Logistics*, St. Paul (Minn.): West Publishing Co., 232 p.

УДК 657:338.48

Козубова Н.В.,
 викладач кафедри туризму
 Харківський національний економічний університет
 імені Семена Кузнеця

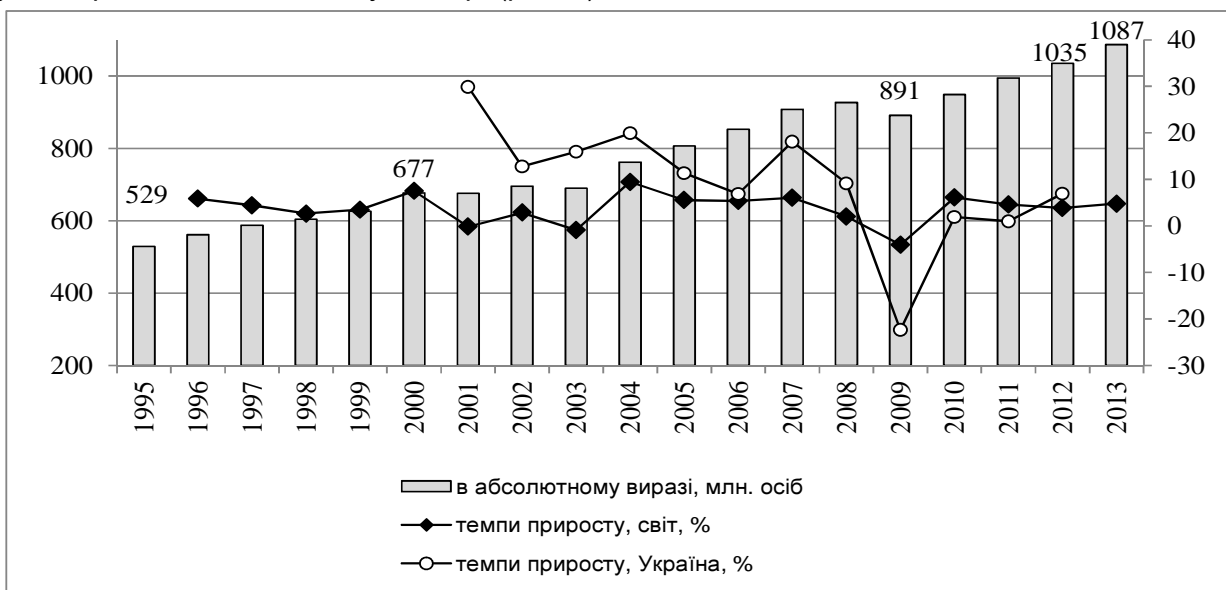
ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Kozubova N.V.,
 lecturer of tourism department
 Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

TRAVEL SERVICES AS A SUBJECT OF MARKET RELATIONS IN UKRAINE

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою подальшого соціально-економічного розвитку України є невиробнича сфера. Необхідно розуміти високе значення сфери послуг як для суспільства в цілому, так для особистості зокрема. Саме через сферу послуг, споживчі товари, котрі виробляються у матеріальній сфері, потрапляють до споживача. Сфера послуг економічно розвинених країн є одним з найбільших секторів економіки. У структурі їх валового внутрішнього продукту вона коливається в межах 44-79%. Так, у 2011 р., в США частка послуг в галузевій структурі ВВП складала 79,40%, в Японії – 72,65%, в Росії – 58,89% [1]. Невиробнича сфера активно розвивається і в Україні, щорічно частка послуг у ВВП збільшується у середньому на 0,85%.

Туризм займає особливе місце в системі народного господарства та сфери послуг. За оцінками фахівців всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) [2], кількість міжнародних туристських прибуттів у 2013 р. збільшилася на 5% і досягла рекордної позначки в 1087 млн. осіб. Виключаючи окремі несприятливі для туристичної індустрії роки (наприклад, 2003 р., який зафіксував зниження активності туристів на 0,87%, 2009 р. – на 4,04%), ринок туристичних послуг впевнено розширюється в середньому на 4% в рік. У довгостроковій ретроспективі збільшення відбулося з 277 млн. осіб подорожуючих у 1980 р. до 528 млн. осіб у 1995 р. та 1087 млн. осіб у 2013 р. (рис. 1).

Рис. 1 Динаміка міжнародного туристичного потоку у кількісному виразі
 Джерело: складено автором на основі [2; 3]

Співставлення світового та національного ринку туристичних послуг дозволяє дійти висновку про більш чутливу реакцію ринку на різнонаправлені чинники. Так, в несприятливій для туристичної індустрії роки ринок туристичних послуг України демонстрував більш різке падіння (наприклад, зниження на 22,36% у 2009 р. у порівнянні з 4,04%, що було характерне для світового ринку). Проте, в цілому розвиток національного ринку відповідає світовим тенденціям.

В цілому експерти ЮНВТО [2] у довгостроковій перспективі прогнозують збільшення кількості міжнародних туристських прибуттів на 3,3% в рік, що забезпечить щорічний приріст в 43 млн. осіб та досягнення рівня в 1,8 млрд. подорожуючих до 2030 р.

Специфіка господарської діяльності та продукції, яку виробляють та реалізують на ринку суб'єкти господарювання у сфері туризму, зумовила формування та використання такої дефініції, як туристична послуга, котра неоднозначно трактується вченими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування й розвиток ринку послуг у світовій економіці знайшли відображення в працях таких закордонних економістів, як Дж. Белл, К. Кларк, Ф. Котлер [4; 5; 6]. Проблема забезпечення розвитку туристичної діяльності в Україні присвячені роботи О.О. Любіцевої, А.Д. Чудновського, Л.П. Дядечко, В.К. Федорченко [7; 8; 9; 10]. Аналізуючи праці цих та інших українських і зарубіжних вчених, можливо зробити висновок щодо неоднозначного трактування поняття «туристична послуга». Сучасні дослідження науковців є різноспрямованими та мають на меті широке коло наукових завдань, отже сутність поняття «туристична послуга» розкривається авторами з різних позицій відповідно до поставлених дослідницьких завдань. Це має позитивний вплив на розвиток загальної проблематики, оскільки сприяє усесторонньому розгляду і туризму, як суспільно-економічного явища, і туристичної послуги, як стрижня комплексу взаємопов'язаних понять туризму.

Постановка завдання. Проаналізувати різні точки зору науковців щодо сутності дефініції «туристична послуга» і сформулювати свій підхід та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення класифікаційних ознак туристичних послуг і їх об'єднання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля розкриття сутності дефініції «послуга» на найвищому рівні абстракції можливо використати наукову позицію Ф. Котлера [6], який в роботах, присвячених дослідженню ринків, виходить з того, що послугою є будь-яка діяльність, яку одна сторона може запропонувати іншій, якщо вона має неосяжну природу й не призводить до володіння будь-чим. О.О. Любіцева [7] відмічає, що послуга - це «цілеспрямована діяльність, результати якої мають прояв в корисному ефекті», а ринок туристичних послуг – це «сфера задоволення потреб населення в послугах, пов'язаних із відпочинком та змістовним проведенням дозвілля в подорожі». Ринок туристичних послуг можна розглядати як сферу реалізації туристичного продукту та товарів туристського призначення, його характерною ознакою є переважання реалізації туристичних послуг над товарами (за експертними оцінками [7] в приблизному співвідношенні 75-80% до 25-15%).

Нормативне визначення категорії «послуга» представлено в Законі України «Про захист прав споживачів», згідно з яким послуга – це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

М.Б. Біржаков, К.М. Біржаков, В.І. Нікіфоров стверджують, що туристична послуга – це сукупність цілеспрямованих дій у сфері обслуговування, які зорієнтовані на забезпечення і задоволення потреб туриста або екскурсанта, відповідають меті туризму, характеру й цілеспрямованості туристичної послуги, туру, туристичного продукту, які не суперечать загальнолюдським принципам моралі й доброго порядку [11].

Результатом проведеного монографічного аналізу є висновок, що численна низка дослідників звужує поняття «туристична послуга» до перерахування видів діяльності туристичних підприємств. Так, у роботі О. О. Бейдика [12], яка претендує на роль тезаурусу з туризму, туристична послуга визначається як специфічний вид споживчих послуг, до яких входять послуги готельної сфери, підприємств громадського харчування, станцій ремонту та обслуговування, пунктів прокату, підприємств розваг і відпочинку.

За визначенням ЮНВТО, туристична послуга трактується як послуги суб'єктів туристичної діяльності: тур агентів, туроператорів, екскурсійних організацій та екскурсиводів

[2]. Більш того, в окремих країнах такий звужений підхід закріплений на законодавчому рівні. Так, Законом Російської Федерації «Про основи туристської діяльності в Російській Федерації» туристичні послуги визначаються як види туристської діяльності з обслуговування туристів, а саме: розміщення, харчування, перевезення, екскурсійні послуги, послуги гідів-перекладачів та інші послуги залежно від цілей подорожі.

Подібне звуження суттєво обмежує об'єкт наукових досліджень та актуалізує необхідність уточнення класифікаційних ознак туристичних послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація туристичних послуг

№	Класифікаційна ознака	Група послуг	Суттєва характеристика групи
1	За впливом на пропозицію	характерні	послуги, виробництво й надання яких суттєво скоротиться без їх реалізації особам, що подорожують
		супутні	послуги, виробництво і реалізація яких несуттєво скоротиться без реалізації туристам.
2	За структурою споживання	основні	послуги, які задовольняють мотиви подорожі
		додаткові	послуги, задоволення яких не є мотивом споживчого туристичного попиту на подорож, але споживання яких здійснюється в процесі туристичного обслуговування
3	За економічною основою	платні	послуги, які надаються в обмін на грошові кошти чи інші товарно-матеріальні цінності
		безкоштовні	послуги, які надаються безоплатно
4	За впливом на конкурентоспроможність продуцента	інноваційні	нові послуги або підходи до задоволення потреб туристів, що дозволяють підвищити конкурентоспроможність туристичних підприємств
		традиційні	послуги, надання та споживання яких здійснюється за традиційною технологією та методами організації туристичної подорожі
5	За результатом	матеріальні	послуги, в результаті яких створюються матеріальні продукти або змінюються їх споживчі властивості
		нематеріальні	послуги, що не ведуть до створення матеріального результату
6	За тривалістю споживання	коротко-тривалі	Споживаються протягом часу до одного тижня
		середньо-тривалі	Споживаються протягом часу до одного місяця
		довготривалі	Споживаються протягом часу понад одного місяця
7	За наявністю взаємозв'язку	взаємо-пов'язані	Споживання одних туристичних послуг має вплив на попит на інші послуги
		невзаємо-пов'язані	Споживання одних туристичних послуг не залежить від інших послуг
8	За сутність туризму	обов'язкові	послуги, які є обов'язковими складовими комплексу туристичних послуг для визнання його туристичним продуктом
		необов'язкові	послуги, відсутність яких в комплексі туристичних послуг не призводить до невизнання такого комплексу туристичним продуктом

Джерело: розроблено автором

Найбільш вживаним є поділ туристичних послуг на характерні і супутні. Саме цей поділ використовується і у Законі України «Про туризм» для визначення сутності туристичних послуг: «Супутні туристичні послуги і товари – послуги і товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання і виробництво яких несуттєво скоротиться без їх реалізації туристам; характерні туристичні послуги і товари – послуги і товари, призначені для

задоволення потреб споживачів, надання і виробництво яких суттєво скоротяться без їх реалізації туристам».

Поряд з цим широке коло авторів на одному класифікаційному рівні розрізняють супутні, додаткові й основні туристичні послуги [7; 8; 13]. М. М. Поколюдна [13] відмічає, що відмінність між цими видами послуг полягає в їхньому співвідношенні із спочатку придбаним пакетом послуг: основні туристичні послуги - це цільові послуги, які пропонують в єдиному пакеті, що гарантує їхнє обов'язкове споживання в місці відпочинку; додаткові послуги – це цільові й інфраструктурні послуги, які можна одержати за додаткову плату, але специфічні для даного туристського центра; супутні послуги – це послуги інфраструктурного комплексу, якими користуються і місцеві жителі, і туристи. А. Д. Чудновский та М. А. Жукова, підтримуючи таку позицію, підкреслюють, що «такий розподіл умовний, оскільки істотних відмінностей з погляду споживчих властивостей між ними немає» [8]; послуги, включені в основну програму й підтверджені ваучером, відносяться до основних, додаткові та супутні послуги не входять у вартість путівки, турист купує їх самостійно в місці перебування або під час подорожі.

На нашу думку, така позиція суперечить принципам класифікаційного процесу, оскільки в цьому випадку одна й та ж сама група «супутні послуги» виокремлюється за різними класифікаційними ознаками та має різне смислове навантаження; окрім цього поділ на класифікаційні групи повинен відбуватися на основі наявності істотних відмінностей між групами. Вирішення цієї колізії можливо шляхом уточнення класифікаційних ознак.

Ф. Котлер [6], характеризуючи загальну сукупність об'єктів ринкових відносин, розрізняє чотири категорії продуктів праці: матеріальні товари, які не супроводжуються послугою, матеріальні товари, які супроводжуються послугою, основні послуги, які супроводжуються другорядними товарами та послугами, та послуги в чистому вигляді. Базуючись на цьому положенні, дослідники сфери туризму розрізняють матеріальні та нематеріальні туристичні послуги [7; 13].

Оскільки в результаті надання нематеріальних туристичних послуг потреба споживача задовольняється без створення чи зміни властивостей матеріальних продуктів, споживання таких послуг відбувається винятково в місці продукування; вони не можуть бути транспортовані та використовуються туристами тільки в межах території локалізації послуг. Властивості нематеріальних послуг притаманні послугам гостинності, харчування, анімації. Як приклад матеріальних туристичних послуг авторами [13] наводяться послуги непасажирського транспорту, торгівлі, ремонту техніки житлово-комунального господарства, побутові послуги, послуги прокату.

Оскільки в процесі туристичного обслуговування туристу надається широке коло послуг, для цілей нормативного регулювання діяльності туристичних підприємств необхідним є визначення переліку тих послуг, надання яких є критерієм віднесення відповідної підприємницької діяльності до туристичної. Згідно до ст. 5 Закону України «Про туризм», учасниками туристичної діяльності є особи, які створюють туристичний продукт, чи здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту. Ст. 1 Закону України «Про туризм» визначає, що туристичний продукт - це комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізуються або пропонуються за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги.

Отже, підприємства, які надають лише послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, лише послуги транспортування туристів або тільки реалізують сувенірну продукцію, згідно діючого законодавства не визнаються суб'єктами туристичної діяльності, отже відповідна туризму нормативно-правова база не є базою діяльності таких підприємств. З іншого боку, споживачі таких розрізнених туристичних послуг не можуть покладатися на захист прав споживачів туристичних продуктів, який забезпечується нормами національного права.

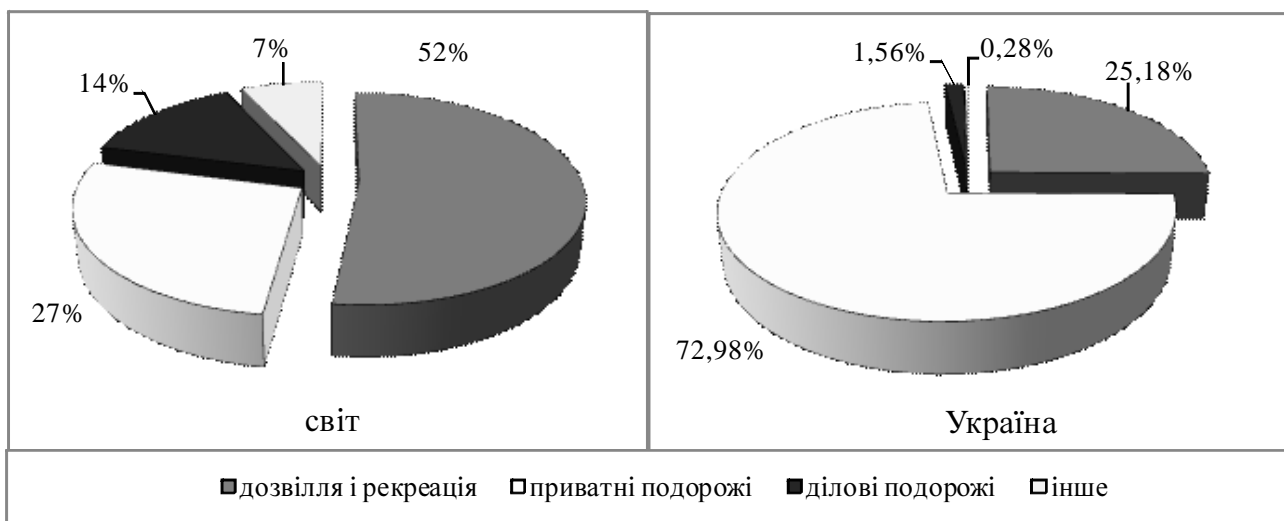
Доцільно відмітити, що, на відміну від законодавства України, яким на цей час визначається лише кількість складових туристичного продукту, норми міжнародного права встановлюють конкретний перелік обов'язкових туристичних послуг: перевезення і розміщення. Отже діючою редакцією Закону України «Про туризм» встановлюється колізія норм національного та міжнародного права, яка потребує врегулювання.

Окремі дослідники [13, с. 12] аргументують перелік обов'язкових туристичних послуг, який складається з послуг перевезення, розміщення, страхування, невідкладної медичної допомоги та інформаційно-комунікаційного обслуговування. Між тим О. О. Любіцева [6, с. 39] стверджує, що «туристичною послугою може вважатися тільки комплекс послуг з задоволення різноманітних потреб туриста: у відпочинку, харчуванні, переміщенні та інших, які сприяють забезпеченню мети подорожі».

В ґрунтовній науковій роботі [7] проф. О.О. Любіцева зазначає, що туризм є поліфункціональним явищем і відмічає серед основних рекреаційну, соціальну, культурну, економічну, просвітницьку функції туризму. При цьому рекреація як біологічна функція та соціальне надбання людства є поліаспектним поняттям. Сутністю рекреаційної функції туризму є відновлення фізіологічних та психологічних сил людини, яка подорожує. При більш детальному аналізі науковці виділяють п'ять функцій рекреації: лікувальну (відновлення здоров'я); пізнавальну (розвиток духовного потенціалу особистості), розважальну (відволікання особистості від повсякденного життя), спортивну (розвиток фізичних сил людини) та оздоровчу (відновлення психофізіологічних сил людини, втрачених під час трудової діяльності).

Кожній з функцій рекреаційної діяльності відповідає певна кількість елементарних рекреаційних занять, які є окремими туристичними послугами. Узагальнюючи, можливо відмітити, що рекреаційні туристичні послуги спрямовані на відновлення та збагачення людського потенціалу та особистих здібностей туриста. Відновлення фізіологічних та психологічних сил людини є необхідним для здійснення подальшої трудової діяльності. З іншої сторони, туристичні подорожі можуть здійснюватися з метою реалізації трудових функцій; численні статистичні звіти доводять, що діловий туризм в світі розвивається прискореними темпами.

Офіційні статистичні джерела [3] засвідчують, що структура в'їзного потоку України за метою подорожі істотно відрізняється від загальносвітової (рис. 2).

Рис. 2 Структура в'їзного туристичного потоку у 2012 р. за метою поїздки
 Джерело: складено автором на основі [2; 3]

Так, у 2012 р. лише 25% іноземців в'їжджали до України з метою рекреації та дозвілля у порівнянні з 52%, характерними в середньому для світу. В 2013 р. із 24,67 млн. іноземців лише 2% в'їжджали до України за програмами організованого туризму та 23,68% - з метою участі у подіях культурного, спортивного та релігійного життя. При цьому іноземні експерти погоджуються, що Україна має суттєвий туристичний потенціал. Таким чином, атракція іноземних туристів з метою дозвілля і рекреації потребує державної підтримки та методичної реорганізації на рівні суб'єктів туристичної діяльності національного ринку туристичних послуг.

За даними державного комітету статистики України в 2013 р. з 23,76 млн. громадян України, які виїжджали за кордон, 1,49% в'їжджали за програмами організованого туризму та

97,35% за приватними поїздками. Приватну поїздку як мету подорожі декларували 2,302 млн. (9,69%) громадян України, які виїжджали до традиційних країн в'їзного туризму (Туреччина, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати, Греція, Італія, Іспанія, Великобританія, Франція), що в 6,5 рази більше загального задекларованого в'їзного потоку за програмами організованого туризму. Таким чином, витрати громадян України на придбання туристичних послуг за кордоном можуть бути вищими за оцінки видатків за офіційно зафіксованими програмами організованого в'їзного туризму і цю гіпотезу необхідно враховувати при розробці та обґрунтуванні державних програм, націлених на розвиток національного ринку туристичних послуг.

Висновки та подальші дослідження. Надано класифікацію туристичних послуг, відокремлено характерні і супутні послуги (за впливом на пропозицію) та основні і додаткові (за структурою споживання), а також доповнено їх класифікаційними ознаками. Також необхідно запропонувати розрізняти дві групи туристичних послуг за ознакою «мета подорожі»: рекреаційні та ділові. Складовим цих груп притаманні не лише унікальні властивості, а й специфічні методи організації туристичного обслуговування.

У подальших дослідженнях необхідно спиратися на подану класифікацію туристичних послуг, яка створює теоретико-методологічну базу для розробки диференційованих державних цільових програм розвитку ринку туристичних послуг.

Література

1. Services Share of GDP by country [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.quandl.com/economics/services-share-of-gdp>
2. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. – Geneva, World Economic Forum. – 2013. – 517 p.
3. Туристична діяльність в Україні: статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 272 с.
4. Bell L. The World and the United States in 2013. / L Bell. – N.Y.. 1997. – 682 p.
5. Clurk C. The Conditions of Economic Progress. / C. Clurk. – London. 1993. – 496 p.
6. Kotler, Ph. Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control / Ph. Kotler. New York: Prentice Hall. – 654 p.
7. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
8. Чудновський А.Д. Менеджмент туризму: підручник / А.Д. Чудновський, М.А. Жукова. – М. : Фінанси та статистика, 2002. – 288 с.
9. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П.Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
10. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / В.К. Федорченко, В.С. Пазенок, О.А. Кручек та ін. – К. : Вц «Академія», 2013. – 280 с.
11. Глоссарий термінів міжнародного туризму / М.Б. Биржаков, К.М. Биржаков, В.И. Никифоров и др. – СПб., 1997. – 186 с.
12. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : "Палитра", 1997. – 130 с.
13. Проблеми розвитку туризму і готельного господарства: регіональний аспект: монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 276 с.

References

1. Services Share of GDP by country, available at <http://www.quandl.com/economics/services-share-of-gdp>
2. The Travel & Tourism Competitiveness Report (2013), Geneva, World Economic Forum. 517 p.
3. *Turystychna diialnist v Ukraini: statystychnyi biuletyn* [Tourist activity in Ukraine: Statistical Bulletin], (2013), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 272 p.
4. Bell, L. (1997), The World and the United States in 2013, N.Y., 682 p.
5. Clurk, C. (1993), The Conditions of Economic Progress, London, 496 p.

6. Kotler, Ph. (1994) *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control*. (8th ed.) New York: Prentice Hall, 654 p.
7. Liubitseva, O.O. (2002) *Rynok turystychnykh posluh* [Tourism market], Alterpress, Kyiv, Ukraine, 436 p.
8. Chudnovskiy, A.D. and Zhukova, M.A. (2002), *Menedzhment turyzmu* [Tourism Management], textbook, Finance and Statistics, Moscow, Russia, 288 p.
9. Diadechko, L.P. (2007), *Ekonomika turystychnoho biznesu* [Economy of tourism businesses], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine, 124 p.
10. Fedorchenko V.K., Pazenok V.S., Kruchek O.A. (2013) *Turyzmolohiia: kontseptualni zasady teorii turyzmu*. [Science of Tourism: conceptual base the theory of tourism], Academy, Kyiv, Ukraine, 280 p.
11. Birzhakov, M.B., Birzhakov, K.M. and Nikiforov, V.I. (1997), *Hlossariy terminov mezhdunarodnogo turizma* [Glossary of international tourism], St. Petersburg., Russia, 186 p.
12. Beidyk, O.O. (1997), *Slovnyk-dovidnyk z heohrafii turyzmu, rekreatsii ta rekreatsiinoi heohrafii*. [Dictionary of geography, tourism and recreational geography], Palitra, Kyiv, Ukraine, 130 p.
13. Pysarevskiy, I.M. etc. (2009), *Problemy rozvytku turyzmu i hotelnoho hospodarstva: rehionalnyi aspekt* [The problems of tourism and hotel industry: a regional perspective], KhNUME, Kharkiv, Ukraine, 276 p.

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.71:519.86

Хайлук С.О.,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики
Севастопольського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (Київ)

IDEF0-МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Khailuk S.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., head of the
department of economic cybernetics,
Sevastopol Institute of Banking of the
University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

IDEF0-MODEL OF THE BANKING SYSTEM'S FUNCTIONING PROCESS

Постановка проблеми. Банківська система за сучасних умов є основою економічних відносин країни і потребує постійного удосконалення діяльності та підвищення ефективності функціонування, що викликано значним посиленням її впливу на економічні процеси як у внутрішній, так і зовнішній політиці держави. Тому оцінка ефективності функціонування банківської системи на основі адаптованих математичних моделей та аналіз чутливості системи до впливу зовнішніх і внутрішніх змін стають вкрай актуальними.

Процес вибору та застосування математичних моделей оцінки й прогнозування рівня ефективності банківської системи та її елементів повинен ґрунтуватися на потребах майбутніх користувачів даної інформації і враховувати, які саме результати необхідні особі, що буде на їх основі приймати певні управлінські рішення. Однією з основних проблем неадекватності методів оцінки банківської системи, що застосовуються на сьогоднішній день, в тому числі і методів макропруденційного аналізу, є розгляд певних показників діяльності банківської системи відокремлено, не поглиблюючись у їх природу та взаємозв'язки, що призводить до викривлення отриманої інформації. Тому при розробці методів та моделей, на основі яких здійснюється подальший аналіз діяльності банківської системи, першочерговим постає дослідження основних функцій, завдань як всієї системи, так і її елементів, та вивчення взаємозв'язків між ними. Лише сформована на основі попереднього глибокого аналізу об'єкта дослідження система показників може повною мірою відобразити рівень ефективності функціонування банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням та побудовою моделей оцінки ефективності банківської системи в цілому займаються такі вчені, як Г.Т. Карчева [1], А. Е. Касютин, Н. Н. Куніцина [2], С. П. Прасолова [5], П. В. Конюховський [3], А. Пілявський, О. Вовчак, Ю. Маців, Т. Хома [4], П. Приймак [6] та багато інших. Основними завданнями, що вирішуються за допомогою даних моделей, є проведення порівняльного аналізу декількох банківських систем різних країн за окремими напрямками, визначення оптимальної структури банківської системи, факторів, що значно впливають на її розвиток тощо. Також достатньо поширеними є моделі, що оцінюють окремі аспекти функціонування банківської системи. Наприклад, моделі оцінки фінансової стійкості банківської системи, її стабільності, надійності

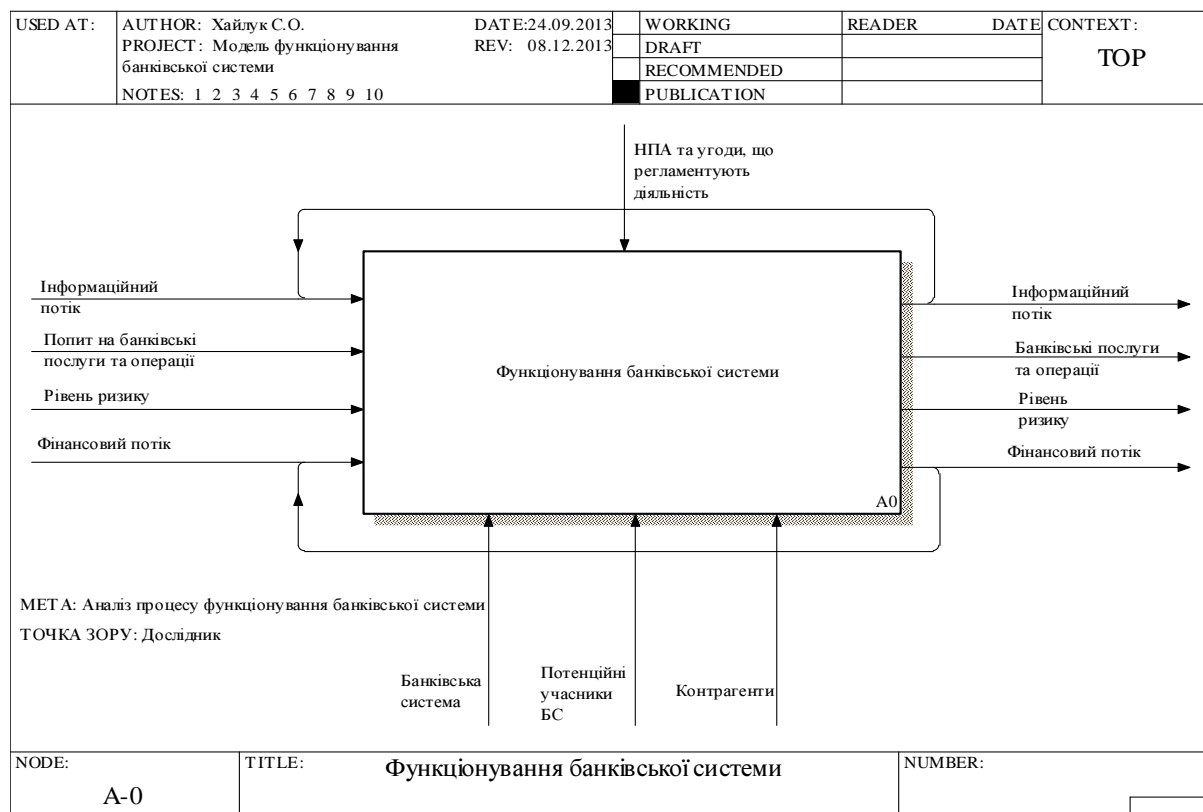

тощо. В той же час залишаються недостатньо розробленими як в теоретичному, так і в методично-практичному аспектах моделі оцінки ефективності функціонування банківського сектору в цілому як складної системи, що дозволяють оцінити здатність виконувати покладені на неї функції та досягати визначених цілей. Постійне ускладнення банківської системи обумовлює застосування спеціальних засобів опису даної системи для подальшого створення зазначених математичних моделей.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження виступає формалізація опису процесу функціонування банківської системи, що дозволить забезпечити підґрунтя до розробки комплексного підходу до оцінки останньої та обґрунтування прийняття управлінських рішень в даній сфері. Для вирішення даної задачі пропонується задіяти методологію IDEF (англ. Integration Definition for Function Modeling) [7; 9], яка дозволяє досліджувати структуру, параметри та характеристики виробничо-технічних й організаційно-економічних систем. Зокрема, методологія моделювання IDEF0 дозволяє створити функціональну модель, що відображає структуру та функції банківської системи, а також інформаційні, фінансові та інші потоки, що пов'язують дані функції. Розроблена функціональна модель забезпечить формування загальної картини шляхів досягнення цілей банківської системи, її основних функцій, можливих результатів діяльності та ресурсів, необхідних для її успішного функціонування.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування на основі декомпозиції IDEF-моделі функціонування банківської системи першого компонента системи оцінювання ефективності банківської системи, а саме, формулювання основних критеріїв ефективності банківської системи.

Виклад основного матеріалу досліджень. З метою побудови функціональної моделі банківської системи розглянемо основні бізнес-процеси, що відбуваються в процесі її функціонування, тобто систему послідовних, ціленаправлених та регламентованих видів діяльності, в якій завдяки керуючому впливу вхідні ресурси процесу перетворюються у виходи – результати процесу, що представляють цінність для споживача. Змоделуємо функціонування банківської системи в нотації IDEF0. Контекстна діаграма верхнього рівня моделі функціонування банківської системи представлена на рис. 1.

Рис. 1. Контекстна діаграма верхнього рівня моделі функціонування банківської системи

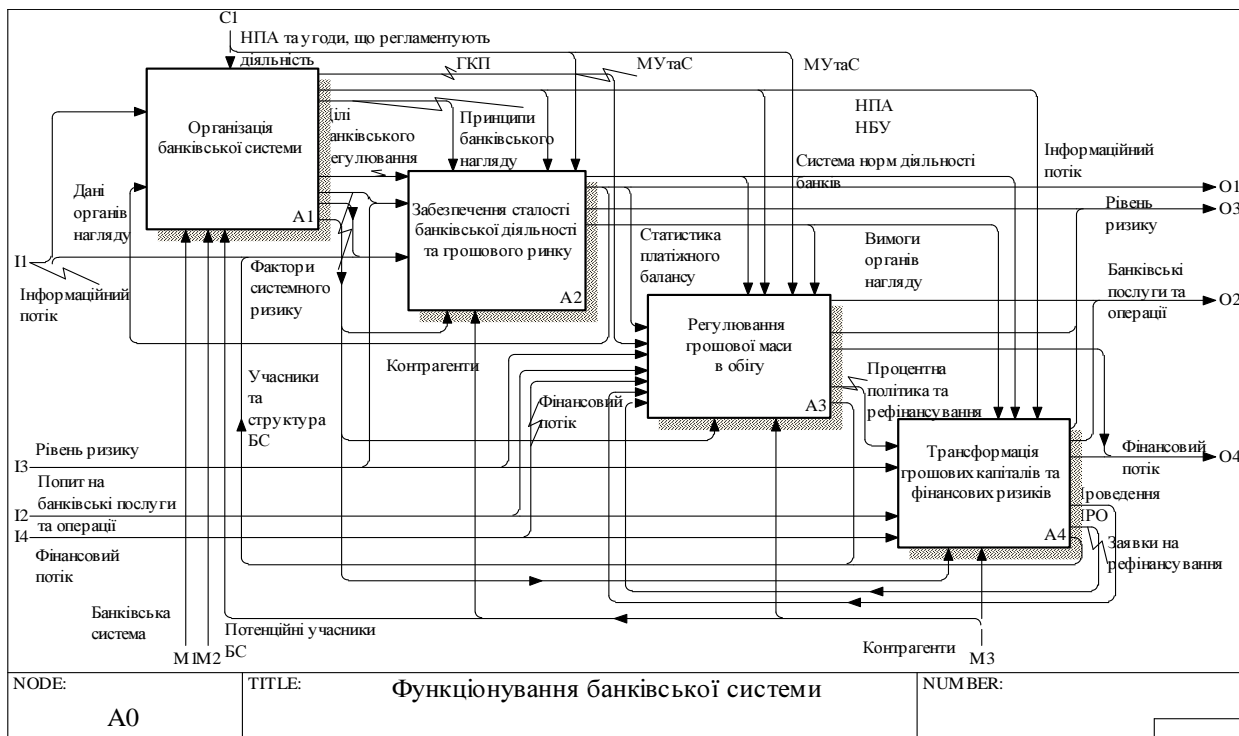
Джерело: розроблено автором

Як видно з рис. 1, банківська система в результаті власної діяльності, керуючись нормативно-правовими актами та угодами, що її регламентують, перетворює попит на банківські послуги та операції на банківський продукт, трансформуючи при цьому фінансові, інформаційні потоки, ризики тощо.

Подальша декомпозиція процесу функціонування банківської системи за допомогою нотації IDEF0 й сценарний аналіз дозволяють виявити основні проблемні та успішні сторони системи і, в результаті, організувати процес, що досліджується, найбільш ефективним способом.

Основні види діяльності банківської системи, представлені на рис. 2, отримані в результаті виділення та опрацювання першорядних функцій, покладених на сьогоднішній день на вітчизняну банківську систему, а саме, безпосередньо організацію банківської системи, забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку, регулювання грошової маси в обороті та трансформацію грошових капіталів і фінансових ризиків.

Кожна із зазначених субдіяльностей розглядається більш детально і може декомпонуватися на декілька рівнів. Наприклад, розглянемо декомпозицію субдіяльності з організації банківської системи, що включає формування загальносистемної інфраструктури забезпечення банківської діяльності та здійснення управління діяльністю банківської системи в цілому (рис. 3).

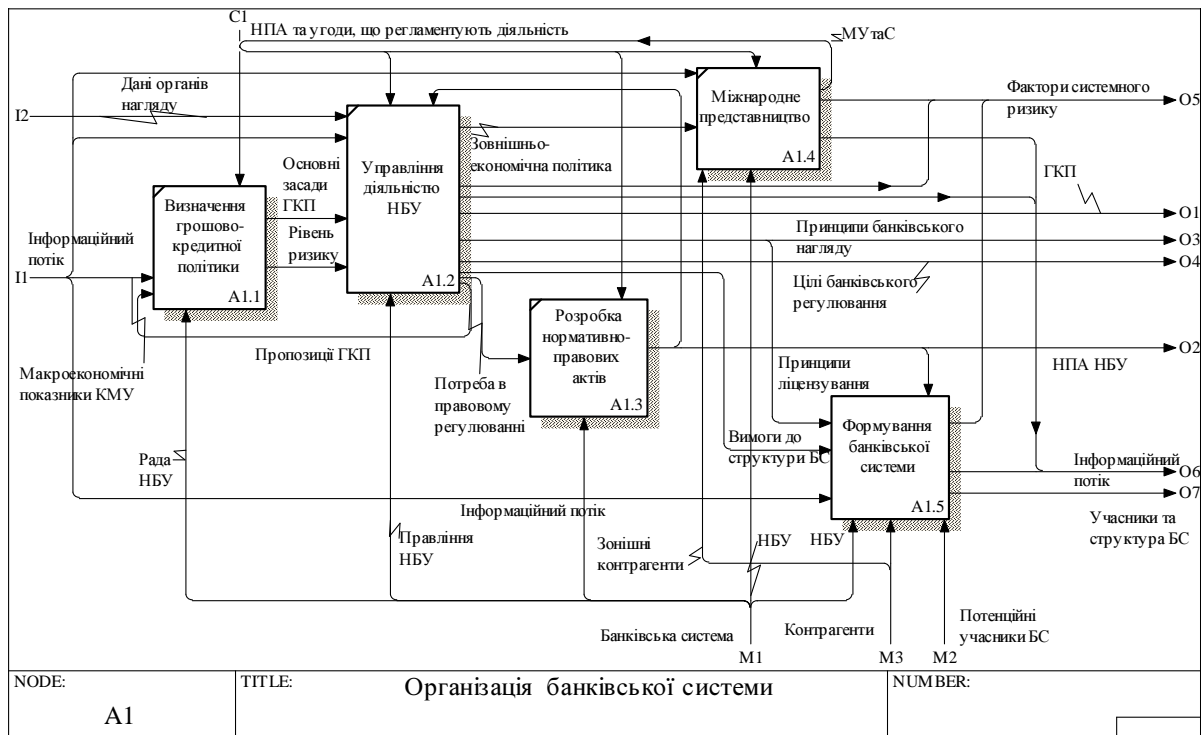

Рис. 2. Діаграма функціонування банківської системи (перший рівень декомпозиції)

Джерело: розроблено автором

Розгляд підпроцесів функціональної моделі банківської системи до четвертого рівня декомпозиції дозволив авторам сформулювати ознаки та критерії, за якими можна судити про ступінь ефективності діяльності банківської системи [9]. Проте їх визначення передбачає чітке розуміння поняття ефективності банківської системи, основних її функцій та завдань.

Автором пропонується під ефективністю банківської системи розуміти її властивість, пов'язану зі здатністю своєчасно, безперервно і в повному обсязі в умовах високого рівня зовнішнього та внутрішнього економічного тиску якісно виконувати свої функції, формулювати й адаптувати стратегічні цілі до умов функціонування, що постійно змінюються, та вимог контрагентів досягати поставлених цілей шляхом використання соціально схвалених засобів за встановленого співвідношення витрат і результатів та забезпечувати довготривалість свого функціонування.

Рис. 3. Діаграма субдіяльності з організації банківської системи (другий рівень декомпозиції)

Джерело: розроблено автором

Враховуючи зазначене визначення ефективності банківської системи, до основних ознак ефективності банківської системи віднесемо наступні. По-перше, умовою результативної діяльності банківської системи є забезпечення її оптимальної структури та узгодженої взаємодії її елементів – банків, – що забезпечує отримання синергетичного ефекту. По-друге, банки повинні мати можливість задовольняти потреби суспільства в різноманітних банківських послугах та операціях. По-третє, забезпечення надійності, фінансової стійкості функціонування банківського сектору, стійкості та рівноваги на грошово-кредитному та валютному ринках тощо, що стають вкрай важливими, зважаючи на значну нестабільність економічного розвитку в Україні і в світі, прискорені зміни структури соціально-економічного середовища та значну відкритість економіки.

Детальний розгляд функцій та завдань банківської системи дозволив сформулювати основні критерії ефективності банківської системи [8], а саме

- структурна оптимальність банківської системи,
- соціально-економічна ефективність банківської системи,
- фінансова стійкість функціонування банківського сектору,
- ефективне функціонування грошово-кредитного ринку,
- ефективне функціонування валютного ринку.

Кожен із зазначених критеріїв описується низкою індикаторів, що використовуються для оцінки останніх і визначаються на основі діаграм більш високого рівня декомпозиції процесу функціонування банківської системи.

Висновки та подальші дослідження. В статті розроблено модель бізнес-процесу функціонування банківської системи, аналіз якої дозволив сформулювати та обґрунтувати основні критерії ефективності банківської системи. Побудована на основі даних критеріїв комплексна багатокритеріальна модель оцінки ефективності банківської системи дозволить оцінити останню з точки зору здатності виконувати покладені на неї функції та досягати визначених цілей. Що включає в себе, по-перше, оцінку результативності функціонування банківської системи як основної складової фінансової системи країни та адекватне здійснення нею своїх функцій під впливом різних екзогенних та ендогенних збудуючих

факторів. А, по-друге, оцінку відповідності результатів її діяльності основним соціальним потребам і цілям як суспільства, так і окремої людини.

Подальші дослідження будуть направлені на обґрунтування комплексного підходу до оцінки та аналізу ефективності банківської системи, що передбачає виконання наступних основних етапів: формування інформаційної бази відповідно до запропонованої системи критеріїв та індикаторів, їх моніторинг, оцінка та аналіз рівня ефективності банківської системи, застосування сценарного підходу, формування звіту про ступінь ефективності банківської системи та вироблення рекомендацій щодо коригування стратегії розвитку системи для підвищення або поновлення її рівня.

Література

1. Карчева Г.Т. Стійкість та потенціал банківської системи України / Г.Т. Карчева // Науковий вісник ЧДІЕУ – 2011. – №1. – С. 155-163.
2. Касютин А.Е. Методы оценки устойчивости банковской системы [Электронный ресурс] / А.Е. Касютин, Н.Н. Куницына. // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Экономика», 2006 – №4. – Северо-Кавказский государственный технический университет. – Режим доступа: <http://www.ncstu.ru> (10.12.2013)
3. Конюховский П.В. Микроэкономическое моделирование банковской деятельности [Текст] / П.В. Конюховский. – СПб : Питер, 2001. – 224 с. ISBN 5-318-00289-7
4. Пілявський А. Ефективність діяльності банківської системи (2005-2009 рр.). Методологія аналізу фронтів / А. Пілявський, О. Вовчак, Ю. Маців, Т. Хома // Вісник НБУ. – 2010. – №4. – С. 16-22.
5. Прасолова С.П. Ефективність банківської системи України: актуальні аспекти її регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/1376/1/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97%2012.pdf> (10.01.2014)
6. Приймак П. Аналіз характеристик економіко-математичних моделей розвитку банківської системи / П. Приймак // Збірник наукових праць «Формування ринкової економіки в Україні». – м. Львів, 2010 – Випуск 22. – С. 264-268.
7. Руководящий документ «Методология функционального моделирования IDEF0» [Электронный ресурс] // Госстандарт России – М. : ИПК Издательство стандартов, 2000. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/smk/files/idef.pdf> (10.12.2013)
8. Хайлук С.О. Формування критеріїв комплексної моделі оцінки ефективності банківської системи / С.О. Хайлук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України – Київ : УБС НБУ, 2012. – №2 (14). – С. 260-263.
9. Integration definition for function modeling (IDEF0) / National Institute of Standards and Technology (U.S.). – Gaithersburg, MD : Computer Systems Laboratory, National Institute of Standards and Technology ; Springfield, VA : For sale by the National Technical Information Service, 1993. – 116 p. – (Federal information processing standards publication, 183)

References

1. Karcheva, H.T. (2011), "Stability and capacity of the banking system of Ukraine", *Naukovyj visnyk ChDIEU*, no. 1, pp. 155-163.
2. Kasiutyn, A.E. and Kunitsyna, N.N. (2006), "Methods for assessing the stability of the banking system", *Sbornyk nauchnykh trudov SevKavHTU. Seryia "Ekonomyka"*, no. 4, available at: <http://www.ncstu.ru>, (Accessed 10.12.2013)
3. Koniukhovskiy, P.V. (2001), "Микроэкономическое моделирование банковской деятельности" [Microeconomic modeling banking activities], Piter, St. Petersburg, Russia, 224 p.
4. Piliavskiy, A., Vovchak, O., Matsiv, Yu. and Khoma, T. (2010), "The efficiency of the banking system (2005-2009 gg.) The methodology of analysis of the fronts", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 4, pp.16-22.
5. Prasolova, S.P. "The efficiency of the banking system of Ukraine: current aspects of its regulation", available at: <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/1376/1/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B>

8%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97%2012.pdf, (Accessed 10.01.2014)

6. Pryimak, P. (2010), "Analysis of the economic and mathematical models of the banking system", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini*, issue 22, pp. 264-268.

7. State Statistics Service of Russian Federation (2000), "Methodology IDEF0 functional modeling", available at: <http://www.nsu.ru/smk/files/idef.pdf>, (Accessed 10.12.2013)

8. Khailuk, S.O. (2012), "The formulation of the complex model criteria's of the banking system's efficiency's evaluation", *Visnyk Universytetu bankivs'koi spravy Natsional'noho banku Ukrainy*, no. 2 (14), pp. 260-263.

9. Integration definition for function modeling (IDEF0) / National Institute of Standards and Technology (U.S.). – Gaithersburg, MD : Computer Systems Laboratory, National Institute of Standards and Technology ; Springfield, VA : For sale by the National Technical Information Service, 1993. – 116 p. – (Federal information processing standards publication, 183).

УДК 336. 1:352

Гончар Г.П.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Honchar H.P.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of finance and banking
Chortkivskiy Educational and Research Institute for
Entrepreneurship and Business
Ternopil National Economic University

REFORMING THE ORGANIZATION AND FINANCIAL SUPPORT OF MUNICIPAL FINANCES IN UKRAINE

Постановка проблеми. Здійснювана в сучасній Україні модернізація методів державного та муніципального управління, перехід на програмний бюджет в секторі публічних фінансів надають особливу соціально-економічну значимість питань підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами локальних територій.

У сучасній ситуації щодо проблеми формування та раціонального використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування існує багато інформації, в основному, в негативному контексті. Будь-яка з причин викликає, зрештою, невдоволення населення муніципального утворення кількістю і якістю послуг у різних сферах, оскільки саме фінансова забезпеченість визначає наповнюваність місцевого бюджету, обсяги та умови фінансування муніципальних потреб.

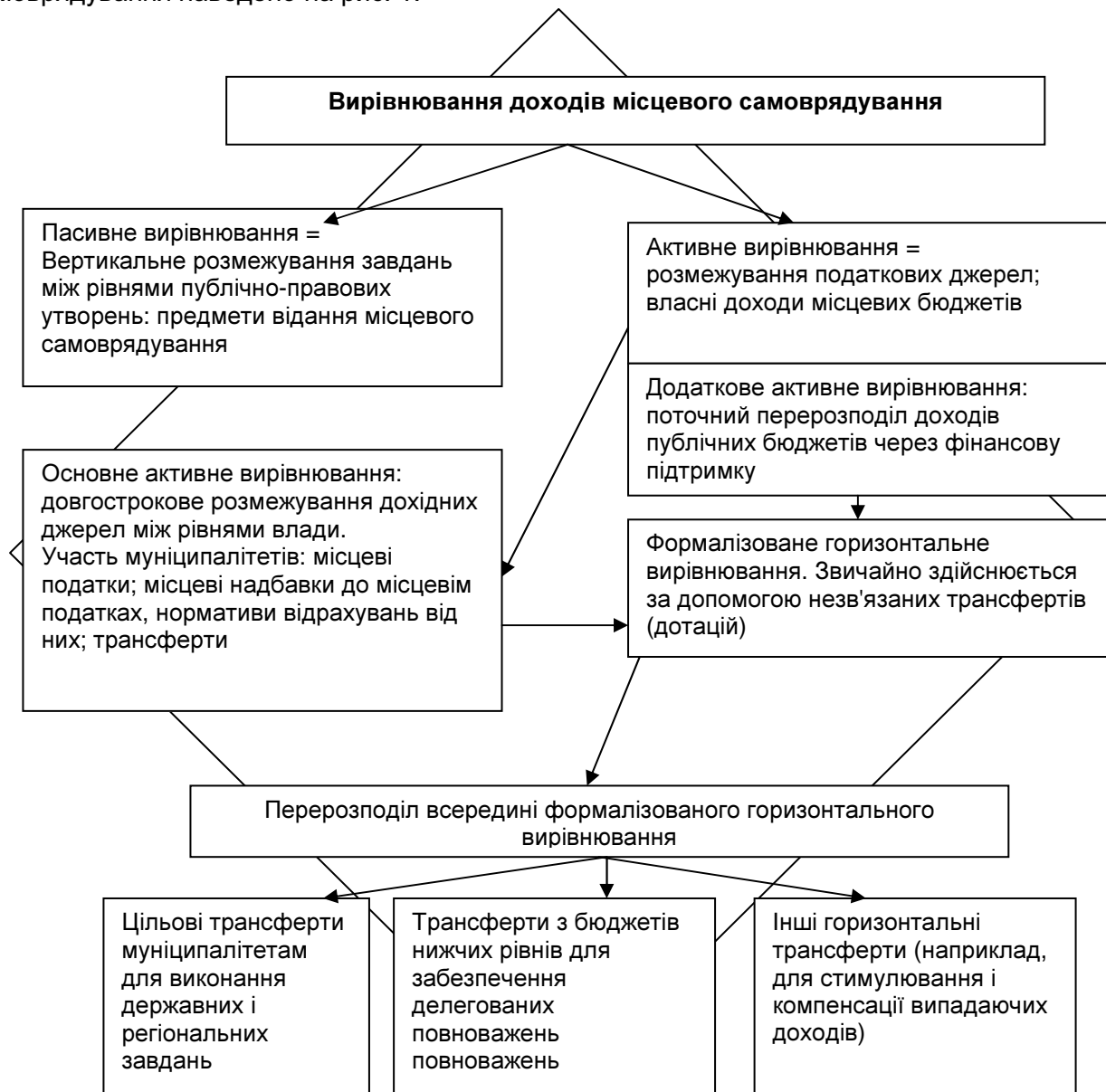
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми муніципальних ресурсів, зміцнення їх фінансової бази, оптимізації механізму формування місцевих бюджетів, визначення обсягів міжбюджетних трансфертів досліджували такі вітчизняні вчені: І. Боярко, О. Василик, Н. Виговська, А. Горник, Ю. Каспрук, О. Кириленко, О. Люта, А. Маглаперідзе, О. Ніколаєва, Н. Пігуль та ін. Значну увагу у їх наукових здобутках займають дослідження проблем формування доходів місцевих бюджетів, зміцнення податкового потенціалу регіонів, механізмам розрахунку міжбюджетних трансфертів тощо. Однак досліджувана проблема ще

далеко не вирішена, тому вимагає подальшого вивчення, зокрема щодо реформування організації та фінансового забезпечення муніципальних фінансів України.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд проблем формування доходів місцевих бюджетів та обґрунтування реформування організації та фінансового забезпечення місцевого самоврядування України.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні на сучасному етапі доходи бюджетів значної частини муніципалітетів недостатньо забезпечені власними фінансовими ресурсами, необхідними для модернізації інфраструктури, вирішення завдань соціально-економічного розвитку.

Використання міжбюджетних трансфертів як додаткового джерела доходів також відноситься до фінансової компетенції місцевої влади. Для розуміння їх місця в системі фінансового забезпечення місцевого самоврядування представимо схему напрямків вирівнювання доходів муніципальних утворень. Напрями вирівнювання доходів місцевого самоврядування наведено на рис. 1.

Рис. 1. Напрями вирівнювання доходів місцевого самоврядування

Джерело: складено автором на основі джерела [9]

Слід пам'ятати, що міжбюджетні трансферти представляють собою переміщення коштів усередині суспільного сектора економіки. Таким чином, мова йде про фінансові

ресурси, які вже були переміщені з приватного сектора економіки в громадський і повинні бути ще раз переміщені всередині останнього. З іншого боку, трансферти з вищих бюджетів надаються на безоплатній основі подібно до трансфертів з громадського сектору в приватний. Найбільш поширеним аргументом на користь необхідності надання фінансових трансфертів є аргумент про необхідність вирівнювання відмінностей між фінансовим потенціалом та витратними потребами у різних муніципальних утворень [5].

Розглянемо стан міжбюджетних трансфертів та місцевих бюджетів в Україні за матеріалами Департаменту з питань бюджетної політики і затверджено постановою Колегії Рахункової палати [4]. У Законі України «Про державний бюджет на 2014 рік» [11] не передбачено принципових змін у частині формування взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. За рахунок трансфертів з державного бюджету і доходів місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів та спрямовуються на виконання делегованих державних повноважень, передбачено сформувати понад 80% доходів місцевих бюджетів.

Відповідно до вимог Бюджетного кодексу України, прогнозний обсяг доходів місцевих бюджетів, що враховується при визначенні міжбюджетних трансфертів, розраховано у загальній сумі 74 млрд. 138,9 млн. грн., що на 1 млрд. 494,2 млн. грн., або 2,1% більше ніж обсяг, затверджений на 2013 рік.

Таблиця 1

Видатки Державного бюджету України на 2013-2014 рік за функціональною класифікацією, млн. грн.

№ зп	Показники	2013 рік		2014 рік (передбачено законопроектом)		Відхилення			
		всього	у т. ч. загальний фонд	всього	у т. ч. загальний фонд	всього		у т. ч. загальний фонд	
	ВСЬОГО ВИДАТКІВ	419 844	372 283	447 295	401113	27 451	6.5	28 830	7.7
1.	<i>у тяму числі:</i> Загальнодержавні функції	59 979	58 529	70 344	68 446	10 365	17.3	9917	16.9
2.	Оборона	16 186	14 887	15 583	14 216	-603	-3.7	-671	-4.5
3.	Громадський порядок, безпека та судова влада	38 829	33 892	39 253	34 354	424	1,1	462	1.4
4.	Економічна діяльність	42 759	24 994	45 270	27 603	2 511	5.9	2 609	10.4
5.	Охорона навколишнього природного середовища	4 275	1 859	5515	1 484	1 240	29.0	-375	-20.2
6.	Житлово-комунальне господарство	51	48	268	46	217	425.5	-2	-4.2
7.	Охорона здоров'я	12 966	11 655	12 070	11 104	-896	-6.9	-551	-4.7
8.	Духовний та фізичний розвиток	4 597	4 369	5 007	4 726	410	8.9	357	8.2
9.	Освіта	32 495	21 114	32 991	21 522	496	1.5	408	1.9
10.	Соціальний захист та соціальне забезпечення	89 141	88 877	92 637	92 389	3 496	3.9	3 512	4.0
11	Кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів	118 566	112 059	128 357	125 223	9 791	8.3	13 164	11.7

Джерело: складено автором на основі [4]

Прогнозний обсяг видатків, що враховується при визначенні міжбюджетних трансфертів, визначено у сумі 134 млрд. 540,0 млн. грн., з них на оплату праці з нарахуваннями працівників бюджетної сфери – 111 млрд. 556,6 млн. грн., або 82,9%, що більше на 7 млрд. 789,0 млн. грн., або 6,1% обсягу видатків, врахованих при затвердженні закону про державний бюджет на 2013 рік. Зростання видатків зумовлено, зокрема, прогнозним підвищенням розміру мінімальної заробітної плати та посадового окладу (тарифної ставки) працівника I розряду Єдиної тарифної сітки [4].

З метою збалансування місцевих бюджетів, Законом України «Про державний бюджет на 2014 рік» [11] передбачено трансферти між державним бюджетом і 694 місцевими бюджетами. При цьому для 667 місцевих бюджетів, або 96,1% передбачено надання з державного бюджету дотації вирівнювання, а для 27 місцевих бюджетів, або 3,9% – передачу коштів до державного бюджету. Загальний обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету визначено у сумі 63 млрд. 137,3 млн. грн., що на 7 млрд. 441,9 млн. грн., або 13,4% більше затвердженого показника на 2013 рік. Загальний обсяг коштів, що передається до державного бюджету з місцевих бюджетів, визначено у сумі 2 млрд. 736,2 млн. грн., що на 1 млрд. 147,1 млн. грн., або 72,2% більше показника, затвердженого на 2013 рік.

Загалом у 2014 році планується надати з державного бюджету місцевим бюджетам 19 субвенцій і 6 дотацій на суму 128 млрд. 357,4 млн. грн., що на 9 млрд. 791,2 млн. грн., або 8,3% більше ніж обсяги, затверджені на 2013 рік. При цьому на видатки споживання передбачено спрямувати 125 млрд. 836,3 млн. грн., або 98,0% загального обсягу трансфертів, видатки розвитку – 2 млрд. 521,1 млн. грн., або 2,0% [4].

Порівняно з 2013 роком, частка трансфертів, які передбачено спрямувати на видатки розвитку, менша на 1,3 відсоткових пункти. Питома вага запланованої суми трансфертів у прогнозованому обсязі доходів місцевих бюджетів становить 54,0%, що свідчить про значну залежність місцевих бюджетів від отримання трансфертів з державного бюджету.

Законом України «Про державний бюджет на 2014 рік» передбачено надати місцевим бюджетам п'ять додаткових дотацій у загальній сумі 1 млрд. 316,3 млн. грн., що на 4,2 млн. грн., або 0,3% більше затвердженого обсягу на 2013 рік.

Прогнозний обсяг доходів місцевих бюджетів на 2014 рік визначено в сумі 237 млрд. 642,2 млн. грн., у тому числі загального фонду – 215 млрд. 990,5 млн. грн., що більше показників, затверджених планом на 2013 рік, на 7 млрд. 59,3 млн. грн., або 3,1% і 9 млрд. 748,9 млн. грн., або 4,7% відповідно [4]. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів розраховані в сумі 109 млрд. 284,8 млн. грн., або 6,6% ВВП, що на 171,4 млн. грн., або 0,2% менше обсягів, затверджених планом на 2013 рік. У законопроекті передбачено, що частка власних та закріплених доходів місцевих бюджетів у загальній сумі доходів місцевих бюджетів наступного року становитиме 46,0%, що на 1,5 відсоткових пункти менше, порівняно з планом на 2013 рік (рис 2).

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів у 2010 – 2014 роках

Джерело: [4]

Основними дохідними джерелами місцевих бюджетів традиційно залишилися: податок на доходи фізичних осіб – 65,1% обсягу власних і закріплених доходів, або 71 млрд. 133,8 млн. грн., що більше запланованих обсягів 2013 року на 481,3 млн. грн., або 0,7%; - плата за землю – 11,7%, або 12 млрд. 826,0 млн. грн, що менше на 1 млрд. 995,4 млн. грн, або 13,5%; єдиний податок – 6,5%, або 7 млрд. 148,5 млн. грн., що більше на 1 млрд. 530,0 млн. грн.,

або 27,2%; власні надходження бюджетних установ – 6,4%, або 7 млрд. 32,8 млн. грн., що більше на 1 млрд. 797,9 млн. грн., або 34,3 відсотка [4].

Аналіз сформованих джерел доходів місцевого самоврядування дозволяє відзначити, що їх сучасна структура не відповідає критеріям розмежування доходів між публічно-правовими утвореннями: фактично закріплені доходи місцевого самоврядування недостатні для здійснення завдань суспільного характеру, здійснюваних на місцевому рівні; відсутня реальна самостійність органів місцевого самоврядування у визначенні структури власних доходів; не дотримується принцип одержуваних вигод, так як плата за муніципальні бюджетні послуги (комунальні платежі, місцеві податки) стягується не в еквіваленті її надання.

Муніципальні фінанси складаються з позабюджетних муніципальних фондів, коштів місцевих бюджетів, муніципальних та державних цінних паперів, які належать органам місцевого самоврядування та інших грошових коштів, які знаходяться в муніципальній власності. Головною роллю у формуванні муніципальних фінансів відіграє їх основа, тобто місцеві бюджети, які виступають грошовим фондом формування та використання грошових ресурсів відповідних рівнів управління державними структурами. В зв'язку з цим очевидним стає той факт, що муніципальні фінанси не повинні обмежуватися фінансовими ресурсами, що надходять у безпосереднє розпорядження муніципалітету, тобто коштами, отриманими від держави, або такими, що формуються за рахунок діяльності органів місцевого самоврядування, позиковими коштами. Муніципальні фінансові ресурси, які органи місцевого самоврядування можуть залучити з метою розвитку, значно більші бюджетних коштів муніципалітету. Сучасні економічні теорії включають в них кошти підприємств та організацій, заощадження населення, кошти некомерційних, неурядових організацій, кошти господарюючих суб'єктів – нерезидентів, що функціонують (проживають) в межах означеного регіону. Саме в такому контексті і повинно розглядатися поняття муніципальних фінансів.

Проте підкреслимо, що в Україні наразі існує практика запозичень органами місцевої влади, але ринок муніципальних позик не сформовано, він ще лише починає своє становлення. Основними перешкодами його розвитку є недосконалість нормативно-правової бази з питань урегулювання даного виду запозичень, обмежена фінансова незалежність органів місцевої влади, не розробленість процедур банкрутства органів самоврядування, відсутність дієвих ринкових стимулів та конкуренції серед учасників ринку, непрозорість ринку. Саме тому потрібно розробити ефективну державну політику регулювання зазначеного ринку, з врахуванням наявних ризиків та переваг діяльності органів місцевого самоврядування на ринку капіталів, з огляду на існуючий міжнародний досвід.

Узагальнюючи представлені в наукових публікаціях позиції різних вчених, можна виділити наступні теоретико-методологічні підходи до дослідження фінансів муніципальних утворень: територіальний, цільовий, управлінський, розподільний, економічний. Перший підхід заснований на вивченні проблем з точки зору критерію локалізації територіальних факторів, що впливають на їх формування і використання, а також реалізації видаткових повноважень, закріплених за територіальними органами влади й управління. Прихильники цього підходу виділяють набір індикаторів, інтегрованих у факторах (структура економіки, використання економічного потенціалу, рівень життя тощо) і пропонують проводити діагностику фінансового стану території для оцінки виробництва суспільних благ у вигляді питань місцевого значення та інших повноважень. При всій комплексності підходу поза дослідження залишаються технології муніципального фінансового та соціально-економічного планування [1; 8].

Другий підхід базується на розгляді фінансів муніципальних утворень в розрізі цілей використання коштів місцевого бюджету, які відображають: соціальний аспект, що визначає якість життя на території; економічний аспект, що впливає на потенціал муніципальної економіки; стратегічний, стимулюючий інвестиційні потоки території. При цьому не беруться в розрахунок джерела доходів і ресурси надходження коштів до локального фінансового фонду [7, с. 12; 2, с. 180].

Третій підхід полягає в дослідженні форм і методів управління формуванням і використанням фінансів муніципальних утворень. При цьому на перший план висуваються методи бюджетного менеджменту, оцінка результатів виконання місцевого бюджету з позиції пріоритетів місцевого співтовариства. При всій актуальності цих питань поза сферою аналізу

залишаються якісні характеристики фінансів муніципальних утворень, інституційні умови їх реалізації [3, с. 93].

Четвертий підхід заснований на вивченні економічної бази розподілу через механізм фінансів муніципальних утворень. Послідовники підходу розглядають економічний, фінансовий та податковий потенціал як основу розподільчих і перерозподільних процесів, вплив міжбюджетних відносин на фінансову самостійність муніципалітету, пропонують розраховувати муніципальний валовий продукт як базовий показник економічного потенціалу території [6].

І нарешті, п'ятий підхід розкриває методи оцінки ефективності одержуваних вигод від локалізації економічних процесів з позиції всіх учасників бюджетного процесу. Його прихильники доводять залежність витрат місцевого самоврядування на утримання основних об'єктів інфраструктури та розвиток території від розміру муніципалітету, ступеня його урбанізації та залучення в економічні потоки [10].

Висновки та подальші дослідження. Як висновки можна виділити положення наукової новизни теорії «фінансів муніципальних утворень» в застосуванні до української практики управління ними, сформулювати низку рекомендацій щодо подальшого реформування організації та фінансового забезпечення місцевого самоврядування України.

1. До формування методів управління фінансами муніципальних утворень на конкретній території слід застосовувати економічний аналіз, так як фінансове забезпечення місцевого самоврядування впливає на процеси соціально-економічного відтворення території.

2. Кількість муніципальних утворень і місцевих бюджетів в Україні має відповідати принципу територіального розселення громадян та оцінці використання ними місцевої інфраструктури. Місцеве самоврядування повинно бути максимально наближене до населення, господарюючих суб'єктів, громадських організацій, які в свою чергу повинні мати можливість впливати на дії органів місцевої влади та оцінювати їх діяльність.

3. Необхідно розробити ефективну державну політику регулювання ринку муніципальних позик із врахуванням наявних ризиків та переваг діяльності органів місцевого самоврядування на ринку капіталів, з огляду на існуючий міжнародний досвід.

Література

1. Боярко І.М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста: монографія / І.М. Боярко, О.В. Люта, Н.Г. Пігуль. – Суми: Корпункт, 2012. – 92 с.
2. Василик О.Д. Бюджетна система України: підруч. / О.Д. Василик, К.В. Павлюк – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
3. Виговська Н.Г. Місцеві фінанси як основа розвитку системи горизонтального бюджетного регулювання / Н.Г. Виговська // Економічний вісник Донбасу : Науковий журнал. – 2013. – № 1. – С. 92-96.
4. Висновки за результатами аналізу та експертизи проекту Закону України „Про Державний бюджет України на 2014 рік” підготовлено департаментом з питань бюджетної політики і затверджено постановою Колегії Рахункової палати. [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/32826>
5. Горник А.В. Теоретичні аспекти формування ефективних систем міжбюджетних відносин [Електронний ресурс] / А.В. Горник. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/1/11.pdf>
6. Гутаріна С.О. Місцеві фінанси: сучасний стан та перспективи розвитку / С.О. Гутаріна // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 121. – С. 35-36.
7. Єфремова І.І. Правове регулювання планування та виконання місцевих бюджетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.І. Єфремова; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – 23 с.
8. Каспрук Ю.В. Вплив ресурсів місцевого бюджету на темпи економічного зростання області / Ю.В. Каспрук // Регіональна економіка. – 2012. – №4. – С. 38-44.
9. Качанова Е.А. Стратегические приоритеты формирования финансов муниципальных образований в условиях реформирования бюджетного устройства: автореф. дис. на соискание наук. степени доктора эконом. наук : 08.00.10 / Е.А. Качанова; Российская

Академия Народного Хозяйства и Государственной Службы при Президенте Российской Федерации – М., 2013. – 46 с.

10. Николаєва О.М. Місцеві фінанси : навч. посіб. / О.М. Николаєва, А.С. Маглаперідзе. – К. : ЦУЛ, 2013. – 354 с.

11. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон, Бюджет від 16.01.2014 № 719-VII [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>

References

1. Boiarko, Í.M., Liuta, O.V., Píhul, N.H. (2012) *Mistsevi biudzhety u zabezpechenni sotsialno-ekonomichnoho rozvytku mista* [Local budgets in ensuring of the social and economic development of the city], Korpunkt, Sumi, Ukraine, 92 p.

2. Vasylyk, O.D., Pavlyuk, K.V. (2004), *Byudzhetna systema Ukrayiny* [The budget system of Ukraine], textbook, Tsentr navchalnoyi literatury, Kyiv, Ukraine, 544 p.

3. Vyhovska, N.H. (2013), "Local Finances as the basis for the development of horizontal fiscal adjustment", *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no 1, pp. 92-96.

4. Department on questions a fiscal policy and it is ratified by resolution of College of the Account chamber (2014), Conclusions on results an analysis and examination of project of Law of Ukraine "About the State budget of Ukraine on 2014", available at: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/32826>

5. Hornyk, A.V. (2007), "Theoretical aspects of effective systems of intergovernmental relations", available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/1/11.pdf>

6. Hutarina, S.O. (2007), "Local finance: current state and development prospects", *Kultura narodov Prichernomoria*, no. 121, pp. 35-36.

7. Yefremova, I.I. (2010), "Legal regulation of planning and implementation of local budgets", thesis abstract of Cand. Sc. (Yuryd.), 12.00.07, *Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, 23 p.

8. Kaspruk, Yu.V. (2012), "Influence of local government resources on the rate of economic growth of the region", *Rehionalna ekonomika*, no. 4. pp. 38-44.

9. Kachanova, E.A. (2013) "Strategic priorities of forming of finances of municipal educations in the conditions of reformation of budgetary device", thesis abstract of Dr. Sc. (Econ.), 08.00.10, Russian Academy of National Economy and Government Service at President of Russian Federation, Moscow, Russia, 46 p.

10. Nikolaieva, O.M., Mahlaperidze, A.S. (2013), *Mistsevi finansy* [Local Finance], TSUL, Kyiv, Ukraine, 354 p.

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), "On the State Budget of Ukraine for 2014", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>

УДК 336.76

Чушак А.М.,
к.е.н., асистент кафедри фінансів
Зубрицька О.І.,
Національний університет «Львівська політехніка»

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЗОЛОТА УКРАЇНИ

Chushak A.M.,
cand.sc.(econ.), assistant of the department of finance
Zubrytska O.I.
National University «Lviv Polytechnic»

ANALYSIS OF THE INVESTMENT ACTIVITY IN THE GOLD MARKET OF UKRAINE

Постановка проблеми. Питання стабільного фінансового положення турбувало кожного в усі часи. В сучасних умовах проблема невпевненості у майбутньому постала особливо гостро і спонукає інвесторів здійснювати пошук найбільш надійного джерела вкладання коштів, щоб захистити свої заощадження від інфляційних процесів. Одним з найбільш надійних та популярних серед ринків інвестиційних інструментів є ринок золота. Він характеризується протиінфляційним захистом та високою надійністю. Недарма значна частина країн світу зберігає свої грошові резерви у золоті, адже жодна валюта не зрівняється із надійністю цього дорогоцінного металу. Саме тому актуальним є аналіз ситуації на вітчизняному ринку, дослідження світових тенденцій у сфері інвестування в золото та визначення можливостей впровадження світового досвіду в розвиток ринку золота України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місце та роль золота в економіці країни вивчали та досліджували багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед іноземних вчених варто виділити таких, як Парке Л., Готтельфа Ф., Стіла Дж. та Томсета М. Серед вітчизняних економістів теоретичним основам ринку золота приділили увагу Мороз А.М., Савлук М.Л. та ін. Особливості інвестиційної діяльності на ринку золота та проблеми і перспективи інвестування в золото вивчав Житній П. Є. [3; 4]. Озаріна О. В. досліджувала інновації та перспективи ринку золота [5]. Проте в умовах постійного динамічного розвитку світової економіки постійного дослідження потребують стан ринку золота в Україні та шляхи подолання прірви між вітчизняним ринком дорогоцінних металів та розвиненими країнами світу.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд особливостей аналізу інвестиційної діяльності на ринку золота України. Вирішення даної мети зумовлює постановку таких завдань:

- проаналізувати динаміку ціни на золото;
- розглянути розподіл запасу золота у світі;
- дослідити сучасний стан ринку золота в Україні;
- охарактеризувати особливості інвестиційної діяльності на ринку золота України;
- запропонувати шляхи вирішення поставленої проблеми.

Об'єктом дослідження є ринок золота України. Предметом виступає інвестиційна діяльність на ринку золота.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі все більш важливою є проблема фінансової стабільності. Кризи валютних і фінансових систем, високий рівень інфляції призводять до знецінення грошей, зменшуючи таким чином заощадження юридичних та фізичних осіб. В умовах високої мінливості валют та зростання цін інвестиції в національну та іноземну валюту є все менш ефективними та не приносять інвестору бажаного доходу. Інвестиції в нерухомість, вартість якої є занадто високою, також є досить ризиковими. Одним із найнадійніших способів захисту заощаджень є інвестування коштів у банківські метали, адже саме вони є універсальним еквівалентом добробуту.

Згідно з чинним законодавством України, банківські метали — це золото, срібло, платина і метали платинової групи у будь-якому вигляді та стані, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів [1].

В Україні в обігу знаходяться такі дорогоцінні метали, як золото, срібло, платина та паладій. При наявності ліцензії комерційні банки можуть здійснювати торговельні операції з цими металами. Інвестування в дорогоцінні метали у наш час є досить популярним видом діяльності. Це пов'язано з їх високою надійністю та протиінфляційним захистом. Про стабільність дорогоцінних металів свідчить постійне зростання їх ціни (таблиця 1) [7].

Таблиця 1

Ціни на дорогоцінні метали за період 01.01.2010 р. – 01.04.2014 р. за одну тройську унцію (грн.)

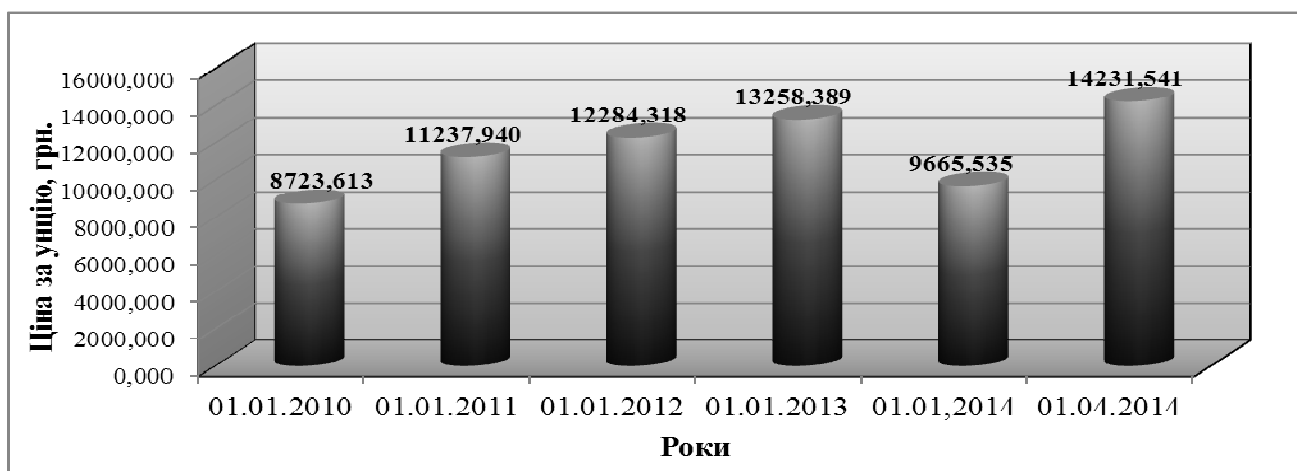
Метал	Дата					
	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.04.2014
Золото	8723,613	11237,940	12284,318	13258,389	9665,535	14231,541
Срібло	135,106	244,424	209,013	240,989	159,221	219,632
Платина	11690,040	14012,592	10898,087	12229,290	10926,431	15639,298
Паладій	3122,135	6345,475	5081,513	5643,058	5643,058	8545,524

Джерело: складено авторами на основі даних [7]

Аналізуючи дані щодо вартості дорогоцінних металів, можна помітити, що немає чіткої тенденції їх зміни. Ціна на срібло постійно коливається. В період з 01.01.2012 р. до 01.04.2014 р. її значення було меншим ніж ціна, встановлена в 2011 році. Схожа тенденція прослідковується і в ціні на платину і паладій. Однак для цих двох металів характерною є досить низька дохідність у порівнянні із золотом та сріблом.

Найбільш ліквідним серед дорогоцінних металів є золото. Цінність срібла є меншою, оскільки, воно набагато дешевше у ціні і купувати його потрібно кілограмами, що є незручним способом вкладання грошей. Щодо платини і паладію, то ці дорогоцінні метали не є такими поширеними. Тому вивчення інвестиційної діяльності на ринку золота варте особливої уваги.

У періоди економічних спадів золото служить найбільш надійною інвестиційною гаванню, куди інвестори переводять свої заощадження. Це пов'язано з тим, що криза спричиняє різке знецінення інших фінансових інструментів. При стабільному розвитку економіки ціна на золото також поступово зростає, однак не такими швидкими темпами, як у період криз. Тобто, можна сказати, що золото, як джерело інвестицій, є більш привабливим та вигідним у період економічної кризи ніж у моменти стабілізації економіки. Динаміка цін на золото протягом 01.01.2010 р.- 01.04.2014 р. наведена на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка цін на золото протягом 01.01.2010 р.- 01.04.2014 р.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [7]

Відносно стабільна економічна ситуація в Україні протягом 2010-2013 років характеризувалась поступовим зростанням ціни на золото. Проте у квітні 2013 року криза, котра відбулася на світовому ринку золота, призвела до падіння його ціни. Український мінімум ціни на золото зафіксований 21 грудня 2013 року на рівні 9551,635 грн. за унцію. Це пов'язане з початком як політичної, так і економічної кризи в Україні. Однак подальше погіршення економічної ситуації в країні призводить до стрімкого зростання ціни на золото, яка на початок квітня 2014 року становила 14231,541 грн. за унцію.

Стан ринку золота в Україні тісно пов'язаний і навіть залежний від тенденцій на світовому фінансовому ринку. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, а також проведені дослідження дозволяють виділити чинники, що впливають на коливання ціни на золото в розрізі такої залежності, а саме:

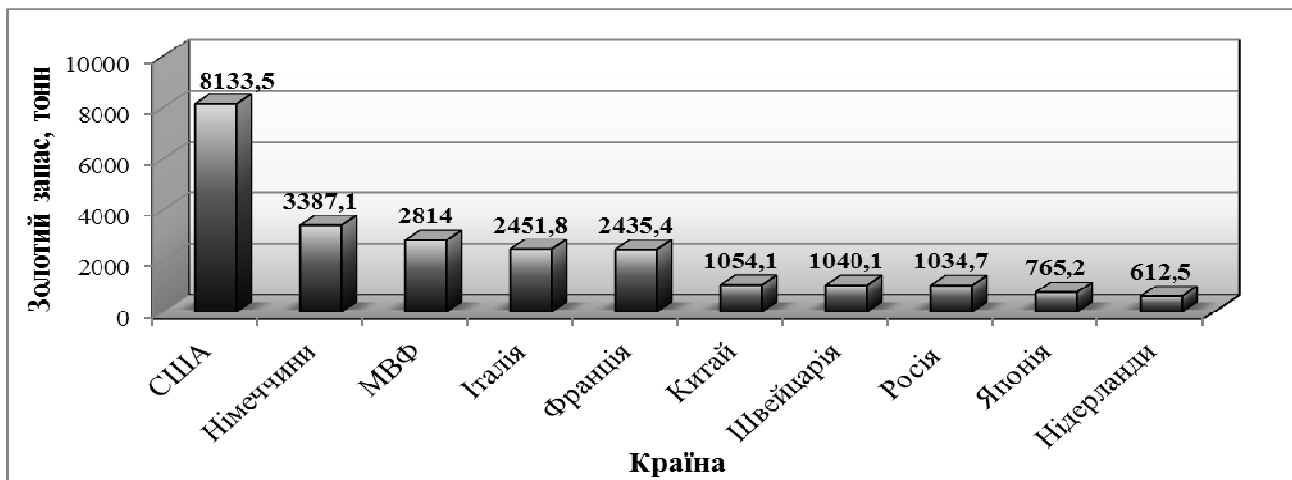
1) обсяги видобутку золота у світі та попит на нього;

2) ціна на нафту (коливання ціни на золото прямо пропорційно залежить від коливання ціни на нафту);

3) курс долара (валютою здійснення операцій купівлі-продажу золота є долар США, а якщо ці операції й проводяться з використанням іншої валюти, то її курс все одно встановлюється відносно долара);

4) світові фінансові індекси (зниження показників курсу акцій свідчить про спад виробництва, що викликає недовіру інвесторів до того чи іншого фондового ринку, сприяючи таким чином зростанню вартості золота) [2, с. 22].

Валютно-фінансові позиції країни можна оцінити за її золотим запасом. Також по величині золотого резерву оцінюють і кредитоспроможність країни. Особливістю міжнародного ринку золота в наш час є постійне збільшення серед країн золотого запасу. За даними World Gold Council, станом на березень 2014 року світовий золотий запас становив 31876,8 тонн золота. Серед власників найбільшого золотого запасу у світі США, Німеччина та МВФ (рисунок 2).

Рис. 2. Власники найбільшого золотого запасу станом на березень 2014 року

Джерело: побудовано авторами на основі даних World Gold Council [8]

Золоті резерви між країнами розподілені нерівномірно. Найбільший золотий запас належить Сполученим штатам Америки (8133,5 тонн), інші країни суттєво відстають від неї. На другому місці знаходиться Німеччина, золотий запас якої менший у понад два рази (3387,1 тонн). Міжнародний Валютний Фонд володіє 2814 тоннами золота. Золотий запас Франції та Італії практично однаковий і становить близько 2500 млн. тонн у кожної країни. Далі йдуть Китай, Швейцарія та Росія з запасом золота приблизно 1000 млн. тонн кожна. Проте однозначно судити про, так би мовити, забезпеченість золотом цих країн, виходячи з обсягу у них золотого запасу, не можна, адже усі вони суттєво різняться між собою за розмірами, кількістю населення та ін.

Варто зазначити, що країни-власники найбільшого золотого запасу володіють приблизно 75% золота всього світу. У межах Європейської зони знаходиться 10787,1 тонн

золота. Україна ж за розміром золотого запасу посідає 48 місце. У її власності є 42,3 тонн золота, що значною мірою підтверджує нестабільний фінансовий стан країни [8]. Україні на шляху до економічного зростання необхідно переймати досвід іноземних країн щодо збільшення свого золотого резерву.

Причиною невеликого золотого запасу України (порівняно з іншими країнами) є низький рівень розвитку ринку золота. На території нашої країни практично немає видобутку цього дорогоцінного металу. Україна є країною-імпортером золота. Розвиток ювелірної галузі наприкінці 1990-х років прискорив ввезення банками золота в Україну та закупівлю металу частиною українських споживачів. З кожним роком поступово збільшується кількість банків-учасників золотих відносин, тому українські ціни на золото стають все ближчими до світових котирувань. Проте обсяги запасів золота залишаються далекими від обсягів розвинених країн світу [4, с. 93].

Суб'єктів ринку золота в Україні можна поділити на два рівні: перший – це держава та Національний банк України, другий – це комерційні банки. Держава безпосередньо регулює ринок золота через різноманітні нормативно-правові акти. Національний банк України володіє правом монопольного управління золотовалютними резервами, до складу яких входить і золото. Однією із змін, яку в сучасних умовах проводить Національний банк України у структурі активів є саме збільшення частки золота.

В свою чергу комерційні банки України можуть здійснювати операції з золотом при наявності відповідної ліцензії від НБУ, котра засвідчує право комерційних банків на проведення визначених операцій. Згідно з законодавством, уповноважені банки мають право здійснювати на міжбанківському валютному ринку такі види операцій з банківськими металами:

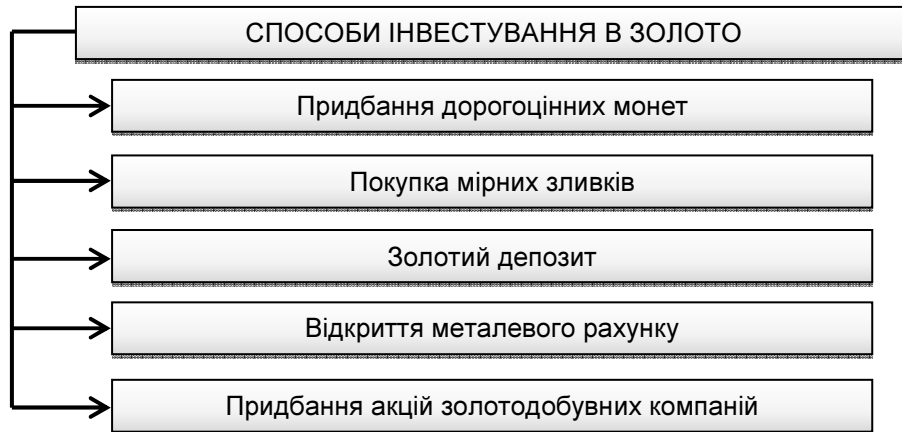
- а) відкриття металевих рахунків у Національному банку України, в уповноважених банках та здійснення операцій за ними;
- б) відкриття та ведення металевих рахунків інших уповноважених банків, металевих рахунків юридичних осіб - резидентів (крім відокремлених підрозділів), фізичних осіб;
- в) купівля-продаж за гривні;
- г) конвертація одного банківського металу в інший;
- ґ) залучення на вклади (депозити) клієнтів (крім банків);
- д) залучення та розміщення міжбанківських депозитів;
- е) надання та отримання міжбанківських кредитів;
- є) надання кредитів резидентам - юридичним особам і фізичним особам - суб'єктам підприємницької діяльності;
- ж) надання та отримання у заставу;
- з) відповідальне зберігання у Національному банку України, в уповноважених банках, у власному сховищі;
- и) перевезення [1].

В Україні існує досить високий інтерес комерційних банків до здійснення операції із золотом, спричинений можливістю здійснювати інвестиції в золото, диверсифікуючи таким чином свої ризики. Ще однією причиною зацікавленості банків у здійсненні операцій із золотом є можливість продажу дорогоцінного металу населенню за вищими цінами.

Існує кілька способів інвестування коштів в золото: придбання монет та злитків, депозити та ін. (рисунок 3).

Придбання дорогоцінних монет є найпростішим способом інвестування в золото. Його перевагою є звільнення від сплати податку на додану вартість, однак з іншого боку у вартість монети включається вартість її виготовлення і карбування. Часто такі монети випускають в честь певної пам'ятної дати. У цьому випадку слід врахувати нумізматичну цінність, тобто постійне зростання вартості монети, навіть у періоди падіння ціни на золото. Отже даний спосіб чи не найкраще підійде для довгострокового інвестування в золото.

Купівля мірних зливоків є менш привабливим способом інвестування, оскільки у цьому випадку необхідною умовою є сплата ПДВ. Проте чим більший зливочок, тим дешевшою є вартість 1 грама золота у ньому. При банкрутстві банку, в якому зберігається золотий зливочок, страхова компанія не відшкодовує вартості золотого рахунку, однак перевагою цього способу інвестування у золото є те, що золотий зливочок залишається у руках інвестора. Тому можна сказати, що такий спосіб інвестування в золото є досить надійним джерелом збереження коштів [3, с. 51].

Рис. 3. Способи інвестування в золото

Джерело: складено авторами на основі опрацьованих джерел [3, с. 51; 4, с. 95-96; 5, с. 162].

Золотий депозит – це вклад у банківську установу у вигляді дорогоцінного металу – золота. На цей внесок нараховуються відсотки, що й є доходом вкладника. По закінченні терміну депозиту клієнт може забрати свій зливков і нараховані відсотки (у вигляді золота або у національній валюті). Однак основним доходом депозитів у золоті є не відсотки, а зростання ціни на жовтий метал.

Відкриття металевого рахунку означає, що інвестор трансформує свій внесок у золото, але не отримує на руки сам зливков. Метал зараховується на спеціальний рахунок у банківській установі, а при необхідності його продати - банк виплачує його власнику кошти згідно з встановленими на момент продажу цінами за 1 грам золота. Позитивною стороною цього способу інвестування є відсутність витрат інвестора на збереження золота [4, с. 95-96].

Придбання акцій золотодобувних компаній означає, що інвестор оцінює прибутковість компанії, яка видобуває золото, і вибирає найбільш вигідний для себе варіант. Прибутковість таких акцій безпосередньо пов'язана із ціною золота на ринку: при зростанні ціни на золотий метал золотовидобувні компанії отримують більший прибуток та відповідно сплачують вищі дивіденди, що збільшує прибутковість акцій [5, с. 162].

Таким чином, інвестор, обираючи спосіб вкладання грошей у золото, має перш за все визначитися з метою цього вкладання: пріоритетним для інвестора може бути або бажання зберегти свої заощадження від знецінення, або спосіб отримання додаткового прибутку.

Світові тенденції до постійного зростання попиту на золото дозволяють говорити про суттєві переваги інвестування в золотий метал над іншими видами інвестицій, а саме:

- це один із способів захисту заощаджень від інфляційних процесів;
- існує можливість отримати прибуток у разі зростання ціни на золото;
- золоту притаманна висока ліквідність (його можна продати протягом 24 годин на будь-якому фінансовому ринку);
- забезпечує надійність вкладення;
- ціна на цей дорогоцінний метал постійно зростає;
- золото, як банківський метал, має найвищу пробу;
- золоті зливки та монети займають мало місця, що збільшує зручність їх зберігання чи використання;
- при купівлі золотого металу відсутня необхідність сплати податку на додану вартість (окрім золотих зливоків);
- систематичність обрахунку ціни на золото [2, с. 23-24].

Поряд з перевагами золотого інвестування існують й значні недоліки, які в основному спричинені недостатнім рівнем розвитку ринку дорогоцінних металів в Україні. До недоліків варто віднести:

- невизначеність величини отриманого прибутку;
- ризик втрати частини коштів (у разі стрімкого падіння ціни на золото);
- обмеженість запасів золота;
- невисока дохідність (якщо порівнювати з інвестиціями, наприклад, у цінні папери)

- золото служить довгостроковим інструментом вкладання коштів, ефективність інвестицій в жовтий метал на короткий термін є досить низькою [6, с. 636].

Висновки та подальші дослідження. У наш час операції з дорогоцінними металами, зокрема золотом, набувають все більшої популярності. В Україні інвестування в золото займає третю позицію серед інших видів інвестування. Таким чином ринок золота потребує подальшого свого розвитку та удосконалення.

У статті обґрунтовано переваги, недоліки та сутність банківських металів та виділено золото, як найбільш ліквідний та надійний спосіб вкладання коштів.

Проведений аналіз запасів золота серед його найбільших власників дозволяє стверджувати, що запровадження досвіду іноземних країн є необхідним для розвитку вітчизняного ринку золота

На основі проаналізованої у статті динаміки цін на золото протягом останніх років визначено, що незважаючи на зниження курсу золота в окремі періоди, його вартість на фінансовому ринку показує позитивну тенденцію до зростання і надійності. Серед факторів, які впливають на зміну курсу дорогоцінного металу виділено обсяги видобутку золота у світі, ціну на нафту та курс долара, світові фінансові індекси.

В статті також виокремлено способи інвестування в золото в Україні кожен з яких має свої переваги та недоліки. Серед переваг інвестування в золотий метал висока надійність та ліквідність вкладень, захист заощаджень від інфляції, постійне зростання ціни на золото та ін. До недоліків золотого інвестування можна віднести невизначеність величини прибутку та довгостроковий характер вкладень, обмеженість запасів золота та ін.

Отже, для задоволення інвестиційного попиту на ринку золота в Україні необхідно постійно слідкувати за світовими тенденціями та перманентно вдосконалювати всі аспекти здійснення цього перспективного та надійного виду інвестування.

Література

1. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ// Постанова правління НБУ від 06.08.2003 № 325 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03>.

2. Дудчик О.Ю. Інвестування в золото: переваги та недоліки / О.Ю. Дудчик, А.В. Бривко, Н.Ю. Нежива // Видавництво «Молодий вчений». – 2013. - № 2(02). – С. 22-26.

3. Житний П.Є. Особливості інвестиційної діяльності на ринку золота. / П.Є. Житний, І.В. Кучма, А.А. Якімова // Часопис економічних реформ : наук.-вироб. журнал. – Луганськ, 2011. – № 1. – С. 50-53.

4. Житний П.Є. Проблеми та перспективи інвестування в золото / П.Є. Житний, С.А.Дайнеко // Збірник праць університету банківської справи НБУ. – 2010. – №1. – С. 91–97.

5. Озаріна О.В. Сучасні інновації в структурі ринку золота / О.В. Озаріна, К.Г. Гришнякова // Збірник наукових праць «Торгівля і ринок України. – 2012. – Вип. 34. – С. 155–162.

6. Паранчук С.В. Актуальність інвестиційної діяльності на ринку золота України / С.В. Паранчук, П.І. Віблей, О.О. Мавріна // Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – С. 635–636.

7. Золото: Динаміка зміни ціни: Фінанси / [Електронний ресурс] / Сайт ALL-BIZ.INFO: Україна. – Режим доступу: <http://www.ua.all.biz/uk/finance-dragmet>

8. World Gold Council / [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://www.gold.org/research/latest-world-official-gold-reserves>

References

1. Regulation on operations with precious metals and amendments to some legislative acts of the National Bank of Ukraine (2003), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03>

2. Dudchik, O.Y., Brivko, A.V. and Nezhyva, N.Yu. (2013). "Investing in gold: advantages and disadvantages", *Vydavnytstvo «Molodyi vchenyi»*, no. 2 (02), pp. 22–26.

3. Zhytnyi, P. Yu. Kuchma, I. V. and Yakimova, A. A. (2011). "Features of investment activity in the gold market", *Chasopys ekonomichnykh reform : nauk.-vyrob. Zhurnal*, no. 1, pp. 50-53.
4. Zhytnyi, P.Ye. and Dainenko, S.A. (2010), "Problems and prospects of investing in gold", *Zbirnyk prats universytetu bankivskoi spravy NBU*, no. 1, pp. 91–97.
5. Ozarina, O.V. and Hryshniakova, K.H. (2012), "Modern innovation in the gold market", *Zbirnyk naukovykh prats "Torhivlia i rynek Ukrainy"*, issue 34, pp. 155-164.
6. Paranchuk, S.V. Viblyi, P.I. and Mavrina, O.O. (2011), "The urgency of investment in the gold market of Ukraine", *Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, pp. 635-636.
7. Gold: the dynamics of price changes, available at: <http://www.ua.all.biz/finance-dragmet>;
8. World Gold Council, available at: <https://www.gold.org/research/latest-world-official-gold-reserves>

УДК 658.144

Рибак О.М.,
к.е.н., доцент, кафедра фінансів, обліку та аудиту
Парацій Х.В.
Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Rybak O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., department
of finance, accounting and auditing
Paratsii Kh.V.
National Aviation University

PECULIARITIES OF THE IMPACT OF FINANCIAL INVESTMENTS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Постановка проблеми. Сталий розвиток країн безпосередньо залежить від активізації інвестиційної діяльності та належного їх фінансового забезпечення. Ціла низка різноманітних організаційно-економічних, технічних і фінансових чинників є основними умовами у забезпеченні ефективного використання фінансових інвестицій [2].

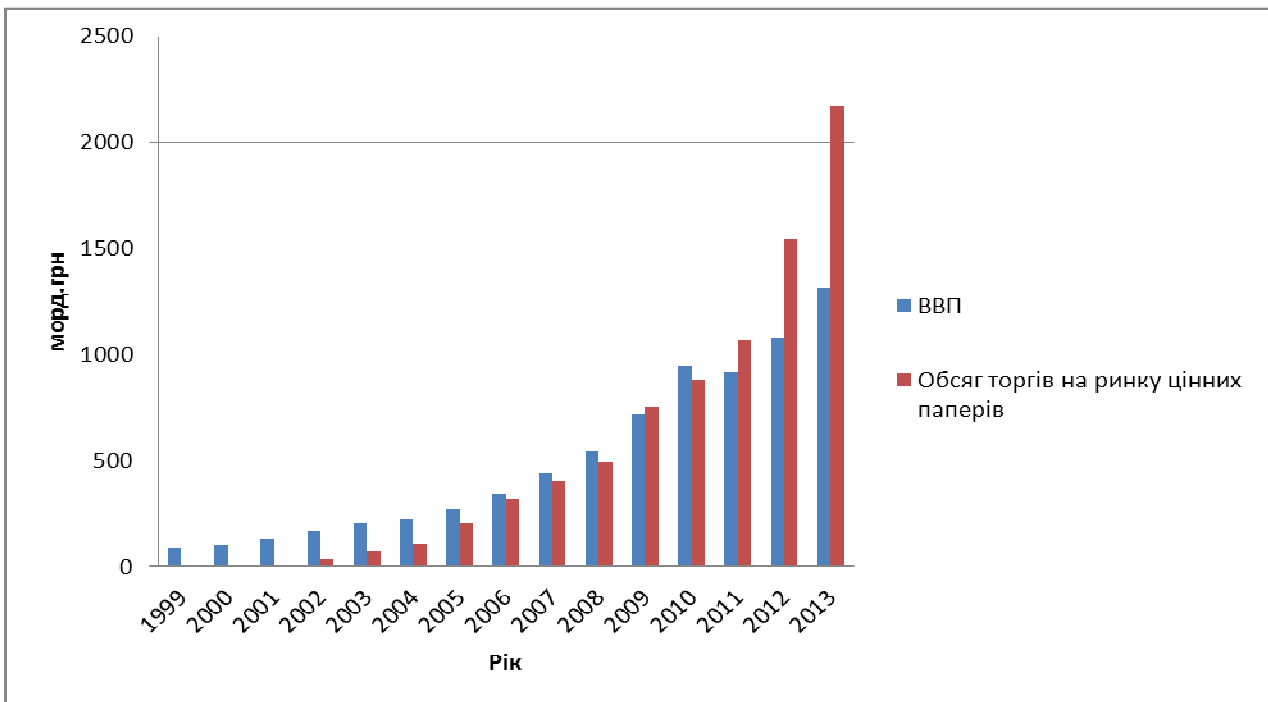
Одним із актуальних завдань економічних перетворень в Україні на сучасному етапі є розробка якісно нових підходів в управлінні процесом інвестування та формування дієвого механізму управління інвестиційною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням залучення фінансових інвестицій та їх впливу на економічний розвиток країни присвячені праці вітчизняних та іноземних економістів. Питання розвитку інвестиційного процесу розглянуті в працях В.М. Гончарова - дослідження привабливості підприємств управління інвестиційним процесом; А.П. Гайдуцького – дослідження мотиваційних чинників міжнародних інвестиційних процесів; Ф.О. Ярошенко – дослідження інвестиційних процесів та інших. Проведений аналіз результатів дослідження зазначеної проблеми засвідчує про доцільність продовження її вивчення, зокрема питань, пов'язаних з розглядом особливості впливу фінансових інвестицій на економічний розвиток України.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття теоретичних засад фінансових інвестицій, удосконалення механізму їх регулювання та визначення напрямів ефективного використання як важливого інструменту економічного розвитку країни

Виклад основного матеріалу дослідження. Фондовий ринок є особливою сферою ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення потреб суб'єктів економічної діяльності. За умов наявності розвиненої інфраструктури, налагодженого інформаційного забезпечення всіх учасників – інвесторів, емітентів, посередників – фондовий ринок виступає потужним рушієм економічного розвитку будь-якої країни та України зокрема [5].

Фондовий ринок як складова фінансового ринку традиційно вважається забезпечувальною ланкою всієї фінансової системи держави. За останні одинадцять років вітчизняний фондовий ринок характеризується постійно зростаючою динамікою (рис. 1). Станом на 2013 рік, обсяг торгів на ринку цінних паперів України перевищив майже в 1,5 рази показник 2012 року і становив 2171,10 млрд. грн., перевищивши ВВП на 854, 50 млрд. грн. [4].

Рис. 1. Динаміка обсягу торгів на ринку цінних паперів та об'єму ВВП в Україні за 1999-2013 роки, млрд. грн.

Джерело: [6]

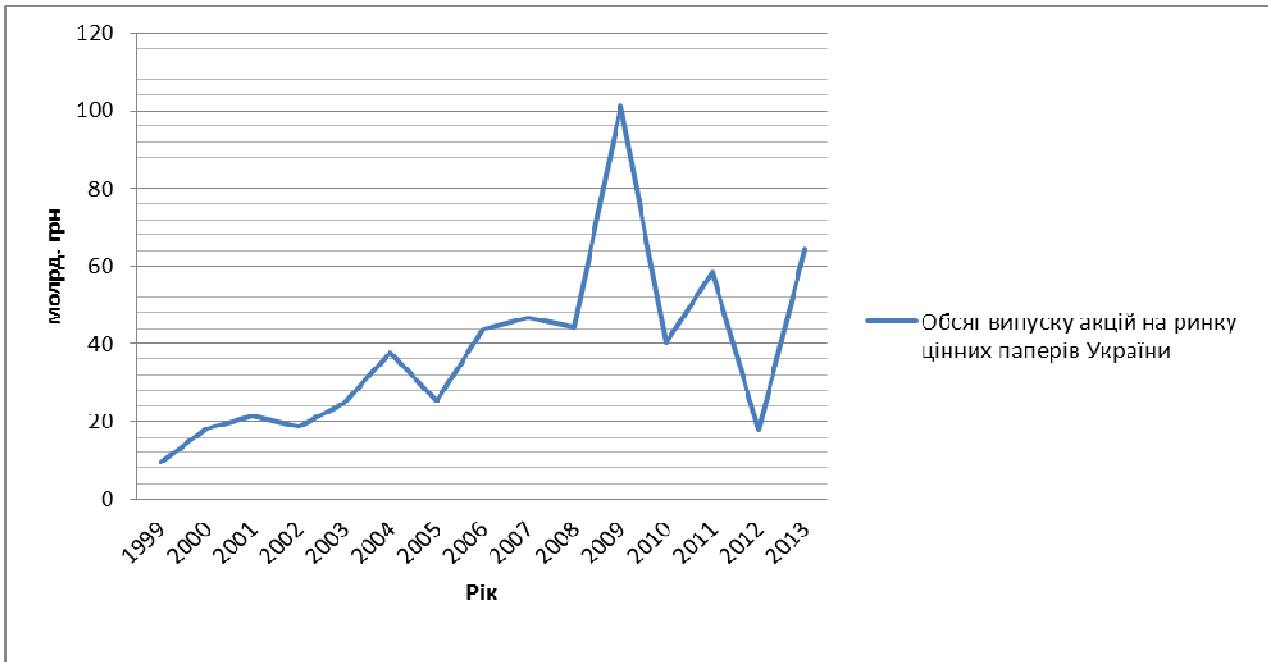
Вартість зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) протягом 2013 р. випусків акцій більш ніж у 4 рази перевищила аналогічний показник 2012 р. (та на 10,97% була вищою ніж вартість зареєстрованих протягом 2011 р. випусків), хоча кількість зареєстрованих випусків у 2013 р. була на 11,7% меншою ніж у 2012 р. (рис. 2) [6].

Як і протягом 2012 р., банківський сектор мав визначальний вплив на динаміку випуску акцій на ринку цінних паперів України у 2013 р. У 2013 р. на вартість зареєстрованих випусків акцій значною мірою вплинули випуски акцій з метою збільшення статутного капіталу низки комерційних банків [5].

Динаміка показників економічного розвитку України протягом останніх років, зокрема і ринку цінних паперів, свідчить про закріплення позитивних тенденцій. Серед головних позитивних змін, які були характерні для фондового ринку в цей період та сформували надійну основу для подальшого зміцнення ринку цінних паперів, а також сприяли відновленню її інвестиційної функції - збільшення обсягу торгів, зростання співвідношення капіталізації до ВВП, залучення інвестицій та ін. [6].

В останні роки продовжилась тенденція збільшення обсягу торгів на ринку цінних паперів. Так, цей показник у 2013 році становив 2 530,87 млрд. грн, що більше обсягу виконаних договорів у 2011 році на 359,77 млрд. грн. У той же час, темпи зростання

фондового ринку були випереджаючими порівняно з ВВП: обсяг торгів на ринку цінних паперів перевищив показник ВВП країни майже у два рази. Це свідчить про розвиток економіки держави в цілому та розвиток фондового ринку зокрема, а також швидкі темпи цього поступу [6].

Рис. 2. Обсяг випуску акцій на ринку цінних паперів України протягом 1999 – 2013 рр., млрд. грн.

Джерело: [6].

Показник залучених інвестицій в економіку України через інструменти фондового ринку за результатами 2013 року склав 67,23 млрд. грн. Можна відмітити стабільність цього показника протягом останніх років.

Аналізуючи показники 2014 року, ми можемо спостерігати, що протягом двох місяців поточного року через інструменти фондового ринку в економіку України було залучено інвестицій на суму 25,90 млрд. грн. Порівняно з аналогічним періодом 2013 року цей показник збільшився на 8,37 млрд. грн. [4].

Обсяг зареєстрованих випусків акцій у січні-лютому становив 2,89 млрд. грн, що на 9,69 млрд. грн менше ніж роком раніше. Всього регулятором було зареєстровано 23 випуски таких цінних паперів. Якщо аналізувати випуски облігацій, то тут спостерігалася позитивна тенденція. Комісією зареєстровано 35 випусків облігацій підприємств на суму 9,73 млрд. грн, що порівняно з аналогічним періодом 2013 року більше на 6,47 млрд. грн. Водночас обсяг зареєстрованих випусків інвестиційних сертифікатів протягом зазначеного періоду становив 13,28 млрд. грн, що більше на 11,98 млрд. грн порівняно з даними за січень-лютий 2013 року.

В абсолютному значенні цей показник становив 88,73 млрд. грн, що на 72% (або на 37,25 млрд. грн) більше ніж у січні 2013 року [4].

У порівнянні з минулорічними показниками спостерігається позитивна динаміка: у березні 2014 року було укладено біржових контрактів на суму 21,8 млрд грн, тоді як у березні 2013 року - на 15,7 млрд грн. Зазначимо, що найбільші обсяги угод за видами фінансових інструментів зафіксовані з державними облігаціями (17,1 млрд грн), облігаціями підприємств (1,7 млрд грн) та акціями (1,1 млрд грн). Лідируючі позиції серед організаторів торгівлі зайняли біржа «Перспектива» (15,7 млрд грн), «ПФТС» (3,9 млрд грн) та «Київська міжнародна фондова біржа» (1,6 млрд грн) [7].

Більшість інвесторів вважають інвестиційний клімат в Україні несприятливим через політичну і економічну нестабільність, недосконалість законодавства, обтяжливу податкову систему, нерозвинену інфраструктуру. Вони відзначають суперечливість та швидку

змінюваність законодавчих актів і постанов, що стосуються іноземних інвестицій, різне тлумачення або навіть ігнорування їх окремими організаціями та місцевою владою. На такі принципові питання, як право власності на землю, механізми реалізації заставних форм іноземні інвестори не отримують однозначних відповідей.

Існує низка чинників успішності процесу залучення інвестицій:

- наявність торговельних бар'єрів;
- економічна конкурентоспроможність;
- сприятливе інвестиційне середовище;
- стабільність нормативно- правової бази;
- чітко визначені фіскальні рамки;
- оптимізація інституційної структури фінансового ринку України;
- встановлення рівних умов для всіх учасників ринку;
- налагодження інформаційного забезпечення всіх учасників ринку та ін.

Залучення фінансових інвестицій може мати низку негативних наслідків для обох сторін інвестиційного процесу. Причини негативних полягають у наступному:

1. Зростання частки іноземного капіталу не обов'язково означає зростання обсягу реального необоротного капіталу;

2. Надходження фінансових інвестицій зменшує стимули для інвестування місцевими компаніями через збільшення вартості капіталу, переманювання висококваліфікованих робітників.

Фінансові інвестиції не призводять до зростання валового нагромадження капіталу, якщо переважаючими формами інвестування є поглинання та поспішна й непрозора приватизація місцевих компаній, а не створення нових підприємств.

Залучення іноземних інвестицій має життєво важливе значення для виходу з сучасної суспільно-економічної кризи, подолання спаду виробництва і покращання якості життя українців.

Основними шляхами подолання державою кризи в галузях економіки є:

- розробка системи розвитку портфельного інвестування та створення спеціального державного інституту, що контролюватиме інвестиційний процес;
- вдосконалення законодавчої бази в сфері інвестування;
- підвищення ефективності діяльності антимонопольних органів України;
- інвестиційну політику необхідно проводити, виходячи із можливостей та потреб розвитку кожного регіону.

Висновки та подальші дослідження. Проведені в роботі дослідження свідчать про позитивні тенденції в розвитку українського фондового ринку, що відображається в активному зростанні торгів на ринку цінних паперів та перевищення темпів росту і рівня ВВП України. Залучення фінансових інвестицій сприяє зміцненню взаємозв'язку ринку та реального сектору економіки. Здійснення послідовної цілеспрямованої політики формування в Україні ефективного фондового ринку є принципово важливою складовою завершення процесу ринкової трансформації національної економіки, забезпечення її збалансованості та є суттєвим чинником зміцнення національної конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Література

1. Гальчинський А.С. Іноземні інвестиції: проблеми та перспективи / А.С. Гальчинський // Дзеркало тижня. – 2005. – № 36 (564). – С. 29.
2. Економіка України: Стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К. : Фенікс, 2003. – 206 с.
3. Затонацька Т.Г. Інвестиційна складова економічної безпеки України / Затонацька Т., Ставицький А. // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 3(44). – С. 92-99.
4. Офіційний Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.

7. Офіційний сайт Українського фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>
8. Ткаченко С. Оцінка стану і перспективи розвитку фондового ринку України / С. Ткаченко // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 44–50.

References

1. Halchynskiy, A.S. (2005), *Inozemni investytsiyi: problemy ta perspektyvy* [Foreign investment: problems and prospects], *Dzhepkalo tyzhnia*, No. 36 (564), p. 9.
2. Heiets, V.M. (2003), *Ekonomika Ukrayiny: Stratehiya i polityka dovhostrokovoho rozvytku* [Economy of Ukraine: strategies and policies for long-term development], Feniks, Kyiv, Ukraine, 206 p.
3. Zatonatska, T.H., Stavyt'skiy, A. (2008), *Investytsiyina skladova ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny* [The investment component of the economic security of Ukraine], *Naukovi pratsi NDFI*, no. 3(44), pp. 92-99.
4. The official website of the State Statistics Committee of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua>.
5. The official site of the National Bank of Ukraine, available at: <http://bank.gov.ua>.
6. The official site of the National Commission on Securities and Stock Market, available at: <http://nssmc.gov.ua>.
7. The official site of the Ukrainian stock market, <http://nssmc.gov.ua>
8. Tkachenko, S. (2010), *Otsinka stanu i perspektyvy rozvytku fondovoho rynku Ukrayiny* [Estimation of the state and perspectives of the stock market development in Ukraine], *Visnyk NBU*, no. 8, pp. 44–50.

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 330.3; 657.6

Єфіменко Т.І.,
к.е.н., доцент, професор кафедри обліку і аудиту
Українська державна академія залізничного транспорту, Харків

АКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Yefimenko T.I.,
cand.sc.econ., associate professor, professor of the
department of accounting and auditing
Ukrainian State Academy of Railway Transport, Kharkiv

ASSETS OF INNOVATIVE ORIGIN: IMPROVEMENT OF ACCOUNTING POLICY OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Національна економіка має спрямування на впровадження інновацій, про що свідчить зокрема велика кількість наукових публікацій, присвячених «невагомому багатству». Реалізація суб'єктами господарювання інноваційних проектів призводить до формування витрат на інновації та створення активів інноваційного походження. Аби уникнути підміни дійсних нововведень - "розмовами про інновації", такі об'єкти потребують чіткої ідентифікації в бухгалтерському обліку. Йдеться про «момент визнання» [1] активів інноваційного походження поміж інших об'єктів, що має встановлюватися відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО).

Для доказу створення об'єктів, як результатів інноваційної діяльності, потрібні правила їх ідентифікації та методи вартісного виміру. Враховуючи те, що вартість ресурсів, витрачених підприємствами на створення інноваційних конкурентоспроможних продуктів і послуг, є вирішальними чинниками для отримання високих фінансових результатів, тому вдосконалення положень облікової політики щодо об'єктів інноваційного походження, залишається серед головних в підвищенні якості обліково-аналітичної інформації [2].

Встановлення чітких правил облікового супроводу інноваційних процесів дозволить усунути комплекс дискусійних питань:

- час визнання результатів інноваційної діяльності, як об'єктів обліку для правильного визначення їх балансової вартості на дату складання звітності підприємства;
- складність визначення справедливої вартості об'єктів інновацій, чистої вартості реалізації та відновлюваної вартості в момент їх надходження на підприємство;
- прискорення документообігу та оптимізації інформаційного забезпечення в управлінні інноваційними процесами на підприємствах та ідентифікації активів і витрат інноваційного походження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика інноваційної економіки сьогодні досить популярна. Без перебільшення можна констатувати, що сьогодні випуск будь-якого наукового видання економічного спрямування обов'язково містить статті, присвячені згаданому питанню. Наприклад, шостий випуск журналу «Інноваційна економіка» за 2013 рік містить шість статей, в назві яких присутній термін «інновації», або «інноваційний» [3]. Досліджуючи економічні характеристики об'єктів інноваційної діяльності, сучасні науковці

вивчають передусім економічні умови реалізації інноваційних процесів (Ю.І. Ільєнко, Г.В. Шершньова [3, с. 81-85], В.М. Нянько, В.А. Паляниця [3, с. 212-217]) та зосереджуються на інструментах управління інноваціями (О.В. Міщук [3, с. 37-40], Н.С. Коткова [3, с. 93-10], М.В. Тимоць [3, с. 119-122]). Узагальнення та інтерпретація наукових напрацювань згаданих авторів окреслює зміст розвитку інноваційної економіки через такі складові, як: джерела генерування інновацій; системи управління інноваційною активністю підприємств; державно-приватне партнерство як інститут забезпечення інноваційного розвитку; систему фінансування впровадження інновацій; інформаційні аспекти розвитку інноваційної сфери.

Не зважаючи на всебічне дослідження питань розвитку інновацій та тривалості таких досліджень, лишився поза увагою наукової критики аспект реєстрації в обліку та подання у фінансовій звітності результатів впровадження інновацій, зокрема активів інноваційного походження. Саме аспект реєстрації в обліку є невід'ємною умовою своєчасності та достовірності їх визнання будь – якого економічного явища чи процесу. Науковці, які працюють в напрямку вдосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, час від часу стикаються з проблемами пристосування обліку до нових реалій соціально-економічного середовища. Подання об'єктів інноваційної діяльності в фінансовій звітності підприємств – одна з таких проблем сьогодення.

Постановка завдання полягає в окресленні положеннями облікової політики підприємств не лише результатів операційної, фінансової та інвестиційної діяльності [1], а й результатів інноваційної діяльності. Об'єктом дослідження обрано активи інноваційного походження, в межах предмету – вдосконалення облікової політики підприємств, що впроваджують інновації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж запропонувати шляхи вирішення заявленої проблеми, слід згадати, що організація обліку будь-якого об'єкту починається з окреслення вимог нормативного законодавства і лише після цього залучаються професійні судження фахівців.

Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» [4] визначала чотири типи інновацій: продуктові, процесові, маркетингові й організаційні (надалі – «Обстеження»). Наведена класифікація в цілому відповідає змісту господарських процесів (постачання, виробництво, збут, управління), що виділяються як об'єкти бухгалтерського обліку та структурі витрат операційної діяльності відповідно до форми № 2 «Звіт про сукупний дохід» [4], який складається кожним підприємством незалежно від форми власності за підсумками кварталу і року.

Наукова дискусія щодо обліку інновацій ускладнюється тим, що нормативні документи, які регламентують подання інформації про інноваційну діяльність, щорічно змінюються. Форма державного статистичного спостереження № 1-інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» (далі форма № 1-інновація) втратила чинності станом на 2013 рік. Дійсними залишилися: форма №4-нт "Звіт про набуття прав інтелектуальної власності та використання об'єктів права інтелектуальної власності" (дали форма №4-нт) [4] та форма №3-наука "Звіт про виконання наукових та науково-технічних робіт" (дали – форма №3-н) [4]. Звертає на себе увагу те, що назва цих форм не містить поняття «інновації». Прокоментувати такі зміни можна, як звуження кола об'єктів інноваційного походження (від різноманітних інновацій до вузько інтелектуальної власності і науково-технічних робіт), про які держава очікує отримати достовірну інформацію. Але низка чинних програмних документів спрямовані саме на цю категорію (Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", Концепція розвитку національної інноваційної системи) і це вимагає встановлення правил визнання інновацій в обліковій політиці підприємств.

Достовірність інформації забезпечується дотриманням правил її реєстрації, накопичення та подання. Такі правила (принципи) визначає Закон про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні [5].

Основним нормативно-методичним забезпеченням обліку і звітності в Україні виступають Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО). В пакеті П(С)БО об'єкти інноваційного походження мали бути представлені в ПСБО 8 «Нематеріальні активи», що витікає із назви стандарту. Проте серед термінів, що заявлені в глосарії цього стандарту

інновації відсутні.

Якщо звернутися до П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [2], то на увагу заслуговує наступне:

- стандартом визначається зміст дефініції «інвестиційна діяльність» [1]. Але за відсутністю визначення для інноваційної діяльності стає «напівлегальною» дефініція «інвестиційно-інноваційна діяльність» [6], яку чимдалі частіше можна зустріти в наукових публікаціях;

- стандарт визначає «метою складання фінансової звітності - надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства». Не викликає сумніву, що інновації не можуть здійснитися невідчутно для «фінансового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів підприємства» [1], тож мають знаходити відображення в фінансовій звітності, отже - бути ідентифікованими.

Відповідно до пункту 1.16 Інструкції по заповненню форми № 3-н [4], вартість виконаних наукових та науково-технічних робіт встановлюється на основі узагальнених даних бухгалтерського обліку за інформацією бухгалтерського рахунка "Дохід від реалізації" у діючих (фактичних) цінах з урахуванням обсягу незавершених робіт. На вимогу пункту 2.1 цієї ж інструкції [4], форма № 3-н містить інформацію про витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, що наводяться «на основі узагальненої інформації за бухгалтерським рахунком 23 "Виробництво". Зміст цього пункту заслуговує на критичний аналіз.

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» [7, с. 178-185] та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [8], підприємства використовують рахунок 23 «Виробництво» для відображення витрати на виробництво продукції (робіт, послуг). На цьому рахунку відображується вартість виробленої продукції основної діяльності для подальшого визначення її собівартості. Наукові та науково-технічні роботи, а також інноваційна діяльність не відносяться до основної діяльності більшості підприємств, отже не можуть обліковуватися на рахунку 23. Тож вимоги форми № 3-н виконуються лише для науково-дослідних підприємств, а це звужує сферу дії вказаного документу.

Ідентифікувати об'єкти інноваційної діяльності можна за одним із сценаріїв:

- як актив інноваційного походження (основний засіб чи нематеріальний актив) в статтях балансу. За умов, якщо підприємство довело або «має намір, технічну можливість та ресурси для доведення активу до стану, у якому він придатний для використання чи реалізації та очікує отримання майбутніх економічних вигод від використання такого активу» [7, с. 81]; або

- як статтю витрат (адміністративних, витрат на збут, інших операційних витрат) того звітного періоду, в якому такі витрати були здійснені [7, с. 178-185], якщо економічні вигоди від використання такого об'єкту вже отримано.

Для формування первинної вартості активів інноваційного походження підприємствам доцільно використати субрахунки до рахунків: 152 Придбання (виготовлення) основних засобів, 153 Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів та 154 Створення нематеріальних активів [8]. З початком використання в господарській діяльності такі активів мають відображатися відповідно на рахунках: 10 «Основні засоби» по субрахунках; на рахунку 11 «Інші необоротні матеріальні активи» по субрахунках та на рахунку 12 «Нематеріальні активи».

На жаль, сьогодні жодне П(С)БО не містить прямих рекомендацій щодо відображення в обліку та фінансовій звітності активів інноваційного походження. П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" [7, с 81] лише частково забезпечує методичні регламенти цього питання, коли вказує, що "первісна вартість нематеріального активу, створеного підприємством, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані із створенням цього нематеріального активу та приведенням його до стану придатності для використання за призначенням" [7, с. 83]. Насправді, в даному випадку П(С) БО 8 посилається на П(С) БО 16 "Витрати" [7, с.179], бо саме цей документ визначає вказані витрати, як складові «виробничої собівартості».

Звертаємо увагу, що міжнародний прототип П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» - Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» [9] (далі МСБО 38)

не містить посилань щодо визначення собівартості активів на будь-яке інше МСБО. Більш того, в комплекті МСБО відсутній стандарт, що може вважатися прототипом для П(С)БО 16 «Витрати». В МСБО 38 усі затрати, що виникають у підприємства у зв'язку із створенням активу: або включаються до первинної вартості нематеріального активу, як здійснена розробка новації, або враховуються у поточних витратах, як результати досліджень, що не закінчилися розробкою. Розмежування вартості активу і поточних витрат відбувається на підставі професійних суджень фахівців, що знаються на питаннях обліку цих об'єктів. Узгодженість професійних суджень в обліку завжди досягається завдяки формуванню положень облікової політики.

В разі неузгодженості професійних суджень щодо ідентифікації активів інноваційного походження відбувається розпорошення їх вартості по невідповідних рахунках обліку, а відсутність системного обліку ускладнює виконання оцінки таких об'єктів і спричиняє викривлення змісту статей активів і витрат при складанні фінансової звітності.

Облікова політика щодо активів інноваційного походження має бути структурована наступним чином:

- організаційна складова передбачає відповідальність головного бухгалтера і працівників бухгалтерії за ведення бухгалтерського обліку та розподіл повноважень з документообігу між підрозділами підприємства з виділенням осіб, на яких покладено відповідальність за ідентифікацію таких об'єктів, як активи інноваційного походження;

- технологічна складова вміщує: вибір відповідної форми ведення бухгалтерського обліку і складання звітності, затвердження складу первинних документів для реєстрації операцій з активами інноваційного походження і режиму їх зберігання; встановлення порядку інвентаризаційної роботи з метою забезпечення достовірності облікової інформації;

- методична складова забезпечує принципи та методи відображення у бухгалтерському обліку окремих активів інноваційного походження та господарських операцій інноваційної діяльності. Методична складова має включати: порядок формування первинної вартості активів інноваційного походження, методи амортизації, або умови зменшення корисності таких активів; правила визнання витрат на поліпшення і вдосконалення таких активів, порядок їх переоцінки та умови вибуття.

Встановлена інструкцією по заповненню форми № 1-інноваційна [4] класифікація спрямованості інновацій дозволяє систематизувати їх по чотирьох групах об'єктів для відображення в обліку:

- «впровадження продукту або послуги, що є новими або значно поліпшеними за його властивостями або способами використання» [4]. Такі об'єкти мають відобразитися в обліку як поточні активи – «ресурси контролювані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому» [7, с. 83] шляхом використання у виробництві та при наданні послуг або внаслідок їх реалізації протягом поточного періоду;

- впровадженням нового або значно поліпшеного способу виробництва (здійснення діяльності), куди входять значні зміни в технології, виробничому устаткуванні і/або програмному забезпеченні та мають на меті зниження собівартості виробництва. Такі об'єкти мають відобразитися в обліку як необоротні активи, зокрема нематеріальні активи – «ресурси контролювані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому» шляхом використання у виробництві та при наданні послуг протягом більше одного поточного періоду, що відповідно відбивається статтях активів і пов'язаних із ними зобов'язаннях фінансової звітності (форма №1 Баланс [1]);

- впровадженням нового методу або нових умов продажу з метою збільшення обсягу продажу. Такі об'єкти мають обліковуватися як витрати на збут та пов'язані із ними зобов'язання [7, с. 179];

- впровадженням нових організаційних методів в діяльності підприємства, в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків. Такі об'єкти мають обліковуватися як витрати адміністративного призначення та пов'язані із ними зобов'язання [7, с. 180].

Висновки та подальші дослідження. Запорукою достовірності інформації щодо реальності результатів інноваційної діяльності є дотримання певних правил визнання об'єктів інновацій в обліку та фінансовій звітності підприємства. Включенням таких об'єктів

до однієї з груп елементів фінансової звітності: активів, зобов'язань, доходів або витрат із відповідним документуванням надасть інформації про них силу юридичної доказовості.

Пропонується доповнення відповідними правилами ідентифікації активів інноваційного походження змісту П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» і П(С)БО 7 «Основні засоби», а саме:

- сума витрати на створення (придбання) активу інноваційного походження визнається в разі, коли може бути достовірно визначена і підтверджена (є документальне підтвердження виконання робіт (акт приймання робіт і т.п.);

- існує очікування, що використання активів інноваційного походження для виробничих і/чи управлінських потреб призведе до отримання економічних вигод у майбутньому;

- використання активів інноваційного походження може бути продемонстроване.

Метою подальшого дослідження є розробка методичних рекомендацій з обліку об'єктів інноваційного походження з наступних питань: класифікаційні ознаки об'єктів інноваційного походження, зміст облікових процедур, порядок документообігу об'єктів інноваційного походження, рекомендовані бухгалтерські рахунки та регістри, статті звітності для подання інформації щодо об'єктів інноваційного походження.

Підготовка відповідних рекомендацій дозволить підняти якісний рівень організації обліку об'єктів інноваційного походження й удосконалити:

- режим їх реєстрації надходження та використання за умов підвищення технологічного рівня виконання облікових процедур і тим вдосконалення структури організаційних систем управління інноваціями;

- формування облікової політики в питаннях управління реалізацією інновацій, застосування аналітичних бухгалтерських рахунків, що відповідають особливостям операцій з активами інноваційного походження на окремому підприємстві;

- облікове забезпечення системи внутрішнього контролю інновацій, що забезпечить якість прийняття управлінських рішень стосовно зниження витрат на їх здійснення.

Література

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: [наказ Міністерства фінансів України від 07.02.13 р. № 73]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

2. Розвиток науки про бухгалтерський облік і господарський контроль: забезпечення стійкого розвитку економіки України [Текст]: монографія / Т.А. Бутинець, Т.В. Давидюк, І.В. Жиглей, І.В. Замула ; за заг. ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 308 с.

3. Інноваційна економіка [Електронний ресурс]: всеукр. наук.-вироб. журн. / Поділ. держ. аграр.-техніч. ун-т, Хмельниц. екон. ун-т, Ін-т екон., технологій і підприємництва, Тернопіл. держ. с.-г. дослідна ст. Ін-ту кормів та сільс. госп-ва Поділля Нац. акад. аграр. наук України. – 2013. - Випуск 6 (44). – 389 с. – Режим доступу до журн.: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

4. Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики науки та інновацій [Електронний ресурс]: [наказ Держкомстату від 20.11.12 N 337]. - Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2012/471/471

5. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: [Закон України від 16.07.99 №996- XIV зі змінами та доповненнями]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

6. Кірдіна О.Г. Методологічні аспекти інвестиційно-інноваційного розвитку залізничного комплексу України як складової національного господарства [Текст]: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.Г. Кірдіна. – Харків, 2011. – 39 с.

7. Національні стандарти бухгалтерського обліку [Текст] / Уклад. А. Тузова. – Х. : Фактор, 2013. – 432 с.

8 Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: [Наказ Мінфін України від 30.11.1999. N 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21.12.1999. за N 893/4186]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи»

[Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=386622;

References

1. Ministerstvo of finansiv of Ukraine (2013), nakaz Ministerstvo of finansiv of Ukraine pro zatverdzhennia "GAAP of Ukraine 1 "General requirements are to the financial reporting", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
2. Butynets, T.A., Davydiuk T.V., Zhyhlei, I.V., Zamula, I.V. and Butynets, F.F. (2012), *Rozvytok nauky pro bukhhalterskyi oblik i hospodarskyi kontrol: zabezpechennia stiikoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Development of science about a record-keeping and economic control : providing of steady development of economy of Ukraine], ZhDTU, Zhytomyr, Ukraine, 308 p/
3. *Innovatsiina ekonomika* (2013), "Innovative economy" Scientific and Production journal [Online], no. 6 (44), available at: <http://vvv.irbis-nbuv.gov.ua/tsgibin/irbisnbuv/tsgiiirbis64.ekhe>
- 4 State Statistics Service of Ukraine (2012), nakaz *Derzhkomstaty pro zatverdzhennia form derzhavnykh statystychnykh sposterezhen' zi statystyky nauky ta innovatsij*, available at: <http://ukrstat.org/uk/normdots/2012/471/471>
- 5 Zakon Ukrainy (1996), The Law of Ukraine "About a record-keeping and financial reporting in Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
- 6 Kirdina, O.H. (2011), "Methodological aspects of investment-innovative development of railway complex of Ukraine as a constituent of national economy", thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.03, "Economy and management a national economy", *Ukrainian state academy of of railway transport*, Kharkiv, Ukraine, 39 p.
- 7 Tuzova, A. (2013), *Natsional'ni standarty bukhhalterskoho obliku* [National standards of record-keeping], Faktor, Kharkiv, Ukraine, 432 p.
- 8 Minfin Ukrainy (1999), The Law of Ukraine "Instruction is about application of Card of accounts of record-keeping of assets, capital, obligations and economic operations of enterprises and organizations", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>
- 9 International Accounting Standard 38 «Intangible assets», available at: http://vvv.minfin.gov.ua/tsoncontrol/uk/publish/artitsle?art_id=386622

УДК 65.012.8:338.246

Міщук Є.В.,
к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу, аудиту
та адміністрування підприємств
гірничо-металургійного комплексу,
Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Mishchuk E.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of accounting, analysis, audit and administration of
enterprises of the mining and metallurgical complex
Krivoy Rog Economic Institute
SHEE "National University of Krivoy Rog"

ADMINISTRATIVE EFFICIENCY ANALYSIS TAKING INTO ACCOUNT THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

Постановка проблеми. Нині для вітчизняних підприємств загострено питання забезпечення їх економічної безпеки, що є неможливим без налагодженої системи адміністрування. Перед українськими підприємствами поряд із важливістю одержання прибутків постало завдання сформувати ефективну систему адміністрування. У той же час, ефективність адміністрування доцільно визначати з урахуванням низки економічних показників, ключовим із яких має виступати рівень економічної безпеки.

Очевидно, що між категоріями «ефективність адміністрування» та «рівень економічної безпеки» існує прямий зв'язок. Проте дослідженню цього зв'язку у наукових колах приділяється не достатньо уваги, що, у свою чергу, вказує на потребу у комплексному підході до окресленого питання. При цьому насамперед доцільно розробити методичні підходи до аналізу ефективності адміністрування з урахуванням досягнутого рівня економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі достатньо уваги приділено дослідженню методики та інструментарію аналізу системи управління [1–4]. Водночас, як зазначається у низці наукових праць (зокрема в [5, с. 169]), існує теоретична невизначеність сутності адміністрування, а питання аналізу ефективності адміністрування залишаються мало дослідженими та практично не розробленими. Зустрічаються окремі дослідження, що стосуються оцінки адміністрування окремих функціональних видів діяльності на підприємствах [5–7]. У зв'язку з цим, питання аналізу ефективності адміністрування є доцільним та актуальним.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в удосконаленні методичних підходів до аналізу ефективності адміністрування з урахуванням рівня економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ураховуючи наявність відмінностей у трактуванні терміну «адміністрування» у різних літературних джерелах, розглянемо спочатку існуючі визначення. Зокрема у [8] адміністрування визначають як:

- 1) діяльність, яка поєднує управління роботою підприємства чи організації;
- 2) процес управління чимось, особливо стосується законів, певних урядових перевірок;
- 3) уряд країни в особливий період часу.

Схожі визначення наведені у [9], де зазначено, що адміністрування це:

- 1) контроль або управління чимось (наприклад, системами, організацією або бізнесом);
- 2) група людей, які організують або контролюють щось.

На увагу заслуговує визначення у роботі [10], де під адмініструванням пропонується розуміти вид управлінської діяльності, спрямований на визначення, досягнення та підтримку заданих параметрів функціонування структурних підрозділів підприємства з використанням адміністративних ресурсів.

Дуже тісно з адмініструванням пов'язують термін «адміністративний менеджмент». У роботі [11] його називають однією із функцій, яка виконується на підприємстві, підрозділ або відділ, що є частиною підприємства, а метою адміністративних функцій називають управління інформацією, яка має бути своєчасно, адекватно та точно надана менеджерам усіх рівнів управління, що дасть їм змогу приймати важливі рішення.

На певних підприємствах є посада менеджера з адміністративної діяльності. Зупинимось детальніше на його функціональних обов'язках (відповідає вимогам документу – «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників...»):

1. Здійснює керівництво діяльністю адміністративної служби підприємства, установи, організації та несе персональну відповідальність перед керівництвом за виконання покладених на нього обов'язків.
2. Очолює та організовує роботу щодо забезпечення діяльності підприємства внутрішнім адміністративним координуванням та інформаційними зв'язками.
3. Формує інформаційно-комунікативну інфраструктуру підприємства, установи, організації.
4. Розподіляє обов'язки між структурними підрозділами служби чи її працівниками, спрямовує, координує та контролює їх роботу.
5. Подає пропозиції керівництву щодо структури адміністративної служби.
6. Вживає заходів щодо вдосконалення форм і методів роботи персоналу.
7. Організовує, регулює та контролює проведення інформаційно-аналітичної роботи підприємства, установи, організації.
8. Розробляє аналітичні, довідкові та інші матеріали з питань, що стосуються діяльності підприємства, установи, організації в межах своєї компетенції.
9. Готує аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, звіти на основі аналізу показників розвитку підприємства, установи, організації або підпорядкованого структурного підрозділу.
10. Разом з керівниками структурних підрозділів бере участь у розробленні перспективних та поточних планів відповідно до загальної стратегії розвитку підприємства.
11. Проводить моніторинг ефективності обраної стратегії, на основі якого розробляє рекомендації щодо перспектив розвитку підприємства, установи, організації та їх структурних підрозділів.
12. Бере участь у формуванні заходів щодо визначення корпоративної стратегії підприємства, установи, організації та в межах наданих йому повноважень контролює її виконання.
13. У межах делегованих повноважень контролює стан організаційно-розпорядчої діяльності в організації та структурних підрозділах.
14. Бере участь в організації комплексу заходів щодо забезпечення захисту персоналу.
15. Бере участь у формуванні кадрової політики підприємства, установи, організації та контролює дієздатність персоналу.
16. Разом з керівниками структурних підрозділів розробляє посадові інструкції та правила внутрішнього трудового розпорядку, вживає заходів щодо забезпечення відповідних умов праці на робочих місцях.
17. Забезпечує укладання та виконання колективного договору.
18. Забезпечує роботу з ведення діловодства в організації.
19. Разом з керівниками інших структурних підрозділів розробляє та організовує роботу з упровадження внутрішніх та зовнішніх стандартів ділових документів.
20. У межах своєї компетенції або за дорученням керівника представляє підприємство, установу, організацію в усіх органах, установах, організаціях, засобах масової інформації, здійснює зв'язки з керівниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, із фізичними особами, а також у взаємовідносинах із зарубіжними партнерами.

21. У межах своїх повноважень видає розпорядження та доручення, які є обов'язковими для виконання всіма працівниками, підписує та візує документи.

22. Очолює та організовує роботу з підготовки та проведення заходів за участю керівництва.

23. Знає, розуміє і застосовує діючі нормативні документи, що стосуються його діяльності.

24. Знає і виконує вимоги нормативних актів про охорону праці та навколишнього середовища, дотримується норм, методів і прийомів безпечного виконання робіт.

Отже, менеджер з адміністративної діяльності несе відповідальність за загальну ефективність роботи підприємства, а також за загальну стратегію розвитку підприємства. Тому саме від нього залежить ефективність діяльності підприємства по забезпеченню належного рівня економічної безпеки.

Адміністративні заходи призначені для забезпечення безпеки підприємства і всіх його співробітників, а також для здійснення контролю виконання встановлених норм і правил, сприяння керівникам різних структур в підтримці встановленого режиму безпеки на об'єктах підприємства; вони можуть бути реалізовані за допомогою організаційно-правового впливу на діяльність керівників об'єктів і інших структур підприємства в галузі забезпечення захисту цих об'єктів і структур [14]. Своєю чергою, поняття безпеки є похідним від поняття «загрози», тому зупинимося детальніше на сутності останнього.

Аналіз наявних літературних джерел показав, що більшість науковців загрози економічній безпеці поділяють на внутрішні та зовнішні. Погоджуючись з таким поділом, розглянемо роботу [15], де внутрішніми загрозами економічної безпеки названо загрози, які пов'язані з недоліками та прорахунками у діяльності самого підприємства» і до яких віднесено [15, с. 42]:

- недоліки у роботі з персоналом підприємства;
- плінність кадрів, відсутність висококваліфікованих працівників на важливих організаційно-виробничих ділянках підприємства;
- невирішеність соціальних проблем працівників підприємства;
- низький рівень внутрігосподарського контролю за здійсненням фінансово-господарських операцій, веденням бухгалтерського обліку матеріальних цінностей та грошових коштів, що безпосередньо сприяють вчиненню корисливих злочинів на підприємстві;
- незадовільний стан забезпечення збереження матеріальних цінностей, грошових коштів та відомостей, що становлять комерційну, банківську та іншу таємницю;
- низький рівень організації роботи з конфіденційними документами;
- низький організаційний рівень захисту комп'ютерних систем від несанкціонованого доступу;
- неефективна робота служби економічної безпеки тощо.

Як видно з наведеного переліку, частину внутрішніх загроз економічній безпеці можна нівелювати, ліквідувати або відтермінувати за допомогою низки адміністративних заходів.

До зовнішніх загроз автор [15, с. 42-43] відносить ті, які знаходяться за межами підприємства: крадіжки майна підприємства сторонніми особами, промислове шпигунство, незаконні дії конкурентів, протизаконні дії з боку кримінальних структур тощо. Такі загрози також можна відтермінувати за допомогою адміністративних заходів.

Необхідно погодитися, що результативність процесу адміністрування має оцінюватися інтегрально як похідна величина від ступеня досягнення загального результату діяльності підприємства та показників результативності самого процесу адміністрування [10, с. 170]. Крім цього, як справедливо відмічено в [12], під результатами адміністрування слід розуміти ступінь досягнення поставленої мети, яка задається екзогенно, а отже, в системі взаємозалежних і взаємообумовлених бізнес-процесів визначається вимогами подальших процесів і обумовлює, впливає на їхні параметри. Екзогенно процесу адміністрування встановлюються цілі системою управління щодо досягнення чи підтримки певних параметрів функціонування. Якщо встановлену мету досягнуто, можна стверджувати про результативність процесу адміністрування [5].

Ураховуючи те, що:

– по-перше, до економічних результатів діяльності підприємства ми відносимо також зміну рівня його економічної безпеки,

– по-друге, до економічної безпеки включається фінансова, технічна, кадрова безпека та інші її види, яким, у свою чергу, загрожують окремі дестабілізуючі чинники, що вимірюються за допомогою різних показників, то ефективність (результативність) адміністрування ($P_{ЕБП}$) пропонуємо визначати як функцію багатьох змінних:

$$P_{ЕБП} = F(X_i) = \alpha_1 f(x_1) + \alpha_2 f(x_2) + \dots + \alpha_n f(x_n),$$

де $x_1, x_2, \dots, x_n$ – основні показники-індикатори діяльності підприємства, що характеризують різні складові його економічної безпеки (технічну, фінансову, кадрову, інформаційну та ін.);

$f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ – локальні функції залежності рівня ефективності адміністрування від відповідних показників діяльності підприємства;

$\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ – питома вага значущості кожного показника для ефективності

адміністрування $\left(\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1 \right)$;

i – кількість показників.

Питому вагу значущості кожного показника для ефективності адміністрування пропонуємо визначати окремо для підприємств певної галузі експертним способом за допомогою методу Делфі.

Усі показники (x), що впливають на ефективність адміністрування, доцільно поділити на вартісні, організаційні та часові, водночас будь-які показники, на наш погляд, можна трансформувати та представити у грошовому вираженні.

До часових показників ефективності (результативності) адміністрування науковці відносять загальну тривалість процесу адміністрування, тривалість моніторингу та контролю процесу, витрати часу на розпорядження та регламентацію процесу, витрати часу на координацію дій виконавців тощо.

Одним із результатів адміністрування повинна стати економія часу на досягнення бажаного (запланованого) рівня економічної безпеки або ж відстрочка настання моменту критичного рівня економічної безпеки внаслідок проведення відповідних адміністративних заходів. Відмітимо, що при настанні зазначеного критичного рівня, підприємство може понести великі суми втрат. Це стосується не тільки фінансової складової економічної безпеки, але й інших. Наприклад, для промислових підприємств перевищення допустимих меж шкідливих викидів загрожує штрафами та знижує репутацію, що, у кінцевому підсумку, збільшує величину втрат.

Отже, пропонуємо скористатися існуючими методичними підходами, адаптувавши їх до цілей даного дослідження. Так, автором праці [13] запропоновано визначати відносний показник результативності антикризових заходів – індекс відстрочки настання моменту технічної неплатоспроможності (Івідст), що визначає відношення різниці запасу міцності економічного стану підприємства в одиницях часу до та після впровадження антикризового заходу до початкового запасу міцності. За аналогією до цього показника ми вважаємо доцільним визначати індекс відстрочки настання моменту критичного рівня економічної безпеки (Іе):

$$I_e = \frac{ЕБпоч - ЕБкін}{ЕБпоч},$$

де $ЕБпоч, ЕБкін$ – рівень економічної безпеки підприємства відповідно до та після впровадження адміністративного заходу, місяців.

Завчасне проведення певних адміністративних заходів дозволяє відтермінувати настання моменту критичного рівня економічної безпеки, а отже, і можливі втрати підприємства. Протягом періоду відтермінування у підприємства є можливість адаптуватися до нових умов функціонування, мінімізувати (ліквідувати) певні загрози економічній безпеці й/або окремі дестабілізуючі чинники, зібрати та проаналізувати додаткову інформацію,

виробити нову тактику й стратегію підвищення рівня економічної безпеки і на цій підставі прийняти виважені управлінські рішення.

Економічний ефект від відстрочки втрат підприємства при настанні критичного рівня економічної безпеки ($E_{\text{від ен}}$) складається з економії на відстрочці втрат підприємства (B) за вирахуванням витрат на здійснення адміністративних заходів (Ba):

$$E_{\text{від ен}} = \frac{B}{(1+q)^{T+\Delta T}} - Ba$$

де ΔT – відстрочка настання моменту критичного рівня економічної безпеки, місяців;
 q – ставка дисконтування, частка од.

До організаційних показників ефективності (результативності) адміністрування науковці відносять рівномірність завантаження виконавців, регламентаційну забезпеченість процесу, відповідність регламентів сутності вирішуваної ситуації тощо.

До витратних показників у літературі здебільшого відносять наявність, достатність, відповідність фінансових, матеріальних та людських ресурсів процесу адміністрування. Крім такого поділу, автор роботи [5] поділяє показники на прямі та непрямі. Показниками першої групи він називає види управлінських витрат – матеріальні, фінансові, часові та витрати на персонал, а другої – пов'язані з балансом повноважень та наявних адміністративних процедур у діяльності суб'єкта адміністрування.

Для оцінки ефективності адміністративних заходів пропонуємо скористатися розробленим автором праці [16] показником, який дозволяє встановити доцільність витрат, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки підприємства та всіх її складових. Він характеризує відношення економії розрахункової величини фінансових ресурсів, необхідних для досягнення нормативного значення комплексним показником економічної безпеки, відповідно до і після впровадження оцінюваного заходу, до величини витрат за ним. Показник ефективності адміністративних заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки ($EZ_{\text{без}}$), доцільно розраховувати за формулою [16]:

$$EZ_{\text{без}} = \frac{H\Phi Pp_1 - H\Phi Pp_2}{B\phi}$$

де $H\Phi Pp_1$, $H\Phi Pp_2$ – розрахункова величина нестачі фінансових ресурсів, необхідних підприємству для досягнення нормативного значення комплексного показника економічної безпеки, відповідно, до і після впровадження адміністративного заходу;

$B\phi$ – загальна величина витрат, понесених для впровадження оцінюваного заходу.

Проведене дослідження показало, що додатковими класифікаційними ознаками загроз економічній безпеці підприємства можуть бути:

- можливість їх відтермінування (загрози, які можна повністю відтермінувати, частково відтермінувати, неможливо відтермінувати);
- ступінь сприйняття адміністративного впливу (загрози, які піддаються адміністративному впливу повністю, частково піддаються та ті, які йому не піддаються).

У свою чергу, усю сукупність адміністративних заходів можна класифікувати за ступенем впливу на рівень економічної безпеки: абсолютний вплив; середній вплив; низький вплив.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, аналіз ефективності адміністрування на підприємстві повинен бути тісно пов'язаний з процесом забезпечення достатнього (бажаного, запланованого) рівня його економічної безпеки. Оцінка ефективності адміністрування повинна бути комплексною і включати низку економічних показників-індикаторів різних складових економічної безпеки. Запропоновані показники оцінки потребують подальшої розробки в частині конкретизації адміністративних заходів, граничних значень, вибору методів інтеграції. Фактичні значення ефективності адміністрування повинні бути порівняні з нормативними (рекомендованими), задля чого потребує подальшої розробки питання методики встановлення значення нормативного рівня ефективності адміністрування. Напрямок подальших досліджень також має бути побудова матриці співставлення конкретних адміністративних заходів та загроз певним видам економічної безпеки, на основі якої можна приймати управлінські рішення, спрямовані на підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Література

1. Коротков Э.М. Исследование систем управления : учебник / Э.М. Коротков. – М. : ДЕКА, 2008.–336 с.
2. Мельник М.В. Анализ и оценка систем управления на предприятиях / М.В. Мельник. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 136 с.
3. Мишин В.М. Исследование систем управления : учебное пособие / В.М. Мишин.– М.:Юнити-Дана, 2003. – 527 с.
4. Мыльник В.В. Исследование систем управления : [учебное пособие] / В.В. Мыльник, Б.П. Титаренко, В.А. Волочиенко.– [2-е изд., перераб. и доп.]– М. : Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга – 2003. – 352 с.
5. Ромахова О.О. Напрями оцінювання системи адміністрування на підприємстві / О.О. Ромахова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – № 1(190). – Ч.1. – 2013. – С. 169–173.
6. Адміністративне управління кадрами на підприємстві : монографія / В.М. Гончаров, Г.І. Дібніс, О.В. Онікієнко, О.О. Ромахова. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – 167 с.
7. Ван Хайчао. Администрирование внешнеэкономической деятельности промышленного предприятия: дис. ... кандидата эк. наук: 08.00.04 / Ван Хайчао. – Луганск, 2012. – 199 с.
8. Longman Exams Dictionary. Pearson Education Limited, Edinburg, 2006.
9. Oxford Wordpower Dictionary. Oxford University Press, New York, 1998.
10. Райченко А.В. Административний менеджмент / А.В. Райченко – М.: ИНФРА-М, 2008. – 384 с.
11. Ферейра Е. Administrative Management / Е. Ферейра, А. Ерасмус, Д. Гроуневальд. – Second edition. – Cape Town, South Africa: Juta & Company Ltd., 2009. – 480 с.
12. Солодкая М.С. Сущность управления и проблема управляемости [Электронный ресурс] / М.С. Солодкая. – Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/52/49/>
13. Ярова А. Б. Оцінка економічного ефекту в процесі антикризового управління / А. Б. Ярова // Майбутнє – аудит : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Кривий Ріг, 7 грудня 2007 р. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. – С. 108-109.
14. Чернявский А.А. Безопасность предпринимательской деятельности. Конспект лекцій / А.А. Чернявский. – К. : МАУП, 1998. – 124 с.
15. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник / М.І.Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
16. Молодецька О. М. Сучасні підходи до діагностики фінансової кризи підприємств / О. М. Молодецька, В. Я. Нусінов // Майбутнє – аудит : міжнар. наук-практ. конф., 4 грудня 2009 р. – Кривий Ріг, 2009. – С. 41–42.

References

1. Korotkov, E.M. (2008), *Issledovaniye sistem upravleniya* [Research of management systems], tutorial, DECA, Moscow, Russia, 336 p.
2. Melnik, M.V. (2007), *Analiz i otsenka sistem upravleniya na predpriyatiyakh* [Analysis and evaluation of management systems in the enterprise], *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 136 p.
3. Mishin, V.M. (2003), *Issledovaniye sistem upravleniya* [Research of management systems], textbook, Uniti-Dana, Moscow, Russia, 527 p.
4. Mylnik, V.V., Titarenko, B.P., Volochiyenko, V.A. (2003), *Issledovaniye sistem upravleniya* [Research of management systems], textbook, Akademicheskii Proyekt, Delovaya kniga, Moscow, Yekaterinburg, Russia, 352 p.
5. Romakhova, O.O. (2013), "Destinations of system assessment of administration at the enterprise" *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 1 (190), part 1, pp.169-173.
6. Honcharov, V.M., Dibnis, H.I., Onikiienko, O.V., Romakhova, O.O. (2012), *Administratyvne upravlinnia kadramy na pidpriemstvi* [Administrative personnel management in the enterprise], monograph, Vyd-vo «Noulidzh», Lugansk, Ukraine, 167 p.
7. Van Haychao (2012), "Administration of foreign economic activity of industrial enterprises", dis. cand. sc. (econ.), 08.00.04, Lugansk, Ukraine, 199 p.

8. Longman Exams Dictionary. Pearson Education Limited, Edinburg, 2006.
9. Oxford Wordpower Dictionary. Oxford University Press, New York, 1998.
10. Raychenko, A.V. (2008), *Administrativnyy menedzhment* [The administrative management], INFRA -M, Moscow, Russia, 384 p.
11. Ferreira, E., Erasmus, A., Hrounevald, D. (2009), [Administrative Management], Second edition. - Cape Town, South Africa: Juta & Company Ltd., 480 p.
12. Solodkaya, M.S. (1997), "The essence of management and problem of controllability" available at: <http://credonew.ru/content/view/52/49/>
13. Yarova, A.B. (2007), "Evaluation of economic benefit in the process of crisis management", *Maibutnie – audyt* [Future – audit], *Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the All Ukrainian scientific and practical conference], (Krivoy Rog, December 7, 2007), Vydavnychiy dim, Krivoy Rog, Publishing House, Ukraine, pp. 108-109.
14. Cherniavskiy, A.A. (1998), *Bezopasnost predprinimatelskoy deyatel'nosti. Konspekt lektsii* [Security of entrepreneurial activity. Summary of lectures], MAUP, Kyiv, Ukraine, 124 p.
15. Kamlyk, M.I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt* [The economic security of business activities. Economic and legal aspects], tutorial, Atika, Kyiv, Ukraine, 432 p.
16. Molodetska, O.M. and Nusinov, V.Ya. (2009), "Current approaches to the diagnosis of the financial crisis of companies" *Maibutnie – audyt* [Future – audit], *Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the All Ukrainian scientific and practical conference], (Krivoy Rog, December 4, 2009), Krivoy Rog, Ukraine, pp. 41-42.

УДК 658.511

Копішинська К.О.,
аспірант¹ кафедри менеджменту
Національний технічний університет України «КПІ»

ТЕХНОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Kopishynska K.O.,
graduate student of management department
National Technical University of Ukraine "KPI"

TECHNOLOGY OF ANALYSIS OF INNOVATION SYSTEM'S EFFICIENCY AT MACHINE BUILDING ENTERPRISES

Постановка проблеми. Перехід на інноваційний шлях розвитку економіки України ставить перед підприємствами машинобудування нагальне питання щодо формування або покращення функціонування їх інноваційних систем. Сучасні вітчизняні та зарубіжні економісти термін «інноваційна система», зазвичай, використовують під час розгляду національних інноваційних систем (макрорівень) та регіональних інноваційних систем (мезорівень). На рівні окремого підприємства (мікрорівні) аналізу підлягають, здебільшого, окремі елементи інноваційної системи підприємства, такі як інноваційний потенціал, інноваційний клімат, інноваційна інфраструктура тощо. Але вони не відображають загального стану інноваційної системи, її сильних та слабких місць. В той час, як комплексне дослідження інноваційних систем підприємств машинобудування сприятиме не лише аналізу

¹ Науковий керівник: Бояринова К.О. – к.е.н., доцент.

вузьких місць у цих системах, а й визначенню підприємств з найбільш та найменш ефективно функціонуючими інноваційними системами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства, інноваційного потенціалу, результативності інноваційних проектів приділяють увагу як вітчизняні, так і закордонні науковці.

Збалансовану систему показників у структурі моніторингу інноваційної діяльності підприємств машинобудування пропонує використовувати І.В. Гладенко [2]. Визначенню інструментарію щодо оцінювання ефективності інноваційного потенціалу та інноваційного проекту присвятили свої дослідження О.А. Ломовцева та С.В. Кочетков [3]. Аналіз різних підходів до оцінювання інноваційної діяльності підприємства наводить В.І. Костевко [6]. Серед представлених методів варто виділити методичний та кваліметричний [7]. Аналіз останніх результатів дослідження підтверджує доцільність продовження вивчення проблеми обґрунтування комплексного аналізу ефективності інноваційної діяльності підприємств машинобудування.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування рекомендацій щодо проведення аналізу ефективності інноваційної діяльності підприємств машинобудування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна система підприємства – це сукупність елементів організаційного, структурного та функціонального характеру, які в процесі взаємодії визначають умови реалізації інноваційної діяльності та її забезпечення з метою комерціалізації результатів НДДКР, їх створення, обміну, адаптації та трансферу, що забезпечує розвиток і підвищення інновативності підприємства [1]. Для оцінювання ефективності функціонування інноваційної системи підприємства машинобудування доцільно визначити показники, за якими буде проводитись даний аналіз. Групування таких показників має відбуватись за певними напрямками діяльності інноваційної системи. У праці [2] під час формування збалансованої системи показників, які повністю характеризують інноваційну діяльність машинобудівного підприємства, як основних напрямів моніторингу пропонуються такі: фінанси, технологія, ринки, знання, ресурси. На думку О.А. Ломовцевої та С.В. Кочеткова, система показників ефективності інноваційного потенціалу промислового підприємства повинна включати показники за такими напрямками [3]:

- ефективність функціонування виробничої системи підприємства;
- ефективність використання інноваційних технологій;
- ефективність виробленої інноваційної продукції;
- ефективність розробки інноваційних технологій.

Показниками, які належать до цих напрямів є коефіцієнти: внутрішньої ефективності виробничої системи підприємства; зовнішньої ефективності виробничої системи підприємства; ефективності власних інноваційних технологій; ефективності сторонніх інноваційних технологій; повної ефективності інноваційної продукції; власних використовуваних інноваційних технологій [3]. Дана система показників, на нашу думку, дозволяє визначити доцільність розроблення і реалізації лише тієї чи іншої інновації в певний момент часу, але вона не характеризує ефективність інноваційної діяльності промислового підприємства в цілому.

Що стосується інноваційної системи підприємства машинобудування, то вона складається з таких підсистем:

- підсистема виробництва;
- підсистема управління НДДКР;
- підсистема патентно-ліцензійного забезпечення;
- підсистема фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційних проектів;
- підсистема комерціалізації та комунікування.

У табл. 1 наведено основні показники, які характеризують кожну з підсистем.

Наведемо розрахунки даних показників 2012 року для чотирьох підприємств машинобудування: (1) Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М.В. Фрунзе, (2) ПАТ «Сумський завод «Насосенергомаш», (3) Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», (4) ПАТ «Глухівський завод «Електропанель» (табл.2).

Таблиця 1

Основні показники, що характеризують підсистеми інноваційної системи підприємства машинобудування

Підсистема інноваційної системи підприємства	Назва показника	Спосіб розрахунку
1	2	3
підсистема виробництва	Рентабельність виробництва інноваційної продукції	$R_v = \Pi_i / V_i$ Π_i – прибуток від продажу інноваційної продукції, грн.; V_i – витрати на виробництво інноваційної продукції, грн.
	Ступінь зносу основних засобів	K_z - коефіцієнт зносу основних засобів $K_z = Z / V_n$, Z – сума зносу, грн.; V_n – первинна вартість основних засобів, грн.
	Обсяг реалізації інноваційної продукції	$K_{p.i.} = OV_{in} / OV_z$ OV_{in} – обсяг реалізації інноваційної продукції, грн.; OV_z – загальний обсяг продукції, реалізованої підприємством, грн.
	Ступінь освоєння нової техніки	K_{ot} - коефіцієнт освоєння нової техніки $K_{ot} = OF_n / OF_{cp}$, OF_n - вартість нововведених основних фондів, грн.; OF_{cp} - середньорічна вартість основних виробничих фондів підприємства, грн.
	Використання інноваційних сировини та матеріалів	$K_{icm} = V_{icm} / V_{cm}$ V_{icm} - вартість інноваційних матеріалів та сировини, грн.; V_{cm} - вартість сировини та матеріалів для виробництва продукції, грн.
підсистема управління НДДКР	Персонал, зайнятий у НДР та ДКР	K_{pr} - коефіцієнт персоналу, зайнятого в НДР та ДКР $K_{pr} = P_n / Ч_p$, P_n - число зайнятих у сфері НДР та ДКР. чол.; $Ч_p$ - середня чисельність працівників підприємства, чол.
	Рентабельність НДДКР	$R_{нддкр} = \Pi_{ч} / V_{нддкр}$ $\Pi_{ч}$ – чистий прибуток, грн.; $V_{нддкр}$ – вартість НДДКР, грн.
	Якість персоналу	$K_{япр} = Ч_{наук.} / Ч_p$ $Ч_{наук.}$ – кількість працівників, що мають науковий ступінь, чол.; $Ч_p$ - середня чисельність працівників підприємства, чол..
підсистема патентно-ліцензійного забезпечення та трансферу технологій	Впровадження інноваційних видів продукції	Q_{ivp} - кількість впроваджених інноваційних видів продукції, найм.
	Впровадження нових технологічних процесів	$Q_{нтп}$ - кількість впроваджених у виробництво нових технологічних процесів, проц..
	Патентування технологій	$Q_{зт}$ - кількість запатентованих технологій, шт.
	Забезпеченість інтелектуальною власністю	$K_{iv} = V_l / A_{на}$, V_l – інтелектуальна власність (нематеріальні активи), грн.; $A_{на}$ – необоротні активи, грн.

продовження табл. 1

1	2	3
підсистема фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційних проєктів	Обсяги державного фінансування	$K_{\text{держ}} = \text{Держ}_{\text{ін}} / V_{\text{ін}}$ Держ _{ін} - державні кошти на інноваційну діяльність, грн.; V _{ін} - витрати на інноваційну діяльність, грн.
	Обсяг залучених інвестицій	$K_{\text{інв}} = I_{\text{ін}} / V_{\text{ін}}$ I _{ін} - сума інвестицій у виробництво інноваційної продукції, грн.; V _{ін} - витрати на інноваційну діяльність, грн.
	Витрати на інноваційну діяльність	$K_{\text{вітн.}} = V_{\text{ін}} / V_{\text{заг}}$ V _{ін} - витрати на інноваційну діяльність, грн.; V _{заг} - загальні витрати підприємства, грн.
	Рентабельність інвестицій в інновації	$R_{\text{ін}} = D_{\text{ін}} / I_{\text{ін}}$ D _{ін} - дохід від реалізації інноваційної продукції, грн.; I _{ін} - сума інвестицій у виробництво інноваційної продукції, грн.
	Обсяги кредитних ресурсів	$K_{\text{кред}} = \text{Кред}_{\text{ін}} / V_{\text{ін}}$ Кред _{ін} - сума кредитних ресурсів, грн.; V _{ін} - витрати на інноваційну діяльність, грн.
підсистема комерціалізації та комунікування	Трансфер технологій	Q_{пт} - кількість переданих к використання нових технологій, шт.
	Інноваційне партнерство	Q_у - кількість укладених з партнерами угод, шт.
	Виручка від продажів інноваційної продукції	$\text{Вир}_i = C_i \cdot \text{Ов}_{\text{ін}}$ Вир _i - виручка від продажів інноваційної продукції, грн.; C _i - ціна одиниці інноваційної продукції, грн./шт. Ов _{ін} - обсяг виробництва інноваційної продукції, шт.

Джерело: розроблено автором з використанням [4]

Таблиця 2

Розрахунок показників діяльності інноваційних систем підприємств машинобудування у 2012 році

Підсистема інноваційної системи підприємства	Назва показника	Підприємство			
		1	2	3	4
1	2	3	4	5	6
підсистема виробництва	Рентабельність виробництва інноваційної продукції	0,30	0,26	0	0
	Ступінь зносу основних засобів	0,07	0,19	0,67	0,71
	Обсяг реалізації інноваційної продукції	0,276	0,169	0	0
	Ступінь освоєння нової техніки	0,032	0,031	0,099	0,046
	Використання інноваційних сировини та матеріалів	0	0	0	0
підсистема управління НДДКР	Персонал, зайнятий у НДР та ДКР	0,032	0,036	0,009	0
	Рентабельність НДДКР	6,976	1,695	0	0
	Якість персоналу	0,001	0,001	0,003	0,016
підсистема патентно-ліцензійного забезпечення та трансферу технологій	Впровадження інноваційних видів продукції	22	33	0	0
	Впровадження нових технологічних процесів	41	17	0	0
	Патентування технологій	0	0	0	0
	Забезпеченість інтелектуальною власністю	0,009	0,018	0,030	0

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
підсистема фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційних проектів	Обсяги державного фінансування	0	0	0	0
	Обсяг залучених інвестицій	0	0	0	0
	Витрати на інноваційну діяльність	0,008	0,054	0,001	0
	Рентабельність інвестицій в інновації	0	0	0	0
	Обсяги кредитних ресурсів	0	0	0	0
підсистема комерціалізації та комунікування	Трансфер технологій	0	66	0	0
	Інноваційне партнерство	0	2	0	0
	Виручка від продажів інноваційної продукції	1077012	146696	0	0

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Аналізувати показники ефективності діяльності інноваційної системи можна за різними методиками. В.І. Костевко [6] пропонує визначати ефективність за інтегральним ефектом інноваційної діяльності, розраховавши інтегральний показник ефективності стадій інноваційного процесу. Але розрахунок інтегрального показника за даними табл. 2 унеможлиблює той факт, що вони є різнорідними та мають різні одиниці виміру. Економетричне моделювання, як метод оцінювання ефективності інноваційної діяльності також вартий уваги. Його радить використовувати автор праці [7]. Визначення взаємозв'язку між ефективністю інноваційної діяльності, витратами на інноваційну продукцію та кількістю інноваційно-активних підприємств пропонується дослідити за допомогою класичної багатофакторної лінійної регресійної моделі: $Y = f(X)$. При цьому залежною змінною Y виступає обсяг інноваційної продукції, млн. грн., а незалежними змінними X_1 – витрати на інноваційну продукцію, млн. грн., X_2 – кількість інноваційно-активних підприємств, од. [7]. Проблематичним використання даного методу робить наявність великої кількості різнорідних показників, що значно ускладнює відтворення залежностей між змінними.

Для того, щоб проаналізувати отримані розрахункові дані щодо ефективності функціонування інноваційних систем підприємств машинобудування, скористаємось багатовимірним порівняльним аналізом, заснованим на методі евклідових відстаней, який дозволяє враховувати не тільки абсолютні величини показників кожного підприємства, але і ступінь їхньої близькості (дальності) до показників підприємства-еталона. У зв'язку з цим необхідно координати порівнюваних підприємств виражати в частках відповідних координат підприємства-еталона, узятого за одиницю.

Сутність даного методу полягає в наступному[8]:

Етап 1. Для кожного показника табл. 2, що характеризує інноваційну підсистему певного підприємства, визначається максимальний елемент, що приймається за одиницю. Потім всі елементи цієї графі (a_{ij}) діляться на максимальний елемент еталонного підприємства ($\max a_{ij}$), як наведено у формулі 1. У результаті створюється матриця стандартизованих коефіцієнтів (x_{ij}), представлених в табл.3.

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_{ij}} \quad (1)$$

Якщо з економічної сторони кращим є мінімальне значення показника (наприклад, «ступінь зносу основних засобів»), то треба змінити шкалу розрахунку так, щоб найменшому результату відповідала найбільша величина коефіцієнта.

Етап 2. Всі елементи матриці координат (табл. 3) підносять до квадрату, після чого результати сумуються по рядках (табл. 4). Формулу розрахунку результуючого показника R_{ij} для кожного підприємства наведено нижче (де $n=20$):

$$R_{ij} = x_{1j}^2 + x_{2j}^2 + \dots + x_{nj}^2 \quad (2)$$

Матриця стандартизованих коефіцієнтів (X_{ij}) для показників 2012 року

Таблиця 3

Підприємство	Показник																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	0,86	0,36	0,61	0,32	0	0,88	1	0,07	0,66	1	0	0,3	0	0	0	0,14	0	0	0	0
2	0,10	0,13	0	1	0	0,25	0	0,18	0	0	0	1	0	0	0,01	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0,05	0	0	0,36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0,09	0	0,46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
R_j	1,225616631	2,1095574	6,974791329	7,4564445																
Місце	IV	III	II	I																

Джерело: розраховано автором

Таблиця 4
Результати порівняльної рейтингової оцінки ефективності інноваційних систем підприємств машинобудування у 2012 році

Підприємств	Показник																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	0,75	0,13	0,37	0,09	0	1	0,05	0,005	1	0,17	0	0,36	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0,01	0,13	0	0,09	0	0,06	0	0,03	0	0	1	0	0	0	0,00342936	0	0	0	0	0
3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0,009	0	0,21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
R_j	1,225616631	2,1095574	6,974791329	7,4564445																
Місце	IV	III	II	I																

Джерело: розраховано автором

Етап 3. Отримані рейтингові оцінки (R_j) розміщуються за ранжиром і визначається місце кожного підприємства за результатами діяльності його інноваційної системи. Перше місце займає підприємство, якому відповідає найбільша сума, друге місце підприємство, що має наступний результат, та ін.

Отримані під час аналізу результати показали, що найбільш ефективно функціонує інноваційна система першого підприємства – Сумського машинобудівного науково-виробничого об'єднання ім. М. В. Фрунзе.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, оцінювання ефективності функціонування інноваційних систем підприємств машинобудування методом багатофакторного порівняльного аналізу дає можливість визначити найбільш успішні підприємства, порівнюючи найрізноманітніші показники їх інноваційної діяльності. Також, використовувати даний підхід доцільно і під час встановлення сильних та слабких сторін безпосередньо в інноваційній системі, тобто найбільш та найменш ефективних її підсистем на кожному окремому підприємстві, порівнювати рівень розвитку підсистем на різних підприємствах.

Література

1. Копішинська К.О. Структура та контурність функціонування інноваційної системи підприємства / К.О. Копішинська // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2013. - №44 (1017). – С. 79-85.
2. Гладенко И.В. Сбалансированная система показателей в структуре мониторинга инновационной деятельности предприятия / И.В. Гладенко // БІЗНЕСІНФОРМ. Економіка. – 2011. – № 1. – С. 11-20.
3. Ломовцева О.А. Инструментарий измерения экономической эффективности инновационного потенциала / О.А. Ломовцева, С.В. Кочетков // НАУЧНЫЕ ВЕДОМОСТИ. Серия История. Политология. Экономика. Информатика. – 2010. – № 19 (90). – Выпуск 16/1. – С. 56-64.
4. Трифилова А.А. Разработка нового продукта: оценка реализуемости инноваций / А.А. Трифилова // Инновации: наук-практ журнал / М-во общего и профессион. образования РФ. Центр содействия развитию науч.-технич. предпринимательства в высш. шк., Санкт-Петербургский гос. электротехн. ун-т. АО «Трансфер»; Б.В. Салов (гл.ред). – 2004. – № 4 (71).
5. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/emitent>
6. Костевко В.І. Методологічні питання оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства [Електронний ресурс] / В.І. Костевко. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11075/1/10.pdf>
7. Економіко-математичне моделювання : навчальний посібник / За ред. О.Т. Іващука. – Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.
8. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд., перераб. и доп./ Г. В. Савицкая. – Минск: 000 «Новое знание», 2000. – 688 с.

References

1. Kopishynska, K., (2013) "The structure and the contour of functioning of enterprise innovation system" *Proceedings of the National Technical University "KHPI" (Technological progress and efficiency)*, no. 44 (1017), pp. 79-85.
2. Hladenko, I., (2011), "Balanced score card in the structure of monitoring the enterprise innovation activity", *BusinessInform (Economics)*, no.1, pp. 11-20.
3. Lomovtseva, O., Kochetkov, S., (2010), "Instrumentation to measure the economic efficiency of the innovative capacity" *Scientific Gazette (History. Political science. Economy . Informatics)*, no. 19 (90), issue 16/1, pp. 56-64.
4. Trifilova, A. (2004), "The development of a new product: assessment of feasibility of innovation" *Innovation: Science -practical journal*, no. 4 (71).

5. Official website of the Agency for Infrastructure Development Ukraine's stock market (n.d.), available at: <http://smida.gov.ua/db/emitent>
6. Kostevko, V. "Methodological issues of evaluating the effectiveness of enterprise innovation", available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11075/1/10.pdf>
7. Ivashchuk, O. (2008), *Ekonomiko-matematychni modeliuvannia* [Economic - mathematical modeling], tutorial, TNEU «Ekonomichna dumka», Ternopil, Ukraine, 704 p.
8. Savitskaya, G. (2000), *Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya* "Analysis of economic activities enterprises", 000 «Novoye znaniye», Minsk, Belarus, 688 p.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 330.4:519

Якимова Л.П.,
*к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики
та інформаційних технологій*
Мотченко Д.С.
Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ДИНАМІКИ ПОШИРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ

Yakymova L.P.,
*cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of economic cybernetics and information technologies*
Motchenko D.S.
Donbass State Technical University, Alchevs'k

MATHEMATICAL MODEL OF DYNAMICS OF THE INNOVATIVE PRODUCTS AND SERVICES

Постановка проблеми. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» [1], головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Без істотних інновацій Україна не зможе забезпечити високий рівень життя населення і стійке економічне зростання. Тільки інноваційний розвиток дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки, здійснити прогресивні структурні зрушення в країні, оновити реальний сектор економіки, забезпечити сталий соціально економічний розвиток держави. Однак на сьогодні інноваційний розвиток не став основою зростання національної економіки України. Тому зусилля фахівців необхідно зосередити на дослідженні процесу поширення інновацій, визначенні чинників його прискорення, виявленні оптимальних дій щодо зміни інноваційної стратегії.

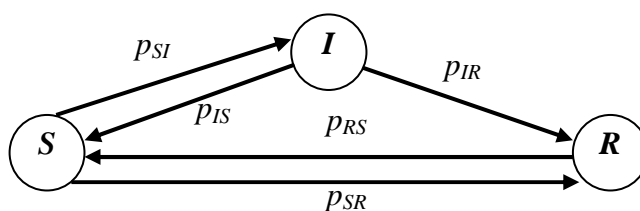
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш відомі теорії поширення інновацій – дифузні моделі Е. Роджерса і Ф. Басса. В основі моделі Е. Роджерса [2] лежить сегментація потенційних споживачів інновації за ознакою індивідуальної схильності до прийняття інновації. Ф. Басс [3] на основі роботи Е. Роджерса розробив математичну модель розповсюдження нових продуктів в умовах припущення: ймовірність здійснення покупки нового продукту споживачем є лінійною функцією від числа попередніх покупців. Разом з тим модель Ф. Басса визначає динаміку лише кількості осіб, що прийняли новацію, інші потенційні споживачі інновації не враховуються. У цьому випадку вважається за доцільне використовувати моделі епідемії, які дозволили б усунути цей недолік. Вперше класична модель епідемії, так звана, SIR-модель, була запропонована британськими вченими В. Кермаком і А. МакКендриком [4] для дослідження розповсюдження соціально значущих хвороб. Подальшого та найбільш повного розвитку такі моделі дістали в [5], де сформульована і викладена теорія лавиноподібних соціально-економічних процесів (паніки,

ажіотажу зокрема). Подібними моделями описують поширення інформації у соціальній мережі [6], поведінку інвесторів [7], колективну соціальну динаміку індивідуальних пожертвувань [8], розповсюдження недержавного пенсійного забезпечення [9], поширення шкідливих програм в комп'ютерних мережах [10] тощо. Моделі зараження, навіювання та наслідування, як головних механізмів соціально-психологічного впливу, представляють собою ефективний засіб вивчення поширення інновацій.

Постановка завдання. Метою статті є розробка математичних моделей динаміки поширення інноваційних продуктів і послуг як лавиноподібного процесу, що дозволяють досліджувати та прогнозувати динаміку споживання.

Виклад основного матеріалу досліджень. Відповідно до теорії дифузії інновацій [11], будь-яка інновація (наприклад, нова ідея, методика, технологія, продукт) дифундує, тобто поширюється в суспільстві за певною передбачуваною моделлю. Деякі люди приймають інновацію відразу ж, щойно почувши про неї. Іншим людям потрібно більше часу, щоб спробувати що-небудь нове, у третіх цей процес проходить ще довше. Спираючись на ці постулати та визначення SIR-моделі епідемії [4], моделі лавиноподібних процесів [5], моделі поширення недержавного пенсійного забезпечення [9] введемо наступні гіпотези. Населення регіону, де поширюється інновація, чисельністю $N(t)$ у момент t можна розбити на три групи. Перша група поєднує осіб, які позитивно ставляться до нововведень, вони є можливими споживачами інноваційного продукту чи послуги (новації). Назвемо їх потенційними новаторами, а їх кількість у момент t позначатимемо через $S(t)$. Друга група поєднує осіб, які вже є споживачами новації – це дійсні новатори, розповсюджувачі новаторських ідей, агенти. Їх кількість у момент t позначатимемо через $I(t)$. Нарешті, третя група – це особи, які діють за звичкою, негативно відносяться до всяких нововведень та змін. Назвемо їх консерваторами або рутинерами (рутинер – (фр., від routine) людина відстала, що діє за звичкою, боїться всяких нововведень [12]), а їх кількість у момент t позначатимемо через $R(t)$. Отже, загальна чисельність населення регіону у момент t дорівнює сумі $N(t) = S(t) + I(t) + R(t)$.

Оцінимо динаміку визначених груп. Скорочення кількості потенційних новаторів $S(t)$ відбувається за рахунок вступу до споживачів новаторського продукту $\Delta_I S(t)$ та переходу до сукупності тих хто не сприймає новаторський продукт, або тих хто розчарувався в новаторському продукті $\Delta_R S(t)$, а приріст – за рахунок виходу із спільноти новаторів $\Delta_S I(t)$ за різних причин, та за рахунок переконання рутинерів $\Delta_S R(t)$. Визначення приростів здійснюється на підставі підходу, запропонованому у [5] та [9].

Рис. 1. Схема процесу поширення інноваційного продукту

Джерело: розробка авторів

Нехай індивіди усіх типів розподілені у соціумі рівномірно. Нехай далі кожний індивідуум, що не є новатором, контактує з r індивідуумами в одиницю часу, серед яких

частка новаторів дорівнює $\frac{I(t)}{N(t)-1}$ (адже сам індивід не бере участі у визначенні частки).

Отже, на індивідуума впливають $r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}$ новаторів. Залучити до інновації можна лише

потенційного споживача, рутинери спочатку змінюють свою «ідеологію», тобто спочатку стають потенційними, а вже потім дійсними новаторами. Ймовірність залучення однієї особи до споживача новаторського продукту при одноразовому контакті дорівнює p_{S1} , а ймовірність переконання одного рутинера p_{R1} . Далі, приймаючи гіпотезу про незалежний вплив декількох агентів, отримуємо ймовірність того, що особа буде залучена до споживачів інноваційного продукту хоча б одним агентом:

$$p_S = 1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}}. \quad (1)$$

Звідси скорочення кількості потенційних новаторів за рахунок залучення до спільноти споживачів інноваційного продукту за період Δt дорівнює:

$$\Delta_I S(t) = S(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} \right] \cdot \Delta t. \quad (2)$$

Подібним чином визначається й приріст за період Δt кількості потенційних новаторів за рахунок приєднання до новаторської ідеї рутинерів:

$$\Delta_S R(t) = R(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{R1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} \right] \cdot \Delta t. \quad (3)$$

Що стосується скорочення за період Δt кількості потенційних новаторів за рахунок переходу до сукупності рутинерів та приросту за рахунок виходу із спільноти новаторів, але неостаточної відмови від новаторського продукту, то є підстави вважати їх пропорційними чисельності цих груп, тобто

$$\Delta_R S(t) = p_{SR} \cdot S(t) \cdot \Delta t, \quad (4)$$

$$\Delta_S I(t) = p_{IS} \cdot I(t) \cdot \Delta t, \quad (5)$$

де p_{SR} – коефіцієнт (інтенсивність) остаточної відмови від новаторського продукту для потенційних новаторів в одиницю часу; p_{IS} – коефіцієнт вибуття із новаторської спільноти, але неостаточної відмови від новаторського продукту, в одиницю часу.

Отже, загальний приріст сукупності потенційних новаторів за період Δt :

$$\begin{aligned} \Delta S(t) = & -S(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} + p_{SR} \right] \Delta t + p_{IS} I(t) \Delta t + \\ & + R(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{R1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} \right] \Delta t. \end{aligned} \quad (6)$$

Аналогічні міркування проводяться для визначення зміни кількості дійсних прихильників новаторського продукту, приріст відбувається за рахунок вступу до спільноти новаторів $\Delta_I S(t)$, а скорочення – за рахунок виходу із новаторської спільноти й остаточної відмови від цього продукту $\Delta_R I(t)$ або відмови лише на деякий час, тобто переходу до сукупності потенційних новаторів $\Delta_S I(t)$:

$$\Delta I(t) = S(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} \right] \cdot \Delta t - (p_{IS} + p_{IR}) \cdot I(t) \cdot \Delta t, \quad (7)$$

де p_{IR} – коефіцієнт (інтенсивність) остаточної відмови від новаторського продукту для новаторів в одиницю часу.

Розділивши рівняння (6-7) на Δt та переходячи до границі при $\Delta t \rightarrow 0$, отримуємо модель динаміки поширення новаторського продукту у вигляді системи диференціальних рівнянь:

$$\left\{ \begin{aligned} \frac{dS(t)}{dt} &= -S(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} + p_{SR} \right] + I(t) \cdot p_{IS} + \\ &+ R(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{R1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} \right]; \\ \frac{dI(t)}{dt} &= S(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I(t)}{N(t)-1}} \right] - I(t) \cdot [p_{IS} + p_{IR}]; \\ \frac{dR(t)}{dt} &= \frac{dN(t)}{dt} - \frac{dS(t)}{dt} - \frac{dI(t)}{dt}. \end{aligned} \right. \quad (8)$$

Для однозначного визначення розв'язання системи, необхідно задати початкові умови. У якості нульового моменту часу t_0 природно обрати момент появи нового продукту чи послуги. Початкова кількість новаторів дорівнює $I(t_0) = I_0$, рутинерів – $R(t_0) = R_0$, а початкова кількість потенційних новаторів обчислюється як різниця $S(t_0) = S_0 = N_0 - R_0 - I_0$.

Для визначення кількості новаторів і рутинерів скористаємося моделлю Е. Роджерса [2], згідно якої новатори складають 2,5%, вони більш зорієнтовані зовні, ніж члени інших категорій. Відстаючі (рутинери) складають 16%, вони підозріло ставляться до всього нового. Потенційних новаторів Е. Роджерс розбиває на три категорії: ранні послідовники, рання більшість, пізня більшість. Спираючись на модель Е. Роджерса, приймемо $I_0 = 2,5\%$, $R_0 = 16\%$ та $S_0 = 81,5\%$.

Однак більш інформативним є опис динаміки поширення інноваційних продуктів у частках визначених груп соціуму $k_S(t) = \frac{S(t)}{N(t)}$, $k_I(t) = \frac{I(t)}{N(t)}$, $k_R(t) = \frac{R(t)}{N(t)}$:

$$\left\{ \begin{aligned} \frac{dk_S(t)}{dt} &= -k_S(t) \cdot \left[\frac{d \ln N(t)}{dt} + \left(1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot k_I(t)} \right) + p_{SR} \right] + \\ &+ k_I(t) \cdot p_{IS} + k_R(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{R1})^{r \cdot k_I(t)} \right]; \\ \frac{dk_I(t)}{dt} &= k_S(t) \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot k_I(t)} \right] - k_I(t) \cdot \left[\frac{d \ln N(t)}{dt} + p_{IS} + p_{IR} \right]; \\ \frac{dk_R(t)}{dt} &= -\frac{dk_S(t)}{dt} - \frac{dk_I(t)}{dt}, \end{aligned} \right. \quad (9)$$

за початкових умов: $k_I(t_0) = k_{I0}$, $k_R(t_0) = k_{R0}$, $k_S(t_0) = k_{S0} = 1 - k_{I0} - k_{R0}$.

Разом з тим, для опису процесу поширення інноваційних продуктів більш природною є дискретна модель (10), оскільки сам процес є дискретним, у вигляді наступної системи різницевих рівнянь:

$$\begin{cases} S_{t+1} = S_t \cdot \left[(1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I_t}{N_{t-1}}} - p_{SR} \right] + I_t \cdot p_{IS} + R_t \cdot \left[1 - (1 - p_{R1})^{r \cdot \frac{I_t}{N_{t-1}}} \right]; \\ I_{t+1} = S_t \cdot \left[1 - (1 - p_{S1})^{r \cdot \frac{I_t}{N_{t-1}}} \right] + I_t \cdot [1 - p_{IS} - p_{IR}]; \\ R_{t+1} = N_{t+1} - S_{t+1} - I_{t+1}, \end{cases} \quad (10)$$

де S_0, I_0, R_0, N_0 – відомі початкові значення.

Висновки та подальші дослідження. Отримані моделі (8-10) є базовими, оскільки дозволяють аналізувати та прогнозувати лише загальні тенденції поширення інноваційних продуктів або послуг, як динаміки чисельності визначених трьох груп споживачів. Необхідність врахування сегментації потенційних споживачів нового продукту за ознакою індивідуальної схильності до сприйняття інновації за Е. Роджерсом (п'ять сегментів), а також неоднорідності соціуму за віковим, соціальним, психологічним, рольовим складом та нестаціонарності імовірнісних характеристик визначає напрямок подальших досліджень авторів.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 №40-IV [Електронний ресурс]: Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №36. (Із змінами, внесеними згідно із Законами України 2002 – 2012 рр.: Редакція від 05.12.2012) // Верховна Рада України: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Rogers E. M. A History of Communication Theory. An Introduction to Planned Communication / E. M. Rogers. – London etc., 1992. – 62 p.
3. Bass Frank M. New Product Growth Model for Consumer Durables / Frank M. Bass // Management science. – 2004. – № 15. – pp. 215-227.
4. Kermack W.O. A Contribution to the Mathematical Theory of Epidemics / W.O. Kermack A.G. McKendrick // Proceedings of the Royal Society of London. Series A, Vol. 115. – 1927. – pp. 700-721.
5. Данич В.Н. Моделирование быстрых социально-экономических процессов: монография / В.Н. Данич. – Луганск: Изд-во Восточноукраинского национального университета им. В. Даля, 2004. – 304 с.
6. Губанов Д.А. Модели влияния в социальных сетях / Д.А. Губанов, Д.А. Новиков, А.Г. Чхартишвили // Управление большими системами. – 2009. – Вып. 27. – С. 205–281.
7. Shive S. An Epidemic Model of Investor Behavior / S. Shive // [Електронний ресурс]: Journal of Financial and Quantitative Analysis. – 2010. – № 45. – Pp. 169-198. – Режим доступу: <http://journals.cambridge.org>
8. Schweitzer F. The Epidemics of Donations: Logistic Growth and Power-Laws / F. Schweitzer, R. Mach // [Електронний ресурс]: PLoS ONE. – 2008. – №3(1). – Режим доступу: <http://www.plosone.org/article>
9. Даніч В.М. Моделі динаміки розповсюдження недержавного пенсійного забезпечення / В.М. Даніч, Л.П. Якимова // Вісник СНУ ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2011. – № 2 (156). Ч. 1. – С. 65-70.
10. Новиков С.В. Эпидемиологические модели прогнозирования вирусных атак / С.В. Новиков // Теория и технология программирования и защиты информации: Мат. X международной научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 18 мая 2006 г. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 35-36.
11. Rogers E.M. Diffusion of innovations / E.M. Rogers. – New York: Free Press, 1995. – 519 p.
12. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка / Под ред. А. Н. Чудинова. – Изд. 3-е, исправ. и доп. – СПб.: Издание В. И. Губинского, 1910. – 582 с.

References

1. Zakon Ukrainy Pro innovatsiynu diyalnist [Law of Ukraine «On innovation activity»] vid 04.07.2002 №40-IV, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2002, no. 36. (Iz zminamy, vnesenymy zhidno iz Zakonamy Ukrainy 2002–2012 yy., Redakziia vid 05.12.2012) // Verkhovna Rada Ukrainy: Zakonodavstvo Ukrainy. available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Rogers, E.M. (1992), *A History of Communication Theory. An Introduction to Planned Communication*, London etc., 62p.
3. Frank, M. Bass (2004), “New Product Growth Model for Consumer Durables”, *Management science*, no. 15, pp. 215-227.
4. Kermack, W.O., McKendrick, A.G. (1927), “A Contribution to the Mathematical Theory of Epidemics”, *Proceedings of the Royal Society of London. Series A*, Vol. 115, pp. 700-721.
5. Danich, V.N. (2004), *Modelirovanie bystrykh sotsialno-ekonomicheskikh protsesov: monografiya* [Modeling of rapid socio-economic processes], monograph, Lugansk: Izd-vo Vostochnoukrainskogo natsionalnogo universiteta im. V. Dalya, Lugansk, Ukraine, 304 p.
6. Gubanov, D.A., Novikov, D.A., Chkhartyshvili, A.G. (2009), “Models of influence in social networks”, *Upravlenie bolshimi sistemami*, Vol. 27, pp. 205–281.
7. Shive, S. (2010), “An Epidemic Model of Investor Behavior”, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, no. 45, pp. 169-198, available at: <http://journals.cambridge.org>
8. Schweitzer, F., Mach, R. (2008), *The Epidemics of Donations: Logistic Growth and Power-Laws*, no. 3 (1), available at: <http://www.plosone.org/article>
9. Danich, V.M., Yakimova, L.P. (2011), “Modeling the dynamics of distribution of the non-state pension provision”, *Visnyk SNU im. Volodymyra Dalia*, no. 2 (156), part 1, pp. 65-70.
10. Novikov, S.V. (2006), *Epidemiologicheskie modeli prognozirovaniya virusnykh atak* [Epidemic models of forecasting viral attacks] // *Teoriya i tekhnologiya programirovaniya i zachity informazii: Mat. X mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. Sankt-Peterburg*, 18 may 2006, St. Petersburg, Russia, pp. 35-36.
11. Rogers, E.M. (1995), *Diffusion of innovations*, New York: Free Press, 519 p.
12. Chudinov, A.N. (1910), *Slovar inostrannykh slov, voshedshikh v sostav russkogo yazyka* [The dictionary of foreign words, that have been included and implemented into Russian language], Izd. 3-e, isprav. I dop, SPb. : Izdanie V I. Gubinskogo, 582 p.

UDK 330.4.001.57:339.166.5

Trofymenko H.S.,
*graduate student of the department of economic informatics,
National Metallurgical Academy of Ukraine*

SIMULATION OF MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF HEALTH

Трофименко Г.С.,
*аспірантка кафедри економічної інформатики
Національна металургійна академія України*

МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Setting the problem. For providing economic development first of all it is necessary to have a well-established and well-functioning health system, since the competitiveness and productivity of the state depends on overall level of population health at both the macro- and at the micro level.

Multicomponent administrative divisions, uneven level of health in the regions of Ukraine, the mismatch of resources and staff of health to the real needs of the population, that is resulted in a low level of health of certain groups, requires fundamental changes in the economy and management of the health care area.

Analysis of recent research and publications. The works of many scientists, economists and practitioners are dedicated to the problems of regional health care system as a component of social sphere. In particular, a significant contribution to the development of the subject is introduced in works [1-3]. Also, the socio-economic aspects of health care at the regional level are considered in the works [4-7].

Despite the large volume of published studies describing the health sector problems, there is need for caring out the state complex activities based on the formed strategic objectives that would take into account regional differences in socio-demographic, financial, economic, environmental and other factors.

Setting the objective. The tasks of the research are giving a qualitative assessment of the health level in the regions of Ukraine as well as a formation of regional development strategies of health, developing a three-level cascade model of management and organization of health care on the basis of economic and mathematical models.

The research object is the complex of the economic-mathematical methods and models that allow to carry out the analysis of the main indicators of the health.

The main material of the research. Functioning of the health sector is an integral part of internal and external activities of the state. For effective management of health care at the state level, it must to be considered the following factors as medical and human resources and financial capacity, medical resources, the quality of medical care, health service quality, demographic expectations and environmental condition.

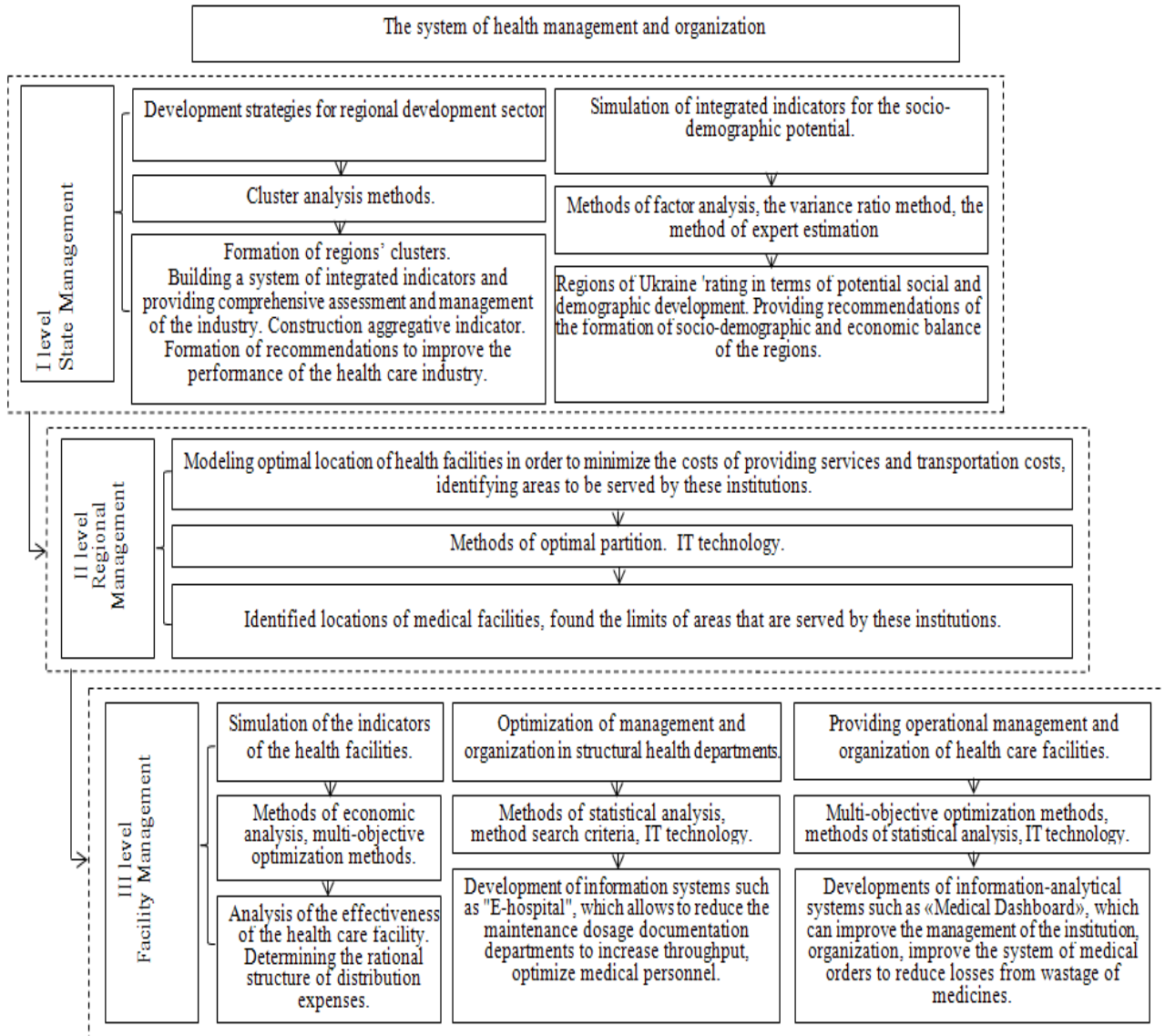
Management of health care must to be seen as a complex process that requires the participation and interaction of a large number of structural units and subsystems of the industry and shall take into account the specific problems in each level.

To achieve the objectives, reflect the objectives and instruments of health care there was developed three-level cascade model of management and organization of health care, based on the use of economic-mathematical methods and modeling and makes it possible to analyze the efficiency of field management at the national and regional level as a well as facility management level (pic. 1).

The above system is a set of levels of healthcare management. The state level of healthcare management includes strategies to improve the industry as well as establishing the socio-demographic and economic balance of the regions.

In order to minimize the costs of providing services in the medical field, at the level of regional management, there is decided a problem of optimal allocation of health facilities.

One of the key points forming a rational organization of health care is the efficient management of medical institutions, including the simulation of the performance of the health facilities, optimization of management and organization in structural health departments.

Fig. 1 Three-level cascade model of management and organization of health

Note: developed by the author.

Formation and management of the health at the national level may include: the formation of clusters of regions, analysis of the association of regions in clusters, building integrated performance indicators of the health sector, the construction of model for assessing the health care level for each cluster, formation strategies, a set of measures and recommendations to improve the performance of each cluster.

The model of estimating the health level is:

$$HCI_m = \sum_{i=1}^z \alpha_i \left(\frac{\sum_{j \in D_m} Y_{ij}}{l_m} \right), m=1,2,3, \quad (1)$$

where HCI_m – the aggregate criterion for assessing the state of health m-th cluster;

Y_{ij} – value of the i-th integral index of j-th object;

D_m – indices set of objects belonging to the m -th cluster;
 I_m – number of objects in the m -th cluster;
 z – number of integral parameters, $z = 7$.

The research used statistical indicators of the functioning of the health sector in 2011 the Centre for Medical Statistics of the Ministry of Health of Ukraine [8].

Value of the health level for the first cluster $HCI=59\%$, the second - 51% and for the third - 45% . That indicates that any cluster development of the health sector does not correspond to high level. To improve the level of health, developed a strategy on which is formed a set of measures and practical advice.

For the regions of the first cluster is proposed to apply the intensive development strategy that will improve medical and staff as well as financial potential. For regions of the second cluster is recommended the strategy of improvement the demographic situation. For regions that are in the third cluster is necessary to apply the strategy of exit from the crisis, which will eliminate the existing regional.

To investigate the efficiency of health care in the Ukraine's regions, there was made a model of the socio-demographic development potential. That made possible to construct generalized index of the social and demographic development potential of regions based on the values of integral indicators there was built rating and determined socio-demographic development condition in the regions of Ukraine. In constructing generalized index, integral indicators weights w_i were determined by three methods: a modified method of principal components, dispersion method and method of expert assessments. Values of the generalized index of socio-demographic development potential Z was calculated using the formula:

$$Z = \sum_{i=1}^m w_i \tilde{Y}_i, \quad (2)$$

where w_i – weight coefficient of j -th unified feature $\tilde{Y}_i$.

Model equation of the generalized index of social and demographic development potential in Ukraine's regions, which received by the modified main components of $Z^{(I)}$:

$$Z^{(I)} = 0,011 + 0,249 + 0,07 + 0,195 + 0,402 + 0,135. \quad (3)$$

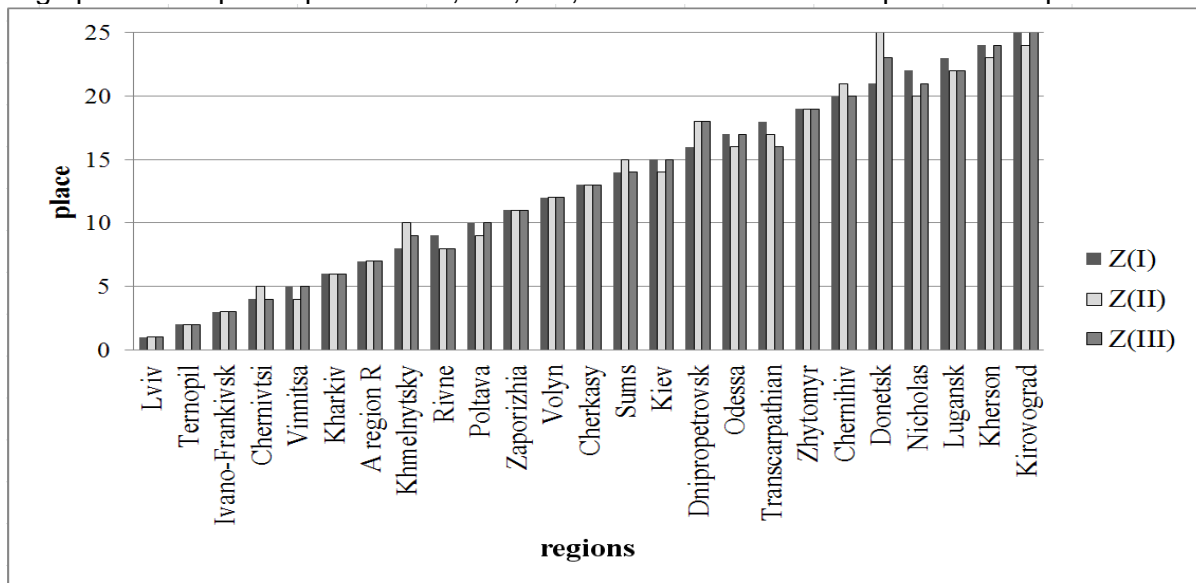
Model equation by the second method $Z^{(II)}$ is follow:

$$Z^{(II)} = 0,085 + 0,215 + 0,076 + 0,109 + 0,300 + 0,216. \quad (4)$$

Model equation $Z^{(III)}$ by the method of expert ratings:

$$Z^{(III)} = 0,014 + 0,201 + 0,073 + 0,176 + 0,375 + 0,161. \quad (5)$$

On the basis of the generalized index values there was conducted a ranking of regional socio-demographic development potential $Z^{(I)}$, $Z^{(II)}$, $Z^{(III)}$, the results of which are presented in pic. 1.

Fig. 1. Distribution of Ukraine's regions by a generalized index of social and demographic development potential

Note: developed by the author.

The analysis of socio-demographic development potential of Ukraine's regions based on the constructed generalized index showed that west regions have the highest socio-demographic development potential. That is because the index of demographic expectations has the highest weight coefficient value for all the methods that were used in the analysis. Industrialized regions have the lowest life potential where financial potential is the highest, but the worst health indicators, which can be explained by high influence of environmental pollution.

To strengthen the management decision-making in the health sector at the regional level, the problem is developed and the optimal allocation of health facilities with defined areas of service and built their mathematical models. For the task of the medical institutions of the definition of the place of their location, and the boundaries of areas to be served by them, the model has the form:

$$\int_{\Omega_i} \rho^j(x,y,t) dx dy \leq b_i^j, \quad i = 1, \dots, N, \quad j = 1, 2, \dots, M, \quad t \in [0, T], \quad (6)$$

where $\rho^j(x,y)$ – the need for the j -th service at (x,y) at time $t \in [0, T]$;

T – time period for which the known dynamics of the services if it is not known, then lay $\rho^j(x, y, t) = \rho^j(x,y,t) = \rho^j(x,y)$;

b_i^j – maximum number of j -th services provided of i -th institution;

M – number of services;

N – number of centers.

The effectiveness of the management and organization of health care depends on efficient planning funding and optimal allocation of costs to the hospital. Also, it is important to monitor key performance indicators of medical institutions activity.

To determine the optimal allocation of expenses by using multi-objective optimization methods, it is made the model estimates the performance of the health care institutions:

$$\varphi(S_j) = \sum_i^n \eta_i f_i(\hat{S}_j) \rightarrow \max, \quad (7)$$

where η_i – coefficient of relative importance of the i -th local criteria;

$f_i(\hat{S}_j)$ – normalized value of the i -th local optimality criterion in normalized form for a possible option expenses.

Conclusions from the study. As a result of research there was found sufficiently strong territorial disparities of health and socio-demographic status of the regions that is expressed both in medical resources, medical and staff potential and disparities in financial support, demographic expectations and ecological status.

The estimation of health, based on the obtained values of the aggregated criteria for the first cluster $HCI_1 = 59\%$, for the second – $HCI_2 = 51\%$ and for the third – $HCI_3 = 45\%$ indicates that none of the clusters has high level of health.

That in turn requires the maintenance of a more efficient funds allocation for health, taking into account each region's characteristics and maintain more rational state policy using appropriate tools and mechanisms for the formation of the regional socio-demographic and economic balance.

According to a study presented three-level cascade model allows us to form a holistic health management, assessing the status and degree of development of the industry at all levels of its operation, and to optimize medical and economic processes on the basis of rational organization.

The use of economic-mathematical models in a comprehensive analysis of health sector development enables to form rational approaches to solution the strategic goals and improve the functioning system as a whole. That will facilitate the creation of equal conditions of access to appropriate quality health care, improvement of medical standards and socio-demographic expectations.

Thus improving the existing system of health care provision needs to formulate a comprehensive management and organization of health care at all levels of its operation.

Література

1. Ефективність регіональної стратегії в державній політиці збереження здоров'я населення України / Жаліло Л.І., Солоненко І.М., Кунгурцев О.В., Мартинюк О.І., Солоненко Н.Д. // *Главный врач*. – 2003. – № 11. – С. 79–82.
2. Куценко В.І. Сфера охорони здоров'я: соціально-економічні та регіональні аспекти / В.І. Куценко, Г.І. Трілленберг. – К., 2005. – 366 с.
3. Иванов С.О. Региональные особенности организационно-экономического механизма здравоохранения / С.О. Иванов // *Научно-технические ведомости СПбГПУ*. – 2011. – № 3. – С. 45-49.
4. Ковжарова Е.В. Економічна оцінка медико-демографічної ситуації в Україні / Е.В. Ковжарова // *Стратегія економічного розвитку України: Наук.зб. Вип.2(9)* ; гол. ред. О.П. Степанов. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 163-167.
5. Пахомова Т.І. Проблеми стратегічного планування регіонального розвитку в контексті охорони здоров'я / Т.І. Пахомова // *Главный врач*. – 2003. – № 9. – С. 61–63.
6. Арзянцева Д.А. Теоретичні основи розробки стратегії розвитку регіональної системи охорони здоров'я / Д.А. Арзянцева // *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія: Регіональна економіка*. – 2008. – № 5 (17). – Ч.1. – С. 52-60.
7. Куценко В.І. Сфера охорони здоров'я: соціально-економічні та регіональні аспекти : монографія / В.І. Куценко, Г.І. Трілленберг. – К. : НАНУ, 2005. – 366 с.
8. Українська База Медико-Статистичної Інформації «Здоров'я для всіх» [Електронний ресурс]: за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я / Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України. – Режим доступу: <http://medstat.gov.ua/ukr/normdoc/vooz.html>.

References

1. Zhalilo, L.I., Solonenko, I.M., Kunhurtsev, O.V., Martyniuk, O.I., Solonenko, N.D. (2003), "Effectiveness of a regional strategy in public policy preserving the health of the population of Ukraine", *Glavnyy vrach*, no. 11, pp. 79-82.
2. Kutcenko, V.I., Trillenberh, H.I. (2005), *Sfera okhorony zdorov'ia: sotsialno-ekonomichni ta rehionalni aspekty* [The health: socio-economic and regional aspects] (2005), Kiev, Ukraine, pp. 366.
3. Ivanov, S.O. (2011), "Features of regional organizational-economic mechanism of Health", *Nauchno-tekhnicheskiye vedomosti SPbGPU*, (2011), no. 3. pp. 45-49.
4. Kovzharova, E.B. (2002), "Economic evaluation of medical and demographic situation in Ukraine", *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, Issue 2 (9), pp. 163-167.
5. Pakhomova, T.I. (2003), "Issues of Strategic Planning Regional Development in the Context of Health", *Glavnyy vrach*, no. 9, pp. 61-63.
6. Arziantseva, D.A. (2008), "The theoretical basis of the regional development strategy for health systems", *Zbirnyk naukovykh prats Lutskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. Seriia: Rehionalna ekonomika*, no. 5 (17), part 1, pp. 52-60.
7. Kutcenko, V.I. and Trillenberh, H.I. (2005), *Sfera okhorony zdorovia: sotsialno-ekonomichni ta rehionalni aspekty* [The health: socio-economic and regional aspects], monograph, NANU, Kiev, Ukraine, 36 p.
8. Ukrainian Base of Medical Statistical Information "Health for All", available at: <http://medstat.gov.ua/ukr/normdoc/vooz.html>.

УДК 330.33.01

Проноза П.В.,
к.э.н., доцент, декан финансового факультета
Харьковский национальный экономический
университет им. С. Кузнеця

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РАННЕГО РАСПОЗНАВАНИЯ КРИЗИСНЫХ ПРОЦЕССОВ В ЭКОНОМИКЕ

Pronoza P.V.,
cand.sc.(econ.), associate professor, dean of the
department of finance and credit,
S. Kuznets Kharkiv National University of Economics

THEORY AND PRACTICE OF EARLY RECOGNITION OF CRISIS PROCESSES IN ECONOMY

Постановка проблемы. В настоящее время различные аспекты проблемы возникновения и развития кризисных явлений в экономике являются предметом изучения и дискуссий ученых и практиков разных стран мира. При этом особое внимание в современных исследованиях и разработках уделяется вопросам распознавания кризисных процессов в экономике с целью их предупреждения.

Анализ последних исследований и публикаций. Последние исследования зарубежных и отечественных ученых по проблеме раннего распознавания кризисных процессов в экономике, таких как: А. Росе, Г. Каменски, С. Рейнхард, С. Лизандо, А. Гайтан, К. Рогофф, А. Миксюк, Д. Сорнетте, А. Табалов, У. Митчелл свидетельствуют о том, что основной акцент в них перенесен на два методических подхода: экономико-математическое моделирование и сигнальный. Вместе с тем эмпирические расчеты показывают, что ни один из этих подходов, в том виде, в котором предлагают авторы, не смог предсказать наступление мирового финансового кризиса 2008-2009 гг.

Постановка задания. Финансовый кризис 2008-2009 гг. показал несовершенство имеющихся методических подходов к решению проблемы раннего распознавания кризисных процессов как в целом в экономиках стран мира, так и в реальном их секторе. Учитывая актуальность данной проблематики, **целью данной статьи** является представление результатов исследования, направленного на анализ существующей теории и практики раннего распознавания кризисных процессов в экономике.

Изложение основного материала исследования. Как показал анализ работ отечественных и зарубежных ученых [1-28], на сегодняшний день в мировой практике хозяйствования используются четыре основных методических подхода к раннему распознаванию кризисных процессов как в целом в экономике, так и в ее отдельных секторах: консенсус-прогнозы, опросы респондентов; экономико-математическое моделирование и сигнальный подход (рис. 1).

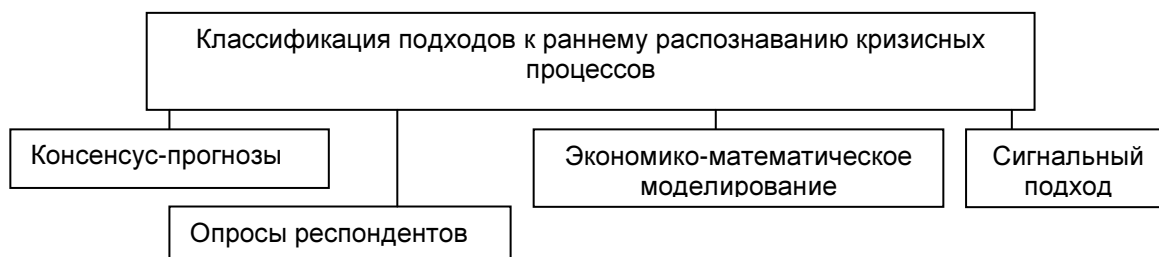

Рис. 1. Классификация подходов к раннему распознаванию кризисных процессов в экономике

Источник: разработка автора

Рассмотрим приведенные на рис. 1 подходы к раннему распознаванию кризисных процессов в экономике.

Консенсус-прогноз – это усредненное значение основных прогнозных показателей развития как экономики страны в целом, так и отдельных ее секторов.

Консенсус-прогноз является одним из методов прогнозирования, широко применяемым многими аналитическими прогнозными центрами: 1) МВФ, Мировым банком, Европейской Комиссией и ОЭСР; 2) центральными банками США и Европы; 3) профессиональными и предпринимательскими ассоциациями (например, в США – National Association for Business Economics и др.); 4) компаниями, специализирующимися на подобных опросах (американские Forecasts Unlimited, BlueChipEconomicIndicators, британская Consensus Economics и др.); 5) журналами и информационными агентствами (The Economist, BusinessWeek, Bloomberg) и др.; 6) консалтинговыми компаниями (например, английская The Economist Intelligence Unit и др.).

При проведении данного вида прогноза, применяется широкий спектр показателей. При этом эксперты, участвующие в процедуре проведения консенсус-прогноза, используют разные инструменты, имеют неодинаковый доступ к востребованной информации и разное понимание того, что на самом деле происходит и будет происходить в будущем в экономике. В результате этого прогнозы по одним и тем же показателям у разных экспертов различаются достаточно сильно. Кроме того, отличается также точность прогнозов одних и тех же экспертов в разные годы.

В качестве примера можно привести консенсус-прогнозы по основным макроэкономическим показателям экономики Украины, которые проводятся с 2009 г. под эгидой Министерства экономического развития Украины [1].

Данный консенсус-прогноз основывается на консультациях и дискуссиях экспертов, представляющих следующие организации: Министерство экономического развития Украины, Министерство финансов Украины, Государственного учреждения «Института экономики и прогнозирования НАН Украины», Научно-исследовательского экономического института, Института экономических исследований и политических консультаций, Института эволюционной экономики, Киевского национального университета им. Т. Шевченко, Представительства МВФ в Украине, Международного центра перспективных исследований, компании CASE Украина, ООО «Тройка Диалог Украина», Инвестиционного банка «Concorde Capital», Райффайзен Банка «Аваль», ЧАО «БГА Банк», ОТП Банк, Dragon-Capital, The Bleyzer Foundation, Adamant Investmens и FOREXCLUB.

Эксперты приведенных выше организаций, прогнозируют абсолютные и относительные значения 25 макроэкономических показателей, объединенных в 6 групп: реальный сектор, инфляция, внешний сектор, обменный курс, сводный бюджет, деньги и кредит, средняя зарплата работающих.

Анализ динамики опубликованных консенсус-прогнозов по основным социально-экономическим показателям развития Украины за 2011 г. в различные моменты времени показал, что результаты сильно разнятся в зависимости от времени проведения расчетов. К концу прогнозируемого периода прогнозные оценки более точны.

В консенсус-прогнозах Министерства экономического развития Украины эксперты оценивают и риски на прогнозируемый период по двум критериям: вероятность реализации конкретного риска и влияние его на экономику Украины с помощью соответствующей шкалы [1]. На основе представленных экспертами материалов и данной шкалы рассчитывается интегральная оценка рисков как результат оценок вероятности реализации явления и его влияния на экономику Украины, взвешенный на количество респондентов. Максимальная консенсус-оценка внешних и внутренних рисков имеет интегральную оценку 16. Как показал анализ опубликованных оценок рисков для Украины, они также существенно разнятся в зависимости от времени проведения расчетов.

Основные консенсус-прогнозы социально-экономического развития России и Украины представлены в табл. 1.

Опросы респондентов – это форма статистического наблюдения изложенных респондентами оценок различных явлений и процессов при заполнении анкет или каким-нибудь другим образом.

Таблиця 1

Основные консенсус-прогнозы социально-экономического развития России и Украины

Организация	Период прогноза	Эксперты	Прогнозируемые показатели
Центр развития Национального исследовательского университета – Высшая школа экономики [3]	Ежеквартально	Опрос более 30 экспертов, в т. ч.: Bank of America, JP Morgan Chase, Институт экономики РАН, Лукойл и др.	Прогноз по 17 показателям социально-экономического развития России, в т. ч.: ВВП, объем промышленного производства, средняя зарплата, баланс федерального бюджета и др.
Экономическая экспертная группа [4]	Ежегодно	Опрос экспертов	По тем же 17 показателям социально-экономического развития России, что и в [3]
Компания РосБизнесКонсалтинг [5]	Ежегодно	Российские и зарубежные инвестиционные компании и брокерские дома, в т. ч.: HSBC, The World Bank, Тройка Диалог, Ренессанс Капитал и др.	Прогноз по 8 показателям социально-экономического развития России, в т. ч.: ВВП, промышленное производство, инфляция, безработица и др.
Министерство экономического развития и торговли Украины [1]	Ежеквартально	Опрос 15 экспертов, в т. ч.: Министерства экономического развития и торговли Украины, ГУ «Институт экономики и прогнозирования» НАНУ, Федерация работодателей Украины, Представительство МВФ, ОТП Банк и др.	Прогноз по 7 блокам показателей социально-экономического развития Украины, в т. ч.: ВВП, инвестиции, чистый экспорт, счет текущих операций и др.
Компания CASE-Украина [6]	Ежеквартально	Опрос 7 экспертов, в т. ч.: DradouCapital, Альфа-Банк, «Кинто» и др.	Прогноз по 4 показателям: ВВП, инфляция, текущий счет платежного баланса, курс гривны

Источник: разработка автора

Данный инструмент широко используется во многих странах мира для оценки деловой активности предприятий с целью раннего распознавания кризисных процессов как в целом в экономике, так и в отдельных ее секторах. Особенно широко используются опросы в США. Приведем некоторые из них.

Бюро статистики труда Министерства труда США ежемесячно по результатам опроса 60000 американских семей и полученных данных более чем 400000 компаний и правительственных организаций рассчитывает показатель уровня безработицы [2]. В качестве показателей, которые используются во время опроса, выступают следующие: трудоспособное население, уровень безработицы, количество рабочих мест, количество рабочих часов, индекс совокупной продолжительности рабочей недели, зарплата.

Нью-йоркская экономическая исследовательская группа Conference Board проводит обзор 51 газеты, выходящей в крупнейших городах страны и подсчитывает индекс на основании объемов рекламных объявлений соответствующего содержания [7]. По мнению разработчиков индекса, он достаточно хорошо на ранней стадии оповещает о предстоящем начале экономического спада. Индекс достигает своих пиковых значений за несколько месяцев до наступления поворотного момента в экономике.

Исследовательский центр опросов общественного мнения Мичиганского университета 2 раза в месяц проводит оценку отношения потребителей к складывающемуся климату в деловой сфере, состоянию личных финансов и покупательской способности [8]. Предлагаемый индекс – предшественник всех ныне существующих опросов в США. Индекс ожиданий потребителей опирается на результаты вычисления двух вспомогательных

индексов: индекса текущего экономического положения, описывающего мнение потребителей о нынешнем состоянии их финансов и ближайшие планы покупок, и индекса настроений потребителей, призванного оценить перспективы финансового положения и покупательские планы на следующий год и ближайшие 5 лет.

IFO Институт экономических исследований ежемесячно проводит опросы среди 7000 руководителей ведущих компаний Германии с целью оценки текущего и будущего экономического климата [9]. На базе полученных ответов составляется индекс бизнес-среды по IFO и подсчитываются две его основные компоненты: индекс текущей ситуации, дающий оценку нынешнего положения дел в бизнесе, и индекс ожиданий, отражающий прогнозы респондентов о развитии бизнес-среды на предстоящие полгода. Из трех названных показателей наибольший интерес представляет индекс ожиданий.

Банк Японии ежеквартально оценивает уровень деловой активности в стране путем опроса около 8000 компаний различного размера и сфер деятельности [10]. Респонденты отвечают на семь вопросов, затрагивающих самые общие темы: условия бизнес-среды, соотношение спроса и предложения, доходы и текущая прибыль и др. Собранные ответы пересчитываются в диффузный индекс, который выводится путем подсчета тех респондентов, кто ответил в оптимистическом ключе.

Национальный институт статистических и экономических исследований Франции ежемесячно оценивает уровень предпринимательского доверия (деловой активности) ведущих предприятий страны путем опроса их руководителей [18]. При этом оценка осуществляется по 8 ключевым вопросам: выпуск продукции, спрос, товарно-материальные запасы, готовая продукция и др. Расчет итогового показателя проводится путем вычитания процентов тех, кто негативно ответил на вопросы анкеты («уменьшается», «ниже нормы» или «слабый») из процента тех, кто более оптимистичен в своих суждениях («увеличивается», «выше нормы» или «высокий»).

В табл. 2 представлены основные опросы, с помощью которых оценивается уровень деловой активности в ведущих странах мира.

Таблица 2

Основные опросы, с помощью которых оценивается уровень деловой активности в ведущих странах мира

Организация	Периодичность прогноза	Эксперты	Прогнозируемые показатели
1	2	3	4
Бюро статистики труда, Министерство труда (США) [11]	Ежемесячно	Опрос 60000 американских семей, 400000 компаний и правительственных организаций	Уровень занятости в стране: трудоспособное население, уровень безработицы, количество рабочих мест, количество рабочих часов, индекс совокупной продолжительности недели, зарплата
Агентство Conference Board (США)[7]	Ежемесячно	Обзор 51 газеты, выходящей в крупнейших городах страны	Индекс объявлений о вакансиях
Бюро экономического анализа, Министерство торговли (США) [12]	Ежемесячно	Анализ отчетов различных государственных ведомств и организаций	Личные доходы и расходы граждан
Бюро переписи населения, Министерство торговли (США) [13]	Ежемесячно	Анкетирование 5000 крупных и мелких розничных фирм по всей стране	Розничные продажи
Совет федеральной резервной системы (США) [14]	Ежемесячно	Информация от банков, финансовых компаний, кредитных организаций и др.	Задолженность по потребительским кредитам

продолжение табл. 2

1	2	3	4
Исследовательский центр опросов общественного мнения, Мичиганский уни-верситет (США) [8]	2 раза в месяц	Опрос 500 респондентов	Индекс ожиданий потребителей
Инвестиционный банк UBS и Институт Гэллага (США) [15]	Ежемесячно	Опрос 800 семей имеющих инвестиционный капитал не менее 10000 дол.	Индекс оптимизма инвесторов
Бюро переписи населения, Министерство торговли (США) [16]	Ежемесячно	На основе отчетов о заказах на товары длительного использования в 89 отраслях промышленности по данным 3500 производственных предприятий	Заказы на товары длительного использования
Бюро переписи населения, Министерство труда (США) [16]	Ежемесячно	Телефонный опрос и рассылка почтой анкет строительным фирмам в 19000 населенных пунктах по всей стране	Количество новых строительных площадок и выдача разрешений на строительство
Национальная ассоциация риелторов (США) [17]	Ежемесячно	Данные 400 бирж	Продажи жилья на вторичном рынке недвижимости
Бюро статистики труда, Министерство труда (США) [11]	Ежемесячно	Опрос по телефонам 23000 различных торговых точек в 87 городах страны цен на 80000 товаров и услуг	Индекс потребительских цен
IFO Институт экономических исследований (Германия) [9]	Ежемесячно	Опрос среди 7000 производителей ведущих компаний страны	Оценка текущей ситуации в стране
Федеральное управление статистики Германия) [19]	Ежемесячно	Данные на 400000 видов продуктов 560 внештатных интервьюеров	Индекс потребительских цен
Банк Японии [10]	Ежеквартально	Рассылка анкет по 8000 компаний	Оценка деловой активности в стране
Национальный институт статистических и экономических исследований (Франция) [18]	Ежемесячно	Опрос руководителей 4000 французских компаний различных отраслей	Уровень предпринимательского доверия (деловой активности)

Источник: разработка автора

Национальным банком Украины осуществляются опросы руководителей предприятий Украины о текущей и будущей деловой активности предприятий [19]. В обследовании участвуют предприятия различного размера, видов экономической деятельности, форм собственности, интенсивности внешних связей и финансово-экономического состояния.

Обследование проводится по таким видам экономической деятельности, как: сельское хозяйство, промышленность (добывающая и обрабатывающая и др.), строительство, оптовая и розничная торговля и др. При обследовании деловой активности предприятий используются текущие прогнозные качественные значения следующих показателей: финансово-экономическое состояние, остатки готовой продукции, инвестиционные расходы на строительные работы и машины и оборудование, изменение количества работников, изменение цен на продукцию и др.

В табл. 3 представленны результаты опросов предприятий (респондентов) Украины относительно их ожиданий по изменению объемов реализации продукции (услуг) в 2013 г.

Таблица 3

Ожидания респондентов относительно изменений объемов реализации товаров (услуг) на предприятиях Украины в 2013 г.

Вид экономической деятельности	% ответов			Баланс ответов
	Увеличивается	Без изменений	Уменьшается	
Сельское хозяйство	46,6	40,7	12,7	33,9
Промышленность				
добывающая	38,4	49,1	12,6	25,8
перерабатывающая	42,2	48,9	8,9	33,3
производство и распределение электроэнергии, газа и воды	39,4	47,8	12,8	26,5
Строительство	28,0	58,0	14,0	14,0
Оптовая и розничная торговля	22,4	59,7	17,9	4,5
Транспорт и связь	36,2	50,0	13,8	22,4
Другое	33,3	53,5	13,2	20,1
Всего экономика	34,4	51,4	14,2	20,2
	36,6	49,9	13,5	23,2

Источник: [19]

Государственной службой статистики Украины, согласно утвержденных методологических положений [20], осуществляется обследование деловой активности предприятий. Методологические положения сформулированы согласно рекомендаций, изложенных в Объединенной гармонизированной программе по обследованию тенденций деловой активности бизнеса и потребления [21] и Руководства ОЭСР по обследованию деловой активности [22]. В обследовании участвуют предприятия разного размера, видов экономической деятельности, форм собственности, интенсивности внешних связей и финансово-экономического состояния. Обследование проводится по таким видам экономической деятельности, как: промышленность, строительство, розничная торговля, услуги, транспорт и сельское хозяйство. Показатели обследования предприятий группируются по следующим классификационным признакам:

- 1) по типу вопросов: гармонизированные и национальные (постоянные, специальные, нерегулярные специальные);
- 2) по характеру информации: качественные и количественные;
- 3) по типу шкалы измерения (номинальная, бинарная, порядковая, метрическая);
- 4) по цели оценивания (прошлый, текущий, прогнозный);
- 5) по периодичности оценивания (квартальная, полугодовая, годовая).

Одним из основных подходов к прогнозированию наступления кризисных процессов в экономиках стран мира и отраслей их реального сектора является использование *экономико-математических моделей*. Например, в России Центральный экономико-математический институт (ЦЭМИ) РАН разработал структурную эконометрическую модель, состоящую из 6 одновременных уравнений и позволяющую ежеквартально прогнозировать следующие экзогенные показатели: валовой внутренний продукт, индекс потребительских цен, совокупные доходы населения, конечное потребление, экспорт, импорт [23]. Недостаток модели состоит в том, что она не учитывает сезонность.

Модель Центра макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования (Россия) состоит из 3-х блоков [24]:

Блок 1: краткосрочная помесечная модель прогнозирования экономической динамики (модель А). В основе модели лежат временные ряды, с помощью которых прогнозируются тренды и циклы.

Блок 2: балансово-эконометрическая квартальная модель развития экономики на среднесрочный период (модель В), которая содержит около 90 эконометрических уравнений, 250 балансовых соотношений и более 400 переменных. С помощью модели разрабатываются сценарные прогнозы и подготавливаются входящие данные для следующего блока.

Блок 3: среднесрочная годовая модель прогнозирования показателей СНС (модель С), в которой проводится расчет основных макроэкономических пропорций: структура конечного спроса, структура доходов, валовых сбережений и инвестиций.

Отличие этой модели от многих других в том, что в ней проводится проверка результатов модели В на сбалансированность, а также строятся прогнозные балансы СНС.

Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН для целей кратко-, средне- и долгосрочного прогнозирования разработал систему, состоящую из трех моделей [25]. В основе этой системы находится годовая межотраслевая модель экономики России (RIM). Модель RIM включает 38 экзогенных переменных, объединенных в следующие блоки: конечное потребление и производство; доходы; цены; бюджетно-финансовый блок; доходы/расходы населения. Данная модель позволяет прогнозировать такие показатели, как конечное потребление домашних хозяйств, конечное потребление государственных и некоммерческих организаций; ВВП; прирост запасов, занятость и др.

Модель QUMMIR представляет собой квартальную макроэкономическую модель российской экономики, содержащую 500 переменных и около 100 регрессионных уравнений. Основные блоки модели следующие: бюджет и государственное потребление; потребление домашних хозяйств; внешняя торговля; денежно-кредитный блок; платежный баланс; занятость и труд. Основная цель модели – построение сценарных прогнозных расчетов на краткосрочную и среднесрочную (до 5 лет) перспективу.

Годовая макроэкономическая модель MANAMORU является учебно-отладочной и используется для учебных целей и для отладки неотраслевых блоков межотраслевой модели RIM.

Институтом экономической политики им. Е. Гайдара для прогнозных расчетов используются 2 модельных комплекса: модели временных рядов для краткосрочных прогнозов и среднесрочная макроэкономическая модель [26]. С помощью моделей временных рядов проводят прогнозы по 49 показателям на период 1-6 месяцев. Основные блоки прогнозируемых показателей следующие: промышленное производство, внешняя торговля, индексы цен и тарифы, валютный курс, показатели уровня жизни населения и др. Второй модельный комплекс – среднесрочная макроэкономическая модель российской экономики с горизонтом прогнозирования – 2-2,5 года. По результатам моделирования рассчитываются прогнозные значения 9 показателей: номинальную ВВП, налоговых доходов, федерального бюджета, расходов федерального бюджета, профицита/дефицита федерального бюджета и др.

Недостатками модели являются следующие:

- для некоторых уравнений имеет место низкая устойчивость оценок, что приводит к необходимости корректировки модели в каждом квартале;
- в модели отсутствуют блок расчетов отдельных секторов экономики либо для отдельных видов деятельности в промышленности;
- модель имеет низкую прогнозную способность при серьезных изменениях экономической политики и качественных условий развития экономики.

В табл. 4 представлены основные прогнозные экономико-математические модели, которые используются в России при прогнозировании показателей социально-экономического развития страны.

Одним из распространенных методов раннего распознавания кризисных процессов в экономике является использование системы *опережающих индикаторов*.

С конца 1960-х годов в США осуществляются регулярные ежемесячные публикации соответствующих показателей. Министерство торговли США для расчета сводного опережающего индикатора использует следующие показатели [27]: средняя продолжительность рабочей недели; первичные заявки на получение пособий по безработице; новые заказы на поставку потребительских товаров; цены на фондовом рынке; контракты и заказы на новые машины и оборудование; лицензии на строительство жилья; объем оптовой торговли; изменение портфеля заказов на товары длительного использования; изменение цен на некоторые виды сырья; предложение денег; индекс потребительских ожиданий.

Таблиця 4

Основные экономико-математические модели, используемые в России при прогнозировании показателей социально-экономического развития страны

Организация	Периодичность прогноза	Описание модели и прогнозируемые показатели
Центральный экономико-математический институт РАН [23]	Ежеквартально	Структурная эконометрическая модель системы из 6 одновременных уравнений. Прогнозируются следующие эндогенные переменные: ВВП, индекс потребительских цен, совокупные доходы населения, конечное потребление, экспорт, импорт.
Центр макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования [24]	Ежемесячно	Модель состоит из 3 блоков: Блок 1: краткосрочная помесечная модель мониторинга и прогнозирования экономической динамики (модель А). С помощью временных рядов прогнозируются тренды и циклы социально-экономических показателей
	Ежеквартально	Блок 2: балансово-эконометрическая квартальная модель на среднесрочный период (модель Б). Содержит около 90 эконометрических уравнений, 250 балансовых соотношений и более 400 переменных. Разработки сценариев прогнозов.
	Ежегодно	Блок 3: среднесрочная годовая модель прогнозирования показателей СНС (модель С), которая проводит расчет основных макроэкономических пропорций: структура конечного спроса, ресурсов покрытия конечного спроса, структура доходов, валовых сбережений и инвестиций
Институт народно-хозяйственного прогнозирования РАН [25]	Ежеквартально	Система состоит из трех моделей построенных на основе межотраслевой модели экономики России (RIM).
	Ежегодно	Модель RIM включает 38 экзогенных переменных и следующие блоки: конечное потребление и производство; доходы; цены; бюджетно-финансовый блок; доходы/расходы населения
	Ежеквартально	Модель QUMMIR – квартальная макроэкономическая модель российской экономики содержит более 500 переменных, около 100 регрессионных уравнений. Основные блоки: бюджет и государственное потребление; потребление домашних хозяйств; внешняя торговля; денежно-кредитный блок; платежный баланс; занятость и труд
Институт экономической политики Е. Т. Гайдара [26]	Ежемесячно	Комплекс практических прогнозных расчетов на основе моделей временных рядов. Прогнозные значения по 49 показателям на период 1-6 месяцев. Используемые модели: модели временных рядов, структурные эконометрические уравнения и модели с включением результатов конъюнктурных опросов предприятий.
	Ежеквартально	Комплекс среднемесячного макроэкономического прогнозирования. Горизонт прогнозирования – 2-2,5 года. Рассчитывает 9 прогнозных значений показателей.
	Ежеквартально	Набор опережающих индикаторов, характеризующих финансовую стабильность в РФ.
	Ежемесячно	Индекс промышленного оптимизма, опережающий индикатор, рассчитывается на основе опросов предприятий по показателям: оценка спроса и его изменение, оценка запасов готовой продукции и др.

Источник: разработка автора

Национальное бюро экономических исследований (НБЭИ) США при прогнозировании кризисных процессов в экономике страны применяет три группы индикаторов: опережающие, запаздывающие и совпадающие, состоящие из следующих показателей (табл. 5).

Таблиця 5

Індикатори циклов по методике НБЭИ США

Опережающие индикаторы	Запаздывающие индикаторы	Совпадающие индикаторы
Длительность рабочей недели Число новых предприятий Начало жилищных строителств Индекс фондового рынка Прибыли корпораций Изменение денежной массы Изменение в запасах	Численность неработающих длительный срок Расходы на новые предприятия и средства производства Удельные расходы на зарплату Средние процентные ставки коммерческих банков	ВВП Уровень безработицы Промышленное производство Личные доходы Цены производителей Официальные процентные ставки Заявки на рекламу

Источник: разработка автора

По мнению С. Смирнова, тот или иной показатель может быть опережающим, если он: вызывает изменение общеэкономической динамики через изменение спроса и предложения; отражает ожидания экономических агентов; раньше, чем экономика в целом, реагирует на изменения экономической активности; зарекомендовал себя в качестве такового в других странах [27]. Этот же автор утверждает, что, с практической точки зрения, опережающие показатели должны удовлетворять следующим требованиям: их колебания должны иметь циклический характер, однако при этом не должно быть резких и необъяснимых скачков; ряды должны быть достаточно надежными и сопоставимыми на протяжении всего анализируемого периода; информация должна оперативно обновляться.

В 1980-е годы Статистический департамент ОЭСР начал рассчитывать опережающие индикаторы для стран-членов [28]. При построении системы опережающих показателей в мировой практике используются две различные концепции. Первая делает акцент на направлении движения экономики (вверх-вниз, рост-падение) и соответствует классическому пониманию цикла деловой активности. Она используется в США для анализа поворотных точек. Вторая построена на оценке скорости движения (быстрее-медленнее, ускорение-торможение) и соответствует пониманию циклов роста. Она используется в ОЭСР для отслеживания переходов от ускоренного роста к замедленному и наоборот.

Для датировки поворотных точек применяются неформальные и формальные методы.

Неформальный подход используется в США Комитетом по датировке деловых циклов НБЭИ. Какого-либо одного показателя, на уровень или динамику которого ориентировалось бы НБЭИ, не существует и поэтому решения о точной датировке очередного пика или впадины принимаются на его заседании, на основе качественного анализа всей информации.

Методика ОЭСР, напротив, основана на идее эталонного индикатора, в качестве которого на практике используется индекс промышленного производства. Именно для него определяются пики и впадины, и по отношению к нему выстраивается вся система опережающих показателей.

Применяемая в ОЭСР процедура датировки поворотных точек носит достаточно формальный характер. Она основана на сопоставлении фактических значений индекса промышленного производства с трендовыми значениями. Та точка, где достигается локальный максимум отношения факт/тренд, считается пиком, точка локального минимума – впадиной.

Выводы и дальнейшие исследования. Проведенный анализ существующей теории и практики раннего распознавания кризисных процессов в реальном секторе экономики, предлагаемых экспертами прогнозных оценок и фактических результатов социально-экономического развития стран мира на основе различных методических подходов, позволил сделать вывод об их несовершенстве, о чем свидетельствует неподготовленность стран мира к финансовому кризису 2008-2009 гг. и отсутствие соответствующих предупреждающих сигналов о его приближении. К тому же, как показал проведенный анализ, в Украине в практике хозяйствования используется только один из четырех распространенных в мировой практике и рассмотренных выше подходов к распознаванию кризисных процессов.

Анализ, проведенный в статье, показал, что проблема распознавания кризисных процессов в экономике страны должна решаться на базе сигнального подхода в рамках институционального направления, в частности, конъюнктурно-статистического У. Митчелла, усилив его теоретическую обоснованность.

Литература

1. Випуски Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: «Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз».– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=73499
2. US Department of Labour. Bureau of Labour Statistics.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stats.bls.gov/news.release/empsit.toc.htm>
3. Центр развития Национального исследовательского университета. Высшая школа экономики. Консенсус прогнозы.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dcenter.ru/archive_forecast.htm
4. Экономическая экспертная группа. Прогнозы.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eeg.ru/pages/24
5. Турунцева М. Прогнозирование в России: обзор основных моделей.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iep.ru/files/text/policy/2011_1/turuntceva.pdf
6. Компания CASE-Украина. Економіка України: тенденції, оцінки, прогнози.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.case-ukraine.com.ua/index.php?mode=static_page&pid=10
7. The Conference of Board [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.conference-board.org/data/bci.cfm>
8. University of Michigan. Institute for Social Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.isr.umich.edu/main.php
9. CESifo Group Munich [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/Survey-Results/Business-Climate/Geschaeftsklima-Archiv.html>
10. Bank of Japan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.boj.or.jp/en/mopo/outlook/index.htm/>
11. US Department of Labour. Bureau of Labour Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stats.bls.gov/bls/proghome.htm>
12. US Department of Commerce. Bureau of Economic Analyses [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bea.doc.gov
13. US Department of Commerce. US Census Bureau [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.census.gov
14. Board of Governors of the Federal Reserve System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.federalreserve.gov
15. UBS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ubs.com
16. Destatis. Statistisches Bundesamt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.destatis.de
17. National Association of Realtors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.realtor.org
18. National Institute of Statistics and Economic Studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.insee.fr/en/home/home_page.asp
19. Ділові очікування підприємств України (аналітичний звіт за результатами опитування підприємств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=1001150>
20. Методологічні положення з організації проведення обстежень ділової активності підприємств промисловості, будівництва, роздрібною торгівлі, послуг, транспорту та сільського господарства: наказ Державної служби статистики України № 38 від 08.02.2013 р. – К.: НТК, 2013. – 42 с.
21. The Joint Harmonised EV Programme of Business and Consumer Surveys: User Guide. - Brussels European Commission, Directorate General for Economic and Financial Affairs, 2006.- 71 p.
22. Business Tendency Surveys: A Handbook. – Paris: OECD, 2003. – 130 p.
23. Центральный экономико-математический институт РАН. Эконометрическая модель экономики России. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.cemi.rssi.ru/GRAF/home.htm>
24. Центр макроэкономического анализа и краткосрочного прогнозирования.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forecast.ru/>

25. Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.macroforecast.ru
26. Институт экономической политики им. Е. Т. Гайдара.– [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iep.ru/publikacii/122/showallbib/25/stranitsa-25.html>
27. Kaminsky G., Lizondo S., Reinhart C. Leading Indicators of Currency Crises // IMF Staff Papers. 1998. Vol. 45 (March). – p. 1-48.
28. OECD Sios System of composite leading indicators. – April. – 2012. – 18 с.

References

1. Vypusky Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy: «Ukraina: perspektyvy rozvytku. Konsensus-prohnoz» [Issues of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, "Ukraine: prospects for development. Consensus Forecast"], available at: www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=73499
2. "Bureau of Labour Statistics". US Department of Labour, available at: <http://stats.bls.gov/bls/proghome.htm>
3. "Konsensus prognozy" [Consensus Forecast]. Tsentr razvitiia Natsionalnogo issledovatelskogo universiteta. Vysshiaia shkola ekonomiki, available at: http://dcenter.ru/archive_forecast.htm
4. "Ekonomicheskaja ekspertnaia gruppa. Prognozy" [Economic Expert Group. Forecasts], available at: www.eeg.ru/pages/24
5. Turuntseva, M. "Prognozirovanie v Rossii: obzor osnovnykh modeley" [Forecasting in Russia: key models, available at: http://iep.ru/files/text/policy/>2011_1/turuntceva.pdf
6. "Ekonomika Ukrainy: tendentsii, otsinky, prohnozy" [Ukraine's economy: trends, estimates, forecasts]. Kompaniya CASE – Ukraina, available at: www.case-ukraine.com.ua/index.php?mode=static_page&pid=10
7. "The Conference of Board", available at: www.conference-board.org/data/bci.cfm
8. University of Michigan. Institute for Social Research, available at: www.isr.umich.edu/main.php
9. CESifo Group Munich, available at: www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/Survey-Results/Business-Climate/Geschaeftsklima-Archiv.html
10. Bank of Japan, available at: www.boj.or.jp/en/mopo/outlook/index.htm/
11. US Department of Labour. Bureau of Labour Statistics, available at: <http://stats.bls.gov/bls/proghome.htm>
12. US Department of Commerce. Bureau of Economic Analyses, available at: www.bea.doc.gov
13. US Department of Commerce. US Census Bureau, available at: www.census.gov
14. Board of Governors of the Federal Reserve System, available at: www.federalreserve.gov
15. UBS, available at: www.ubs.com
16. Destatis. Statistisches Bundesamt, available at: www.destatis.de
17. National Association of Realtors, available at: www.realtor.org
18. Natioanal Institute of Statistica and Economic Studies, available at: www.insee.fr/en/home/home_page.asp
19. "Dilovi ochikuvannia pidpriemstv Ukrainy (analychnyi zvit za rezultatamy opytuvannia pidpriemstv)" [Business Outlook Survey Ukraine (analytical report of the Survey)], available at: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=1001150
20. [Legal Act of Ukraine] (2013).
21. "The Joint Harmonised EV Programme of Business and Consumer Surveys" *Brussels European Commission. Directorate General for Economic and Financial Affairs*, 2006.
22. *Business Tendency Surveys*. Paris: OECD, 2003.
23. "Ekonometricheskaja model ekonomiki Rossii" [Econometric model of the Russian economy]. Tsentralnyy ekonomiko-matematicheskij institut RAN, available at: <http://data.cemi.rssi.ru/GRAF/home.htm>
24. Tsentr makroekonomicheskogo analiza i kratkosrochnogo prognozirovaniia, available at: www.forecast.ru

25. Institut narodnokhoziaystvennogo prognozirovaniia RAN, available at: www.macroforecast.ru
26. "Institut ekonomicheskoy politiki im. E. T. Gaydara" [Institute for Economic Policy named after E. T. Gaidar], available at: www.iep.ru/publikacii/122/showallbib/25/stranitca-25.html
27. Kaminsky, G., Lizondo, S., and Reinhart, C. (1998), "Leading Indicators of Currency Crises", *IMF Staff Papers*, vol. 45 (March), pp. 1-48.
28. "OECD Sios System of composite leading indicators", 2012.

УДК 339.972

Хоменко О.В.,
*провідний фахівець з управління проектами та програмами
інноваційних технологій у вищій школі¹
Інститут вищої освіти
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

АСИМЕТРІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОВІНЦІЙ КНР В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Khomenko O.V.,
*leading specialist on management of projects
and programs of innovative technologies in higher school
Institute of Higher Education
SHEI "Kyiv National Economics University
named after Vadym Hetman"*

DISPROPORTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CHINESE PROVINCES UNDER NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Постановка проблеми. В умовах поглиблення глобалізаційних процесів Китай посідає провідні позиції за показниками економічного та інноваційного розвитку. Так, в 2013 році Китай є другою за розміром економікою світу після США, першою державою за обсягом експорту, а частка у високотехнологічному експорті становить 25% від світового. КНР є одним з лідерів за патентною активністю, міжнародними публікаціями та цитуванням. Але, незважаючи на такі успіхи, для Китаю є нагальною проблема вирівнювання регіонального розвитку його провінцій, забезпечення національної економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку і конкурентоспроможності Китаю розкриваються в роботах іноземних науковців, дослідників, серед яких: В. Джонстон, П. Крукес, Ц. Лі, Р. Пен, С. Рамеш, Ю. Су, А. Хаусман, Ф. Чжан, Ц. Чжі, Ц. Чжон та інші. Дослідження диспропорцій економічного розвитку КНР в своїх роботах розкривають Ю. Атсмон, В. Диксіт, Х. Юю, В. Кай, Ц.Б. Пен, В. Сонг, М. Функе, Ш.Л. Чжао, Д. Чжу та інші. Джерельною базою даної статті є звіти авторитетних міжнародних організацій, серед яких: INSEAD, ОЕСР, Світовий Банк, Всесвітня організація інтелектуальної власності, а також звіти органів державної влади та Національного статистичного бюро КНР. Подальшого дослідження потребує виявлення впливу реформ на розвиток провінцій КНР.

¹ Науковий керівник: Антонюк Л.Л. – д.е.н., професор

Постановка завдання. Метою дослідження є глибокий аналіз диспропорцій економічного і інноваційного розвитку регіонів Китаю. Основними завданнями дослідження є визначення впливу політики економічних та інноваційних реформ на розвиток провінцій КНР; аналіз інноваційного розвитку КНР; кластерний аналіз за показниками економічного і інноваційного розвитку провінцій. Об'єктом дослідження є сучасні процеси вирівнювання економічного і інноваційного розвитку провінцій КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування економіки і інноваційної політики КНР розпочалося в 1978 році з початком політики відкритості. Згідно з планом уряду щодо поетапного відновлення країни на початкових етапах реформ найбільша увага приділялась розвитку східних та східно-південних провінцій Китаю, саме ця частина стала локомотивом китайської економіки та інноваційним центром. Так, в 2013 році 58,4% ВВП припадає на провінції приморського Китаю, а 87,7% патентів в 2012 році [7]. У зв'язку з розвитком приморського Китаю центральна, північна та східна частини КНР зазнали значного відриву від східного регіону. Тому в 1999 році Урядом КНР була прийнята політика відновлення та розвитку Північно-західного, центрального Китаю. Метою даної політики стало розвиток транспортної, енергетичної, телекомунікаційної інфраструктури регіону, залучення іноземних інвестицій, забезпечення зеленого зростання, покращення системи вищої освіти. За шість років реалізації програми уряду було витрачено близько 1 трлн. юанів. В 2010 році Урядом Китаю були підведені підсумки політики вирівнювання розвитку регіонів, ключовими результатами стали модернізація транспортної та комунікаційної інфраструктури в провінціях Шеньси та Ганьсу, зростання доходів на душу населення, зелене зростання економіки, а також розвиток високотехнологічних кластерів [6].

Інвестиції уряду на модернізацію транспортної і комунікаційної інфраструктури за 10 років в провінції Шеньси та Ганьсу склали відповідно 1842,8 млрд. юанів і 738,4 млрд. юанів з середньорічним зростанням 25% і 18,67%. Дані інвестиції було направлено на реалізацію трьох великомасштабних інфраструктурних проектів, які успішно завершені.

Успіхом реалізації урядової політики розвитку північно-західних провінцій КНР є підвищення рівня життя та якості вищої освіти. За 14 років реалізації цієї політики спостерігається підвищення рівня доходів на душу населення, пенсії, скорочення рівня безробіття та покращення медичного обслуговування і соціального забезпечення в містах та селах. Зростання рівня життя в північно-західних провінціях КНР забезпечує зростання купівельної спроможності та споживання.

Урядова політика КНР в північно-західних провінціях направлена на покращення екологічної ситуації, а саме зелене зростання. Так, в провінціях введений контроль над станом повітря, ґрунту та води. Для вирішення екологічних проблем було впроваджено провідні технології. В 12-му п'ятирічному плані розвитку КНР представлено основні ключові напрями «зеленого» зростання. Згідно з ними система «зелених» технологій та матеріалів складається з трьох частин: сучасні матеріали, провідні промислові процеси і «зелений» процес. Загальна мета системи «зелених» технологій полягає в тому, що завдяки модернізації та інтелектуалізації промисловості забезпечується високоефективне використання ресурсів і енергії, а також скорочення впливу на навколишнє середовище, перехід від механізму «людина-машина» до автоматизації. Головними завданнями до 2050 року в системі провідних матеріалів та «зелених» технологій є задоволення потреб у високих технологіях, відновлювальних джерелах енергії та ресурсів, захист навколишнього середовища, розвиток нових «зелених» технологічних виробництв та процесів [6].

Враховуючи реалізацію політики вирівнювання розвитку провінцій КНР, залишаються асиметрії як в економічному, так і інноваційному розвитку. В провінціях західної частини КНР залишається низький рівень ВВП на душу населення порівняно з східним. Так, розрив між рівнем ВВП на душу населення становить 76,5%: найвищий розмір ВВП на душу населення припадає на Тяньцзинь (99607 юанів), найнижчий – Гуйчжоу (22922 юанів). Такий розрив пов'язаний з інтенсивністю зростання ВВП в західних та східних провінціях Китаю у зв'язку з відставанням у розвитку сільської місцевості в порівнянні з містами. Так, головним чинником який впливає на різницю є занадто високе зростання доходів, яке пов'язане з капіталом, значне зростання доходів в монополістичних індустріях в східній частині КНР (рис. 1).

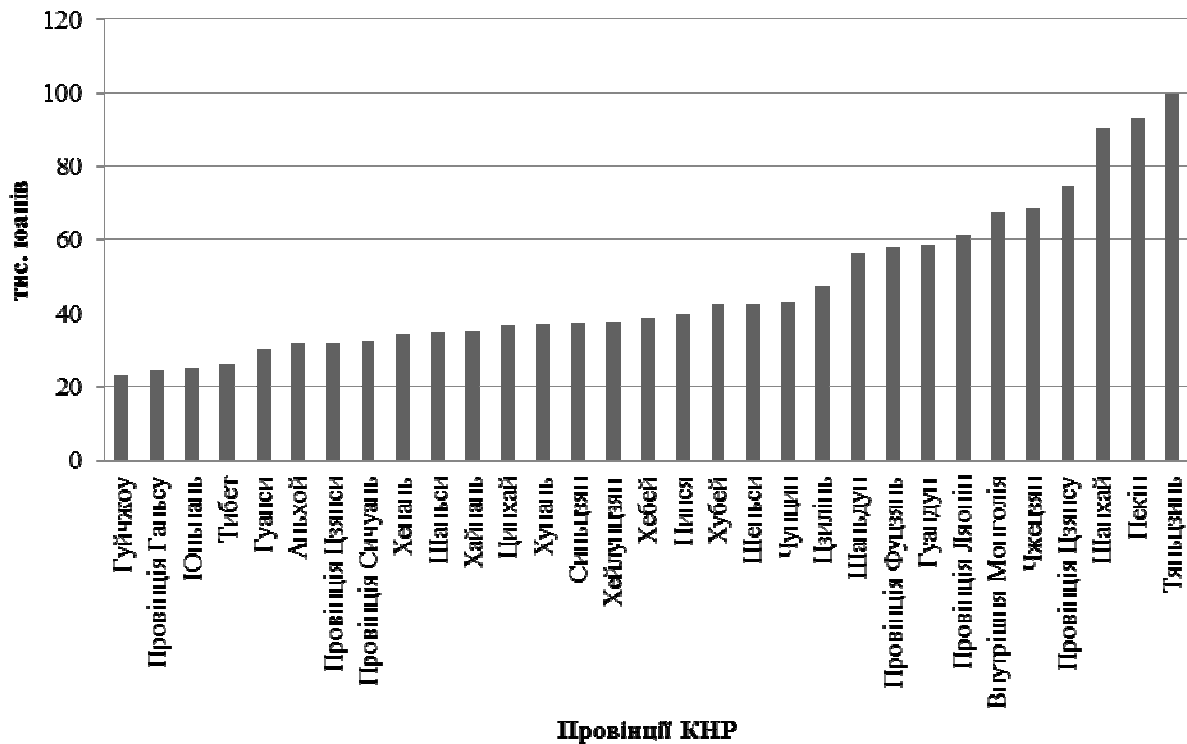

Рис. 1. ВВП на душу населення в провінціях КНР 2013, тис. юанів

Джерело: складено автором на основі [5].

Також розрив спостерігається в інноваційному розвитку провінцій КНР. Це пов'язано з відмінностями у фінансуванні НДДКР та інтенсивністю інноваційної діяльності (рис. 2).

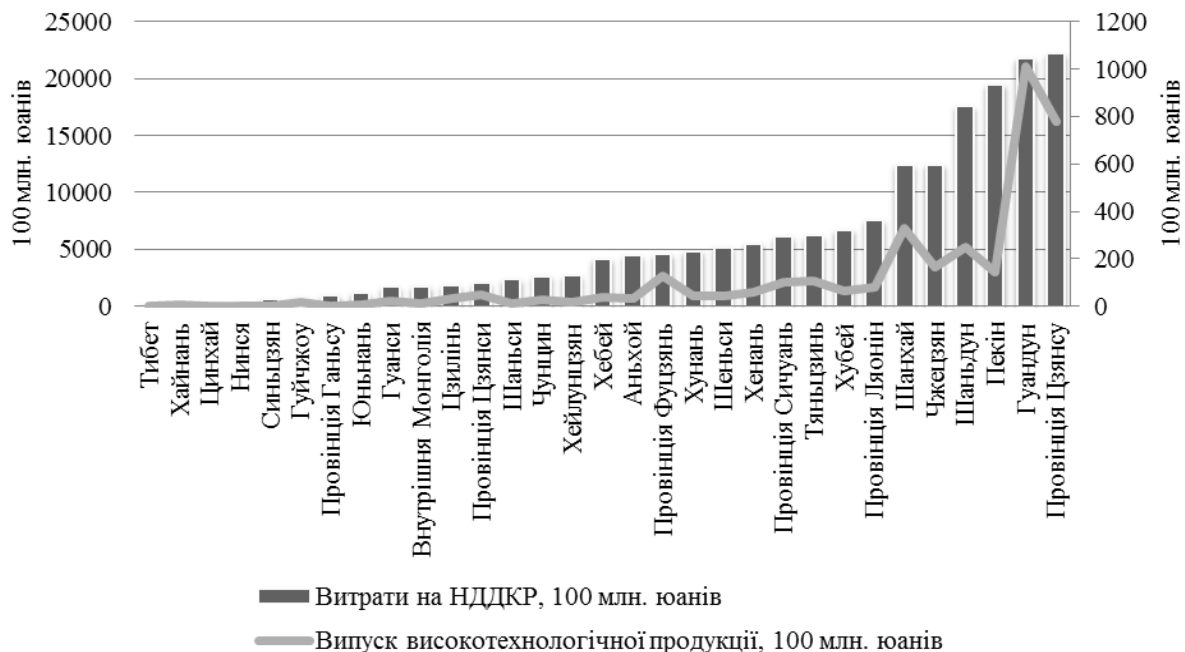

Рис. 2. Витрати на НДДКР та випуск високотехнологічної продукції в провінціях КНР, 2012 рік

Джерело: складено автором на основі [2].

Так, в 2012 році найбільші витрати на дослідження і розробки припадає на провінцію Цзянсу (106,5 млрд. юанів), найменше фінансуються дослідження і розробки в таких провінціях, як Тибет, Хайнань, Цинхай, Нинся. Фінансування інноваційної діяльності в східній частині КНР вище в 800 разів, ніж в західних провінціях. Відповідно зростання валової

високо-технологічної продукції в провінціях східного Китаю відбувається швидкими темпами. Лідером за випуском високотехнологічної продукції є Guangdong, а також ця провінція посідає в 2012 році перше місце за кількістю патентів в КНР, а два підприємства – Huawei та ZTE, які працюють в зонах техніко-економічного розвитку в провінції Гуандун є лідерами на світовій арені за кількістю патентів.

Зростання інноваційної активності в східній частині КНР пов'язано також із кількістю дослідницького персоналу та базою підготовки. Так, в 1986 році були розпочаті реформи системи вищої освіти КНР, в рамках, яких було прийнято рішення про створення університетів світового класу, або китайської «ліги плющу». Китайським урядом були розроблені програми та проекти підтримки провідних вищих навчальних закладів, серед яких проект 211 та проект 985. Завдяки реалізації цих програм, на сьогодні 9 університетів Китаю входять в топ-200 авторитетних рейтингів вищих навчальних закладів. Наприклад, за рейтингом QS у 2013 році Peking University (46), Tsinghua University (48), Fudan University (88), Shanghai Jiao Tong University (123), Nanjing University (175), Zhejiang University (165). Таким чином, підготовка дослідницького персоналу відбувається на східній частині Китаю, а відповідно кількість його там більша. Так, найбільша частка дослідницького персоналу – 14,25% припадає на Гуандун, найменша – Тибет (0,04%) (рис. 3).

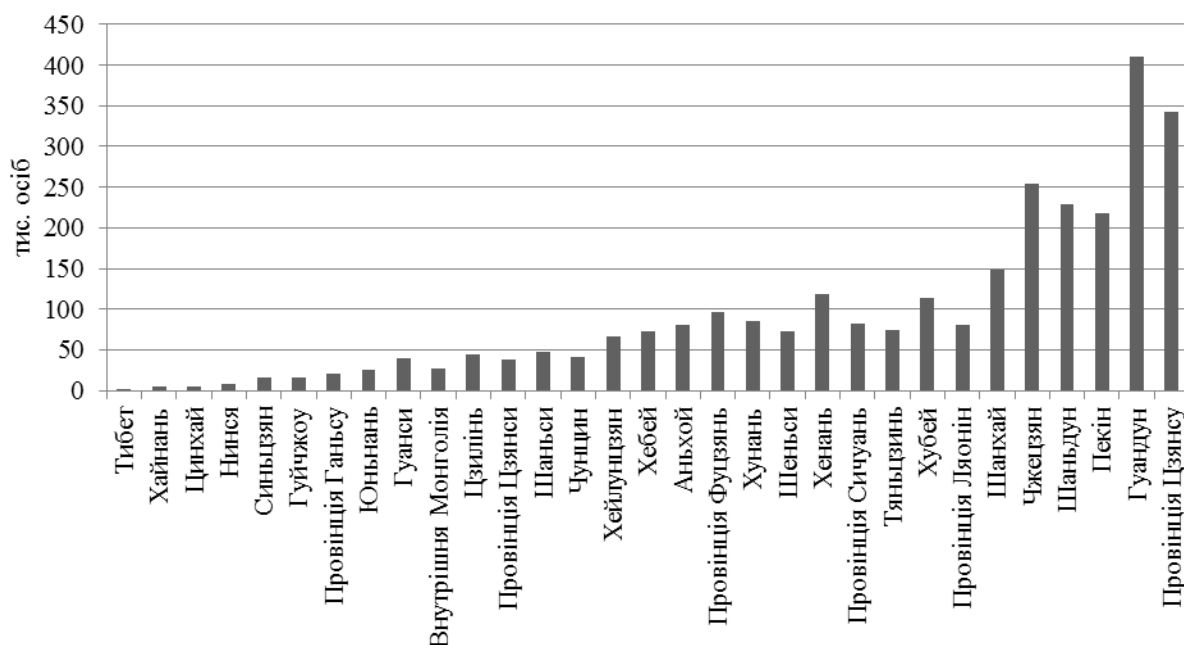

Рис. 3. Розподіл науково-дослідного персоналу по провінціях КНР, 2012 р.

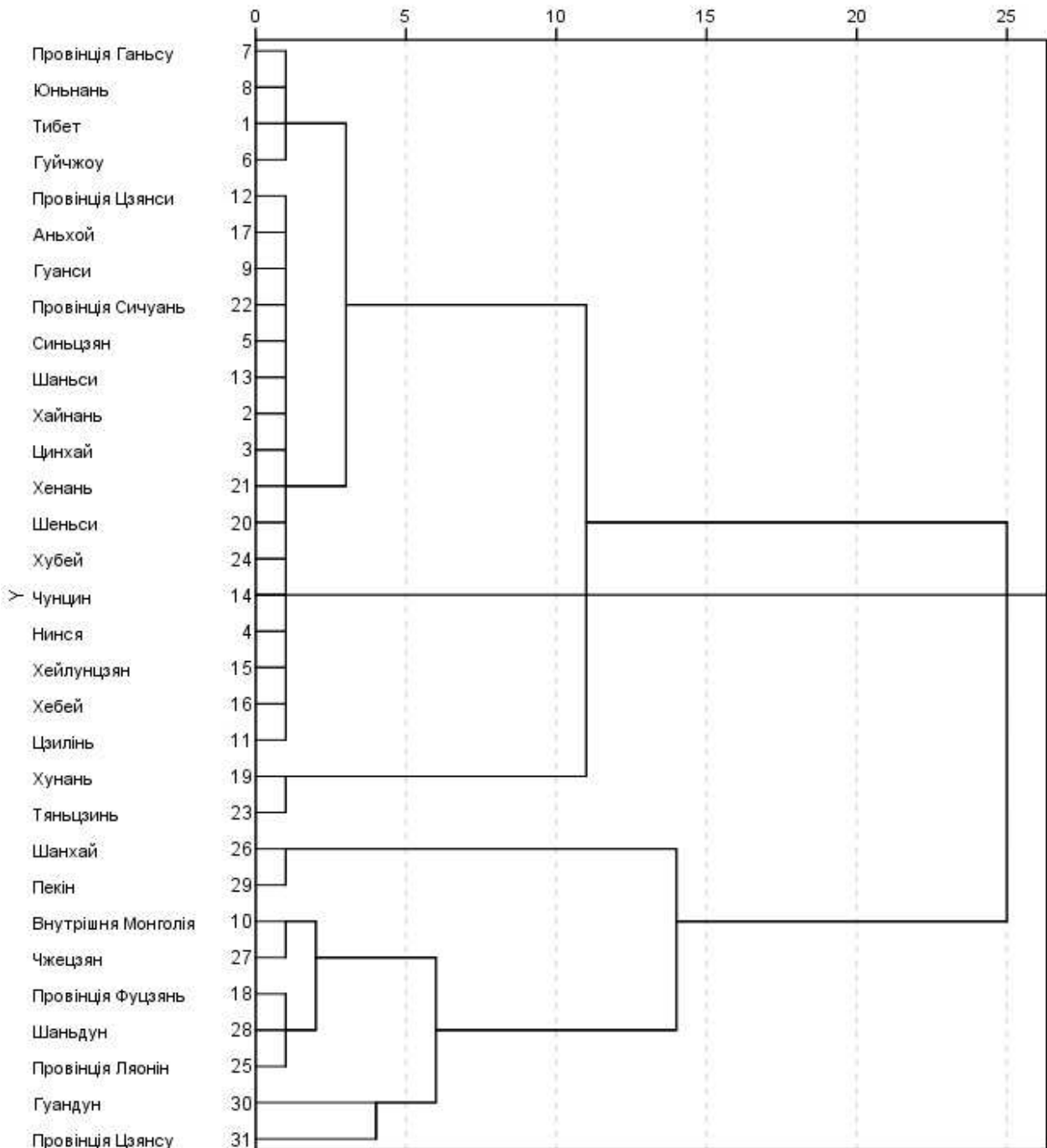
Джерело: складено автором на основі [2].

Виходячи з рівня ВВП на душу населення та показників інноваційного розвитку регіонів КНР, нами було проведено кластерний аналіз, який дозволив нам згрупувати найбільш близькі за розвитком провінції. Даний аналіз було проведено за допомогою програмного забезпечення SPSS Statistics 22.0 та базується на методиці ієрархічної кластеризації (рис. 4).

Завдяки проведеним розрахункам було виокремлено 4 кластери інноваційного і економічного розвитку КНР. Це дозволило нам виявити провінції зі спеціалізацією у високо-, середньо- та низькотехнологічних галузях. До *першого кластеру* належать такі адміністративні одиниці КНР: Тибет, Хайнань, Цинхай, Провінція Ганьсу, Юньнань, Гуйчжоу, Синьцзян, Нинся, Гуанси, Цзилінь, Провінція Цзянси, Шаньси, Чунцин, Хейлунцзян, Хебей, Аньхой, Шеньси, Хенань, Провінція Сичуань, Хубей. *Другий кластер* - Внутрішня Монголія, Провінція Фуцзянь, Провінція Ляонін, Чжецзян, Шаньдун; *третій кластер* – Хунань, Тяньцзинь, Провінція Цзянсу; *четвертий кластер* – Шанхай, Пекін, Гуандун. Представлені кластери згруповані за такими показниками, як ВВП на душу населення, витрати на дослідження і розробки, науково-дослідний персонал, випуск високотехнологічної продукції.

Таким чином, провінції першої групи спеціалізуються на низькотехнологічних галузях, провінції другого кластеру на середньотехнологічних, а провінції третього і четвертого

кластеру – це високотехнологічні галузі. Саме в провінціях третього і четвертого класу сконцентрована значна частина науково-дослідних установ, дослідницького і наукового персоналу, припадає значна частка високотехнологічного експорту й імпорту, а також саме в ці провінції інвестується найбільша частка коштів з державного бюджету КНР, приватного сектору на дослідження і розробки.

Рис. 4. Дендродіаграма кластерного аналізу провінцій КНР

Джерело: складено автором на основі [2; 5].

Отже, в умовах глобалізації перед урядом КНР постає завдання у вирівнюванні диспропорцій в розвитку китайських регіонів, а також забезпеченні національної економічної безпеки. Так, згідно з дослідженням КПМГ «Майбутня держава 2030: Глобальні мегатренди та їхній вплив на уряди», нагальними завданнями урядів світу виступає вирішення боргових, демографічних, ресурсних, екологічних проблем, а також розвиток ефективних технологій з

метою забезпечення національної економічної безпеки [9]. Для Китаю актуальними є всі ці проблеми, особливо, в контексті асиметрій розвитку регіонів питання урбанізації, ресурсного забезпечення, демографії, екології потребують вирішення.

Висновки та подальші дослідження. Комплексне дослідження диспропорцій економічного й інноваційного розвитку провінцій Китайської Народної Республіки дозволило визначити, що найбільший вплив на нього здійснила урядова політика, а саме розпочаті в 1978 році реформи, які були направлені на становлення Східного приморського Китаю, що призвело до деградації регіонів Північно-західного Китаю та високотехнологічної спеціалізації Південно-східних провінцій. Кластерний аналіз дозволив підтвердити ретроспективний аналіз та виявити групи провінцій з низько-, середньо- та високотехнологічною спеціалізацією, а також довести вплив інноваційного розвитку на економічне зростання Південно-східних провінцій Китаю.

Література

1. Atsmon Y. Understanding China's wealthy / Atsmon Y., Dixit V. // *McKinsey Quarterly*. – mode of access: http://www.mckinsey.com/insights/marketing_sales/understanding_chinas_wealthy
2. China Science & Technology Statistics Data Book [Електронний ресурс] // National Bureau of Statistics of China. – mode of access: <http://www.stats.gov.cn>
3. Funke, M. Economic growth across Chinese provinces: In search of innovation-driven gains / Funke, M., Yu, H. - Suomen Pankki, Helsinki, Finland, 2009. – 23 p.
4. Hausman, A. The role of innovation in driving the economy: Lessons from the global financial crisis / Hausman, H., Johnston, W.J. // *Journal of Business Research*. – 2014. – № 67. – pp. 2720–2726.
5. Main Science and Technology Statistics OECD // OECD. – mode of access: <http://www.stats.oecd.org>
6. NDRC Western Development Division // Government of People's Republic of China. – mode of access: <http://www.chinawest.gov.cn/>
7. Northeast Revitalization Plan // China State Council. – mode of access: http://www.gov.cn/qzdt/2007-08/20/content_721632.htm
8. Zhao, S.L. Evaluating China's regional collaboration innovation capability from the innovation actors perspective / Zhao S.L. // *Technology in Society*. – 2013. – № 35. – pp. 182–190.
9. Майбутня держава 2030 [Електронний ресурс] // КПМГ. – Режим доступу: <http://www.kpmg.com/UA/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/future-state-2030-v1.pdf>

References

1. Atsmon, Y. and Dixit, V. (2009), "Understanding China's wealthy", *McKinsey Quarterly*, available at: http://www.mckinsey.com/insights/marketing_sales/understanding_chinas_wealthy,
2. China Science & Technology Statistics Data Book (2013), *National Bureau of Statistics of China*, available at: <http://www.stats.gov.cn>
3. Funke, M. and Yu, H. (2009), "Economic growth across Chinese provinces: In search of innovation-driven gains", Suomen Pankki, Helsinki, Finland.
4. Hausman, A. and Johnston, W.J. (2014), "The role of innovation in driving the economy: Lessons from the global financial crisis", *Journal of Business Research*, no. 67, pp. 2720–2726.
5. Main Science and Technology Statistics OECD (2014), *OECD*, available at: <http://www.stats.oecd.org>
6. NDRC Western Development Division, *Government of People's Republic of China*, available at: <http://www.chinawest.gov.cn/>
7. Northeast Revitalization Plan (2007), *China State Council*, available at: http://www.gov.cn/qzdt/2007-08/20/content_721632.htm
8. Zhao, S.L. (2013), "Evaluating China's regional collaboration innovation capability from the innovation actors perspective", *Technology in Society*, 35, P.182–190
9. Future State 2030 (2014), *KPMG*, available at: <http://www.kpmg.com/UA/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/future-state-2030-v1.pdf>

ІННОВАЦІЙНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПАРК

УДК 330.3:338.2

Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор, зав. кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ПРОЕКТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО АГРАРНОГО ТЕХНОПАРКУ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Stelmashchuk A.M.,
dr.sc.(econ.), professor, head of the department
of accounting and audit
PHEI "Khmelnytskyi Economical University"

DESIGNING OF INNOVATIVE AGRICULTURAL TECHNOPARK AS THE BASIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURE

Постановка проблеми. Формування нової економіки XXI століття вимагає пошуку нових орієнтирів національних стратегій економічного розвитку. За період переходу від планової до ринкової економіки Україна так й не змогла здійснити принципові зміни в технологіях аграрного виробництва, що підтверджується його високим енерго - та матеріаловитратним характером. Характерним відображенням такого стану є низький рівень конкурентоспроможності аграрної продукції, занепад сільських територій, зубожіння сільського населення. Для виправлення ситуації, забезпечення переходу до ефективної інтенсифікації суб'єктів аграрної сфери, здійснення вдалої інтеграції у світовий економічний простір, Україна має змінити стратегію і тактику сільського господарства — твердо стати на шлях інноваційно інвестиційного сталого розвитку.

В Україні є все необхідне для проведення повноцінної інноваційної аграрної політики: родючі землі з високим продуктивним потенціалом, наявність перспективних інноваційних розробок і, головне, — працелюбива робоча сила і висококваліфіковані кадри, що здатні до реалізації найсміливіших проектів. Для здійснення в сільському господарстві позитивних економічних, соціальних і екологічних зрушень, забезпечення ефективного функціонування суб'єктів аграрної сфери і розвитку сільських територій необхідно створити відповідні умови і механізми, що стимулюватимуть інноваційну діяльність та впровадження її результатів в господарську практику.

Для подолання бар'єрів та прискорення переходу до інноваційного виробництва багато країн світу вдало використовують модель «технопарків».

Опираючись на світовий досвід, створення в Україні регіональних аграрних технологічних парків стане важливим інструментом піднесення сучасного підприємництва і формування збалансованої інноваційної інфраструктури сільських територій. Розвиток аграрних технопарків в Україні, з урахуванням світової практики, дозволить зробити реальні кроки на шляху до євроінтеграції, забезпечить в країні суспільний добробут європейського рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань становлення і функціонування технопарків в Україні знаходиться на початковій стадії. Проблеми технопарків висвітлювали в своїх наукових публікаціях Адамчук В.В., Антипов І.В. [1], Антонюк Л.Л. [2], Володін С.А [3; 4], Мазур О.А. [5; 6], Продіус О.І. [7], Табачник Д.В. [9],

Чухрай Н. І. [11], Шишкін О. [12] та інші. Вивчення наявних літературних джерел засвідчує, що серед основних напрямів дослідження – визначення сутності та призначення технологічних парків, виявлення основних проблем їх функціонування, встановлення впливу технопарків на інноваційний розвиток. Аналіз результатів дослідження підтверджує недостатність висвітлення процесу створення технопарків, механізму їх функціонування, зокрема в аграрній сфері.

Постановка завдання. Основною метою статті є з'ясування сутності і завдань технологічних парків, обґрунтування процесу їх створення і механізму функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення об'єктивного підходу до створення інноваційних структур в Україні, зокрема технопарків необхідно враховувати світовий досвід та реальні умови функціонування вітчизняної економіки.

Проведене дослідження засвідчує, що прикладом технопарку, як одного з перших і найуспішніших, є Стенфордський (США), який став взірцем для наслідування. Вивчення процесу його становлення виявило основні етапи [8] (табл.1).

Таблиця 1

Основні етапи становлення Стенфордського Технопарку (США)

Етап	Характеристика етапу
1 етап.	Промисловець Л. Стенфорд заснував у 1885 р. університет з метою розвитку підприємницької діяльності. В університеті навчалась ділова еліта.
2 етап	Фізик С. Елвіл заснував приватне підприємство біля університету. Викладачі купували акції цього підприємства.
3 етап.	Випускник університету Г. Гувер, який став потім його президентом, заснував інститут Гувера з питань війни і миру. Інститут отримав матеріальну і політичну підтримку з боку урядових організацій і підприємств.
4 етап.	Зародження промислового парку біля Стенфордського університету (1936—1940 рр.). Створення промислових підприємств з виробництва телефонних апаратів, радіотехнічних виробів — «Хьюлетт Паккард».
5 етап.	Створення в 1946 р. «Стенфордського парку високотехнічної промисловості», відкриття при університеті дослідного інституту, який одержав великі військові замовлення на дослідження в галузі електроніки.
6 етап.	Відбувається посилення кооперативних зв'язків Стенфордського наукового центру і промислового сектору. Зростає кількість наукових організацій і промислових підприємств.
7 етап.	Формується технополіс «Силіконова долина» (70— 80-ті роки). Виникають нові науково-технічні центри і промислові парки, наукові центри, консультативні фірми, конструкторські бюро, лабораторії, у яких працюють тисячі вчених, конструкторів, інженерів. У районі «Силікон велі» функціонують 3 тис. венчурних фірм, загальна чисельність працюючих у них становить 200 тис. чол.

Джерело: [8].

До складу Стенфордського технопарку входить 30 інститутів, центрів і лабораторій. Він має свої промислові підприємства. Важливою складовою технопарку є всі види інфраструктури: транспорт, зв'язок, складське господарство, центри торгівлі, оренди, прокату, посередницькі фірми тощо. Він готовий розробляти будь-яку тематику — від досліджень з акустики і біотехнології до соціології та робототехніки.

Джерелами фінансування самого Стенфордського університету є: доходи від власних підприємств, плата студентів за навчання, державні дотації, надходження від реалізації науково-технічної продукції державним установам і приватним фірмам, приватні пожертвування.

Економічне поєднання науки і виробництва досягається за допомогою такого механізму:

- провідні вчені й інженери університету, будучи власниками промислових підприємств, продають акції своїх підприємств тим фірмам, у співробітництві з якими вони зацікавлені, розширюючи тим самим своє виробництво;
- промислові фірми продають акції тим ученим, у співробітництві з якими зацікавлені, запрошують їх на роботу як керівників лабораторій або консультантів;
- університет здає фірмам в оренду різні об'єкти, обладнання;

- промислові фірми фінансують нові університетські підрозділи, сплачують стипендії, виступають як роботодавці для випускників університету. Таким чином, виникає взаємна зацікавленість у кінцевому результаті — створенні та впровадженні наукомісткої продукції.

Проте існують і суперечності між інтересами університету і фірмами. Фірми зацікавлені, в основному, в розробці сучасних технологій і продуктів, університети орієнтовані на розширення фундаментальних знань і фундаментальних досліджень.

Як правило, приватні фірми ведуть наукові дослідження з метою комерційного використання інновацій, нових технічних можливостей. Проте університети оперативніше відстежують потреби промисловості і включаються в процеси впровадження нововведень і їх поширення шляхом створення мережі консультаційних структур, обміну спеціалістами, що справляє великий вплив на діяльність науково-дослідних лабораторій у промисловості. Взаємний інтерес переважає, саме міжфірмова наукова кооперація є одним з важливих чинників успіху Стенфордсько-го науково-технічного парку.

На території парку функціонують університети, обчислювальні центри, урядові лабораторії та центри з охорони навколишнього середовища, підприємства з виробництва комп'ютерів. Створення технопарків і технополісів сприяє залученню капіталів у той чи інший регіон країни, що розширює можливості їх комплексного розвитку, але головним їх завданням є стратегія прориву в нові сфери діяльності на основі розвитку регіональних науково-технічних центрів високого технологічного рівня.

На основі літературних джерел встановлено, що усього в США створено більш як 80 науково-технічних регіональних зон, 300 технопарків та технополісів, у яких працює 45 тис. учених та 142 тис. спеціалістів. Лише в «Силіконовій долині» зосереджено 20% світового виробництва обчислювальної техніки та комп'ютерів і розташовані такі всесвітньо відомі компанії, як «Дюпон», «Інтел», «Майкрософт», функціонує 3 тис. венчурних фірм, загальна чисельність працюючих у них становить 200 тис. чоловік.

Науково-технічні парки набули розвитку і в Європі. У Великобританії найвідомішим є Кембриджський технопарк, заснований у 1973 р. на базі всесвітньо відомого університету. До його складу входять 350 фірм, які діють у сфері високих технологій.

Франція була піонером серед західноєвропейських країн у створенні технопарків. Наприкінці 80-х років у країні нараховувалось близько 10 парків, серед яких найбільшим був «Софія-Антиполіс», розміщений на площі 560 га. До його складу входило 26 промислових підприємств, 14 дослідних лабораторій, інноваційних центрів, у яких було зайнято близько 4 тис. чол.

Ініціатива створення науково-технічних парків у Франції виникла на місцевому рівні, вона підтримувалась урядом країни. У ФРН та Голландії створено 50 та 45 технопарків відповідно, в Італії найбільш відомим науково-технічним парком є «Технополіс новус ортус» на півдні країни поблизу м. Барі. Діяльність зі створення технопарків має місце і в інших країнах Західної Європи — Швеції, Нідерландах, Бельгії.

На Британських островах розвивається «Сешкон Глен» у Шотландії, науковий центр в Ірландії, ФРН заснувала технопарки в Штутгарті та Мюнхені, Південна Корея будує місто науки Дае-дук біля Тайхона, Тайвань вибрав для свого центру «Хсингу» місце поблизу Тайбея. Китай створює дослідний центр «Шен-жень», поряд з Гонконгом. У Гонконзі функціонують два науково-технологічні парки, які спеціалізуються на розробці нових поколінь електронної техніки. Функціонує великий технопарк і на Тайвані, де передбачені пільги фірмам, які бажають вкласти свої кошти в цей парк. їм надаються пільгові кредити.

У Японії найбільший науково-технічний центр «Цукуба» розташований біля Токіо. Цей технопарк об'єднує 47 науково-дослідних організацій, у яких працює 40% усіх учених, зосереджених у державному секторі Японії. У цьому науковому оазисі зосереджені науково-дослідні лабораторії багатьох відомих компаній, як національних, так і зарубіжних.

Таким чином, значення технопарків і доцільність їх створення в Україні полягає в тому, що:

- вони є ефективною формою зближення науки і виробництва, бо скорочується до мінімуму тривалість циклу «дослідження — розробка — упровадження»;

- у технопарках зосереджуються висококваліфіковані кадри різних спеціальностей — учені, розробники, дослідники, аналітики, інженери, спеціалісти різного профілю, що забезпечує можливість міжгалузевих досліджень;

- у технопарках зосереджується унікальне устаткування, обчислювальні центри, лабораторії, що дає змогу проводити дослідження і наукові експерименти; - у парках фінансовий капітал представлений у найдосконаліших формах — венчурному капіталі;

- у технопарках формується «еталонне середовище» з точки зору як економічних, так і організаційно-географічних умов для створення нових, наукомістких виробництв, що відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства.

Нормативною базою створення вітчизняних технопарків стало розпорядження Президента України «Питання створення технопарків та інноваційних структур інших типів», яким підтримано ініціативу Державного комітету України з питань науки, техніки та промислової політики, Міністерства освіти, Національної академії наук, місцевих органів виконавчої влади щодо створення науково-технічних інноваційних форм. Відповідно до цього розпорядження Кабінетом Міністрів України 22 травня 1996 р. прийнято постанову № 549 «Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів».

Технологічний парк України - це здебільшого комплекс підприємств та організацій з визначеними науково-технічними напрямками, який об'єднує дослідження, розробку та виробництво і на основі підприємницької діяльності забезпечує реалізацію високих технологій, виробництво конкурентоспроможної продукції. Матеріальною базою інноваційної структури є значна наукова організація, і розвинена науковою, виробнича, господарська та соціальна інфраструктура, об'єкти якої зорієнтовані на розробку і впровадження нових технологій [1–7; 9; 11; 12].

Основне завдання технопарку - перетворити наукові розробки в товар, у корисну продукцію та вивести її на ринок зусиллями нових чи вже існуючих підприємств.

Пріоритетні напрями діяльності для кожного з технологічних парків розробляються відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та затверджуються Президією Національної академії наук України та центральним органом виконавчої влади з питань науки.

Відповідно до Закону технологічний парк визначається як юридична особа або об'єднання на підставі договору про спільну діяльність юридичних осіб (учасників), головною метою яких є діяльність щодо виконання інвестиційних та інноваційних проектів, виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та конкурентоспроможної на світових ринках продукції.

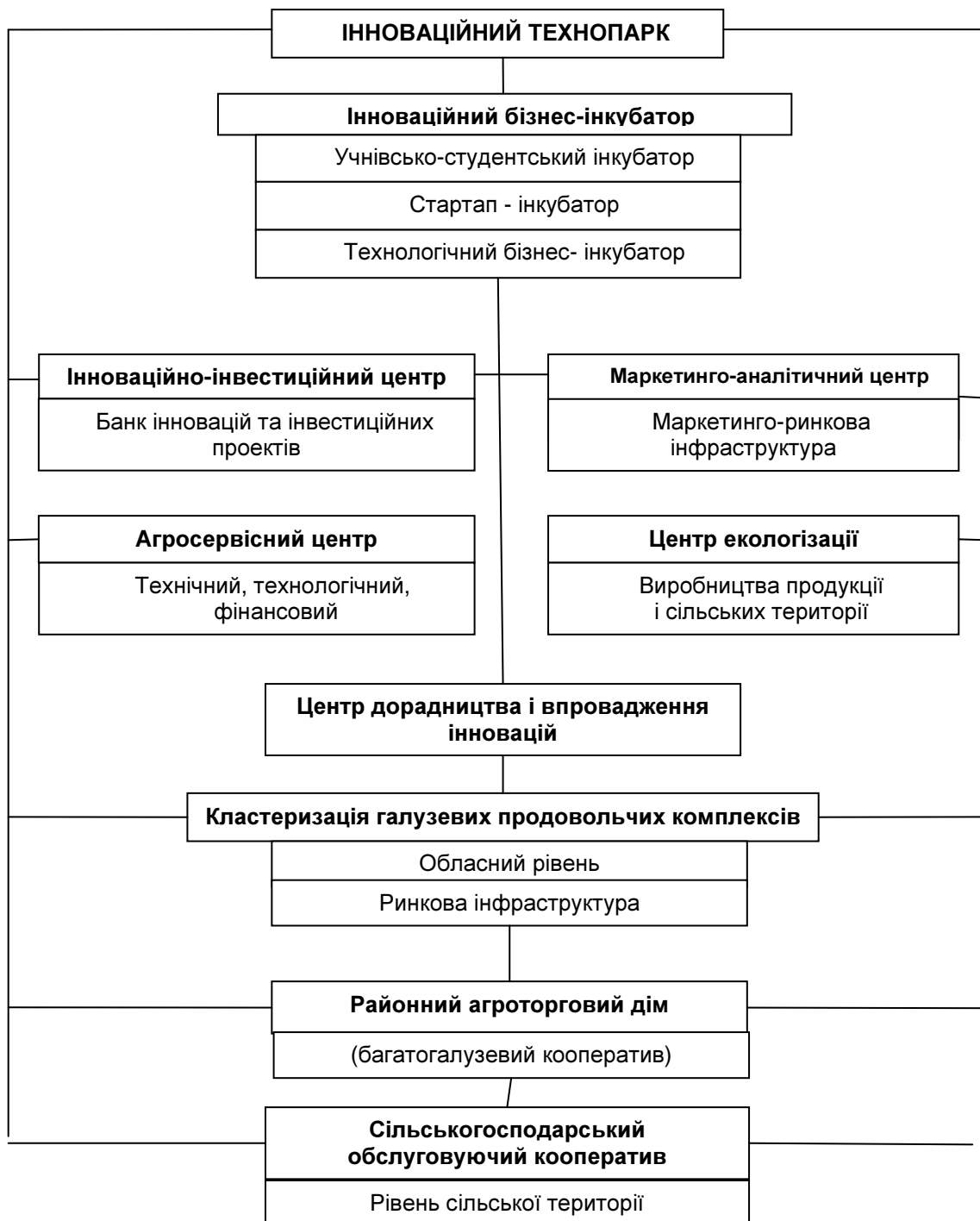
У технопарках запроваджується спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності строком на 15 років. Він діє при виконанні проектів перших п'яти років з дати реєстрації проектів, але в межах вищезначеного строку дії спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності.

Спеціальний режим ґрунтується на державній підтримці технопарків, яка здійснюється насамперед у формі пільгового оподаткування. Технопарки, їх учасники, дочірні та спільні підприємства не перераховують до бюджету суми податку на додану вартість та податку з прибутку, а зараховують їх на спеціальні рахунки. Ці кошти використовуються виключно на наукову та науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

Технопарки створюються з метою інтенсифікації розробок, виробництва і впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції; координації і взаємного погодження дій учасників Технопарку, спрямованих на задоволення потреб внутрішнього ринку та нарощування експортного потенціалу країни; організаційного удосконалення інноваційної діяльності та комерційного трансферу науково-технічних розробок; залучення внутрішніх та іноземних інвестицій для вирішення задач, що стоять перед Технопарком; створення сприятливих умов становлення та розвитку малих і середніх інноваційних підприємств, що працюють в науково-технічному середовищі, в тому числі шляхом організації бізнес-інкубатора в межах Технопарку; організації виробництва та широкого використання інноваційних продуктів Технопарку; створення нових і збереження існуючих робочих місць; іншої діяльності, що не суперечить чинному законодавству.

Нами розроблено модель технологічного парку «Агроекологічний», який може бути заснований в Подільсько-Галицькому регіоні Подільським державним агротехнічним університетом Міністерства аграрної політики України, Тернопільським національним технологічним університетом імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України, ВПНЗ

«Хмельницький економічний університет», підприємства Корпорації «Агропродсервіс» та Корпорації «Сварог Вест Груп» за ініціативою приватного підприємства «Інститут економіки, технологій і підприємництва» (рис.1).

Рис.1. Структура інноваційного регіонального технопарку

Джерело: власна розробка

Місією Технопарку є:

- сприяння інноваційному шляху розвитку регіону та країни в цілому;
- екологізація виробництва, продукції і території;
- енергозбереження та альтернативна енергетика;
- забезпечення можливостей для зростання людського капіталу та культивування бізнес-цінностей через розвиток інфраструктури й надання власних послуг;

- створення мережі партнерів для розвитку інноваційних формувань, росту інноваційної активності й інноваційної привабливості екологічнобезпечної продукції і сільських територій та інших пріоритетних напрямків Технопарку.

Унікальність і перспективність технопарку «Агроекологія» визначається тим, що це перший в Україні технопарк, пріоритетним напрямком якого є впровадження до виробництва екологічнобезпечної продукції і сталого розвитку сільських територій.

Стратегічна мета діяльності Технопарку «Агроекологічний» — екологізація аграрного виробництва і сільських територій, створення ринку конкурентоспроможної екологічнобезпечної аграрної продукції, зокрема продукції дитячого харчування, інтеграція його до глобального міжнародного простору.

Важливою основою для досягнення цієї мети є те, що у складі засновників та Учасників Технопарку — пропонується університети та галузеві науково-дослідні інститути, високотехнологічні виробничі об'єднання, що мають достатній науковий потенціал, матеріально-технологічну базу, кадрове забезпечення та певний досвід у виробництві конкурентоспроможної аграрної продукції.

В запропонованій моделі Технопарк є добровільним об'єднанням юридичних осіб — суб'єктів підприємницької, наукової, науково-технічної діяльності (далі — Учасники), без обмежень форм власності та представляє собою інноваційну структуру у вигляді групи юридичних осіб, що діють без створення юридичної особи на основі Угоди про спільну діяльність.

Діяльність Технопарку стосовно виконання інвестиційних та інноваційних проектів, виробничого впровадження науковмісних розробок, високих технологій та конкурентної продукції на всіх стадіях процесу «дослідження-виробництво-реалізація» здійснюється згідно до чинного законодавства України, нормативних актів Кабінету Міністрів України та Угоди про спільну діяльність.

Взаємовідносини між Учасниками та Технопарком, а також між Учасниками при виконанні інноваційних та інвестиційних проектів та іншої діяльності визначаються додатковими угодами.

Для виконання своїх функцій Технопарк може створювати спеціальні структурні підрозділи, а також відкривати окремі, в тому числі спеціальні, рахунки, передбачені чинним законодавством.

Учасниками Технопарку є організації, підприємства та установи незалежно від форми власності, що підписали між собою Угоду про спільну діяльність.

Склад Учасників протягом діяльності та розвитку Технопарку може змінюватись. Заявку про вступ до Учасників Технопарку може надати будь-яка організація, та її прохання повинно бути розглянутим.

Рішення про зміну в складі Технопарку приймає його Науково-Технічна Рада за рекомендацією Наглядової Ради Керуючого органу Технопарк.

Згідно до закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності технологічних парків» право на виконання інноваційних проектів в умовах спеціального режиму діяльності мають Технопарк, його Учасники, дочірні та спільні підприємства, що засновані Технопарком для виконання цих проектів.

Для організацій та підприємств, що не входять до складу Технопарку, також є можливість користуватись спеціальним режимом інвестиційної діяльності шляхом створення спільного підприємства за участю Технопарку. Таке спільне підприємство отримує статус Учасника Технопарку та може здійснювати інноваційні проекти самостійно.

Для цього Технопарк приймає на роботу відповідних фахівців, закуповує чи орендує необхідне обладнання та матеріали. У разі необхідності підприємство може створити для виконання проекту дочірнє підприємство.

Технопарк є організація, що відкрита для прийому нових членів та співробітництва в нових галузях.

Учасником може стати організація будь-якої форми власності та будь-якої організаційної структури. Головне — наявність інноваційних проектів, що відповідають пріоритетним напрямкам діяльності Технопарку. Рішення про зміни у складі Технопарку шляхом включення в його склад нових учасників (або вибуття зі складу) приймає Президент Технопарку за рекомендацією Науково-технічної Ради.

Організація, що має намір стати Учасником Технопарку, звертається до його керівництва із заявою. Надана заява розглядається Науково-технічною Радою технопарку протягом 45 днів з моменту подання.

Організація-кандидат стає учасником після підписання Засновницької угоди про взаємовідносини та надання Технопарком відповідних послуг.

Для координації спільної науково-технічної діяльності учасників технологічного парку розробляється відповідне Положення, згідно з яким створюється науково-технічна рада, яка є колегіальним спеціалізованим дорадчим органом управління науково-технічним розвитком технологічного парку.

Науково-технічна рада Технопарку приймає рекомендації з основних питань його діяльності та розвитку, входження нових організацій до складу Технопарку і виходу з нього, готує рекомендації щодо використання централізованого фонду розвитку Технопарку, розглядає пропозиції про прийом для подальшої реєстрації проектів та інші питання. До складу НТР входять спеціалісти та науковці — представники Учасників Технопарку, члени дирекції Технопарку, а також представники організацій, що співпрацюють з Технопарком. Рада Технопарку збирається за необхідністю, але не менше ніж двічі на рік, і може приймати рішення, якщо на засіданні присутні не менше половини від його складу. Рекомендації Ради, в тому числі стосовно її персонального складу, затверджуються Президентом Технопарку, після чого вони є обов'язковими для виконання всіма його Учасниками.

Згідно затвердженого Положення Рада виконує наступні функції:

- визначає перспективні напрями науково-технічного і економічного розвитку технологічного парку та рекомендації щодо зв'язків з партнерами в Україні та за її межами;
- формує напрями та програму дій в науковій, технічній, виробничій і соціально-економічній сферах;
- координує спільну діяльність учасників технологічного парку в рамках єдиного інноваційного процесу зі створення, виробництва та реалізації високотехнологічної наукоємної продукції;
- організує вивчення та аналіз досягнень зарубіжної науки і техніки, патентів, стандартів, оцінює науково-технічний рівень розробок відповідно до профілю діяльності технологічного парку;
- здійснює експертизу науково-технічних та соціально-економічних програм і проектів, які пропонуються для впровадження технологічним парком та дає рекомендації стосовно їх реалізації;
- розглядає звіти керівників програм і проектів, узгоджує рішення щодо термінів виконання, обсягів робіт, необхідних ресурсів та показників;
- здійснює оцінку конкурентоспроможності та експортних можливостей учасників технологічного парку;
- готує проекти технологічного парку та подає їх на затвердження Керівного органу технологічного парку;
- розглядає пропозиції учасників технологічного парку щодо розробки нових інноваційних проектів;
- розробляє пропозиції щодо вдосконалення структури технологічного парку, зміни його статуту та організації діяльності;
- організує наукові та науково-практичні конференції, семінари та наради з проблем, що вирішуються в технологічному парку;
- розглядає заяви про вступ до складу учасників технологічному парку;
- Готує рекомендації щодо використання централізованого фонду технологічного парку;
- виконує інші завдання, передбачені чинним законодавством України, документами, що регулюють діяльність технологічному парку, локальними документами Керівного органу технологічному парку тощо.

Рада розробляє рекомендації для учасників та керівного органу технопарку, які затверджуються Президентом технопарку, в тому числі стосовно її персонального складу, використання технологій у виробництві та переробці продукції, підготовки та перепідготовки кадрів.

До складу Ради входять представники Керівного органу технологічного парку, спеціалісти та науковці — представники Учасників технологічного парку. До складу Ради

можуть також входити представники організацій, що співпрацюють з технологічним парком, відповідальні працівники міністерств і відомств, НАН України, вищих учбових закладів, адміністрацій різних рівнів. Склад Ради визначається на Зборах Учасників технологічного парку та затверджується Президентом технологічного парку. Структура та склад Ради можуть змінюватись.

Раду очолює Голова Науково-технічної Ради технологічного парку, яким за посадою є Президент технологічного парку. Для поточного керівництва роботою Ради і оперативного вирішення окремих питань Рада може створювати бюро та секції. Організаційне забезпечення діяльності Ради покладається на Керівний орган технологічного парку.

1. Структура Ради:

- голова Ради;
- заступник Голови Ради;
- відповідальний секретар Ради;
- члени Ради — представники Керівного органу, учасники технологічного парку, представники організацій, що співпрацюють з технологічним парком, відповідальні працівники міністерств і відомств, НАН України, вищих навчальних закладів, адміністрацій різних рівнів тощо.

2. Основною формою діяльності Ради є засідання, які проводяться за потребою, але не менше ніж двічі на рік. Засідання Ради є правомочним у разі присутності більше половини її членів. Плани роботи Ради формуються згідно з пропозиціями членів Ради або структурних підрозділів (бюро, секцій).

3. Зняття питань з розгляду або включення додаткових питань здійснюється за рішенням Голови Ради на підставі аргументованої доповідної записки членів Ради або структурних підрозділів.

4. Прийняті на засіданні Ради рішення оформлюються протоколом, який підписується Головою Ради та відповідальним секретарем Ради.

5. Відповідальний секретар Ради проводить поточну організаційну роботу, яка забезпечує планомірну діяльність Ради, формує план роботи та здійснює контроль за його виконанням, формує порядок денний, готує матеріали до засідання Ради та проекти рішень, веде протокол засідання, забезпечує розповсюдження прийнятих рішень членам Ради, а в разі необхідності — структурним підрозділам.

6. Рішення Ради вважаються прийнятими, якщо за них проголосувала більшість членів, які взяли участь у засіданні. В разі рівної кількості голосів голос Голови є вирішальним. Допускається прийняття рішень методом опитування. В цьому випадку проект рішення розсилається учасникам, які повинні письмово повідомити свою думку. Рішення методом опитування вважається прийнятим, якщо за нього висловились більшість членів Ради.

7. Доповіді, які заслуховуються на засіданнях Ради, з визначенням завдання, основних шляхів його вирішення та висновками, надаються доповідачем відповідальному секретарю не пізніше як за 10 днів до її розгляду на засіданні Ради згідно з планом роботи Ради. Одночасно з доповіддю подаються тези доповіді та проект рішення Ради щодо порушеного в доповіді питання.

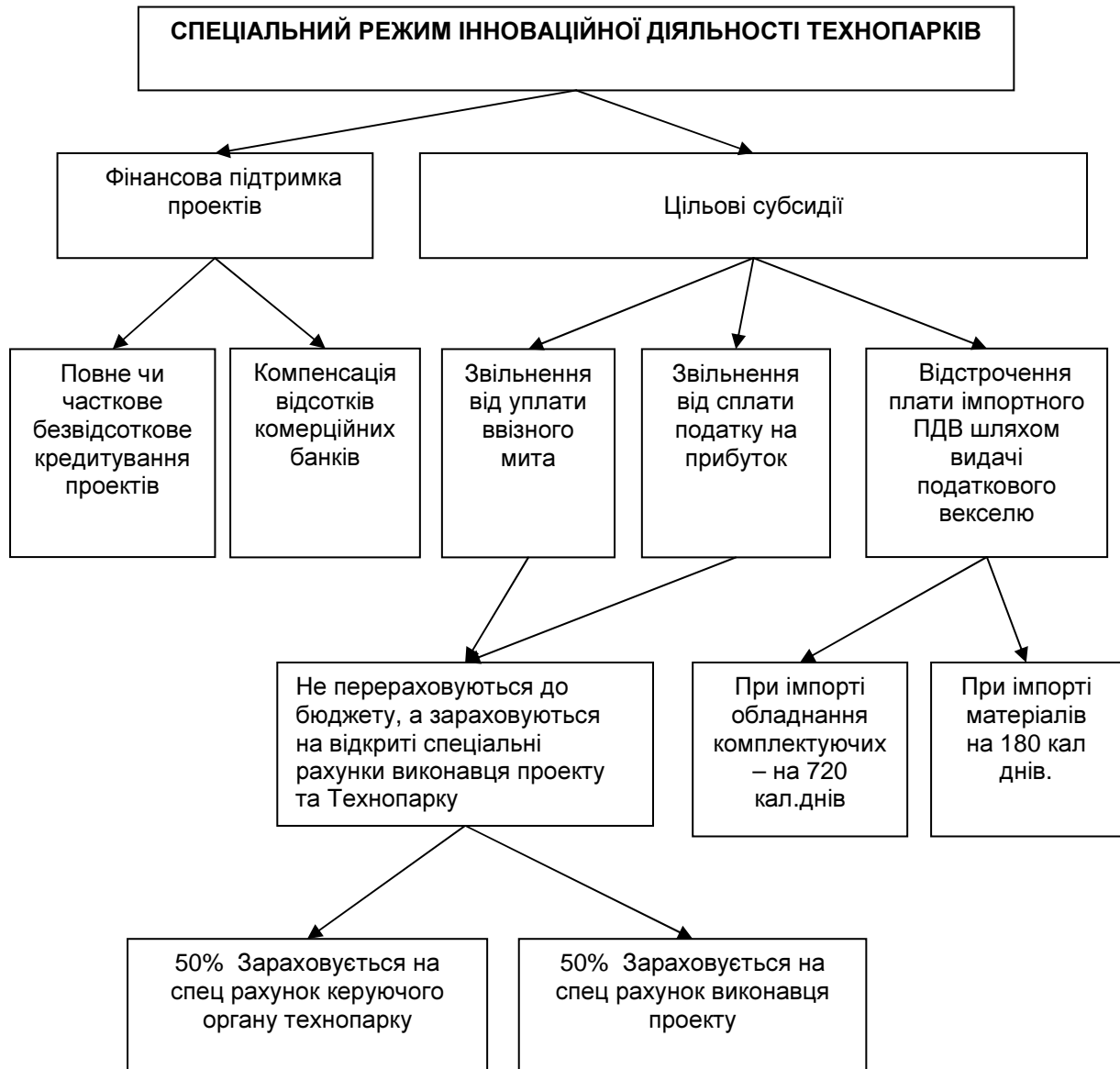
8. На засіданні Ради, крім її членів, можуть бути присутні запрошені зацікавлені фахівці профільних міністерств та відомств, а також представники підприємств, установ та організацій, вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ тощо.

9. Про дату та час засідання Ради, порядок денний, доповідачів та співдоповідачів члени Ради сповіщаються персонально не пізніше ніж за 5 днів до засідання.

Державне сприяння інноваційній діяльності технопарків здійснюється шляхом державної фінансової підтримки та цільового субсидування проектів технопарків.

Закон України № 991-XIV від 16 липня 1999 року із змінами до Закону та Постанови Кабінету Міністрів України передбачають встановлення податкових пільг та цільового субсидування (рис. 2).

Крім того, проекти Технопарку є пріоритетними для залучення коштів Української державної інноваційної компанії та її регіональних відділень. Технопаркам надається право нараховувати прискорену амортизацію — щорічно 20% — по основних фондах груп 3 та 4. при цьому амортизація основних фондів 3-ї групи повинна проводитись доти, доки балансова вартість групи не становитиме нульового значення.

Рис. 2. Спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків

Джерело: власна розробка

Розрахунки по експортно-імпортних операціях, що здійснюються при виконанні інноваційних проектів проводяться в строк до 150 календарних днів. Для реалізації проектів технопарків щорічно в бюджеті країни згідно до бюджетної програми підтримки діяльності технопарків виділяються зазначені кошти, що спрямовуються на:

- Повне чи часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) проектів технологічних парків;

- Повну чи часткову компенсацію відсотків фінансово-кредитним організаціям за кредитування проектів технологічних парків, що були сплачені виконавцями проектів.

Окрім цього, для реалізації інноваційних проектів технологічним паркам, їх учасникам та спільним підприємствам, що здійснюють проекти технологічних парків, державою надаються цільові субсидії у вигляді:

- Звільнення від ввізного мита при ввозі до України для реалізації проектів технологічних парків нового обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, об'єктів інтелектуальної власності, що не виробляються в Україні.

- Видачі податкового векселя на суму імпортного ПДВ.

• Перерахування податку на прибуток на спеціальний рахунок Технопарку для цільового використання (80% йде на науково-дослідницьку діяльність, 20% — на виплату відсотків по кредитах).

- Інвестиції з-за рубежу на 5 років звільнюються від ввізного мита та ввізного ПДВ.
- Прибуток звільнюється від податкообкладання на 3 роки на 100% та ще на 3 роки на 50%.
- Залучені інвестиції виводяться зі складу валового прибутку.
- На період освоєння земельної ділянки проект звільнюється від плати за землю.
- Кошти, що поступили в іноземній валюті від реалізації продукції (продаж товарів, виконання робіт, надання послуг) Технопарком, Учасниками та СП не підлягають обов'язковому продажу. Спеціальний режим інноваційної діяльності вводиться для технопарку строком на 5 років та діє у випадку реалізації проектів технологічного парку.

Висновки з даного дослідження. Для здійснення в сільському господарстві позитивних економічних, соціальних і екологічних зрушень, забезпечення ефективного функціонування суб'єктів аграрної сфери і розвитку сільських територій необхідно створити інноваційний технологічний парк і відповідні умови та механізми його функціонування.

Технопарк є ефективною формою зближення науки та виробництва, де зосереджуються висококваліфіковані кадри різних спеціальностей, унікальне устаткування, обчислювальні центри, лабораторії, що дає змогу проводити дослідження і наукові експерименти; створюються нові, наукомісткі виробництва, що відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства.

Література

1. Антипов І.В. Інноваційний розвиток національної економіки в контексті створення інноваційних інфраструктур в освітній галузі / І.В. Антипов // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2010. – Випуск 148. – С. 1-8.
2. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. – К. : КНЕУ, 2003. –118 с.
3. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки : монографія / С.А. Володін. – К. : Вид-во МАУП, 2006. – 400 с.
4. Володін С.А. Інноваційна модель функціонування та розвитку аграрної науки в ринкових умовах / С.А. Володін. – К. : Дія, 2006. – 260 с.
5. Мазур А.А. Современные инновационные структуры / Мазур А.А., Осадчая Н.В. // Наука та інновації. – 2006. – № 1. – С. 90-96.
6. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. – К. : Прок-Бізнес, 2009. – 70 с.
7. Продіус О.І. Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи / О.І. Продіус // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №1. – Т. 1. – С. 106-109.
8. Системы Технопарков в Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nsc.ru/tpark/analytic/eurotpark.htm>.
9. Технологічні парки: світовий та український досвід / Під ред. Д.В. Табачника. – Київ: ТП ІЕЗ, 2004. – 48 с.
10. Технопарки: погляди на Фінляндію – реалізуємо в Петербурзі [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://europespb.org/modules.php?name=News&file=view&news_id=5499.
11. Чухрай Н.І. Інноваційний розвиток України: основні бар'єри та напрями їх подолання / Н.І. Чухрай // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2008. – № 633. – С. 761-766.
12. Шишкін О. Чи є наука в Україні? | УКРІНФОРМ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/oleg_shishkin_chi_e_nauka_v_ukraini_1835750

References

1. Antypov, I.V. (2010), "Innovative development of the national economy in the context of creation of innovative infrastructure in the education industry", *Zbirnyk naukovykh prats' Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia*, issue 148, pp. 1-8.

2. Antoniuk, L.L., Poruchnyk, A.M., Savchuk, V.S. (2003), *Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii* [Innovation: theory, mechanism design and commercialization], monograph, KNEU, Kiev, Ukraine, 118 p.
3. Volodin, S.A. (2006), *Innovatsiyni rozvytok ahrarnoi nauky* [Innovative development of agricultural science], monograph, Vyd-vo MAUP, Kiev, Ukraine, 400 p.
4. Volodin, S.A. (2006), *Innovatsiina model funktsionuvannia ta rozvytku ahrarnoi nauky v rynkovykh umovakh* [An innovative model of functioning and development of agricultural science in the market conditions], Diia, Kiev, Ukraine, 260 p.
5. Mazur, A.A. and Osadchaia, N.V. (2006), "Modern innovative structure", *Nauka ta innovatsii*. no. 1, pp. 90-96.
6. Mazur O.A. and Shovkaliuk, V.S. (2009), *Tekhnolohichni parky. Svitovyi ta ukraïnskyi dosvid* [Technological Parks. World and Ukrainian experience], Prok-Biznes, Kiev, Ukraine, 70 p.
7. Prodius, O.I. (2010), "Innovative development of industry: realities and prospects", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no.1, vol. 1, pp. 106-109.
8. *Sistemy Tekhnoparkov v Yevrope* [Technoparks system in Europe], available at: <http://nsc.ru/tpark/analytic/eurotpark.htm>.
9. Tabachnyk, D.V. (2004), *Tekhnolohichni parky: svitovyy ta ukraïnskyi dosvid* [Technological Parks: : Global and Ukrainian Experience], TP IEZ, Kiev, Ukraine, 48 p.
10. *Tekhnoparki: smotrim na Finlyandiyyu – realizuyem v Peterburge* [Technoparks: a look at Finland - implement in Petersburg], available at: http://europespb.org/modules.php?name=News&file=view&news_id=5499.
11. Chukhrai, N.I. (2008), "Innovative Development of Ukraine: barriers and directions to overcome them", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, no. 633, pp. 761-766.
12. Shyshkin, A. (2013), Is there science in Ukraine? | UkrInform, available at: http://ukrinform.ua/ukr/news/oleg_shishkin_chi_e_nauka_v_ukraïni_1835750

УДК 330.3: 338.2

Смоленюк Р.П.,
ректор, к.е.н., доцент
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Smoleniuk R.P.,
rector, cand.econ.sc., assoc. prof.,
PIHE "Khmelnytskyi economical University"

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN RESTRUCTURING AGRICULTURE

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення ринкової економіки постає невідкладна об'єктивна необхідність проведення раціональної реструктуризації сільського господарства, яка сприяла б збалансованому розвитку продуктивних сил виробничих відносин відповідно до нової економічної ситуації. Одним із напрямів реструктуризації є перехід сільського господарства на інноваційні засади розвитку. Важливо забезпечити у проведенні аграрних перетворень використання наукових, практичних, управлінських надбань та історичного досвіду попередніх періодів для уникнення помилок при проведенні сучасних радикальних змін.

Інтеграція науки і виробництва є невід'ємним елементом сучасного інноваційного процесу. Активна взаємодія всіх суб'єктів господарювання з науково-дослідними

організаціями різного типу створює умови для ефективної реалізації досягнень науково-технічного прогресу та забезпечення конкурентоспроможності господарських організацій.

Використання новітніх технологій у аграрному секторі економіки, при виробництві нових, зокрема екологічнобезпечних видів продукції створює для аграрних підприємств основу довгострокової конкурентної стратегії, формування і задоволення нових потреб споживачів; підсилює ринкові позиції лідерів світової економіки за рахунок комерційного використання інновацій. В цих умовах зростає попит на наукові розробки, інноваційні програми, що сприяє об'єктивній необхідності появи різноманітних організаційних форм інноваційного підприємництва, які забезпечать цілеспрямованість інтенсивного використання результатів наукових досліджень у аграрному виробництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем, пов'язаних з реструктуризацією та ефективним господарюванням сучасних агроформувань, стало предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених-аграрників, серед яких В.М. Геєць [1], О.І. Дацій [2], І.Г. Кириленко [5], П.М. Макаренко [7], М.Й. Малік [8], П.Т. Саблук [9], О.Г. Шпикуляк [8], В.В. Юрчишин [13] та інші. Ними подаються різні пропозиції щодо варіантів розвитку аграрного сектора, здійснення перебудови аграрно-економічних відносин. Проте багато питань, викликаних негативними наслідками проведених в аграрному секторі країни перетворень, залишаються невирішеними. Особливо важливе значення в проведенні реструктуризації сільського господарства покладається на розвиток інноваційного підприємництва.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва при реструктуризації сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення ефективного розвитку національного господарства України необхідно вийти на правильний шлях його реструктуризації. Як свідчить зарубіжний досвід, таким напрямом є інноваційний. Для інноваційного розвитку характерним є високий рівень розвитку освіти, науки та структур інноваційного підприємництва. Основою інноваційного розвитку є випереджувальні інвестиції, зокрема фінансові, високий рівень фахових знань, широка інформатизація, потужний інтелектуальний потенціал суспільства. В інноваційній економіці активний розвиток отримує підприємство, маркетинг, капіталотворення та глобалізація економіки [3; 7-10].

Для об'єктивного формування інноваційного підприємництва важливо провести дослідження еволюційного процесу становлення і розвитку інноваційної теорії.

Огляд і аналіз економічної літератури засвідчує, щозародження інноваційної теорії відноситься до початку ХХ ст. і відображене в працях західноєвропейських учених. Але питання, пов'язані з науково-технічним прогресом та його впливом на розвиток (трансформацію) суспільства, вивчалися й висвітлювалися в економічних теоріях, починаючи від класиківполітекономії. Про місце науково-технічного прогресу в економічних теоріях свідчить інформація [6] (табл. 1).

Розглянувши економічні теорії в хронологічній послідовності, видно, що лише з 50-х років науково-технічний прогрес розглядається як чинник виробництва разом з капіталом та працею.

Головною постаттю серед фундаторів інноваційних теорій економічного розвитку, безперечно, є австрійський економіст *Йозеф Шумпетер* (1883–1950). Ще в 30-ті роки минулого століття він ввів поняття інновації, трактуючи його, як зміну з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації промисловості [12].

Економічні категорії «інновація», «інноваційний процес» Й. Шумпетер поєднав з теорією довгострокових циклічних коливань — *теорією «довгих хвиль» М.Д. Кондратьєва* (1892—1938) [3]. Для обґрунтування своєї теорії М. Д. Кондратьєв здійснив аналіз статистичних даних 4 провідних капіталістичних країн — Англії, Франції, США, Німеччини [3]. Вивчення цих даних дало Кондратьєву підстави для висновку, що існують цикли економічної кон'юнктури — «довгі хвилі» з середньою тривалістю 54 роки (пожвавлення виробництва, потім його бурхливий підйом, криза перевиробництва, яка переходить у стадію депресії). М. Д. Кондратьєв з'ясував причини знайдених закономірностей (хвильових коливань у виробництві) та помітив, що «довгі хвилі» виникають не від дії чинників економічного розвитку, які визнавалися головними на ті часи. Кондратьєв звернув увагу, що протягом двох десятиріч, які передують підйомові хвилі довгого циклу, спостерігається пожвавлення в галузі

технічних винаходів, а початок підйому збігається з широким застосуванням винаходів у промисловості. Це підтверджувало інноваційну теорію Й. Шумпетера, який побачив можливість подолання кризи та спадів у виробництві за допомогою інноваційного оновлення капіталу завдяки технічним, організаційним, економічним та управлінським нововведенням. Було встановлено, що науково-технічний прогрес є головним чинником історичної трансформації суспільства, еволюції економічної системи, але ця його вирішальна роль в економічному зростанні стала зрозумілою тільки в другій половині ХХ ст.

Таблиця 1

Еволюція розвитку науково-технічного прогресу в економічних теоріях

Авторство	Період (рік)	Місце науково-технічного прогресу в економічній теорії
А. Сміт	(1723–1790)	пов'язував науково-технічний прогрес з характером розвитку і потребами виробництва.
К. Маркс	(1818–1883)	уважав розвиток продуктивних сил базисом, а науково-технічний прогрес надбудою, тобто наслідком, а не причиною розвитку виробництва.
Неокласична школа (В. Джевонс, А. Маршалл, Л. Вальрас)	(1870–1930)	розглядала науково-технічний прогрес як заданий чинник при дослідженні ринкової економічної системи
Кейнсіанська теорія (Джон Кейнс)	(1930 – 1950)	розглядала економічні процеси в короткостроковому періоді, тому науково-технічному прогресові не приділялося достатньої уваги, він перебував у становищі «за інших рівних умов».
представники неокласичного ренесансу — М. Абрамовиц, Р. Солоу, Е. Денісон	Друга половина ХХ ст	довели, що науково-технічний прогрес є основним чинником економічного розвитку ХХ ст. Ці вчені-економісти поклали край ігноруванню науково-технічного прогресу в економічній теорії.
Й. Шумпетер, М.Туган-Барановський, М.Кондратьєв	Період після Другої світової війни	час науково-технічної революції та її впливу на економічний розвиток. Об'єктивні передумови сприяли народженню нового напрямку економічної теорії, спрямованому на вивчення закономірностей науково-технічного прогресу.

Джерело: власна розробка

Аналіз літературних джерел засвідчує, що Й.Шумпетер завершив теорію М.Туган-Барановського про вплив внутрішніх чинників, що визначені технічними змінами в основному капіталі, на економічний розвиток. Тобто, український учений М.Туган-Барановський був основоположником інноваційної теорії економічного розвитку [11]. Основні його положення підтримували такі відомі економісти, як Дж.М.Кейнс та У.Ростоу. Зокрема, У.Ростоу в праці “Теоретики економічного зростання від Давида Юма до нинішніх часів ...” зазначає, що “... в Європі послідовність розвитку ідей економічного зростання та бізнесових циклів така: від Туган-Барановського до Шпітгофа, далі до “Ліги Націй” Хаберлера і за тим “Бізнесові цикли” Шумпетера”. Дж.М.Кейнс також заявляв, що симпатизує школі, представленій такими авторами, як М.Туган-Барановський, Хал, Шпітгоф і Й.Шумпетер.

М.Туган-Барановський у праці “Промислові кризи у сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя” (1894) дослідив різні підходи до пояснення циклічного характеру економічного розвитку і зробив висновок про те, що величина попиту на капітал залежить від стану технічного прогресу.

Узагальнення історичного досвіду різних країн доводить, що спрямованість суспільства на досягнення науково-технічного прогресу сприяє розвитку економіки країни.

М. Портер виділив 4 стадії конкурентного розвитку країни: стадія розвитку на основі чинників виробництва; стадія інвестиційного розвитку; стадія інноваційного розвитку; стадія розвитку на основі добробуту [6].

На підставі розглянутого розподілу можна виокремити такі структурні джерела економічного розвитку країни:

- 1) чинники виробництва;

- 2) інвестиції;
- 3) інноваційна діяльність.

Кожна країна одночасно використовує всі джерела розвитку. Вже на початку XXI ст. розвиток науки і техніки став не метою, а засобом соціально-економічного розвитку країн.

Сучасна ринкова модель економіки базується на інноваційному типі розвитку, для якої характерні: інтелектуалізація виробничої діяльності; використання високих інформаційних технологій; екологічність; творчість кадрів; добробут населення.

Результатом інноваційної діяльності є *інтелектуальний продукт*, без якого неможливо створити конкурентоспроможне виробництво та продукцію. Тому найважливішою економічною метою передових країн є підтримання здатності національної економіки до інноваційного розвитку й ефективного використання найновіших технологій. Провідну роль в цьому відіграють *організаційні структури інноваційного підприємництва*.

Організаційні структури інноваційної діяльності — це підприємства (організації), що займаються інноваційною діяльністю, науковими дослідженнями, розробленням та реалізацією інновацій.

Усі організаційні структури інноваційної діяльності можна поділити на 3 групи:

1 група — *наукові організації*, що створюють і реалізують інновації;

2 група — *ринкові суб'єкти інноваційної діяльності*, що доопрацьовують, виробляють та реалізують інновації;

3 група — *організаційні структури інтеграції науки та виробництва*, що скорочують період від виникнення ідеї до її практичного використання.

З метою забезпечення об'єктивного підходу до обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва при реструктуризації сільського господарства передусім важливо дати визначення основним категоріям і поняттям інноватики: «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний продукт», «інноваційна продукція», «інноваційний проект», «інноваційне підприємство».

Законодавчо визначено [4], що:

- інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;

- інноваційна діяльність - це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг;

- інноваційний продукт - це результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом;

- інноваційна продукція - це нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим цим Законом;

- інноваційний проект - це комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції;

- інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – це підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Об'єктами інноваційної діяльності є: інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти. При цьому інноваційним визнається такий проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, та на який центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, видано суб'єкту інноваційної діяльності свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту, яке є чинним протягом семи років від дати його видачі.

Інноваційною може бути визнана продукція, яка є результатом виконання інноваційного проекту; виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

На принципах інтеграції та кооперації розвивається науково-технічне співробітництво з науковими установами, центрами, університетами, інститутами, унаслідок чого виникають нові організаційні форми такої взаємодії. Новоутворені організаційні форми інноваційної діяльності вирішують проблеми принципово нового інноваційного розвитку, пов'язаного з формуванням нових технологічних укладів. Це нові форми управління циклом «наука — технологія — виробництво» [10].

В аграрній сфері доцільно сформувати таку економічну ситуацію, яка сприятиме залученню до нього інвестицій (вітчизняних та іноземних), без яких більшості підприємств зараз не обійтись. З другого боку, у ринкових умовах кредитори і інвестори, в свою чергу, хочуть мати справи тільки з ефективно господарюючими підприємницькими структурами.

У процесах управління, освоєння і дифузії агропромислових інновацій визначну роль відіграють галузеві асоціації (об'єднання). Неабияку роль в активізації наукового етапу інноваційного циклу відіграють дослідницькі асоціації, які мають у своєму складі підрозділи з фундаментальних досліджень проблемно-пошукового характеру. Дослідні асоціації призначені для встановлення тісної взаємодії між академічно-вузівським сектором і агропромисловим виробництвом. У країнах з розвинутою ринковою економікою асоціаціям належить важлива роль у визначенні основних напрямів довгострокового економічного розвитку.

Крім того, розширяють свою діяльність організаційні форми, які існували раніше. Це — консультативно-наукові організації різного типу, які накопичили великий досвід у використанні консультативних методів з будь-якої проблематики підприємств. Існує також ціла низка малих спеціалізованих формувань, які обслуговують усі стадії створення та реалізації програмно-цільових науково дослідних робіт, малі наукоємні венчурні фірми, які можуть створюватися за ініціативою і окремих дослідників або групи спеціалістів для реалізації особистих наукових розробок.

Інтерес до нових форм взаємодії науки і виробництва в усьому світі зумовлений тим, що з їх розвитком пов'язують комплексні вирішення цілого ряду проблем у науково-технічній, соціальній і економічній сферах і насамперед забезпечення конкурентоспроможності виробництва на світових ринках. При створенні інноваційних структур в Україні необхідно враховувати світовий досвід та реальні умови функціонування вітчизняної економіки.

Основні організаційні форми інноваційної діяльності наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Основні організаційні форми інноваційної діяльності

Організаційна форма	Характеристика діяльності
Технопарк	Комплекс підприємств та організацій з визначеними науково-технічними напрямками, що об'єднує дослідження, розробки та виробництво і на основі підприємницької діяльності забезпечує реалізацію високих технологій, виробництва конкурентоспроможної продукції.
Бізнес-інкубатори	Бізнес-інкубатор — організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності
Маркетинго-аналітичні центри	Здійснення всебічної діяльності, пов'язаної з товарною продукцією, з метою досягнення оптимального впливу на споживача для забезпечення максимального споживання за оптимальної ціни та одержання в результаті цього довгострокового прибутку
Дорадчі служби	Дорадництво несе селу нові знання, сучасні технології, ринкові методи господарювання та інформацію, сприяє зменшенню безробіття та активізує потенціал сільських громад.
Венчурні фірми	Венчурні фірми — це здебільшого малі підприємства у новітніх галузях виробництва, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком. які швидко прогресують і в яких відбувається інтенсивна зміна поколінь продуктів і технологій, пов'язаних з базисними інноваціями.

Джерело : власна розробка

Наведені в табл. 2 та інші організаційні форми, що забезпечують розвиток інноваційних процесів, упорядковують цей складний і ризиковий процес, стимулюють його і регулюють на різних ієрархічних рівнях управління — на підприємстві, у корпорації, регіоні, країні в цілому.

Для результативного і ефективного функціонування формувань інноваційного підприємництва останні повинні мати банк інновацій, який повинен постійно поповнюватися за рахунок збору і обробки наукової інформації (ідей, пропозицій, розробок).

Продукція банку інновацій має використовуватися для: експертної оцінки і відбору реальних інновацій до впровадження; складання бізнес-плану і підготовка дрібних інновацій до впровадження; надання інформації суб'єктам господарювання про бізнес-інновації; розробки інвестиційних проектів крупних інновацій; підготовки інноваційно-інвестиційних матеріалів до подальшої практичної реалізації;

Забезпечення економічного зростання в сучасних умовах потребує створення відповідних умов і механізмів, що стимулюватимуть інноваційну діяльність та впровадження її результатів в господарчу практику. До найбільш поширених засобів в цьому напрямку можна віднести й створення технологічних парків.

Технологічний парк України - це здебільшого комплекс підприємств та організацій з визначеними науково-технічними напрямками. Комплекс об'єднує дослідження, розробки та виробництво і на основі підприємницької діяльності забезпечує реалізацію високих технологій, виготовлення конкурентоспроможної продукції [6].

Правові та економічні основи створення та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків регламентуються Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Стосовно технопарків діє спеціальний правовий режим інноваційної діяльності, що передбачає надання державної підтримки для стимулювання діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками їхньої діяльності. Спеціальний режим інвестиційної діяльності передбачено таким чином, що бюджет нічого не втратив, але в той же час бізнес-клімат території технопарку змінився на краще. Тому пільги надаються не конкретно підприємству, а тільки проекту, що передбачає внесок інвестицій, створення робочих місць й таке інше. До спецрежиму може бути внесено новий проект, що відповідає переліку пріоритетних напрямів.

Матеріальною базою інноваційної структури є значна наукова організація з розвиненою виробничою, господарською та соціальною інфраструктурою, об'єкти якої зорієнтовані на розробку і впровадження нових технологій. Виробничі та комерційні відносини між підприємствами технопарку будуються на особливих умовах, що визначаються Статутом або колективним установчим договором. Основне завдання парку - перетворити наукові розробки в товар, у корисну продукцію та вивести її на ринок зусиллями нових чи вже існуючих фірм, у тому числі дрібних та середніх.

Технопарки створюються з метою: інтенсифікації розробок, виробництва і впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції; координації і взаємного погодження дій учасників Технопарку, спрямованих на задоволення потреб внутрішнього ринку та нарощування експортного потенціалу країни; організаційного удосконалення інноваційної діяльності та комерційного трансферу науково-технічних розробок; залучення внутрішніх та іноземних інвестицій для вирішення завдань, що стоять перед Технопарком; створення сприятливих умов становлення та розвитку малих і середніх інноваційних підприємств, що працюють в науково-технічному середовищі, в тому числі шляхом організації бізнес-інкубатора в межах Технопарку; організації виробництва та широкого використання інноваційних продуктів Технопарку; створення нових і збереження існуючих робочих місць; іншої діяльності, що не суперечить чинному законодавству.

Специфічним структурним підрозділом, який може належати до складу технопарку, є технологічний інкубатор (бізнес-інкубатор). Головними цілями створення технологічного інкубатора є: сприяння розробці продукції, заснованої на новітніх технологіях відповідно до профілю технологічного парку; підтримка продуктивних і процесорних інновацій; економічне пожвавлення регіонів; створення робочих місць чи завантаження існуючих; залучення виробничих потужностей, які не використовуються.

Технологічний інкубатор (інкубатор інноваційних підприємств) виконує функції, які забезпечують створення в технопарку підприємств малого і середнього інноваційного бізнесу (у тому числі приватного), надання їм допомоги в найважчі перші 2-3 роки існування до початку їхнього самостійного функціонування на ринку [6].

Значного розвитку за останні роки набуває дорадницька діяльність. Найбільшого поширення вона отримала в сільському господарстві. Це пов'язано з тим, що в умовах переходу аграрного сектора до ринкової економіки, реформування земельних відносин і відносин власності відбувається процес перетворення підприємств у все більш складні системи організації сільськогосподарського виробництва, матеріально-технічного та фінансово-кредитного забезпечення, які підвищують вимоги до методів управління. Для забезпечення управління такими системами необхідні нові методи, які відповідали б складності зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємств. У зв'язку з цим значно зростає потреба в інформаційно-дорадницькому обслуговуванні аграрного виробництва.

Об'єктивна необхідність запровадження аграрного дорадництва пов'язана також із кризовою ситуацією в сільському господарстві. Дослідженням виявлено, що найбільш суттєвими причинами його занепаду стали: деформація структури аграрного виробництва, знищення тваринницької галузі, зниження родючості земель, катастрофічне падіння виробництва продукції, детехнологізація і деіндустріалізація аграрного сектору, а також занедбання соціального розвитку села. Крім того, на стан сільськогосподарського виробництва негативно впливає погіршення екологічного стану країни, яке виражається: стабільним зростанням техногенного навантаження на оточуюче природне середовище; неухильною деградацією ґрунтів (вітровою, водною, механічною).

Вихід з кризової ситуації і подальший розвиток аграрного сектора економіки залежить від двох визначальних факторів – підтримки сільського господарства з боку держави та прагнення галузі використовувати науково-технічні досягнення через систему дорадництва.

Сільське господарство має розвиватися на засадах науково-технічного прогресу, широкого використання інновацій, на основі екологічних технологій, які забезпечують відновлення родючості ґрунтів, високу продуктивність галузі, виробництво екологічнобезпечної продукції.

У червні 2004 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», який вступив в дію з 1 січня 2005 року. Однак, реалізація положень цього закону здійснюється досить мляво. Серед причин: нерозуміння сутності дорадчої діяльності, неоднозначне трактування положень закону різними інституціями, покликаними реалізовувати його, включаючи органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, відсутність «сигналу» для останніх від центральних органів влади про підтримку цього виду діяльності, насамперед – фінансову.

Практика показує, що система сільськогосподарського дорадництва в Україні проходить складний шлях становлення: позбавлене колишньою командно-управлінською плановою системою господарювання розуміння того, що дорадництво несе селу нові знання, сучасні технології, ринкові методи господарювання та інформацію, сприяє зменшенню безробіття та активізує потенціал сільських громад, повертається досить повільно. Немає в населення переконаності в тому, що у жодній країні сільське господарство не змогло б розвиватися ефективно, динамічно без дорадчих служб, а дорадчі служби у жодній країні не можуть працювати і розвиватися без державної підтримки.

Дорадництво - це складний комплекс людських знань, пов'язаних із науковим пошуком, проведенням досліджень, експериментів з метою розширення наявних та отримання нових знань, перевірки наукових гіпотез, встановлення закономірностей у важливій сфері людської діяльності, наукових узагальнень, наукового обґрунтування проектів. Дорадництво ґрунтується на науковій організації праці, системному аналізі, науково обґрунтованих методах прийняття рішень.

За останній час в Україні особливого значення набуває дорадництво з питань антикризового управління підприємствами, Це пов'язано з тим, що сьогодні в Україні простежуються дуже великі господарські труднощі. Падіння виробництва, неплатежі в багатьох ланках економіки, розпад економічних зв'язків між регіонами, інфляція, хоча і стримувана, великий бюджетний дефіцит, незадовільна законодавча основа бізнесу — ці та багато інших факторів визначають ті складнощі, які постають перед підприємством і дуже йому заважають у правильній орієнтації на ринку. Допомога управлінців-дорадників усе частіше стає просто необхідною. Дорадники з управління потрібні для того, щоб ліквідувати непорозуміння, які виникли у процесі підготовки, прийняття і практичної реалізації найбільш важливих управлінських рішень.

Загальна структура управлінського дорадництва представлено на рис. 1.

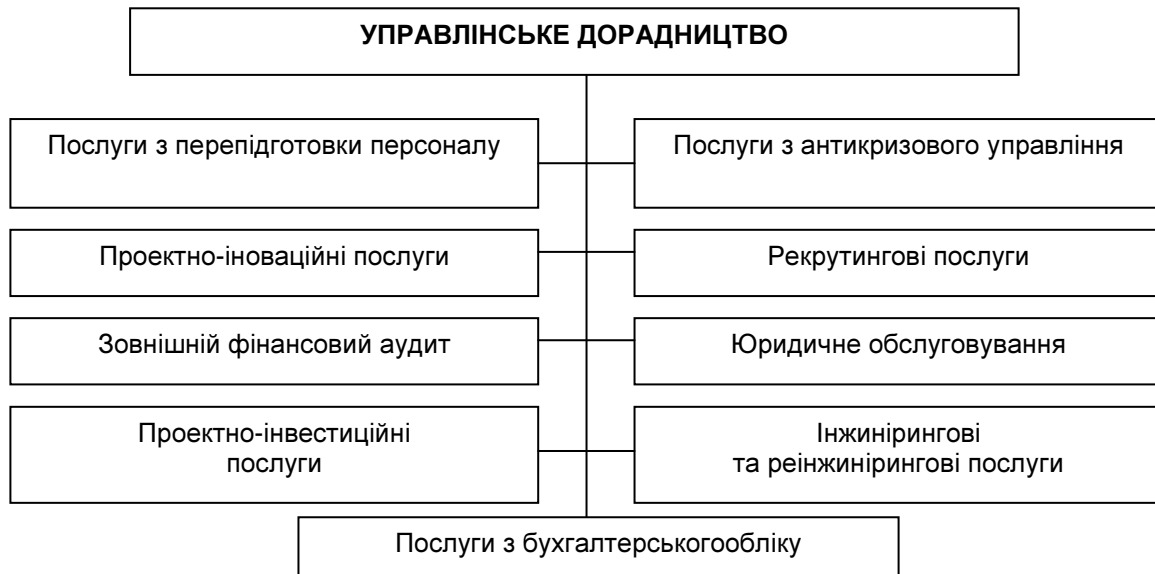

Рис. 1. Сфери управлінського дорадництва

Джерело: власна розробка

Серед численних сфер, у яких можна одержати дорадницькі послуги, три найбільш близькі до управлінського дорадництва: з інженерно-технічних питань, з юридичних проблем і з бухгалтерського обліку та аудиту.

Дорадники з інженерно-технічних питань (інженери-дорадники) надають послуги з питань організації й управління, особливо в таких галузях, як організація виробництва і контроль над виробничим процесом, управління якістю, матеріально-технічне забезпечення, аналіз технічного здійснення проекту, проектування нового виробництва або розробка, здійснення і контроль проекту. З іншого боку, дорадники з управління виробництвом з інженерно-технічною освітою можуть вирішувати різноманітні завдання підвищення продуктивності й ефективності виробництва, що має як управлінський, так і технологічний характер.

У зв'язку з упровадженням комп'ютерної, а також, усе більше, мікропроцесорної технології в процеси управління виробництвом ці нові технічні розробки дедалі більше впливають на обсяг послуг, що потребують дорадників з питань управління і розширюють сферу їх співробітництва з дорадниками з інженерно-технічних питань.

Багато роботи припадає на **дорадників з юридичних питань**. Різноманітний вплив юридичних питань на бізнес і управління в Україні істотно зростає. У будь-який момент може знадобитися кваліфікована нарада з питань права, що регулює діяльність компанії, трудового законодавства, законів про оподаткування, цивільного права й інших спеціальних галузей законодавчої діяльності. Юридичні рекомендації надзвичайно важливі в міжнародних справах, наприклад відносно до законодавчих вимог країни перебування стосовно здійснення ділової діяльності, у різноманітних відносинах між персоналом і адміністрацією.

Особливо важливі в Україні **дорадники з питань бухгалтерського обліку й аудиту**. Вплив їх на процес управління фірмою неоднозначний. Можна сумніватися в тому, що проведення перевірки у вузькому змісті цього слова (тобто перевірка і підтвердження бухгалтерських рахунків і фінансових звітів) є дорадництвом. Проте, якщо незалежний аудитор дає оцінку щодо стану ведення бухгалтерського обліку, проблем у сфері методології, що спричинилися до перекручування зовнішньої звітності, щодо можливих штрафних санкцій з боку фіскальних і податкових органів і, найголовніше, пропонує рекомендації з удосконалення роботи (а це саме те, що все частіше потрібно від нього у нас і в багатьох країнах), він діє як дорадник, незалежно від того, називає він себе так чи ні. До того ж слід зазначити, що недостовірний бухгалтерський облік спотворює інформацію, необхідну для прийняття правильного управлінського рішення, а порушення вимог податкового обліку може призвести в майбутньому до достатньо серйозних фінансових труднощів. Тому дуже часто бухгалтерські перевірки із залученням незалежних дорадників підготовлюють ґрунт для важливих проектів з управлінського дорадництва, для рішень про

інвестування в підприємство, контролю за здійсненням реалізованого проекту.

Попит на управлінське дорадництво в тому або іншому регіоні відбиває рівень його індустріалізації й економічного розвитку. Серед цих чинників важливі потреби в ефективності та більш високих стандартах функціонування: там, де немає конкуренції й обставин, що потребують підвищення ефективності, немає можливостей для одержання і розробки завдань з дорадництва.

Загально визнано, що особливою сферою управління є **управління кадрами**, яке насамперед пов'язане з питаннями культури і загальнолюдських цінностей. Після тривалого періоду достатньо скромного інтересу до питань управління людськими ресурсами, наша країна вступила в етап, коли роль управління персоналом різко підвищилася, виникли нові вимоги в цій галузі і виробляються нові, більш сучасні підходи. Це створює безліч додаткових можливостей для дорадників з управління людськими ресурсами, зокрема для їх розвитку.

На передній план в Україні також виходить дорадництво з **управління маркетингом**. Дорадництво з питань діяльності клієнта в галузі маркетингу має не лише першорядне значення, але й істотні особливості. Саме в цій галузі фірма вступає в контакт із зовнішніми об'єктами (конкурентами, клієнтами), що існують незалежно від неї. Тому її виживання залежить від того, наскільки добре фірма спроможна пристосовуватися до умов ринку, що швидко змінюються, на які впливає діяльність таких об'єктів.

Останнім часом особливого значення набуває дорадництво з питань застосування ЕОМ в управлінні. Розвиток програмного забезпечення для ЕОМ розширив сферу його застосування — від наукових досліджень до використання у виробництві.

Специфічною сферою управлінського дорадництва, що енергійно розвивається, є дорадництво з питань управління малими підприємствами. Залучення дорадників до управління малими підприємствами є новою тенденцією в діловому світі. Підтримувати ділову активність практично в усьому світі стає з кожним роком все складніше. Тож, необхідність у дорадницькій допомозі ззовні постійно зростає.

Необхідно зауважити, що в Україні розвиваються й інші напрямки управлінського дорадництва, у тому числі достатньо специфічні, що відбивають особливості українських реалій, наприклад дорадництво з питань організації управління безпекою підприємств і організацій, дорадництво у системі антикризового управління, управлінське дорадництво з питань поточного і перспективного планування ринкової діяльності підприємств, дорадництво у сфері фінансового менеджменту, дорадництво з проблем удосконалення управління людськими ресурсами, взаємодія і взаємозалежність внутрішнього і зовнішнього аудиту підприємств і управлінського дорадництва та ін. Таким чином, становлення управлінського дорадництва в Україні має для її економіки дуже важливе значення і є показником долучення менеджменту до світових стандартів.

У даний час фахове управлінське дорадництво через низку об'єктивних причин організоване в нашій країні не на досить високому рівні. Лише окремі керівники підприємств усвідомили повною мірою необхідність використання незалежних управлінських дорадників. У цілому практика управлінського дорадництва ще не одержала достатнього поширення. Але все говорить за те, що в даній галузі дорадництва існують величезні перспективи для розвитку, тому що попит на послуги дорадників з управління зростає в найрізноманітніших сферах діяльності.

Про величезну роль **антикризового управлінського дорадництва** свідчить досвід українських підприємств. Кризовий стан багатьох із них зумовлений, як правило, нестачею оборотного капіталу, кризою неплатежів, необхідністю вдаватися до дорогих позик, що веде до зростання заборгованості. Дорадники з управління, у першу чергу, прагнуть розібратися у факторах, що спричинили появу боргів. Зауважимо, що, здійснюючи подібну роботу, дорадницькі фірми покращують фінансові позиції клієнта і, тим самим, створюють для нього можливості здійснення першочергових витрат, включаючи й оплату послуг дорадника.

Однією з найбільш ефективних інновацій в управлінському дорадництві за останні роки став **реінжиніринг**. Сьогодні він вже широко використовується в різних країнах світу.

Антикризове управління не може мати іншої основи, окрім як пошук та активне використання форм, методів, прийомів, сфер бізнесу, оскільки попередні підходи себе вже вичерпали. Безсумнівний пріоритет серед інструментів антикризового управління має реінжиніринг.

Реінжиніринг звичайно уявляють як фундаментальне переосмислення і радикальну

перебудову бізнесу з метою покращення таких важливих показників, як собівартість, якість, рівень сервісу, швидкість функціонування, фінанси, маркетинг і збут, побудова інформаційних систем.

У реінжинірингу, зазвичай, виділяють два суттєво відмінні види діяльності: кризовий реінжиніринг, де йдеться про рішення кризових проблем організації, коли справи кепські і потрібний комплекс заходів, що дозволив би їх покращити, і реінжиніринг розвитку, який застосовують тоді, коли справи в організації йдуть непогано, але погіршилась динаміка розвитку.

Для більшості українських аграрних підприємств найбільш актуальним сьогодні є антикризовий реінжиніринг, оскільки вони опинилися перед проблемою виживання. Але головний потенціал цього управлінського інструменту — виступати основним фактором успішного і стабільного розвитку робить його важливим в антикризовому менеджменті. Однією з найбільш суттєвих переваг реінжинірингу є спроможність сприяти швидкій зміні в бізнесі, що забезпечує можливість не лише зберегти місце на ринку, але й добитися у стислий термін крутого зламу, надійного фінансового становища, отримати високий суспільний імідж. Досвід підтверджує, що реінжиніринг забезпечує не лише значне зниження витрат, але і скорочення терміну роботи і підвищення її якості. Він допомагає суттєво збільшити якість роботи в усіх основних сферах життєдіяльності підприємства.

Світовий досвід свідчить, що важливу роль у трансформації господарського механізму, інтенсивності його структурної перебудови відіграють малі організаційні форми: венчурні (ризикові) фірми, фірми «спін-офф» (фірми-«паростки»), інвестиційні фонди (венчурне фінансування). Слово «venture» в перекладі з англійської означає ризикове підприємництво, але багатообіцяюче.

Отже, венчурне підприємництво — це ризикова діяльність, у процесі якої створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги. Це поєднання двох видів підприємництва: фінансового та інноваційного. Відповідно до цього спеціалізовану діяльність щодо виробництва і просування на ринок нових товарів ведуть підприємства і фонди венчурного капіталу та малі венчурні фірми [6].

Малі венчурні підприємства спеціалізуються у сферах наукових досліджень, розробок, впровадження інновацій, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком. Малі фірми часто створюються під одну ідею, але успіх базисних інновацій ніколи не гарантований і має ймовірнісний характер. У випадку невдачі фірму чекає неминучий крах. Конкуренція примушує венчурні фірми максимально скорочувати терміни науково-дослідних розробок, інтенсивно впроваджувати новачі у виробництво.

Малі фірми створюються і на великих підприємствах під новації й орієнтованих на її реалізацію, що забезпечує успіх поширення інновацій у виробництві. Причинами такої активності венчурних фірм є такі їх переваги:

- вузька спеціалізація наукових пошуків або розробка невеликого кола технічних ідей;
- концентрація фінансових і матеріально-технічних ресурсів за обраним напрямом дослідження;
- високий рівень мотивації праці кваліфікованих спеціалістів;
- гнучкість і мобільність з урахуванням ринкової кон'юнктури; можливість швидкої переорієнтації на інші напрями;
- відсутність бюрократизму в управлінні, мобільність організаційної структури;
- швидка комерційна реалізація ідеї, технології, винаходу;
- цикл «наука — виробництво» скорочується до мінімуму.

Роль венчурного підприємництва зводиться не тільки до підвищення науково-технічного рівня виробництва, а й до їхнього впливу на динамічність усього господарського комплексу. Венчурні фірми є генераторами нових ідей, на основі яких відбуваються великі науково-технічні прориви.

Досвід економічного розвитку країн підтверджує, що еволюційний процес в економіці здійснюється саме через інновації. Вони тягнуть за собою модернізацію і структурну перебудову всієї економіки. Саме інновації є основним критерієм шляхів розвитку суспільства. Тому країна, що стоїть осторонь «інноваційних змагань», посідає останнє місце в ієрархії розвитку світової спільноти.

Фінансування венчурного підприємництва здійснюється на принципах пайової участі, а кошти фірм венчурного капіталу функціонують як акціонерний капітал. Категорія венчурного

капіталу відображає систему відносин між суб'єктами венчурного підприємництва, що забезпечує аккумуляцію вільних коштів і вкладання їх в інноваційні проекти з метою дослідження, освоєння та комерціалізації інновацій. Венчурний капітал за своєю природою є капіталом суспільним. Він формується і перерозподіляється за активної участі й підтримки держави та є продуктом перенакопичення. Венчурне фінансування має такі особливості:

- кошти вкладаються у венчурний бізнес без гарантій з боку венчура-фірми;
- кошти надаються на безпроцентній основі, тобто ризиковий капітал розміщується не як кредит, а у вигляді паю в статутний фонд фірми;
- вкладники капіталу вимушені очікувати в середньому від 3 до 5 років, щоб переконатись у перспективності вкладень і до 10 років, щоб отримати прибуток на вкладений капітал;
- інвестори ризикового капіталу прагнуть отримати не підприємницький, а засновницький дохід, який почне приносити підопічна фірма;
- повернення вкладених коштів венчурним фінансистом здійснюється в момент виходу цінних паперів фірми на відкритий ринок і залежно від частки участі в наданні коштів;
- фінансові організації стають співвласниками венчурної фірми, а надані кошти — внесок у статутний фонд підприємства — часткою власних коштів останнього.

Ризиковий капітал надається найчастіше двом категоріям малих фірм — тим, які викуплені у власників (їх називають «бай-аут»), і новим фірмам, заснованим співробітниками відомих наукомістких корпорацій, націлених на реалізацію нових ідей і розробок («спін-оф»). Найважливішою ознакою, за якою класифікуються венчурні фірми, є вид спеціалізації (товарна, ресурсна, технологічна); ступінь охоплення стадій інноваційного циклу «дослідження — впровадження» тощо.

Сучасні венчурні фірми — це гнучкі і мобільні структури, що характеризуються надзвичайно високою активністю, зумовленою залученням висококваліфікованих, талановитих спеціалістів і створенням відповідних стимулів для винахідницької діяльності.

Основними чинниками, які обмежують розвиток венчурного бізнесу на Україні, є: дефіцит фінансових ресурсів, відсутність чіткої інноваційної політики держави, економічна нестабільність, відсутність економічної зацікавленості господарських суб'єктів у нових розробках, інноваціях, відсутність конкуренції науково-технічної продукції на внутрішньому ринку.

Таким чином, формування нової аграрної економіки в Україні необхідно пов'язувати з розвитком наукових технопарків, які є важливим інструментом піднесення сучасного підприємництва. Досвід розвинутих країн світу показує, що інтеграція на рівні регіональних технопарків різних країн є вагомим підставою для системної інтеграції. Розвиток наукових технопарків в Україні з урахуванням такої світової практики дозволить зробити реальні кроки на шляху до євроінтеграції, забезпечити в країні суспільний добробут європейського рівня.

Висновки з даного дослідження. Науково-технічний прогрес розглядається як чинник виробництва разом з капіталом та працею лише з 50-х років ХХ ст. Організаційні структури інноваційної діяльності — це підприємства (організації), що займаються інноваційною діяльністю, науковими дослідженнями, розробленням та реалізацією інновацій. Усі організаційні структури інноваційної діяльності можна поділити на 3 групи: 1 група — наукові організації, що створюють і реалізують інновації; 2 група — ринкові суб'єкти інноваційної діяльності, що доопрацьовують, виробляють та реалізують інновації; 3 група — організаційні структури інтеграції науки та виробництва, що скорочують період від виникнення ідеї до її практичного використання.

Сучасна ринкова модель економіки базується на інноваційному типі розвитку, для якої характерні: інтелектуалізація виробничої діяльності; використання високих інформаційних технологій; екологічність; творчість кадрів; добробут населення.

Інноваційним підприємством визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційна продукція. Воно може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо. Для результативного і ефективного функціонування формувань інноваційного підприємництва останні повинні мати банк інновацій, який повинен постійно поповнюватися за рахунок збору і обробки наукової інформації (ідей, пропозицій, розробок).

Технопарки організуються з метою: інтенсифікації розробок, виробництва і впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції; створення сприятливих умов

становлення та розвитку малих і середніх інноваційних підприємств, що працюють в науково-технічному середовищі, в тому числі шляхом організації бізнес-інкубатора в межах Технопарку.

Специфічним структурним підрозділом, який може належати до складу технопарку, є технологічний інкубатор (бізнес-інкубатор). Головними цілями створення технологічного інкубатора є: сприяння розробці продукції, заснованої на новітніх технологіях відповідно до профілю технологічного парку; підтримка продуктивних і процесорних інновацій; економічне пожвавлення регіонів; створення робочих місць чи завантаження існуючих; залучення виробничих потужностей, які не використовуються.

Значного розвитку в сільському господарстві набуває дорадницька діяльність, яка несе селу нові знання, сучасні технології, ринкові методи господарювання та інформацію, сприяє зменшенню безробіття та активізує потенціал сільських громад. Сільське господарство має розвиватися на засадах науково-технічного прогресу, широкого використання інновацій, на основі екологічних технологій, які забезпечують відновлення родючості ґрунтів, високу продуктивність галузі, виробництво еколого безпечної продукції.

Доцільно розвивати венчурне підприємництво — ризикову діяльність, яка поєднує два види підприємництва: фінансове та інноваційне у процесі якої створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги.

Література

1. Геєць В.М. Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України / В.М. Геєць // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 11–14.
2. Даций О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Даций. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
3. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н.Д. Кондратьев. – М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2002. – 767 с.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 36, ст.266.
5. Кириленко І.Г. Современные интеграционные процессы в АПК / И.Г. Кириленко // АПК: экономика, управление. – 2002. – № 10. – С. 9–15.
6. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. – К. : Прок-Бізнес, 2009. – 70 с.
7. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
8. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 3–10.
9. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 3–7.
10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / М.В. Стріха, В.С. Шовкалюк, Т.В. Боровіч, Ж.І. Дутчак, А.О. Сєдов. – К. : МОН, 2009. – 30 с.
11. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / М.И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.
12. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
13. Юрчишин В.В. Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізації / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 3–8.

References

1. Heiets, V.M. (2006), "Prospects for agrarian transformations and their impact on the development of the economy of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 11-14.
2. Datsii, O.I. (2004), *Rozvytok innovatsiinoi diialnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy* [The development of innovation activity in agroindustrial production Ukraine], NNTS IAE, Kiev, Ukraine, 428 p.

3. Kondratyev, N.D. (2002), *Bolshiye tsikly konyunktury i teoriya predvideniya. Izbrannyye trudy* [Large cycles conjuncture and theory prediction. Selected Works], ZAO "Izdatel'stvo "Ekonomika", Moscow, Russia, 767 p.
4. The Law of Ukraine "On innovation activity", *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, 2002, no. 36, st. 266.
5. Kirilenko, I.G. (2002), "Modern integration processes in Agribusiness", *APK: ekonomika, upravleniye*, no. 10, pp. 9–15.
6. Mazur, O.A. and Shovkaliuk, V.S. (2009), *Tekhnolohichni parky. Svitovyi ta ukrayinskyi dosvid* [Technological Parks. World and Ukrainian experience], Prok-Biznes, Kiev, Ukraine, 70 p.
7. Makarenko, P.M. (2005), *Modeli ahrarnoi ekonomiky* [Models of agrarian economy], NNTS IAE, Kiev, Ukraine, 682 c.
8. Malik, M.Y. and Shpykuliak, O.H. (2006), "Entrepreneurship development in the agricultural sector of the economy", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 3–10.
9. Sabluk, P.T. (2006), "The establishment of Agrarian Policy in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 3–7.
10. Strikha, M.V., Shovkaliuk, V.S., Borovich, T.V., Dutchak, Zh.I., Siedov, A.O. (2009), *Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010-2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv* [The strategy of innovative development of Ukraine for 2010-2020 in terms of Global Challenges], MON, Kiev, Ukraine, 30 p.
11. Tugan-Baranovskiy, M. (1989), *Sotsialnyye osnovy kooperatsii* [Social bases of cooperation], Ekonomika, Moscow, Russia, 496 p.
12. Shumpeter, Y. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo rozvitiya* [The Theory of Economic Development], Progress, Moscow, Russia, 455 p.
13. Yurchyshyn, V. (2003), "The conceptual foundations of modern agricultural development policy and its implementation", *Ekonomika APK*, no. 8. pp. 3-8.

УДК 330.1:332.6

*Чайківський І.А.,
генеральний директор корпорації «Агропродсервіс»*

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ТА ІНВЕСТИЦІЙ В ІННОВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ТЕХНОПАРКУ

*Chaikivskiy I.A.,
the general director of the corporation "Agroprodservice"*

EXPERT EVALUATION OF INNOVATIVE PROJECTS AND INVESTMENTS IN INNOVATION OF ENTERPRISES OF TECHNOLOGY PARK

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання в Україні зумовлює високу актуальність проблеми досягнення його сталості та темпів. Досвід економічно розвинутих країн переконливо свідчить, що в сучасних умовах зазначені економічні параметри вирішальним чином залежать від масштабів та якісного рівня інвестиційної діяльності, структурно-технологічних змін на основі інновацій. Можна стверджувати, що саме рівень розвитку і динамізм інвестиційно-інноваційних процесів формують в сучасних умовах стратегічну основу сталого економічного зростання.

Успішне функціонування підприємств і досягнення стратегічних переваг в умовах конкуренції значною мірою залежать від результативності їхньої інноваційної діяльності, яка визначається, насамперед, наявністю необхідних внутрішніх і зовнішніх джерел

фінансування інновацій, можливість їхньої швидкої мобілізації, зацікавленістю інвестора в підтримці інноваційного розвитку.

Інвестиційна підтримка інноваційного розвитку підприємств залежить від специфічних особливостей інвестицій, таких, як тривалий період окупності при реалізації інновацій, підвищений ризик реалізації, нерівномірність надходження доходів від здійснення інвестицій. Урахування цих особливостей і зміна умов функціонування підприємств визначають важливість подальшого вдосконалювання принципів, форм, методів і джерел інвестиційної підтримки інноваційної діяльності підприємств. Тому виникає необхідність у формуванні нових наукових підходів до інвестиційної підтримки інновацій і розробки практичних основ для їхньої реалізації, що визначає актуальність теми дисертаційної роботи та її практичну значущість.

Функціонування підприємств в умовах ринку диктує необхідність постійного поновлення продукції, упровадження нових методів управління та сучасних технологій, формування інфраструктури, що відповідає обраному стратегічному напрямку в області інноваційної діяльності. При цьому можливості підприємств у реалізації інновацій істотно розрізняються.

Все це дає підстави розглядати інвестиції та інновації як ключові категорії в системі сучасного розширеного відтворення, як взаємопов'язані процеси: без інвестицій неможливі інновації, а інновації є критерієм ефективності інвестицій; інновації, забезпечуючи підвищення ефективності економіки, розширюють джерела інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в Україні досліджені сучасними вітчизняними економістами. Цим науковим проблемам присвячені праці В.Андрійчука, О.Амоші, Ю.Бажала, В.Базилевича, Л.Безчасного, І.Бланка, А.Гальчинського, А.Гриценка, В.Гейця, А.Задої, Б.Кваснюка, М.Крупки, П.Єщенка, І.Лукінова, П.Саблука, А.Чухна, М.Чумаченка, Ю.Пахомова, А.Пересади та інших вчених. Ці роботи є значним внеском у розвиток економічної теорії.

В той же час, в сучасній українській економічній літературі практично відсутні роботи, в яких би досліджувалися інвестиційно-інноваційні відносини як інтегрована система економічного моделювання, орієнтована на постіндустріальні параметри, критерії та детермінанти. При обґрунтуванні інвестиційних рішень, що мають особливу актуальність, надзвичайно важливими є завдання оцінки ефективності інвестицій в інноваційну діяльність підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методичних підходів до експертної оцінки інноваційних проектів та ефективності інвестицій в інновації технопарку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка будь-якого інноваційного проекту передбачає розв'язання двох взаємозалежних і взаємодоповнюючих методичних завдань: оцінку ефективності інноваційного проекту на стадії вирішення про його фінансування й оцінку ефективності інноваційного проекту за результатами його реалізації. Це необхідно для забезпечення зворотного зв'язку в процесі такої оцінки і перевірки коректності методів, обраних для її здійснення. Характерною рисою інноваційної діяльності є те, що інвестиції в наукові розробки будуть ефективними не тільки для окремого підприємства що їх здійснює, але й для суспільства в цілому, а також завдяки інтенсифікації інформаційної діяльності, ефект від інвестування в інновації можна розглядати й у міжнародному масштабі.

Оцінка ефективності інвестицій в інновації впливає з інтересів не тільки бізнесу, але й держави. Особливо це слід урахувати в тому випадку, якщо реалізацію інноваційного проекту передбачається значною мірою здійснювати за рахунок державних джерел фінансування [6; 10; 11; 14].

Для того, щоб упорядкувати процес оцінки інвестицій в інноваційні проекти, необхідно обґрунтувати механізм здійснення економічної оцінки ефективності інвестицій в інновації, виходячи із існуючих рекомендацій, що "ефективність інноваційного проекту характеризується системою економічних показників, що відбивають співвідношення пов'язаних із проектом витрат і результатів та свідчать про привабливість проекту як для інвестора, так і для підприємства, яке реалізує проект" [7; 8; 13].

Основними принципами оцінки ефективності інвестицій в інновації є актуальність і значимість інноваційних проектів, його відповідність завданням галузі, регіону, господарюючого суб'єкта. До найбільш загальних завдань інноваційної діяльності можна віднести: встановлення пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки; створення нововведень, основаних на принципах виробництва і переробки сировини та випуску

товарної продукції, що має вищу конкурентоспроможність порівняно з імпортними аналогами.

При експертній оцінці інноваційного проекту в першу чергу необхідно враховувати його вагомість з позиції загальнодержавного, регіонального, галузевого рівнів управління чи суб'єкта господарювання

Загальнодержавна вагомість пов'язана з вирішенням проблем державного рівня відповідно до цілей науково-технічного та соціально-економічного розвитку країни.

Регіональна вагомість відбиває цілі реалізації потенціалу території, ступінь вирішення властивих даному регіону виробничих, соціальних та екологічних проблем.

Галузева вагомість фіксує вплив проекту на вирішення галузевих проблем, важливих для багатьох господарюючих суб'єктів галузі.

Вагомість інноваційного проекту для господарюючого суб'єкта оцінюється з позиції значення його ролі на ринку у зв'язку з вирішенням технологічних, економічних, соціальних і екологічних проблем.

Загальна вагомість інноваційного проекту може мати такі три рівні оцінки: перший (вищий) – вирішення першочергових проблем; другий – вирішення пріоритетних проблем; третій – вирішення звичайних проблем.

Для здійснення економічної оцінки ефективності інвестицій в інновації [1; 2; 3] оцінку інвестицій в інновації рекомендується проводити на основі розрахунку різних показників.

Найбільш розповсюдженими методами оцінки ефективності інвестицій в інновації є динамічні методи, що включають метод чистої приведеної вартості, внутрішньої норми окупності, терміну окупності, рентабельності інвестицій.

Специфіка здійснення інноваційної діяльності визначає особливості оцінки інвестицій в інновації. Так, завданням початкових етапів інноваційного процесу є прагнення виробити якомога більше нових ідей. Метою наступних етапів є прагнення скоротити цю кількість, не втративши при цьому жодної розробки, з комерційно привабливих для підприємства.

На цьому етапі, коли нова ідея ще не перетворилася в остаточно оформлений інноваційний проект, доцільно провести попередню оцінку розглянутого нововведення. Це необхідно для того, щоб забезпечити відсів непридатних для виробництва та комерційної реалізації ідей, витрачаючи при цьому мінімум коштів.

За кордоном використовуються і широко застосовуються подібні процедури відбору ідей: фахівці викладають ідеї новинок на стандартних бланках, де міститься опис товару, цільового ринку та конкурентів, робляться припущення щодо розмірів ринку, ціни товару, тривалості й вартості робіт по створенню новинки, вартості її виробництва і норми прибутку. Ці бланки передаються на розгляд комісії з нових товарів, мета якої – відібрати не просто перспективні новинки, а тільки ті, що підходять конкретному підприємству, узгоджуються з його цілями, стратегічними установками та ресурсами [4; 12].

Первинна оцінка нововведення може здійснюватися за допомогою спеціального переліку параметрів нової ідеї. Цей перелік повинен бути стандартизований, для того щоб забезпечити порівнюваність результатів оцінки нововведення й полегшити обробку отриманих результатів.

Оцінка проводиться чотирьома групами показників. Перша група «Загальна характеристика нової продукції» включає такі показники: потенційний прибуток; розмір ринку; існуюча конкуренція; рівень ризику. По кожному з визначених показників у рамках групи дається оцінка від 1 (дуже погана) до 10 (дуже гарна). Крім цього, підприємства, як правило, установлюють вагові коефіцієнти, оскільки не всі характеристики мають однакову для підприємства важливість.

Отримані в результаті експертної оцінки дані розраховуються як середньоарифметичні, помножуються на ваговий коефіцієнт, що відповідає групі показників, і сумуються. Сумарна оцінка балів в розрізі проектів використовується для відбору найбільш перспективних для підприємства нововведень (табл. 1).

Відповідно до отриманих результатів, можна зробити висновок про те, що інвестиційний проект з виробництва вівсєних пластівців, який набрав 382,7 балів, є найбільш перспективним для реалізації. Таким чином, запропонований підхід до попередньої оцінки інвестиційних проектів з виробництва нової продукції дозволить підприємству вчасно зробити відбір найбільш перспективних пропозицій, що відповідають його виробничим, фінансовим і маркетинговим можливостям.

Таблиця 1

**Попередня оцінка інвестиційних проектів виробництва нової продукції
«Корпорації Агропродсервіс»**

Показник	Оцінка проектів нової продукції		
	Хліб з висівок	Вівсяні пластівці	Сухі сніданки
I. Загальна характеристика нової продукції (вагомий коефіцієнт 1)	26,2	20,8	21,3
II. Маркетингові характеристики нової продукції (вагомий коефіцієнт 4)	41,3	47,8	40,6
III. Інвестиційна характеристика нової продукції (вагомий коефіцієнт 2)	32,2	36,1	34,5
IV. Виробнича характеристика нової продукції (вагомий коефіцієнт 3)	37,3	32,9	31,4
V. Загальна оцінка проекту виробництва нової продукції	367,7	382,7	346,9

Джерело: авторська розробка

Після попередньої оцінки проектів з виробництва нової продукції проводиться процес прогнозування основних фінансово-економічних показників аналізованих проектів (обсягів виробництва продукції, собівартості одиниці продукції, ціни її реалізації, очікуваного чистого грошового потоку від інвестицій в інновації період окупності, внутрішня норма прибутковості, індекс рентабельності).

Експертиза інноваційних проектів дає змогу оцінити їх з погляду інвестиційної привабливості з допомогою таких показників, як чиста приведена вартість, внутрішня норма доходу та рентабельності проекту, а також термін окупності.

Залежно від результатів і витрат можна виділити такі види ефективності:

- економічний (показники враховують у вартісному виразі, всі результати і витрати зумовлені реалізацією інновацій);
- науково-технічний (новизна, корисність, естетичність, компактність);
- фінансовий (розрахунок показників ґрунтується на фінансових показниках);
- ресурсний (показники відображають вплив інновацій на обсяг виробництва і споживання певного виду ресурсу);
- соціальний (показники враховують соціальні результати реалізації інновацій);
- екологічний (показники враховують вплив інновацій на довкілля).

У цілому проблема визначення економічного ефекту і вибору найдоцільніших варіантів реалізації інновацій потребує, з одного боку, перевищення кінцевих результатів від їх використання над витратами на розроблення, виготовлення і реалізацію, а з іншого — зіставлення отриманих результатів з результатами від застосування інших аналогічних варіантів інновацій.

Отже, відносна ефективність інвестицій у підприємства розраховується як відношення економічного ефекту до витрат, пов'язаних з ним. Так, використовують співвідношення середнього прибутку, одержаного за період дії проекту, і величини початкових інвестицій. Але цей метод застосовують здебільшого для інвестиційних проектів, що характеризуються стабільною величиною щорічних позитивних результатів та коротким періодом інвестування. Оскільки венчурні проекти довгострокові, то необхідно застосовувати показники, які ґрунтуються на методі дисконтування.

У загальному вигляді майбутню вартість інвестицій венчурних компаній можна розрахувати, виходячи з відомої залежності [3; 4; 5]:

$$MB = PB(1+q)^n, \quad (1)$$

де MB — майбутня вартість тієї суми, яку вкладають венчурні інвестори в будь-якій формі сьогодні і якою будуть володіти спільно з венчурними фірмами через деякий відрізок часу n залежно від укладених коштів;

PB — поточна (нинішня) величина тієї суми, яку вкладають венчурні інвестори для отримання доходів у майбутньому;

q — індивідуальна ставка дисконту за венчурним проектом.

Змінною величиною в залежності є індивідуальна ставка дисконту, що її встановлюють з урахуванням ризику, інфляції тощо. Отже, для вкладення власних інвестицій інвестор може вибрати ті венчурні проекти, які здатні забезпечити найвищі прибутки на вкладений капітал.

Для визначення ефективності інвестицій необхідно розрахувати такі показники, як показник чистої поточної вартості проекту, коефіцієнт внутрішньої рентабельності та період повернення інвестицій.

Розрахунки чистого поточного ефекту. Чиста поточна вартість (NetPresentValue — NPV) — найпопулярніший метод серед усіх, які ґрунтуються на понятті приведеної вартості. Чиста поточна вартість (ЧПВ) — це поточна вартість майбутніх грошових потоків за мінусом витрат на інвестування. Цей показник відображає перевищення надходжень над початковими виплатами і виражений у вартісній формі.

У вітчизняній літературі пропонується використання терміна «чистий поточний ефект (результат)» (ЧПЕ) [3-5]. Отже, ЧПЕ венчурного проекту показує сумарне за розрахунковий період перевищення чистого прибутку та амортизаційних відрахувань над інвестиціями, пов'язаними з його реалізацією з урахуванням приведення витрат на нього та результатів до початкового моменту:

$$\text{ЧПЕ} = \sum_{t=1}^n \frac{(\Pi_t + A_t - \Pi_{qt})}{(1+q)^t} - \sum_{t=1}^n \frac{I_t}{(1+q)^t}, \quad (2)$$

де Π_t — прибуток від реалізації проекту в році t ;

A_t — амортизація на реновацію в році t ;

Π_{qt} — податок на прибуток Π_t ;

t — рік, результати і витрати якого приводяться до розрахункового;

I_t — інвестиційні витрати в період t .

У випадку, коли інвестиції здійснюються короткостроково (I_0), а не протягом тривалого періоду, формула (2) набере іншого вигляду:

$$\text{ЧПЕ} = \sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_t}{(1+q)^t} - I_0, \quad (3)$$

де $\Gamma\Pi_t$ — грошові потоки, тобто сума грошових надходжень, що породжується реалізацією інвестиційного проекту.

Якщо величина ЧПЕ позитивна, то це означає, що в результаті реалізації такого проекту цінність фірми зростатиме, а інвестування буде дуже прибутковим, тобто проект може вважатись ухваленим. Широке застосування методу оцінки інвестицій на основі ЧПЕ зумовлене тим, що він має достатню стійкість за різних комбінацій вихідних умов, даючи змогу в усіх випадках знаходити раціональне економічне вирішення. У вітчизняній практиці застосовувався показник дещо схожий з ЧПЕ — інтегральний (за розрахунковий період n) ефект E_n [3; 4; 5]:

$$E_n = \sum_{t=tn}^{tk} (P_t - B_t - I_t - \Pi_{qt})(1+q)^{tP-t}, \quad (4)$$

де P_t — вартісна оцінка результатів у році t , яка передбачає врахування як основних, так і супутніх результатів від реалізації інвестиційного проекту;

tn — початковий рік розрахункового періоду;

tk — кінцевий рік розрахункового періоду;

B_t — поточні витрати на виробництво продукції в році t без урахування амортизаційних відрахувань на реновацію;

tP — розрахунковий рік.

У зарубіжних методиках не враховується вартісна оцінка супутніх економічних, соціальних та екологічних результатів, які можуть виявитись більшими від основних економічних. А оскільки в інноваційних проектах доцільно врахувати супутні результати, то формулу (2) доповнюють таким способом:

$$\text{ЧПЕ} = \sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_t}{(1+q)^t} - I_0 + P_t^c, \quad (5)$$

де P_t^c — вартісна оцінка соціальних і економічних результатів використання технічних нововведень у році t ;

$$P_t^c = \sum_{i=1}^m R_{it} a_{it}, \quad (6)$$

де R_{it} — величина окремого результату (у натуральних показниках) з урахуванням масштабу його впровадження в році t ;

a_{it} — вартісна оцінка одиниці окремого результату в році t ;

m — кількість показників, що враховуються в процесі визначення впливу технічного нововведення на соціальну сферу і навколишнє середовище.

Щоб оцінити ефективність інвестування у венчурну фірму, необхідно розглянути грошові потоки інвестора (венчурного капіталіста). Так, для загального випадку, коли враховуються проміжні грошові потоки інвестора $\Gamma\Pi_{\text{вн}}$, розраховують показник (ЧПЕ_{вн}) чистого поточного ефекту венчурного інвестора (венчурного капіталіста) [3-5]:

$$\text{ЧПЕ}_{\text{вн}} = -I_0 + \sum_{t=0}^{t_p} \frac{\Gamma\Pi_{\text{вн}}}{(1+q)^t}. \quad (7)$$

Якщо цей показник — позитивний, то для інвестора буде вигідним проект придбання акцій підприємства. Ставка дисконту (q) береться та сама, що й індивідуальна ставка дисконту, яка застосовується для дисконтування грошових потоків венчурного підприємства. Адже на проміжку часу t , котрий достатньо тривалий, ризики неотримання запланованих доходів від продажу пакету акцій венчурної фірми визначаються як ризики недоотримання цією самою фірмою очікуваних доходів від продажу нової продукції.

Венчурний бізнес можна змоделювати як виявлення і порівняння поточних вартостей ефектів двох інвестиційних проектів — проекту венчурної фірми, що отримує прибуток від освоєння і продажу продукту (послуг), і проекту інвестиційної компанії венчурного капіталу, що планує отримати прибуток від перепродажу акцій підприємства, у яке було вкладено капітал (вихід з бізнесу).

Згідно з теорією макроефективності розміщення ресурсів прагнення цих ефектів до рівноваги може розглядатись як ознака досягнення в економіці країни найефективнішого розміщення ресурсів, тобто вдосконалення встановлених товарних і фінансових ринків. Венчурні інвестори досягають угоди з менеджерами нових підприємств, що пропонують інноваційні проекти, коли існує така рівність [3-5]:

$$\text{ЧПЕ}_{\text{вп}} = \text{ЧПЕ}_{\text{вн}}; \quad (8)$$

$$\sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_{\text{вп}}}{(1+q)^t} - I_0 = \sum_{t=1}^{n_{\text{фін}}} \frac{\Gamma\Pi_{\text{вн}}}{(1+q)^t} - I_0. \quad (9)$$

Ця рівність характерна для первинного ринку цінних паперів. А для вторинного ринку:

$$\text{ПВ}_{\text{зал.вп}} = \text{ПВ}_{\text{зал.вн}}; \quad (10)$$

$$\sum_{t=t_p}^n \frac{\Gamma\Pi_{\text{вп}}}{(1+q)^{t-t_p}} = \sum_{t=t_p}^n \frac{D_t}{(1+q)^{t-t_p}}, \quad (11)$$

де ЧПЕ_{вп} — чистий поточний ефект (цінність інноваційного проекту за інноваційним проектом підприємства, що передбачає випуск продукції (до її освоєння);

$\Gamma\Pi_{\text{вп}}$ — грошові потоки підприємства в періоді t за інвестиційним проектом у зв'язку з освоєнням випуску і реалізацією продукції підприємства;

$\Gamma\Pi_{\text{вн}}$ — грошові потоки венчурних інвесторів;

n — термін корисного існування нововведення;

$n_{\text{фін}}$ — тривалість інвестиційних проектів щодо придбання акцій венчурних фірм;

t_p — час перепродажу підприємства;

D_t — майбутні грошові потоки покупців пакета акцій підприємства, які реалізовані після терміну t_p .

Однак ці умови рівноваги між ефективністю венчурних підприємств і венчурних інвесторів можуть не виконуватись.

Ефективність проектів венчурних підприємств часто виявляється вищою, ніж ефективність інвестицій у ці самі проекти. Це може бути тоді, коли менеджери венчурних підприємств приховують від інвесторів перевитрати коштів, знижують прибутки тощо. Тому венчурні інвестори вимагають контролю зі свого боку за управлінням підприємств.

В іншому випадку, навпаки, ефективність фінансових інвестиційних проектів буде вищою, ніж ефективність цих проектів для підприємств. Це може бути тоді, коли курсова

вартість акцій підприємства стає вищою, ніж її обґрунтована величина, а якщо інвестори продадуть свої акції за завищеною ціною, то і дохідність їхніх інвестицій в акції буде більшою, ніж залишкова вартість венчурних підприємств.

На курсову вартість акцій підприємств впливають чинники, які не стосуються прибутків підприємств. До них належать політичні ризики, змінність суб'єктивних інфляційних очікувань тощо. Але якщо фондові ринки в країні розвинуті, то вплив таких чинників незначний. У перехідний період до ринкової економіки рівновага між інвестиційними проектами і проектами венчурних фірм може бути встановлена лише за умови належного розвитку ринкової інфраструктури. Ідеться про те, що такої рівноваги можна досягти тоді, коли набуде відповідного розвитку первинний ринок цінних паперів. А також коли на фондовій біржі перебуватимуть в обігу високоліквідні цінні папери, вартість яких справді відповідатиме ринковій вартості, і набудуть поширення такі боргові інструменти, як опціони, ф'ючерси і варанти. Адже їхня відсутність стримує розвиток цінних паперів і не дає змоги повніше використовувати різні методи фінансування підприємств венчурним капіталом.

Іншими словами, це найімовірніше тоді, коли ризики на товарних ринках чи ринках послуг зрівняні з ризиками на фондових чи кредитних ринках. Як показує досвід високорозвинутих країн світу, існує залежність між ефективністю інвестованих проектів венчурних інвесторів і проектами венчурних підприємств певної галузі з погляду стадії життєвого циклу, на якій у цей момент перебувають їхні товари чи послуги. Тобто венчурні інвестиційні компанії надають перевагу підприємствам, що організовуються для використання принципово нових технологій у галузях, які характеризуються як «зрілі», тобто перебувають на стадії технологічного циклу нововведення «зрілість», але за умови успішного освоєння нових технологій і попиту на їхню продукцію перетворюються на підприємства, які в майбутньому стануть високоприбутковими. Подібні рівноваги досягаються тоді, коли підприємство та інвестори однаково розраховують свої ризики, тобто ризики операцій з новинками і ризики акцій підприємств.

Головна вада цього методу розрахунку полягає в тому, що він не враховує обсягів проектів. Більші інвестиції мають і вищу ставку ЧПЕ. Показник чистого поточного ефекту дає відповідь на питання, чи сприяє венчурний проект зростанню цінності фірми і збагаченню інвестора, але він аж ніяк не свідчить про відносний ступінь такого зростання. Тому необхідно враховувати інший показник — рентабельність інвестицій.

Показники рентабельності інноваційних проектів [3-5]. Відносний показник рентабельності має велике значення для інвесторів. Адже він дає змогу визначити, якою мірою зростає цінність фірми чи прибуток венчурного інвестора з розрахунку на гривню інвестицій. Він ідентичний співвідношенню «доходи/видатки», лише з тією різницею, що враховує різну часову цінність грошових потоків. Цей показник ще називають індексом приведених (поточних) витрат, індексом дохідності (Present Value Index — PVI), який розраховують таким способом:

$$P_I = \frac{\left[\sum_{t=1}^n \frac{ГП_t}{(1+q)^t} + P_p^c \right]}{I_0}, \quad (12)$$

де I_0 — початкові інвестиції;

$ГП_t$ — грошові потоки, які будуть отримані завдяки венчурним інвесторам.

Очевидно, якщо ЧПЕ буде позитивним, то і рентабельність (P_I) буде більше одиниці і, відповідно, навпаки. Отже, якщо розрахунок дає нам P_I більше одиниці, то така інвестиція доцільна. Цей показник дає змогу оцінити різні інвестиції з погляду їхньої привабливості й стійкості. Але і цей показник не дуже надійний для вибору варіанта вкладення інвестицій. Тому необхідно розрахувати внутрішній коефіцієнт окупності інвестицій, або внутрішню рентабельність.

Показник внутрішньої рентабельності ще називають внутрішньою нормою прибутку або внутрішньою ставкою доходу (Internal Rate of Return — IRR).

Внутрішня рентабельність (BP) — це коефіцієнт дисконтування p , за якого чистий поточний ефект проекту дорівнює нулю. Іноді його характеризують як «чарівний коефіцієнт» дисконтування, визначення якого є дуже трудомістким процесом з можливими помилками. Найефективніше воно досягається за допомогою комп'ютерів і калькуляторів:

$$\sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_t}{(1+p)^t} - I_0 = 0. \quad (13)$$

Тобто величина p відповідає максимальній річній банківській ставці, під яку можна взяти кредит на реалізацію інвестицій цього проекту, розрахуватися з ним, не отримавши ні прибутку, ні збитку. Або ж обчислити, за якої ставки позичкового відсотка було б вигідно вкласти ті самі інвестиції в придбання безризикових державних цінних паперів, ніж це робити у венчурний проект.

Тобто з допомогою внутрішньої норми рентабельності інвестиції можна поділяти на вигідні й не вигідні. Чим більше p перевищує прийняту венчурним підприємством індивідуальну дисконтну ставку, тим більший запас міцності проекту і тим менш важливі помилки під час оцінювання обсягу майбутніх грошових надходжень і нижчий рівень ризику венчурного проекту. Венчурні інвестори мають змогу обрати проекти, які будуть менш ризиковані в даній ситуації ніж інші.

При розрахунку ефективності венчурних інвестицій необхідно визначити час, потрібний для повернення початкових інвестицій. Для цього доцільно скористися показником періоду окупності (Present Value Payback):

$$T_{ok} = \frac{I_0}{\sum_{t=1}^n \frac{\Gamma\Pi_t}{(1+q)^t}}. \quad (14)$$

Період окупності — це мінімальний відтинок часу, за межами якого чистий приведений ефект стає позитивним і таким залишається надалі. Цей період, починаючи з якого початкові вкладення венчурних інвесторів і власні витрати, що пов'язані з інвестиційним проектом, покриваються сумарними результатами його здійснення (сума чистих доходів, дисконтованих на момент завершення інвестицій, дорівнює сумі інвестицій), порівнюють з нормативами окупності.

Модель оцінки власного зростання капіталу [3–5]. Ефективність господарської діяльності венчурних підприємств характеризується невеликим колом показників. Але на кожний з таких показників впливає багато чинників. Саме для системного підходу характерні комплексна оцінка таких впливів і цільовий підхід до їх вивчення. Необхідно виділити дві групи чинників: зовнішні, які не залежать від підприємства, і внутрішні, що безпосередньо пов'язані з підприємством. Зовнішні кількісно визначають рівень використання виробничих і фінансових ресурсів конкретного підприємства, а також характеризують економічне середовище, у якому функціонують венчурні підприємства, а саме: політику держави щодо становлення венчурного бізнесу, включаючи системи оподаткування прибутків підприємств, кредитування, страхування і юридичне законодавство, яке захищає права підприємців. До зовнішньоекономічних чинників слід віднести ринкову інфраструктуру венчурного капіталу, яка формує попит і пропозиції на продукцію і послуги венчурних фірм, сприяє чи, навпаки, гальмує їхній розвиток.

Внутрішні чинники визначають результати роботи підприємства, а зовнішні (неосновні) — безпосередньо не зв'язані з показником, що розглядається. Дія внутрішньовиробничих чинників зумовлюється специфікою виробничих відносин, що складаються на підприємствах між власниками, співвласниками і найманими працівниками, а також матеріальним, фінансовим, кадровим забезпеченням.

Як показує досвід високорозвинутих країн, державна політика сприяння розвитку венчурного підприємництва має доповнюватись регіональною політикою аналогічного спрямування. Від злагодженості їхніх дій і залежать результати функціонування венчурного підприємництва. В Україні такі питання перебувають лише на стадії становлення. А в умовах економічної кризи на роботу венчурних підприємств впливають: платоспроможність населення, темпи зростання цін на сировинно-матеріальні й енергетичні ресурси, занепад вітчизняного виробництва, осідання коштів підприємницьких структур у банках зарубіжних країн, занепад вітчизняної науки тощо. Але і поява значної кількості кваліфікованих безробітних і наукових працівників, які хочуть себе реалізувати, і створення конкурентного середовища між виробниками, і виникнення венчурного фінансування сприяють формуванню венчурних підприємницьких структур. Отже, в умовах становлення ринкових відносин значущість зовнішніх чинників та їхній вплив на діяльність господарських підприємницьких

структур зростає.

Для венчурних підприємств найважливішою проблемою є залучення початкового капіталу до ризикованого виробництва, віддача від якого буде відчутна лише через певний час. Отже, розвиток такого нетрадиційного джерела фінансування, як венчурний капітал, — один з найважливіших чинників економічного зростання.

Для оцінки ефективності господарської діяльності використовуються також показники рентабельності: прибутковість або дохідність капіталу, ресурсів, продукції. Рентабельність відображає ступінь прибутковості. У вітчизняній економічній літературі розрізняють рентабельність виробництва, яка обчислюється як відношення прибутку підприємства до вартості основних виробничих фондів та обігових коштів (у відсотках), і рентабельність продукції — відношення прибутку, отриманого від реалізації продукції, до повної її собівартості.

Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємств. Вони вимірюють дохідність підприємств із різних позицій і групуються відповідно до інтересів учасників економічного процесу. У зарубіжній літературі показники рентабельності об'єднуються в такі групи:

- ◆ показники, розраховані на основі прибутку (доходу);
- ◆ показники, розраховані на основі активів;
- ◆ показники, розраховані на основі потоків грошових коштів.

З розвитком ринкових відносин, формуванням венчурного підприємництва, перебудовою звітності підприємств дедалі більше уваги приділятиметься таким показникам, які характеризують фінансовий стан підприємств.

До показників першої групи належать такі, що сформовані на основі розрахунку рівнів рентабельності за показниками прибутку:

$$P = \frac{\text{Прибуток (дохід)}}{\text{Обсяг продажу}} = \frac{\text{Валовий прибуток (дохід)}}{\text{Обсяг продажу}} = \frac{\text{Оподаткований прибуток (дохід)}}{\text{Обсяг продажу}} = \frac{\text{Чистий прибуток (дохід)}}{\text{Обсяг продажу}} \quad (15)$$

З допомогою методів факторного аналізу визначається вплив змін рентабельності продукції за рахунок змін ціни продукції та її собівартості.

Друга група показників формується на основі розрахунку рівнів рентабельності залежно від зміни розміру і характеру авансових коштів: усі виробничі активи підприємства; інвестований капітал (власні кошти і венчурний капітал); акціонерний капітал:

$$P = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Усі виробничі активи}} \Rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Інвестований капітал}} \Rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \quad (16)$$

Ці рівні рентабельності можуть не збігатися за підприємствами, адже показники рентабельності характеризують ступінь використання підприємством фінансових механізмів для підвищення дохідності. Але для учасників виробничих процесів характерна зацікавленість у розрахунках різних рівнів рентабельності. Так, для інвестиційних компаній венчурного капіталу необхідні розрахунки віддачі на інвестований капітал, прибутковість акцій, а для малих венчурних фірм — розрахунок прибутковості всіх виробничих активів. У подальших розрахунках ми обмежимося цим показником рентабельності, але враховуючи той факт, що активи охоплюють тільки середньорічну вартість основних фондів і нормованих оборотних коштів та нематеріальних активів.

Для розрахунку ефективності венчурного бізнесу і його аналізу варто скористатись факторними моделями рентабельності:

$$P = \frac{\Pi}{\text{ОФ} + \text{Обз} + \text{НА}} = \frac{\frac{\Pi}{N}}{\frac{\text{ОФ}}{N} + \frac{\text{Обз}}{N} + \frac{\text{НА}}{N}} = \frac{\frac{\Pi}{N}}{\Phi_{\text{містк}} + R_{\text{закр}} + \Phi_{\text{містк}} \text{НА}} \quad (17)$$

де $\Phi_{\text{містк}}$ — фондомісткість продукції;
 $\Phi_{\text{містк}} \text{НА}$ — фондомісткість нематеріальних активів;
 $R_{\text{закр}}$ — коефіцієнт закріплення оборотних засобів;
 ОФ — основні фонди;
 ОбЗ — оборотні засоби.

Отже, рентабельність продукції буде вищою тоді, коли зростатиме прибутковість продукції, збільшуватиметься фондодіддача та зменшуватиметься фондомісткість основних фондів і нематеріальних активів та собівартість, а також зростатиме швидкість обігу оборотних коштів.

До третьої групи відносять показники рентабельності, розраховані на основі чистого потоку грошових коштів.

$$P = \frac{\text{Чистий потік грошових коштів}}{\text{Обсяг продажу}} \Rightarrow \frac{\text{Чистий потік грошових коштів}}{\text{Сукупний капітал}} \Rightarrow \frac{\text{Чистий потік грошових коштів}}{\text{Власний капітал}}. \quad (18)$$

Ці показники дають змогу оцінити можливість підприємства виконувати обов'язки перед кредиторами та інвесторами венчурного капіталу й широко застосовуються в розвинутих країнах світу. Адже операції з грошовими потоками є ознакою інтенсивного типу виробництва, фінансового стану підприємств і фірм, «здоров'я» економіки в цілому. З розвитком ринкових відносин і перебудовою статистичної звітності підприємств ці показники можуть застосовуватись для аналізу загального стану підприємств чи їхніх проектів в Україні. Факторні моделі рентабельності розвивають важливі зв'язки між показниками фінансового стану підприємств і фінансовими результатами.

Використовувати факторні моделі рентабельності в роботі венчурних підприємств необхідно з метою передбачення їх перспективного розвитку. Адже темпи зростання виробництва залежать не тільки від попиту ринків збуту, потужностей підприємств, а й стану фінансових ресурсів, структури капіталу та інших чинників.

Найістотнішим обмеженням темпів економічного зростання підприємств є темпи збільшення їхнього власного капіталу, які залежать від багатьох чинників: рентабельності продажу (a_1), обіговості всього капіталу (a_2), співвідношення власного та інвестованого капіталу (a_3), норми розподілу прибутку на розвиток і споживання (a_4).

Потенційні можливості підприємства щодо розширення виробництва, підвищення темпів зростання власного капіталу можна подати у вигляді моделі взаємозв'язку чинників

$$f = a_1 \cdot a_2 \cdot a_3 \cdot a_4, \quad (19)$$

де f — коефіцієнт зростання власного капіталу.

$$f = \frac{\Pi}{V_{\text{реал}}} \cdot \frac{V_{\text{реал}}}{K_{\text{інв}}} \cdot \frac{K_{\text{інв}}}{K_a} \cdot \frac{\Pi_{\text{нагром}}}{\Pi}, \quad (20)$$

де $V_{\text{реал}}$ — обсяг продажу;
 K_a — капітал акціонерний (власний);
 $K_{\text{інв}}$ — капітал власників і венчурний капітал;
 Π — чистий прибуток;
 $\Pi_{\text{нагром}}$ — прибуток на нагромадження.

Отже, коефіцієнт зростання власного капіталу — це відношення прибутку на нагромадження до власного капіталу фірми.

Модель відображає дію тактичних (a_1 та a_2) і стратегічних (a_3 та a_4) фінансових рішень. Можна зробити висновок, що рентабельність власного капіталу залежить від зміни рівня рентабельності продукції, швидкості обігу інвестованого капіталу і співвідношень власного та венчурного капіталу. Віддача власного капіталу підвищується в разі збільшення питомої ваги венчурного капіталу в загальному капіталі фірми:

$$P = \frac{\Pi}{V_{\text{реал}}} \cdot \frac{V_{\text{реал}}}{K_{\text{інв}}} \cdot \frac{K_{\text{інв}}}{K_a}. \quad (21)$$

Правильно обрана політика розширення ринків збуту веде до зростання обсягу продажу, прибутку, рентабельності фірми, підвищує швидкість обігу всього капіталу. Водночас нераціональна інвестиційна політика і зниження ваги позичкового капіталу можуть зменшити позитивний результат дії перших двох чинників. Цю модель можна розширити і

долучити до неї нові чинники.

Ще одна з комбінацій, яка дає змогу оцінити, з яких компонентів складається дохід на капітал фірми, називається формулою Дюпона. Уперше її було створено у венчурній фірмі «Дюпон де Немур», яка функціонувала в Кремнієвій долині США. Цю формулу ще називають «моментальним знімком», оскільки в ній відображені всі основні компоненти фінансової діяльності фірм:

$$\text{Прибуток на акціонерний капітал (ROE)} = \frac{\text{Чистий дохід від реалізації}}{\text{Дохід від реалізації}} \cdot \frac{\text{Дохід від реалізації}}{\text{Активи}} \cdot \frac{\text{Активи}}{\text{Акціонерний капітал}} \quad (22)$$

Схема Дюпона дає змогу проводити факторний аналіз прибутку, що його отримує підприємство, і оцінювати показники, які найістотніше впливають на його зростання, визначити «вузькі» ділянки та резерви діяльності фірми. Це вможливорює проведення поглибленого аналізу фінансової звітності підприємства. Ті самі залежності використовуються для узагальнення результатів аналізу, підготовки висновків, а також для швидкої й точної експрес-діагностики та обґрунтування необхідних рішень.

Кожний із трьох чинників у правій частині цієї формули характеризує три напрями діяльності підприємства: оперативний, інвестиційний, фінансовий. Перше відношення являє собою рентабельність продажу, друге — оборотність (фондовіддачу) активів, третє — мультиплікатор власного капіталу. Факторні моделі рентабельності розкривають найважливіші причинно-наслідкові зв'язки між показниками фінансового стану підприємства й фінансовими результатами. Тому вони є незамінним засобом пояснення (оцінки) ситуації, яка склалася на підприємстві, та керованими моделями прогнозування фінансової стійкості підприємства. Темпи зростання виробництва залежать не тільки від попиту, ринків збуту, потужностей підприємства, а й стану фінансових ресурсів, структури капіталу та інших чинників.

Методика формули Дюпона дає змогу визначити, який саме чинник зумовив зростання ROE.

Ще одна розширена модель для розрахунку стійкого темпу зростання [3; 4]:

$$J = a \cdot b \cdot c \cdot d \cdot e \cdot f, \quad (23)$$

де J — коефіцієнт зростання власного капіталу;

$$a = \frac{\text{Валюта балансу}}{\text{Власний капітал}} \quad (\text{характеризує структуру капіталу});$$

$$b = \frac{\text{Сума поточних активів}}{\text{Валюта балансу}} \quad (\text{питома вага короткострокових зобов'язань у капіталі фірми});$$

$$c = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні пасиви}} \quad (\text{коефіцієнт поточної ліквідності});$$

$$d = \frac{\text{Чиста виручка}}{\text{Поточні активи}} \quad (\text{обіговість поточних активів});$$

$$e = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чиста виручка від реалізації продукції}} \quad (\text{фінансовий результат від реалізації продукції}$$

на одиницю реалізації);

$$f = \frac{\text{Прибуток на інвестиції}}{\text{Чистий прибуток}} \quad (\text{норма розподілу прибутку на нагромадження}).$$

Ця модель застосовується під час планування економічного зростання підприємств з урахуванням ризику банкрутства. Відомо, що одним із критеріїв банкрутства є незадовільна структура балансу, яка визначається за коефіцієнтом поточної ліквідності, коефіцієнтом забезпеченості початкових активів власними засобами і сумою боргових зобов'язань до власного капіталу. Якщо ці коефіцієнти затвердити на нормативному рівні, а норму розподілу на нагромадження взяти за 1, то оптимальна величина темпу стійкого зростання становитиме 0,5 рентабельності поточних активів або 0,5 рентабельності власного оборотного капіталу [3; 4].

Таким чином, оцінка інвестицій в інноваційну діяльність підприємств повинна базуватися, насамперед, на ретельному визначенні майбутніх грошових потоків, що

залежить від уміння виробника з достатнім ступенем імовірності спрогнозувати величину його складових: обсягу реалізації нової продукції на ринку, її собівартості, цін на сировину та цін на нововведення. Фактичні величини цих показників можуть істотно відхилитися від їхніх розрахункових значень залежно від ступеня радикальності нової продукції, стадії її життєвого циклу, рівня інфляції, імовірності появи конкурентів.

При експертній оцінці інноваційних проектів та інвестицій в інновації необхідно враховувати важливу особливість, що кожний інвестиційний проект має свою конкретну спрямованість і може з найбільшою ефективністю бути реалізований у тих регіонах України, де для цього є найкращі умови. До того ж оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості регіонів України мають бути безпосередньо пов'язані з державною регіональною політикою, метою якої є забезпечення розвитку окремих регіонів з урахуванням таких факторів, як раціональне використання різноманітних економічних можливостей кожного з них, ефект оптимальної інтеграції, територіальний розподіл праці та взаємна економічна кооперація.

Інвестиційну привабливість регіонів України доцільно оцінювати на основі їх ранжування за такими п'ятьма синтетичними (узагальненими) показниками:

- рівень загальноекономічного розвитку регіону (включаючи природно-ресурсний потенціал, рівень розвитку промислового виробництва, спеціалізацію сільського виробництва);

- рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (включаючи рівень розвитку будівництва, транспортної мережі, зв'язку, складського господарства тощо);

- демографічний фактор;

- рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (включаючи розвиток приватизації і формування недержавного сектору, формування ринкової інфраструктури);

- рівень криміногенних, екологічних та інших видів ризиків.

У процесі прийняття інвестиційних рішень можна виділити наступні етапи:

- оцінку фінансового стану підприємства і можливостей його участі в інвестиційній діяльності;

- обґрунтування розміру інвестицій і вибір джерел фінансування;

- оцінка майбутніх грошових потоків від реалізації інвестиційного проекту.

Одним з найбільш важливих етапів оцінки інвестиційної привабливості підприємства є аналіз його фінансово-господарської діяльності, за допомогою якого можна оцінити перспективність аналізованого підприємства з погляду можливості максимальної мобілізації джерел засобів і віддачі на необхідні вкладення.

Наступним етапом аналізу є оцінка фінансового стану підприємства за допомогою системи фінансових коефіцієнтів. При всій розмаїтості пропонованих і застосовуваних систем фінансових коефіцієнтів вони повинні включати показники наступних напрямків оцінки фінансового стану:

- I група — показники ліквідності;

- II група — показники фінансової стійкості;

- III група — показники ділової активності;

- IV група — показники рентабельності.

Шляхом підрахунку балансу "плюсів" і "мінусів" (тобто балансу сприятливих і несприятливих впливів динаміки фінансових коефіцієнтів) може бути зроблений загальний висновок про тенденцію в зміні фінансового стану підприємства.

Висновки з даного дослідження. Розвиток й ефективність інвестиційної діяльності в Україні залежить від розвитку інновацій. Для забезпечення безперервного сталого економічного зростання необхідна переорієнтація економіки на інноваційний шлях. Базові складові інноваційної економіки – це ефективна система інвестування капіталу, яка може сформуватися лише на базі об'єктивної експертної оцінки інноваційних проектів та інвестицій в інновації, інституціональних інвесторів, кваліфікованих й високоінтелектуальних кадрів, націлених на генерацію перспективних науково-технічних нововведень та пошук методів їх реалізації. Необхідно зробити все можливе для поєднання фінансових ресурсів і наукового потенціалу країни, бо це єдиний шлях до процвітання країни.

Література

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18 вересня 1991 р. №561-XII (зі змінами і доповненнями).
2. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. №40-IV.
3. Аньшин В.М. Инвестиционный анализ : учеб. практ. пособие / В.М. Аньшин. – М. : Дело, 2000. – 280 с.
4. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. – К. : "Ника-Центр", "Эльга", 2001. – 448 с.
5. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
6. Геєць В. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХ століття / В. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4 (52). – С. 4-32.
7. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. д.е.н. Ю.М. Бажала. – К. : Ін-т економ. прогноз., 2002. – 320 с.
8. Иванова Н.И. Национальные инновационные системы / Н.И. Иванова. – М. : Наука, 2002. – 244 с.
9. Інноваційна складова економічного розвитку : монографія / НАН України, Ін-т економіки ; відп. ред. Л.К. Безчасний. – Київ, 2000. – 261 с.
10. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
11. Кваснюк Б.Е. Сучасна парадигма державного регулювання економіки / Б.Е. Кваснюк // Держава та економічне зростання (Концепція державного регулювання відтворювальних процесів в економіці України) / За ред. Б.Е. Кваснюка. – К. : Ін-т економ. прогноз., 2001. – 63 с.
12. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівський національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
13. Рубан В. Інноваційна модель стратегічного розвитку України : методологія і досвід / В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов // Економіка України. – 2003. – № 6 (499). – С. 14-19.
14. Стеченко Д.М. Інноваційні форми раціонального розвитку : навч. посіб. / Д.М. Стеченко – К. : Вища школа, 2002. – 254 с.

References

1. The Law of Ukraine "On investment activity" on September 18, 1991 № 561-XII (as amended and supplemented).
2. The Law of Ukraine "On the innovation activity" on July 4, 2002 № 40-IV.
3. Anshin, V.M. (2000), *Investitsionnyy analiz* [Investment analysis], tutorial, Delo, Moscow, Russia, 280 p.
4. Blank, I.A. (2001), *Investitsionnyy menedzhment* [Investment management], "Nika-Tsentr", "Elga", Kyiv, Ukraine, 448 p.
5. Vitlinskyi, V.V. and Verchenko, P.I. (2000), *Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom* [Analysis, modeling and management of economic risk], KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.
6. Heiets, V. (2003), "The innovative and innovation way of development - modernization project of the Ukrainian economy and society the early twentieth century", *Bankivska sprava*, no. 4 (52), pp. 4-32.
7. Bazhal, Yu.M. (2002), *Ekonomichna otsinka derzhavnykh priorytetiv tekhnolohichnoho rozvytku* [The economic assessment of national priorities of technological development], In-t ekonom. prohnosuv., Kyiv, Ukraine, 320 p.
8. Ivanova, N.I. (2002), *Natsionalnyye innovatsionnyye sistemy* [National Innovation Systems], Nauka, Moscow, Russia, 244 p.
9. Bezchasnyi, L.K. (2000), *Innovatsiina skladova ekonomichnoho rozvytku* [The innovative

component of economic development], monograph, NAN Ukrainy, In-t ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 261 p.

10. Halchynskiy, A.S., Heiets, V.M., Kinakh, A.K., Semynozhenko, V.P. (2002), *Innovatsiina stratehiia ukrainskykh reform* [The innovative strategy of Ukrainian reforms], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 336 p.

11. Kvasniuk, B.E. (2001), *Suchasna paradyhma derzhavnoho rehulyuvannya ekonomiky* [The current paradigm of government regulation of the economy], In-t ekonom. prohnouzuv., Kyiv, Ukraine, 63 p.

12. Krupka, M.I. (2001), *Finansovo-kredytnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [The financial and credit mechanism innovation development of economy of Ukraine], Vydavnychy tsestr Lviv'kyi natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka, Lviv, Ukraine, 608 p.

13. Ruban, V., Chubukova, O. and Nekrasov, V. (2003), "Innovative model of strategic development of Ukraine: Methodology and Experience", *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (499), pp. 14-19.

14. Stechenko, D.M. (2002), *Innovatsiini formy ratsionalnoho rozvytku* [Innovative forms of sustainable development], tutorial, Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine, 254 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Пармакли Д.М. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Мета. Обґрунтувати і показати на конкретних прикладах особливості розрахунків економічної ефективності інноваційних розробок в сільському господарстві.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано низку методів. Зокрема, загальнонауковий метод дослідження застосовано при вивченні ролі інновацій в розвитку сільського господарства; економіко-статистичні методи – при розрахунку економічної ефективності інновацій; економіко-аналітичний метод – при встановленні впливу окремих факторів на загальну економічну результативність сільського господарства; порівняльний метод – при визначенні рівня ефективності тієї чи іншої інноваційної розробки з метою вибору кращої з них для впровадження в сільському господарстві.

Результати. Визначено, що ефективність впровадження інноваційних розробок в сільському господарстві залежить не тільки від розмірів приросту урожайності, зниження собівартості продукції і росту цін реалізації, але і від досягнутого стану виробництва, вираженого співвідношенням постійних і змінних витрат, наявним рівнем урожайності і рентабельності продукції.

Встановлено, що вищий економічний ефект забезпечує та інноваційна розробка, яка при інших умовах впроваджується на підприємствах, які мають вищі показники частки постійних затрат, рентабельність реалізованої продукції нижчу, а показники досягнутої урожайності ближчі до критичного рівня.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до визначення ефективності впровадження інноваційних розробок в сільському господарстві залежно від розмірів приросту урожайності, зниження собівартості продукції, росту цін реалізації і від досягнутого стану виробництва.

Практична цінність. Отримані результати дослідження сприяють вищому рівню інноваційності сільського господарства, відповідно забезпечують вищий рівень ефективності аграрного виробництва.

Ключові слова: сільське господарство, інновації, економічна ефективність, економічний аналіз.

Пармакли Д.М. ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННЫХ РАЗРАБОТОК В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Цель. Обосновать и показать на конкретных примерах особенности расчетов экономической эффективности инновационных разработок в сельском хозяйстве .

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд методов. В частности, общенаучный метод исследования применен при изучении роли инноваций в развитии сельского хозяйства; экономико - статистические методы - при расчете экономической эффективности инноваций; экономико - аналитический метод – при установлении влияния отдельных факторов на общую результативность сельского хозяйства; сравнительный метод - при определении уровня эффективности той или иной инновационной разработки с целью выбора лучшей из них для внедрения в сельском хозяйстве.

Результаты. Определено, что эффективность внедрения инновационных разработок в сельском хозяйстве зависит не только от размеров прироста урожайности, снижение себестоимости продукции и роста цен реализации, но и от достигнутого состояния производства, выраженного соотношением постоянных и переменных затрат, имеющимся уровнем урожайности и рентабельности продукции.

Установлено, что высокий экономический эффект обеспечивает и инновационная разработка, которая при других условиях внедряется на предприятиях, имеющих высокие показатели доли постоянных затрат, рентабельность реализованной продукции ниже, а показатели достигнутой урожайности ближе к критическому уровню

Научная новизна. Использован комплексный подход к определению эффективности внедрения инновационных разработок в сельском хозяйстве в зависимости от размеров прироста урожайности, снижение себестоимости продукции, роста цен реализации и от достигнутого состояния производства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования способствуют высокому уровню инновационности сельского хозяйства, соответственно обеспечивают высокий уровень эффективности аграрного производства .

Ключевые слова: сельское хозяйство, инновации, экономическая эффективность, экономический анализ.

Parmakli D.M. PECULIARITIES OF ECONOMIC EFFICIENCY CALCULATIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENTS IN THE AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is to substantiate and show on concrete examples peculiarities of calculations of economic efficiency of innovative developments in the agriculture.

Methodology of research. Different methods were used during the research. In particular, general and scientific methods of research were used in the study of the role of innovations in agricultural development; economical and statistical methods – in calculating the economic efficiency of innovations; economical and analytical method – in determining the impact of individual factors on the general economic effectiveness of agriculture; comparative method – to determine the level of effectiveness one or another innovative development in order to choose the best of them for the implementation in agriculture

Findings. It has been determined that effectiveness of the implementation of innovative developments in the agriculture depends not only on the size of increasing crop yield, reducing production costs and growth of sales prices, but also from achieved state of production that is expressed by the ratio of fixed and variable costs, the existing levels of crop yield and profitability of products.

It has been established that the highest economic effect provides such innovative development that in other conditions is implemented at enterprises that have the higher proportions of fixed costs, profitability of sold products is lower and the performance of achieved crop yield closer to the critical level.

Originality. The integrated approach was used to determine the effectiveness of the implementation of innovative developments in the agriculture, depending on the size of increasing crop yield, reducing production costs, growth of sales prices and from reached state of production.

Practical value. The obtained results of the study contribute to a higher level of agriculture innovation respectively provide the highest level of efficiency of agricultural production.

Key words: agriculture, innovations, economic efficiency, economic analysis.

Азізов Г.С. МЕТОД РОЗРАХУНКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Мета - розкрити особливості розрахунку економічної ефективності економіки країни і дати порівняльну оцінку функціонування господарства України на тлі економіки Польщі.

Методика дослідження. При виконанні поставлених завдань і отриманні результатів дослідження використовувалися економічні, статистичні та інші методи і підходи. Зокрема, при визначенні економічної ефективності країни та регіонів застосовувалися статистичні методи, методи порівняння та економічного аналізу. При обґрунтуванні методу розрахунку величини людського капіталу та апробації методу розрахунку й оцінки використання виробничого потенціалу країни використаний логічний підхід і метод економічного аналізу. При розрахунку економічної ефективності використання виробничого потенціалу України у різних валютах застосовувався порівняльний метод.

Результати. Апробований метод розрахунку і оцінки використання виробничого потенціалу країни. Уточнено метод розрахунку величини людського капіталу. Доведено, що економічна ефективність країни, її регіонів може бути виражена відношенням ВВП до вартості використаних ресурсів (виробничому потенціалу). Розрахунки людського капіталу показали, що його вартість в Польщі в 3,3 рази вище ніж в Україні, а продуктивність праці у вітчизняній економіці відстає в 3,78 рази. Грошова оцінка земельних ресурсів визначена за методом автора, виходячи з реального прибутку рослинництва. Встановлено, що розрахунок економічної ефективності використання виробничого потенціалу України в національній валюті не зовсім точно відображає реальний стан. Визначення економічної ефективності вираженої в євро підтвердило, що в Україні має місце падіння економічної ефективності, а в Польщі - стійке підвищення.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при уточненні методу розрахунку ефективності відтворювального процесу в Україні.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані для оцінки реального стану та вибору напрямку підвищення економічної ефективності виробничого потенціалу країни та її регіонів.

Ключові слова: ефективність, зростання, потенціал, ВВП, валюта, євро.

Азизов Г.С. МЕТОД РАСЧЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОСПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРОЦЕССА В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

Цель - раскрыть особенности расчета экономической эффективности экономики страны и дать сравнительную оценку функционирования хозяйства Украины на фоне экономики Польши.

Методика исследования. При выполнении поставленных задач и получении результатов исследования использовались экономические, статистические и другие методы и подходы. В частности, при определении экономической эффективности страны и регионов применялись статистические методы, методы сравнения и экономического анализа. При обосновании метода расчета величины человеческого капитала и апробации метода расчета и оценки использования производственного потенциала страны использован логический подход и метод экономического

аналіза. При розрахунок економічної ефективності використання виробничого потенціала України в різних валютах застосовувався порівняльний метод.

Результати. Апробовано метод розрахунок і оцінки використання виробничого потенціала країни. Уточнено метод розрахунок величини людського капіталу. Доведено, що економічна ефективність країни, її регіонів може бути виражена відношенням ВВП до вартості використаних ресурсів (виробничого потенціалу). Розрахунок людського капіталу показали, що його вартість в Польщі в 3,3 рази вище, ніж в Україні, а продуктивність праці в національній економіці відстає в 3,78 рази. Грошова оцінка земельних ресурсів визначена за методом автора, виходячи з реальної прибутку сільськогосподарства.

Встановлено, що розрахунок економічної ефективності використання виробничого потенціала України в національній валюті не повністю точно відображає реальне становище. Визначення економічної ефективності вираженої в євро підтвердило, що в Україні має місце падіння економічної ефективності, а в Польщі - стійке підвищення.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при уточненні методу розрахунок ефективності виробничого процесу в Україні.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані для оцінки реального становища і вибору напрямку підвищення економічної ефективності виробничого потенціалу країни і її регіонів.

Ключові слова: ефективність, ріст, потенціал, ВВП, валюта, євро.

Azizov G.S. THE CALCULATION METHOD OF ECONOMIC EFFICIENCY FOR THE REPRODUCTIVE PROCESS IN THE UKRAINE ECONOMY

Purpose. To disclose peculiarities of calculating the economic efficiency of the economy country and give a comparative assessment of functioning farms Ukraine on the background of the Polish economy.

Methodology of research. In the performance assigned tasks and getting the results of the study used by economic, statistical and other methods and approaches. In particular, in determining the economic efficiency of the country's regions and applied statistical methods, methods of comparison and economic analysis. In justification of the method of calculating the value of human capital and testing method of calculation and evaluation of the use of production potential logical approach used and the method of economic analysis. In calculating the economic efficiency of industrial potential of Ukraine in different currencies used comparative method.

Findings. Approved methods of calculation and evaluate the use production potential. Specifies the method of calculating the value of human capital. It is proved that the economic efficiency of the country, its regions can be expressed by the ratio of GDP to the cost of the resources used (commercial building). Calculations of human capital have shown that the cost in Poland is 3.3 times higher than in Ukraine, and labor productivity in the domestic economy lags in 3.78 times. Monetary valuation of land resources determined by the author, based on the real income of crop. It was established that the calculation of economic efficiency of industrial potential of Ukraine in local currency did not accurately reflect the real situation. Determining the cost-effectiveness expressed in euro confirmed that Ukraine has been a decrease in economic efficiency, in Poland - a steady increase.

Originality. Used an integrated approach to the specification of calculating the efficiency of the reproduction process in Ukraine.

Practical value. Results can be used to assess the real situation and choose the direction of increasing the economic efficiency of the production potential of the country and its regions.

Key words. efficiency, growth, potential GDP, the currency, the euro.

Сімків Л.Є. ЯКІСНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ, ЙОГО ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мета. Метою дослідження є визначення сучасних методик оцінки якісних трансформацій в економіці України та аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в державі.

Методика дослідження. Відповідно до поставленої мети застосовувалися такі методи економічних досліджень: аналізу та синтезу; абстрактно-логічний - для формування мети та завдань дослідження; діалектичний та системний аналіз - для опрацювання теоретико-методичних положень; узагальнення літературних джерел, формування висновків; економіко-статистичний - для аналізу рівня економічного зростання країни, виявлення тенденцій, впливу факторів на стимулювання якісного економічного зростання; порівняльного аналізу - для оцінки економічної ефективності функціонування національної економіки.

Результати. Розглянуто теоретичні засади якісного економічного зростання, яке має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку держави за рахунок чинників, що забезпечать не

тільки кількісне зростання, а й якісні зміни. Обґрунтована об'єктивна необхідність розробки концепції нової якості економічного зростання та переходу національної економіки до стратегії випереджаючого розвитку на інноваційно-інвестиційній основі.

Наукова новизна. Обґрунтовані концептуальні засади нової якості економічного зростання, що базуються на інтенсифікації процесів розвитку економіки країни за рахунок використання внутрішніх факторів та резервів розвитку регіонів, орієнтації на стимулюючий вплив державного та регіонального рівнів управління, спрямованості на посилення соціальної орієнтованості економічних перетворень і забезпеченні розвитку людського потенціалу.

Практична цінність. Отримані результати дослідження є основою подальшого розвитку наукових обґрунтувань щодо забезпечення якісного економічного зростання в державі. Основні положення та висновки можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: якісне економічне зростання, людський капітал, інноваційно-інвестиційний розвиток, якість життя, конкурентоспроможність.

Симків Л.Е. КАЧЕСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ В УКРАИНЕ, ЕГО ОЦЕНКА И ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Цель. Целью исследования является определение современных методик оценки качественных преобразований в экономике Украины и анализ текущего уровня качества экономического роста в государстве.

Методика исследования. В соответствии с поставленной целью применялись такие методы экономических исследований: анализа и синтеза; абстрактно-логический – для формирования целей и заданий исследования; диалектический и системного анализа - для обработки теоретико-методических положений, обобщения источников литературы, формирование выводов, экономико-статистический - для анализа уровня экономического роста страны, выявление тенденций, влияния факторов на стимулирование качественного экономического роста; сравнительного анализа - для оценки экономической эффективности функционирования национальной экономики.

Результаты. Рассмотрены теоретические основы качественного экономического роста, которое должно базироваться на процессах интенсификации экономического развития государства за счет факторов, которые обеспечат не только количественный рост, но и качественные изменения. Обоснована объективная необходимость разработки концепции нового качества экономического роста и перехода экономики страны к стратегии опережающего развития на инновационно-инвестиционной основе.

Научная новизна. Обоснованы концептуальные основы нового качества экономического роста, которые должны быть основаны на интенсификации процессов развития экономики страны за счет использования внутренних факторов и резервов развития регионов, ориентации на стимулирующее влияние государственных и региональных уровней управления, усиление социальной ориентации экономических преобразований и обеспечение развития человеческого потенциала.

Практическая значимость. Результаты исследований являются основой дальнейшего развития научных исследований для обеспечения качества экономического роста в государстве. Основные положения и выводы могут использоваться в учебном процессе в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: качественный экономический рост, человеческий капитал, инновационно-инвестиционное развитие, качество жизни, конкурентоспособность.

Simkiv L.Ye. QUALITY ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE, ITS EVALUATION AND WAYS OF ENSURING

Purpose. The aim of the study is to determine the modern evaluation techniques of qualitative transformations in the economy of Ukraine and analysis of the current level of quality economic growth in the country.

Methodology of research. According to the target, the following methods of economic studies were used: analysis and synthesis; abstract and logical - to create aims and targets of the study; dialectical and system analysis - to work out the theoretical and methodological principals; generalization of the literary sources, conclusions formation; economics and statistics – for the analysis of economic growth level, identifying trends, impact of factors on the stimulation of quality economic growth; comparative analysis - for assessing the economic efficiency of the national economy.

Findings. The theoretical foundations of strong economic growth, which should be based on process intensification economic growth by factors that provide not only quantitative growth and qualitative change. There is a reasonable objective necessity to develop the concept of a new quality of economic growth and passage of the national economy to the advanced development strategy on the innovative investment basis.

Originality. Proved conceptual foundations of a new quality of economic growth, which should be based on the intensification of the processes of the country's economy development through the use of

internal factors and reserves of regional development, focus on stimulating effect of state and regional levels of management, focus on strengthening of social orientation of economic reforms and ensuring human potential development.

Practical value. The research results obtained are the basis for further development of scientific evidences regarding ensuring quality economic growth in the country. Key provisions and conclusions can be used in the educational process in higher educational establishments.

Key words: quality economic growth, human capital, innovative investment development, quality of life, competitiveness.

Сніщенко Р.Г. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Мета – обґрунтувати методику оцінки ефективності стратегічного менеджменту за основними критеріями.

Методика дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові положення фінансового менеджменту. Для досягнення поставленої мети у роботі використано наступні наукові прийоми і методи дослідження: аналізу (для обробки результатів досліджень, що проводилися раніше); системно-структурний метод (для визначення структурних напрямів стратегічного менеджменту); метод використання семантичної мережі із застосуванням інфологічних концептуальних моделей у вигляді ER-діаграм (для досягнення необхідної декомпозиції елементів при представленні проблемної сфери стратегічного фінансового менеджменту, позбавлення надлишкової надмірності у зборі та представленні даних), методи нечіткої логіки (для подальшого визначення ефективності стратегічного менеджменту).

Результати дослідження. Обґрунтовано доцільність використання запропонованої методики оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту, визначено необхідність мінімальної збалансованості забезпечення та управління суб'єкта господарювання для досягнення стратегічного менеджменту з задовільним показником якості. Доведено, що забезпечення є однією з найважливіших складових економічних систем, від якої залежить успішна реалізація їх цілей і функцій.

Наукова новизна. Запропонована методика оцінки ефективності стратегічного фінансового менеджменту, яка, на відміну від існуючих, надає можливість поєднання множини його якісних і кількісних показників в єдиний інтегрований показник.

Практична значущість. Отримані результати є основою подальшого розвитку наукових обґрунтувань щодо використання методів нечіткої логіки та семантичних мереж для дослідження об'єктів і процесів менеджменту. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів фінансово-економічного напрямку.

Ключові слова: менеджмент, нечіткі множини, показники, критерії.

Снищенко Р.Г. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Цель - обосновать методику оценки эффективности стратегического менеджмента по основным критериям.

Методика исследования. Методологическую основу исследования составили общенаучные положения финансового менеджмента. Для достижения поставленной цели в работе использованы следующие научные приемы и методы исследования: анализа (для обработки результатов исследований, которые проводились раньше); системно-структурный метод (для определения структурных направлений стратегического менеджмента); метод использования семантической сети с применением инфологических концептуальных моделей в виде ER-диаграмм (для достижения необходимой декомпозиции элементов при представлении проблемной сферы стратегического финансового менеджмента, избежания избыточности при сборе и представлении данных), методы нечеткой логики (для последующего определения эффективности стратегического менеджмента).

Результаты исследования. Обоснована целесообразность использования предложенной методики оценки эффективности стратегического финансового менеджмента, определена необходимость минимальной сбалансированности обеспечения и управления субъекта ведения хозяйства для достижения стратегического менеджмента с удовлетворительным показателем качества. Доказано, что обеспечение является одной из важнейших составляющих экономических систем, от которой зависит успешная реализация их целей и функций.

Научная новизна. Предложенная методика оценки эффективности стратегического финансового менеджмента, которая, в отличие от существующих, предоставляет возможность объединения множества его качественных и количественных показателей в единый интегрированный показатель.

Практическая значимость. Полученные результаты являются основой последующего развития научных обоснований использования методов нечеткой логики и семантических сетей для

исследования объектов и процессов менеджмента. Основные положения и выводы исследования могут быть использованы в учебном процессе высших учебных заведений финансово-экономического направления.

Ключевые слова: менеджмент, нечеткие множества, показатели, критерии.

Snishchenko R. ESTIMATION OF EFFICIENCY OF STRATEGIC MANAGEMENT

Purpose - substantiate the methodology evaluating the effectiveness of strategic management for key criteria.

Methodology of research. Methodological basis of research was made by scientific positions of financial management. For achievement of the put purpose the following scientific receptions and research methods are used in work: analysis (for treatment of results of researches which were conducted before); system-structural method (for determination of structural directions of strategic management); method of the use of semantic network with the use of conceptual models as ER-diagrams (for achievement of necessary decomposition of elements at presentation of problem sphere of strategic financial management, avoidances of surplus at collection and presentation of information), methods of fuzzy logic (for subsequent determination of efficiency of strategic management).

Findings. Expedience of the use of the offered method of estimation of efficiency of strategic financial management is grounded, the necessity of minimum balanced of providing and management of subject of ménages is certain for achievement of strategic management with the satisfactory index of quality. It is proved that providing is one of major constituents of the economic systems, which successful realization of their aims and functions depends on.

Originality. Offered method of estimation of efficiency of strategic financial management, unlike existing gives possibility of association of great number of his high-quality and quantitative indexes in the single integrated index.

Practical value. The got results are basis of subsequent development of scientific grounds of the use of methods of fuzzy logic and semantic networks for research of objects and management processes. Basic provisions and conclusions of the study can be used in the educational process of higher education institutions of financial and economic direction.

Key words: management, fuzzy sets, indexes, criteria.

Дубик В.Я., Осідач О.Б. АКТИВІЗАЦІЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В НОВОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ УКЛАДІ ЯК ШЛЯХ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОРИВУ І НАРОЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ

Мета. З'ясувати сутність і причини низької технологічності національного господарства та визначити доцільні заходи і механізми щодо забезпечення переходу до постіндустріального суспільства.

Методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою статті є праці провідних зарубіжних і вітчизняних вчених з питань формування технологічних укладів, інноваційного прориву і нарощення прибутковості народного господарства. У статті використано методи економічного аналізу, зокрема логіко-теоретичний та історико-системний, методи аналізу, синтезу і порівняння, методи прогнозування, економічного моделювання в обґрунтуванні рекомендацій щодо підвищення інноваційної технологічності вітчизняної економіки у сучасних умовах.

Результати. Визначено і проаналізовано причини низької технологічності народного господарства та обґрунтовано доцільні заходи і механізми щодо забезпечення переходу до постіндустріального суспільства.

Наукова новизна. Поглиблено аналіз причин низької технологічності народного господарства і на цій основі розроблено та удосконалено науково-практичні рекомендації щодо доцільних заходів і механізмів забезпечення переходу до постіндустріального суспільства

Практична значущість. Результати і рекомендації статті можуть бути враховані під час підготовки узагальнюючих наукових досліджень про інноваційний прорив і нарощення прибутковості вітчизняної економіки в новому технологічному укладі.

Основні теоретичні положення, методичні підходи та висновки статті можуть також використовуватися у навчальному процесі вищих навчальних закладів фінансово-економічного спрямування.

Ключові слова: технологічні уклади, інновація, інноваційна економіка, інноваційний прорив, нововведення, технологія, національне господарство, конкурентоспроможність, прибутковість, інноваційна технологічність економіки.

Дубык В.Я., Осідач Е.Б. АКТИВІЗАЦІЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В НОВОМУ ТЕХНОЛОГІЧЕСКОМУ УКЛАДІ КАК ПУТЬ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОРЫВА І НАРАЩІВАННЯ ДОХОДНОСТІ

Цель. Выяснить сущность и причины низкой технологичности народного хозяйства и определить целесообразные меры и механизмы по обеспечению перехода к постиндустриальному обществу.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой статьи являются труды ведущих зарубежных и отечественных ученых по вопросам формирования технологических укладов, инновационного прорыва и наращивания доходности народного хозяйства. В статье использованы методы экономического анализа, в частности логико-теоретический и историко-системный, методы анализа, синтеза и сравнения, методы прогнозирования, экономического моделирования в обосновании рекомендаций по повышению инновационной технологичности отечественной экономики в современных условиях.

Результаты. Определены и проанализированы причины низкой технологичности народного хозяйства и обоснованно целесообразные меры и механизмы по обеспечению перехода к постиндустриальному обществу.

Научная новизна. Углубленно анализ причин низкой технологичности народного хозяйства и на этой основе разработаны и усовершенствованы научно-практические рекомендации целесообразных мер и механизмов обеспечения перехода к постиндустриальному обществу.

Практическая значимость. Результаты и рекомендации статьи могут быть учтены при подготовке обобщающих научных исследований об инновационном прорыве и наращивании доходности отечественной экономики в новом технологическом укладе.

Основные теоретические положения, методические подходы и выводы статьи могут также использоваться в учебном процессе высших учебных заведений финансово-экономического направления.

Ключевые слова. Технологические уклады, инновация, инновационная экономика, инновационный прорыв, нововведение, технология, национальное хозяйство, конкурентоспособность, прибыльность, инновационная технологичность экономики.

Dubyk V.Ya., Osidach O. ACTIVIZATION THE PARTICIPATION OF UKRAINE IN THE NEW TECHNOLOGICAL ORDER AS INNOVATIVE BREAKTHROUGHS WAY AND CAPACITY OF PROFITABILITY

Purpose. Figure out the nature and reasons for the low technological effectiveness of national economy and to identify appropriate measures and mechanisms to ensure the transition to a postindustrial society.

Methodology of research. Methodological and theoretical basis of the article is the works of leading foreign and domestic scholars on the issues of technological structures, innovative breakthrough profitability and capacity of the national economy. This article uses methods of economic analysis, including logical and theoretical, historical and systematic, methods of analysis, synthesis and comparison, forecasting methods, economic models in the justification of recommendations to improve the innovative technological domestic economy in modern conditions.

Findings. Determined and analyzed the reasons of low technological effectiveness of the national economy and competitiveness and defined priority measures and mechanisms to ensure the transition to a postindustrial society.

Originality. Carried depth analysis of the reasons for the low technological effectiveness of the national economy and on this basis, developed and improved scientific and practical recommendations of appropriate measures and mechanisms to ensure the transition to a postindustrial society.

Practical value. The results and recommendations of article may be taken into account during the preparation of syntheses of research about innovative breakthrough and increasing profitability of the domestic economy in the new technological order.

Basic theoretical concepts, methodological approaches and conclusions of the article can also be used in the educational process of higher education finance and economic trends.

Key words. Technological orders, innovation, innovation economy, innovative breakthrough, innovation, technology, national economy, competitiveness, profitability, innovative technological effectiveness of economy.

Кухтин О.Б. ПРОЯВИ ТА НАСЛІДКИ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ФОНДОВОГО РИНКУ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета. Дослідження проявів та наслідків віртуалізації світового фондового ринку в період глобальних трансформацій світогосподарських процесів.

Методика дослідження. В процесі дослідження було використано низку загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: монографічний метод дослідження – при огляді та вивченні літературних джерел щодо віртуалізації економіки та фондових ринків; системний підхід – для всебічного вивчення та аналізу проявів та наслідків віртуалізації світового фондового ринку; методи аналізу та синтезу – при вивченні думок різних вчених, що займаються проблематикою трансформацій на світовому фондовому ринку; діалектичний метод – при узагальненні матеріалів, обґрунтуванні результатів дослідження та формулюванні висновків.

Результати. Охарактеризовано процеси віртуалізації світового фондового ринку в умовах глобальних трансформацій, досліджено їх прояви, проаналізовано позитивні та негативні наслідки віртуалізації фондового ринку зокрема і світової економіки загалом.

Наукова новизна. Визначено та обґрунтовано позитивні та негативні наслідки віртуалізації світового фондового ринку в період глобальних трансформацій.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дають об'єктивну характеристику і оцінку віртуалізації світового фондового ринку, розкривають її переваги і недоліки, визначають напрямки подальших спостережень за рухом і розвитком фондових ринків.

Ключові слова. Віртуалізація, світовий фондовий ринок, інформаційні технології, глобальна трансформація, деривативи.

Кухтын О.Б. ПРОЯВЛЕНИЯ И ПОСЛЕДСТВИЯ ВИРТУАЛИЗАЦИИ МИРОВОГО ФОНДОВОГО РЫНКА В ПЕРИОД ГЛОБАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Цель. Исследование проявлений и последствий виртуализации мирового фондового рынка в период глобальных трансформаций.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы ряд общенаучных и специальных методов, в частности: монографический метод исследования – при обзоре и изучении литературных источников относительно виртуализации фондовых рынков; системный подход – для всестороннего изучения и анализа влияния процессов виртуализации на мировой фондовый рынок; методы анализа и синтеза – при изучении мнений разных ученых, которые занимаются проблематикой трансформаций на мировом фондовом рынке; диалектический метод – при обобщении материалов, обосновании результатов исследования и формулировке выводов.

Результаты. Охарактеризованы процессы виртуализации мирового фондового рынка в условиях глобальных трансформаций, исследованы их проявления, проанализированы положительные и отрицательные последствия виртуализации для фондового рынка в частности и мировой экономики в целом.

Научная новизна. Определено и обосновано положительные и отрицательные последствия виртуализации мирового фондового рынка в период глобальных трансформаций.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования дают объективную характеристику и оценку виртуализации мирового фондового рынка, раскрывают ее преимущества и недостатки, определяют направления последующих наблюдений за движением и развитием фондовых рынков.

Ключевые слова. Виртуализация, мировой фондовый рынок, информационные технологии, глобальная трансформация, деривативы.

Kukhtyn O.B. MANIFESTATIONS AND IMPLICATIONS OF WORLD STOCK MARKET VIRTUALIZATION IN THE PERIOD OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

Purpose. The aim of the article is research manifestations and consequences of world stock market virtualization in the period of global transformation of world economy processes.

Methodology of research. In the research process we used a number of general and specific approaches. Such as: monographic are used to review and study virtualizations of stock market bibliography; systematic approach- for comprehensive study and analysis of the impact process virtualization world stock market; analysis and synthesis methods - the study of the views of various scientists involved in the transformation issues in the global stock market; dialectical method - in the compilation of materials, substantiating research results and conclusions formulation.

Findings. In this paper world stock market virtualization in global transformation process is considered; features of world stock market virtualization are developed; reasons of creation this processes and their implications for world stock market and for world economy are generalized.

Originality. Positive and negative effects of world stock market virtualization in the period of global transformations are proved.

Practical value. Findings of research give us objective characteristic and evaluation of world stock market virtualization, reveal its advantages and defects and identify areas for further observation of the movement and the development of stock markets.

Key words: virtualization, world stock market, information technologies, global transformation, derivative.

Олійник Т.І., Винограденко С.О., Васильєва В.Ю. ВПЛИВ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Виявити вплив зміни грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення на ефективність діяльності та формування структури ресурсного потенціалу підприємства.

Методика дослідження. Теоретично-методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до визначення економічних процесів, які характеризують земельні відносини в Україні. При проведенні дослідження застосовувалися такі прийоми та прикладні методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків), монографічний (при узагальненні позиції вчених, щодо теоретичних і методологічних основ обґрунтування орендних відносин між власниками та землекористувачами земель сільськогосподарського призначення підприємствами), економіко-математичний (при встановленні впливу рівня орендної плати на ефективність використання та формування структури ресурсного потенціалу підприємства).

Результати. Встановлено, що від зростання нормативно-грошової оцінки орендованих земель доходи власників паїв збільшилися, а для підприємців, які орендували землі такі заходи спонукали збільшення виробничих витрат. Виявлено, що підвищення нормативно-грошової оцінки та рівня орендної плати не вплинуло позитивно на ефективність діяльності підприємства і не спонукало товаровиробників до пошуку резервів підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Наукова новизна. Встановлено, що підвищення нормативно-грошової оцінки та рівня орендної плати призводить до погіршення структури ресурсного потенціалу підприємства, зменшення ефективності його діяльності та неможливості самостійного відтворення ресурсів, застосованих у процесі виробничої діяльності.

Практична значущість. Матеріали дослідження впливу зміни грошової оцінки на ефективність діяльності підприємства можуть бути використані при обґрунтуванні рівня грошової оцінки сільськогосподарських угідь, при встановленні рівня орендної плати.

Ключові слова: земельні ресурси, нормативно-грошова оцінка, орендна плата, формування структури ресурсного потенціалу підприємства.

Олейник Т.И., Винограденко С.А., Васильева В.Ю. ВЛИЯНИЕ ОЦЕНКИ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Обнаружить влияние изменения денежной оценки земель сельскохозяйственного назначения на эффективность деятельности и формирования структуры ресурсного потенциала предприятия.

Методика исследования. Теоретико-методической основой исследования является диалектический метод познания и системный подход к определению экономических процессов, которые характеризуют земельные отношения в Украине. При проведении исследования применялись такие приемы и прикладные методы: абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулировки выводов), монографический (при обобщении позиции ученых, относительно теоретических и методологических основ обоснования арендных отношений между владельцами и землепользователями земель сельскохозяйственного назначения предприятиями), экономико-математический (при установленных влиянию уровня арендной платы на эффективность использования и формирования структуры ресурсного потенциала предприятия).

Результаты. Установлено, что от увеличения нормативной денежной оценки арендованных земель доходы владельцев паев увеличились, а для предпринимателей, которые арендовали земли, такие мероприятия побуждали увеличение производственных расходов. Обнаружено, что повышение нормативной денежной оценки и уровня арендной платы положительно не повлияло на эффективность деятельности предприятия и не побуждало товаропроизводителей к поиску резервов повышения эффективности использования земельных ресурсов.

Научная новизна. Установлено, что повышение нормативной денежной оценки и уровня арендной платы привело к ухудшению структуры ресурсного потенциала предприятия, уменьшению эффективности его деятельности и невозможности самостоятельного воссоздания ресурсов использованных в процессе производственной деятельности.

Практическая значимость. Материалы исследования изменения влияния денежной оценки на эффективность деятельности предприятия, использованные при обосновании уровня денежной оценки сельскохозяйственных угодий, при установлении уровня арендной платы.

Ключевые слова: земельные ресурсы, нормативная денежная оценка, арендная плата, формирование структуры ресурсного потенциала предприятия.

Oliinyk T.I., Vynohradenko S.O., Vasylieva V.U. THE INFLUENCE OF THE AGRICULTURAL LAND VALUATION ON THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE ACTIVITY

Purpose. To identify the impact of changes in monetary valuation of agricultural land on the efficiency of activity and formation of structure of resource potential of the enterprise.

Methodology of research. Dialectical method of cognition and systematic approach to determining the economic processes that characterize land relations in Ukraine is theoretical and methodological basis of research. While studies have used the following methods and applied techniques: abstract-logical (theoretical generalizations and drawing conclusions), monographic (while summarizing positions of scientists on the theoretical and methodological foundations of reasoning lease relations between owners and land users of agricultural land by plants), economics and mathematics (the effect of the influence of level of rents on the efficiency of using and formation of structure of resource potential).

Findings. The found that from increasing regulatory and monetary valuation of leased land owners income shares have increased, and for entrepreneurs who rented land such measures have forced an increase in production costs. We found that increasing of regulatory and monetary valuation and lease rent hasn't positively affected on the efficiency of the enterprise and not prompted producers to seek reserves of efficient use of land resources.

Originality. The found that increasing regulatory and monetary valuation of rents led to a deterioration in the structure of the resource potential of the enterprise and reducing the efficiency of its operations, and the impossibility of self-reproduction of resources employed in the production process.

Practical value.. Materials of research the impact of changes in monetary valuation of the effectiveness of the Enterprise used in the justification of monetary valuation of agricultural land, also it is used in determination of the level of rent.

Key words: land resources, regulatory and monetary valuation, rents, forming of structure of resource potential of the enterprise.

Кочкодан В.Б. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Обґрунтування теоретичних аспектів прогнозування характеристик капіталу на основі моделей декомпозиції часового ряду комплексної оцінки його стану.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методи декомпозиції часового ряду, методи спектрального аналізу – для дослідження часових рядів, що мають неоднорідну структуру та містять східчасті й імпульсні зміни; методи аналітичного вирівнювання ряду, динамічні регресійні і лагові моделі – для дослідження часових рядів зі стійкими тенденціями розвитку; методи екстраполяції – для прогнозування інтегрального показника стану капіталу підприємства.

Результати. Наведено методику механізму прогнозування характеристик капіталу підприємства. Встановлено, що на перших кроках методики проводиться дослідження часового ряду на наявність трендової, періодичної та випадкової компонент, а також, у випадку наявності, здійснюється побудова відповідних компонентам моделей. На останніх кроках методики проводиться синтез моделей різних компонентів часового ряду, оцінюється якість "підгонки" комбінованої моделі та здійснюється прогнозування значень інтегрального показника стану капіталу підприємства.

Наукова новизна полягає у розвитку теоретичних положень методики прогнозування характеристик капіталу підприємства з використанням різноманітних економетричних методів для визначення впливу циклічних і сезонних чинників на інтегральний показник стану капіталу.

Практична значущість. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованої методики для побудови різних сценаріїв розвитку фінансової ситуації на підприємстві, що дозволяють здійснити оцінку його спроможності підтримувати позитивні тенденції свого розвитку.

Ключові слова: капітал підприємства; механізм прогнозування характеристик капіталу підприємства; інтегральний показник стану капіталу; трендова, періодична, випадкова компоненти часового ряду.

Кочкодан В.Б. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ СТРУКТУРНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель: разработка методики прогнозирования характеристик капитала предприятия.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы декомпозиции временного ряда, методы спектрального анализа - для исследования временных рядов, имеющих неоднородную структуру и содержащих ступенчатые и импульсные изменения; методы аналитического выравнивания ряда, динамические регрессионные и лаговые модели - для

исследования временных рядов с устойчивыми тенденциями развития; методы экстраполяции - для прогнозирования интегрального показателя состояния капитала предприятия.

Результаты. Приведена методика механизма прогнозирования характеристик капитала предприятия. Установлено, что на первых шагах методики проводится исследование временного ряда на наличие трендовой, периодической и случайной компонент, а также, в случае наличия, осуществляется построение соответствующих компонентам моделей. На последних шагах методики проводится синтез моделей различных компонентов временного ряда, оценивается качество "подгонки" комбинированной модели и осуществляется прогнозирование значений интегрального показателя состояния капитала предприятия.

Научная новизна заключается в развитии теоретических положений методики прогнозирования характеристик капитала предприятия с использованием различных эконометрических методов для определения влияния циклических и сезонных факторов на интегральный показатель состояния капитала.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенной методики для построения различных сценариев развития финансовой ситуации на предприятии, которые позволяют осуществить оценку его способности поддерживать позитивные тенденции своего развития.

Ключевые слова: капитал предприятия; механизм прогнозирования характеристик капитала предприятия; интегральный показатель состояния капитала; трендовая, периодическая, случайная компоненты временного ряда.

Kochkodan V.B. THEORETICAL ASPECTS OF PREDICTION OF FIRM'S CAPITAL STRUCTURAL CHARACTERISTICS.

Purpose: to develop a method of predicting the characteristics of a firm's capital.

Methodology of research. The study used time series decomposition methods, methods of spectral analysis - to study the time series with diverse structure and which contain step and pulse changes; analytical alignment methods of a time series, dynamic and lagged regression models - for the study of time series with stable trends of development; extrapolation techniques - for predicting the firm's capital integral index.

Findings. The method of predicting the firm's capital characteristics mechanism is given. Established that the first steps of the method are to study the time series for the trend, periodic and random components and, if discovered, to construct the corresponding component models. The last steps of the method are to synthesize models of various components of the time series, to evaluate the quality combined model and to forecast values of firm's capital integral index.

Originality lies in the development of theoretical principles of firm's capital forecasting methods using a variety of econometric methods to determine the effect of cyclical and seasonal factors on the integral indicator of capital.

Practical value. The practical significance of the results is the possibility of using the proposed method for constructing different scenarios for the financial situation of the company, allowing an assessment of its ability to maintain positive trends in its development.

Key words: firm's capital; mechanism for predicting the firm's capital characteristics; integral indicator of capital; trend, periodic, random components of the time series.

Матвійчук Т.О. СИНТЕЗ МАТЕРІАЛЬНИХ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є дослідження основних складових потенціалу підприємства в умовах жорсткої конкуренції, з'ясування пріоритетності чи виявлення їх паритету, а також наявності синтезу між ними.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися різноманітні методи дослідження. Методи спостереження, порівняння, аналізу та синтезу використовувалися для визначення загального поняття потенціал підприємства та виявлення його структурних елементів. Описовий метод застосовувався для опису всіх елементів потенціалу, а метод порівняння для виявлення найважливіших із них. Метод абстрагування допоміг поділити всі елементи потенціалу на матеріальні та нематеріальні. Методи моделювання та узагальнення були використані для виявлення паритету та синтезу усіх складових потенціалу підприємства. Звичайно, для висновків використовувався метод індукції та формалізації.

Результати. Запропоновано виділити в рамках потенціалу матеріальні та нематеріальні складові, виходячи з їхньої фізичної сутності. Встановлено важливість кожного із елементів у

загальній сукупності. В результаті дослідження виявлено паритет усіх складових частин потенціалу підприємства та їх синтез.

Наукова новизна. Виявлено можливість застосування поділу усіх складових потенціалу підприємства на матеріальні та нематеріальні під час управління підприємством. Встановлено, що з'ясування паритету та синтезу складових сприяє ефективнішому використанню потенціалу в цілому.

Практична значущість. Одержані результати дослідження розкривають зміст потенціалу підприємства, його основних складових. Доведення паритету та синтезу усіх складових може бути використане керівниками під час формування та управління потенціалом підприємства.

Ключові слова: потенціал підприємства, матеріальні складові потенціалу, нематеріальні складові потенціалу, паритет, синтез.

Матвийчук Т.А. СИНТЕЗ МАТЕРИАЛЬНЫХ И НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является исследование основных составляющих потенциала предприятия в условиях жесткой конкуренции, выяснения приоритетности или выявления их паритета, а также наличия синтеза между ними.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в работе использовались различные методы исследования. Методы наблюдения, сравнения, анализа и синтеза использовались для определения общего понятия потенциал предприятия и выявления его структурных элементов. Описательный метод применялся для описания всех элементов потенциала, а метод сравнения для выявления наиболее важных из них. Метод абстрагирования помог разделить все элементы потенциала на материальные и нематериальные. Методы моделирования и обобщения были использованы для выявления паритета и синтеза всех составляющих потенциала предприятия. Конечно, для выводов использовался метод индукции и формализации.

Результаты. Предложено выделить в рамках потенциала материальные и нематериальные составляющие, исходя из их физической сущности. Установлено важность каждого из элементов в общей совокупности. В результате исследования обнаружено паритет всех составных частей потенциала предприятия и их синтез.

Научная новизна. Обнаружено возможность применения разделения всех составляющих потенциала предприятия на материальные и нематериальные при управлении предприятием. Установлено, что выяснение паритета и синтеза составляющих способствует эффективному использованию потенциала в целом.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования раскрывают содержание потенциала предприятия, его основных составляющих. Доказательство паритета и синтеза всех составляющих может быть использовано руководителями во время формирования и управления потенциалом предприятия.

Ключевые слова: потенциал предприятия, материальные составляющие потенциала, нематериальные составляющие потенциала, паритет, синтез.

Matviichuk T.O. SYNTHESIS OF TANGIBLE AND INTANGIBLE COMPONENTS OF THE POTENTIAL OF THE COMPANY

Purpose. The purpose of the article is to study the main components of the potential of the company in a highly competitive, clarify the priority or detection of parity, and the presence of synthesis between them.

Methodology of research. To achieve this goal, we used a variety of methods. Methods of observation, comparison, analysis and synthesis were used to determine the overall potential of the company, concept and identify its structural elements. Descriptive method was used to describe all elements of potential and comparison method to identify the most important of them. The method of abstraction helped to divide all elements of the potential for tangible and intangible. The methods of modeling and synthesis were used to detect parity and synthesis of all components of the enterprise potential. Of course, for the conclusions we used the method of induction and formalization.

Findings. Suggested to identify within the potential tangible and intangible components based on their physical nature. Established the importance of each element in the general population. The study found parity of all the components of the potential of the company and their synthesis.

Originality. Revealed the possibility of using separation of all components of the potential on tangible and intangible while management. Established that clarification of parity and synthesis of all components promotes the efficient use of potential in general.

Practical value. The received results of the study reveal the meaning of the potential of the company, its main components. The proof of parity and synthesis of all components can be used by managers during the formation and management of potential of the company.

Key words: potential of the company, the tangible components of potential, intangible components of potential, parity, synthesis.

Гангал Л.С. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ

Мета. Об'єктивна оцінка фінансового стану аграрних товаровиробників різних організаційно-правових форм та визначення напрямків його поліпшення.

Методика дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувалася система економіко-статистичних методів, що реалізує комплексний підхід до аналізу фінансово-економічної діяльності аграрних формувань, заснований на синтезі класичного, статистичного та математичного апарату, аналізу динаміки показників виробничої діяльності досліджуваних суб'єктів господарювання. Теоретичними і методологічними основами досліджень є досягнення вітчизняної та зарубіжної науки в галузі економіки аграрного виробництва.

Результат. Встановлено, що аграрні підприємства різних організаційно-правових форм по-різному пристосовуються до сучасних умов господарювання: мають неоднакові можливості доступу до кредитних ресурсів, каналів збуту, матеріально-технічних ресурсів. Розроблено перелік шляхів покращення фінансового стану індивідуально для підприємств різних організаційно-правових форм: пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності капіталу; оптимізація ліквідності, яка реалізується за допомогою механізму фінансової стабілізації – системи заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого, на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання; підвищення ефективності управління грошовими потоками; удосконалення збутової політики, розширення ринків збуту; зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції, що позитивно вплине на рентабельність продажу.

Наукова новизна. Обґрунтовано механізм фінансової стабілізації – системи заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого, на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання; підвищення ефективності управління грошовими потоками.

Практична цінність. Отримані результати дослідження сприяють покращенню фінансового стану сільськогосподарських формувань. Вони можуть використані для впровадження в аграрних підприємствах різних організаційно-правових форм.

Ключові слова: аграрні підприємства, фінансово-господарська діяльність, економічний аналіз, ефективність управління.

Гангал Л.С. АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РАЗЛИЧНЫХ ОРГАНИЗАЦИОННО - ПРАВОВЫХ ФОРМ И ПУТИ ЕГО УЛУЧШЕНИЯ

Цель. Объективная оценка финансового состояния аграрных товаропроизводителей различных организационно-правовых форм и определение направлений его улучшения.

Методика исследования. Для решения поставленных в работе задач использовалась система экономико-статистических методов, которая реализует комплексный подход к анализу финансово-экономической деятельности аграрных формирований, основанный на синтезе классического, статистического и математического аппарата, анализа динамики показателей производственной деятельности исследуемых субъектов хозяйствования. Теоретическими и методологическими основами исследований являются достижения отечественной и зарубежной науки в области экономики аграрного производства.

Результат. Установлено, что аграрные предприятия различных организационно - правовых форм по-разному приспособляются к современным условиям хозяйствования : имеют неодинаковые возможности доступа к кредитным ресурсам, каналам сбыта , материально - техническим ресурсам. Разработан перечень путей улучшения финансового состояния индивидуально для предприятий различных организационно - правовых форм : поиск оптимального соотношения собственного и заемного капитала, которое бы обеспечило минимальный финансовый риск при максимальной рентабельности капитала ; оптимизация ликвидности, которая реализуется с помощью механизма финансовой стабилизации - системы мер, направленных, с одной стороны, на уменьшение финансовых обязательств, а с другой, на увеличение денежных активов, обеспечивающих эти обязательства; повышения эффективности управления денежными потоками ; усовершенствования сбытовой политики, расширение рынков сбыта; уменьшение удельного веса постоянных затрат в себестоимости продукции, что положительно повлияет на рентабельность продаж.

Научная новизна. Обоснован механизм финансовой стабилизации - системы мер, направленных, с одной стороны, на уменьшение финансовых обязательств, а с другой , на увеличение денежных активов, обеспечивающих эти обязательства; повышения эффективности управления денежными потоками .

Практическая ценность. Полученные результаты исследования способствуют улучшению финансового состояния сельскохозяйственных формирований. Они могут использоваться для внедрения в аграрных предприятиях различных организационно - правовых форм.

Ключевые слова: аграрные предприятия, финансово-хозяйственная деятельность, экономический анализ, эффективность управления

Hanhal L.S. THE ANALYSIS OF AGRARIAN ENTERPRISES' FINANCIAL CONDITION OF DIFFERENT ORGANIZATIONAL- AND LEGAL FORMS AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Purpose. An objective assessment of the financial condition of agrarian commodity producers of different organizational-legal forms and determination the ways of its improvement.

Methodology of research. To solve the tasks of the article, the system of economic and statistical methods has been used, which realizes an integrated approach to the analysis of financial-economic activity of agrarian units, based on a synthesis of classical, statistical and mathematical tool, the analysis of the indices' dynamics of the industrial activity of the researched economic agents. Theoretical and methodological bases of the researches is the achievement of domestic and foreign science in the field of economy's agrarian production.

Findings. It has been determined that agrarian enterprises of different organizational-legal forms adapt to the current economic conditions differently: they have unequal access to the credit sources, marketing channels, material-technical resources. We have developed a list of ways for improving the financial condition for each enterprise of organizational-legal forms: the search for the optimal ratio of equity and borrowed capital, which would provide minimal financial risk with the maximum capital profitability, liquidity optimization, which is realized by means of the financial stabilization mechanism – system of measures which are directed on the one hand on the reduction of financial liabilities, and on the other hand on the increase in cash assets for ensuring these liabilities; increase the management's efficiency of cash flow, improvement of sales policy, extension of target markets, reducing the specific gravity of fixed costs in the product's cost price, which will have a positive impact on the profitability.

Originality. Financial stabilization mechanism has been proved, system of measures which are directed on the one hand on the reduction of financial liabilities, and on the other hand on the increase in cash assets for ensuring these liabilities, increase the management's efficiency of cash flow.

Practical value. These findings contribute to improving the financial condition of agricultural units. They can be used for the implementation in agrarian enterprises of different organizational-legal forms.

Key words: agrarian enterprises, financial-business activity, economic analysis, management's efficiency.

Сенічкіна О.Е. ВИЯВЛЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Метою статті є визначення результативності інноваційної діяльності окремих промислових підприємств Харківського регіону та виявлення факторів впливу інноваційного потенціалу кадрів на неї.

Методика дослідження. Для досягнення означеної мети були використані такі методи наукового дослідження: теоретичного узагальнення, системного аналізу та наукової класифікації – для визначення основних показників оцінки інноваційної діяльності підприємств; статистичного аналізу – для оцінки стану інноваційної діяльності промислових підприємств Харківського регіону; метод узагальнюючих оцінок – для побудови інтегральних показників оцінки результативності інноваційної діяльності; метод факторного аналізу – для визначення факторів впливу на результативність інноваційної діяльності. Теоретичною основою роботи є наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених. Інформаційною базою є офіційні статистичні матеріали, матеріали Державного комітету статистики України, дані звітності промислових підприємств України і Харківської області.

Результати. Визначено основні показники оцінки інноваційної діяльності підприємств. Проведено оцінку стану інноваційної діяльності промислових підприємств Харківського регіону. Побудовано інтегральні показники оцінки результативності інноваційної діяльності. Визначено фактори впливу на результативність інноваційної діяльності.

Наукова новизна. Обґрунтовано процедуру оцінки результативності інноваційної діяльності промислових підприємств, яка, на відміну від існуючих, передбачає групування показників за інноваційною активністю та ефективністю інноваційних витрат.

Практична значущість. Практичну цінність має розрахунок інтегральних показників, які дають можливість дослідити загальний стан інноваційної діяльності підприємств та виявити вплив факторів на узагальнюючий інтегральний показник результативності інноваційної діяльності

Ключові слова: інноваційна діяльність, інтегральні показники, інноваційна активність, результативність інноваційної діяльності

Сеничкина О.Е. ВЫЯВЛЕНИЕ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Целью статьи является определение результативности инновационной деятельности отдельных промышленных предприятий Харьковского региона и выявление факторов влияния инновационного потенциала кадров на нее.

Методика исследования. Для достижения указанной цели были использованы следующие методы научного исследования: теоретического обобщения, системного анализа и научной классификации – для определения основных показателей оценки инновационной деятельности предприятий; статистического анализа – для оценки состояния инновационной деятельности промышленных предприятий Харьковского региона; метод обобщающих оценок – для построения интегральных показателей оценки результативности инновационной деятельности; метод факторного анализа – для определения факторов влияния на результативность инновационной деятельности. Теоретической основой работы являются научные работы отечественных и зарубежных ученых. Информационной базой являются официальные статистические материалы, материалы Государственного комитета статистики Украины, данные отчетности промышленных предприятий Украины и Харьковской области.

Результаты. Определены основные показатели оценки инновационной деятельности предприятий. Проведена оценка состояния инновационной деятельности промышленных предприятий Харьковского региона. Построены интегральные показатели оценки результативности инновационной деятельности. Определены факторы влияния на результативность инновационной деятельности.

Научная новизна. Обоснованно процедуру оценки результативности инновационной деятельности промышленных предприятий, которая, в отличие от существующих, предусматривает группировку показателей по инновационной активности и эффективностью инновационных затрат.

Практическая значимость. Практическую ценность имеет расчет интегральных показателей, которые дают возможность исследовать общее состояние инновационной деятельности предприятий и выявить влияние факторов на обобщающий интегральный показатель результативности инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, интегральные показатели, инновационная активность, результативность инновационной деятельности.

Senichkina O.Ye. DETECTION OF EFFECTIVENESS FACTORS IMPACT ON INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Purpose of the article is to determine the effectiveness of the innovation activity of certain industrial enterprises of Kharkov region and identify factors which influencion of innovation potential personnel bythem.

Methodology of research. To achieve this goal such methods of research have been used: theoretical generalizations system analysis and scientific clasification- for identifying key indicators for assessing innovtsiynoyi of enterprises; statistical analysis - to assess the status of innovation activity of industrial enterprises of Kharkov region; method of summarizing evaluations - to build integrated indicators to measure the impact of innovation activity; method of factor analysis - to determine the factors influencing effectiveness of innovation. The theoretical basis of scientific work is work of domestic and foreign scientists. The information base is the official statistics, materials of the State Statistics Committee of Ukraine, the data reporting industrial enterprises in Ukraine and Kharkiv region.

Findings. The main indicators for assessing the innovation activities of enterprises are determined. An assessment of the innovative activity of industrial enterprises in Kharkiv region is conducted. Powered integrated performance evaluation of innovation. The factors influences the effectiveness of innovation activity are determined.

Originality. The procedure for evaluating the impact of innovative activity of industrial enterprises, which, unlike existing envisages grouping indicators for innovation activity and efficiency of innovation costs are substantiated.

Practical value. The practical value is the calculation of integrated indicators, which gives the opportunity to explore the general state of innovation activity and identify the impact of factors of efficiency of generalizing integral indicator of innovative activity.

Key words: innovation acting, integrated performance, innovative activity, the impact of innovation activities

Котикова О.І., Тесляр В.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК КОМПЛЕКСНОГО ЗРОШЕННЯ

Мета. Метою статті є визначення перспектив розвитку зерновиробництва та підвищення економічної ефективності галузі за рахунок впровадження системи комплексного зрошення.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою є праці економістів-аграрників з питань економіки і обліку виробництва зерна та аналізу його економічної ефективності. В процесі виконання поставлених завдань у статті використовувалась низка методів, серед яких: абстрактно-логічний (при узагальненні та формуванні висновків), економіко-статистичний (при розрахунку економічної ефективності від впровадження комплексної системи зрошення та застосування біодобрива), графічний метод (при відображенні зміни значень економічних показників), монографічний метод (для всебічного й глибокого вивчення економічної ефективності зерновиробництва та виявлення причинно-наслідкових зв'язків його розвитку), метод порівнянь та ін.

Результати. В результаті дослідження доведена важливість і значимість зернової галузі та необхідність її розвитку. Розрахунково доведено, що виробництво пшениці озимої на зрошуваних землях з використанням біодобрива «Айдар» є економічно вигідним для досліджуваного господарства. Використання комплексної, інтегрованої системи зрошення вирішить завдання підвищення урожайності і зростання економічної ефективності зерновиробництва. В той же час, застосування біодобрива дозволить: покращити якість зерна; скоротити терміни дозрівання на 10-15 днів; підвищити опірність до хвороб; значно знизити вміст нітратів у продукції, а також зменшити витрати на застосування мінеральних добрив.

Наукова новизна. Розроблено інтегровану систему впровадження зрошення, яка передбачає: наявність новітньої зрошуваної техніки; дотримання строків та норм поливу; додержання сівозмін; одночасне використання рідких добрив та ін. На основі якої будуть створені зони гарантованого виробництва якісного зерна на зрошуваних землях.

Практична значущість. Запропоновані пропозиції щодо підвищення ефективності зерновиробництва, зокрема: впровадження інтегрованої системи зрошення та застосування рідкого органічного біодобрива «Айдар» мають велику практичну цінність. Результати дослідження прийняті керівництвом до впровадження в ССПП «Куйбишева» Братського району.

Ключові слова: зерновиробництво, інтегрована система зрошення, рідке біодобриво, економічна ефективність.

Котикова Е.И., Тесляр В.О. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕРНОВЫХ НА ЮГЕ УКРАИНЫ С ПОМОЩЬЮ КОМПЛЕКСНОГО ОРОШЕНИЯ

Цель. Целью статьи является определение перспектив развития зернопроизводства и повышения экономической эффективности отрасли за счет внедрения системы комплексного орошения.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой являются труды экономистов - аграрников по вопросам экономики и учета производства зерна и анализа экономической эффективности. В процессе выполнения поставленных задач в статье использовался ряд методов, среди которых: абстрактно - логический (при обобщении и формировании выводов), экономико - статистический (при расчете экономической эффективности от внедрения комплексной системы орошения и применения биоудобрения), графический метод (при отражении изменения значений экономических показателей), монографический метод (для всестороннего и глубокого изучения экономической эффективности зернопроизводства и выявления причинно - следственных связей его развития), метод сравнений и др.

Результаты. В результате исследования доказана важность и значимость зерновой отрасли и необходимость ее развития. Расчетно доказано, что производство пшеницы озимой на орошаемых землях с использованием биоудобрения «Айдар» является экономически выгодным для исследуемого хозяйства. Использование комплексной, интегрированной системы орошения решит задачи повышения урожайности и роста экономической эффективности зернопроизводства. В то же время, применение биоудобрения позволит: улучшить качество зерна; сократить сроки созревания на 10-15 дней; повысить сопротивляемость к болезням, значительно снизить содержание нитратов в продукции, а также снизить затраты на применение минеральных удобрений.

Научная новизна. Разработана интегрированная система внедрения орошения, которая предусматривает: наличие новейшей орошаемой техники, соблюдение сроков и норм полива; соблюдение севооборотов; одновременное использование жидких удобрений и др. На основе которой будут созданы зоны гарантированного производства качественного зерна на орошаемых землях.

Практическая значимость. Предложения по повышению эффективности зернопроизводства, в частности: внедрение интегрированной системы орошения и применения жидкого органического биоудобрения «Айдар» имеют большую практическую ценность. Результаты исследования приняты руководством к внедрению в ССПП «Куйбышева» Братского района.

Ключевые слова: зернопроизводство, интегрированная система орошения, жидкое биоудобрение, экономическая эффективность.

Kotykova O.I., Tesliar V.O. THE ENSURING OF GRAIN PRODUCTION IN THE SOUTH OF UKRAINE THROUGH THE COMPLEX IRRIGATION SYSTEM

Purpose. The aim of this article is the determine of prospects of development of grain production and increasing economic efficiency in the branch through the inculcation the system of complex irrigation.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis is the works of economists – agronomists in the sphere of economy and accounting of grain production and the analysis of its economic effectiveness. During the fulfilment of the tasks in the article used the range of methods, including: abstract – logical method (when the generalizing and formulate the conclusions), economics - statistical (during the calculating the economic efficiency of the inculcation of an integrated irrigation system and the use of bio-fertilizer), a graphical (during the reflection of the change values of economic indicators), monographical method (for all-round and detailed study of economic efficiency of grain production and the identify of cause - effect relationship of its development), the method of comparisons and etc.

Findings. The study proved the importance and significance of the grain industry and the need for its development. According to the calculation, the production of winter wheat on irrigated lands using biofertilizers "Aydar" is economically advantageous for the farm. Using a complex, integrated irrigation system will solve the problem of raising productivity and the economic efficiency of grain production. At the same time, the use of bio-fertilizer will: improve the quality of grain; reduce ripening for 10-15 days; increase resistance to disease, significantly reduce the nitrate content in the product, as well as reduce the cost of fertilizer application.

Originality. Developed an integrated system of implementation of irrigation which provides for: the existence of new equipment for irrigation; the observance of terms and norms of irrigation; maintenance of crop rotations; concurrent use of liquid fertilizers and other. On the basis of which are created zone of guaranteed production of quality grain on irrigated lands.

Practical value. Proposals to improve the efficiency of grain production, in particular : the introduction of an integrated irrigation system and applying liquid organic biofertilizers "Aydar " are of great practical value. The results of the research have been accepted by the guide for the implementation in the PUPS "Kuibysheva" in Bratskiy region .

Key words: grain production, integrated irrigation system, liquid bio-fertilizer, economic efficiency.

Крахіна В.А. СТРАТЕГІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАХ

Мета: Виявлення залежності і тенденцій розвитку учасників інфраструктури та інвестиційної діяльності в регіонах і визначення на цій основі ефективної стратегії інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів.

Методика дослідження: Теоретична основа дослідження ґрунтується на аналізі статистичних матеріалів. У процесі проведення наукового дослідження використані методи системного підходу – при вивченні економічної доцільності взаємодії між учасниками інфраструктури, які мають стратегічну направленість; статистичного і графічного аналізу – при вивченні, групуванні й узагальненні тенденцій розвитку інвестиційних комплексів; економіко-математичного моделювання – при моделюванні факторів, які дозволяють адекватно оцінити рівень та існуючі суперечності інвестиційних відносин; кореляційно-регресійний, експертних оцінок– при прогнозуванні та визначенні економічного ефекту від реалізації стратегії інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності.

Результати: Розроблена стратегія удосконалення інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності в регіонах, яка дозволяє врахувати можливі зміни у факторах, що були визначені найбільш впливовими на обсяг освоєних інвестицій в регіонах. Побудована багатofакторна кореляційно-регресійна модель для прогнозу змін у обсягах інвестиційної діяльності в регіоні, яка дозволила визначити залежність між темпами зростання інвестицій в регіоні від діяльності кожного з учасників інфраструктури. На основі отриманої моделі сформований прогноз інвестиційної діяльності в регіоні.

Наукова новизна. Розроблена стратегія удосконалення інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності в регіонах, який поєднує цілі, завдання і інтереси учасників інфраструктури та заходи впливу на них на регіональному рівні задля розвитку інвестиційного комплексу. Запропоновано напрями вдосконалення механізму взаємодії учасників інвестиційної діяльності в регіонах.

Практична значущість: Реалізація запропонованих заходів забезпечує: стійкі темпи зростання інвестицій; підвищення капіталізації підприємств; зростання валового регіонального продукту; підвищення ефективності господарювання учасників інвестиційного комплексу; підвищення якості комунікативних зв'язків між учасниками інвестиційного комплексу; зниження рівня ризику; зростання потужності інфраструктури інвестиційного комплексу.

Ключові слова: регіони, інвестиційна діяльність, стратегія, інфраструктурного забезпечення, організаційно-економічний механізм.

Крахина В.А. СТРАТЕГИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНФРАСТРУКТУРНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕГИОНАХ

Цель: Определение зависимости и тенденций развития участников инфраструктуры и инвестиционной деятельности в регионах и определение на этой основе эффективной стратегии инфраструктурного обеспечения инвестиционных процессов.

Методика исследования: В процессе проведения научного исследования использованы методы системного подхода – при изучении экономической целесообразности взаимодействия между участниками инфраструктуры, которые имеют стратегическую направленность; статистического и графического анализа – при изучении, группировке и обобщении тенденций развития инвестиционных комплексов; экономико-математическое моделирование – при моделировании факторов, которые позволяют адекватно оценить уровень и существующие противоречия инвестиционных отношений; корреляционно-регрессионный, экспертных оценок – при прогнозировании и определении экономического эффекта от реализации стратегии инфраструктурного обеспечения инвестиционной деятельности.

Результаты: Разработана стратегия усовершенствования инфраструктурного обеспечения инвестиционной деятельности в регионах, которая позволяет учитывать возможные изменения в факторах наиболее влияющих на объем освоенных в регионах инвестиций. Построена многофакторная корреляционно-регрессионная модель для прогноза изменений в объемах инвестиционной деятельности в регионе. Получена модель определяющая зависимость между темпами роста инвестиций в регионе от деятельности каждого из участников инфраструктуры. На основе полученной модели сформирован прогноз инвестиционной деятельности в регионе.

Научная новизна: Разработана стратегия усовершенствования инфраструктурного обеспечения инвестиционной деятельности в регионах, которая объединяет цели, задания и интересы участников инфраструктуры и мероприятия по воздействию на них на региональном уровне для развития инвестиционного комплекса. Предложены направления усовершенствования механизма взаимодействия участников инвестиционной деятельности в регионах.

Практическая значимость: реализация предложенных мероприятий обеспечивает: устойчивые темпы роста инвестиций; повышение капитализации предприятий; рост валового регионального продукта; повышение эффективности хозяйствования участников инвестиционного комплекса; повышение качества коммуникативных связей между участниками инвестиционного комплекса; снижение уровня риска; рост мощности инфраструктуры инвестиционного комплекса.

Ключевые слова: регионы, инвестиционная деятельность, стратегия инфраструктурного обеспечения, организационно-экономический механизм.

Krakhina V.A. STRATEGY FOR IMPROVEMENT OF INFRASTRUCTURE PROVIDING FOR THE INVESTMENT ACTIVITIES IN THE REGION

Purpose: To determine trends in the development of dependence and participants infrastructure and investment in the region and on this basis the definition of an effective strategy to ensure infrastructure investment processes.

Methodology of research: In the process of scientific research methods used a systematic approach - the study of the economic feasibility of interaction between the infrastructure projects that have strategic direction , statistical and graphical analysis - the study , grouping and synthesis of trends in the development of capital equipment ; economic and mathematical modeling - in simulation factors that allow to adequately assess the level of the existing contradictions and investment relations; correlation and regression, expert assessments - in predicting and determining the economic effect of the implementation of the strategy to ensure infrastructure investment.

Findings: The developed strategy for the improvement of infrastructure investment activity in the region, which allows to take into account possible changes in the factors that have been identified the most influential on the amount of investment in reclaimed areas. Built multifactor correlation- regression model for predicting changes in the volume of investment in the region, which allowed to determine the relationship between the growth rate of investment in the region of each of the participants in infrastructure. On the basis of the model generated forecast investment in the region.

Originality: Strategy of improving infrastructural investment activity in the region that combines the goals, objectives and interests of the participants and infrastructure interventions on them at the regional level for the investment industry. The ways to improve the mechanism of interaction between the participants of the investment activities in the region.

Practical value: The implementation of the proposed measures provide concierge pace of investment increase capitalization companies; growth of gross regional product; improve the efficiency of management

members of the investment sector; improve the quality of communication links between members of the investment sector; reduce risk; increase in power infrastructure investment sector.

Key words: regions, investment strategy, infrastructure security, organizational and economic mechanism.

Голий Н.П. РОЛЬ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою даної наукової публікації є здійснення аналізу та оцінки сучасного стану виробництва основних видів продукції рослинництва домогосподарствами Волинської області та визначення перспективних напрямів їх розвитку.

Методика дослідження. У процесі дослідження були використані загальні та спеціальні наукові методи, які ґрунтуються на об'єктивних законах ринкової економіки: теоретичне узагальнення та наукова абстракція – при вивченні та аналізі останніх публікацій з обраної проблеми; економіко-статистичний (статистичне спостереження, порівняння, табличний, графічний) для оцінки сучасного стану та основних тенденцій розвитку особистих селянських господарств Волинської області, визначення їх місця і ролі у виробництві продукції рослинництва у регіоні; абстрактно-логічний – для здійснення узагальнень та формулювання висновків.

Результати. В результаті проведеного дослідження встановлено, що особисті селянські господарства відіграють, і надалі відіграватимуть важливу роль у виробництві продукції рослинництва Волинської області. Визначено, що питома вага господарств населення у загальному виробництві має досить стійкі показники. Об'єктивні умови подальшого розвитку ОСГ зумовлюють необхідність їх об'єднання у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, що дасть реальну можливість суттєво поліпшити умови переробки і реалізації продукції, закупівлі високоякісного насіння, добрив, отрутохімікатів, здійснення виробничо-технічного обслуговування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вдосконаленні обґрунтування ролі та значення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в розвитку ОСГ Волинської області, які передбачають формування стабільних джерел матеріальних ресурсів та каналів збуту продукції рослинництва і тваринництва, забезпечують прозорі схеми купівлі-продажу продукції, зменшують кількість посередників, збільшують доходи домогосподарств і сприяють підвищенню їх життєвого рівня.

Практична значущість одержаних результатів полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо створення необхідних організаційно-економічних умов для ефективного розвитку особистих селянських господарств на Волині.

Ключові слова: особисте селянське господарство, домогосподарство, виробництво, продукція рослинництва, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація.

Голий Н.П. РОЛЬ ЛИЧНЫХ СЕЛЬСКИХ ХОЗЯЙСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью данной научной публикации является проведение анализа и оценки современного состояния производства основных видов продукции растениеводства домохозяйствами Волынской области и определение перспективных направлений их развития.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы общие и специальные научные методы, которые построены на объективных законах рыночной экономики: теоретическое обобщение и научная абстракция – для изучения и анализа научных публикаций по определенной проблематике; экономико-статистический (статистическое наблюдение, сопоставление, табличный, графический) для оценки современного состояния и основных тенденций развития личных крестьянских хозяйств Волынской области, определения их места и роли в производстве продукции растениеводства в регионе; абстрактно-логический – для обобщения и формулирования выводов.

Результаты. В результате проведенного исследования выявлено, что личные крестьянские хозяйства играют и в последующем будут играть важную роль в производстве продукции растениеводства Волынской области. Определено, что удельный вес хозяйств населения в общем производстве имеет достаточно устойчивые показатели. Объективные условия будущего развития ЛКХ обуславливают необходимость их объединения в обслуживающие кооперативы, что даст реальную возможность существенно улучшить условия переработки и реализации продукции, приобретения высококачественных семян, удобрений, ядохимикатов, осуществления производственно-технического обслуживания.

Научная новизна полученных результатов заключается в усовершенствовании обоснования роли и значения сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов в развитии ЛКХ Волынской области, которые предусматривают формирование стабильных источников материальных ресурсов и каналов сбыта продукции растениеводства и животноводства, обеспечивают прозрачные схемы

купли-продажі продукції, зменшують кількість посередників, збільшують доходи домогосподарств і сприяють удосконаленню їх життєвого рівня.

Практична значимість отриманих результатів полягає в розробці теоретичних аспектів і практичних рекомендацій по створенню необхідних організаційно-економічних умов для ефективного розвитку особистих селянських господарств Волині.

Ключові слова: особисте селянське господарство, домогосподарство, виробництво, продукція рослинництва, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація.

Holii N.P. THE ROLE OF PERSONAL PEASANT FARMS IN THE PRODUCTION OF CROP PRODUCTS IN VOLYN REGION

Purpose. The purpose of this study is the analysis and evaluation of the current state of major crop production by the farms of Volyn region and determination the perspective areas of their development.

Methodology of research. The object of research is the process of functioning personal peasant farms that were created in Volyn as a result of market transformation of the agrarian sector of economy in Ukraine. The subject of research is a set of theoretical, methodological and applied aspects of personal peasant farms at the regional level.

The general and specific research methods that are based on the objective laws of the market economy were used during the research: theoretical generalization and scientific abstraction –in studying and analysis of recent publications on the selected issue; economic and statistical (statistical observation, comparison, tabular, graphical) to assess the current state and the major tendencies of personal peasant farms development in Volyn region; abstract and logical –for the implementation generalizations and formulation of conclusions.

Findings. As a result of the study it has been established that the personal peasant farms played and will continue to play an important role in the production of crop products in Volyn region. It has been determined that specific gravity of households in the total production has fairly stable indicators.

The objective conditions for further development of PPF determine the necessity of their association into agricultural service cooperatives that will provide a real opportunity to significantly improve the conditions of processing and realization of products, purchasing high-quality seeds, fertilizers, pesticides, implementation of production and maintenance service.

Originality. Scientific novelty of the obtained results is the improvement of substantiation the role and importance of agricultural service cooperatives in the development of PPF in Volyn region, that provide the formation of stable sources of financial resources and sales channels for crop and livestock products, ensure the clear scheme purchase and sale of products, reduce the number of intermediaries, increase incomes of households and contribute to the improving of their living standards.

Practical value. The practical significance of the obtained results is to develop the theoretical positions and practical recommendations to create the necessary organizational and economic conditions for the effective development of personal peasant farms in Volyn region.

Key words: personal peasant farms, household, production, crop products, agricultural service cooperatives.

Вишневська О.М. ЕКОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є опрацювання сутності і складових формування екологічної безпеки, виявлення причинно-наслідкових залежностей у використанні окремих видів природних ресурсів й обґрунтування напрямів щодо мінімізації негативного впливу екологічних ризиків через активізацію інвестиційно-інноваційних процесів, підвищення рівня технологічної готовності, проникнення інноваційних технологічних рішень у галузі економіки країни.

Методика дослідження. Під час проведення дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ і складових розвитку з урахуванням екологічних пріоритетів на державному та територіальному рівнях; системний підхід – для обґрунтування напрямів інноваційного розвитку і підвищення рівня технологічної готовності галузей економіки, взаємозв'язку із гарантуванням екологічної безпеки країни.

Результати дослідження. Обґрунтовано необхідність запровадження системних державних і територіальних (регіональних) програм щодо збереження екосистем. Виявлено пріоритетні чинники впливу на забезпечення екологізації виробництв, зниження рівня екологічних ризиків. Доведено необхідність запровадження системних дій з орієнтацією на інвестиційно-інноваційний розвиток, підвищення рівня технологічної готовності галузей економіки і активізації проникнення інноваційних технологічних рішень. Обґрунтовано, що світові глобалізаційні потоки і процеси в економічній, фінансовій, виробничій, соціальній, екологічній і інших сферах виступають орієнтирами розвитку будь-якої національної економіки на перспективу. Виявлено, що ігнорування глобалізаційних змін і

тенденцій буде обмежувати можливості у отриманні конкурентних переваг на загальнодержавному рівні через зростання негативного впливу екологічних ризиків.

Наукова новизна. Доведено поєднання напрямів інноваційного розвитку країни із екологічними пріоритетами на основі системного підходу у реалізації заходів на державному і територіальному рівнях.

Практична значущість. Залучення нових інноваційних рішень потребує підвищення рівня технологічної готовності і активізації процесу проникнення у галузі економіки країни з урахуванням гарантування відповідних прав інвесторів. Поєднання екологічних пріоритетів із напрямками розвитку галузей економіки є обов'язковою умовою розвитку і орієнтації на формування економіки інноваційно-орієнтованого типу, що дозволить врахувати потреби сучасного суспільства у ресурсах і їхнього збереження для наступних поколінь.

Ключові слова: екологічна безпека, сталий розвиток, екологізація, технологічна готовність, проникнення технологій.

Вишневская О.Н. ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

Цель. Целью статьи является обоснование сущности и составляющих формирования экологической безопасности, причинно-следственных зависимостей в использовании природных ресурсов и направлений минимизации негативного влияния экологических рисков через активизацию инвестиционно-инновационных процессов, повышения уровня технологической готовности, проникновения инновационных технологических решений в отрасли экономики страны.

Методика исследования. Использовались общенаучные методы, среди них: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ и составляющих развития с учетом экологических приоритетов на государственном и территориальном уровнях; системный подход – для обоснования направлений инновационного развития и повышения уровня технологической готовности отраслей экономики, взаимосвязей с гарантированием экологической безопасности страны.

Результаты исследования. Обоснована необходимость внедрения системных государственных и региональных программ сохранения экосистем. Выявлены приоритетные факторы влияния на формирование условий экологизации производств, снижение уровня экологических рисков. Представлено необходимость внедрения системных мероприятий с ориентацией на инвестиционное и инновационное развитие, повышение уровня технологической готовности отраслей экономики и активизации внедрения инновационных технологических решений. Обосновано, что мировые глобализационные потоки и процессы в экономической, финансовой, производственной, социальной, экологической и других сферах являются ориентирами развития национальной экономике. Выявлено, что игнорирование глобализационных изменений и тенденций ограничивает возможности в получении преимуществ на государственном уровне.

Научная новизна. Доказана тесная взаимосвязь инновационного развития страны с экологическими приоритетами на основе системного подхода в реализации программ на государственном и территориальном уровнях.

Практическая ценность. Привлечение новых инновационных решений требует повышения уровня технологической готовности и активизации процесса проникновения в отрасли экономики с учетом гарантирования соответствующих прав инвесторов. Объединение экологических приоритетов с направлениями развития отраслей экономики является обязательным условием развития и ориентации на формирование экономики инновационно-ориентированного типа, что позволит учитывать потребности современного общества в ресурсах и сохранения их биологических особенностей для последующих поколений.

Ключевые слова: экологическая безопасность, стабильное развитие, экологизация, технологическая готовность, внедрение технологий.

Vyshnevskia O.M. ENVIRONMENTAL PRIORITIES IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Purpose. Our research is directed at the grounding of components and potential opportunities to limit the negative impact on the environment, based on the consistency and comprehensiveness of the actions and their sequence. The study aims to study the nature and components of the ecological security formation, identifying cause-and-effect relationships in the use of certain types of natural resources in order to minimize the negative impact of environmental risks through the activation of investment and innovation processes, improving the technological readiness and the implementation of innovative technological solutions in the economic spheres of Ukraine.

Methodology of research. There were used the general scientific methods, including methods of theoretical generalization to explore the theoretical foundations and components of the development, taking into account the environmental priorities at the governmental and regional levels; the method of systematic

approach to justify innovative development and increase the level of technological readiness of different industries and their connection with ecological safety.

Findings. The paper considers the environmental priorities in economic development on the basis of stability. The necessity of introducing the system of national and regional programs for the conservation of ecosystems. Identified priority factors influencing the formation of conditions greening production, reducing environmental risks. Presented by the need to implement systematic measures with a focus on investment and innovative development, increase the level of technological readiness of the economy and enhancing the implementation of innovative technological solutions. Proved that the world globalization flows and processes in the economic, financial, social, environmental and other areas are the benchmarks of any national economy for the future. Found that ignoring globalization changes and trends will limit the possibilities of obtaining benefits at the national level.

Originality. The strong correlation of the innovative development with the environmental priorities which are based on a systematic approach during the process of governmental and regional supporting programs' implementation is proved.

Practical value. Attracting new innovative solutions requires increasing of technological readiness and enhancing its penetration into the industry's economy, taking into account the relevant investors' rights. Integrating of the environmental priorities with the economical sectors' ways of development is a precondition for the development and focus on the formation of innovatively oriented type that will take into account the needs of modern society in resources and the preservation of their biological features for future generations.

Key words: environmental security, sustainable development, greening, technological readiness, the introduction of technology.

Дзядикевич Ю.В. УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Мета: аналіз основних складових управління процесами використання природних ресурсів.

Методика дослідження: в процесі дослідження використовувалися загальні та спеціальні методи. На основі аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також узагальнення наукових джерел, присвячених даній проблемі, вивчено основні складові управління процесами природокористування

Результати. Показано, що важливу роль в управлінні процесами ефективного використання природних ресурсів відіграють органи місцевого самоврядування, оскільки вони відповідають за економічний і соціальний розвиток своїх територій. Встановлено, що ефективне використання природних ресурсів досягається за умов суворого дотримання законів і нормативних актів щодо природокористування, а також постійного контролю за додержанням вимог економічної безпеки та впровадження ефективних і комплексних заходів щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

Наукова новизна. Доведено, що дієвим державним інструментом, який сприяє ефективному використанню природних ресурсів, є акумуляція внутрішніх фінансових ресурсів у вигляді екологічного податку, який виконує водночас фінансову і компенсаційну функції.

Практична значущість: Одержані результати сприяють раціональному використанню природних ресурсів у виробничій сфері промислових підприємств країни.

Ключові слова: природокористування, довкілля, природні ресурси, управління, виробнича діяльність, екологія, кредитування, захист.

Дзядыкевич Ю.В. УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССАМИ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ

Цель: анализ основных составляющих управления процессами использования природных ресурсов.

Методика исследования: в процессе исследования использовались общие и специальные методы. На основе анализа и синтеза, индукции и дедукции, а также обобщения научных источников, посвященных данной проблеме, изучено основные составные управления процессами природопользования.

Результаты. Показано, что важную роль в управлении процессами эффективного использования природных ресурсов играют органы местного самоуправления, поскольку они отвечают за экономическое и социальное развитие своих территорий. Установлено, что эффективное использование природных ресурсов достигается при условиях строгого соблюдения нормативных актов и законов относительно природопользования, а также постоянного контроля за соблюдением требований экономической безопасности и внедрения эффективных и комплексных мероприятий относительно охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов.

Научная новизна. Доказано, что действенным государственным инструментом, который способствует эффективному использованию природных ресурсов, является аккумуляция внутренних финансовых ресурсов в виде экологического налога, выполняет одновременно фискальную и компенсационную функции.

Практическая значимость: Полученные результаты способствуют рациональному использованию природных ресурсов в производственной сфере промышленных предприятий страны

Ключевые слова: природопользование, окружающая среда, природные ресурсы, управление, производственная деятельность, экология, кредитование, защита.

Dziadykevych Yu.V. MANAGING THE PROCESSES OF NATURAL RESOURCES EFFECTIVE USE

Purpose. The purpose of this article is to analyze the main components of process management of natural resources use.

Methodology of research. The general and special methods were used in the research process. The basic components of the management processes of natural resources use have been studied on the basis of the analysis and synthesis, induction and deduction, and generalization of scientific sources on this issue.

Findings. It has been shown that the important role in managing the efficient use of natural resources will play local authorities, as they are responsible for the economic and social development of their territories. It has been established that the efficient use of natural resources is achieved under conditions of strict observance of the laws and normative acts related to natural resources use, and also the permanent control over compliance with requirements of economic security and implementation of effective and comprehensive measures for environmental protection and rational using natural resources.

Originality. It is proved that an effective public tool that facilitates the efficient use of natural resources, is the accumulation of domestic financial resources in the form of environmental tax, fiscal and simultaneously performs a compensatory function.

Practical value. The results obtained promote the rational use of natural resources in the production sphere of industrial enterprises of the country.

Key words: nature use, environment, natural resources, management, production activity, ecology, crediting, protection.

Монастирська Т.Б. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ

Мета з'ясування специфіки формування звітності організацій з обслуговування житлового фонду.

Методика дослідження: У процесі дослідження використано методи: групування — для класифікації звітності, яку здають організації, що обслуговують житловий фонд, з урахуванням чинника економічного ефекту; системного аналізу — для оцінки структури та змісту форм звітності, які подають організації з обслуговування житлового фонду за умови залучення найманих працівників; аналогії — для обґрунтування системи звітності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків з огляду на їх двоїсту природу; структурування — для упорядкування форм звітності організацій з обслуговування житлового фонду в залежності від статусу цих організацій.

Результати: Обґрунтовано роль звітності для різних суб'єктів: держави та підприємства. Визначено необхідність розгляду організацій, що обслуговують житловий фонд, з урахуванням чинника економічного ефекту. Аргументовано двоїсту природу об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як неприбуткової організації та суб'єкта господарювання. Окреслено склад звітності, яку здають організації, що обслуговують житловий фонд, з урахуванням чинника економічного ефекту. З'ясовано особливості формування звітності організацій з обслуговування житлового фонду в залежності від статусу цих організацій. Обґрунтовано необхідність обов'язкового оприлюднення фінансової звітності організацій, що обслуговують житловий фонд, у періодичному друкованому виданні або в електронному ресурсі.

Наукова новизна полягає в розвитку теоретичних та прикладних аспектів бухгалтерського обліку організацій, що обслуговують житловий фонд, з урахуванням їх особливостей та використанням системного підходу.

Практична значущість: Отримані результати мають вагомий практичний значимість для різних типів організацій з обслуговування житлового фонду в процесі налагодження формування системи звітності їх діяльності за певний період.

Ключові слова: житловий фонд, сфера обслуговування, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, фінансова звітність, статистична звітність.

Монастырская Т.Б. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОТЧЕТНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО ОБСЛУЖИВАНИЮ ЖИЛИЩНОГО ФОНДА

Цель выяснение специфики формирования отчетности организаций по обслуживанию жилищного фонда.

Методика исследования: В процессе исследования использованы методы: группирования — для классификации отчетности, которую сдают организации по обслуживанию жилищного фонда с учетом фактора экономического эффекта;

системного анализа — для оценки структуры и содержания форм отчетности, которая подают организации по обслуживанию жилищного фонда при условии привлечения наемных работников;

анalogии — для обоснования системы отчетности объединений совладельцев многоквартирных домов, учитывая их двойственную природу;

структуризации — для упорядочивания форм отчетности организаций по обслуживанию жилищного фонда в зависимости от статуса этих организаций.

Результаты: Обоснована роль отчетности для разных субъектов: государства и предприятия. Определена необходимость рассмотрения организаций по обслуживанию жилищного фонда с учетом фактора экономического эффекта. Аргументирована двойственная природа объединения совладельцев многоквартирного дома как неприбыльной организации и субъекта хозяйствования. Очерчен состав отчетности, которую сдают организации по обслуживанию жилищного фонда с учетом фактора экономического эффекта. Выявлены особенности формирования отчетности организаций по обслуживанию жилищного фонда в зависимости от статуса этих организаций. Обоснована необходимость обязательного размещения финансовой отчетности организаций по обслуживанию жилищного фонда в периодическом печатном издании или в электронном ресурсе.

Научная новизна заключается в развитии теоретических и прикладных аспектов бухгалтерского учета организаций по обслуживанию жилищного фонда с учетом их особенностей и использования системного подхода.

Практическая значимость: Полученные результаты имеют весомую практическую значимость для разных типов организаций по обслуживанию жилищного фонда в процессе налаживания формирования системы отчетности их деятельности за определенный период.

Ключевые слова: жилищный фонд, организации по обслуживанию жилищного фонда, объединения совладельцев многоквартирного дома, отчетность, формы отчетности, финансовая отчетность, статистическая отчетность.

Monastyrskaya T.B. REPORTING FORMATION FEATURES OF ORGANIZATIONS WITH HOUSING SERVICES

Purpose. Is finding out the specifics of the the reporting formation of organizations with housing services.

Methodology of research. The study used methods of grouping - to classify reports that sit organizations serving the housing, taking into account the factor of economic benefit; systems analysis - to assess the structure and content of the reporting forms that serve to the organization of housing services provided to attract employees; analogy method - to justify reporting system condominiums because of their dual nature; structuring - to streamline the organization's reporting forms of housing services depending on the status of these organizations.

Findings. The report's role is justified for various actors: the state and enterprises. Determined need to consider the institutions serving the housing stock, considering factor of economic benefit. Argued the dual nature of condominium owner's association as a non-profit organization and entity. The author outlines the structure of statements that sit housing services organizations, taking into account the factor of economic benefit. The article find out features the formation of organization's reporting housing services depending on the status of these organizations. The necessity of mandatory disclosure of financial statements of organizations serving the housing, in periodicals and electronic resources is justified.

Originality. lies in the development of theoretical and applied aspects of accounting organization's that serving housing stock, according to their features and using a systematic approach.

Practical value. These results have considerable practical significance for different types of organizations with maintenance of the housing stock in the process of setting up the formation of the reporting of their activities for the period.

Key words: housing, service sector, condominium, financial statements, statistical reports.

Панухник Я.Г. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ МАРКЕТИНГОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета: обґрунтування концепції побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства.

Методика дослідження: У процесі дослідження використано: монографічний, абстрактно-логічний підхід до вивчення теоретичних і практичних проблем побудови маркетингових інформаційних систем промислового підприємства; методи порівняння, аналізу і синтезу — при вивченні думок вчених-дослідників стосовно визначення суті поняття «маркетингова інформаційна система».

Результати: Розкрито суть маркетингової інформаційної системи промислового підприємства. Обґрунтовано принципи побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства. Визначено необхідність застосування системного підходу при побудові маркетингової інформаційної системи промислового підприємства. Окреслено напрямки підвищення адаптивності підприємства у стратегічному плані на основі маркетингової інформаційної системи. Визначено стадії розвитку маркетингової інформаційної системи промислового підприємства.

Наукова новизна полягає у застосуванні комплексного підходу до побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства.

Практична значущість: Отримані результати дослідження дозволять забезпечити ефективність розроблення, впровадження та функціонування маркетингової інформаційної системи на промислових підприємствах. Вони можуть бути використані у практичній діяльності підприємств різної форми власності та функціональної спрямованості.

Ключові слова: маркетинг, промислове підприємство, технології управління підприємством, маркетингова інформаційна система, маркетингові дослідження.

Панухник Я.Г. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ПОСТРОЕНИЮ МАРКЕТИНГОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель: обоснование концепции построения маркетинговой информационной системы промышленного предприятия.

Методика исследования: В процессе исследования использованы: монографический, абстрактно логический подход к изучению теоретических и практических проблем построения маркетинговых информационных систем промышленного предприятия; методы сравнения, анализа и синтеза — при изучении мнений ученых-исследователей относительно определения сути понятия «маркетинговая информационная система».

Результаты: Раскрыта суть маркетинговой информационной системы промышленного предприятия. Обоснованы принципы построения маркетинговой информационной системы промышленного предприятия. Определена необходимость применения системного подхода при построении маркетинговой информационной системы промышленного предприятия. Очерчены направления повышения адаптивности предприятия в стратегическом плане на основе маркетинговой информационной системы. Определены стадии развития маркетинговой информационной системы промышленного предприятия.

Научная новизна заключается в применении комплексного подхода к построению маркетинговой информационной системы промышленного предприятия.

Практическая значимость: Полученные результаты исследования позволят обеспечить эффективность разработки, внедрения и функционирования маркетинговой информационной системы на промышленных предприятиях. Они могут быть использованы в практической деятельности предприятий разных форм собственности и функциональной направленности.

Ключевые слова: маркетинг, промышленное предприятие, технологии управления предприятием, маркетинговая информационная система, маркетинговые исследования.

Panukhnyk Ya.H. CONCEPTUAL APPROACHES TO MARKETING INFORMATION SYSTEMS DEVELOPING FOR INDUSTRIAL ENTERPRISES

Purpose is justification of a marketing information system conception for industrial enterprises.

Methodology of research. The study used: monographic, abstract and logical approach to the study of theoretical and practical problems of building a marketing information system for industrial enterprise; methods of comparison, analysis and synthesis - the study of the views of scientists and researchers regarding the definition of the essence of the concept of "marketing information system".

Findings. The essence of marketing information system for industrial enterprises is defined. Principles of building a marketing information system for industrial enterprises are grounded. The necessity of a systematic approach to building a marketing information system for industrial enterprises is determined. Directions for adaptability increase of enterprises in the strategic plan based on marketing information system are underlined. Stages of marketing information system for industrial enterprises are identified.

Originality consists in applying an integrated approach to building a marketing information system for industrial enterprises.

Practical value. The obtained results of the study will ensure the effectiveness of the development, implementation and operation of the marketing information system in the industrial enterprises. They can be used in the practice of enterprises of different ownership forms and functional orientation.

Key words: marketing, industrial plant technology business management, marketing information system, marketing research.

Новицький К.О. ОБҐРУНТУВАННЯ БІЗНЕС-МОЖЛИВОСТЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ З ВИРОБНИЦТВА СТЕВІЇ ЯК ПРИРОДНОГО ЦУКРОЗАМІННИКА

Метою дослідження є поглиблення теорії і практики інноваційного бізнес-планування в рослинництві на прикладі інноваційного проекту з виробництва природного цукрозамінника.

Методика дослідження. У роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: монографічний метод – для вивчення теоретичних засад і наукових підходів до системного обґрунтування бізнес-планування інноваційних проектів; статистико-економічний метод – для дослідження сучасного стану та перспектив розвитку виробництва інноваційних продуктів/продукції; системного аналізу і синтезу – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій; у процесі обґрунтування теоретичних аспектів роботи використані методи абстрагування для оцінки критеріїв прийняття рішень.

Результати дослідження. Доведено переваги вирощування та переробки високопродуктивного, низькокалорійного цукрозамінника – стевії, яка є сировиною для потреб харчової, медичної, фармакологічної, косметичної та інших галузей промисловості. Сформовано кейс інноваційних пропозицій з виробництва стевії.

Наукова новизна полягає в подальшому розвитку теоретичного і методичного забезпечення створення та руху на прикладі стевії інноваційного продукту, який має соціально-економічне значення, при виробництві якого застосовується комплекс інноваційних технологій та залучаються підприємства – партнери різних галузей економіки на договірних засадах.

Практична значущість полягає в тому, що запропоновані теоретичні положення доведені до рівня практичних рекомендацій і можуть бути використані для збільшення виробництва стевії. Використання продукції, отриманої внаслідок реалізації проекту, дозволить підтримати національного виробника продукції рослинництва та стимулювати подальші наукові розробки в цій галузі.

Ключові слова: інноваційна продукція, інноваційний проект, інноваційна інтенсивна технологія, стевія.

Новицкий К.А. ОБОСНОВАНИЕ БИЗНЕС-ВОЗМОЖНОСТЕЙ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЕКТА ПО ПРОИЗВОДСТВУ СТЕВИИ КАК ПРИРОДНОГО САХАРОЗАМЕНИТЕЛЯ

Целью исследования является углубление теории и практики инновационного бизнес-планирования в растениеводстве на примере инновационного проекта по производству природного сахарозаменителя.

Методика исследования. В работе использованы общенаучные и специальные методы исследования, в частности: монографический метод – для изучения теоретических основ и научных подходов к системному обоснованию бизнес-планирования инновационных проектов; статистико-экономический метод – для исследования современного состояния и перспектив развития производства инновационных продуктов/продукции; системного анализа и синтеза – для установления причинно-следственных связей и формирования выводов и предложений; в процессе обоснования теоретических аспектов работы использованы методы абстрагирования для оценки критериев принятия решений.

Результаты исследования. Доказаны преимущества выращивания и переработки высокопроизводительного, низкокалорийного сахарозаменителя – стевии, которая является сырьем для потребностей пищевой, медицинской, фармакологической, косметической и других отраслей промышленности. Сформирован кейс инновационных предложений по производству стевии.

Научная новизна заключается в дальнейшем развитии теоретического и методического обеспечения создания и движения на примере стевии инновационного продукта, который имеет социально-экономическое значение, при производстве которого применяется комплекс инновационных технологий и привлекаются предприятия – партнеры разных отраслей экономики на договорных основах.

Практическая значимость заключается в том, что предложенные теоретические положения доведены до уровня практических рекомендаций и могут быть использованы для увеличения производства стевии. Использование продукции, полученной в результате реализации проекта, позволит поддержать национального производителя продукции растениеводства и стимулировать дальнейшие научные разработки в этой отрасли.

Ключевые слова: инновационная продукция, инновационный проект, инновационная интенсивная технология, стевия.

Novytskyi K.O. BUSINESS OPPORTUNITIES ARGUMENTATION FOR INNOVATIVE PROJECT OF PRODUCING STEVIA AS A NATURAL SWEETENER

Purpose. The Aim of research is to enhance theory and practice of innovative business planning in plant growing as an example of the innovative project of producing natural sweeteners.

Methodology of research. Were used general scientific and specific research methods, including monographic method for exploring the theoretical basis and scientific attitudes for systematic argumentation of business planning innovative projects; statistical-economic method for studying the current condition and prospects for production development of innovative product/products; system analysis and synthesis for establishing cause-and-effect relationships and forming conclusions and propositions; during argumentation process of the paper theoretical aspects, the abstraction methods for criteria valuation of decision making were used.

Findings. Were proved the benefits of growing and processing high-performance, low-calorie sweetener - stevia, which is the raw material for the needs of food, medical, pharmaceutical, cosmetic and other industries. Were formed a number of innovative proposals for the production of stevia.

Originality is further development of the theoretical and methodological support for creation and movement as an example of stevia an innovative product that has social and economic value, which production needs a complex and innovative technologies and attraction of other enterprises - partners of different economy sectors on the contractual basis.

Practical value. is that the proposed theoretical principles was brought to the level of practical recommendations and may be used to increase the production of stevia. The usage of products obtained in this project will support national plant growing production manufacturer and stimulate further researches in this area.

Key words: innovative products, innovative project, innovative intensive technology, stevia.

Колодка Я.В. ОСОБЛИВОСТІ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Мета. Дослідити теоретико - методологічні та обґрунтувати науково - практичні засади економічного механізму функціонування логістичних систем сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань в роботі використано такі методи дослідження: наукового пізнання, включаючи діалектичний і індуктивні підходи, прийоми логічного аналізу і синтезу. Для обробки накопичених даних застосовувалися прийоми обробки інформації (вибірка, групування, порівняння, узагальнення, табличний і графічні прийоми).

Результати. Узагальнено основні завдання функціонування агрологістичної системи. Обґрунтовано шляхи застосування логістичних підходів в управлінні використанням матеріальних ресурсів та продуктивністю агробізнесу. Зроблено висновки, що під час формування логістичної системи на підприємстві необхідно враховувати безліч факторів та постійно збирати відповідну інформацію. З метою скорочення логістичних і виробничих витрат, зменшення запасів та кількості їх переміщень, загального збільшення прибутку підприємства та підвищення виробництва.

Наукова новизна. Сформовано авторський погляд на сутність поняття «логістика сільськогосподарських підприємств», який ґрунтується на засадах аграрної логістики.

Практична значущість. Отримані результати дослідження надають можливість сформулювати основні положення зі створення та впровадження ефективного механізму управління логістичною системою на сільськогосподарському підприємстві

Ключові слова: логістика, сільське господарство, агрологістика, агрологістична система, ресурсне забезпечення

Колодка Я.В. ОСОБЕННОСТИ И ОПТИМИЗАЦИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ СИСТЕМ КОМПАНИЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ОТРАСЛИ

Цель. Исследовать теоретико - методологические и обосновать научно - практические основы экономического механизма функционирования логистических систем сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. Для достижения цели и решения поставленных задач в работе использованы следующие методы исследования: научного познания, включая диалектический и индуктивные подходы, приемы логического анализа и синтеза. Для обработки накопленных данных применялись приемы обработки информации (выборка, группировки, сравнения, обобщения, табличный и графические приемы).

Результаты. Обобщены основные задачи функционирования агрологистичной системы. Обоснованы пути применения логистических подходов в управлении использованием материальных

ресурсов и производительностью агробизнеса. Сделаны выводы, что при формировании логистической системы на предприятии необходимо учитывать множество факторов и постоянно собирать соответствующую информацию. С целью сокращения логистических и производственных затрат, уменьшение запасов и количества их перемещений, общего увеличения прибыли предприятия и повышение производства.

Научная новизна. Сформирован авторский взгляд на сущность понятия «логистика сельскохозяйственных предприятий», который основывается на принципах аграрной логистики.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования дают возможность сформировать основные положения по созданию и внедрению эффективного механизма управления логистической системой на сельскохозяйственном предприятии

Ключевые слова: логистика, сельское хозяйство, агрологистика, агрологистична система, ресурсное обеспечение

Kolodka Y.V. PECULIARITIES AND OPTIMIZATION OF LOGISTICS ENTERPRISES IN AGRICULTURAL INDUSTRY

Purpose. Explore theoretical - methodological and justify scientific - practical foundations of economic mechanism of logistics systems of agricultural enterprises.

Methodology of research. To achieve the goal and the decision of tasks in the study used the following methods: scientific knowledge, including dialectical and inductive approaches, techniques of logical analysis and synthesis. For the treatment of accumulated data used methods of information processing (selection, grouping, comparison, and generalization, tabular and graphical methods).

Findings. Summarizes the main tasks functioning agrologistic systems. The ways of applying logistic approaches in the management of material resources and the performance of agribusiness. Concluded that the formation of the logistics system in the enterprise must consider many factors and constantly collect relevant information. In order to reduce logistics and production costs, reduced inventory and the number of their movements, the general increase in business profits and increase production.

Originality. Formed the author's view on the essence of the concept of "logistics of agricultural enterprises," which is based on the principles of agricultural logistics.

Practical value. The obtained results of the study provide an opportunity to form the basic provisions for the establishment and implementation of effective management logistics system in an agricultural enterprise

Key words: logistics, agriculture, agro logistic, agro logistic systems, resource support

Козубова Н. В. ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Мета. Проаналізувати різні точки зору науковців щодо сутності дефініції «туристична послуга» і сформулювати свій підхід та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення класифікаційних ознак туристичних послуг і їх об'єднання.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано різні методи. Зокрема, загальнонауковий метод застосовано при визначенні місця і ролі туризму в системі світового господарства та при обґрунтуванні необхідності вдосконалення класифікаційних ознак туристичних послуг і об'єднання класифікаційних груп на основі наявності істотних відмінностей між ними; науково-логічний підхід – при визначенні сутності туристичних послуг та їх класифікаційних ознак; економіко-статистичний метод – при аналізі ринку туристичних послуг та їх ефективності.

Результати. Визначено, що туризм, як сфера послуг, займає особливе місце в системі світового господарства. Виявлено стрімке зростання ринку туристичних послуг, незважаючи на кризові явища світової економіки. Встановлено, що ринок туристичних послуг в Україні має більш чутливу реакцію на різнонаправлені чинники, але в цілому його розвиток відповідає світовим тенденціям. Запропоновано класифікаційні ознаки туристичних послуг: «за впливом на пропозицію», «за структурою споживання», «за економічною основою», «за впливом на конкурентоспроможність продуцента», «за результатом», «за тривалістю споживання», «за наявністю взаємозв'язку», «за сутністю туризму», що створюють теоретико-методологічну базу для розробки диференційованих державних цільових програм розвитку ринку туристичних послуг.

Наукова новизна. Для цілей формування науково-обґрунтованих стратегії, політики та механізму реалізації заходів державного регулювання туризму вирішено теоретичне завдання однозначного розуміння сутності об'єкту управління – туристичної послуги, яке ускладнюється багатозаспектністю вихідної категорії «послуга».

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на вдосконалення класифікаційних ознак туристичних послуг та об'єднання класифікаційних груп при наявності істотних

відмінностей між ними, що сприяє однозначному розумінню сутності об'єкту управління – туристичної послуги

Ключові слова: туризм, сфера послуг, туристична послуга, ринок туристичних послуг.

Козубова Н.В. ТУРИСТИЧЕСКИЕ УСЛУГИ КАК ОБЪЕКТ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Цель. Проанализировать различные точки зрения ученых относительно сущности дефиниции «туристическая услуга», сформировать свой подход и обосновать предложения по совершенствованию классификационных признаков туристических услуг и их объединения.

Методика исследования. Во время исследования использованы различные методы. В частности, общенаучный метод применен при определении места и роли туризма в системе мирового хозяйства, а также при обосновании необходимости совершенствования классификационных признаков туристических услуг и объединения классификационных групп на основе наличия существенных различий между ними; научно-логический подход - при определении сущности туристических услуг и их классификационных признаков; экономико-статистический метод - при анализе рынка туристических услуг и их эффективности.

Результаты. Определено, что туризм, как сфера услуг, занимает особое место в системе мирового хозяйства. Выявлено стремительный рост рынка туристических услуг, несмотря на кризисные явления мировой экономики. Установлено, что рынок туристических услуг в Украине имеет более чувствительную реакцию на разнонаправленные факторы, но в целом его развитие соответствует мировым тенденциям.

Были предложены классификационные признаки, такие как «по влиянию на предложение», «по структуре потребления», «по экономической основе», «по влиянию на конкурентоспособность производителя», «по результатам», «по продолжительности потребления», «по наличию взаимосвязи», «по сути туризма», которые создают теоретико-методологическую базу для разработки дифференцированных государственных целевых программ развития рынка туристических услуг.

Научная новизна. Для целей формирования научно обоснованных стратегии, политики и механизма реализации мер государственного регулирования туризма решена теоретическая задача однозначного понимания сущности объекта управления - туристической услуги, которая осложняется многоаспектностью исходной категории «услуга».

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на совершенствование классификационных признаков туристических услуг и объединения классификационных групп при наличии существенных различий между ними, способствует однозначному пониманию сущности объекта управления - туристической услуги.

Ключевые слова: туризм, сфера услуг, туристическая услуга, рынок туристических услуг.

Kozubova N.V. TRAVEL SERVICES AS A SUBJECT OF MARKET RELATIONS IN UKRAINE

Purpose. To analyze scientists' different perspectives on the essence of «tourism services» definition and to form own approach and to substantiate suggestions of ground classification of tourist services.

Methodology of research. In research process were used various methods. In particular, the general scientific method was used for determine the place and role of tourism in the world economy, and this was used for substantiate the necessity of improving the classifications of tourism services and uniting classification groups basing on the existence of significant differences between them; logic analysis was used for the essence of the concept of «tourism services»; economics and statistics analysis was used for analysis tourism market.

Findings. It was determined that tourism as a service industry, has a special place in the world economy. It was found rapid growth in tourism market, despite the crisis of the world economy. Comparison of global and domestic tourist market leads to the conclusion of more sensual market response to discordant factors. However, in general, the development of the national market follows worldwide trends. Proposed criteria of classification, such as «by the influence on the proposal», «by consumption structure», «by economic basis», «by the effect on the competitiveness of the producer», «by the result», «by the duration of consumption», «by the existence of correlation», «by tourism essence» form theoretical and methodological framework for creation of differentiated state target program of the tourist market development.

Originality. For the purpose of forming scientifically-based strategies, policies and implementation of state regulative mechanism to tourism business agreed theoretical task an unambiguous understanding of the nature of the object of management - tourism services. The solution of this theoretical problem is complicated by multidimensional initial category «service».

Practical value. During the study it was aimed at improving the classifications of tourism services and combining classification groups in the presence of significant differences between them for an unambiguous understanding of the nature of the object of management - tourism services.

Key words: tourism, sphere of services, tourism service, tourism services market.

Хайлук С. О. IDEF0-МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Мета. Розробка та обґрунтування на основі декомпозиції IDEF-моделі функціонування банківської системи першого компонента системи оцінювання ефективності банківської системи, а саме, формулювання основних критеріїв ефективності банківської системи.

Методика дослідження. Для вирішення поставленої задачі пропонується задіяти методологію IDEF, яка дозволяє досліджувати структуру, параметри і характеристики виробничо-технічних й організаційно-економічних систем. Зокрема, методологія моделювання IDEF0 дозволяє створити функціональну модель, що відображає структуру та функції банківської системи, а також інформаційні, фінансові та інші потоки, що пов'язують дані функції. Розроблена функціональна модель забезпечить формування загальної картини шляхів досягнення цілей банківської системи, її основних функцій, можливих результатів діяльності та ресурсів, необхідних для її успішного функціонування.

Результати. Побудована функціональна модель банківської системи до четвертого рівня декомпозиції, що розглядає основні бізнес-процеси, які відбуваються при функціонуванні банківської системи, тобто систему послідовних, ціленаправлених та регламентованих видів діяльності, та сформовані основні критерії ефективності банківської системи, а саме, структурна оптимальність банківської системи, соціально-економічна ефективність банківської системи, фінансова стійкість функціонування банківського сектору, ефективне функціонування грошово-кредитного ринку, ефективне функціонування валютного ринку.

Наукова новизна. Розроблена IDEF0-модель процесу функціонування банківської системи та побудована на основі її аналізу система критеріїв, яка дозволяє оцінити банківську систему з точки зору здатності виконувати покладені на неї функції та досягати визначених цілей.

Практична значущість. Розроблена функціональна модель банківської системи в нотації IDEF0 й сценарний аналіз можуть бути використані фахівцями з метою виявлення основних проблемних та успішних сторін системи і, в результаті, організації процесу, що досліджується, найбільш ефективним способом.

Ключові слова: ефективність, банківська система, функціональне моделювання, idef0-модель.

Хайлук С.А. IDEF0- МОДЕЛЬ ПРОЦЕССА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Цель. Разработка и обоснование на основе декомпозиции IDEF-модели функционирования банковской системы первого компонента системы оценки эффективности банковской системы, а именно, формулировка основных критериев эффективности банковской системы.

Методика исследования. Для решения поставленной задачи предлагается задействовать методологию IDEF, которая позволяет исследовать структуру, параметры и характеристики производственно-технических и организационно-экономических систем. В частности, методология моделирования IDEF0 позволяет создать функциональную модель, отражающую структуру и функции банковской системы, а также информационные, финансовые и другие потоки, связывающие эти функции. Разработанная функциональная модель обеспечит формирование общей картины путей достижения целей банковской системы, ее основных функций, возможных результатов деятельности и ресурсов, необходимых для ее успешного функционирования.

Результаты. Построена функциональная модель банковской системы до четвертого уровня декомпозиции, рассматривает основные бизнес-процессы, которые происходят при функционировании банковской системы, т.е. систему последовательных, целенаправленных и регламентированных видов деятельности, и сформированы основные критерии эффективности банковской системы, а именно, структурная оптимальность банковской системы, социально-экономическая эффективность банковской системы, финансовая устойчивость функционирования банковского сектора, эффективное функционирование денежно-кредитного рынка, эффективное функционирование валютного рынка.

Научная новизна. Разработана IDEF0-модель процесса функционирования банковской системы и построена на основе ее анализа система критериев, позволяющая оценить банковскую систему с точки зрения способности выполнять возложенные на нее функции и достигать определенных целей.

Практическая значимость. Разработанная функциональная модель банковской системы в нотации IDEF0 и сценарный анализ могут быть использованы специалистами с целью выявления основных проблемных и успешных сторон системы и, в результате, организации исследуемого процесса наиболее эффективным способом.

Ключевые слова: эффективность, банковская система, функциональное моделирование, idef0-модель.

Khailuk S.O. IDEF0-MODEL OF THE BANKING SYSTEM'S FUNCTIONING PROCESS

Purpose. Development and justification of the first component of the evaluation of the banking system's effectiveness, in particular, the main performance criteria for the banking system, based on the decomposition of the IDEF-model of the banking system's functioning process.

Methodology of research. To solve this problem IDEF methodology is proposed to engage which allows to explore the structure parameters and characteristics of industrial-technical and economic-organizing systems. In particular, IDEF0 modeling methodology allows to create a functional model which reflects the structure and function of the banking system, as well as information, financial and other threads that connect these functions. The functional model will provide the overall picture of the formation of the ways to achieve the banking system's objectives, its main functions, the possible results and resources, which are necessary for its successful operation.

Findings. The functional model of the banking system up to fourth level of its decomposition considers the main business processes that occur in the banking system, ie system of consistent, targeted and regulated activities. The main performance criteria of the banking system are formed, namely, structural optimality of the banking system, socio-economic efficiency of the banking system, financial stability of the banking sector, the effective functioning of the monetary market, the effective functioning of the foreign exchange market.

Originality. IDEF0-model of the banking system's functioning process was developed. The system of criteria was developed in order to assess the banking system in terms of ability to fulfill its functions and achieve certain goals.

Practical value. Developed functional model of the banking system in IDEF0 notation and scenario analysis can be used by experts to identify the main problem and the successful sides of the system and, as a result, to organize of the process that is studied the most effective way.

Key words: efficiency, banking system, functional modeling, ideo-model

Гончар Г.П. РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є розгляд проблем формування доходів місцевих бюджетів та обґрунтування реформування організації та фінансового забезпечення місцевого самоврядування України.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань формування доходів місцевих бюджетів. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності міжбюджетних трансфертів), економіко-статистичні (вивчення структурно-динамічних тенденцій міжбюджетних трансфертів та місцевих бюджетів в Україні).

Результати. Досліджено стан міжбюджетних трансфертів і місцевих бюджетів в Україні та запропоновано напрями вирівнювання доходів місцевого самоврядування. Визначено, що кількість муніципальних утворень і місцевих бюджетів в Україні має відповідати принципу територіального розселення громадян та оцінці використання ними місцевої інфраструктури. Розкрито теоретико-методологічні підходи до дослідження фінансів муніципальних утворень. Встановлено, на сучасному етапі економіки доцільним буде впровадження ефективної державної політики шляхом регулювання ринку муніципальних позик з врахуванням наявних ризиків та переваг діяльності органів місцевого самоврядування на ринку капіталів, з огляду на існуючий міжнародний досвід.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо обґрунтування напрямів подальшого реформування організації та фінансового забезпечення місцевого самоврядування України.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення розмежування доходів між публічно-правовими утвореннями.

Ключові слова: муніципальні фінанси, місцеві бюджети, муніципальні утворення, міжбюджетні трансферти.

Гончар Г.П. РЕФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МУНИЦИПАЛЬНЫХ ФИНАНСОВ УКРАИНЫ

Цель. Целью статьи является рассмотрение проблем формирования доходов местных бюджетов и обоснование реформирования организации и финансового обеспечения местного самоуправления Украины.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых,

нормативные и законодательные акты Украины по вопросам формирования доходов местных бюджетов. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности межбюджетных трансфертов), экономико-статистические (изучение структурно-динамических тенденций межбюджетных трансфертов и местных бюджетов в Украине).

Результаты. Исследовано состояние межбюджетных трансфертов и местных бюджетов в Украине и предложены направления выравнивания доходов местного самоуправления. Определено, что количество муниципальных образований и местных бюджетов в Украине должно соответствовать принципу территориального расселения граждан и оценке использования ими местной инфраструктуры. Раскрыты теоретико-методологические подходы к исследованию финансов муниципальных образований. Установлено, на современном этапе экономики целесообразным будет внедрение эффективной государственной политики путем регулирования рынка муниципальных займов с учетом имеющихся рисков и преимуществ деятельности органов местного самоуправления на рынке капиталов, учитывая существующий международный опыт.

Научная новизна заключается в определении теоретических положений и выработке концептуального подхода по обоснованию направлений дальнейшего реформирования организации и финансового обеспечения местного самоуправления Украины.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию разграничения доходов между публично-правовыми образованиями.

Ключевые слова: муниципальные финансы, местные бюджеты, муниципальные образования, межбюджетные трансферты.

Honchar H.P. REFORMING THE ORGANIZATION AND FINANCIAL SUPPORT OF MUNICIPAL FINANCES IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to examine the problems of the formation of the income of local budgets and justification of reforming of the organization and financial support of local government of Ukraine.

Theoretical and methodological basis of research are fundamental provisions of the modern economic theory, scientific works of scientists, standard and acts of Ukraine concerning formation of the income of local budgets. In the course of research were used the following methods: abstract and logical (for identification of essence of the interbudgetary transfers), economical and statistical (studying of structural and dynamic tendencies of the interbudgetary transfers and local budgets in Ukraine).

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research is fundamental assumptions of modern economic theory, scientific works of scientists, legislation and regulations of Ukraine on the formation of the income of local budgets. In the course of research were used the following methods: abstract and logical (for identification of essence of the interbudgetary transfers), economical and statistical (studying of structural and dynamic tendencies of the interbudgetary transfers and local budgets in Ukraine).

Findings. The condition of the interbudgetary transfers and local budgets in Ukraine is investigated and the directions of alignment of the income of local government are offered. Determined that the number of municipalities and local budgets in Ukraine should follow the principle of territorial resettlement of citizens and evaluating their use of local infrastructure. It was developed theoretical-methodological approaches to research of finance of municipalities. It is established, that at the present stage of economy introduction of an effective state policy by a way of regulation of the market of municipal loans taking into account available risks and advantages of the activity of local governments in the market of the capitals will be expedient, considering existing international experience.

Originality consists in definition of theoretical provisions and elaboration of conceptual approach on justification of the directions of further reforming of the organization and financial support of local government of Ukraine.

Practical value. These research results are the basis for the solution of practical problems on improvement of differentiation of the income between public entities.

Key words: municipal finance, local budgets, municipalities, interbudgetary transfers

Чушак А.М., Зубрицька О.І. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЗОЛОТА УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є розгляд особливостей аналізу інвестиційної діяльності на ринку золота України.

Методика дослідження. В процесі дослідження використаний метод економіко-статистичного аналізу, який полягає у виборі об'єкту дослідження, поділі його на складові елементи та аналізі кожного із них в межах єдиного цілого. Зокрема, при аналізі динаміки цін на золото протягом останніх років та концентрації запасів золота у світі серед його найбільших власників. В роботі також

використано метод узагальнення та систематизації при аналізуванні літературних джерел та виокремленні способів інвестування в золото.

Результати. Обґрунтовано сутність банківських металів та виділено серед них золото, як найбільш ліквідний та надійний спосіб вкладання коштів.

Наведено динаміку цін на золото протягом останніх років та виділено фактори, які впливають на зміну курсу дорогоцінного металу. Визначено обсяги запасів золота серед країн-лідерів його власників. Охарактеризовано сучасний стан ринку золота в Україні, його основних суб'єктів та завдання, що на них покладені. Виокремлено способи інвестування в золото із зазначенням позитивних і негативних сторін кожного із них. Розкрито переваги здійснення інвестиційної діяльності на ринку золота, а також наведено основні недоліки вкладання коштів у золотий метал.

Наукова новизна. Обґрунтовано економічну вигідність інвестування в золото, що на відміну від існуючих підходів враховує сучасні тенденції розвитку вітчизняного та світового ринків та забезпечує захист інвестицій від інфляції.

Практична значущість. Знання про інвестиційну діяльність на ринку золота допоможуть ефективно використовувати свої заощадження та зберегти кошти від інфляційних процесів.

Ключові слова: банківські метали, золото, інвестиції, золотий запас, ринок золота, зливки, монети, золотий депозит, металевий рахунок.

Чушак А.М., Зубрицкая О.И. АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА РЫНКЕ ЗОЛОТА УКРАИНЫ

Цель. Целью исследования является рассмотрение особенностей и анализ инвестиционной деятельности на рынке золота Украины.

Методика исследования. В процессе исследования использовался метод экономико-статистического анализа, который заключается в выборе объекта исследования, разделении его на составные элементы и анализе каждого из них в рамках единого целого. В частности, при анализе динамики цен на золото в последние годы и концентрации запасов золота в мире среди его крупнейших владельцев. В работе также использован метод обобщения и систематизации при анализе литературных источников и выделении способов инвестирования в золото.

Результаты. Обосновано сущность банковских металлов и выделены среди них золото, как наиболее ликвидный и надежный способ вложения средств.

Приведена динамика цен на золото в последние годы и выделены факторы, влияющие на изменение курса драгоценного металла. Определены объемы запасов золота среди стран - лидеров его владельцев. Охарактеризовано современное состояние рынка золота в Украине, его основных субъектов и задачи, которые на них возложены. Выделены способы инвестирования в золото с указанием положительных и отрицательных сторон каждого из них. Раскрыты преимущества осуществления инвестиционной деятельности на рынке золота, а также приведены основные недостатки вложения средств в золотой металл.

Научная новизна. Обоснована экономическая выгодность инвестирования в золото, что в отличие от существующих подходов учитывает современные тенденции развития отечественного и мирового рынков и обеспечивает защиту инвестиций от инфляции.

Практическая значимость. Знание об инвестиционной деятельности на рынке золота помогут эффективно использовать свои сбережения и сохранить средства от инфляционных процессов.

Ключевые слова: банковские металлы, золото, инвестиции, золотой запас, рынок золота, слитки, монеты, золотой депозит, металлический счет

Chushak A.M., Zubrytska O.I. ANALYSIS OF THE INVESTMENT ACTIVITY IN THE GOLD MARKET OF UKRAINE

Purpose. The purpose of research is to examine and analyze the investment activity in the gold market of Ukraine.

Methodology of research. During the writing of the article we have used a method of economic and statistical analysis, which consists in the selection of the research object, dividing it into its constituent elements and analyzing each of them within a whole. In particular, we have analyzed the dynamics of the price of gold in recent years and the concentration of gold reserves in the world among its major owners. Also we have used the method of generalization and systematization of the literature by analyzing and isolating the ways to invest in gold.

Findings. We have justified the essence of precious metals and allocated gold among them, as the most liquid and the most reliable way of investing.

This article shows the dynamics of gold price in recent years and the factors that influence the rate of change of the precious metal. We have defined quantities of gold among its major owners. The modern status of the gold market of Ukraine, its main actors and the tasks assigned to them are also characterized in the article. We have allocated the methods of investing in gold indicating the positive and negative aspects of

each of them. At the end we have revealed the benefits of the investment activity in the gold market and the main disadvantages of investing in gold metal.

Originality. The economic profitability of investing in gold is justified in the article. Unlike the existing approaches this article considers current trends in the local and international gold markets and provides investment protection against inflation.

Practical value. Knowledge of investment activity in the gold market will help people to effectively use their savings and save money from inflation.

Key words: precious metals, gold, investment, gold reserves, gold market, bullion, coins, gold deposit, metal account.

Рибак О.М., Парацій Х.В. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є розкриття теоретичних засад фінансових інвестицій, удосконалення механізму їх регулювання та визначення напрямів ефективного використання як важливого інструменту економічного розвитку країни

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою проведеного дослідження є положення економічної теорії та фінансової економіки. Для досягнення поставленої мети застосовувалися такі методичні засоби і прийоми: методи аналізу та синтезу (для визначення динаміку обсягу торгів на фондовому ринку та обсягу ВВП); економіко-статистичний (виявлення проблем взаємозв'язку ринку цінних паперів, інвестування та економічного розвитку країни); монографічний (для обґрунтування висновків про наслідки впливу фінансових інвестицій на економіку країни в цілому)

Результати. Виявлено шляхи подолання державою фінансової кризи. Визначено динаміку обсягу торгів на фондовому ринку та обсягу ВВП. Проаналізовано динаміку випуску акції на ринку цінних паперів України. Здійснено аналіз і обґрунтовано висновки про наслідки впливу фінансових інвестицій на економіку країни в цілому

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до визначення наслідків впливу фінансових інвестицій на економіку країни в цілому, обґрунтування шляхів подолання державою фінансової кризи.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на підвищення ефективності використання фінансових інвестицій в економічній діяльності країни.

Ключові слова: фінансові інвестиції, ринок цінних паперів, фондовий ринок, економічний розвиток країни.

Рыбак А.Н., Парацій Х.В. ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ФИНАНСОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

Цель. Целью исследования является раскрытие теоретических основ финансовых инвестиций, усовершенствования механизма их регулирования и определение направлений эффективного использования как важного инструмента экономического развития страны.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой проведенного исследования являются положения экономической теории и финансовой экономики. Для достижения поставленной цели применялись следующие методические средства и приемы: методы анализа и синтеза (для определения динамики объема торгов на фондовом рынке и объема ВВП); экономико-статистический (выявление проблем взаимосвязи рынка ценных бумаг, инвестирования и экономического развития страны); монографический (для обоснования выводов о последствиях влияния финансовых инвестиций на экономику страны в целом).

Результаты. Выявлены пути преодоления государством финансового кризиса. Определена динамика объема торгов на фондовом рынке и объема ВВП. Проанализирована динамика выпуска акции на рынке ценных бумаг Украины. Осуществлен анализ и обоснованы выводы о последствиях влияния финансовых инвестиций на экономику страны в целом.

Научная новизна. Использован комплексный подход к определению последствий влияния финансовых инвестиций на экономику страны в целом, обоснование путей преодоления государством финансового кризиса.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на повышение эффективности использования финансовых инвестиций в экономической деятельности страны.

Ключевые слова: финансовые инвестиции, рынок ценных бумаг, фондовый рынок, экономическое развитие страны.

Rybak O.M., Paratsiy Kh.V. PECULIARITIES OF THE IMPACT OF FINANCIAL INVESTMENTS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is the disclosure of theoretical foundations of financial investments, improving the mechanism of regulation and identifying the directions of effective use as an important tool for economic development of the country.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the conducted research is the provision of economic theory and financial economics. The following methodological means and techniques were used to achieve the purpose: methods of analysis and synthesis (to determine the dynamics of trading volume on the stock market and GDP); economical and statistical method (to identify problems of interrelation the securities market, investment and economic development of the country); monographic (to substantiate conclusions about the effects of financial investments on the economy as a whole)

Findings. Ways to overcome the financial crisis by the state have been revealed. The dynamics of trading volume on the stock market and volume of GDP has been studied. The dynamics of issuing shares on the stock market of Ukraine has been analyzed. The analysis has been conducted and conclusions about the effects of financial investments on the economy as a whole have been substantiated.

Originality. The integrated approach to the determination of the effects of financial investments on the economy of the country as a whole and substantiating the ways of overcoming financial crisis by the state has been used.

Practical value. The obtained results of research are directed to improving the efficiency of financial investments in the economic activity of the country.

Key words: financial investments, securities market, stock market, economic development of the country.

Єфіменко Т.І. АКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Окреслення положеннями облікової політики підприємств не лише результатів операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а й результатів інноваційної діяльності.

Методика дослідження. За допомогою абстрактно-логічного методу та аналізу причинно-наслідкових зв'язків визначено місце активів інноваційного походження серед елементів фінансової звітності підприємств. Методи групування і порівняння дали можливість класифікувати правила визнання активів інноваційного походження. Методи аналогії, діалектичний метод та системний підхід використовувалися для побудови організаційно-методичних засад облікової політики для активів інноваційного походження.

Результати. Обґрунтовано, що результати впровадження інновацій можуть визнаватися лише тоді, коли вони знайшли відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємства. Визначено вимоги облікової політики для визнання інновацій елементами фінансової звітності: активами або витратами. Сформовано рекомендації щодо реєстрації в обліку активів інноваційного походження.

Наукова новизна. Розроблено порядок визнання в бухгалтерському обліку активів інноваційного походження, що, на відміну від існуючого підходу до визнання інновацій, включає обов'язкове складання первинних документів в операціях щодо інновацій для забезпечення юридичної доказовості таких фактів і достовірного виміру вартості активів інноваційного походження.

Практична значущість. Для практики цінними є: класифікаційні ознаки об'єктів інноваційного походження, зміст облікових процедур, порядок документообігу, рекомендовані бухгалтерські рахунки, сценарії для визнання об'єктів інноваційного походження. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення методик розробки облікової політики для промислових підприємств, що створюють активи інноваційного походження власними силами, а також для будь-яких підприємств, що мають на меті довести факти отримання результатів інновацій.

Ключові слова: промислові підприємства, інноваційна діяльність, облікова політика, активи інноваційного походження.

Єфіменко Т.И. АКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ: УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОТЧЕТНОСТЬ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОМПАНИИ

Цель. Регламентирование положениями учетной политики предприятий не только результатов операционной, финансовой и инвестиционной деятельности, но и результатов инновационной деятельности.

Методика исследования. С помощью абстрактно-логического метода и анализа причинно-следственных связей определено место активов инновационного происхождения среди элементов финансовой отчетности предприятий. Методы группировки и сравнения позволили классифицировать

правила признания активов инновационного происхождения. Метод аналогии, диалектический метод и системный подход использовались для построения организационно - методических основ учетной политики для активов инновационного происхождения.

Результаты. Обосновано, что результаты внедрения инноваций могут быть признаны таковыми только тогда, когда они получили отражение в бухгалтерском учете и финансовой отчетности предприятия. Определены требования учетной политики для признания инноваций элементами финансовой отчетности в качестве активов или расходов. Сформированы рекомендации по регистрации в учете активов инновационного происхождения.

Научная новизна. Разработан порядок признания в бухгалтерском учете активов инновационного происхождения что, в отличие от существующего подхода к представлению инноваций, включает обязательное составление первичных документов в операциях с инновациями, для обеспечения юридической доказательности таких фактов и достоверного измерения стоимости активов инновационного происхождения.

Практическая значимость. Для практики ценны: классификационные признаки объектов инновационного происхождения, содержание учетных процедур, порядок документооборота, рекомендованные бухгалтерские счета, сценарии для признания объектов инновационного происхождения. Полученные результаты могут быть использованы для совершенствования методик разработки учетной политики для промышленных предприятий, создающих активы инновационного происхождения собственными силами, а также для любых предприятий, имеющих целью доказать факты получения результатов инноваций.

Ключевые слова: промышленные предприятия, инновационная деятельность, учетная политика, активы инновационного происхождения..

Yefimenko T.I. ASSETS OF INNOVATIVE ORIGIN: IMPROVEMENT OF ACCOUNTING POLICY OF THE ENTERPRISE

Purpose. To show the need for regulation of its accounting policies of enterprises not only the results of operating, financial and investment activities [1], but also for innovation.

Methodology of research. The place of assets of an innovative origin among elements of financial statements of the enterprises by means of abstract a logical method and the analysis of cause and effect relationship is defined. Methods of group and comparison allowed to classify rules of recognition of assets of an innovative origin. The method of analogy, the method of dialectical and systematic approach used to build the organizational - methodical bases of accounting policy for assets innovative origin.

Findings. It is proved that results of introduction of innovations can be recognized as those only when they have received reflection in accounting and financial report of the enterprise. Proposed the requirements of accounting policy for recognition the innovation's elements of financial statements as assets or expenses. Formed recommendations for registration of assets in accounting of innovation origin.

Originality. Developed, a procedure for the recognition of assets innovation origin in accounting, which in contrast from the current approach of the presentation of innovations includes mandatory compilation of primary documents in operations with innovations. This provides legal evidence of such facts and valid measurement of the value of assets of innovative origin.

Practical value. It's valuable: classification features of the objects of innovative origin, content accounting procedures, the order to build workflow, recommended accounts, scenarios for recognizing objects of the innovative origin. The results can be used to improve methods of accounting policy for development of industrial enterprises, which creating assets of the innovative origin per se, as well as any businesses which will have to prove the facts of the results of innovation.

Key words: industries, innovation, accounting policy, assets innovative origin.

Мишук Є.В. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета: удосконалити методичні підходи до аналізу ефективності адміністрування з урахуванням рівня економічної безпеки підприємства.

Методика дослідження: В процесі дослідження використовувалися загальні та спеціальні методи дослідження. Зокрема, на основі аналізу, синтезу, індукції та дедукції, а також узагальнення наукової літератури досліджено взаємний зв'язок між ефективністю адміністрування та рівнем економічної безпеки підприємства.

Результати. Запропоновано використовувати індекс відстрочки настання моменту критичного рівня економічної безпеки, показник економічного ефекту від відстрочки втрат підприємства при настанні критичного рівня економічної безпеки та показник ефективності адміністративних заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки. Доведено, що досягнення запланованого рівня

економічної безпеки неможливе без використання адміністративних заходів, а також, що висновки про ефективність адміністрування доцільно робити на підставі порівняння рівня економічної безпеки підприємства до та після вжиття адміністративних заходів. встановлено, що як внутрішні, так і зовнішні загрози економічній безпеці підприємства можна відтермінувати або мінімізувати за допомогою адміністративних заходів.

Наукова новизна. удосконалено методичні підходи до аналізу ефективності адміністрування шляхом доповнення існуючих показників новими, в яких, на відміну від існуючих показників, ураховуються сума витрат на адміністративні заходи та рівень економічної безпеки підприємства.

Практична значущість: Отримані результати дослідження, зокрема в частині використання запропонованих методичних підходів до аналізу ефективності адміністрування шляхом доповнення існуючих показників новими, дозволять більш об'єктивно приймати рішення про доцільність окремих адміністративних заходів з точки зору забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічний аналіз, ефективність адміністрування, адміністративні заходи, економічна безпека, загрози, критичний рівень.

Мищук Е.В. АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ С УЧЕТОМ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель: усовершенствовать методические подходы к анализу эффективности администрирования с учетом уровня экономической безопасности предприятия.

Методика исследования: на основе анализа, синтеза, индукции и дедукции, а также обобщение научной литературы исследованы взаимосвязь между эффективностью администрирования и уровнем экономической безопасности предприятия.

Результаты: показано, что, с одной стороны, достижение запланированного уровня экономической безопасности невозможно без использования административных мер. С другой стороны, выводы об эффективности администрирования целесообразно делать на основании сравнения уровня экономической безопасности предприятия до и после принятия административных мер. Учтено, что как внутренние, так и внешние угрозы экономической безопасности предприятия можно отсрочить или минимизировать с помощью административных мер.

Научная новизна: на основании вышеизложенного усовершенствованы методические подходы к анализу эффективности администрирования путем дополнения существующих показателей новыми. Предложено использовать индекс отсрочки наступления момента критического уровня экономической безопасности, показатель экономического эффекта от отсрочки потерь предприятия при наступлении критического уровня экономической безопасности и показатель эффективности административных мер, направленных на повышение уровня экономической безопасности. Научная новизна заключается в том, что в отличие от существующих показателей, вышеперечисленных учитываются сумма расходов на административные меры и уровень экономической безопасности предприятия.

Практическая значимость: заключается в том, что использование предложенных в ней методических подходов позволит более объективно принимать решения о целесообразности отдельных административных мер с точки зрения обеспечения экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: эффективность администрирования, административные меры, экономическая безопасность, угрозы, критический уровень.

Mischuk Ye.V. ADMINISTRATIVE EFFICIENCY ANALYSIS TAKING INTO ACCOUNT THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

Purpose. To improve the methodological approaches to the analysis of the efficiency of administration taking into account the level of economic security.

Methodology of research. In the process of research the general and special methods were used. In particular, it was based on the analysis, synthesis, induction and deduction, and generalization of scientific literature as well mutual relationship between the efficiency of administration and level of economic security was studied.

Findings. It was proposed to use the index of delay of the critical moment of economic security onset, index of economic effect from the deferral of company losses upon the occurrence of a critical level of economic security and index of administrative measures aimed at enhancing economic security level. We proved that achieving the target level of economic security is not possible without the use of administrative measures, and that the conclusions about the effectiveness of administration are appropriate to be done by comparing the level of enterprise economic security before and after taking administrative measures. It was found that both internal and external threats to the enterprise economic security can be postponed or minimized through administrative measures.

Originality. Methodical approaches to the analysis of administrative efficiency by supplementing of existing indices with new ones, which, unlike to existing indices, the expenses on administrative measures and the level of enterprise economic security are taken into account.

Practical value. The obtained research results, in particular as regards the use of the proposed methodological approaches to the analysis of administrative efficiency by supplementing existing indices with new ones will allow to take a more objective decision on practicality of certain administrative measures in terms of providing economic security of enterprise.

Key-words: economic analysis, efficiency of administration, administrative measures, economic security, threats, critical level.

Копішинська К.О. ТЕХНОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Мета. Метою статті є обґрунтування рекомендацій щодо проведення аналізу ефективності інноваційної діяльності підприємств машинобудування.

Методика дослідження. Під час проведення дослідження використовувались різноманітні методи: наукового узагальнення (для визначення показників ефективності функціонування інноваційних систем підприємств машинобудування), аналізу та синтезу (під час характеристики існуючих методів аналізу ефективності інноваційної діяльності підприємств та можливості їх застосування для інноваційних систем підприємств машинобудування), багатовимірного порівняльного аналізу (для оцінювання ефективності функціонування інноваційних систем підприємств машинобудування за обраними показниками).

Результати Здійснено оцінку підходів щодо ідентифікації показників ефективності інноваційної діяльності підприємств, пов'язаної з функціонуванням виробничої системи підприємств, розробкою і використанням інноваційних технологій. Обґрунтовано групу показників ефективності інноваційних систем підприємств машинобудування. Запропоновано використовувати багатовимірний порівняльний аналіз (метод евклідових відстаней) для визначення показників ефективності підприємств машинобудування.

Наукова новизна Набули подальшого розвитку пропозиції щодо вибору технології аналізу вищезазначених показників, а саме використання багатовимірного порівняльного аналізу, який дозволяє враховувати не тільки абсолютні величини показників кожного підприємства, але і ступінь їхньої близькості (дальності) до показників підприємства-еталона.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані підприємствами машинобудування для оцінювання ефективності інноваційної діяльності, встановлення її сильних та слабких сторін.

Ключові слова: аналіз ефективності, інноваційна система, інноваційна підсистема, підприємства машинобудування.

Копишинская Е.А. ТЕХНОЛОГИЯ АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ СИСТЕМ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

Цель. Целью статьи является обоснование рекомендаций по проведению анализа эффективности инновационной деятельности предприятий машиностроения.

Методика исследования. При проведении исследования использовались различные методы: научного обобщения (для определения показателей эффективности функционирования инновационных систем предприятий машиностроения), анализа и синтеза (при характеристике существующих методов анализа эффективности инновационной деятельности предприятий и возможности их применения для инновационных систем предприятий машиностроения), многомерного сравнительного анализа (для оценивания эффективности функционирования инновационных систем предприятий машиностроения по выбранным показателям).

Результаты. Осуществлена оценка подходов к идентификации показателей эффективности инновационной деятельности предприятий, связанной с функционированием производственной системы предприятий, разработкой и использованием инновационных технологий. Обоснована группа показателей эффективности инновационных систем предприятий машиностроения. Предложено использовать многомерный сравнительный анализ (метод евклидовых расстояний) для определения показателей эффективности предприятий машиностроения.

Научная новизна. Получили дальнейшее развитие предложения по выбору технологии анализа вышеуказанных показателей, а именно использование многомерного сравнительного анализа, который позволяет учитывать не только абсолютные величины показателей каждого предприятия, но и степень их близости (дальности) до показателей предприятия-эталона.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы предприятиями машиностроения для оценки эффективности инновационной деятельности, установления ее сильных и слабых сторон.

Ключевые слова: анализ эффективности, инновационная система, инновационная подсистема, предприятия машиностроения.

Kopishynska K. TECHNOLOGY OF ANALYSIS OF INNOVATION SYSTEM'S EFFICIENCY AT MACHINE BUILDING ENTERPRISES

Purpose. The aim of the paper is justification of recommendations for the analysis of efficiency of innovative activity of machine building enterprises.

Methodology of research. During the study was used a variety of methods: scientific generalization (to determine the efficiency indicators of the innovation systems of machine building enterprises), analysis and synthesis (in the characteristics of existing methods for analyzing the effectiveness of innovation performance and the opportunity of their application for innovative systems of machine building enterprises), multidimensional comparative analysis (to assess the efficiency of innovative systems of machine building enterprises by selected indicators).

Findings. There were estimated the approaches to identify the indicators of innovation performance of enterprises, related to the operation of the production system of enterprises, development and use of innovative technologies. The group of performance indicators of innovation systems of machine building enterprises was substantiated. It was proposed to use a multidimensional comparative analysis (Euclidean distances method) to determine the efficiency indicators of machine building enterprises.

Originality. Were further developed proposals for the selection of analysis technology of the above indicators, namely the use of multidimensional comparative analysis that takes into account not only the absolute values of performance indexes of each enterprise, but their degree of proximity (distance) to the performance of enterprise-standard.

Practical value. The research results can be used by machine building enterprises to evaluate the effectiveness of innovation performance, to establish its strengths and weaknesses.

Key words: analysis of efficiency, innovative system, innovative subsystem machine building enterprise.

Якимова Л.П., Мотченко Д.С. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ДИНАМІКИ ПОШИРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ

Мета. Метою статті є розробка математичних моделей динаміки поширення інноваційних продуктів і послуг як лавиноподібного процесу, що дозволяють досліджувати та прогнозувати динаміку споживання.

Методика дослідження. В статті використано метод економіко-математичного моделювання процесів. Зокрема, здійснено процес моделювання поширення інновацій на підставі SIR-моделі епідемії, моделі лавиноподібних процесів та моделі поширення недержавного пенсійного забезпечення. При цьому проведено розбивку соціуму на три групи стосовно споживачів інноваційного продукту: перша група – можливі споживачі інноваційного продукту чи послуги, тобто потенційні новатори; друга група – дійсні новатори, розповсюджувачі новаторських ідей, агенти; третя група – особи, які діють за звичкою, негативно відносяться до всяких нововведень та змін, тобто консерватори або рутинери. Для однозначного визначення розв'язання системи на підставі моделі Е. Роджерса задано початкові умови. Розглянуто найбільш відомі теорії поширення інновацій – дифузні моделі Е. Роджерса і Ф. Басса, класична модель епідемій.

Результати. Обґрунтована необхідність дослідження процесу поширення інновацій, визначення чинників його прискорення та виявлення оптимальних дій щодо зміни інноваційної стратегії. Виявлено, що моделі зараження, навіювання та наслідування, як головних механізмів соціально-психологічного впливу, являють собою ефективний засіб вивчення поширення інновацій. Розроблено прогнозно-аналітичні моделі динаміки поширення інноваційних продуктів та послуг типу SIR-моделі у безперервній (у вигляді системи диференціальних рівнянь) та дискретній (у вигляді системи різницевих рівнянь) формах.

Наукова новизна. Виконано розробку математичних моделей динаміки поширення інноваційних продуктів і послуг як лавиноподібного процесу, що дозволяють досліджувати та прогнозувати динаміку споживання.

Практична значущість. Отримані прогнозно-аналітичні моделі є базовими. Вони дозволяють аналізувати та прогнозувати загальні тенденції поширення інноваційних продуктів або послуг, як динаміки чисельності визначених трьох груп споживачів.

Ключові слова: інновація, модель, динаміка, новатори, рутинери, система диференціальних рівнянь, система різницевих рівнянь.

Якимова Л.П., Мотченко Д.С. МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ДИНАМИКИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОДУКТОВ И УСЛУГ

Цель. Целью статьи является разработка математических моделей динамики распространения инновационных продуктов и услуг как лавинообразного процесса, позволяющих исследовать и прогнозировать динамику его потребления.

Методика исследования. В статье использован метод экономико-математического моделирования. Осуществлен процесс моделирования распространения инноваций на основании SIR-модели эпидемии, модели лавинообразных процессов и модели распространения негосударственного пенсионного обеспечения. При этом произведена разбивка социума на три группы относительно потребителей инновационного продукта: первая группа – возможные потребители инновационного продукта или услуги, то есть потенциальные новаторы, вторая группа – настоящие новаторы, распространители новаторских идей, агенты, третья группа – лица, которые действуют по привычке, негативно относятся ко всяким нововведениям и изменениям, то есть консерваторы или рутинеры. Для однозначного определения решения системы на основании модели Э. Роджерса заданы начальные условия. Рассмотрены наиболее известные теории распространения инноваций – диффузные модели Э. Роджерса и Ф. Басса, классическая модель эпидемий.

Результаты. Обоснована необходимость исследования процесса распространения инноваций, определение факторов его ускорения и выявление оптимальных действий по изменению инновационной стратегии. Выявлено что модели заражения, внушения и наследования, как главных механизмов социально-психологического воздействия, представляют собой эффективное средство изучения распространения инноваций. Разработаны прогнозно-аналитические модели динамики распространения инновационных продуктов и услуг типа SIR-модели в непрерывной (в виде системы дифференциальных уравнений) и дискретной (в виде системы разностных уравнений) формах.

Научная новизна. Выполнена разработка математических моделей динамики распространения инновационных продуктов и услуг как лавинообразного процесса, позволяющих исследовать и прогнозировать динамику его потребления.

Практическая значимость. Полученные прогнозно-аналитические модели являются базовыми. Они позволяют анализировать и прогнозировать общие тенденции распространения инновационных продуктов и услуг, как динамики численности установленных трех групп потребителей.

Ключевые слова: инновация, модель, динамика, новаторы, рутинеры, система дифференциальных уравнений, система разностных уравнений.

Yakimova L.P., Motchenko D.S. MATHEMATICAL MODEL OF DYNAMICS OF THE INNOVATIVE PRODUCTS AND SERVICES

Purpose. The object of this paper is a development mathematical models of the dynamics, of the spread of innovative products and services as a cascade process, which allow us to study and predict the dynamics of consumption.

Methodology of research. In the article used the method of economic and mathematical modeling of processes. In particular, carried process of modeling the diffusion of innovation on the basis of SIR-model epidemic, model avalanche processes and distribution patterns of private pensions. Carried out a breakdown of socium into three groups in relation to consumer product innovation: the first group – potential customers for an innovative product or service that are potential innovators, the second group is – the real innovators, distributors of innovative ideas, agents, third group – those, who act out of habit: negative attitude to any innovations and changes, they are called conservatives or slaves of convention. To uniquely determine the solution of the system based on the model of E. Rogers it is asked for the initial conditions. There is considered the most famous theory of diffusion of innovation, which is diffuse model E. Rogers and F. Bass – it is a classic model of epidemics.

Findings. Substantiated the necessity studying the process of diffusion of innovation, determination of its acceleration factors and identify the optimal action to change the innovation strategy. Revealed that the model of infection, suggestion and imitation as the main mechanisms of social and psychological impact, are an effective means of studying the diffusion of innovation. Developed by predictive analytical models of the dynamics of the spread of innovative products and services such as SIR- model in a continuous (in the form of differential equations) and discrete (as a system of difference equations) forms.

Originality. Carried development of mathematical models of the dynamics, of the spread of innovative products and services as a cascade process, which allow us to study and predict the dynamics of consumption.

Practical value. Obtained prognosis-analytical models are basic. They allow to analyze and predict the general trends of innovative products and services, as defined by the dynamics of the three groups of consumers.

Key words: innovation, model, dynamics, innovators, slaves of convention, system of differential equations, system of difference equations.

Трофименко Г.С. МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Мета. Надати якісну оцінку рівня здоров'я в регіонах України, а також сформувати регіональні стратегії розвитку галузі охорони здоров'я, побудувати трьохрівневу каскадну модель управління та організації розвитку галузі охорони здоров'я на основі економіко-математичних моделей.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методи економіко-статистичного аналізу та економіко-математичного моделювання. Зокрема, метод економіко-статистичного аналізу застосовано: при проведенні комплексного аналізу та наданні оцінки системи управління та організації галузі охорони здоров'я України на державному рівні; при визначенні і групуванні інтегральних показників розвитку галузі та проведенні їх порівняльного аналізу. Методи економіко-математичного моделювання використано: при розробці трьохрівневої каскадної моделі системи управління та організації галузі охорони здоров'я, при розробці моделі рівня потенціалу соціально-демографічного розвитку регіонів України та моделі оптимального розміщення медичних закладів.

Результати. Розроблено трьохрівневу каскадну модель системи управління та організації галузі охорони здоров'я, яка ґрунтується на застосуванні методів економіко-математичного моделювання та дає можливість проводити аналіз ефективності управління у галузі на державному, регіональному рівні та рівні управління медичними закладами.

Сформовано три кластери регіонів. Побудовано модель оцінки розвитку галузі охорони здоров'я, яка дала змогу визначити рівень розвитку галузі у кластерах. Розроблено математичну модель оптимального розміщення медичних закладів з використанням теорії оптимального розбиття множин на основі попередньо виділених класів задач.

Наукова новизна. Розроблена модель рівня потенціалу соціально-демографічного розвитку регіонів України, яка включає моделювання системи інтегральних показників функціонування галузі, дала можливість побудувати узагальнений показник потенціалу соціально-демографічного розвитку регіонів, на основі значень якого проведено рейтинг та визначено стан соціально-демографічного розвитку в регіонах України.

Практична значущість. Побудована модель оцінки показників діяльності медичних установ України, дозволяє проводити порівняльний фінансово-економічний аналіз діяльності закладів у динаміці, та за допомогою методів багатокритеріальної оптимізації, визначити оптимальний розподіл витрат і більш точно планувати обсяги фінансування установ.

Ключові слова: охорона здоров'я, управління та організація, економічне моделювання.

Трофименко А.С. МОДЕЛИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ И ОРГАНИЗАЦИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Цель. Предоставить качественную оценку уровня здоровья в регионах Украины, а также сформировать региональные стратегии развития здравоохранения, построить трёхуровневую каскадную модель управления и организации развития здравоохранения на основе экономико-математических моделей.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы экономико-статистического анализа и экономико-математического моделирования. В частности, метод экономико-статистического анализа применен: при проведении комплексного анализа и предоставлении оценки системы управления и организации здравоохранения Украины на государственном уровне; при определении и группировке интегральных показателей развития отрасли и проведении их сравнительного анализа. Методы экономико-математического моделирования использованы: при разработке трехуровневой каскадной модели системы управления и организации здравоохранения, при разработке модели уровня потенциала социально-демографического развития регионов Украины и модели оптимального размещения медицинских учреждений.

Результаты. Разработано трехуровневую каскадную модель системы управления и организации здравоохранения, которая основана на применении методов экономико-математического моделирования и дает возможность проводить анализ эффективности управления в отрасли на государственном, региональном уровне и уровне управления медицинскими учреждениями.

Сформировано три кластера регионов. Построена модель оценки развития здравоохранения, которая позволила определить уровень развития отрасли в кластерах. Разработана математическая модель оптимального размещения медицинских учреждений с использованием теории оптимального разбиения множеств на основе предварительно выделенных классов задач.

Научная новизна. Разработанная модель уровня потенциала социально-демографического развития регионов Украины, которая включает моделирование системы интегральных показателей функционирования отрасли, дала возможность построить обобщенный показатель потенциала социально-демографического развития регионов, на основе значений которого проведено рейтинг и определено состояние социально-демографического развития в регионах Украины.

Практическая значимость. Построенная модель оценки показателей деятельности медицинских учреждений Украины позволяет проводить сравнительный финансово-экономический анализ деятельности учреждений в динамике, и с помощью методов многокритериальной оптимизации, определять оптимальное распределение затрат и более точно планировать объемы финансирования учреждений.

Ключевые слова: здравоохранение, управление и организация, экономическое моделирование.

Trofymenko H.S. SIMULATION OF MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF HEALTH

Purpose. Provide a qualitative assessment of the level of health in the regions of Ukraine, and to create a regional development strategy for the health sector, to build a three-level cascade model of management and organization of health care on the basis of mathematical economic models.

Methodology of research. In research process there were used methods of economic and statistical analysis and economic-mathematical modeling. In particular, the method of economic and statistical analysis used: during the comprehensive analysis and evaluation of the health management and organization in Ukraine at the state level; in defining and grouping of integrated indicators of the industry and conduct their comparative analysis. Methods of economic and mathematical modeling applied: the development of three-level cascade model of management and organization of health care, the development model of the potential socio-demographic development in Ukraine and models optimal placement of medical facilities.

Findings. There was made a three-level cascade model of management and organization of health care, based on the use of economic-mathematical methods and modeling that makes it possible to analyze the effectiveness of management in the industry at the national level, regional level and facility management. There were created three new clusters of regions. There built a model of health care development estimation that is provided to determine the level of industry clusters. There built a mathematical model of optimal allocation of medical facilities using the theory of optimal partitioning of sets based on pre-selected classes of problems.

Originality. The developed model of the potential socio-demographic development in Ukraine, which includes modeling of integrated performance of the industry made it possible to construct generalized characteristics of the social and demographic development of the regions based on the values held by specified rating and condition of social and demographic development in the regions of Ukraine.

Practical value. There made a model of estimation of the medical institutions performances of Ukraine that allows to make a comparison of financial and economic analysis of institutions in the dynamics, and using the methods of multi-objective optimization to determine the optimal allocation of costs and more accurately plan funding agencies.

Key words: health care, management and organization, and economic modeling.

Проноза П.В. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РАНЬОГО РОЗПІЗНАВАННЯ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ

Мета. Метою статті є обґрунтування наукової проблеми побудови системи раннього розпізнавання кризових процесів в економіці України.

Методика дослідження. Загальною світоглядною конструкцією наукового дослідження в статті послужила синергетична парадигма. У процесі дослідження були використані такі логічні, загальнонаукові, теоретичні та емпіричні методи: порівняння, опису, угруповання, логічного умовиводу - для виявлення недоліків існуючих в теорії і практиці господарювання підходів до раннього розпізнавання кризових процесів в економіці країни, класифікації - для класифікації методичних підходів до раннього виявлення кризових процесів в економіці.

Результати. Виявлено недоліки та переваги існуючих методичних підходів до раннього розпізнавання кризових процесів в економіці країни. Обґрунтована необхідність використання в економіці для цих цілей сигнального підходу.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних основ побудови системи раннього розпізнавання кризових процесів в економіці України на базі сигнального підходу в рамках інституційного спрямування, зокрема кон'юнктурно - статистичного У. Мітчелла.

Практична значущість. Отримані результати є теоретичною основою для побудови в практичній діяльності України системи раннього попередження кризових процесів в її економіці.

Ключові слова: розпізнавання, криза, економіка, сигнальний підхід.

Проноза П.В. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РАННЕГО РАСПОЗНАВАНИЯ КРИЗИСНЫХ ПРОЦЕССОВ В ЭКОНОМИКЕ

Цель. Целью статьи является обоснование научной проблемы построения системы раннего распознавания кризисных процессов в экономике Украины.

Методика исследования. Общей мировоззренческой конструкцией научного исследования в статье послужила синергетическая парадигма. В процессе исследования были использованы следующие логические, общенаучные, теоретические и эмпирические методы: сравнения, описания, группировки, логического умозаключения – для выявления недостатков существующих в теории и

практике хозяйствования подходов к раннему распознаванию кризисных процессов в экономике страны, классификации – для классификации методических подходов к раннему распознаванию кризисных процессов в экономике.

Результаты. Выявлены недостатки и преимущества существующих методических подходов к раннему распознаванию кризисных процессов в экономике страны. Обоснована необходимость использования в экономике для этих целей сигнального подхода.

Научная новизна состоит в определении теоретических основ построения системы раннего распознавания кризисных процессов в экономике Украины на базе сигнального подхода в рамках институционального направления, в частности конъюнктурно-статистического У. Митчелла.

Практическая значимость. Полученные результаты являются теоретической основой для построения в практической деятельности Украины системы раннего предупреждения кризисных процессов в ее экономике.

Ключевые слова: распознавание, кризис, экономика, сигнальный подход.

Pronoza P.V. THEORY AND PRACTICE OF EARLY RECOGNITION OF CRISIS PROCESSES IN ECONOMY

Purpose. The goal of the article is justification of the scientific problem of building the system of early recognition of crisis processes in the Ukrainian economy.

Methodology of research. Synergetic paradigm serves in the article as the general outlook structure of the scientific study. The following logical, general scientific, theoretical and empirical methods were used in the process of the study: comparisons, descriptions, groupings, logical inference – for detection of shortcomings of approaches, which exist in the economic theory and practice, to early recognition of crisis processes in the economy of the country, and classification – for classification of methodical approaches to early recognition of crisis processes in economy.

Findings. The article reveals shortcomings and advantages of existing methodical approaches to early recognition of crisis processes in the economy of the country. The article justifies a necessity of use of the signalling approach in economy for these purposes.

Originality lies in identification of theoretical grounds of building the system of early recognition of crisis processes in the Ukrainian economy on the basis of the signalling approach within the institutional direction, in particular, market-statistical institutionalism of Wesley Clair Mitchell.

Practical value. The obtained results serve as the theoretical ground for building the system of early recognition of crisis processes in economy in practical activity of Ukraine.

Key words: recognition, crisis, economy, signalling approach.

Хоменко О.В. АСИМЕТРІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОВІНЦІЙ КНР В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мета. Глибокий аналіз диспропорцій економічного і інноваційного розвитку регіонів Китаю.

Методика дослідження. В ході дослідження використовувалися такі методи дослідження, як синтезу і аналізу – ретроспективний аналіз політики економічних та інноваційних реформ, економіко-математичні та метод аналогії і системного аналізу – кластерний аналіз інноваційного розвитку провінцій КНР. Кластерний аналіз проводився за допомогою статистичного програмного забезпечення SPSS 22.0. Джерельною базою дослідження є статистичні данні Організації економічного співробітництва і розвитку, Світового Банку, ЮНКТАД, Національного статистичного бюро КНР, а також звіти міжнародних консалтингових компаній – КПМГ, Ернст енд Янг, Прайс Вотер Хаус Куперс.

Результати. Глибоке дослідження диспропорцій економічного і інноваційного розвитку провінцій Китайської Народної Республіки дозволило визначити, що найбільший вплив на нього здійснила урядова політика, а саме реформи розпочаті в 1978 році, які були направлені на становлення Східного приморського Китаю, що призвело до деградації регіонів Північно-західного Китаю та високотехнологічної спеціалізації Південно-східних провінцій. Кластерний аналіз дозволив підтвердити ретроспективний аналіз та виявити групи провінцій з низько-, середньо- та високотехнологічною спеціалізацією, а також довести вплив інноваційного розвитку на економічне зростання Південно-східних провінцій Китаю.

Наукова новизна. В статті розглянуто результати аналізу регіональних диспропорцій розвитку КНР, розкрито політику уряду КНР щодо вирівнювання економічного і соціального рівнів, а також інноваційного розвитку. Виявлені передумови та фактори асиметричного розвитку провінцій Заходу та Сходу Китайської Народної Республіки, проведено кластерний аналіз інноваційного розвитку провінцій.

Практичне значення. Отриманні результати є підґрунтям для подальших досліджень асиметрій економічного і інноваційного розвитку Китаю, та можуть бути впроваджені для аналізу диспропорцій регіонального розвитку України.

Ключові слова: інноваційний розвиток, асиметрії, провінції КНР, кластерний аналіз, політика реформ, національна економічна безпека.

Хоменко О.В. АСИММЕТРИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОВИНЦИЙ КНР В УСЛОВИЯХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Цель. Глубокий анализ диспропорций экономического и инновационного развития регионов Китая. Глибокий аналіз диспропорцій економічного і інноваційного розвитку регіонів Китаю.

Методика исследования. В ходе исследования использовались такие методы исследования как синтеза и анализа – ретроспективный анализ политики экономических и инновационных реформ, экономико-математические, метод аналогии и системного анализа – кластерный анализ инновационного развития провинций КНР. Кластерный анализ проводился с помощью статистического программного обеспечения SPSS 22.0. Базой исследования являются статистические данные Организации экономического сотрудничества и развития, Мирового Банка, ЮНКТАД, Национального статистического бюро КНР, а также отчеты международных консалтинговых компаний - КПМГ, Ернст энд Янг, Прайс Вотер Хаус Куперс.

Результаты. Глубокое исследование диспропорций экономического и инновационного развития провинций Китайской Народной Республики позволило определить, что наибольшее влияние на него оказала правительственная политика, а именно реформы, начатые в 1978 году, которые были направлены на становление Восточного приморского Китая, что стало следствием деградации регионов Северо-западного Китая и высокотехнологической специализации Юго-восточных провинций. Кластерный анализ позволил подтвердить выводы ретроспективного анализа и определить группы провинций по низко-, средне- и высокотехнологической специализации, а также доказать влияние инновационного развития на экономический рост Юго-восточных провинций Китая.

Научная новизна. В статье рассмотрено результаты анализа региональных диспропорций развития КНР, раскрыто политику правительства КНР относительно выравнивания экономического и социального уровней, а также инновационного развития. Выявлены предпосылки и факторы асимметричного развития провинций Запада и Востока Китайской Народной Республики, проведен кластерный анализ инновационного развития провинций.

Практическое значение. Полученные результаты являются основой для дальнейших исследований асимметрий экономического и инновационного развития Китая, и могут быть внедрены для анализ диспропорций регионального развития Украины.

Ключевые слова: инновационное развитие, асимметрии, провинции КНР, кластерный анализ, политика реформ, национальная экономическая безопасность.

Khomenko O.V. DISPROPORTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CHINESE PROVINCES UNDER NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Purpose. Deep analysis of economic disparities and innovative development in Chinese regions.

Methodology of research. Several methods of scientific research were used, such as synthesis and analysis - retrospective analysis of economic policy reform and innovation, and economic-mathematical, method of analogy and system analysis - cluster analysis of innovative development of China's provinces. Cluster analysis was performed using statistical software SPSS 22.0. Statistics from Organization for Economic Cooperation and Development, the World Bank, UNCTAD, the National Bureau of Statistics of China, as well as reports from the international consulting firms - KPMG, Ernst&Young, Price Waterhouse Coopers were used as (are) the source base of this paper.

Findings. Thorough research disparities of innovative and economic development of the Chinese provinces allowed the author to determine that the greatest influence on it was made by government policy, namely the reforms started in 1978, which were directed to the formation of the Eastern China, and that led to degradation of the Northwestern Regions of China and high-tech specialization in the South-eastern provinces. Cluster analysis allowed to confirm the retrospective analysis and to identify the groups of provinces with low, medium and high-tech specialization, as well as to demonstrate the impact of innovation on economic growth of South-eastern provinces of China.

Originality. This paper deals with the analysis of regional disparities of the PRC, the PRC government policies disclosed for leveling the economic and social disparities, and for innovation. Preconditions and factors of asymmetric development of the provinces of Eastern and Western China are identified; cluster analysis of the innovative development of the provinces is performed.

Practical value. The obtained results can serve as the basis for further research of innovation asymmetries of economic development in China, and can be implemented to analyze disparities of regional development in Ukraine.

Key words: innovation development, asymmetry, Province of China, cluster analysis, policy reforms, national economic security.

Стельмашук А.М. ПРОЕКТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО АГРАРНОГО ТЕХНОПАРКУ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. з'ясування сутності і завдань технологічного парку, обґрунтування процесу його створення і механізму функціонування.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та економічні методи. Зокрема, загальнонаукові методи застосовано при узагальненні зарубіжного досвіду створення і функціонування технологічного парку та при обґрунтуванні сутності і завдань технопарку; економічні методи – при формуванні організаційної структури і механізму функціонування інноваційного технологічного парку.

Результат. Узагальнено зарубіжний досвід створення і функціонування технологічного парку. Обґрунтовано сутність і завдання технологічного парку відповідно до чинного законодавства. Сформовано організаційну структуру інноваційного технологічного парку «Агроекологія». Визначено організаційний механізм функціонування технопарку. Висвітлено спеціальний режим інноваційної діяльності технопарку.

Наукова новизна. Запроповано важливий напрям прискорення переходу до інноваційного сільськогосподарського виробництва на основі створення моделі аграрного технологічного парку.

Практична цінність. Створення регіональних аграрних технологічних парків є важливим інструментом піднесення сучасного підприємництва і формування збалансованої інноваційної інфраструктури сільських територій. Розвиток аграрних технопарків в Україні, з урахуванням світової практики, дозволить зробити реальні кроки на шляху до євроінтеграції, забезпечить в країні суспільний добробут європейського рівня.

Ключові слова: сільське господарство, інноваційне підприємництво, інноваційний технологічний парк, організаційний механізм.

Стельмашук А.М. ПРОЕКТИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО АГРАРНОГО ТЕХНОПАРКА КАК ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. выяснения сущности и задач технологического парка, обоснование процесса его создания и механизма функционирования.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и экономические методы. В частности, общенаучные методы применены при обобщении зарубежного опыта создания и функционирования технологического парка и при обосновании сущности и задач технопарка; экономические методы - при формировании организационной структуры и механизма функционирования инновационного технологического парка.

Результат. Обобщен зарубежный опыт создания и функционирования технологического парка. Обоснована сущность и задачи технологического парка в соответствии с действующим законодательством. Сформирована организационная структура инновационного технологического парка «Агроэкология». Определен организационный механизм функционирования технопарка. Освещен специальный режим инновационной деятельности технопарка.

Научная новизна. Запроповано важное направление ускорения перехода к инновационному сельскохозяйственному производству на основе создания модели аграрного технологического парка.

Практическая ценность. Создание региональных аграрных технологических парков является важным инструментом подъема современного предпринимательства и формирование сбалансированной инновационной инфраструктуры сельских территорий. Развитие аграрных технопарков в Украине, с учетом мировой практики, позволит сделать реальные шаги на пути к евроинтеграции, обеспечит в стране общественное благосостояние европейского уровня.

Ключевые слова: сельское хозяйство, инновационное предпринимательство, инновационный технологический парк, организационный механизм.

Stelmashchuk A.M. DESIGNING OF INNOVATIVE AGRICULTURAL TECHNOPARK AS THE BASIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is clarification of the nature and objectives of the technology park, substantiation of the process of its creation and the mechanism of functioning.

Methodology of research. General scientific and economic methods were used in the process of research. In particular, general and scientific methods were applied in the compilation of international experience for creation and functioning of the technological park and for substantiation the nature and objectives of the technopark; economical methods – in the formation of organizational structure and the mechanism of functioning the innovative technology park.

Findings. It has been generalized the international experience of creation and functioning of the technological park. The essence and objectives of the technological park in accordance with the current legislation has been substantiated. It has been formed the organizational structure of innovative technological park "Agroecology". The organizational mechanism of functioning technopark has been defined. The special regime for innovation activity of technopark has been highlighted.

Originality. It has been proposed the important direction of accelerating the transition to innovative agricultural production on the basis of creating the model of the agricultural technological park.

Practical value. The creation of regional agricultural technology parks is important instrument of modern business rise and forming of balanced innovation infrastructure in rural areas. The development of agricultural technology parks in Ukraine, taking into account international practice, will allow to make real steps towards European integration, will ensure social welfare of European level in the country.

Key words: agriculture, innovative entrepreneurship, innovative technology park, organizational mechanism.

Смоленюк Р.П. РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Метою статті є обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва при реструктуризації сільського господарства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів. Зокрема, загальнонаукові методи застосовано при дослідженні еволюційного розвитку інноваційної теорії; економіко-аналітичні методи - при обґрунтуванні доцільності створення організаційної структури інноваційної діяльності; організаційно-економічні методи – при визначенні сутності і завдань створення технопарку, бізнес-інкубатора, дорадчої служби, венчурного підприємства.

Результат. Обґрунтовано доцільність створення організаційної структури інноваційної діяльності — підприємств (організацій), що займаються інноваційною діяльністю, науковими дослідженнями, розробленням та реалізацією інновацій. Вони можуть функціонувати у вигляді технопарку, бізнес-інкубатора, дорадчої служби, венчурного підприємства тощо. Визначено, що: технопарки організуються з метою: інтенсифікації розробок, виробництва і впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції; створення сприятливих умов для становлення та розвитку малих і середніх інноваційних підприємств; головними цілями створення технологічного інкубатора є: сприяння розробці продукції, заснованої на новітніх технологіях; розвиток дорадницької діяльності несе селу нові знання, сучасні технології, ринкові методи господарювання та інформацію, сприяє зменшенню безробіття та активізує потенціал сільських громад; венчурне підприємництво поєднує два види підприємництва: фінансове та інноваційне, у процесі якого створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва при реструктуризації сільського господарства.

Практична цінність. Отримані результати дослідження сприяють обґрунтованій реструктуризації сільського господарства шляхом розвитку в галузі інноваційного підприємництва.

Ключові слова: сільське господарство, реструктуризація, інноваційне підприємництво, технопарк, бізнес-інкубатор, дорадництво, венчурне підприємство.

Смоленюк Р.П. РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ПРИ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Целью статьи является обоснование направлений развития инновационного предпринимательства при реструктуризации сельского хозяйства.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов. В частности, общенаучные методы применены при исследовании эволюционного развития инновационной теории; экономико - аналитические методы - при обосновании целесообразности создания организационной структуры инновационной деятельности; организационно - экономические методы - при определении сущности и задач создания технопарка, бизнес- инкубатора, консультационной службы, венчурного предприятия.

Результат. Обоснована целесообразность создания организационной структуры инновационной деятельности - предприятий (организаций), занимающихся инновационной деятельностью, научными исследованиями, разработкой и реализацией инноваций. Они могут функционировать в виде технопарка, бизнес- инкубатора, консультационной службы, венчурного предприятия и т.п. Определено, что: технопарки организуются с целью: интенсификации разработок, производства и внедрения наукоёмкой конкурентоспособной продукции; создание благоприятных условий для становления и развития малых и средних инновационных предприятий; главными целями создания технологического инкубатора являются: содействие разработке продукции, основанной на новейших технологиях, развитие консультационной деятельности несет селу новые знания, новые технологии, рыночные методы хозяйствования и информацию, способствует уменьшению безработицы и активизирует потенциал сельских общин; венчурное предпринимательство сочетает два вида предпринимательства: финансовое и инновационное в процессе которого создаются и внедряются в производство новые товары, технологии, услуги.

Научная новизна. Использован комплексный подход к обоснованию направлений развития инновационного предпринимательства при реструктуризации сельского хозяйства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования способствуют обоснованной реструктуризации сельского хозяйства путем развития в области инновационного предпринимательства.

Ключевые слова: сельское хозяйство, реструктуризация, инновационное предпринимательство, технопарк, бизнес-инкубатор, консультационная деятельность, венчурное предприятие.

Smoleniuk R.P. DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN RESTRUCTURING AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is substantiation of directions of innovative entrepreneurship development in the restructuring of agriculture.

Methodology of research. The system of methods was used in the process of the study. In particular, general and scientific methods were applied in the study of the evolutionary development of innovative theory; economical and analytical methods – for substantiation appropriateness of creating the organizational structure of innovation activity; organizational and economical methods – in determining the nature and objectives of the establishment of technopark, business incubator, advisory services, venture capital enterprises.

Findings. The expediency of creating the organizational structure of innovation activity – companies (organizations) that engaged in innovative activity scientific researches, development and implementation of innovations. They can function in the form of technopark, business incubator, advisory services, venture capital enterprises, etc. It has been determined that technoparks are organized in order to: intensify the development, production and application of high technology for competitive products; creating favorable conditions for the establishment and development of small and medium-sized innovative enterprises; main objectives of the creation of technological incubators are: to promote the development of products based on new technologies; the development of advisory activity carries new knowledge, new technologies, marketing management techniques to the village and information that helps to reduce unemployment and intensifies potential of rural communities; venture entrepreneurship combines two types of businesses: financial and innovation in the process of which new products, technologies and services are created and implemented into the production.

Originality. The integrated approach to the substantiation of the directions for innovation business development in the restructuring of agriculture has been used.

Practical value. The obtained research results contribute to the substantiated restructuring of agriculture through the development in the field of innovative entrepreneurship.

Key words: agriculture, restructuring, innovation entrepreneurship, technopark, business incubator, counseling, venture capital company.

Чайківський І.А. ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ТА ІНВЕСТИЦІЙ В ІННОВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ТЕХНОПАРКУ

Мета. Обґрунтування методичних підходів до експертної оцінки інноваційних проектів та ефективності інвестицій в інновації підприємств технопарку

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань інвестицій та інновацій. У процесі дослідження застосовувались наступні методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); конструктивний та експериментальний (обґрунтування системи експертної оцінки інноваційних проектів та інвестицій); системного аналізу й логічних узагальнень (встановлення етапів визначення ефективності інвестицій в інновації підприємств).

Результати. Обґрунтовано методичні підходи до експертної оцінки інноваційних проектів та ефективності інвестицій в інновації технопарку.

Упорядковано процес оцінки інвестицій в інноваційні проекти, обґрунтовано механізм здійснення економічної оцінки ефективності інвестицій в інновації.

Встановлено, що оцінка інвестицій в інноваційну діяльність підприємств повинна базуватися, насамперед, на ретельному визначенні майбутніх грошових потоків, що залежить від уміння виробника з достатнім ступенем імовірності спрогнозувати величину його складових: обсягу реалізації нової продукції на ринку, її собівартості, цін на сировину та цін на нововведення.

Наукова новизна. Застосовано комплексний підхід до проведення експертної оцінки інноваційних проектів та інвестицій в інновації підприємств як об'єктивної умови переходу підприємств на інноваційний шлях розвитку.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення ефективної

системи інвестування, що формується на базі об'єктивної експертної оцінки інноваційних проектів та інвестицій в інновації.

Ключові слова: підприємства, інноваційні проекти, експертна оцінка, системи інвестування.

Чайковский И.А. ЭКСПЕРТНАЯ ОЦЕНКА ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ И ИНВЕСТИЦИЙ В ИННОВАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕХНОПАРКА

Цель. Обоснование методических подходов к экспертной оценке инновационных проектов и эффективности инвестиций в инновации предприятий технопаркаю

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам инвестиций и инноваций. В процессе исследования применялись следующие методы: анализа и синтеза - для изучения объекта и предмета исследования; абстрактно - логический (теоретические обобщения и формулирование выводов); конструктивный и экспериментальный (обоснование системы экспертной оценки инновационных проектов и инвестиций); системного анализа и логических обобщений (установление этапов определения эффективности инвестиций в инновации предприятий).

Результаты. Обоснована методические подходы к экспертной оценке инновационных проектов и эффективности инвестиций в инновации технопарка. Сортируются процесс оценки инвестиций в инновационные проекты, обоснован механизм осуществления экономической оценки эффективности инвестиций в инновации. Установлено, что оценка инвестиций в инновационную деятельность предприятий должна базироваться прежде всего на тщательном определении будущих денежных потоков, зависит от умения производителя с достаточной степенью вероятности спрогнозировать величину его составляющих: объема реализации новой продукции на рынке, ее себестоимости, цен на сырье и цен на нововведения.

Научная новизна. Применен комплексный подход к проведению экспертной оценки инновационных проектов и инвестиций в инновации предприятий как объективной условия перехода предприятий на инновационный путь развития.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение эффективной системы инвестирования, формируется на базе объективной экспертной оценки инновационных проектов и инвестиций в инновации.

Ключевые слова: предприятия, инновационные проекты, экспертная оценка, системы инвестирования.

Chaikivskyi I.A. EXPERT EVALUATION OF INNOVATIVE PROJECTS AND INVESTMENTS IN INNOVATION OF ENTERPRISES OF TECHNOLOGY PARK

Purpose. The aim of the article is substantiation of methodological approaches to the expert evaluation of innovative projects and efficiency of investments in innovation of enterprises of Technology Park.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists, normative and legislative acts of Ukraine on investments and innovations. The following methods were used during the research: analysis and synthesis – to study the object and subject of research; abstract and logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions); constructive and experimental (substantiation of the system for the expert evaluation of innovative projects and investments); systems analysis and logical generalizations (installation the stages of determination the effectiveness of investments in innovation of enterprises).

Findings. Methodical approaches to expert evaluation of innovative projects and the effectiveness of investments in innovation Technology Park have been substantiated. It has been regulated the process for evaluating investments in innovative projects; the mechanism for the economic evaluation of the effectiveness of investments in innovation has been substantiated.

It has been established that the assessment of investments in innovation activities of enterprises should be based, first of all, on a careful determination of future cash flows that depends on the ability of the manufacturer with sufficient degree of probability to predict the value of its components: sales volume of new products in the market, its cost, prices for raw materials and prices on innovation.

Originality. It has been applied the complex approach for expert evaluation of innovative projects and investments in innovation of enterprises as objective conditions of enterprises transition on the innovative way of development.

Practical value. The obtained results of research aimed on providing the effective system of investing that is formed on the basis of objective expert evaluation of innovative projects and investments in innovation.

Key words: enterprises, innovative projects, expert evaluation, systems of investment.